

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**19. YÜZYIL OSMANLI DEVLET VE
TOPLUM HAYATINDA MEVLEVÎLİK**

**Hazırlayan
Serdar ÖSEN**

**Danışman
Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ**

Doktora Tezi

**Mayıs 2011
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**19. YÜZYIL OSMANLI DEVLET VE TOPLUM
HAYATINDA MEVLEVÎLİK
(Doktora Tezi)**

**Hazırlayan
Serdar ÖSEN**

**Danışman
Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ**

**Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından
SBD 08-441 kodlu proje ile desteklenmiştir.**

**Mayıs 2011
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİŐE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Serdar ÖSEN

İmza :

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik adlı Yüksek Lisans / Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Serdar ÖSEN

Danışman
Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ

Tarih ABD Başkanı
Prof. Dr. Abdülkadir YUVALI

Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ danışmanlığında Serdar ÖSEN tarafından hazırlanan "19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

...06.../05.../2011...
(Tez savunma sınav tarihi yazılacaktır.)

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ

Üye : Prof. Dr. Mustafa KESKİN

Üye : Prof. Dr. Zeki TEKİN

Üye : Prof. Dr. Şefaattin SEVERCAN

Üye : Doç. Dr. Gülbadi ALAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 20.05.2011 tarih ve 60 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...20.05.2011

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Moğol istilasından sonra Anadolu'ya gerçekleşen yoğun göçler neticesinde meydana gelen siyasi ve sosyal ortam, tasavvufî akımların Anadolu'da gelişip yayılmasında etkili olmuştur. Gerçekleşen bu göçler esnasında birçok tasavvufî erbâbı Anadolu'ya geldiği gibi, tasavvuf anlayışıyla çalışmamızın esasını oluşturan ve oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîlik tarikatına hayat vermiş olan Mevlânâ Celâleddîn Rumî ve babası Bahaeddîn Veled de gelmiştir.

XIII. yüzyıl sonlarında Mevlânâ Celâleddîn Rumî adına oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîlik, temelleri Anadolu'da atılan tarikatlar içerisinde gerek Beylikler döneminde gerekse sonraki asırlarda Osmanlı Devleti içerisinde sosyal ve siyasi alanda oldukça önemli tesirler meydana getirmiş bir tarıktır.

Çalışmamızın zaman olarak sınırlarını belirlediğimiz dönem olan XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin içeride ve dışarıda içinde bulunduğu siyasi ve sosyal koşullar neticesinde, Mevlevîlik tarikatı açısından da oldukça önemli gelişmelere sahne olmuştur. III. Selim'in Mevlevîliği ve Nizam-ı Cedit bağlamında Mevlevîlerin modernleşme çabaları karşısındaki tutumları, Mevlevîlik tarikatının siyasi konulara yaklaşımı ve merkezi hükümetle olan ilişkileri noktasında belirleyici olmuştur. Bu noktada genel olarak ifade edilebilecek husus, hem hükümet merkezine olan yakınlık hem de hükümdarlarla geliştirilmiş olan şahsi ilişkilerden dolayı İstanbul mevlevîhanelerinin XIX. yüzyıl içerisinde gerçekleştirilmek istenen modernleşme çalışmalarının yanında yer almaları ve merkezi hükümetle uyum içerisinde bulunmaya gayret göstermeleridir. Ancak Mevlevîlik tarikatının merkezi konumunda olan ve bütün mevlevîhanelerin bağlı olduğu Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhleri hakkında, XIX. yüzyıl geneline baktığımızda aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Yüzyılın başında Konya'da dergâh şeyhi olan Hacı Mehmet Çelebi'nin özellikle Nizam-ı Cedit ordusu için asker toplama görevi almış olan Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'ya olan muhalefeti dikkat çekicidir. Hacı Mehmet Çelebi'nin ölümünden sonra şeyh olanlar, başta Mehmet Said Hemdem Çelebi olmak üzere merkezi hükümetle iyi ilişkiler tesis etmeye gayret göstermişlerdir. Fakat yüzyılın sonunda Konya'da bu sefer torunların nüfuz mücadelesi ortaya çıkmıştır. Kadı Abdurrahman Paşa'nın torunu olan Konya Valisi Süruri Ali Paşa ile Hacı Mehmet

Çelebi'nin torunu olan Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülvahid Çelebi arasındaki nüfuz mücadelesi dedelerini aratmamaktadır. Dönem içerisinde yukarıda bahsetmiş olduğumuz hadiseler yaşanmış olmakla birlikte Mevlevîlik, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve sonrasında Bektaşîliğin yasaklanması sürecinde Bektaşîliğin yerine ikame edilip desteklenen bir tarîkat konumuna yükselmiştir.

Bir giriş ve üç bölümden meydana gelen çalışmamızın giriş bölümünde, Moğol istilası sonrasında yaşanan göçler neticesinde Anadolu'da tasavvufi akımların ortaya çıkmasına neden olan koşullar ve Mevlevîliğin ortaya çıktığı dönem ile ilgili özet bir bilgi vermeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ise, Mevlânâ ve Babası Sultanü'l-Ulema Bahaeddîn Veled'in Anadolu'ya gelmesi, Konya'ya yerleşmeleri, Mevlânâ'nın ölümünden sonra Mevlevîlik tarîkatının kuruluşu sistemleştirilmesi, âdâb ve erkânının belirlenmesi ve XIX. yüzyıla kadar izlemiş olduğu tarihi seyir hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Mevlevîlik başlığı altında, XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı tahtında bulunmuş padişahların dönemleri esas alınarak, siyasi alanda Mevlevîliğin tarihi seyri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ağırlıklı kaynak olmak üzere vermeye çalışılmıştır. Bu bölümde arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla mevlevîhane şeyhlerinin siyasi olaylara müdahaleleri, hükümet ve yerel yöneticilerle ilişkileri, gerçekleştirilen tamir ve inşaa faaliyetleri, mevlevîhanelerde meydana gelen meşihat değişiklikleri ve yaşanan adlî vakalar aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle mevcut araştırmalarda yer almayan tamir faaliyetleri veya adlî vakaların arşiv belgelerine dayanılarak ayrıntılı bir şekilde verilmesine gayret gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise XIX. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatında Mevlevîlik başlığı altında Mevlevîliğin, Osmanlı toplum hayatındaki yansımaları hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır. Bu bölümde alt başlıklar halinde mevlevîhanelerin sosyal hayat içerisinde icra etmiş oldukları fonksiyonları üzerinde durulmuş, özellikle eğitim ve sanat alanındaki katkıları vurgulanmıştır. Yine Anadolu ve Rumeli'de Mevlevîlik alt başlıklarında Mevlevîliğin yayılmış olduğu bölgelerde toplum hayatına olan etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma esnasında katkılarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ'ye, göstermiş olduğu yakın ilgi ve yönlendirmeleriyle çalışmanın şekillenmesinde katkılarını gördüğüm kıymetli hocam Prof. Dr. Şefaattin SEVERCAN'a ve çalışma konusunun belirlenmesinde tavsiyelerde bulunan hocam Prof. Dr. Mustafa KESKİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca danışman hocamın yurtdışı görevlendirmesi münasebetiyle kısa bir süre danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. M. Metin HÜLAGÜ'ya, destek ve teşviklerini gördüğüm tez izleme komitesi üyesi Doç. Dr. Gülbadi ALAN Hanım'a, çalışmada kullanılan arşiv vesikalarının temininde büyük katkıda bulunan değerli arkadaşım Şebnem GÖKSOY'a ve uzun çalışma döneminde gösterdiği anlayış ve sabırdan dolayı sevgili eşim Nevin ÖSEN'e teşekkür etmek önemli bir görevdir.

Yapmış olduğum bu çalışmayı destekleyen Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi nezdinde Erciyes Üniversitesi'ne teşekkürü borç bilirim.

Serdar ÖSEN

Kayseri, Mayıs 2011

19. YÜZYIL OSMANLI DEVLET VE TOPLUM HAYATINDA MEVLEVÎLİK

Serdar ÖSEN

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Mayıs 2011

Danışman: Doç. Dr. Süleyman Demirci

ÖZET

Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından kurulup sistemleştirilen Mevlevîlik tarîkatı, XIII. yüzyılda dönemin devlet erkânı ile iyi ilişkiler tesis ederek kısa süre içerisinde Tebriz'den Muğla'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise ilk olarak Edirne'de kurulan melevîhane ile faaliyet göstermeye başladığı ifade edilen Mevlevîlik, hükümdarlar tarafından kendilerine sağlanan yardımlar, vakıf muafiyetleri gibi uygulamalar sayesinde devlet içerisinde önemli bir tarikat konumuna yükselmiştir. Konya Mevlânâ Dergâhı merkez ittihaz edilmekle birlikte İstanbul başta olmak üzere Bursa, Manisa, Halep, Kütahya ve Afyon gibi şehirlerde kurulmuş olup, asitâne hüviyetinde olan melevîhaneler, kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar eğitimden sanata Türk toplum hayatı içerisinde oldukça önemli bir konumda bulunmuşlardır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal koşullar devlet bünyesinde birtakım gelişmeleri zorunlu kılmıştır. Kısaca modernleşme çalışmaları olarak ifade edilebilecek bu gelişmeler, toplum içerisinde çeşitli kesimlerce farklı tepkiler gösterilerek karşılanmıştır. Yüzyılın başında Mevlevîlik içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan İstanbul melevîhaneleri genel olarak merkezi hükümet yanında yer alırken Konya Mevlânâ Dergâhı için aynı şeyi söylemek güçtür. Yüzyılın hemen başında yaşanan ve Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin de müdahil olduğu Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya alınmaması hadisesi, Hacı Mehmet Çelebi'nin Nizam-ı Cedid'e muhalefetinin en büyük delilidir. Ancak XIX. yüzyılın geneline bakıldığında Mevlevîlik, özellikle Bektaşîliğin yasaklanmasından sonra devlet ricali arasından daha fazla müntesib bulmaya başlamıştır. Hacı Mehmet Çelebi'den sonra şeyh olan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin zamanı her açıdan Mevlevîliğin korunup kollandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde melevîhanelerin ihtiyaçları eskiden de olduğu gibi imkanlar nisbetinde devlet tarafından karşılanmaya çalışılmış,

tamire muhtaç olan mevlevîhaneler onarılmış ve Evkaf-ı Celâliye denilen vakıflarının vergilerden muaf tutulmasına devam edilmiştir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Sultan II. Abdülhamit döneminde ise hükümet ile Mevlevîlerin ilişkilerinde bir soğukluk söz konusudur. Tahta çıkması esnasında manevi yardımlarını gördüğü bir tarıkata karşı Sultan Abdülhamit'i böyle bir politika izlemeye iten sebeplere baktığımızda veliahd şehzade Reşat'ın Mevlevî müntesibi olması, Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhinin manevi nüfuzundan çekinmesi ve kişisel tasavvufi tercihi ilk olarak ileri sürülebilecek sebeplerdir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Mevlevîhane, Tasavvuf, Tarîkat, Osmanlı

**THE MEVLEVİ ORDER IN THE LIFE OF OTTOMAN STATE AND SOCIETY
DURING THE 19TH CENTURY**

Serdar ÖSEN

Erciyes University, Institute For Social Sciences

PhD Thesis, May 2011

Supervisor: Doç. Dr. Süleyman Demirci

ABSTRACT

The Mevlevi order, which is founded and systematized after the death of Mevlânâ by his son Sultan Veled, spread over a wide area ranging from Tebriz to Muğla by being on good terms with the top officials of 13th century. During the Ottoman reign, Mevlevi order, which is expressed to get into act with the first Mevlevi lodge founded in Edirne, got up to the status of a significant religious order by the virtue of patronage and waqf exemption provided by the sultans. Mevlevi lodges, Konya Mevlana lodge being regarded as their center, founded in the first place in İstanbul; then in Bursa, Manisa, Halep, Kütahya and Afyon in the form of asitanes, had an important place in several aspects of Turkish social life ranging from education to art since their birth till 19th century.

In 19th century, the political and social conditions of the Ottoman Empire necessitated some developments within the body of state. These developments which can be named as modernization efforts created different responses in different parts of the society. At the beginning of the century, while İstanbul Mevlevi lodges were on the side of central government, the same was not the valid for the Konya Mevlana lodge. Kadı Abdurrahman Pasha's not being allowed in Konya, which is an incidence that occurred at the beginning of the century, and in which Hacı Mehmet Çelebi, the sheikh of Konya Mevlana lodge participated, is an evidence of Hacı Mehmet Çelebi's opposition to Nizam-ı Cedid. However, when 19th century is observed in general, it is seen that Mevlevi order found more followers among statesmen especially after the prohibition of Bektashism. The Mehmet Said Hemdem Çelebi period who became the sheikh of the order after Hacı Mehmet Çelebi, was a time when Mevlevi order was protected and

supported in every aspect. During this period, the needs of Mevlevi lodges were satisfied by the state as much as the financial sources sufficed as it used to be; the mevlevi lodges in need of repair were mended and Mevlevi lodges continued to be exempt from the waqf tax called Evkaf-ı Celâliye.

In the last quarter of 19th century, during the reign of Sultan Abdulhamit II., there occurred a tension in the relationship between the government and Mevlevis. The heir Sultan son Reşad's being a supporter of Mevlevi order; Abdulhamit's apprehension about the spiritual influence Mevlevi sheikh or his having a different sufistic attitude can be among the reasons behind Sultan Abdulhamid's determining such a policy against the Mevlevi order, the spiritual support of whom he had until his accession.

Key Words: Mevlevi order, Mevlevi lodge, Sufism, Religious Order, Ottoman

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

MEVLEVÎLİĞİN DOĞUŞU VE XIX. YÜZYILA KADAR MEVLEVÎLİK

1.1. MEVLÂNÂ VE BABASI BAHAEDDİN VELED'İN ANADOLU'YA GELİŞİ .	15
1.2. MEVLEVÎLİĞİN TEŞKİLATLANMASI VE İLK DÖNEMLERİ	21
1.2.1. Çelebi Hüsameddîn	21
1.2.2. Sultan Veled.....	23
1.2.3. Ulu Ârif Çelebi	25
1.3. XIX. Yüzyıl Başlarına Kadar Mevlevîlik.....	28

II. BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ VE MEVLEVÎLİK

2.1. XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU	39
2.2. III. SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE MEVLEVÎLİK	41
2.2.1. III. Selim Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar	44
2.2.2. III. Selim Döneminde Gerçekleştirilen Tamir Faaliyetleri.....	47
2.2.3. III. Selim Döneminde Mevlevîler ve Siyaset	48
2.2.3.1. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi ve Konya İsyanı.....	49
2.2.4. III. Selim Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Sıkıntılar.....	61
2.2.5. Kabakçı Mustafa İsyanı ve III. Selim'in Tahttan İndirilmesi.....	64
2.3. IV. MUSTAFA DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK	66

2.4. II. MAHMUT DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK.....	69
2.4.1. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini Olması..	74
2.4.2. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması.....	77
2.4.3. Bektaşilik Tarîkatının Yasaklanması	80
2.4.4. Mevlvî Sikkesine Benzeyen Konya Külâhı Giyilmesinin Yasaklanması.....	87
2.4.5. Konya'nın İbrahim Paşa Tarafından İşgal Edilmesi ve Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Karahisar'a Çekilmesi.....	90
2.4.6. II. Mahmut Döneminde Tamir Edilen Mevlevîhaneler.....	93
2.4.6.1. Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	94
2.4.6.2. Kütahya Mevlevîhânesi'nin Tamir Edilmesi.....	96
2.4.6.3. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	105
2.4.6.4. Galata Mevlevîhanesi'nde Yapılan Tamiratlar	110
2.4.6.5. Saraybosna Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	115
2.4.7. II. Mahmut Dönemi'nde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar ve Vakıf Tevliyetlerinin Tevcihi.....	117
2.4.8. II. Mahmut Dönemi'nde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar	121
2.4.8.1. Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Dede'nin Sürgün Edilmesi	122
2.4.8.2. Eğirdir Mevlevîhanesi Şeyhi Mustafa Dede'nin Görevini İhlal Etmesi	128
2.4.9. II. Mahmut Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler.....	133
2.5. SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK	137
2.5.1. Abdülmecit Döneminde Tamir Edilen Mevlevîhaneler	141
2.5.1.1. Filibe Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	141
2.5.1.2. Gelibolu Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	145
2.5.1.3. İzmir Mevlevîhanesi'nin İnşası.....	147
2.5.1.4. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	149
2.5.1.5. Halep Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	151
2.5.1.6. Üsküdar Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	152
2.5.2. Sultan Abdülmecit Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardım ve Tevcihler	155
2.5.3. Abdülmecit Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar ve Adli Vakalar	174
2.5.3.1. Ankara Mevlevîhanesi Şeyhi Hüsameddin Efendi'nin Aşar Mültezimliği	175
2.5.3.2. Edirne Mevlevîhanesi'nin Kötü Yönetimi.....	176
2.5.3.3. Yakup Çelebi'nin Manisa Mevlevîhanesi Şeyhliğini Talep Etmesi	178

2.5.3.4. Gelibolu Mevlevîhanesi Şeyh Ailesinin Memleket İşlerine Müdahalesi	182
2.5.3.5 Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi Vakıfları Üzerindeki Anlaşmazlık	183
2.5.4. Abdülmecit Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler	192
2.6. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK.....	195
2.6.1. Abdülaziz Döneminde Tamir Edilen Mevlevîhaneler.....	198
2.6.1.1. Hanya Mevlevîhanesi'nin İnşa Edilmesi.....	198
2.6.1.2. Lazkıye Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	200
2.6.1.3. Midilli Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	202
2.6.1.4. Siroz Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	206
2.6.2. Abdülaziz Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardım ve Tevcihler	207
2.6.3. Abdülaziz Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar ve Adlî Vakalar	210
2.6.4. Abdülaziz Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler.....	211
2.7. II. Abdülhamit Döneminde Mevlevîlik	212
2.7.1. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE TAMİR EDİLEN MEVLEVÎHANELER. 219	
2.7.1.1. Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin Bahariye'de Yeniden İnşa Edilmesi	220
2.7.1.2. Yenişehir Mevlevîhanesi'nin Yerine Ertuğrul (Bilecik) Sancağı'nda Yeni bir Mevlevîhanenin İnşa Edilmesi	225
2.7.1.3. Bursa Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	229
2.7.1.4. Çankırı Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	231
2.7.1.5. Denizli Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	232
2.7.1.6. Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi	233
2.7.1.7. Üsküp Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	233
2.7.1.8. Edirne Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi.....	235
2.7.2. Abdülhamit Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar.....	237
2.7.2.1. Gelibolu Mevlevîhanesi Taamiye Bedelinin Düzenlenmesi	238
2.7.2.2. Hanya Mevlevîhanesi'ne Taamiye Tevcihi	240
2.7.2.3. Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhinin Borçlarının Tesviyesi	241
2.7.2.4. Amasya Mevlevîhanesi Şeyhi Arif Efendi'nin Hazineye Olan Borcunun Tesviyesi	243
2.7.2.5. Burdur Mevlevîhanesi'nin Tahsisâtının Düzenlenmesi	245
2.7.2.6. İzmir Mevlevîhanesi'nin Taamiyesinin Düzenlenmesi.....	246
2.7.2.7. Bursa Mevlevîhanesi'nin Taamiyesinin Artırılması	247

2.7.3. Abdülhamit Döneminde Mevlevîlerle İlgili Adli Vakalar	251
2.7.4.1. Manisa Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülvahid Çelebi' nin Affedilmesi	258
2.7.4.2. Halep Mevlevîhanesi Şeyhliği Üzerinde Yaşanan Çekişmeler	260
2.7.4.3. Konya Mevlana Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi Hakkındaki Şikâyetler ...	265
2.7.3.4. Bursa Mevlevîhanesi Vakıf Arazisinin Batum Muhacirleri Tarafından Zaptedilmesi	270
2.7.3.5. Kerkük Mevlevîhanesi Şeyhinin Kontrol Altında Tutulması	273
2.7.3.7. Selanik Mevlevîhanesi Şeyhliği Üzerinde Yaşanan Çekişme	274
2.7.4. Abdülhamit Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler	284
2.7.4.1. Meclis-i Meşayih Reisliğine Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Efendi' nin Getirilmesi	284
2.7.4.2. Kıbrıs Mevlevîhanesi Şeyhliğine Mehmet Celaleddin Efendi' nin Tayin Edilmesi	285
2.7.4.3. Manisa Mevlevîhanesi' nin Abdülvahid Çelebi Efendi' ye Tevcihi	286
2.7.4.4. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhliğinde Gerçekleşen Değişiklikler	287

III. BÖLÜM

XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUM HAYATINDA MEVLEVÎLİK

3.1. MEVLEVÎHANELERİN FONKSİYONLARI	290
3.2. RUMELİ'DE MEVLEVÎLİK	294
3.3. ANADOLU'DA MEVLEVÎLİK	309
SONUÇ	333
LÜGATÇE	340
KAYNAKÇA	345
İNDEKS	375
EKLER	386
ÖZ GEÇMİŞ	409

KISALTMALAR

a.g.y.tt	: Ay gün yıl tahmini tarih
a.mlf.	: Aynı müellif
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B	: Receb
b	: bin
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C	: Cemaziyelahir
Ca	: Cemaziyelevvel
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.N	: Dosya No
Ed.	: Editör
G.N	: Gömlek No
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hazl.	: Hazırlayanlar
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
Ktb.	: Kütüphanesi
KMMA	: Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi
L	: Şevval
M	: Muharrem
N	: Ramazan
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

ö.	: Ölümü
R	: Rebiü'l-ahir
Ra	: Rebiü'l-evvel
S	: Safer
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
SÜMAM	: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Merkezi
Ş	: Şaban
vb	: Ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: Vesaire
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Z	: Zilhicce
Za	:Zilkade

GİRİŞ

X. ve XI. yüzyıllarda meydana gelen büyük Türk göçleri kapsam olarak bir taraftan, Hazar denizinin kuzeyinden başlayarak Avrupa'nın doğusu ve Balkanların da dahil olduğu geniş bir alanı içine almış; diğer taraftan da Müslüman Türkler, Harezm, Horasan, Afganistan, İran, Irak ve özellikle Anadolu'yu Türkmen kitlelerin yoğun göçleri ile doldurmuştur¹. Özellikle 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında gerçekleşen göçler neticesinde Anadolu önemli oranda Türk boylarına ev sahipliği yapmaya başlamıştı. Bu tarihten XIV. yüzyıla kadar devam eden Türk göçleri büyük çoğunlukla Sir Derya havzasından, Aral gölü ve Hazar denizi sahillerinden Anadolu'ya doğru olmuştur². Malazgirt savaşının öncesinde ve sonrasında görülen bu Türk göçleri neticesinde, yaklaşık elli senelik bir mücadele sonunda Anadolu Türklerin yeni bir vatanı olmuştur. Osman Turan, Anadolu'nun, tarihte birçok kavim tarafından istila edilmesine rağmen gerek kültürel, gerek dini, gerekse etnik bakımdan hiçbir zaman Türklerin, Anadolu'yu istilalarında görüldüğü gibi köklü değişikliklere maruz kalmadığını ifade etmektedir³. Selçuklu istilasının yaşandığı dönemler ile daha önce Arapların Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar arasındaki başlıca fark; istila öncesinde Anadolu'da bulunan Ermeni prensliklerinin Bizans tarafından ortadan kaldırılmış olması ve Türklerin doğrudan Bizans ile karşı karşıya kalmış olmalarıdır⁴. Türklerden önce Arapların Anadolu'yu fethetme ve Bizans İmparatorluğu'nu yıkmak için giriştikleri aralıksız akınlarda başarısız olmalarında Anadolu'da bulunan Ermeni prensliklerinin var olması, Bizans'ın XI. yüzyıldaki durumuna göre daha güçlü olması ve en önemlisi gerçekleştirilen istila hareketinin yoğun Müslüman nüfus göçleriyle desteklenememesi gibi faktörler rol oynamıştır. Malazgirt savaşı sonrasında Anadolu'ya

1 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s. 3.

2 Turan, s. 41.

3 Turan, s. 41.

4 Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 243.

yapılan akınlarda Türk ordularının karşısına çıkacak ciddi bir kuvvetin kalmaması nedeniyle o tarihe kadar sadece ganimet ve gaza amacıyla yapılan seferler, artık yurt edinme ve kalıcı olarak yerleşme maksadıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemden sonra, öncelikle Doğu Anadolu'dan başlamak üzere İznik gibi uç bölgelere kadar yerleşik Türkmen kitlelerine rastlamak mümkün olmuştur⁵.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerine konargöçer Türkmenlerin yerleşmeye başlayıp buralardaki etnik yapının Türklerin lehine bir değişiklik göstermesinden sonraki ikinci yoğun göç dönemi Moğol istilası neticesinde yaşanmıştır. Büyük bir yoğunlukla gerçekleşen bu ikinci dalga sonrasında Anadolu bir uçtan bir uca fethedilerek Türkleşmiştir⁶. XIII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan⁷ Moğol saldırıları neticesinde büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmiş olan Türkmenler, Anadolu'daki nüfus yapısını önemli ölçüde değiştirerek Türk nüfusunun yoğunluk kazanmasına sebep olmuşlardır. Ayrıca dağlık bölgelerin, sahillerin ve özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar hâlâ Bizanslılardan alınmamış olan Batı Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve İslamlaşması da bu göçlerin diğer bir önemli sonucudur⁸. Moğol istilasının sebep olduğu yoğun Türkmen göçlerinin Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde etkisi olduğu gibi, istiladan kaçıp Anadolu'yu bir sığınak olarak gören Türkistanlı ve İranlı pek çok âlim, sanatkâr, mütefekkir, şair, edib ve tasavvuf erbabının da Anadolu'ya yerleşmesi Anadolu'da yükselen Türk-İslâm medeniyetinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır⁹.

İlim ve kültüre önem vermiş olan diğer büyük İslâm hükümdarları gibi, Anadolu Selçuklu hükümdarları da âlimlere ve mutasavvıflara karşı büyük bir hürmet ve saygı gösteriyordu. Bu çerçevede Moğol İstilasından kaçarak göç yolunu tutan âlimlere ve mutasavvıflara da aynı samimi ilgi ve alakayı göstermişlerdir. Bu samimi ilgi neticesinde Anadolu XIII. yüzyıldan itibaren gerek doğudan gerekse Endülüs'ten yani batıdan gelen âlimler için bir sığınma merkezi olmuştur¹⁰. Fuat Köprülü, XIII. yüzyılda

⁵ Köymen, s. 280.

⁶ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (Yay. Haz. Orhan Köprülü) Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 187.

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 39-40; Turan, s. 506.

⁸ Mehmet Şeker, "Menâkibü'l Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin rolü", (III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları Konya 2004, s. 224.

⁹ Turan, s. 506.

¹⁰ Turan, s. 393.

Anadolu'ya yerleşip tarikatlarını yaymaya çalışan bu mutasavvıfları şu şekilde ifade etmektedir;

“Konya’da Evhadüddîn Kirmani, Tokat’ta kendi mürid ve mu’tekidi meşhur Mu’inü’ddîn Pervâne’nin yaptırdığı tekkede Lemeat sahibi Fahru’-d-dîn Irakî, Kayseri ve Sivas’ta Mirsâdü’i-’İbâd sahibi Şeyh Necmü’-d-dîn Dâye, yine Konya’da Muhyi’-d-dîn Arabî’yi ve onun eserlerine bir çok şerhler yazmak suretiyle Vahdet-i Vücut felsefesini bütün o çevrede yayan Sadrü’-d-dîn Muhammed b. İshaku’l- Konevi’yi, onun müridlerinden olup, yine Şeyh-i Ekber’in bazı eserlerini şerh eden Müeyyedü’-d-dîn el- Cendî ile İbnü’l-Fâriz’in Kaside-i Tâiyye’sine şerh yazan Sa’de’-d-dîn Fergânî.”¹¹

Yukarıda saydığımız kişilere ek olarak, hayatında bunlar kadar nüfûz kazanmamakla beraber, daha sonra ismi etrafında birtakım menakıb silsileleri oluşturularak halk arasında bir tarikat yapıcısı gibi algılanan ve Yesevi dervişlerinden olduğu¹² ifade edilen Hacı Bektâş Velî de XIII. Yüzyılda Anadolu’da varolan mutasavvıflar arasında belirtilebilir¹³.

Anadolu’da tasavvufi oluşumun temellerini atan kişiler sadece 1220’lerdeki Moğol istilası ile Anadolu’ya gelen sufiler değildir. 1258’de Irak’ın ve kısmen Suriye’nin de Moğollar tarafından istilasıyla oradan Anadolu’ya gelen birtakım sufiler vardı. Rıfâîler, Kadirîler ve Vefâîleri bunlar arasında zikredebiliriz¹⁴. Yine XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu’sunda gerek kırsal kesimi gerekse şehirli kesimi etkileyen bir diğer tasavvufi akım ise Kalenderîlik¹⁵.

XIII. yüzyılda Anadolu’da tasavvufun gelişmesindeki önemli ekollerden birisi olan Vahdet-i vücud felsefesinin sahibi olan Muhyiddîn Arabî ise Endülüs kökenlidir. Yine onun ekolünü temsil eden, onun yolundan giderek Anadolu’ya gelen Afîfeddîn Tilemsânî, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Sadeddîn Fergânî ve Müeyyedü’-d-dîn Cendî gibi Ârabî mektebinin temsilcileri de söz konusudur. Görüldüğü üzere Selçuklu

¹¹ Köprülü, s. 202-203.

¹² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 170.

¹³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 221.

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Türkiye Selçukluları Devrinde Şehirli Tasavvufi Düşünce Yahut Mevlânâ’yı Yetiştiren Ortam” (III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları Konya 2004, s. 21.

¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 70 vd.

Türkiye'sinde tasavvuf düşüncesinin yalnız Orta Asya ile İran değil; bir de Irak ve Mağrib ayağı söz konusudur¹⁶.

Doğudan gelen göçlerle Anadolu'da gittikçe yoğunluk kazanan Türkmen nüfusunda daha önce bölgeye yerleşen Türkmenler ile sonradan gelen göçebe kitlelerin yaşadıkları sorunlar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamaya başlamasıyla halk kitleleri arasında görülen hoşnutsuzluk ve Moğol istilasının getirdiği sıkıntılar, o dönemde tasavvuf akımlarının bütün halk tabakalarına sirayet etmesinin de temel nedenlerinden biri idi¹⁷. Anadolu'nun o devirdeki siyasi hayatına bakıldığında; siyasi idarenin I. Alâeddîn Keykubâd'dan sonra tamamıyla bozulmuş olması, taht kavgaları, Moğol İstilas, Rumlar ve Ermenilerle harpler, Anadolu'nun refah ve asayişinin yok olmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Türkmenlerin merkezi otoriteye başkaldırmaları ve bu sürecin Babai isyanıyla neticelenmesi Anadolu'daki asayiş bozukluğunun açık göstergelerinden birisidir¹⁸.

Ebu Said Bahadır Han'ın saltanatı zamanına gelindiğinde ise İlhanlıların da içten içe çöktüğü görülür. Bu yüzden yıkılmaya yüz tutan devlet, Anadolu'yu kontrol etmekten uzaktır. Böylece Anadolu'da Moğolların baskısından kurtulan küçük, büyük yerli beylikler ortaya çıkmıştır. Bu beylikler içerisinde en önemli olanı ise Selçukluların yerini tutan, Osmanoğulları'nı XV. yüzyılın son senelerine kadar uğraştıran ve Mevlevîlik tarihi bakımından olduğu kadar siyasi bakımdan da büyük önemi bulunan Karamanoğulları Beyliği'dir¹⁹.

Anadolu'nun içinde bulunduğu bu koşullar altında sosyal düzenin yokluğunu gören, devamlı karışıklıklardan muzdarip olan halk, muvaffak olamadıkları rahat ve huzuru hiç olmazsa iç dünyalarında temin etmek adına tekkelere ve şeyhlere sığınmaktaydı²⁰. Bunun yanında dönemin idarecilerinin tasavvuf önderleri ile geliştirmiş oldukları iyi ilişkiler doğal olarak halkı da etkilemekteydi. O dönemde Anadolu'da hakimiyet tesis etme gayretinde olan idareciler de, halkın bu genel eğilimine uyarak Anadolu'daki

¹⁶ Ocak, "Türkiye Selçukluları Devrinde..." s. 22.

¹⁷ Köprülü, s. 203.

¹⁸ Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Tasavvuf Kitabı*, haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 148; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı...*, s.40.

¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1983, s. 10.

²⁰ Hilmi Ziya Ülken, "Mevlânâ ve Yetiştirdiği Ortam", (Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri, 15-17 Aralık 1973 Ankara) *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 231.

tasavvuf önderlerinin maddi ve manevî nüfûzundan istifade için her tarafta tekkeler, zaviyeler yaptırıyorlar ve bu tekkelere zengin vakıflar ayırıyorlardı²¹.

Bu dönemde Moğol istilası nedeniyle göç edenler arasında Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled de bulunuyordu²². Bazı kaynaklar²³ Sultanü'l Ulema Bahaeddin Veled'in Harzemşah Sultanın'dan incindiği için göç yoluna koyulduğunu ifade etmektedir. Sonuçta Horasan'dan kalkıp birçok memlekette seyahat eden Mevlânâ Celâleddîn'in ailesi, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın daveti ile Konya'ya yerleşmiş bu sayede Mevlânâ Celâleddîn ve Mevlevîlik, Türk kültür ve sanatında asırlarca süren büyük hizmetler görebilmiştir. Mevlânâ'nın ölümünden sonra tesis edilen tarîkat ve açılan Mevlevî dergâhları, Beylikler ve Osmanlı'da birer kültür, medeniyet ve eğitim yuvası olmuştur²⁴.

Mevlevîliğin kuruluş sürecine baktığımızda, yukarıda kısaca özetlediğimiz etkenler çerçevesinde konuyu ele alırsak, Anadolu'da gelişip yayılmaya en elverişli tarîkatın Mevlevîlik olduğunu görürüz. Özellikle Mevlânâ'nın devrin yöneticileriyle tesis etmiş olduğu iyi ilişkiler ve ileri gelen devlet adamlarının Mevlânâ'ya duymuş oldukları saygı,²⁵ Mevlevîliğin kurumlaşmasında etkili olmuştur²⁶.

Mevlevîliğin kurumsallaşması sürecinde diğer tarîkatlara baktığımızda ise şartların Mevlevîlik için daha uygun bir durumda olduğunu görürüz. Moğol akınları neticesinde Anadolu'ya gelen ve Anadolu'da kurucusu olan Ebu İshak Kazerûnî'ye nisbetle, İshakiyye veya Mürşidiyye diye de tanımlanan²⁷ Kazerunîlik tarîkatı, Anadolu merkezli olmaması ve sıkı prensiplere sahip olması nedeniyle Mevlevîlik gibi engin hoşgörüyeye sahip bir tarîkate karşı rekabet edebilecek boyutta değildi²⁸. O dönemde Anadolu'da

²¹ Köprülü, s. 204.

²² Bediüzzaman Fûruzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 21.

²³ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2006, s. 72; Ferudun Bin Ahmed, *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları "Sipehsalar Risalesi"*, Çev. Ahmed Avni, Yay. Haz. Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınları, İstanbul 2007, s. 25.

²⁴ Turan, s. 393.

²⁵ İsmet Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebeti", (II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs 1986 Konya) Bildiriler Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, s. 163.

²⁶ Franz Babinger- Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, Haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s. 54-55.

²⁷ Hamid Algar, "Kazeruniyye", *DİA*, Ankara 2002, c. 25, s. 147.

²⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 12-13.

bulunan Ahiler ve diğer Şî-Batınî grupların Mevlânâ'ya duydukları bir hayranlık söz konusuydu.

Anadolu'da Moğol hakimiyeti sonrasında ortaya çıkan siyasi görüntü ve halkın çekmiş olduğu ızdıraplar, Anadolu insanının dergâh ve zâviyeleri bir sığınma yeri olarak görmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Mevlânâ'nın başta Konya olmak üzere Anadolu'daki halk kitleleri üzerinde meydana getirdiği tesir, Mevlevîliğin kurulması ve teşkilatlanması sürecinde Mevlevîliği diğer tarikatlara göre daha avantajlı bir konuma getiriyordu. Anadolu'da ortaya çıkan bu siyasi ve tasavvufi ortam içinde halkın tarikat ve tasavvuf erbabında çare araması, yöneticileri de halktaki bu temayüle uymaya, devrin tasavvuf önderleriyle iyi ilişkiler kurmalarına ve tarikatların kurumsallaşması yolunda onlara vakıflar tahsis etmeleri yoluna sevketmişti. Bu dönemde Mevlânâ'nın soyundan gelenlerin de devrin yöneticileri ile iyi ilişkiler tesis ettiği ve Mevlevîliğin kurumsallaşması yönünde oldukça önemli adımlar attıkları görülmektedir²⁹.

Esasında Mevlânâ, tarikat kurma gibi bir düşünceye sahip değildi. Ancak onun ölümünden sonra, onu sevenler, Mevlânâ'nın tasavvuf yolunu ve düşüncesini ayakta tutma adına, onun yerine halife olarak Çelebi Hüsameddîn'in geçmesini istemişlerdi³⁰. Bu süreçte Mevlevîliğin, esasen, Mevlânâ Celâleddîn'in vefatından sonra Çelebi Hüsameddîn'in zamanında bir türbe yapılması, vakıflar tahsis edilmesi ve türbede görevliler bulundurulması ile kurulmaya başlandığı ifade edilebilir. Çelebi Hüsameddîn, Mevlânâ'nın türbesinin yanına bir mescid ve bir semâhane yaptırmış ve Mevlânâ dostlarını, burada toplamaya başlamıştır³¹. O, her Cuma namazından sonra, semâ tertip etme ve Kur'an okunmasından sonra, Mesnevî okunması âdetiyle gelen giden konuklara gerekli ikramlarla riayet hizmetini yerine getirirdi³². Çelebi Hüsameddîn yine Mevlânâ'nın büyük eseri Mesnevî'yi yeni kopyalarla çoğaltmış, türbe ve hankâhın bakımı için vakıflar sağlayarak Mevlevîliğin temellerini atmıştır³³. Çelebi Hüsameddîn'in 1284³⁴ yılında ölmesinden sonra yerine Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled

²⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 13.

³⁰ Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Dönmez Yayınları, Ankara 1992, s. 11.

³¹ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Milliyet Yayınları, İstanbul ts., s. 166.

³² Eflaki, s. 578.

³³ Mehmet Önder, "Konya'da Mevlânâ Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhaneler", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1994, sy. XIV s. 137.

³⁴ Eflaki, s. 579.

geçmiştir. Bu faaliyetler Sultan Veled (ö. 1312) ve Ulu Ârif Çelebi (ö. 1320) döneminde yayılarak devam etmiştir. Sultan Veled, tarîkatı yaymak için iktidara dayanmış ve iktidarla iyi ilişkiler içerisinde olan halifeler seçip etrafa yollamıştır³⁵. Bunlardan Şeyh Süleyman-ı Veledî Kırşehir’de, Amasyalı Alaeddîn Amasya’da, Hüseyin Hüsameddîn ise Erzincan’da idi³⁶. Mevlevîlerin yönetim çevreleri ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmaları, Mevlânâ zamanında görülmeye başlayan bir husustur³⁷. Mevlânâ’nın mektuplarına bakıldığında, içlerinde Anadolu’daki Moğol yöneticilere yazılmış olanlarda göze çarpar. Bu mektuplara göre; halkın Mevlânâ’ya şefaatçi olarak başvurduğu ve Moğol yöneticilerinin de Mevlânâ’nın ricalarını yerine getirdikleri görülmektedir³⁸. Özellikle Mevlânâ’nın ölümünden sonra, tarîkatın yayılması ve açılan dergâha vakıfların sağlanması noktasında, yöneticilerle geliştirilen iyi ilişkilerin katkısı kuşkusuzdur. Mevlânâ’nın ölümünden sonra gerek Çelebi Hüsameddîn zamanında gerekse Sultan Veled zamanında, zamanın siyasi otoriteleriyle kurulan iyi ilişkiler sayesinde türbe müstemilatı ve türbenin yanına inşa edilen hankâhın bakımı ve masrafları için zengin vakıfların temin edilmesi mümkün olmuştur. Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti döneminde de dergâhın vakıfları artırılmıştır³⁹. Sultan Veled’in vefat ettiği 1312 tarihine gelindiğinde ise Mevlevîlik tarîkatının esasları önemli ölçüde belirlenmiş ve tarîkat yayılmaya başlamıştır⁴⁰.

Ulu Ârif Çelebi dönemi (1312-1320) ise Mevlevîliğin İlhanlıların başkenti Sultaniye’den, Anadolu’nun batısına kadar yayılmaya başladığı bir dönemdir. Ulu Ârif Çelebi döneminde Mevlevîlik ilk olarak; Bayburt, Ilgın, Akşehir, Niğde, Denizli, Larende (Karaman), ve Tokat gibi vilayetlerde yayılmıştır⁴¹. Eflaki’ye göre; Ulu Ârif Çelebi, yaptığı seyahatlerle Mevlevîliğin Sultaniye, Tebriz,⁴² Sivas, Tokat,⁴³ Kütahya ve Aydın,⁴⁴ vilayetleri gibi Anadolu’nun doğusunda ve batısında yayılması için çaba

³⁵ Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 64.

³⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 333.

³⁷ Osman Nuri Küçük, *Mevlânâ ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rumi Yayınları, Konya 2007, s. 41-88.

³⁸ Kayaoğlu, “Mevlânâ’nın Moğol...”, s. 163.

³⁹ M. Akif Erdoğan, “Konya Mevlevî Dergâhı’nın Mali Kaynakları ve İdaresi Üzerine Düşünceler ve Belgeler”, *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XVII, sy. 21, 1997, s.42.

⁴⁰ Nuri Şimşekler, “Mevlevîliğin Tarihi Seyri”, *Mevlânâ Celaleddîn-i Rumi, -İnsanlığın Aynası-*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2004, s. 150.

⁴¹ Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 333.

⁴² Eflakî, s. 630.

⁴³ Eflakî, s. 633.

⁴⁴ Eflakî, s. 688.

göstermiştir. Ulu Ârif Çelebi, bu seyahatleri sayesinde özellikle Batı Anadolu'da kurulan Menteşeoğulları, Aydınöğulları, Germiyanöğulları ve Eşrefoğulları Beyliklerinin yöneticileriyle iyi ilişkiler tesis etmiştir. Bu beylerin huzurlarında yapılan zikir ve sema' meclisleri sayesinde Mevlevîlik bu bölgelerde taraftar bulmaya başlamış ve yeni mevlevîhanelerin açılıp Mevlevîliğin yayılması gerçekleşmeye başlamıştır. Ocak ve Emecen'e göre; Ulu Ârif Çelebi, tarikatın geleceğini, Batı Anadolu'da güçlenmeye başlayan bu Türkmen Beyliklerinin siyasi desteğinde görüyor ve bu siyasi gücü arkasına alarak Mevlevîliği o bölgelerde yaymaya çalışıyordu⁴⁵. Bu hususta da başarılı olduğu, bölgede açılan mevlevîhanelerden ve bu dergâhlara sağlanan vakıflardan anlaşılabilir⁴⁶. Gölpınarlı'ya göre yukarıda ifade ettiğimiz ilk yayılış devresinden sonra Mevlevîliği Divane Mehmet Çelebi yaymıştır. Lazkiye, Halep, Mısır, Cezayir, Sakız, Eğirdir, Sandıklı, Midilli, Muğla, Burdur ve İstanbul'da Galata Mevlevîhanesi hep onun zamanında ve onun gayretleriyle açılmıştır⁴⁷.

Mevlânâ'nın ölümünden, XV. yüzyıla kadar olan dönemde Mevlevîlik, bütün âdab ve erkâmı ile kurulmuş ve yayılmıştır denilebilir. Bu dönemden sonra tarikat, esas kaideleriyle birlikte XV. yüzyılın ilk yarısında tam şeklini almıştır⁴⁸. İlk dönemlerde özellikle Batı Anadolu'da kurulan Beyliklerin hüküm sürdüğü alanlarda yayılan Mevlevîlik, Osmanlı topraklarına bu beyliklerden sonra girmiştir. Nejat Göyünç, Mevlevîliğin Osmanlı topraklarına girişini, Yıldırım Bayezid ve oğlu Emir Süleyman Çelebi zamanında görev yapmış olan Çandarlı Ali Paşa'nın, Serez'de yaptırdığı zâviyenin bir Mevlevî zâviyesi olduğuna dayanarak, Yıldırım Bayezid dönemine kadar götürülebileceğini ifade etse de bu konuda kesin bir hüküm verememektedir⁴⁹. Osmanlı Devleti'nde kuruluşu kesin olarak bilinen ilk mevlevîhane, II. Murat zamanında Edirne'de kurulan mevlevîhanedir⁵⁰.

⁴⁵ Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 20; Feridun M. Emecen, "Saruhanöğulları ve Mevlevîlik" *Ekrem Hakka Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 284.

⁴⁶ Emecen, s. 291-292.

⁴⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

⁴⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlevîlik", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, c. 8, s. 166.

⁴⁹ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Mevlevîler", *Belleten*, c. LV, Ağustos 1991, s. 352-353.

⁵⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 208

Anadolu’da ve Osmanlı Devleti’nin değişik bölgelerinde açılan mevlvîhaneler, her dönemde Konya Mevlânâ Dergâhı’nı bir merkez olarak kabul etmiştir. Bu durum özellikle son dönemlerde İstanbul’daki mevlvîhane şeyhleriyle Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi arasında yaşanan bazı hadiselerden dolayı zedelenmiş olsa da genel itibariyle merkeziyetçi yapı korunmuştur. İleride detaylarını vereceğimiz üzere Yenikapı Mevlvîhanesi Şeyhi Celâleddîn Dede ile Konya Mevlvîhanesi postnişini Abdülvahid Çelebi arasında yaşananlar buna örnek gösterilebilir.

Mevlevîlerin, genel anlamda Mevlânâ zamanında temeli atılan Sünnî çizgiyi korudukları ifade edilebilir. Ancak özellikle, Mevlevîliğin Şemsî koluna mensup Çelebilerde Bektaşî-Melamî temayüller görülmüştür⁵¹. Mevlevîliğin kuruluşundan itibaren tarihi seyrine baktığımızda, mevcut siyasi ve sosyal nizamın bozulmasına yol açacak hareketlerden uzak duran ve merkezi yönetimin yanında yer almayı tercih eden politikaları benimsedikleri söylenebilir. Benimsemiş oldukları bu politika sayesinde, beylikler döneminde muhtelif beyliklerin arazilerinde zengin vakıflar elde edilmiştir. Bu durum ise tarîkatın ekonomik açıdan da güçlenmesine ve bunun tabii bir sonucu olarak güçlü bir tarîkat kimliğiyle Osmanlı İmparatorluk dönemine intikaline imkân hazırlamıştır⁵².

Yukarıda kuruluş sürecini kısaca izah etmeye çalıştığımız Mevlevîlik, Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da etkin bir güç olmaya başladığı XV. yüzyıl itibariyle büyük ölçüde teşkilatlanmasını tamamlamıştı. Gölpınarlı’ya göre; Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerindeki hükümdarları ve sonrasında II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet, Sâkıb Dede’nin sözlerine rağmen Mevlevîleri bir kudret telakki ederek onların yoluna ciddi bir önem vermiş değillerdi⁵³. Halil İnalçık’a göre ise; Mevlevîlik, seçkinlere hitap eden bir tarîkat olarak kendisini, XV. yüzyıldan başlayarak birçok Osmanlı kentinde kabul ettirmiştir. Bütün Osmanlı sultanları, başlangıçta özellikle II. Murat, II. Bayezit, I. Selim ve III. Murat Mevlevîlerle yakından ilgilenmişlerdir. Mevlevîler, böylece, Osmanlı yönetici sınıfları arasında mensupları olan, gittikçe sünnî nitelik kazanan bir tarîkat haline gelmiştir⁵⁴.

⁵¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 270.

⁵² Rüya Kılıç, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sufi Çevreler: Toplu Bir Bakış Denemesi” *Bilig*, Bahar 2005, sy. 33, s. 232.

⁵³ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 269.

⁵⁴ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 208.

Mevlevîlik, kurulumunu tamamlayıp Anadolu'da ve devletin değişik coğrafyalarında birçok merkezde yayıldıktan sonra, özellikle İstanbul'daki asitâneler ile büyük kentlerdeki Mevlevî tekkeleri birer kültür merkezi halini almaya başlamıştır. Tekkelerde bulunan dervişler, Mevlânâ'nın Farsça yapıtlarını, özellikle Mesnevî'yi okur ve yorumlardı. Ulemâ tarafından medreselerde Farsça okunması yasakladığından, tekkeler Fars dili ve edebiyatı merkezleri haline gelmiş, tekkelerin yanında Darü'l-mesnevî adı altındaki kurumlar sırf bu işlemler için kurulmuştur. Darü'l-mesnevîler Osmanlı kültür hayatında önemli bir vazifeyi ifa etmişlerdir⁵⁵.

Başlangıçta köylere kadar yayılan Mevlevîlik, özellikle XVI. yüzyıl sonlarında köylerden şehirlere doğru çekilmeye başlamış ve kendisini, Fars edebiyat ve kültür gelenekleriyle yetişmiş Osmanlı aydınları, özellikle bürokrasiye mensup kişiler arasında kabul ettirmiştir⁵⁶.

Yukarıda Mevlevîlik tarîkatının Anadolu'da ortaya çıkmasına sebep olan etkenler, Mevlânâ ve babasının Anadolu'ya göç etmesi, tarîkatın ortaya çıkışı ve Osmanlı Devleti'ne intikal süreci ile ilgili olarak kısa bir özet sunmaya çalıştık. Çalışmamızın kapsadığı esas dönemin, tarîkatın kurulduğu dönem olmadığı ve dipnotlar ile kaynakçada verilen eserlerde, bu dönem ile ilgili olarak oldukça geniş malumat olduğunu göz önünde bulundurarak tarîkatın kuruluş dönemiyle ilgili kısmı kısa tutmayı tercih ettik.

Çalışmamızın çerçevesini belirlediğimiz XIX. Yüzyıl, her bakımdan Osmanlı Devleti için çok önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. XIX. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa devletleri karşısında uğranılan yenilgiler, bu yenilgiler sonucunda karşılaşılan toprak kayıpları, ekonomik sıkıntılar, gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar, batılılaşma sancıları, devlet ve toplum hayatını çok derinden etkilemiştir. Bu dönemde ilk olarak, 1789'da tahta geçen III. Selim'i görmekteyiz. III. Selim'in tahta geçtiği tarihlerde Osmanlı Devleti; Avrupa'da, Avusturya ve Rusya ile mücadele halindeydi⁵⁷. Savaşlarda uğranılan yenilgiler üzerine Padişah, orduda ıslahat düşüncesiyle Nizam-ı Cedit adı

⁵⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40 –*Tetimme*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 17, 230.

⁵⁶ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 209.

⁵⁷ Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 5, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 14-20.

verilen yeni bir ordu oluşturmuştur⁵⁸. Cephelelerde Avusturya ve Rusya karşısında uğranılan yenilgiler, devletin içerisinde olumsuz tesirler uyandırmış ve halkta hoşnutsuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Bütün bu belirttiğimiz şartlara rağmen kaynaklar, XIX. yüzyılı Mevlevîlik açısından bir yükselme dönemi, tarîkatın tamamen köylerden çekilip Osmanlı Devlet adamları ve entelektüelleri arasında taraftar bulduğu bir dönem olarak belirtmektedirler. Tabi bu düşüncenin ileri sürülmesinde, İstanbul'un belli başlı semtlerinde faaliyet gösteren mevlevîhânelerin varlığı, Şeyh Galib gibi önemli şairlerin Mevlevîlik tarîkatı içerisinde yer alması, Hamamîzâde İsmail Dede Efendi gibi bestekârların ve daha birçok sanatkârın Mevlevîlik tarîkatı içerisinde yetişmesi ve alanlarında önemli eserler bırakması etkili bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada XIX. yüzyılda Mevlevîlik tarîkatı hakkında ileri sürülen yargılar, yeniden ele alınıp özellikle, Başbakanlık Osmanlı Arşivi vesikaları açısından tekrar gözden geçirilecektir. Mesela III. Selim'in gerçekleştirmek istediği Nizam-ı Cedid ıslahatlarına karşılık, Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin göstermiş olduğu aleyhte tutumun sebepleri irdelenecektir. Bunun yanında Hacı Mehmet Çelebi'nin bu tavrına karşılık III. Selim'in uygulamaya koyduğu veya koymadığı tedbirlerin ne olduğu sorgulanacaktır. Bu konu ile ilgili olarak bir örnek vermek gerekirse; Nizam-ı Cedid'in uygulanması sırasında, Konya ve civarında ortaya çıkan kargaşalıkların bastırılması esnasında yaşananlar gösterilebilir. Başlangıçta, Konya'da Padişahın emrine aykırı harekete geçen kişilerin te'dib edilmesi esnasında Çelebi'nin bu karışık ortamda Karahisar'a veya Kütahya'ya gitmesi uygun görülüp bu hususta mektup yazılmış olmasına rağmen; Çelebi Efendi Konya'dan ayrılmamıştır. Karaman Beylerbeyi Abdurrahman Paşa, Konya'da başlatılan bu isyan hareketine önyak oldukları için Çelebi'nin Konya'dan sürülmesi ve asilerin cezalandırılmasına izin verilmesini istemiştir. Bu istek üzerine cevaben gelen mektupta, isyanın kaynağının Çelebi Efendi olmasına rağmen Efendinin, Mevlânâ soyundan geldiği ve kendisine bir zarar gelmeden

⁵⁸ Nizam-ı Cedit için bkz. *Mahmut Raif Efendi ve Nizam-ı Cedit'e Dair Eseri*, Yay. Haz. Kemal Beydilli-İlhan Şahin, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001; *Zebîre-i Kuşmânî Fî Ta'rif-i Nizâm-ı İlhamî*, Yay. Haz. Ömer İşbilir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006; *Cabî Tarihi, Cabî Ömer Efendi*, Yay. Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003; *Ubeydullah Kuşmanî, Ebubekir Efendi, Asiler ve Gaziler, Kabakçı Mustafa Risalesi*, Yay. Haz. Aysel Danacı Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V. Ankara 1999; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları, -Nizam-ı Cedit- 1789-1807*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

zorla değil de kendi rızasıyla Karahisar'a ya da Kütahya'ya gitmesinin uygun olduğu⁵⁹ ve Konya'ya savaşız girmenin münasip olduğu, şayet buna imkan kalmazsa zor kullanılması bildirilmiştir⁶⁰. XIX. yüzyılın hemen başında yaşanan bu hadise sonrasında Çelebi Efendi'ye zor kullanılmamasının altındaki nedenlerin neler olduğu sorgulanacaktır. Bunlara ek olarak, Kabakçı Mustafa isyanından sonra tahta çıkan IV. Mustafa'nın, Nizam-ı Cedit uygulamaları esnasında, daha üç yıl önce 1804 yılında devlete karşı gelmiş olan Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Çelebi'ye 6000 kuruş ve Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Abdülkadir Efendiye'de 1000 kuruş atıyye verilmesini⁶¹ emretmesinin sebepleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yine II. Mahmut döneminde, Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında, devletin Mevlevîlik tarîkatına bakışı incelenecektir. Mevlevîlikle ilgili yapılan birçok çalışmada vurgulandığı üzere, özellikle Vakâ-yı Hayriye olarak adlandırılan yeniçeriliğin kaldırılması, Bektaşîlik tarîkatının yasaklanması, tekkelerinin kapatılıp mallarının ve vakıflarının müsadere edilmesi sürecinde yasaklanan Bektaşîlik tarikatının yerine Mevlevîliğin devlet tarafından desteklenip desteklenmediğini belirlemeye çalışacağız. Bu hususta, Bektaşîlerin içinde bulunduğu gayrimeşru hallerinden dolayı yasaklanmasının görüldüğü, Şeyhülislamın başkanlığında yapılan ve katılanlar arasında kazasker, dersiâmlar, erbâb-ı şûrâ kulları ve bazı tarîkat şeyhlerinin bulunduğu toplantıda, tarîkat şeyhlerinden bahsedilirken “*celb olunan Celveti, ve Nakşibendî ve sair bazı tarîk-i âliye meşayih-i dâileri hazır oldukları*”⁶² ifadesinin kullanılmasının mahiyeti irdelenecektir. Burada Mevlevîliğin zikredilmeyerek, “*sair bazı tarîk-i âliye meşayih-i*” ifadesi kullanılarak, bazı büyük tarîkat şeyhleri içerisinde belirtilmesini nasıl yorumlamamız gerekir? Bu belgede geçen ifadede toplantıya katılan tarîkat şeyhlerinden bahsedilirken Mevlevîlik tarikatının kelime olarak geçmemesinin sebebini, iddia edildiği gibi Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında yerine Mevlevîliğin desteklenmesi düşüncesinin değil de, Bektaşîlik yerine Celvetîlik ve Nakşibendîlik tarikatlarının daha çok desteklenmek istendiği şeklinde mi algılamalıyız? Yoksa burada Mevlevîlik ifadesinin yer almamasını belgeyi kaleme alan katibin gayri ihtiyari hiçbir maksat gözetmeden aklına gelen ilk iki tarîkat olarak Celvetîlik ve Nakşibendîliği yazıp

⁵⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Bundan sonra BOA olarak geçecektir) Hatt-ı Hümayun Tasnifi (Bundan sonra HAT olarak geçecektir.) D.N: 217, G.N: 11957

⁶⁰ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 171-172.

⁶¹ BOA. Cevdet Maliye Belgeleri (Bundan sonra C. ML. olarak geçecektir.) D.N: G.N: 4307

⁶² BOA. HAT. D.N: 290, G.N:17351

sonrasında gelen diğer tarikatları da metnin uzamaması için teker teker belirtmeyip “*sair bazı tarîk-i âliye meşayihî*” ifadesi ile belirttiği şeklinde mi yorumlamalıyız?

Yukarıda kısaca örnekler ifade ederek sorduğumuz sorulara verilecek cevaplar ve Mevlevîlik tarikatının XIX. yüzyıl boyunca geçirmiş olduğu değişim, çalışmamızın esas hareket noktasını oluşturacaktır. Vermiş olduğumuz örneklere benzer nitelikte sorunlar ve sorular, XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ve Mevlevîlik tarikatı arasında gerek kurumsal olarak gerekse toplumsal olarak sık sık yaşanmıştır. Bu durumların ortaya çıkmasına kimi zaman vakıflar ve yönetimi, kimi zaman çeşitli bölgelerdeki mevlevîhânelere yapılan şeyh tayinleri sebep olmuş, kimi zaman ise Konya Mevlânâ Dergâhı’nda postnişin olan çelebilerin padişaha ve devlete aykırı tutumları rol oynamıştır. Bununla birlikte belirtilen dönem içerisinde Mevlevîlik, özellikle III. Selim, II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit gibi Mevlevîliğe ilgi duyan padişahlar sayesinde korunup kollanmıştır.

Esasında bütün bu konuların detaylarının ve sorulan soruların cevaplarının arşiv belgelerinin dikkatlice incelenmesi neticesinde önemli oranda ortaya çıkartılabileceğini düşünüyoruz. Elbette yukarıda belirttiğimiz konularda günümüze kadar yapılmış araştırmalarda çeşitli bilgiler mevcuttur. Bu çalışmalar, Mevlevîlik tarikatının kuruluşundan kapatılmasına kadar olan tarihinin bilinmesi noktasında büyük öneme sahiptir. Mesela, merhum Gölpınarlı hocanın kapsamlı eseri, “Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik”, adından da anlaşılacağı gibi Mevlânâ’nın ölümünden sonra başlayan ve Cumhuriyet’in ilanından sonra 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar olan dönemi kapsayan, içerik ve hacim açısından oldukça önemli bir eserdir. Ancak eserin 1953 yılında kaleme alınmış ve gözden geçirilen son baskısının 1983 yılında yapılmış olması, 1983 yılından bu yana Osmanlı arşivlerinde yapılan tasnif faaliyetleri neticesinde araştırmacıların kullanımına sunulan yeni belgelerden faydalanılmasını imkansız kılmıştır. Yine Sezai Küçük tarafından bir doktora çalışması olarak hazırlanıp, “Mevlevîliğin Son Yüzyılı” adıyla yayınlanan çalışma ise emek mahsulü bir eser olup XIX. yüzyılda var olan mevlevîhaneler, bu mevlevîhanelerde görev yapan postnişinler, Mevlevîler ve bunların faaliyetleri konusunda elden geldiğince derli toplu bilgi verilen oldukça önemli bir eserdir. Ancak bu çalışmada konu olarak Mevlevîlik tarikatının XIX. yüzyıldaki genel durumu ele alındığından, siyasi ilişkiler ancak bir bölüm olarak verilmiştir. Bunun nedeni ise gerek hacim sıkıntısı gerekse siyasi ilişkiler noktasında,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kapsamlı bir çalışma yapılamamasıdır. Fakat var olan belgelerin başlı başına bir araştırma konusu olması nedeniyle eserdeki Mevlevîler ve siyaset bölümü genel hatlarıyla verilmiştir. Konu ile ilgili makaleler ise; bazıları istisna olmakla beraber, hem hacim itibarıyla konunun bütünü kavramaktan uzak hem de kaynakları itibarıyla yüzeysel çalışmalardır. Saymış olduğumuz tüm bu nedenlerden dolayı yaptığımız bu çalışmaya gerek duyulmuştur.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar noktasında ise; Mevlevîlik tarihi açısından önemli olan birinci el kaynaklar ve tedkik eserlerin yanı sıra, ağırlıklı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ilgili fonlarda bulunan belgeler kullanılmıştır. Belgelerin temininde ise gerek arşivde bulunan bilgisayarlara aktarılmış, gerekse internet erişimine açılmış olan kataloglardan “Mevlevî”, “Mevlevîlik”, Mevlevîhane” gibi anahtar kelimeler kullanılarak tarama yapılmış ve defter serileri hariç diğer belgeler temin edilerek azami oranda faydalanılmaya çalışılmıştır. Yine gerek görüldüğü durumlarda Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde bulunan belgelerden de yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM

MEVLEVÎLİĞİN DOĞUŞU VE XIX. YÜZYILA KADAR MEVLEVÎLİK

Anadolu merkezli olarak ortaya çıkan tarikatların en önemlilerinden birisi olan Mevlevîlik, Mevlânâ'nın adına izafe edilerek kurulan bir tarikat olmasına rağmen, kuruluşu Mevlânâ'nın ölümünden sonradır. Mevlevilik, başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi âdâb ve erkâmı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. Çünkü Mevlânâ tarikatlara özgü birtakım kurallar koymamıştır. Örneğin, kendisine bağlananlar için ne bir giriş töreni düzenler, ne de belli bir zikir öngörürdü. Sultan Veled, babasının düşüncelerini sistemli bir hale getirerek Mevlevîliği kendine özgü kuralları, törenleri olan bir tarikat durumuna getirdi. Bu sebeple Sultan Veled, Mevleviliğin asıl kurucusu ve ikinci pîri sayılır. Anadolu'da siyasal ve sosyal sıkıntılarının had safhada olduğu bu dönemde yetiştirdiği halifeleri, Amasya, Kırşehir ve Erzinan'a yollayarak buralarda zâviyeler kurdurmak suretiyle Mevlevîliği yaymaya başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkıldığı ve Moğol baskısının olanca şiddetiyle hüküm sürdüğü bir dönemde kurulan Mevlevîlik, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan beylikler arasında sahip olduğu manevi nüfuzu sayesinde yayılma imkânı bulmuştur. Mevlevîlik, biraz geç olmakla birlikte Osmanlı sınırlarına da dahil olmuştur. İlk olarak Edirne ve daha sonra İstanbul'da olmak üzere diğer Osmanlı şehirlerinde açılan mevlévîhaneler, yüzyıllar boyunca Osmanlı devlet ve toplum hayatında önemli bir konumda bulunmuş, çeşitli alanlarda örnek şahsiyetler yetiştirmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde Mevlânâ'nın Anadolu'ya gelmesi, Mevlevîlik tarîkatının kurulması ve XIX. yüzyıla kadar olan tarihi seyri kısaca ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. MEVLÂNÂ VE BABASI BAHAEDDİN VELED'İN ANADOLU'YA GELİŞİ

30 Eylül 1207 tarihinde Belh'de doğan Mehmed Celâleddîn, Eflâkî'nin verdiği bilgilere göre Muhammed Harzemşah'tan gönlü incindiği¹ için göç eden babası Sultanü'l- Ulemâ Bahâeddîn Veled ile birlikte göç yoluna koyulmuşlardır. Yaklaşık üç yüz kişilik bir kervanla yoluna devam eden Bahâeddin Veled'e geçtikleri bütün şehirlerde memleketin ileri gelenleri ve ahalisi tarafından saygı gösterilip izzet ve ikramlarda bulunulmuştur. Bu şekilde Bağdat'a gelmiş ve bir süre Bağdat'ta konakladıktan sonra, buradan Hicaz'a gitmiştir². Sultanü'l Ulema Bahaeddin Veled ve Mevlânâ, Hac dönüşü Şam'a uğramış ve sonrasında da Halep-Malatya yoluyla Erzincan'a gelmişlerdir. Belh'ten Erzincan'a gelinceye kadar süren bu yolculuğun yedi sene sürdüğü ifade edilmektedir³. Bahâeddîn Veled, daha sonra Erzincan'dan da ayrılarak Konya'ya bağlı Larend (Karaman) şehrine ulaştı. Eflaki'ye göre; Mevlânâ ve babası Bahâeddîn Veled Larend'de yedi yıl kalmışlardır⁴. Mevlânâ, Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lâlâ'nın kızı Gevher Hatun'la burada evlenmiştir⁵. Mevlânâ ve babası 1220 yılı ortalarında Konya'da bulunan Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykubâd'ın (1219-1236) daveti üzerine Konya'ya gelmiştir⁶. Alâeddîn Keykubâd'ın niyeti Sultanü'l- Ulemâ'ya kendi sarayının holünde yer hazırlamak ve onu orada misafir etmektir. Bahâeddîn Veled bu durumu kabul etmemiş ve "*İmamlara medrese, şeyhlere hankah, emirlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zaviyeler, gariplere kervansaraylar uygundur!*" diyerek Altunpâ Medresesi'ne yerleşmiştir⁷. Bazı kaynaklarda ise Konya geliş tarihlerinin (618 / 1221) yılı içerisinde olduğu var sayılmaktadır⁸.

¹ Eflaki'nin bu ifadesine rağmen Bediüzzaman Füzûzanfer hadiselerin ve Eflaki'nin rivayetlerinin derin bir tahlilini yaptıktan sonra Bahaeddin Veled'in yaklaşan Moğol istilası korkusundan dolayı göç ettiğini ifade eder. Bkz. *Mevlânâ Celâleddin*, Çev. Ferudun Nafiz Uzluk. s. 21.

² Ferudun Bin Ahmed, s. 26.

³ Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 28

⁴ Adnan Karaismailoğlu, "Mevlânâ'nın Hayatı", *Aşk Ocağında Can Olmak, İnsanlığın Mirası: Mevlânâ Celâleddin-i Rumî*, Haz. Ekrem Işın, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 16.

⁵ Eflâkî, s. 81.

⁶ Füzûzanfer, s. 43.

⁷ Eflaki, s. 83.

⁸ Helmuth Ritter, "Mevlânâ Celâleddîn Rumî ve Çevresi" Çev. Rüstem Orhan. *Mevlânâ Araştırmaları 1*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2007. s. 32.

Eflaki, Sultanü'l Ulema Bahaeddin Veled'in 628/1231 yılında vefat ettiğini ifade etmektedir⁹. Babasının ölümünden sonra, onun müritleri tarafından pîr ve ulu tanınan¹⁰ Mevlânâ, babasının yürüttüğü vaizlik görevini üstlenmiştir¹¹.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere daha çocukluk çağlarında babasıyla birlikte Belh'ten göç eden Mevlânâ, bu yolculuğu esnasında konakladıkları şehir ve kasabalarda şehrin ileri gelenleri ve âlimleriyle karşılaşmıştır¹². Bunlar içerisinde en önemlileri Nişabur'da karşılaştığı büyük şair Feridüddîn Attar,¹³ Bağdat'ta onları karşılayan Avârifü'l-Maarif isimli eserin müellifi Şihâbüddîn Sühreverdi, Evhadüddîn Kirmani ve Sâdüddîn Hamevî'dir¹⁴. Mevlânâ, öncelikle babası olmak üzere, babasının hâlifesi Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî (ö. 1244)'den ilk tasavvuf eğitimini almıştır¹⁵. Bazıları Mevlânâ'nın, Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî Konya'ya geldikten sonra, bazıları da Belh'te babası Bahaeddin Veled'in zamanında Tirmizî'ye mürit olduğunu söyler¹⁶. Mevlânâ, Seyyid Burhaneddîn'in Konya'ya gelmesinden sonra dokuz yıl hizmetinde bulunmuştur. Eflaki, bu dokuz yılın içine Mevlânâ'nın tahsil hayatını da katmaktadır¹⁷.

Eflaki'ye göre; Mevlânâ, babası Bahâeddîn Veled'in ölümünün ikinci yılında zahir ilimlerinde derinleşmek ve olgunluğunu eksiksiz duruma getirmek için Şam'a ve Halep'e gitmiştir. Ancak Asaf Halet Çelebi, Mevlânâ'nın babası tarafından kayınpederi Lala Şerefüddîn ile beraber Halep'e gönderildiğini ifade etmektedir¹⁸. Mevlânâ, Şam ve Halep'te dört veya yedi yıl kadar kalmıştır¹⁹. Bu süre zarfında Halep'te Halâviye Medresesi'nde konaklamış ve burada meşhur Hanefi bilginlerinden Kemaleddîn bin el-

⁹ Eflaki, s. 84.

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1999, s. 45.

¹¹ Ritter, s. 33; Füzuanfer, s. 48.

¹² Ferudun Bin Ahmed, s. 25.

¹³ Bazı kaynaklar bunun mümkün olamayacağını ifade ediyor bkz. Neşet Çağatay, "Mevlana Devri Selçuklu Türklerinin Politik ve Sosyo -Ekonomik Sorunları", *Yusuf Hikmet Bayur Armağanı 1985'ten ayrı basım*, Ankara 1985, s. 331.

¹⁴ Çelebi, s. 28.

¹⁵ R.A. Nicholson, *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, Çev. Ayten Lermioğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973, s. 16.

¹⁶ Eflaki, s. 104.

¹⁷ Galip Atasagun, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin Hayatı ve Eserleri", *Türk- İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Mevlânâ Özel Sayısı, Konya 2006, s.63.

¹⁸ Çelebi, s. 31.

¹⁹ Eflaki, s. 122.

Adîm'den dersler almıştır²⁰. Kemaleddîn bin el- Adîm, Mevlânâ'da büyük bir anlayış kabiliyeti ve zekâ olduğunu gördüğünden onun eğitimi için oldukça çaba sarfediyor ve diğer öğrencilerden farklı olarak Mevlânâ'ya daha fazla ders veriyordu²¹. Mevlânâ, Halep'te ne kadar kaldığı kesin olarak bilinmemekle beraber bir süre sonra Şam'a hareket etmiştir. Şam'a vardığında şehrin ileri gelenleri ve âlimler onu karşılamışlar ve Mukaddemiye Medresesi'nde misafir etmişlerdir. Mevlânâ'nın Şam'da ömrünün son günlerini geçirmekte olan Muhyiddîn İbn Arabî başta olmak üzere, Sadeddin Hamevî, Şeyh Osman Rumî, Şeyh Evhadüddîn Kirmani ve Sadreddin Konevî²² gibi şehrin bilgin ve âlimleriyle görüşmüştür²³.

Mevlânâ, Halep ve Şam'daki, eğitim hayatının ardından Anadolu'ya hareket etti. Kayseri'ye ulaştığında, âlimler ve bilginler onu karşılamaya çıktılar. Mevlânâ, Kayseri'de Hocası Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizi hazretlerinin isteğiyle kırkar gün olmak üzere üç defa çile çıkardı. Seyyid Burhaneddîn hazretleri üçüncü çile sonrasında Mevlânâ'yı kucaklayarak bütün ilimlerde eşsiz bir insan olduğunu ifade ederek onu âlemi irşadla görevlendirdi²⁴. Hocasının bu görevlendirmesi üzerine Konya'ya hareket ederek vaaz ve nasihatle meşgul olmaya başladı. Müderrislik görevine başlayan Mevlânâ, bu dönemde sarıgını fakihler gibi sarmış ve hırka giymiştir²⁵. Onun Konya'ya gelmesinden kısa bir süre sonra 638/1241 tarihinde Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi hazretlerinin vefat ettiği haberi gelmişti. Bu haberi alan Mevlânâ, Kayseri'ye giderek hocasının kitaplarının bir kısmını Konya'ya getirmiştir²⁶. Hocasının vefatından sonra Konya'daki müderrislik vazifesine devam eden Mevlânâ 638/1241- 642/1244-45 yılları arasında, babasının yolundan giderek medreselerde fıkıh ve diğer dinî dersleri vermiştir. Bu dönemde Mevlânâ'nın dört yüze yakın öğrencisi ve on binden fazla müridi olduğu rivayet edilmektedir²⁷. Yani Mevlânâ bu dönemde babası ve hocasından kendisine tevarüs eden tasavvuf yolunda müridlerini irşad etmektedir²⁸.

²⁰ Eflaki, s. 119.

²¹ Fûruzanfer, s. 57.

²² Ferudun Bin Ahmed, s. 34.

²³ Fûruzanfer, s. 59.

²⁴ Eflaki, s. 124.

²⁵ Eflaki, s. 124.

²⁶ Fûruzanfer, s. 62.

²⁷ A. Selahaddin Hidayetoğlu, "Hz.Mevlânâ'nın Hayatı", *Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî –İnsanlığın Aynası-* Konya 2004, s. 20.

²⁸ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s. 24.

Mevlânâ, Seyyid Burhaneddîn'in vefatından sonra yaklaşık beş yıl süreyle yalnız kaldı. Bu dönemde irşad ile uğraşırken din ilminde ve diğer ilim dallarında, babası gibi âlimlerin sultanı ve sufilik alanında da âriflerin sultanı olmuştu²⁹. Mevlânâ, zahir ilimler olarak sayılan fıkıh, tefsir, hadis, kelâm gibi medrese bilgileri ile birlikte, İran, Hind ve Arap Edebiyatlarını da incelemiş, Rumca'yı öğrenerek klasik Yunan filozoflarının eserlerini de okumuştur³⁰. İşte bu dönemden sonra Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî ile tanışması söz konusudur. Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'yı kendisinden geçirip, coşkunu bir Hak aşığı haline getirmişti³¹. Mevlânâ'yı nurla dolu bir lamba gibi telakki eden kimseler Şems-i Tebrizî'nin fonksiyonunu da bir kibritin yaptığı işe benzetirler³². Asıl yanan ve nurlanan Mevlânâ idi³³.

Şems-i Tebrizî, 26 Cemaziyelahir 642/ 29 Kasım 1244 tarihinde Konya'ya gelmiştir³⁴. Konya'ya geldiğinde âdeti olduğu üzere Şekerciler hanına inen Şems-i Tebrizî'nin Mevlânâ ile ilk karşılaşmasında, Mevlânâ'ya Hz. Muhammed mi büyüktür. Yoksa Bayezid-i Bistami mi büyüktür? Diye sorması üzerine aralarında geçen muhavere sonrasında kucaklaştıklarını ve Selaheddîn-i Zerkub'un hücrelerinde altı ay halvete girdikleri ifade edilmektedir³⁵.

Mevlânâ, Şems ile halvetten sonra medreselerde ders ve minberlerde vaaz vermeyi terk ederek semâ'ya, çarha, raksa başlamış, medresenin dedikodusu yerine, neyin can yakıcı nağmesine, rebabın ruh okşayıcı sesine kulak vermiştir³⁶. Ortaya çıkan bu durum sonucunda Mevlânâ'nın müridleri ile ilgilenmemesi, Konya halkı ve Mevlânâ'nın devamlı sohbetinde bulunanları kıskandırmaya başlamış, bu hususta halkın şikâyetlerini de dile getirmesine yol açmıştı³⁷. Bazen Şems-i Tebrizî'yi gördükçe kılıçlarına el atıyorlar, yüzüne karşı ona hakaret etmekten geri durmuyorlardı³⁸. Hepsi Şems'in Konya'dan gitmesini, ya da ölmesini istiyorlardı. Şems-i Tebrizî ise işin çığırından

²⁹ Şefik Can, *Mevlânâ*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 47.

³⁰ Atasagun, s. 64.

³¹ Can, s. 47.

³² Bkz. Dilaver Güner, "Mevlânâ'nın Şerâatten Hakîkate Yükselmesinde Şems-i Tebrizî'nin Yeri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası Hz. Mevlânâ Özel Sayısı*, yıl: 36, sy. 144, Ekim 2007, s. 50-63.

³³ Çelebi, s. 34.

³⁴ Eflaki, s. 124., Füzuanfer, s. 75.

³⁵ Bkz. Eflaki, s. 126; Ferudun Bin Ahmed, s. 136; Füzuanfer, s. 77; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 68; Çelebi, s. 37.

³⁶ Füzuanfer, s. 88.

³⁷ Eflaki, s. 127; Füzuanfer, s. 90.

³⁸ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celaleddîn*, s. 76.

çıkışını görünce birgün birdenbire Konya'dan ayrıldı³⁹. Mevlânâ, Şam'a giden Şems'e geri gelmesi için mektuplar yollamışsa da onu geri dönmeye ikna edememişti. Şems-i Tebrizî'nin Konya'dan ayrılması müridleri açısından bekledikleri sonucu doğurmamıştı. Şems'in ayrılmasından sonra Mevlânâ, büsbütün şaşırmış ve eskisinden daha da ulaşamaz olmuştu⁴⁰. Mevlânâ, Konya halkının da pişman olması üzerine oğlu Sultan Veled'i Şems'i getirmesi için Şam'a gönderdi⁴¹. Sultan Veled 1247 yılında Şems ile birlikte Konya'ya döndü⁴². Şems'in Konya'ya dönmesiyle Mevlânâ'nın tekrar coşkusu ve aşkı artmıştır. Şemseddin Tebrizî'nin Konya'ya geri gelmesi ile büyük bir mutluluk yaşayan Mevlânâ, Şems-i Tebrizî'yi tamamen Konya'ya bağlayabilmek için yetiştirmiş olduğu evlatlığı Kimyâ hatun ile evlendirmiştir⁴³. Asaf Halet Çelebi, bu dönemde Kimya Hatun'un kısa süren bir hastalıktan sonra vefat etmesi üzerine hem Kimya Hatun'un acısı hemde Konya halkının fitnesinden dolayı duramayan Şems-i Tebrizî'nin ikinci defa Şam'a gittiğini,⁴⁴ Mevlânâ'nın birinci seferde olduğu gibi gelmesi için mektuplar yazdığını, onu getirmeleri için de Şam'a bir kabile göndermesiyle Şems'in geri geldiğini ifade etmektedir⁴⁵. Ancak bu dönemde de Konya halkı arasındaki dedikodular devam etmiştir. Mevlânâ, Şems'le uzun sohbetlere dalarak, semâ' meclisleri tertip etmiştir. Bu durum yine halkın, müritlerinin ve ulemanın kıskançlığına sebep olmuş ve Şems bir daha görünmemek üzere 1247 yılı sonlarında ortadan kaybolmuştur⁴⁶. Mikail Bayram'a göre ise Şems-i Tebrizî, çeşitli siyasi sebepler yüzünden başta Ahi Evren olmak üzere Ahi ileri gelenleri tarafından suikast düzenlenerek öldürülmüştür⁴⁷.

Şems'in ortadan kaybolmasından sonra Mevlânâ kendinden geçmiş bir haldeydi. Gece gündüz semâ' ve vecd ile meşgul olmaya başlamıştı⁴⁸. Onu öldürdüklerini şayia olarak duyuyor ama buna inanmıyordu. Bu dönemde, fakihlere mahsus elbisesini değiştirip, Hind alacasından bir hırka yaptırmış ve başına bal rengi bir külâh giymiştir. Önü açık

³⁹ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 77.

⁴⁰ Ritter, s. 34.

⁴¹ Ercan Alkan, "İki Deniz", *Keşkül*, sy. 2-ek, Ekim 2004, s. 10.

⁴² Füzûzanfer, s. 99.

⁴³ Ferudun Bin Ahmed, s. 142; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 81.

⁴⁴ Bu hususta Eflaki'nin verdiği bilginin Tahsin Yazıcı tarafından değerlendirilmesi konusunda bkz. Eflaki, s. 472'deki dipnot.

⁴⁵ Çelebi, s. 41.

⁴⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 82; Füzûzanfer, s. 104.

⁴⁷ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren- Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2005, s. 142.

⁴⁸ Eflaki, s. 127.

gömlek giyerek sarığını şeker-âviz⁴⁹ biçiminde saran Mevlânâ, rebâb'ın telinin de altı tane yapılmasını istemiş ve semâ' usulünü koymuştur⁵⁰. Mevlânâ, gece gündüz coşkuluğundan dolayı semâ' edip, şiir ve gazel okuyordu. Mevlânâ'daki bu değişiklikler zevk sahiplerini kendi tarafına çekmiş oldu. Bu durum Konya'nın mutaassıplarını Mevlânâ ile münakaşaya götürmüştü. Mevlânâ, Şems'i uzun uzadıya aradıktan sonra idaresiz, kararsız tamamen coşkun olmuştu, kendini idare edemez halde idi. Bu aramalarında Mevlânâ'nın Şems'i bulmak için Şam'a gittiği de rivayet edilmektedir⁵¹. Fakat Şam'da bulunduğu süre içerisinde Şems'in hiçbir şekilde izine rastlayamamıştı⁵².

Mevlânâ'nın hayatında, Şems'i bulmaktan ümidini kesip Konya'ya dönmesinden sonra yeni bir dönem başlamıştır. Bediüzzaman Fûruzanfer bu dönemi şu şekilde ifade etmektedir;

“Mevlânâ, Şems'in mevcudiyetinden ümitsiz, gönlü onu aramaktan vazgeçtikten sonra Konya'ya dönerek uyarıcılık “irşad, eğitim, terbiye” binasını yeni esas, yeni temeller üzerine kurdu. Her ne kadar camilerde vaaz etmek, medresede öğretim yapmak gibi resmi vazifeleri terk etmiş ise de yine, bütün gönül sıcaklığı ile eksik olanların “nakısların” bütünlenmesine, dervişliğe intisap edenleri uyarıcılığa koyuldu.”⁵³

Mevlânâ, 1249-50 yılından ölüm senesi olan 1273 tarihine kadar tam 23 yıl bu faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bu dönemde Şems'in yerine önce hocası, mürşidi Seyyid Burhaneddîn hazretlerine intisap etmiş olan Salahaddîn Zerkub'u, dost ve musahip edinmiş⁵⁴, onun 657/1258 yılı sonlarında vefatından sonra da Çelebi Hüsameddîn'i kendisine hemdem ve halife edinmiştir⁵⁵.

Mevlânâ Celâleddîn, 1273 yılı sonlarında ansızın hastalanarak 5 Cemaziyelahir 672/ 17 Aralık 1273 tarihinde ebedi âleme intikal etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir⁵⁶.

⁴⁹ Alt tarafı bombeli ve şişkin, üstü daralan ve sikkeyle aynı kalınlığa gelen destârdır. Bu destâr, dar tülbent, iki parmak enliğine gelecek tarzda dört kat bükülerek, sağdan sola ve mukabil olarak soldan sağa doğru sarılır. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 25.

⁵⁰ Fûruzanfer, s. 100.

⁵¹ Ferudun Bin Ahmed, s. 143; Fûruzanfer, s. 114.

⁵² Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 88.

⁵³ Fûruzanfer, s. 125.

⁵⁴ Eflaki, s. 531.

⁵⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 114-115.

⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 126-127; Fûruzanfer, s. 149-150.

Böylece 30 Eylül 1207'de Belh'de başlayan hayat yolculuğu 17 Aralık 1273 tarihinde Konya'da sona ermiştir⁵⁷. Mevlânâ'nın cenaze törenine farklı dinlerden ve değişik kesimlerden binlerce kişi katılmıştı. Cenaze namazını ise Şeyh Sadreddin kıldırmıştır⁵⁸.

1.2. MEVLEVÎLİĞİN TEŞKİLATLANMASI VE İLK DÖNEMLERİ

1.2.1. Çelebi Hüsameddîn

Mevlânâ'nın ölümü ve cenazesinin defnedilmesinden sonra Mevlânâ'yı seven ve izinden giden dostları onun fikirleri ve düşüncelerinin temsil edilmesi noktasında bir temsilci aramaya koyulmuşlardı. Gerçi Mevlânâ'nın hastalığı esnasında onu ziyarete gelen şehrin ileri gelenleri, Mevlânâ'nın vefatı sonrasında halifelğine kimin yakışacağını sormuşlardır. Bu soruya bizim halifemiz Çelebi Hüsameddîn'dir mealinde cevap vermişti⁵⁹. Esasında Selahaddîn-i Zerkub'un vefatı sonrasında Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'nın en yakın musahipleri arasında yerini almış ve daha sonrasında Mesnevî'nin yazılmasına vesile olmuştu⁶⁰. Ancak diğer tarafta ise Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled vardı. O da babasının rahle-i tedrisinde yetişmiş ve olgunluk çağına gelmişti. Mevlânâ'dan sonra Çelebi Hüsameddin'in mi yoksa Sultan Veled'in mi Mevlânâ'nın yerine geçeceği konusunda müridler arasında tartışma yaşanmaya başlamıştı⁶¹. Sonunda devrin ileri gelenleri bu tartışmalar karşısında birinin diğerinden üstün tutulamayacağını ifade ederek seçimi Çelebi Hüsameddîn ile Sultan Veled'e bırakmanın doğru olacağını ifade etmiştir. Bu süreçte Çelebi Hüsameddîn, Mevlânâ'nın yerine Sultan Veled'in geçmesini istediye de, Sultan Veled bunu kabul etmemiş ve babamın sağlığında da sen bizim halifemizdin şimdide halifemizsin diyerek Çelebi Hüsameddîn'in Mevlânâ'dan boşalan postu devralmasını istemiştir⁶². Böylece Mevlevîliğin biçimlenmesi sürecinde, tarikat oluşmadan önceki yapının ürettiği son yönetici tip olarak Çelebi Hüsameddîn sahneye çıkmıştır⁶³. Çelebi Hüsameddîn döneminde yapılan en önemli işlerden birisi, her ne kadar mezara türbe yapmanın uygun

⁵⁷ Eflaki, s. 453.

⁵⁸ Fûruzanfer, s. 154.

⁵⁹ Eflaki, s. 447.

⁶⁰ Hayat Nur Artıran, "Hakk Nûr'u Hale Ziyâsi Çelebi Hüsameddin Hz." *Keşkül*, 2006 Güz, s. 88; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 162.

⁶¹ Ferudun Bin Ahmed, s. 157.

⁶² Ferudun Bin Ahmed, s. 158; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 163.

⁶³ Ekrem Işın, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri: Sultan Veled ve Çelebilik Makamının Kuruluşu" (III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları Konya 2004, s. 97.

olmadığından bahsetmiş olsa da Mevlânâ'nın mezarının üstüne bir türbe yapılmasıdır⁶⁴. Konya'nın ileri gelenlerinden olan Alameddîn Kayser, Mevlânâ'nın ölümünden sonra 30 bin dirhemle onun türbesini yapmaya karar verdi. Sultan II. Keyhüsrev'in kızı Gürcü Hatun ve Kocası Pervâne Muineddin kendisine 130 bin dirhem yardım etti. Bu suretle Mevlânâ'nın türbesi yapılmış oldu⁶⁵. Türbenin yapılmasıyla Mevlânâ dergâhının temelleri de atılmış oluyordu. Bu türbe ve etrafında oluşacak olan müstemilâtı ileride Mevlevîler için bir merkez halini alacaktı. Türbe etrafında giderek genişleyen Mevlevî zümresi, burasını ileride tam teşekküllü bir dergâha dönüştürmek amacıyla çeşitli vakıflar kurmuşlar, elde edilen gelirlerle türbede görevli hafız, mesnevihan ve müezzinlerin ihtiyaçlarını karşılamışlardır⁶⁶. Çelebi Hüsameddîn, posta geçtikten sonra halifelik görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Her Cuma namazdan sonra Kur'an ve Mesnevî okutmuş, ayrıca semâ' meclisleri düzenlemiştir⁶⁷. Mevlânâ türbesinin etrafında gerçekleştirilen bu faaliyetlerin sürdürülmesinde vakıf gelirlerinin önemli bir fonksiyonu vardı. Eflaki'nin verdiği bilgilere göre Çelebi Hüsameddîn, vakıf gelirleri, büyüklerin yaptığı adaklar ve her taraftan gelen hediyeleri değerlerine göre arkadaşlarına dağıtıyordu. Gelip giden misafirler ve seyyahlar için daima yemek bulduruyor, türbe görevlilerine kesintiye uğratmaksızın tayinâtlarını veriyordu⁶⁸. Çelebi Hüsameddîn, evkaf mahsulatından gelen gelirleri yılın belirli zamanlarında Mevlânâ'nın eşi Kera Hatun ile kızı Melike Hatun ve Sultan Veled'e ihtiyaçları nispetinde ayırmaktadır⁶⁹. Bundan anlaşılacağı üzere Çelebi Hüsameddîn, Mevlânâ ailesinin tam anlamıyla koruyucusu konumundadır⁷⁰.

Çelebi Hüsameddîn, Mevlânâ dostlarının başına geçmesiyle, onları dağılıp gitmekten kurtarmış ve onları bir topluluk haline getirmişse de tarikat kurucusu ve Pîr'i olmamıştır. Çelebi Hüsameddîn'in halifeliği, Mevlânâ dostlarına şeyhlik, mürşitlik görevini yerine getirişi on yıl sürdü⁷¹. Eflaki, Çelebi Hüsameddîn'in 22 Şaban 683/ 3

⁶⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24.

⁶⁵ Füzûzanfer, s.156; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 133.

⁶⁶ Işın, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri...", s. 98.

⁶⁷ Eflaki, s. 578.

⁶⁸ Eflaki, s. 578.

⁶⁹ Eflaki, s. 578; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 25.

⁷⁰ Işın, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri...", s. 98.

⁷¹ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 15.

Kasım 1284 tarihinde vefat ettiğini haber vermektedir⁷². Ancak Gölpınarlı, Çelebi Hüsameddîn'in sandukasının baş tarafında alçıyla tespit edilmiş mermer levhada bulunan Arapça kitabede Hüsameddîn'in ölüm tarihi olarak “altıyüz seksen üç yılı Şaban ayının on ikinci Çarşamba günü göçtü” ifadesinin yer aldığını söyler ki buda miladi tarih olarak 25 Ekim 1284 tarihine denk gelmektedir⁷³. Çelebi Hüsameddîn'in ölümünden sonra Mevlânâ'nın postuna büyük oğlu Sultan Veled'in geçmesine kesin gözüyle bakılıyordu. Ancak Sultan Veled'in bu dönemde de kendisini bu konum için yeterli bulmadığı görülmektedir. Sultan Veled, Mevlânâ'ya oldukça benzemekle birlikte onun yolundan gitmiş, onun sevdiklerini sevmiştir. Şems-i Tebrizî'ye, Selaheddîn Zerkûb'a ve Çelebi Hüsameddîn'e bağlanmış olan Sultan Veled'in bu üç tasavvuf erinden başka vefatına kadar bağlandığı ve feyz aldığı birisi daha vardı. Bu kişi Mevlânâ'nın da müridlerinden olan Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddîn idi⁷⁴. Gölpınarlı, Sultan Veled'in, Çelebi Hüsameddîn'in vefat etmesinden sonra yedi yıl süreyle Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddîn'in manevi terbiyesi altında kalmış olduğunu ifade etmektedir⁷⁵. Bu suretle Sultan Veled, Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddîn'in ölüm yılı olan 691/1292 yılına kadar onu şeyh saymış ve ondan feyz almıştır⁷⁶. Onun ölümünden sonra ise tam anlamıyla Mevlânâ postuna Sultan Veled geçmiştir⁷⁷.

1.2.2. Sultan Veled

1292 yılında Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddîn'in ölümünden sonra tam anlamıyla makam postuna oturan Sultan Veled'in ilk işi, bu nüfuzun belli başlı kaynaklarını oluşturan maddi gücü, yani vakıf gelirlerini doğrudan Mevlânâ ailesinin kontrolüne sokmak olmuştur⁷⁸. Sultan Veled, sistemli bir teşkilat ve propaganda faaliyetlerinde bulunur. Babasının aşka dayalı tasavvufi düşüncelerinin düşmanlarını dost yapmaya, eleştirilerini engellemeye ve yeni sistemleşmeye başlayan tarikatı yeni müridler kazanarak ve başka beldelerde kendilerini temsilen halifeler atayarak yaymaya ve

⁷² Eflaki, s. 579., Mehmet Önder, “Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler” *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya 2007, s. 133.

⁷³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 27-28.

⁷⁴ Önder, “Mevlevîliğin Sistemleşmesi...”, s. 133.

⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 32.

⁷⁶ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 19.

⁷⁷ Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maarifi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2005, s. 53.

⁷⁸ Işın, “Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri...” s. 98.

yaşatmaya muvaffak olmuştur⁷⁹. Sultan Veled bu saymış olduğumuz faaliyetlerini gerçekleştirirken, şüphesiz siyasi otoriteyle yakın ilişkiler içerisinde bulunmaya gayret etmiştir. Nitekim onun Selçuklu ileri gelenlerinden Muineddîn Pervane, Fahreddîn Sahib Ata ve Sultan Rükneddîn Kılıç Arslan ile kurmuş olduğu yakın ilişki⁸⁰, kurulmakta olan Çelebilik makamının da siyasi otorite karşısındaki meşruiyetini sağlamıştır⁸¹. Sultan Veled, teşkilatçı kimliğiyle babası Mevlânâ'nın düşünce ve ideolojisini sistemleştirmeye ve yaymaya başlamıştı. Sultan Veled, daha sonra Mevlevîlik olarak adlandırılacak olan yeni bir tarikatın esaslarını, usul ve erkânını belirlemiştir. Bu teşkilatçılığı çerçevesinde her türlü imkanı değerlendirme gayreti içerisinde bulunmuştur. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi devrinin yöneticileri ve ileri gelenleri ile iyi ilişkiler tesis etmiş, bunun yanında dönemindeki siyasi olaylarla da ilgilenmiştir. Bunu yaparken de tek bir kesime bağlanmamıştır. Eserlerinde Moğolları övdüğü gibi Moğollara karşı mücadele etmiş olan Hatiroğlu Şerefeddin'i de övmüştür⁸². Sultan Veled, Mevlevîliği yayma gayesiyle Anadolu'nun değişik şehir ve kasabalarına müridlerini göndermeye başlamıştı.⁸³ Bu bağlamda Şeyh Süleyman Türkmani, Kırşehir'de bir Mevlevîhane kurmuştur. Yine onun halifelerinden Hüseyin Hüsameddîn Erzincan'da, Alaeddîn Amasi'de Amasya'da Mevlevîliği yaymaktaydılar⁸⁴. Sultan Veled'in bu teşkilatçılığı ve gayretleri neticesinde ölümüne yakın zamanlarda Mevlevîlik, ayin ve erkânlarıyla resmen kurulmuş oluyordu⁸⁵.

Mevlevîliğin kurumlaşması ise Mevlânâ düşüncesinin yaşatıldığı yerler olan Mevlevî tekkelerinin çeşitli yerlerde açılmasıyla mümkün olmuştur. İlk dönemde Konya'da Mevlânâ dergâhına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren beş tekkenin mevcut olduğu bilinmektedir⁸⁶. Bunlardan birisi Şems Zâviyesi⁸⁷, ikincisi ise Ateşbaz Zâviyesi'dir⁸⁸. Konya'daki üçüncü tekke ise Marace'l-bahreyn'de olup bir mescit mahiyetinde idi. Dördüncü tekke Meram'da Cemal Ali Türbesi yanında bulunan tekke idi. Beşinci tekke

⁷⁹ Ritter, s. 37.

⁸⁰ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 20.

⁸¹ Işın, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri..." s. 98.

⁸² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 36.

⁸³ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 24.

⁸⁴ Ferudun Bin Ahmed, s. 163.

⁸⁵ Önder, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi..." s. 134.

⁸⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 330.

⁸⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı Ankara 1997, s. 935., Süheyl Ünver, "Yetmiş Yıl Önce Konya", *Belleten*, XXXI/122, Ankara 1967, s. 203.

⁸⁸ Clement Huart, *Mevlevîler Beldesi Konya*, Çev. Nezh Uzel, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 142., Konyalı, s. 587.

ise Çelebi Hüsameddîn'in şeyh olduğu “Darü'l Zakirîn” tekkesidir⁸⁹. Bu kurulan tekkelerle birlikte aynı zamanda Anadolu'nun diğer bölgelerinde de Mevlevî dergâhları açılmaya ve Mevlevîlik yayılmaya başlamıştır.

Sipehsalar Risalesi'ne göre, Sultan Veled 86 yaşına geldiğinde bir rahatsızlık hissetmeye başlamış ve büyük oğlu Ârif Çelebi'yi yanına çağırarak yakınlarını ve müridlerini emanet etmiş, 10 B 712/11 Kasım 1312 tarihinde de vefat etmiştir⁹⁰.

1.2.3. Ulu Ârif Çelebi

Sultan Veled'in 11 Kasım 1312 tarihinde 86 yaşında iken kısa süren rahatsızlığından sonra vefat etmesi üzerine kırk yaşında olan büyük oğlu Ulu Ârif Çelebi, babasının makamına oturmuştur⁹¹. Ulu Ârif Çelebi, daha babasının sağlığında iken Mevlevîliği yaymak için Anadolu'da bazı şehirler ile Tebriz ve Sultaniye'ye kadar olmak üzere geziler düzenlemiştir⁹². Çelebi'nin Sultaniye'ye kadar yapmış olduğu bu ziyaretlerinin bölge yöneticilerinin teveccühünü kazanmakla ilgili olduğuna şüphe yoktur⁹³. Mevlevîliğin ortaya çıktığı dönemde çeşitli derviş zümrelerinin kalabalık gruplar halinde Anadolu'yu bir uçtan bir uca gezip dolaşmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur⁹⁴. Hal böyle olunca Ulu Ârif Çelebi'nin müritleriyle yapmış olduğu bu gezilerde Anadolu halkı ve ileri gelenleri tarafından herhangi bir tepkiyle karşılanmıyor ve kendilerine oldukça iyi davranılıyordu⁹⁵. Ulu Ârif Çelebi de bu gezilerinde sultanlar, beyler ve şehrin ileri gelenleri tarafından büyük bir saygıyla karşılanmış, saraylarda ve konaklarda ağırlandı⁹⁶. Mesela Ulu Ârif Çelebi'nin gezilerinde uğramış olduğu beylerden birisi olan Menteşeoğlu Mesud Bey Mevlânâ ve ailesine büyük bir saygı duyuyordu⁹⁷. Yine Ulu Ârif Çelebi'nin Germiyanoglu, Eşrefoğlu, Sahipataoğlu

⁸⁹ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 333.

⁹⁰ Ferudun Bin Ahmed, s. 161.

⁹¹ Ferudun Bin Ahmed, s. 161.

⁹² Eflaki, s. 626.

⁹³ Faruk Sümer, “Mevlânâ ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, (Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri, 15-17 Aralık 1973 Ankara) *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 47.

⁹⁴ Bu hususta bkz. Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları, İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

⁹⁵ Mehmet Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya Turizm Derneği Yayını, Ankara 1971, s. 336.

⁹⁶ Eflaki, s. 628.

⁹⁷ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 59.

beyleriyle arası çok iyiydi⁹⁸. Paul Wittek'e göre, Çelebi'nin Batı Anadolu'da hakimiyet kurmuş olan bu beyliklerle iyi ilişkiler tesis etmekteki amacı Mevlevîliği yaymak olduğu kadar bu beylikleri Türkmen babalarının tesirlerinden uzaklaştırarak Mevlânâ sülalesinin manevi nüfûzuna bağlamaktı⁹⁹. Şüphesiz ki, bu amaç gerçekleştiği takdirde Mevlevîlik, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan kargaşa döneminde özellikle Batı Anadolu'da önemli bir siyasi güç olarak ortaya çıkan beylikler arasında yayılmış olacak ve bunun siyasi ve ekonomik getirileri olacaktı¹⁰⁰. Eflakî'nin naklettiği üzere bu beylerden gönderilen hediyeler ve daha sonra bu bölgelerde açılan mevlevîhaneler ekonomik ve siyasi getirilerin delili olsa gerektir¹⁰¹.

Ulu Ârif Çelebi'nin ziyaret ettiği beyler arasında yukarıda belirttiklerimize ek olarak Ladik (Denizli) hakimi İnanç Bey, Tavas Beyi Şücaeddin İlyas, Aydınoglu Mehmet Bey¹⁰² ve oğlu Umur Paşa, Eşrefoglu Mehmet Bey, Germiyanoğlu Yakup Bey, ve Kastamonu hakimi Süleyman Paşa da vardı¹⁰³. XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bu Türkmen Beylikleri meydana getirmiş oldukları siyasi organizasyonlarını yani iktidarlarını dini açıdan meşrulaştıracak merkezi bir kurumun varlığına ihtiyaç duymaktaydılar. Beyliklerin bu arayışlarına olumlu cevap Mevlevîlikten gelmiştir¹⁰⁴. Ulu Ârif Çelebi'nin bu gezileri sonrasında bu beyliklerin önde gelen yöneticilerinin birçoğu Mevlevîliğe intisap etmişlerdir.

Bu gezileri sonrasında Ulu Ârif Çelebi, Anadolu'nun birçok şehirlerinde tanınan, ünü İran ve Irak'a kadar uzanan bir şeyh olarak Mevlevî postuna oturmuştu. O, babasının ve dedesinin nüfuzundan faydalanmış ve babası tarafından belli bir sisteme oturtulmuş olan tarikatı yaymak için elinden geleni yapmıştır. Babasının sağlığında başlamış olduğu gezilerini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir¹⁰⁵. Bu süreçte Anadolu'ya hakim olan Moğollarla iyi ilişkiler tesis ettiği gibi, Anadolu'da yeni bir siyasi güç

⁹⁸ Eflaki, s. 688-689-691.

⁹⁹ Wittek, s. 60.

¹⁰⁰ Feridun Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevîlik" *İlk Osmanlılar ve Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 136.

¹⁰¹ Eflaki, s. 688-689.

¹⁰² Emecen, s.137-138.

¹⁰³ Sümer, s. 48.

¹⁰⁴ Ekrem Işın, "İstanbul'da Mevlevîlik, Bir İmparatorluk Tarikatı Üzerine Toplumsal Tarih Notları" *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı, İstanbul'da Mevlevîlik*, Yay. Haz. Ekrem Işın, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2007, s. 18.

¹⁰⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 93.

olarak ortaya çıkan Türkmen beyleri ile de iyi ilişkiler tesis etmiştir¹⁰⁶. Anadolu'nun birçok şehrine halifeler yollamış ve bu şehirlerde Mevlevî zaviyelerinin açılması onun sayesinde olmuştur. Onun halifeleri arasında Niğde'de Nasuhiddin Sebbağ, Denizli'de Mevlânâ Kemaleddîn ve Mevlânâ Muhiddin ile Taceddin Mesnevîhan, bulunuyordu. Kalemioğlu Ahi Muhammed Bey'i de halife olarak Karaman'a göndermişti¹⁰⁷. Ulu Ârif Çelebi, kendisine inanan müridleri ve yakın adamlarıyla beraber çıkmış olduğu bu gezilerinde Anadolu'da Larende (Karaman), Beyşehir, Aksaray, Akşehir, Afyon, Amasya, Niğde, Sivas, Tokat, Birgi, Denizli, Alanya, Bayburt, Erzurum gibi şehirlere de uğramış ve yanındakilerden bazılarını bu şehirlerde bırakarak ilk Mevlevî tekkelerinin kurulmasını sağlamıştır¹⁰⁸. Yine Ulu Ârif Çelebi'nin müridlerinden Kalemioğlu Ahi Mehmet Bey'in Mevlânâ'nın annesinin mezarının yanına yaptırmış olduğu tekke Karaman'daki ilk Mevlevî tekkesidir¹⁰⁹. Bu tekke daha sonra Karamanoğulları beylerinden coşkun bir Mevlevî aşığı olan Mirza Halil Yahşi Bey ile ondan sonra Alaeddîn Ali Bey tarafından yenilenmiştir.

Eflâki'ye göre 24 Zilhicce 719/ 5 Şubat 1320 vefat eden Ulu Ârif Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliği sekiz yıl sürmüştür¹¹⁰. Bu sekiz yıl içerisinde, babasından devraldığı Mevlevîlik tarikatını, merkez Konya olmak üzere, daha sağlam temellere oturtturarak yaymaya çalışmış, dergâha yeni vakıflar kazandırarak vakıf gelirlerini artırmış, Mevlevîliğin prensiplerini yeniden gözden geçirerek zikir ve semâ' usullerini kurallaştırmıştır¹¹¹.

Çelebi Hüsameddîn'nin vefatından sonra Mevlevîliği Sultan Veled'in temsil etmeye başlaması ve sonrasında da yerine oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin geçmesiyle, altı yüzyıldan fazla sürecek olan yeni bir gelenek de başlamış oluyordu. Artık Ulu Ârif Çelebi'den sonra, Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinleri, Mevlânâ soyundan oğuldan oğula, en büyük oğuldan başlayarak sırasıyla şeyhlik makamına geçmiş ve bu manevi saltanat böyle devam etmiştir¹¹².

¹⁰⁶ Sümer, s. 42-53.

¹⁰⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 86.

¹⁰⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 69; Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 29.

¹⁰⁹ Hasan Özönder, "Karaman (Lârende) Mevlevî-hanesi", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 145.

¹¹⁰ Eflaki, s. 703.

¹¹¹ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 31.

¹¹² Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 30.

1.3. XIX. Yüzyıl Başlarına Kadar Mevlevîlik

Ulu Ârif Çelebi'nin ölümünden sonra Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhliğine kardeşi Âbid Çelebi geçmiştir¹¹³. Bu dönemde kurulan Mevlevî tekkeleri devlet kademesinde yer alan kişilerden daha çok bizzat Mevlevî halifeleri tarafından kurulmaktadır¹¹⁴. Gölpınarlı, Şahidî'nin “*Gülşen-i Esrar*”ın da yer alan bilgilerden yola çıkarak küçük kasabalarda hatta köylerde bile mevlévîhanelerin var olduğunu ve halkı tamamen Mevlevî olan köyler bulunduğunu bildirmektedir¹¹⁵.

Mevlânâ döneminde ve sonrasında posta geçen şeyhler döneminden itibaren, mevcut siyasi ve ictimâî düzenin bozulmasına yol açacak faaliyetlerde bulunmaktan kaçınan ve daima yönetim çevrelerinin yanında olmayı tercih eden Mevlevîler, bu dönemde çeşitli beyliklerin arazilerinde zengin vakıflar elde ederek ekonomik bakımdan sağlam bir yapıya kavuşmuştur¹¹⁶. Şemseddin Âbid Çelebi'nin 5 Muharrem 739/ 24 Temmuz 1338 tarihinde vefat etmesi üzerine yerine kardeşi Hüsameddin Vacid Çelebi geçmiştir¹¹⁷. Ancak Hüsameddîn Vacid Çelebi'nin şeyhliği çok uzun sürmemiştir. Mevlevîliğe bir müddet hizmet ettikten sonra 29 Şaban 742/ 7 Şubat 1342 tarihinde vefat etmiş ve bu sefer şeyhliğe Emir Âdil Çelebi geçmiştir¹¹⁸. Gölpınarlı, bu tarihten sonra Eflakî'nin kitabının sona erdiğini ve bundan sonraki Çelebiler hakkında kaynak olarak Sakıb Mustafa Dede'nin “*Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan*” isimli eserinin olduğunu, ancak bu eserde verilen bilgilerde yanlışlıklar bulunduğunu ve ciddi bir tahlile tabi tutulması gerektiğini bildirir¹¹⁹. Emir Âdil Çelebi'nin 1368 yılında vefatı üzerine yerine Âbid Çelebi'nin oğlu II. Emir Âlim Çelebi geçmiştir. II. Emir Âlim Çelebi zamanında Karamanoğlu Beyliğinin başında Alaeddîn Ali Bey bulunmaktadır. Mevlânâ aşığı olan Alaeddîn Ali Bey Karaman Mevlevîhanesi'nin genişletilmesi için gayret göstermiş ve dergâhın masrafları için fırın, hamam ve bir köyün gelirlerini vakıf olarak bağışlamıştır¹²⁰. Manisa'da ise Saruhanoğulları Beyliği'nin başında bulunan Saruhanoğlu İshak Çelebi tarafından 770 (1368-69) yılında Manisa Mevlevîhanesi

¹¹³ Eflakî, s. 707.

¹¹⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245.

¹¹⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245.

¹¹⁶ Barihüda Tannıkorur, “Mevlevîyye” *DİA*, Ankara 2004, c. 29, s. 469.

¹¹⁷ Eflakî, s. 718.

¹¹⁸ Eflakî, s. 718.

¹¹⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 99.

¹²⁰ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 37; Özönder, “Karaman...”, s. 150.

yaptırılmıştır¹²¹. Bu dönemde Antalya Mevlevîhanesi de 779/1377 yıllarında Tekeoğlu Mehmet Bey tarafından tesis edilmiştir¹²².

II. Emir Âlim Çelebi, dergâha 27 yıl hizmet ettikten sonra 1395 yılında ölmüş ve posta Emir Âdil Çelebi'nin oğlu Ârif Çelebi geçmiştir¹²³. Şeyhliği Timur'un Anadolu'yu istilasına rastlayan Ârif Çelebi 1421 yılında vefat etmiş ve yerine Pir Âdil Çelebi geçmiştir. 39 yıl gibi uzun bir süre postnişin olarak bulunan Pir Âdil Çelebi, Mevlevîlik usullerini yeniden tespit edip kökleştirdiği için Mevlevîliğin ikinci kurucusu olarak anılmıştır¹²⁴.

Sultan Veled'den itibaren Pir Âdil Çelebi'nin çelebilik yaptığı dönemler Mevlevîliğin kurulması ve yayılmasında ilk dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönem içerisinde Mevlânâ ailesinden gelenlerin Mevlevîliğin yayılmasındaki katkıları müşahade edilirken bu dönemden itibaren Mevlevîliğin yayılışında Konya Çelebilerinden ziyade Anadolu'daki diğer şeyh ailelerinin etkin olduğu görülmektedir. Bu şeyh ailelerinin başında ise Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'dan dolayı Mevlânâ sülalesine mensup olan ve Mevlevîliğin Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan sonra gelen en önemli merkezlerinden olan Afyon-Karahisar Mevlevîhanesi'nde¹²⁵ şeyh olan Divane Mehmet Çelebi gelmektedir. Bir diğeri ise Kütahya'da Mevlevîliği temsil eden Celaleddîn Ergun Çelebi'dir¹²⁶.

Mevlevîliğin kuruluş dönemlerinde Anadolu'da etkin olmayan Osmanoğulları Beyliği, Pir Âdil Çelebi döneminde Timur istilasının da olumsuzluklarını üzerinden attıktan sonra güçlü bir devlet olarak Anadolu'da ağırlıklarını hissettirmeye başlamıştır. İlk devirlerde Karamanoğulları ile diğer Anadolu beylikleri olan Germiyanogulları, Saruhanogulları, Menteşeoğulları, ve Aydınoğulları gibi beyliklerde yaygın olan Mevlevîlik, Osmanlı topraklarına II. Murat tarafından Edirne'de açılan (829/1426)

¹²¹ *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, 9. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 43.

¹²² Tanrıkorur, "Mevlevîyye" s. 469.

¹²³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 99.

¹²⁴ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 39; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100.

¹²⁵ Hasan Özönder, "Afyon Mevlevî-hanesi", (5. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 3-4 Mayıs 1991 Konya- Türkiye), Konya 1991, s. 97.

¹²⁶ Abdurrahman Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi*, Sır Yayıncılık, Kütahya 2006, s. 20; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 101.

mevlevîhane ile girebilmiştir¹²⁷. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemi hükümdarlarından II. Murad ve Fatih Sultan Mehmet'in Sakıb Dede'nin ifadelerine rağmen Mevlevîliği bir kuvvet olarak kabul etmedikleri Gölþınarlı tarafından ifade edilmektedir¹²⁸. Osmanlıların Mevlevîlere ilgi duyması ancak XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu'da ve Rumeli'de görülmeye başlayan Şîr- Bâtınî temayüller karşısında Mevlevîliğin halkı kucaklaması ile gerçekleşmiştir¹²⁹. Mevlevîliğin İstanbul'a girişi ise Fatih Sultan Mehmet zamanında gerçekleşmiştir. Vakfiyesindeki mesnevî okutulması ve semâ' yapılması gibi kayıttan, İstanbul'un fethinden sonra Akataleptos Kilisesi'nden camiye dönüştürülen Vezneciler'deki Kalenderhane Camii'nin tam anlamıyla bir süre Mevlevî zâviyesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹³⁰. Nejat Göyünç, Kalenderhane Zaviyesi'nin her ne kadar daha sonra bu hüviyetini kaybetmiş olsa da, Fatih döneminde böyle bir fonksiyon icra etmesini Mevlevîlerin sosyal hayattaki etkinliklerinin delili olarak yorumlar¹³¹. Mevlevîhane binası olarak düşünüldüğünde ise İstanbul'da ilk mevlevîhane Kulekapısı Mevlevîhanesi adıyla da anılan Galata Mevlevîhanesi'dir¹³². İskender Paşa tarafından 1491-1492 yıllarında kurulan Galata Mevlevîhanesi'nin ilk şeyhliğine ise Semâî Mehmet Dede' tayin olmuştur¹³³. İstanbul'da Galata Mevlevîhanesi'nin kurulmasından sonra bunu diğer mevlevîhaneler takip etmiştir. Mevlevîliğin İstanbul'da yayılması ve mevlevîhanelerde postnişin olan şeyhlerin vukufiyeti sayesinde İstanbul, Konya'dan sonra en önemli Mevlevî şehri haline gelmiştir.

Pir Âdil Çelebi'nin 1460 yılında vefat etmesi üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine oğlu Cemaleddîn Çelebi geçmiştir¹³⁴. Onun döneminde Konya Osmanlı Devleti hakimiyetine geçmiştir. Cemaleddîn Çelebi, Fatih'in ölümünden sonra tahta geçen Sultan Bayezid ile de iyi ilişkiler kurmuştur. Mevlânâ'ya karşı büyük bir hürmet gösteren Sultan II. Bayezit, dergâhtaki sandukaları yenilemiş ve üzerlerine örtülmek

¹²⁷ İsmet Kayaoğlu, "Anadolu'da İlk Mevlevîler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2007, s. 162.

¹²⁸ Gölþınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 269.

¹²⁹ Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde...", s. 352; Gölþınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 269.

¹³⁰ Gölþınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 337.

¹³¹ Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde...", s. 354.

¹³² Can Kerametli, *Galata Mevlevîhanesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1977, s.15.

¹³³ Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri", *İÜEF, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No: 4-5, (1975-1976), İstanbul 1976, s. 26., Kerametli, s. 18.

¹³⁴ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 184.

üzere yeni puşideler göndermiştir¹³⁵. II. Bayezid dönemi Osmanlı kamu yönetiminde köklü değişimlerin yapıldığı bir dönemdir. Onun döneminde yapılan hukukî ve idarî düzenlemeler sırasında Mevlevîliğe bir imparatorluk kurumu statüsü kazandırılmıştır. Tarikatın sağlıklı bir maddi yapıya kavuşabilmesi için de Mevlânâ Evkafı serbest evkaf sayılmış ve vergi muafiyeti getirilmiştir¹³⁶. Bu bağlamda tarîkata vakfedilen yerleşim alanlarından toplanan avarız-ı divaniyye¹³⁷ ve tekâlif-i örfiye Çelebilik makamına bırakılmış, ayrıca Konya'daki Türbe-i Celâliyye (Türbe-i Mutahhara mahallesi) mahallesinden merkezi yönetimin topladığı vergilerin bir kısmı da Mevlâna Evkafına (Evkaf-ı Celâliye) ayrılmıştır¹³⁸. Bunların yanı sıra devlet yılın belli dönemlerinde Mevlevî dergâhlarına maddi yardımda bulunmaya başlamıştır¹³⁹.

II. Bayezit'ten sonra Osmanlı tahtına geçen oğlu Yavuz Sultan Selim'de Mevlânâ'ya hürmet ve saygı göstermiştir. Saltanat dönemi 1509 yılında Cemaleddîn Çelebi'nin ölümünden sonra posta geçen Hüsrev Çelebi'nin¹⁴⁰ postnişinliği dönemine denk gelen Sultan Selim, İran ve Mısır seferlerine giderken ve dönüşte Konya Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etmiş ve dergâh için çok önemli bir gelir kaynağı kazandırmıştır. Salyâne denilen bu paralar, Osmanlı sarayından Konya'ya düzenli olarak gönderilmeye başlanmıştır. Bu durum Sultan Selim'den itibaren bir gelenek halini almıştır¹⁴¹. Sultan Selim, Mevlânâ Dergâhı'nın bahçesinde bulunan şadırvanı da yaptırmıştır¹⁴².

Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise, Mevlânâ Dergâhı'na iki minareli bir cami ile dervişler için bir semâhane ve ikametleri için hücreler yaptırılmıştır¹⁴³.

¹³⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 153.

¹³⁶ M.Akif Erdoğan, "Karaman Vilayeti Kanunnâmeleri", *OTAM*, IV, Ankara 1993, s. 479.

¹³⁷ Avarız-ı divaniyye; fevkalâde haller, özellikle harb sebebiyle tahsil olunan gayrimükannen verginin adıydı. Buna sadece "avarız"da denilirdi. İlk zamanlarda geçici olarak başlanmış olan bu vergi daha sonra daimi hale getirilmişti. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993. c. 1, s. 114. Osmanlı'da avarız vergileri ile ilgili bir çalışma için bkz. Süleyman Demirci "Avârız and Nüzul Levies in the Ottoman Empire: A Case Study of the Province of Karaman, 1620s-1700" *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. LXX, sy. 258 Ağustos 2006, s. 563-590. Avarız vergilerinin toplanmasını konu edinen bir çalışma için de bkz. Süleyman Demirci, "Collection of avârız and nüzul levies in the Ottoman Empire, 1620- 1700", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. LXIX, sy. 256, Aralık 2005, s. 897-912.

¹³⁸ Erdoğan, "Konya Mevlevî Dergâhı'nın..." s. 44.

¹³⁹ Tanrıkorur, "Mevlevîyye" s. 469.

¹⁴⁰ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 140; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 186.

¹⁴¹ Erdoğan, "Konya Mevlevî Dergâhı'nın...", s. 45.

¹⁴² Esrar Dede, s. 141.

¹⁴³ Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. Mehmet Ata, İstanbul 1336, c. VI, s.153.

Teşkilatlanmasını tam olarak tamamlamış olduğu XVI. yüzyılın ilk yarısında Mevlevîliğin yayılmasında, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Balı Mehmet Çelebi'nin oğlu Divane Mehmet Çelebi'nin büyük katkısı olmuştur. Ulu Ârif Çelebi'den sonra Mevlevîliğin yayılmasına en fazla katkı sağlayan kişilerden birisi de yaptığı geziler ve bu gezilerinde uğradığı yerlerde bıraktığı halifeleri ile Divane Mehmet Çelebi olmuştur. Halep, Burdur, Eğirdir, Sandıklı, Mısır, Kudüs, Cezayir, Sakız, Midilli Mevlevîhaneleriyle muhtemelen Lazkiye, Tebriz, İsfahan ve Bağdat Mevlevîhaneleri onun tarafından tesis edilmiştir¹⁴⁴. Gölpınarlı, Şahidi'nin Gülşen-i Esrar'ında verdiği bilgilere dayanarak XVI. Yüzyılın başlarında Anadolu'da halkının tamamı Mevlevî olan köylerin olduğunu ifade etmektedir. Ancak XVI. Yüzyılın sonralarına doğru ise Mevlevîlik bir devlet kurumu olma yoluna girmiş ve devlet ricalinin Mevlevîliğe intisabıyla köylerden çekilerek gitgide şehirli yüksek zümreye mal olmaya başlamıştır. Bu dönemde birçok mevlevîhane devlet ricali tarafından yaptırılmıştır¹⁴⁵. Mesela Peçoy Mevlevîhanesi, Gazi Hasan Paşa tarafından, Konya Pirî Mehmet Paşa Zâviyesi, Veziriazam Pirî Mehmet Paşa, Eskişehir Mevlevîhanesi Vezir Çoban Mustafa Paşa,¹⁴⁶ Kayseri Mevlevîhanesi 1675'te Bayram Paşa tarafından tesis edilmiştir. Yine Kilis Mevlevîhanesi Emir Abdülhamid el-Murtazâ, Halep Mevlevîhanesi Ulvan ve Fulad mirzalar, Ankara Mevlevîhanesi Ankara Beylerbeyi Cenabî Ahmed Paşa ve Kudüs Mevlevîhanesi de Emir Gazi Ebû Seb tarafından tesis edilmiştir¹⁴⁷.

Hüsrev Çelebi'nin 1561 yılında ölümünün ardından yerine geçen Ferruh Çelebi döneminde yukarıda da ifade ettiğimiz üzere artan vakıf gelirleri sebebiyle çelebiler arasında ihtilaflar çıkmaya başlamıştır. Debdebeli bir yaşam süren ve diğer çelebilerle arası açılan Ferruh Çelebi'nin Padişah iradesi sonucu azledilmesiyle Mevlevîlik bir sarsıntı geçirmiştir. 1561-1591 yılları arasında 30 yıl şeyhlik yapan Ferruh Çelebi'nin şeyhliğinin hangi döneminde görevinden azledildiği hususunda kaynaklarda net bir bilgi yoktur¹⁴⁸. Ferruh Çelebi'nin öldüğü esnada İstanbul'da bulunan oğlu Bostan Çelebi¹⁴⁹, o dönemde şehzade olan I. Ahmet'le iyi ilişkiler tesis etmiş ve tahtta bulunan III.

¹⁴⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 122.

¹⁴⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-247.

¹⁴⁶ Hasan Hüseyin Adalıoğlu-Nizamettin Arslan, *Eskişehir Mevlevîhanesi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2009, s. 53.

¹⁴⁷ Tanrıkorur, "Mevlevîyye" s. 469.

¹⁴⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 156; Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 188.

¹⁴⁹ Esrar Dede, s. 45.

Mehmet tarafından Konya Mevlânâ Dergâhı şeyliğine tayin olmuştur¹⁵⁰. Bostan Çelebi zamanında vakıf meselesi büyük oranda halledilmiş ve Mevlevîlik yeni bir yayılma sürecine girerek süratle toparlanmıştır. Şam'da açılan yeni mevlevîhane, Gelibolu ve Yenikapı Mevlevîhanesi onun zamanında tesis edilen mevlevîhanelerdendir. Yine Mesnevî şarihi İsmail Rüsûhi Ankaravî, Bostan Çelebi'nin halifesidir¹⁵¹. Bostan Çelebi 1630 yılında ölmüş ve yerine kardeşi Ebubekir Çelebi geçmiştir¹⁵².

Ebubekir Çelebi'nin şeyhliği dönemi Sultan IV. Murat'ın padişahlığı dönemine de rastlamaktadır. Kadızadelilerin etkisinde kalarak tasavvufa ve sufilere düşman olan Sultan Murat, Bağdat seferine giderken Konya'ya da uğramıştır. Mevlânâ türbesine çizmeleriyle girmek isteyen Sultan Murat, türbedar tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine pehlivan yapılı biri olan Sultan Murat'ın türbedarın elini öpmek bahanesiyle sıkarak kırmak istemiş, ancak cılız ve zayıf birisi olan türbedar padişahın elini sıkarak acıtmıştır. Bu durum üzerine türbedarın elini sıkarak kırmak niyetinden vazgeçen Padişah, yine softaların kışkırtmasıyla tesbihini Mevlânâ'nın sandukasının kenarındaki bir yarıktan Mevlânâ'nın gömülü olduğu mahzene atar. Ebubekir Çelebi'ye mahzene inilerek tesbihin alınmasını emreder¹⁵³. Gölpınarlı, Ebubekir Çelebi'nin buna da şiddetle karşı çıktığını, bunun üzerine IV. Murat'ın Çelebi'ye kızıp İstanbul'a sürdüğünü, daha sonra dergâha küçük bir çocuğun indirildiğini ancak çocuğun dili tutulmuş bir halde çıktığını ifade eder¹⁵⁴. Eserinde Sakıb Dede'nin Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan'ını şiddetle tenkit¹⁵⁵ eden Gölpınarlı, Ebubekir Çelebi'nin İstanbul'a sürülmesine sebep olarak, Konya'da kazanmış olduğu büyük nüfûz, vakıf gelirlerinin toplanması hususunda halktan gelen şikayetler üzerine öncelikle idamı için emir verildiğini sonrasında ise Şeyhülislam Yahya'nın şefaatiyle idamdan kurtulduğunu ifade eder¹⁵⁶. Naimâ ise, tarihinde Ebubekir Çelebi'nin İstanbul'a sürüldükten sonra Veziriazam Bayram Paşa'nın konağına yerleştiğini, burada birkaç gün kaldıktan sonra vefat ettiğini ve Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Doğani Dede türbesine defnedildiğini bildirir¹⁵⁷.

¹⁵⁰ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 46.

¹⁵¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 158.

¹⁵² Esrar Dede, s. 47.

¹⁵³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 158.

¹⁵⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 158.

¹⁵⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 111.

¹⁵⁶ Naima, *Tarih-i Naima*, c. III, s. 338-340; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 164.

¹⁵⁷ Naima, c. III, s. 340.

Ebubekir Çelebi Efendi'nin ölümü üzerine yerine Küçük Arif Çelebi geçmiştir. Küçük Arif Çelebi'nin şeyhliği ancak beş yıl sürmüştür ve onun 1642 yılında ölümü üzerine dergâh şeyhliğine Ferruh Çelebi'nin torunu Hüseyin Çelebi geçmiştir¹⁵⁸. Çelebiliği, Sultan İbrahim döneminin sonlarına denk gelen Hüseyin Çelebi İstanbul'a çağrılmıştır. Sultan İbrahim'in delilik alametlerinin arttığı döneme rastlayan bu davetin sebebi, Konya Çelebi'si tarafından Padişaha "arakiyye"¹⁵⁹ tekbirlenirse tekbirlenen arakiyyeyi başında taşıdığı müddetçe cinlerin, perilerin Padişaha musallat olamayacakları şeklinde yapılan bir telkindir¹⁶⁰. Ancak Hüseyin Çelebi, huzura alındığında Sultan İbrahim, arakiyyenin Şehzade Mehmet'e tekbirlenmesini emretmiştir. Hüseyin Çelebi bu durumu padişahlığın Şehzade Mehmet'e geçeceği şeklinde yorumlamış ve Hüseyin Çelebi'nin Konya'ya dönüşünden kısa bir süre sonra da tahta Şehzade Mehmet geçmiştir¹⁶¹. Hüseyin Çelebi'nin döneminde Abaza Hasan Paşa isyanı da gerçekleşmiştir. Hüseyin Çelebi, Abaza ile görüşerek Konya'ya girmemesini temin etmiştir¹⁶². Hüseyin Çelebi'nin döneminde Çelebiler arasında çekişmeler söz konusudur¹⁶³. Sakıb Dede, çelebilerin Hüseyin Çelebi'nin şeyhliğini istemediklerini, onu çelebilikten indirip yerine Derviş Çelebi isimli bir başkasını çelebi yapmak istediklerini ve bunun için Derviş Çelebi'yi İstanbul'a gönderdiklerini ifade etmektedir¹⁶⁴. Ancak bu girişimlerinden bir sonuç alamamışlardır. Aradan bir süre geçtikten sonra Derviş Çelebi'nin Galata Mevlîhânesi'ne şeyh olarak tayin edildiği, IV. Mehmet döneminde Kamanîçe Seferi'ne katıldığı ve Hacıoğlu Pazarı denilen yerde vefat ettiği ifade edilmektedir¹⁶⁵. Hüseyin Çelebi'nin şeyhliği döneminde Anadolu, Abaza Hasan Paşa isyanı nedeniyle karışıklık içerisinde bulunduğu gibi, şeyhliğin son dönemlerinde de İstanbul'da Kadızâdeler denilen softa grup iktidara yakınlık kesbetmişler ve tarîkatlara karşı savaş açmışlardır¹⁶⁶. Hüseyin Çelebi'nin 1666 yılında öldüğü zaman bu faaliyetleri daha çok hız kazanmıştı. Hüseyin Çelebi'nin ölümünden sonra yerine geçen Abdülhalim Çelebi

¹⁵⁸ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 52.

¹⁵⁹ "Terlik, ter emen" anlamına gelen bu söz, başa giyilen ve dövme yün keçeden yapılan beyaz, ya da kahverengi, çok defa yukarı kısmı, aşağıya nisbetle yassı olan ve üstü iki tarafın birleşmesinden meydana gelen bir çizgi arzeden boyu kısa serpuşa denir. Bkz. Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2006, s. 16.

¹⁶⁰ Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyan*, Matbaa-yı Vehbiyyan, Mısır 1283, c.1, s. 176.

¹⁶¹ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 53.

¹⁶² Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 165.

¹⁶³ Sakıb Dede, c.1, s. 175.

¹⁶⁴ Sakıb Dede, c.1, s. 175.

¹⁶⁵ Esrar Dede, s. 191; Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007, s. 133.

¹⁶⁶ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 54.

dönemi ise Kadızâdelerin bakıyelerinden olan Vani'nin en nüfuzlu olduğu döneme rast gelmiştir¹⁶⁷. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın himmetiyle Hünkâr Şeyhliği görevine getirilen Vani'nin ikbal dönemi tarîkatlar için felaketler döneminin de başlangıcı olmuştur. Özellikle Mevlevî semâ'ına düşman olan Vani zamanında raks ve semâ' yasak edilmiştir. 1666 yılına rast gelen bu hadiseye Mevlevîler “yasağ-ı bed” (Yasağ-ı bed= 1077/1666) terkibi ile tarih düşürmüşlerdir¹⁶⁸. Bu yasak Vani'nin devletin ileri gelenleri aleyhinde de konuşmaya ve vezirleri kınamaya başlayıp gözden düştüğü 1684 yılına kadar devam etmiştir. Abdülhalim Çelebi ise 1679 yılında ölmüş ve yerine kardeşi Kara Bostan Çelebi geçmiştir¹⁶⁹. Abdülhalim Çelebi'nin yerine geçen Kara Bostan Çelebi'nin şeyhliği dönemi de Mevlevîlik açısından hareketli geçmiştir. Çelebi hakkında bir çok kişi tarafından İstanbul'a şikayetler yollanmıştır¹⁷⁰. Kara Bostan Çelebi ile uğraşanlar arasında Hoşaf lakaplı Konya'lı bir imam ile Konya Kadısı Luhûmi Ali'de vardır¹⁷¹. II. Süleyman'ın padişahlığı zamanında savaşa katılması emredilen Kara Bostan Çelebi, Edirne'de orduya intikal etmiştir. Ancak maiyetindeki kalabalık çok görülüp çekinildiği için Konya'ya dönmesi ve ordunun muzafferiyeti için duada bulunması istenmiştir. 1691 yılında II. Ahmet'in Osmanlı tahtına çıktığı dönemde özellikle yasak yıllarında dergâh vakıflarına el atanlar Bostan Çelebi hakkındaki şikayetlerini devam ettirmişlerdir. Kara Bostan Çelebi'nin, vakıflar üzerinde menfaatlerini bozması yüzünden böyle bir girişimde bulunanlar bu amaçlarına ulaşmışlardır. Bu şikayetler üzerine Kara Bostan Çelebi'nin Konya'dan sürülmesi emredilmiştir. Bu sürgün emri hacca gitmesi şeklinde icra edilmiş ancak hac dönüşü Kara Bostan Çelebi Kıbrıs'a sürülmüştür¹⁷². Kara Bostan Çelebi'nin Kıbrıs'ta bulunduğu esnada şeyhliğe amcası Celal Çelebi geçmiştir. Ancak onun kifayetsizliği nedeniyle 18 gün sonra şeyhliğe Bostan Çelebi'nin oğlu Sadreddin Çelebi geçmiştir. Aradan çok geçmeden de Kara Bostan Çelebi affedilmiş ve makamına geri dönmüştür¹⁷³. Kara Bostan Çelebi'nin son yıllarında Konya'da meydana gelen bir deprem üzerine yeşil kubbede bir tahribat meydana gelmiş ve tamir edilmesi lüzumu ortaya çıkmıştır. Çelebi, bu tamirati kendi imkanlarıyla yaptırmak istemişse de türbe padişahların eseri denilerek buna karşı

¹⁶⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 165.

¹⁶⁸ Esrar Dede, s. 336.

¹⁶⁹ Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.195; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 168.

¹⁷⁰ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 315.

¹⁷¹ Artam, s. 136.

¹⁷² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 169; Artam, s. 136., Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 56.

¹⁷³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 169.

çıkılmış ve tamirat masrafları saray tarafından karşılanmıştır¹⁷⁴. 26 yıl çelebilik makamında kalan Bostan Çelebi, semâ' yasağından sonra neredeyse kapanma noktasına gelen Mevlevîlik tarikatını toparlamış, vakıfları düzene koymuş ve bu yüzden birçok sıkıntılara maruz kalmıştır. Bostan Çelebi, 1711 yılında 85 yaşındayken vefat etmiş ve yerine oğlu Sadreddin Çelebi geçmiştir¹⁷⁵. Esrar Dede ise Kara Bostan Çelebi'nin vefat tarihi olarak 1117/1705-1706 yıllarını vermektedir¹⁷⁶. Sadreddin Çelebi döneminde yine postnişinlik mücadeleleri görülmüştür. Sadreddin Çelebi döneminin en önemli hadiselerinden birisi şehzadelere arakıyye tekbir edilmesi için İstanbul'a davet edilmesidir¹⁷⁷. Yolda hastalanan Sadreddin Çelebi'nin 1711 tarihinde ölümünden sonra yerine Abdurrahman Çelebi oğlu Mehmet Ârif Çelebi geçmiştir. 1746 yılına kadar postnişinlik yapan Mehmet Arif Çelebi döneminde Mevlevîlik, aktif bir seyir izlemiş ve Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'da birçok bölgesinde yayılmıştır¹⁷⁸. Mehmet Arif Çelebi'nin 1159/ 1746 yılında ölümü üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinliğine Garibî mahlasıyla şiirler de yazan II. Ebubekir Çelebi Efendi geçmiştir¹⁷⁹. Ebubekir Çelebi Efendi'nin Abdurrahman Çelebi ve Arif Çelebi adında iki evladı kendi sağlığında vefat ettiği için Çelebilik mevzuu daha hayattayken tartışma konusu olmuştur¹⁸⁰. Ebubekir Çelebi Efendi, şeyhliği esnasında Konya'da memleket meselelerine karışmaktan geri durmamıştır. 17 B 1188/23 Eylül 1774 tarihli bir belgede Seyyid İbrahim isimli bir şahıs Mevlânâ Dergâhı şeyhi Ebubekir Çelebi'nin kethüdası olan Kuşçuoğlu'nun yapmış olduğu zulümleri ifade etmektedir. Seyyid İbrahim yazmış olduğu dilekçesinde, Kuşçuoğlu'nun daha önce levend eşkıyasına yardım ederek Konya Sancağını 10.000 kese¹⁸¹ zarara uğrattığını, korkularından Konya'nın muhafazası için başlarına sekban askeri topladığını sonra da yine kendi tahrikleriyle levend eşkıyası ve sekban arasında niza çıkarttığını ifade etmektedir. Şeyh Ebubekir Çelebi'nin ise sekban ile ilgili olarak Konya valisine hitaben bir yazı kaleme alarak çoğunu öldürttüğünü belirtmektedir. Seyyid İbrahim dilekçesine devamla, eşrafdan suçsuz ve günahsız olan kardeşi Emiroğlu Halil'i katlettirdiği bununlada yetinmeyip kazığa vurdurduğunu

¹⁷⁴ Esrar Dede, s. 50; Artam, s. 136.

¹⁷⁵ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 196.

¹⁷⁶ Esrar Dede, s. 49.

¹⁷⁷ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 169.

¹⁷⁸ Muslu, s. 317.

¹⁷⁹ Esrar Dede, s. 367.

¹⁸⁰ Esrar Dede, s. 368.

¹⁸¹ Altın ve gümüşe göre kıymeti değişen kese zaman itibarıyla de farklar göstermiştir. Nihayetinde 500 kuruşta karar kılınmıştır. Geniş bilgi için bkz. Pakalın, c. II, s. 248.

yazmaktadır. Seyyid İbrahim kardeşinin öldürülmesinden sonra mallarının gasp edildiğini, Kuşçuoğlu'nun kendisine, senin kardeşin sekbandır senin de mallarını gasbetmek lazımdır diyerek 1500 İstanbullu kile¹⁸² buğday ve arpa, 154 adet koyun, iki kısarak, iki merkep, 16 baş kara sığır, 30 araba saman ve 1000 kuruşluk eşya ve malını gasp ettiğini belirtmiştir. Şeyh Ebu Bekir Çelebi'nin kethüdası Kuşçuoğlu'nun Konya halkının malına ve canına tecavüzlerinin haddi aşmış olduğunu ifade ederek Allah ve Resulullah aşkına Kuşçuoğlu nam zalimden şer'an hakkının alınması ve ihkak-ı hak olunmasını istemiştir. Seyyid İbrahim imzalı bu dilekçe üzerine Konya'ya yazılan hükümde marifet-i şer' ile ihkak-ı hak olunmasını mümkün olmaz ise idam edilmesi emredilmiştir¹⁸³. Mehmet Önder'in eserinde belirttiği ve Çelebi Efendi'nin idama karşı çıkıp yanında topladığı kişilerle mahkemeyi bastığı olay yukarıda anlattığımız olay olsa gerektir¹⁸⁴. Çelebi'nin başlatmış olduğu bu isyan bastırılmış ve Çelebi hakkında verilen idam kararı Şeyhülislam tarafından önlenmiş ve Manisa'ya sürülmesi sağlanmıştır¹⁸⁵.

Ebubekir Çelebi'nin 1199/1784-85 yılında ölmesi üzerine yerine Hacı Mehmet Çelebi geçmiştir¹⁸⁶. Gölpınarlı, naklettiği bir vesikaya dayanarak Ebubekir Çelebi'nin ölümünden sonra meşihat için Konya'da bulunan ve inas tarafından Mesnevîhan Efendi, zükur tarafından da Karaman Mevlevîhanesi Şeyhi Efendi, ve İsmail oğlu El hac Mehmet Efendi ve daha başka otuz- kırk kişinin meşihat isteğiyle İstanbul'a geldiklerini ve işleri arz odasında mürafaa olunduktan sonra Sadrazam Şahin Ali Paşa tarafından içlerinde en genç olan El Hac Mehmet Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'na şeyh tayin olunduğunu, Mesnevîhan taraftarlarının ise dünkü oğlanı şeyh yaptılar diye ileri geri konuşmaları üzerine onların Manisa'ya sürüldüğünü ifade etmektedir¹⁸⁷. Çelebi Mehmet Efendi, Konya Mevlânâ Dergâhı'na şeyh tayin olunduktan sonra Ebubekir Çelebi uhdesinde olan vakıfların tevliyetinin kendi uhdesine tevdi edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Karahisar-ı Sahip'te bulunan Sinanlı kazasına bağlı Gezler köyünün tevliyetinin selefi Ebubekir Çelebi uhdesinde iken vefat etmesi

¹⁸² Kile: Hububat ölçüğü olarak kullanılan bir tabirdir. İstanbul Kilesi, İbrail Kilesi gibi muhtelif çeşitleri vardır. Kilelerin miktarları da birbirinden farklı idi. İstanbul kilesi zahirenin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kilo, İbrail kilesi ise 70-80 okka, ortalama 100 kilo idi. Bkz. Pakalın, c.II, s. 281. Diğer kile çeşitleri için bkz. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, c. 1. s. 444.

¹⁸³ BOA. Cevdet Adliye Belgeleri (Bundan sonra C. ADL. olarak geçecektir.) D.N: 83, G.N: 5011

¹⁸⁴ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 60.

¹⁸⁵ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 198.

¹⁸⁶ Esrar Dede, s. 368; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 170.

¹⁸⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 170.

üzerine mahlul kaldığından dolayı kendisine tevcih edilmesi hususunda bir dilekçe kaleme almış ve bu dilekçesi de 04 Z 1203/26 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilmiştir¹⁸⁸.

Mehmet Çelebi'nin otuz yıla yakın süren postnişinliğinin ilk 21 yılı III. Selim dönemine rast gelmiştir. İstanbul'da Galata Mevlevîhanesi şeyhi Şeyh Galib III. Selim'i ve Nizam-ı Cedit hakkında eserlerinde övgüyle bahsederken Hacı Mehmet Çelebi ise Konya'da III. Selim ve Nizam-ı Cedit'e muhalif bir tutum sergilemektedir¹⁸⁹.

¹⁸⁸ BOA. Cevdet Evkaf Belgeleri (Bundan sonra C. EV. olarak geçecektir.) D.N: G.N: 17654

¹⁸⁹ Christoph K. Neumann, "19. yy'a Girerken Konya Mevlevî Asitânesi ile Devlet Arasındaki İlişkiler" *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 167-180.

II. BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ VE MEVLEVÎLİK

2.1. XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıl sonlarında, Rusya ve Avusturya ile girilen savaşlar ve uğradığı kayıplar yüzünden eski gücünü kaybetmiş olmakla beraber, siyasi yönden devletlerarası dengede önemli yeri olan, büyük bir devletti¹. Sınırları Avrupa Asya ve Afrika'ya kadar uzanıyordu. Bu haliyle de, üç kıta da toprakları bulunan, Karadeniz, Marmara, Ege Denizi ve Kızıl Deniz'e tam anlamıyla egemen ve Akdeniz kıyılarının dörtte üçüne sahip olan bir İmparatorluktu. Bu imparatorluğun yüzölçümü yaklaşık dört milyon kilometrekare, nüfusu da yirmi beş milyon kadardı².

Bu geniş sınırlar içerisinde yaşayan nüfus, doğal olarak çok karışık bir yapıya sahip olup, çeşitli ırk, dil, din ve mezhebe sahip insanlardan meydana geliyordu. Bunlar içerisinde devletin asli, kurucu unsuru olan Türkler yanında, Rumlar, Slavlar, Latinler, Çerkesler, Gürcüler, Ermeniler, Yahudiler ve Araplar gibi Müslüman olan ve olmayan milletlerden insanlar vardı³. Bu farklı etnik kimliklere sahip insanları gruplara ayıracak olursak başlıca iki grup düşünülebilir. Bunlar, Türk ve Müslümanlar ile Hıristiyanlar ve Hıristiyanlığın dışında diğer Müslüman olmayanlar olmak üzere başlıca iki gruba ayrılabilir. Her iki gruba baktığımızda da mezhep farklılıklarını görmekteyiz. Özellikle Arap Yarımadası'nda Vehhabiler, devletin Müslüman ahalisi içerisinde önemli bir sorun teşkil etmekteydi⁴. Bu nüfus yapısı içinde Türkler, devletin sahibi ve asıl unsuruydu. Devletin kurucusu, koruyucusu ve yöneticisi olarak, devletin bütün yükünü,

¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V., Ankara 1999. s. 1.

² Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.1.

³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.1.

⁴ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Cilt III-IV*, Sadeleştiren Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 217; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 69.

sorumluluğunu taşırlar ve devletin kendilerine tanıdığı haklardan yararlanırlardı. İkinci gruba dahil olan Hıristiyanlar ve diğer dinlerden olanlar ise, Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyunca sağlamış olduğu hoşgörü ve güvenlik ortamında kendi kültür ve mezheplerine göre serbestçe yaşarlardı. Ancak Müslüman olmadıkça devlet yönetiminde görev alamazlar, askerlik yapamazlardı. Fakat bunların dışında devletin her türlü imkanlarından yararlanırlardı. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren Osmanlı hakimiyetine girmiş olan gayrimüslim unsurlar aradan geçen yüzyıllara rağmen hiçbir asimilasyona uğramadan dinlerini, dillerini, milli ve kültürel kimliklerini muhafaza ederek XIX. yüzyılın başlarına ulaşabilmişlerdi. Ancak, Fransız İhtilali neticesinde ortaya çıkan milliyetçilik fikirleri XIX. yüzyıl boyunca özellikle Balkanlarda olmak üzere İmparatorluk coğrafyasının çeşitli bölgelerinde devleti uğraştıran önemli bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Osmanlı yönetiminin Hıristiyanlara ve diğer din mensuplarına sağladığı bu hakların o yüzyıllarda Avrupa devletlerinde benzerlerine rastlamak mümkün değildi. Devlet içerisinde nüfusun çoğunluğu Türk ve Müslümanlardan oluşuyordu. Devlet, her şeyi ile bir Türk devletiydi ve dayandığı hukuk sistemi ise geleneklere ve İslam hukukuna dayanmaktadır⁵.

Siyasi olarak baktığımızda ise, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Osmanlı-Rus Savaşının hemen başında, Avusturya'nın Rusya'nın yanında yer alarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı⁶. Rusların Özi kalesine yapmış olduğu taarruzlar ve mevsim şartlarının olumsuzluğu yüzünden gerekli yardımların ulaştırılamaması sonucunda Özi kalesi Rusların eline geçmişti. Özi kalesinin Rusların eline geçmiş olması, Sultan Abdülhamit Han'ın üzüntüden felç geçirip kısa süre içerisinde (8 Nisan 1789) ölmesine neden olmuştu. Sultan Abdülhamid Han ölünce yerine, III. Mustafa'nın oğlu III. Selim geçti⁷. Sultan III. Selim devlet idaresini teslim aldığı dönemde, Avusturya ve Rusya ile başlamış olan savaş devam ediyordu. İlerleyen dönemde Osmanlı askerlerinin, Rus ve Avusturya Ordusu arasında kalmasıyla Boze Nehri'ni geçmeye çalışırken uğradığı yenilgi neticesinde kuşatma altında bulunan Bender ve Akkerman kaleleri Ruslar tarafından, çok sağlam olan

⁵ XIX. yüzyıl başında Osmanlı Devleti'nin genel durumu için bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-ı Hümayunları, Nizam-ı Cedid*, Ankara 1988, s. 4; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 80-98; Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 1-20.

⁶ Mustafa Nuri Paşa, s. 176.

⁷ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara 2003, c. I, s. 3.

Belgrad Kalesi de Avusturya ordusu tarafından ele geçirilmişti⁸. Önce 1791 yılında Zıstovi ve 1792 de Yaş antlaşması imzalanarak bir müddet için savaş durumuna son verildi⁹. Hemen ordu ve onun silah gücünü artırıcı çalışmalara başlandı. Nizam-ı Cedid adı verilecek yeni ordunun kurulması planları yapıldı. Orduyu eğitmek için Fransa ve İsveç'ten hocalar getirildi. Güvenilir devlet adamları imparatorluk topraklarını dolaşarak yeni asker kayıt işlerini bizzat kendi kontrollerinde yaptılar. Ordudaki yenileşmeyi yakından bilen Fransa, bu fırsatı kaçırmamış. Mısır – İskenderiye'yi fethetme cesaret etmişti. Bu durum Osmanlı Devleti için önemli hadiselerin yaşanmasına sebep olmuştur. Akdeniz'deki Fransız tehlikesine karşı, Rusya ve İngiltere Osmanlı Devleti ile ittifak yapmışlardı. Rusya da hiçbir engelle karşılaşmadan sıcak denizlere inmişti.

Sultan Selim, tahttan inişine kadar gelişen iç olaylarla, isyanlarla ve ordunun değişimini kabul etmeyenlerle mücadele etmek zorunda kalmıştı. Fakat dış tehdit de büyümüştü. Akdeniz'de yeni dengeler kurulmuş, Fransız donanmasına karşı İngiliz donanmasının üstünlüğü kabul edilmiş ve Yunan isyanlarının da ilk tohumları atılmıştı.

2.2. III. SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE MEVLEVÎLİK

Musiki ile uğraşan ve aynı zamanda şair olan III. Selim, Mevlevîliğe intisap etmiş, yumuşak huylu, zarif ve nükteci bir padişahı¹⁰. Özellikle mûsikiye olan ilgisi onun Osmanlı padişahları arasında ayrı bir yerinin olmasını sağlamıştır. III. Selim'in Türk mûsikisi bestekârları içinde de müstesna bir yeri olduğu ittifakla kabul edilen bir husustur¹¹. O, Türk müziğine besteleri ile hizmet ettiği gibi, İstanbul'da kilise ve mevlevîhanelerin müdavimlerinden olan Hamparsum Limonciyan ve Yenikapı Mevlevîhanesi postnişinlerinden Şeyh Abdülbaki Nasır Dede'ye düzenlettirmiş olduğu iki ayrı nota sistemi ile pek çok eseri notaya aldırılmış ve bu sayede hem bu eserler hemde bestekârları unutulmaktan kurtulmuştur¹².

III. Selim'in ruhundaki sanat zevkinin gelişmesinde Mevlevî felsefesinin yeniliğe, hoşgörüyeye, sanata, musikiye, güzelliğe açık oluşunun da büyük payı olmuştur.

⁸ Mustafa Nuri Paşa, s.183.

⁹ Armaoğlu, s. 20-22.

¹⁰ Mustafa Nuri Paşa, s. 214.

¹¹ M. Fatih Salgar, *Üçüncü Selim*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2001, s. 29.

¹² Cem Dilçin, "Şeyh Galib'in Mevlevîhanelerin Tamirine İlişkin Şiirleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1994, s. 32.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi şiire ve Mevlevîliğe ilgi duyan III. Selim ile şiir alanında devrinde söz sahibi olan ve aynı zamanda da Galata Mevlevîhanesi postnişini olan Galib Esad Dede (Şeyh Galib) arasında bir dostluk ortamı mevcuttu¹³. Bazı kutsal gecelerde ve belirli günlerde Şeyh Galib saraya çağrılırdı ve Padişahın iltifatına mazhar olurdu¹⁴. Şeyh Galib bu davetlerin birinde Galata Mevlevîhanesi'nin tamire muhtaç mahallerinin onarımı için Padişah'tan yardım isteyip¹⁵ bu isteğini bir kaside ile belirtti¹⁶. Kasîdeyi çok beğenen III. Selim, bunun üzerine dergâhın onarılması için 11 Recep 1206/ 5 Mart 1792 tarihinde emir verdi¹⁷. Padişahın bu emri üzerine dergâh kısa bir zamanda mükemmelen onarıldı. 1792 yılında gerçekleştirilen bu onarım üzerine Şeyh Galib bir şiirle tarih düşürmüştür¹⁸. Yine aynı onarım esnasında Gümrük Emini merhum Hasan Ağa tarafından yaptırılmış olan çeşmenin suyu bakımsızlıktan kesilmiş olduğu için 29 M 1207/ 19 Eylül 1792 tarihinde Reisü'l-küttab Mehmet Raşit Efendi, masraflarını kendisi karşılayarak suyun kaynağının bakımını, künklerinin tamiratını yaptırmıştır. Mehmet Raşit Efendi' dergâha yeni bir şadırvan da inşa ettirmiştir¹⁹. Şeyh Galib, getirtilen bu su ve şadırvan içinde tarih düşmüştür.

“Didim tarihini bu şive-i abdal ile Galib

*Bu ab-ı pak zib-abı içen ataşâne aşk olsun”*²⁰

Hadîkatü'l Cevami'de 1210/1795-1796 tarihinde Sultan III. Selim'in emriyle dergâhın yenilendiği ifade edilmişse de bu tamirat yukarıda ifade ettiğimiz tamirat olsa gerekir²¹. III. Selim ile Galib Dede arasındaki bu yakın ilişki ve dostluk, Mevlevîlik tarihinde ilk olarak mesnevîhanların belirlenmesi ve tayininde belli bir kaidenin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. “*A'ref Bil-Mesnevîlik Ciheti*” denilen bu cihet, “III. Selim tarafından fevkalâde teveccüh âsarından olmak ve ölümünden sonra en liyakatli olana

¹³ Mustafa İsen, “Osmanlılarda Devlet-Sanat İlişkisi ve Bu İlişkinin III. Selim'le Şeyh Galib'deki Görüntüsü”, *Şeyh Galib Kitabı*, Yay. Haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 1995, s. 42.

¹⁴ Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1307, c.VII s. 72.

¹⁵ V. Sema Arıkan, *III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.63.

¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.V, s. 108; Kerametli, s. 21. Bahsi geçen kaside için bkz. Dilçin, s. 49.

¹⁷ Muzaffer Erdoğan, “İstanbul Mevlevîhaneleri”, *Güneşdoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, no: 4-5, İstanbul 1976, s. 27.

¹⁸ Kerametli, s. 22.

¹⁹ İstanbul Su Külliyyatı IV, Ed. Ahmet Tabakoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 1998, s. 135.

²⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.V, s. 108.

²¹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besîm Efendi, *Hadîkatü'l Cevami'*, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s. 439.

da intikal eylemek üzere Galata Mevlevîhanesi şeyhi Şeyh Galib'e tevcih edilen cihet hakkında kullanılır bir tabirdi"²². Buna "A'lem bil-mesnevi ciheti" de denilirdi²³. Bu cihete sahip olan kişi, mesnevîhanlık görevine getirilecek kişileri imtihana tabi tutarak mesnevîhanlık için yeterli olanları Evkaf'a bildirirdi. Bu görev aradan geçen yıllar içerisinde unutulup fonksiyonunu yitirmişken, Ahmet Remzi Efendi (Akyürek) tarafından Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhliği yaptığı esnada (1919-1925)²⁴ Evkafta kaydı bulunmuş ve Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Celaleddîn Efendi'ye III. Selim döneminde olduğu gibi yeniden tevcih ettirilmişti²⁵.

Sosyal hayata baktığımızda, Mevlevîliğe gönül vermiş kişilerin de III. Selim döneminde korunup, gözetildiği, Padişahın ihsanlarından faydalandığı görülmektedir. Medine sakinlerinden Hüseyin Es-Suyuti El Mevlevî isimli şahıs, deniz yoluyla Medine'ye giderken bindiği geminin Rodos önlerinde kaza geçirmesi üzerine sahip olduğu eşya ve malların tamamen telef olduğu için mağdur olarak İstanbul'a dönmüştür. Uğramış olduğu bu felakete çare olması için Kahire'de tertib edilmiş cizyeden berati ile vazife buyurulmasını istemiştir. Belgedeki ibareye baktığımızda bu isteğin başkalarına teşmil edilmemek kaydıyla Bulak gümrüğünden kayd-ı hayat ile günlük 20 sağ akçe tevcih edilerek kabul edildiği anlaşılmaktadır²⁶. 29 R 1217/ 29 Ağustos 1802 tarihini taşıyan bu belgeden de anlaşıldığı üzere, III. Selim döneminde İstanbul'da ve taşradaki mevlevîhaneler korunup gözetildiği gibi imkanlar elverdiğince muhtaç olan Mevlevî şahısların da sıkıntılarının giderilmesi yoluna gidilmiştir.

Osmanlı padişahları her dönem İstanbul'da bulunan Sünni tasavvuf çevrelerinin yanında olmuşlar ve onların desteklenmesi noktasında devlet imkanlarını seferber etmişlerdir. Bu durum Mevlevî müntesibi olan III. Selim ve dönemi için de geçerlidir. III. Selim, zaman zaman ziyaret ettiği İstanbul'daki Mevlevî dergâhlarında mukabelelerde bulunarak, şeyh, fukara ve dervişlerine atıyyeler verip, tamire muhtaç olanların tamiri için emirler verdiği gibi, benzeri alakayı Mevlevîlik kadar olmasa da diğer tarîkâtlar

²² Pakalın, c. I, s. 79.

²³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 61.

²⁴ Ahmet Cahid Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, H Yayınları, Ankara 2002, s. 61.

²⁵ Pakalın, c. I, s. 79.

²⁶ BOA, C. ML. D.N: G.N: 19674

içinde göstermiştir. Mesela III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi'nin Rûznâmesi'nde bu hususu destekler ifadeler mevcuttur.

“Ertesi beşinci penc-i şenbih günü Topkapı'ya nüzul ve ârâm bir le yukarı avdet ve gecesi leyle-i regayib olmağla ba'del mağrib Ağalar camiini teşrif ve mu'tad üzere cami şeyhi bulunan Arnabud Yahya Efendi'nin va'zını istima' birle ihzar olunan Südlüce'li Hasirizâde Şeyh ile fıkara-yı Sa'diyye ayin-i şeriflerin ziyaret ve hatm-i Kur'an ve duadan sonra salat-ı i'şayı hırka-yı şerife odasında ba'de'l eda iffetsaray-ı mülûkanelerine hıram buyurdular.”²⁷

Benzeri durumlar Rufai²⁸ Halvetiyye-i Sünbülüyye,²⁹ Şazeliye tarikatları için de geçerlidir. Sultan Selim, zaman zaman yukarıda saydığımız tarikat dergâhlarını da ziyaret ederek fakara ve şeylerine atıyeller vermiştir. Özetle ifade etmek gerekirse; III. Selim döneminde Mevlevîlik, devlet ve toplum hayatı içerisinde önemli kademelerde bulunan aydın kişiler ve yine normal halk içerisinde önemli bir konuma yükselmiştir. İstanbul'da ve devletin çeşitli bölgelerinde bulunan mevlevîhaneler tamir edilmiş, Nizam-ı Cedit gibi yeni kurulan ordunun ihtiyaçları için ekonomik sıkıntılar söz konusu olduğu halde vakıfları çoğaltılmış, diğer tarikatlar içerisinde Mevlevîlik ve bu tarikata mensup olanlar imtiyazlı bir konuma sahip olmaya başlamışlardır. III. Selim'in Mevlevîlik tarikatını ve Mevlevîleri koruyup kollaması, Mevlevîliğin adeta bir devlet müessesesi haline geldiği şeklinde algılanmıştır³⁰.

2.2.1. III. Selim Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar

III. Selim tahta geçince Mevlevî tekke ve zaviyelerinin şeyhlik ve mütevelliliğine eski düzene aykırı olarak el uzatanların kayıtlarının terkinini ve bundan böyle de meşihatnamelere göre ve kimlere aitse beratlarının yenilenmesini emretmişti³¹. Sultan Selim, döneminin şartları içerisinde askeri ve idari düzenlemelerle meşgul olurken hayır işlerinden geri durmazdı. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi, sabık Surre eminlerinden İbrahim Efendi ile yapmış olduğu bir sohbette Konya Mevlânâ

²⁷ Arıkan, s. 293,

²⁸ Arıkan, s. 267.

²⁹ Arıkan, s. 185.

³⁰ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, c. VI, s. 166; Ekrem Özer, *Osmanlı'da Tekke ve Tarikat Islahatları-II. Mahmut Dönemi ve Sonrası*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 26.

³¹ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 259.

Türbesinde bulunan Hazreti Mevlânâ, babası Sultanü'l Ulema Bahaeddin Veled ile türbede bulunan diğer hazeratın sandukalarındaki puşidelerin eskidiğini ve değiştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Puşidelerin yenilenmesi işleminin şimdiye kadar bu türbede yatan kişilerin manevi feyzinden yararlanmayı ümit eden padişahlar tarafından gerçekleştirildiğini ifade eden İbrahim Efendi, Mevlânâ hazretlerinin manevi yardımlarına mazhar olunmak için Hacı Mehmet Çelebi'nin bu isteğini merkezi yönetime iletmıştır³². Bu isteğin Sultan III. Selim'e iletilmesi üzerine Sultan Selim, eskimiş ve solmuş olan puşidelerin yenilenmesi isteğini kabul etmiş ve şehremini marifetiyle yenilenmesini emretmiştir³³. Puşidelerin yenilenmesi emri verildikten sonra ebatlarının ne olduğu ve özelliklerinin bilinmesi için Hacı Mehmet Çelebi'den dergâhda mevcut bulunan puşidelerin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir³⁴. Hacı Mehmet Çelebi, bu istek üzerine yazmış olduğu cevapta Konya Mevlânâ Dergâhı'nda bulunan bütün puşidelerin gönderilmesinin zor olduğundan³⁵ bahsederek Mevlânâ ve babası Bahaeddin Veled'in puşidesinin aynen, diğerlerinin de bir numunesinin gönderildiğini ifade etmiştir³⁶. Puşide örneklerinin İstanbul'a gelmesinden sonra yapılan incelemede yenilenmesi için epeyce sırmaya ihtiyaç duyulması üzerine bu masrafın nereden karşılanacağı sorulmuştur. Bunun üzerine Sultan Selim toplam maliyetinin ne kadar olduğunu sormuştur³⁷. Sultan Selim'in bu sorusuna verilen cevabi yazıda puşidelerin toplam 7500 kuruşa mal olacağı ifade edilmiştir³⁸. Yapılan bu yazışmalardan sonra puşideler İstanbul'da yeniden yapılmış ve Sultan Selim'in emriyle Haremeyn-i Şerifeyn'den bir adam ile Konya'ya gönderilmiş, eskileri de hazine de saklanmıştır³⁹. Yukarıda izah etmiş olduğumuz puşidelerin yenilenmesi hadisesi Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgelerin tasnifi esnasında ay, gün ve yıl tahmini tarihlendirme yapılarak 29 Z 1205/ 29 Ağustos 1791 olarak verilmiştir. Muhittin Celal Duru⁴⁰ ve Erdoğan Erol⁴¹ da puşidenin gönderiliş tarihi olarak h.1205/1790-91 yılını verirler. Ancak Ahmet Cevdet Paşa, 1207 yılı olayları içerisinde puşidelerin yenilenmesi hadisesini anlatır.

³² BOA. HAT. D.N: 1406, G.N: 56930

³³ BOA. HAT. D.N: 209, G.N: 11229

³⁴ BOA. HAT. D.N: 1406, G.N: 56931

³⁵ Puşidelerin işlemeleri ve özellikleri için bkz. Erdoğan Erol, "Padişah III. Selim'in Mevlânâ'nın Türbesi İçin Yaptırıldığı Puşide" *Türk Etnografya Dergisi*, sy. XIX, Ankara 1991, s 9-31.

³⁶ BOA. HAT. D.N: 209, G.N: 11229

³⁷ BOA. HAT. D.N: 218, G.N: 10218

³⁸ BOA. HAT. D.N: 218, G.N: 10218-A

³⁹ BOA, HAT, D.N: 1410/52728

⁴⁰ Muhittin Celal Duru, *Tarihi Simalardan Mevlevî*, Kader Basımevi, İstanbul 1952, s. 87.

⁴¹ Erol, s. 9.

Cevdet Paşa, Mevlânâ'nın sandukası için yapılan puşideden başka başının üzerine örtülmek için bir kisve ile bir kapı perdesi de yaptırıldığını, bunların toplam masrafının 10.000 kuruşa ulaştığını ve bu masrafın da Sultan III. Mustafa vakıflarından karşılandığını belirtmektedir⁴². O dönemde Galata Mevlevîhanesi şeyhi olan Şeyh Galib Konya Mevlânâ Dergâhı'nda bulunan sandukaların puşidelerinin yenilenmesi üzerine de bir şiir yazmıştır.

Müceddid olduğu Sultan Selim'ün din ü dünyaya

*Nümayandır bu nev-pûşidesinden kabr-i Monlâ'ya*⁴³

Gölpınarlı, bu beytin, Şeyh Galib'in bir terci-i bend'inin terci' beyti olduğunu, yapılan puşideye işlenmek üzere şairler tarafından yazılan şiirlerden bu beytin beğenilip seçildiğini ve örtüye işlendiğini ifade etmektedir⁴⁴.

III. Selim, özellikle Şeyh Galib'in Galata Mevlevîhanesi Şeyhliğini yaptığı dönemde Galata Mevlevîhanesi'ne⁴⁵ ve diğer mevlevîhanelere ziyaretlerde bulunmuştur. Sultan, 20 Muharrem 1207/ 7 Eylül 1792 tarihinde ziyaret ettiği Galata Mevlevîhanesi'nde mukabeleyi seyrettikten sonra dergâhın şeyhi olan Şeyh Galib'e bir kese altın ve yine misafir bulunan meşayihe de bir kese altın ihsan etmiştir⁴⁶. III. Selim'in sıklıkla ziyaret ettiği bir diğer mevlevîhane ise Beşiktaş Mevlevîhanesi'dir. III. Selim'in genellikle ayin günü olan Çarşamba günleri Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne gittiğini görüyoruz⁴⁷. Seyyid Sahih Ahmed Dede, Sultan Selim'in Yenikapı Mevlevîhanesi'ni de ziyaret ettiğini, Şeyh Seyyid Ali Dede ile sohbet edip atıyyelerde bulunduğunu belirtir⁴⁸.

Yine onun döneminde Filibe Nezareti mukataası malından olmak üzere Kasımpaşa, Yenikapı ve Üsküdar Mevlevîhaneleri fukara ve dervişanı ile mevlevîhanelerde bulunan misafirlerin yiyeceği için senelik 18 kile pirinç tayin edildiğini ve bu tayin edilen miktarın da 21 Z 1219/ 23 Mart 1805 tarihinde alındığını belgelerden anlamaktayız⁴⁹.

⁴² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. V, s. 273.

⁴³ Dilçin, s. 73.

⁴⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 171.

⁴⁵ Arıkan, s. 94

⁴⁶ Arıkan, s. 94.

⁴⁷ Arıkan, s. 130, 285, 287, 288, 313 vd.

⁴⁸ Seyyid Ahmed Dede, (*Mecmûatü't-Tevarih-i Mevlevîye*) *Mevlevîlerin Tarihi*, Haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 344.

⁴⁹ BOA. C. EV, D.N: G.N: 17184.

2.2.2. III. Selim Döneminde Gerçekleştirilen Tamir Faaliyetleri

Sultan III. Selim'in Mevlevîliğe olan yakın ilgisi İstanbul'da ve devletin değişik bölgelerinde bulunan mevlevîhanelerin tamiri, bakımları ve iâşe masraflarının karşılanması noktasında da kendisini göstermiştir. Mevlevî muhibbi Sultan'ın tek tamir ettirdiği dergâh Galata Mevlevîhânesi değildir. Gölpınarlı, III. Selim'in Beşiktaş'taki Mevlevî Dergâhı'nı da tamir ettirdiğini, şeyh dairesiyle hücrelerin on iki tanesinin çuha makatlarla döşettiğini, mukabeleye başlandığı gün beş İstanbul mevlevîhânesi şeyhine ve dört misafir şeyhe 50'er kuruş ihşanda bulunduğunu ifade etmektedir. Yine şeyhe sof bir fereci vermiş, ihşanlar etmiş, diğer Mevlevî şeyhleriyle dervişlerine de atıyyeler lutfetmişti⁵⁰. Sultan III. Selim zamanında valide sultan tarafından Kasımpaşa Mevlevîhanesi de yeniden inşa edilircesine onarılarak 6 Ra 1209/ 1 Ekim 1794 tarihinde de açılışı gerçekleştirilmiştir⁵¹.

III. Selim döneminde her ne kadar Konya Mevlânâ Dergâhı ile İstanbul arasında sorunlar yaşansa da taşradaki diğer Mevlevî dergâhları da gerek tamir ve inşa konusunda gerekse iâşe ve tayinât bedelleri konusunda devletten yardımlar görmüştür. Sultan Selim'in tahta geçmesinden önce tamiratına başlanan Konya Mevlânâ Dergâhı'nın tamirâtı onun döneminde tamamlanmıştır⁵². Yine bu dönemde Gelibolu'da medfun Ağazade Mehmet Efendi'nin⁵³ Gelibolu'da inşa ettiği Mevlevîhane'nin geçen zaman içerisinde tamire muhtaç hale gelmesi üzerine yapılan keşfi neticesinde yapılacak tamiratın 8974 kuruşa malolacağı anlaşılmıştır. Dergâhın tamiri için yapılacak olan bu masrafın devlet hazinesinden verilmek şartıyla eşraf ve ayandan Kalyoncuzâde Mustafa Efendi tarafından inşa ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Kalyoncuzâde Mustafa Efendi ve Gelibolu Kadısı yazdıkları ilamda, İstanbul'dan satın alınması gerekli olan kurşun, çifte kanatlık ve tavan tahtası vb. malzemeler için lazım olan 5500 kuruşun Hazine-i Âmireden borçlanılarak temin edilmesini istemişlerdir. Bu malzemeler dışında dergâhın tamiri için her ne malzeme gerekirse temin edeceğini Kalyoncuzâde Mustafa Efendi ifade etmiştir. Kalyoncuzâde, dergâhın tamiri için gerekli malzemelerin temininden sonra dergâhın sağlamlığı için gerekli itina gösterilerek inşasının gerçekleştirileceği ve

⁵⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 259.

⁵¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VI, s. 165.

⁵² Neumann, s. 170.

⁵³ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Hazl. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c. V, s. 185.

bu hususta gayretlerini esirgemeyeceklerini belirtmiştir. Yukarıda kısaca belirtilen bu ifade üzerine belgede Defterdar Efendi'ye yazılan 19 L 1219/ 21 Ocak 1805 tarihli bir üst yazıda “*bu husus isticlâb-ı füyuzâtı mucib mevaddan olmakla iktizâ-yı nizamı ihale eylesin diyü buyruldu*” denilerek dergâhın tamiri için gerekenin yapılması emredilmiştir⁵⁴.

Yapılan bu tamiratlarla birlikte III. Selim döneminde dergâhlarda bulunan dervişan ve gelip giden misafirlerin yiyecek içecek tayinâtları da temin edilmeye devam edilmiştir. Örneğin, Filibe’de bulunan Elhac Mustafa Kethüda Mevlevîhanesi fukara ve dervişanı ile meşihat taamiyesi olmak üzere Filibe nezareti mukataası malından olmak üzere tevcih edilen senelik 360 okıyye⁵⁵ pirincin verilmesi sözkonusudur. Dergâh şeyhi Esseyid İbrahim Efendi’nin vefatı üzerine İbrahim Efendi’nin yerine şeyh olan Hasan Efendi’nin tayinatın devamı için Filibe Nazırına verdiği dilekçesi uygun görülmüş ve 13 C 1211/ 14 Aralık 1796 tarihiyle beratı aynen yenilenmiştir⁵⁶.

2.2.3. III. Selim Döneminde Mevlevîler ve Siyaset

Ahmet Cevdet Paşa’ya göre Sultan Selim’in Mevlevîliğe olan temayülü halkın hükümdarlarını örnek alması kuralınca halktan ve devlet adamlarından da birçok kimselerin samimi olarak ya da taklidi olarak Mevlevîliğe intisabıyla sonuçlanmıştır. III. Selim Döneminde Mevlevîliğin rağbet görmesi ve müntesiplerinin çoğalması sosyal hayatta da kendisini hissettirmiştir. III. Selim’nin, Yeniçeriliğin bozuk düzenine karşı Nizam-ı Cedit adıyla yeni bir ordu kurma düşüncesi, yeniçerilerin Bektaşî tarikatına mensup olmaları ve kaldırılması sürecinde Bektaşîlik tarikatına karşılık olarak da büyük tarikatlar içerisinde bir başka tarikatın revaç bulması o dönem ki siyasi koşulların bir gereği idi. Nizam-ı Cedit adı altında yeni bir düzen oluşturmayı düşünen devlet ricali ve Nizam-ı Cedit’e taraftar olan halk için de Mevlevîlik tarikatı oldukça uygun düşüyordu⁵⁷. III. Selim’in Mevlevîliğe intisabı ve İstanbul’daki mevlevîhane şeyhleriyle olan yakın ilişkisi, İstanbul’daki Mevlevî şeyhlerinin özellikle de Şeyh Galib’in Nizam-ı

⁵⁴ BOA, C. EV. D.N: 15, G.N:734

⁵⁵ Okıyye: Şer’an kırk dirhem ölçü hakkında kullanılır bir tabirdir. Halk tarafından “okka”, “kıyye” diye kullanılan tartı ölçüsü beldelere göre değişmekle beraber en tanınmış olanı 400 dirhemdi. Bkz. Pakalın, c. II, s. 723.

⁵⁶ BOA, C. EV. D.N: G.N: 18657

⁵⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.VI, s. 166.

Cedit ıslahatlarını övüp destekleyen bir tavır almasına vesile olmuştu⁵⁸. III. Selim'in bu ilgisi ve İstanbul mevlevîhaneleri şeyhlerinin Nizam-ı Cedit'e olan desteği, Konya'da Konya müftüsü ile bir olup Nizam-ı Cedit aleyhine tavır takınan ve inatçı bir tavırla Nizam-ı Cedit'e muhalefete devam eden Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Mehmet Emin Çelebi'nin herhangi bir takibata maruz kalmamasında etkili oluyordu⁵⁹. Gölpınarlı, Sultan Selim'in Mevlevîliğe intisab edişini ve Mevlevîliği tercih etmesinin sebebinin Nizam-ı Cedit'e muhalefet eden, yapılmasını istediği ıslahatların önünde engel olarak gördüğü yeniçerilerin Hacı Bektaş'ı pir olarak tanımlarına karşı bir hareket olduğunu ifade etmektedir⁶⁰. Sultan Selim'in Mevlevîliği hakkındaki bu düşünce aynen Ahmet Hamdi Tanpınar tarafından da dile getirilmektedir. Tanpınar, Sultanın Yeniçeri zümresinin yola gelmesinden ümidini kestiği ve efkâr-ı umumiyeyi ocaktan uzaklaştırmak düşüncesiyle, mizacı gereği de meylettği Mevlevîliğe daha fazla destek verdiğini ve böylece Bektaşîlik geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan ocağa karşı ruhanî bir karşı hareket hazırlamaya çalıştığını ifade etmektedir⁶¹. III. Selim'in Mevlevîliği hakkında Gölpınarlı'nın ifade ettiği siyasi gerekçelerin geçerliliği olmakla birlikte, Mevlevîliğin sanata verdiği önem, Mevlevîlikte musikinin yeri ve III. Selim'in musikiye olan düşkünlüğü göz önüne alındığında Tanpınar'ında ifade ettiği üzere siyasi nedenlerin yanı sıra Mevlevîliğin Sultan III. Selim'in mizacına uygunluğunun da oldukça önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

2.2.3.1. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi ve Konya İsyanı

Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliği görevinde bulunduğu zamanın önemli bir kısmı III. Selim dönemine rastlayan Hacı Mehmet Çelebi'nin görevde bulunduğu süre oldukça sorunlu geçmiştir. Hacı Mehmet Çelebi'nin postnişinliği dönemine baktığımızda vergi toplanması meselesi ve vakıf gelirleri yüzünden Konya ahaliyle sorunlar yaşadığını görmekteyiz. Ancak kısa bir süre sonra da, değişen şartlar neticesinde Hacı Mehmet Çelebi, ahaliyle işbirliği yapıp hatta ahaliye önderlik edip merkezi hükümete karşı gelmektedir. Hacı Mehmet Çelebi'nin ahali ile yaşamış olduğu sorunun temelinde

⁵⁸ George W. Gawrych, "Şeyh Galib and Selim III: Mevlevism and The Nizam-ı Cedid", *International Journal of Turkish Studies*, Summer 1987, Vol 4, No 1, s. 92.

⁵⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 271.

⁶⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarihi-i Cevdet*, c.VI, s. 166; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 271.

⁶¹ Tanpınar, s. 68.

menzil masrafının⁶² toplanması sırasında ortaya çıkan bir anlaşmazlık yatmaktadır. 16 M 1212/11 Temmuz 1797 tarihli belgeye göre; Mevlânâ Türbesine bağlı olan evkafın eskiden beri hatt-ı hümayûn ile avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf olduğu halde bundan önce vergilerin artması ile Konya ahali ile Hacı Mehmet Çelebi arasında ortaya çıkan tekalif anlaşmazlığından dolayı ödenmesi gereken vergi altına bölünmüş, altıda birinin Evkaf-ı Celâliye’ce, geri kalan miktarında kazada bulunan hane sahipleri ve vergiden muaf olan diğerleri tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştı⁶³. Evkaf-ı Celâliye’nin payına düşen altıda birlik kısım ödenmeye devam edilirken bazı “*ashab-ı garaz*” kimseler tarafından Konya’da Evkaf-ı Celâliye’nin hiçbir vergiye yardımda bulunmadığı şeklinde dedikodular çıkartılarak Evkaf-ı Celâliye’nin bütün vergilere dahil edilmesi için gayret sarfettikleri ifade edilmiştir. Yaşanan bu çekişme esnasında, Konya Menzilin’in çalışamaz hale gelmesi üzerine menzil için Hacı Mehmet Çelebi Efendi’den 3000⁶⁴ kuruş istenmiş ancak Çelebi Efendi bu parayı vermemiş, Konyalılara kızarak Karahisar’a hicret eylemiş ve Konya’daki işlerine oğlu Hüseyin Çelebi nezaret etmiştir⁶⁵. Hacı Mehmet Çelebi’nin Konya ahali ile olan tek anlaşmazlığı yukarıda ifade etmiş olduğumuz hadise değildir. Yukarıdaki hadise üzerine ne kadar Karahisar’da kaldığını bilemediğimiz Hacı Mehmet Çelebi’ye karşı Konya ahalisinden bazılarının 25 S 1216/7 Temmuz 1801 tarihinde yeniden harekete geçtiklerini, hatta Çelebi Efendi’yi ve ona bağlı olanları öldürmek istedikleri görülmektedir⁶⁶. Konya valisi Alaaddin Paşa⁶⁷ tarafından kaleme alınan belgede, Konya Mevlânâ Dergâhı’nda postnişin olan Çelebi Efendi ve ona bağlı olan kişileri öldürmek, hanelerini yağmalamak isteyen kişilerin bulunması üzerine İstanbul’dan bu kişilerin cezalandırılmaları için emir verilmiştir⁶⁸. Alaaddin Paşa, bu emirin kendisine ulaşmasından sonra verilen emri yerine getirip, ahali ile Çelebi Efendi arasındaki anlaşmazlığı giderdiğini ve barış sağladığını ifade ettikten sonra ahali ile Çelebi Efendi arasında meydana gelen anlaşmazlığın sebebi hakkında bilgi verir. Alaaddin Paşa’ya göre Konya ahalisinin Çelebi Efendi ve ona bağlı

⁶² Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 166; Mehmet Güneş, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 10, sy. 3, s. 35-64.

⁶³ BOA. C.EV. D.N: G.N: 17612

⁶⁴ Neumann, s. 176.

⁶⁵ BOA. C.EV. D.N: G.N: 17612

⁶⁶ BOA. Cevdet Dahiliye Belgeleri (Bundan sonra C. DH. olarak geçecektir.) D.N: 32 G.N: 1565

⁶⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, c. I, s. 232

⁶⁸ Neumann, s. 168.

kişiler üzerinde bu şekilde taarruz etmelerinin başlangıcının sabık Karaman valisi ve o tarihte Kandiye muhafızı olan selefi Abdullah Paşa'nın⁶⁹ görev yaptığı döneme uzandığını belirtir. Buna göre sebep, Abdullah Paşa'nın Konya'da görev yaptığı dönemde ordu için tertip olunan mübayaanın istenmesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerdir. Zira Abdullah Paşa, ordu-yı hümâyûndan gelen bu emrin içeriğini öğrendikten sonra, Çelebi Efendi'den talep olunan mübayaanın istenmemesi ve Konya'nın affedilmesi isteğini içeren bir dilekçe kaleme almasını istemiştir. Çelebi Efendi, tarafından kaleme alınan bu dilekçe ordu-yı hümâyûna gönderilip Sadrazam'a ulaştırılmıştır. Sadrazam kendisine ulaşan bu istek üzerine, Çelebi Efendi mübayaaya hususuna karışmasını diye tenbih ve te'kidi içeren bir ferman yazmış ve Konya'ya göndermiştir. Bu durum Konya'da ahali arasında duyulunca, o dönemde Konya Naibi olan Mustafa Efendi de kendi nüfuz ve çıkarlarına bir fayda sağlamak için bu durumu bir fırsat bilip, Çelebi Efendi'nin hiçbir memleket işine karışmaması ve nezaret etmemesi için bazı kişileri kışkırtmıştır. Alaaddin Paşa, esasında Konya'da fukara ahaliyi koruyacak Çelebi Efendi'den başka kimse olmadığı ve daha önceki Çelebilerin fukarayı koruyup, memleket işlerine nezaret ettiklerinden bahsederek, Çelebi Efendi'nin de daha önceki Çelebilerin yaptığı gibi fakir fukara halka nezaret etmesi ve bu tür işlere başıboş kimselerin müdahale etmemeleri bâbında bir fermân yazılmasını istemiştir⁷⁰. Yukarıda yazılı rapordan Çelebi Efendi ile arasının iyi olduğu ve Mevlevîliğe saygı duyduğunu anladığımız Vali Alaaddin Paşa'nın, ahalinin Çelebi Efendi'nin canına kastedecek kadar ileri gitmesini, basit bir gerekçe ile izah etmesi pek makul görünmüyor. Zira Alaaddin Paşa'nın ifade ettiği üzere halkın koruyucu ve kollayıcısı olan Çelebi Efendi'nin halkla arasının açılması sebebi olarak, Konya ahali tarafından ödenmesi emredilen bir vergiden muaf tutulmalarını isteyen bir dilekçe kaleme alması, ahali arasında hoşnutlukla karşılanması gerekir. Hal böyleyken Çelebi Efendi'nin Sadrazam tarafından uyarılması ve azarlanması üzerine kışkırtmayla ahalinin Çelebi Efendi'ye cephe almasının izah edilmesi gerekmektedir. Bu konuda arşiv belgeleri detaylıca incelendiğinde çalışmamızın üçüncü bölümünde de izah ettiğimiz üzere bazı sonuçlara varmak mümkündür⁷¹.

⁶⁹ Mehmet Süreyya, c. I, s. 79.

⁷⁰ BOA. C. DH. D.N: 32 G.N: 1565

⁷¹ Bkz. s. 309-311.

Hacı Mehmet Çelebi'nin görev yaptığı dönemde hız kazanan Nizam-ı Cedit çalışmalarına olan karıştılığı bilinen bir durumdur. Çelebi, yukarıda ifade edildiği üzere merkezi idareye karşı Konya'da bulunan yeniçerilerle işbirliği yapmaktan çekinmemiştir. Konya ahalisi ile Çelebi Efendi arasında yaşanan ve yukarıda ifade etmiş olduğumuz hadiseler üzerinden çok geçmeden bu sefer yine Konya ahalisinden ve muhtemelen yeniçeri ortalarına mensup kişilerle işbirliği yaparak Konya Valisi tayin edilmiş olan Abdurrahman Paşa'ya ve akabinde merkezi yönetime karşı gelmiştir.

III. Selim dönemine damgasını vuran en önemli gelişmelerden birisi Nizam-ı Cedit ordusunun kurulmasıdır. Nizam-ı Cedit ordusunun kurulmasından sonra gerek Levend Çiftliklerinde gerekse Üsküdar kışlasında talim görmekte olan Nizam-ı Cedit askeri hep piyade idi⁷². Bununla birlikte süvari birliklerinin de oluşturulması gerekli ise de o dönemin ekonomik sıkıntıları içerisinde süvari askeri oluşturup beslemek ciddi bir kaynak gerektiriyordu. İrade-i Cedit hazinesinin ise bu faaliyeti gerçekleştirmeye imkanı olmadığından süvari tertip edilmesi hadisesi hep ertelenmişti. 1217/1803 yılına gelindiğinde vükela arasında durum görüşülmüş ve daha önce intizam altına alınmış olan erbab-ı zeamet ve tımarın eşkincileri Nizam-ı Cedit ocağına katılarak yeni bir masraf çıkartılmadan muallem süvari tertibine karar verilmişti. Bunun için ilk olarak Bolu Sancağı Levend Çiftliğine, Hüdevendigâr Sancağı Üsküdar Kışlasına bağlanmıştır. Daha sonra genel olarak Anadolu ve Karaman eyaletlerinde bulunan sancakların neferleri Nizam-ı Cedit ocağına bağlanmakla birlikte bu sancakların bütün erbab-ı zeamet ve tımarı Levend Çiftliğine ve Üsküdar Kışlasına gelerek süvari talimine başlanmıştır⁷³. Ahmet Cevdet Paşa'nın yukarıda ifade ettiği gibi Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'da mansıbı olan Karaman eyaletinde Nizam-ı Cedit için asker tahriri ve tanzimi ile görevlendirilmiştir. Abdurrahman Paşa'nın Konya'daki görevine başlaması esnasında şehre girmek üzereyken yeniçeriler tarafından başlatılan, Çelebi Efendi'nin de dahil olup ahalinin galeyana getirilmesiyle yayılan ve Abdurrahman Paşa'nın şehre giremeyerek geri dönmesine sebep olan hadiselerin başlangıcı olarak bu asker tahriri meselesi gösterilebilir⁷⁴. Görev yeri olan Konya'ya girmesi esnasında ortaya çıkan bu hadise üzerine Abdurrahman Paşa, Konya'ya iki saatlik mesafede olan

⁷² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.VII, s. 243.

⁷³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.VII, s. 244.

⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa" *Belleten*, c. XXXV, sy. 138, Nisan 1971, s. 254.

Kavak köyüne çekilerek durumu merkeze bildirmiştir. Abdurrahman Paşa, olayların başlangıcında Çelebi Efendi'nin ve Müftünün de katkısı olduğunu belirterek Çelebi Efendi'nin sürülmesi ve eşkıyaların da te'dib edilmesi hususunda kendisine ruhsat verilmesini talep etmiştir.⁷⁵ Abdurrahman Paşa'dan gelen ve Konya'daki durumu özetleyen rapor üzerine 29 N 1218/ 12 Ocak 1804 tarihinde merkezden Abdurrahman Paşa'ya ve Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'ye ayrı ayrı tahrîratlar gönderilmiştir. Abdurrahman Paşa'ya gönderilen tahrîratta özetle; Konya Eyaleti'nin Abdurrahman Paşa'nın uhdesine Padişah tarafından mansıb olarak tevcih olunduğu ve adaletli davranmaya özen göstererek asker yazımı işine kimseyi incitmeyecek bir biçimde başlaması emredilmiş olduğu ifade edilmiştir. Halkın girişmiş olduğu bu hareketin büyük bir şaşkınlığa sebep olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber, Konya şehrinin büyüklüğü sebebiyle, bütün ahalinin ortaya çıkan bu edepsizlik ve serkeşlikten sorumlu tutulamayacağı ifade edilerek, bu işe ön ayak olan hezele güruhunun hak ettikleri cezalarının verilmesi ve bu esnada suçsuz olanlarla kadın ve çocukların çıkacak herhangi bir hengâmede zarar görmelerinin engellenmesi istenmiştir. Ortaya çıkacak olumsuz bir durumda fitne çıkartanların bu durumu kullanarak işi daha da fazla büyütme ihtimalleri de söz konusu olacağından Abdurrahman Paşa'nın çekilmiş olduğu Kavak köyünde ikamet ederek ahaliye gücünü hissettirmesi emredilmiştir. Bunu sağlamak için de ahali arasında fitne uyandıran kişilerin kendisine teslim edilmesi hususunda mektuplar yazarak şehirdeki ileri gelenlere göndermesi ve ortaya çıkan bu fitneyi, hem olayların büyümemesi açısından hemde şehrin olası bir kargaşalıkta zarar görmemesi açısından öncelikle ince bir siyasetle güç kullanmadan çözmesi yoluna gitmesi tavsiye edilmiştir. Bu bâbda öncelikle daha önceki yazmış olduğu raporda belirttiği üzere Konya'da ortaya çıkan bu ihtilalin en önemli müsebbiblerinden birisi olan Hacı Mehmet Çelebi'nin Konya'dan çıkartılmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ancak Çelebi Efendi'nin Konya'dan çıkartılması esnasında Hazreti Mevlânâ soyuna mensup olmasından dolayı olumsuz bir hadisenin yaşanmasının uygun olmayacağı da vurgulanmıştır. Hacı Mehmet Çelebi'nin Konya'dan ayrılması sürecinde kendi isteğiyle Konya'dan ayrılıyormuş gibi gösterilmesi, kendisine ve akrabalarına hiçbir şekilde zarar gelmemesine dikkat edilmesi tenbih edilmiştir. Hatta bu hususta gizliliğine dikkat edilerek özel bir görevli ile Çelebi Efendi'ye de bir mektup

⁷⁵ BOA. HAT. D.N: 217, G.N: 11957

gönderildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Konya’da ortaya çıkan bu isyanın esas elebaşlarının yeniçeriler olduğu ifade edilerek Yeniçeri Ocağı’ndan da mücehhez bir mübaşir tayin edilmiştir. Hadisede Müftünün de katkısı bulunması nedeniyle gerek Müftü Efendiye gerekse Naib Efendiye Şeyhülislam tarafından birer mektup gönderilerek, Abdurrahman Paşa’nın ahaliyle anlaşmasına, sorunsuz bir şekilde güç kullanmadan şehre girmesi için gayret göstermeleri istenmiş ve bundan sonra da bu tür bir hadisede isimleri geçerse kendileri için iyi sonuçlar doğurmayacağı ihtaren bildirilmiştir. Abdurrahman Paşa’ya gönderilen tahrîratta hadisenin güç kullanmadan halledilmesi ısrarla vurgulanmıştır. Hatta bunun için Alanya tarafında bulunan askerini yanına çağırıp ikamet ettiği Kavak köyünde kuvvetli bir topluluk oluşturarak halka gücünü hissettirmesi de istenmiştir. Bu süreçte Hakim, Müftü ve Konya’daki hadisenin elebaşlarından gerekli kişilere mektuplar yazarak merkezden tayin edilen mübaşir vasıtasıyla *“Konya’nın nizamına memuriyetim için tarafıma ferman geldi lakin bu fazahat ve habasete cesaret eden filan filan kimseleri tarafımıza verir iseniz maada kimesne hakkında tarafımdan kat’a taarruz olunmayarak kaide-i mazime mezaya riayet ve gerek ehl-i ırz ve fukaranın istihsal-i asayiş ve himayetlerine dikkat olunur amma bu surete muvafakat etmez iseniz memuriyetim hasebiyle cebren nizam-ı memleket ve izale-i vücud-ı erazile mecburum vebali boynunuza”* diyerek öncelikle meselenin suhuletle halledilmesi için nasihatler etmesi öğütlenmiştir. Bu şekilde verilen öğütlere rağmen yine sükunet hasıl olmazsa zorla şehre girilip hadiselerden mesul olan kişiler ve onlara yardım edenlerin gerekli cezaya çarptırılacaklarının ifade edilmesi istenmiştir⁷⁶. Karaman Valisi Abdurrahman Paşa’ya yukarıda özetlediğimiz içerikte gönderilen tahrîrattan sonra yine aynı tarihte Çelebi Efendi’ye de Konya’dan ayrılması için bir mektup gönderilmiştir. Hacı Mehmet Çelebi’ye gönderilen mektupta kısaca durum hakkında bilgi verilmiştir. Mektupta padişah iradesiyle atanmış olan ve daha Konya’da kötü bir yönetim sergileyip kimseyi incitmemişken hatta belgenin diliyle Konya halkının bir bardak suyunu dahi içmemiş olan bir valiyi törenle karşılamaları gerekirken şehre almamalarının büyük bir hayret ve esefle karşılandığı ifade edilmiştir. Çelebi Efendi’den mensup olduğu hanedana hürmeten kendi işleriyle ilgilenmesinin beklenildiğini ve merkez nezdindeki itibarı hasebiyle bu gibi işlerden uzak durmakla birlikte Abdurrahman Paşa’nın şehre sokulmamasına ön ayak olanların Çelebi

⁷⁶ BOA. HAT. D.N: 217, G.N: 11957

Efendi'ye dayandıkları şeklinde dedikodular çıkması nedeniyle bu dedikodulardan da bertaraf olmak için Konya'da ortaya çıkan bu hadise yatıştırılana kadar Karahisar veya Kütahya şehirlerinden herhangi birisine gitmesinin irâde-i seniyye olduğu ifade edilmiştir. Bu emir neticesinde hakkında herhangi bir dedikoduya meydan vermemek ve herhangi bir takibata maruz kalmaması için bu mektup eline ulaşır ulaşmaz kendi irâdesiyle kavga ortamından uzaklaşmak bahanesiyle Karahisar veya Kütahya'dan birine gitmesinin uygun olacağı da belirtilmiştir⁷⁷. Çelebi Efendi'nin Konya'dan ayrılması için verilen emrin halktan gizlenmesi için Hasan isiminde bir çuhadarın görevlendirildiğini ve çuhadarın görevinin gizlenmesi için de bedeliye tahsildarı suretinde Konya'ya gönderildiği ifade edilmiştir⁷⁸. Konya'da zuhur eden bu hadisenin büyümeden bastırılması için yukarıda izah ettiğimiz surette Abdurrahman Paşa ve Şeyh Hacı Mehmet Çelebi'ye gönderilen mektuplardan sonra Müftü Efendiye de Vali Abdurrahman Paşa'ya karşı ifsadata kapılmaması ve meselenin halledilmesi yolunda hizmette bulunması için bir mektup gönderilmiştir⁷⁹.

Gönderilen bu mektuplara ve tenbihlere rağmen Abdurrahman Paşa'nın daha bir müddet Konya'da nizam ve asayişini sağlayamadığını görüyoruz. Abdurrahman Paşa'ya 25 L 1218/ 7 Şubat 1804⁸⁰, 02 Za 1218 /13 Şubat 1804⁸¹ ve 09 Za 1218 / 20 Şubat 1804⁸² tarihlerinde merkezden gönderilen tahrîratlarda Konya'nın nizamı memuriyeti hakkında herhangi bir bilgi vermediği hatırlatılmış, meselenin halledilmesi noktasında ne gibi bir harekete teşebbüs ettiği, nerede bulunduğu ve ilkbaharın gelmesi ile memur edildiği Rumeli'de eşkıya takibi görevi için hazırlıklarını ne ölçüde gerçekleştirdiği sorulmuştur. Bu esnada Hacı Mehmet Çelebi tarafından da Abdurrahman Paşa'nın halka zulmettiği şeklinde şikayeti içeren bir şikayetname kaleme alınarak İstanbul'a ulaştırıldığını görüyoruz. Merkezden Abdurrahman Paşa'ya yazılan 09 Za 1218/ 20 Şubat 1804 tarihli belgede Çelebi tarafından kaleme alınan şikayetnameyi takdim etmek için İstanbul'a gelen Tarîkatçı, Hacı Said, Kapucuoğlu ve diğer birkaç kişinin azarlanarak hepsinin tutuklandığı ve daha sonra tomruğa vurularak sürgüne gönderilmiş olduğu da ifade

⁷⁷ BOA. HAT. D.N: 215, G.N: 11835

⁷⁸ BOA. HAT. D.N: 217, G.N: 11908

⁷⁹ BOA. HAT. D.N. 215, G.N: 11828

⁸⁰ BOA. HAT. D.N: 218, G.N: 11988

⁸¹ BOA. HAT. D.N: 218, G.N: 11979

⁸² BOA. HAT. D.N: 214, G.N: 11767

edilmiştir⁸³. Yine Abdurrahman Paşa'nın memur edildiği görevini yerine getirmesinin istenilmesiyle yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Konya'da asayişin sağlanması işinde ne vaziyette olduğunun defalarca sorulmasına rağmen Abdurrahman Paşa'dan bir cevap gelmemesine şaşıldığı belirtilmiştir. Konya meselesinin ara sıra Sultan Selim tarafından da sorulması üzerine verilecek cevap bulunamayıp cevap vermekte zorlanıldığından, yazılan mektup kendisine ulaşır ulaşmaz durum hakkında bilgi vermesi istenmiştir. Yine bir başka belgede Konya ahalisinin Aladağ ve Hadim taraflarından destek aldıklarına dair haberler geldiği ve bu esnalarda meşhur eşkıya Deli İsmail ile dahi haberleşmekte oldukları hususları Abdurrahman Paşa'ya haber verilerek bir an önce Konya isyanının sona erdirilmesini ve Rumeli'deki görevi için hazırlıklarını tamamlaması tekrar bildirilmiştir⁸⁴. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Hacı Mehmet Çelebi tarafından kaleme alınan ve Abdurrahman Paşa hakkında şikayeti havi mektubun İstanbul'a ulaşması üzerine 09 Za 1218/ 20 Şubat 1804 tarihinde Çelebi Efendi'ye bir mektup daha gönderilmiştir. Mektupta, Konya'daki hadiselerle müdahil olmasının temsil ettiği göreve ve şanına yakışmayacağından bahisle ulu'l emre karşı gelen asilerle birlikte hareket etmemesi ve hakkında ortaya atılan dedikodulardan kendisini koruması için daha öncede ifade edildiği gibi Karahisar ya da Kütahya şehirlerinden hangisini isterse oraya gitmesi bir kez daha talep olunmuştur⁸⁵. Konya isyanının bastırılması için Vali Abdurrahman Paşa'ya ve Hacı Mehmet Çelebi'ye yukarıda ifade ettiğimiz mektuplar gönderildikten sonra Konya ahalisi ile Abdurrahman Paşa arasındaki sorunun çözülmesi için Kapıcıbaşı İsmail Ağa ile Turnacıbaşı Benderli Hasan Ağa ve Çelebi Efendi'nin Konya'dan çıkartılması için de Çuhadar Hasan Ağa merkez tarafından Konya'ya gönderilmiştir⁸⁶. Ancak bu esnada Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya zorla girmek istemesi ihtimalinden çekinen Konya halkı, o dönemde devleti ciddi bir şekilde meşgul eden eşkıya Deli İsmail'i ve adamlarını Konya'ya getirmişlerdi. Kapıcıbaşı İsmail Ağa, yukarıdaki ifade ettiğimiz görevi ile ilgili olarak 27 Za 1218/ 9 Mart 1804 tarihinde kaleme aldığı raporunda şehirdeki durumu ve olayın mahiyetini özetlemiştir. Kapıcıbaşı İsmail Ağa, Çumra'da Abdurrahman Paşa ile buluştuğunu, Abdurrahman Paşa'nın emniyet olarak kendisini alıkoyduğunu ve Konya halkı ile görüşmek ve arabuluculuk yapmak için şehre gidecek olan Turnacıbaşı Hasan ile Çuhadar'dan oluşan heyete

⁸³ BOA. HAT. D.N: 214, G.N: 11767

⁸⁴ BOA. HAT. D.N: 214, G.N: 11768

⁸⁵ BOA. HAT. D.N: 215, G.N: 11796

⁸⁶ BOA. HAT. D.N: 81, G.N: 3372-A

kendisi yerine şatırını⁸⁷ dahil ettiğini ifade etmiştir. Heyet Konya’da Yeniçeri serdarının konağında ikamet ettirilmiş ve İsmail Ağa’nın şatırı burada alıkonulmuştur. Heyetin Konya’ya girmesinin ertesi günü mahkemede büyük bir meclis tertip olunmuştur. Mecliste Konya’nın ileri gelenleri, ulema, tüccar zümresi, yeniçeri mensupları ile Müftü ve Çelebi Efendi de hazır bulunmuştur. Dersaadetten Kapıcıbaşı İsmail Ağa’ya ve Turnacıbaşı Hasan Ağa’ya verilen emirler mecliste hazır bulunanlara okunmuştur. Ancak mecliste hazır bulunanlar buna rağmen isyanlarında ısrar etmişlerdir. Kapıcıbaşı İsmail Ağa, Turnacıbaşı’nın Konya’ya gönderilmesinin hata olduğunu da ifade etmektedir. İsmail Ağa, Konya ahalisi ile Abdurrahman Paşa arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi ihtimalinin şimdilik kalmadığını ifade ederek meselenin halledilmesinin yolu olarak yine Çelebi Efendi’nin şehirden çıkarılmasını işaret eder. Kapıcıbaşı İsmail Ağa’ya göre Çelebi Efendi, kendisine emredildiği üzere Konya’dan ayrılrsa mesele büyük oranda halledilecektir. İsmail Ağa, Çelebi’nin zihni ve meramı fesat olduğundan, Deli İsmail gibi bir eşkıyayı nezdine alıp kürk giydirerek Delibaşı nasb etmesinin kendisine yakışmayacak bir hareket olduğunu belirtmekle birlikte, ecdadının izinden gitmeyip, bu şekilde fesat işlerde bulunmasını ve devletin kendisine bahşetmiş olduğu ihسانlara hizmet etmemesini büyük bir hayretle karşıladığını ifade etmiştir. İsmail Ağa, Konya isyanında kabahatin ahalide olduğunu, Abdurrahman Paşa’ya saltanat-ı seniyyeden müsaade buyurularak meselenin bütün Karaman Eyaletine yayılmadan çözülmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁸. Bununla birlikte bu esnada Konya eşkıyalarından bir grup eşkıya, Abdurrahman Paşa’nın Keçisakalı köyünde bulunan askerlerine saldırmışlarsa da asker tarafından püskürtülmüş ve eşkıyalar geri Konya’ya kaçmışlardır⁸⁹.

Kapıcıbaşı İsmail Ağa’nın merkeze gönderdiği bu rapor üzerine İsmail Ağa’nın işaret ettiği gibi isyanın sona erdirilmesi için Çelebi Efendi’nin Konya’dan ayrılması hususunda 02 Z 1218/14 Mart 1804 tarihinde Hacı Mehmet Çelebi’ye bir kez daha mektup yazılmıştır. Mektupta Çelebi Efendi’nin hanedanına hürmeten şimdiye kadar herhangi bir azarlama ve kötü muamelede bulunulmadığı ve daha öncede isyan bastırılıp sükunet sağlanıncaya kadar Konya’dan ayrılması hususunda irâde

⁸⁷ Padişahların bir kısım maiyeti halkına verilen addır. Sadrazamla vezirlerin ve diğer büyük mansıp sahiplerinin silahlı adamlarına da “Şatır” denilirdi. Bkz. Pakalın, c.III, s. 310-311.

⁸⁸ BOA. HAT. D.N: 80, G.N: 3353-A

⁸⁹ BOA. HAT. D.N: 218, G.N:12010

buyurulduğu halde bu emre uymamasının büyük bir şaşkınlığa neden olduğu, bu sefer mektup kendisine ulaşır ulaşmaz emre icabet ederek Konya'dan ayrılması ve Karahisar ya da Kütahya şehirlerinden hangisini uygun görürse oraya gitmesi tekrar emredilmiştir⁹⁰. Bundan sonra Abdurrahman Paşa'ya 02 Z 1218/14 Mart 1804 tarihinde merkezden gönderilen yeni bir tahrîratta, yukarıda ifade ettiğimiz üzere Çelebi Efendi'ye Konya'dan ayrılması için kesin emir verildiği vurgulanmıştır. Tahrîratta Konya'da bulunan Deli İsmail'e maiyetinde bulunan delibaşlar marifetiyle mektuplar göndererek itaatının sağlanması, bu gerçekleşmez ise kuvvet kullanması ve sonrasında bu meseleyi en kısa zamanda hallederek bahar mevsimi gelmeden Rumeli memuriyeti için harekete geçmesinin irâde-i seniyye olduğu ifade edilmiştir⁹¹. Ancak bu tahrîrattan birkaç gün sonra 08 Z 1218/ 20 Mart 1804 tarihinde Abdurrahman Paşa'ya yazılan bir başka tahrîratta Konya İsyanı hususunda merkezin de sabrının tükendiğini görüyoruz. Kendilerine gönderilen arabulucuları dinlemeyip isyanlarında ısrar eden Konya ahali ve eşkıyalarla işbirliği yapan Çelebi Efendi'nin kendisine defalarca gönderilen Konya'dan ayrılması emrini bu seferde beni bırakmıyorlar bahanesiyle dinlememesi, ahalinin isyandan vazgeçirilmesi için yardımı istendiğinde de benim elimden bir şey gelmez diyerek isteksiz davranması merkezi hükümette de Konya isyanının suhuletle halledilmesi imkanının kalmadığı düşüncelerinin uyanmasına sebep olmuştur. Diğer yandan kış mevsimin sona ermesi, bahar aylarının başlaması ve Abdurrahman Paşa'nın diğer görevi olan Rumeli'deki eşkıya takibi vazifesinin tehlikeye girmiş olması da bu düşüncenin oluşmasında bir diğer etkidir. Konya isyanının suhuletle bastırılma imkanı kalmaması üzerine bu meselenin bir an önce halledilebilmesi için Abdurrahman Paşa'nın isteği üzerine Abdurrahman Paşa'nın kuvvetlerine destek olmak üzere Cabbarzâde Süleyman Bey'den oğlunun komutasında iki bin süvari göndermesi, gerekirse kendisinde maiyetindeki askerlerle Konya'ya hareket etmesi emri verilmiştir⁹². Bunun yanında Abdurrahman Paşa'ya gönderilen belgede Çelebi Efendi'nin kendisine Konya'dan ayrılması için defalarca emir verilmesine rağmen uymaması ve isyana dahil olmasının te'dib edilmesini gerektirdiğinden bahisle Kıbrıs'a sürülmesi emredilmiştir. Ancak enteresandır ki, orijinal metinde Çelebi Efendi'nin te'dib edilmesi gerektiği ve bunun içinde Kıbrıs'a sürülmesi emrini içeren satırların

⁹⁰ BOA. HAT. D.N: 218, G.N: 11978

⁹¹ BOA. HAT. D.N: 218, G.N:12010

⁹² BOA. HAT. D.N: 218, G.N:12008

üzeri çizilmiştir. Çelebi Efendi hakkında işler bu raddeye geldikten sonra te'kid ve sürgün emri verilmişken sonradan üzeri çizilip aşağıda ifade edileceği üzere kendisine ve akrabalarına zarar verilmeden Konya'dan ayrılmasına dikkat edilmesi hususunu ancak III. Selim'in Mevlânâ'ya hürmeti ve Mevlevîliğe intisabı ile açıklayabiliriz. Zira Konya isyanının bastırılması için gerek Abdurrahman Paşa askerleri gerekse Cabbarzâde Süleyman Bey'in askerleri hazırlanmışken Çelebi'nin siyasi nüfuzundan dolayı böyle bir karar alınması düşük ihtimaldir. Abdurrahman Paşa'ya gönderilen fermânda Cabbarzâde Süleyman Bey'in askerlerinin de gelmesi ile şehir hakkında bir korku oluşturarak yine şehirde bir muharebeye meydan bırakmadan isyanlarından vazgeçmeleri için Konya halkını hafif yollu tehdit etmesi emredilmiştir. Fermânda Konya halkına duyurulması dile getirilen emr-i âli ise şu şekildedir: *“Eğer Abdurrahman Paşa'yı on güne dek kabul etmez iseniz vebali boynunuza, sonra nedamet faide vermez. Konya'nın yedi yaşından yukarısı kırılır.”*

Gönderilen fermânda Çelebi Efendi için de Konya'dan ayrılması gerektiği ve bu seferde emre itaat etmezse hakkında başka türlü muamelede bulunulacağı ifade edilerek bu hususta Şeyhülislam tarafından bir tenbihname gönderilmiştir. Çelebi Efendi'nin Konya'dan ayrılmamasında Abdurrahman Paşa askerlerinden endişe duyması ihtimaline karşılık da kendisine ve akrabalarına karşı askerler tarafından herhangi bir zarar verilmeyeceği taahhüdü yinelenmiştir. Bu uyarılar yapıldıktan sonra gerekirse Cabbarzâde Süleyman Bey'in askerleri ve civar kazalarda bulunan askerler de toplanarak her ne şekilde olursa olsun Konya'ya girilerek bu fitnenin sona erdirilmesi emredilmiştir⁹³.

Konya isyanını tertip edenler, Cabbarzâde Süleyman Bey'in kuvvetlerinin de devreye girmesi üzerine Abdurrahman Paşa'nın zorla da olsa şehre girmesi ihtimali ve bu kuvvetlere karşı herhangi bir varlık gösteremeyeceklerini anlayınca isyanlarını sona erdirmişlerdir. Konya Valisi Abdurrahman Paşa, 7 M 1219/18 Nisan 1804 tarihinde kaleme aldığı raporunda Nizam-ı Cedit için Üsküdar ocağına gönderilmek üzere Beyşehir Sancağı'ndan toplanan piyade neferlerinin 23 Z 1218/4 Nisan 1804 tarihinde yola çıktığını belirtmiş ve Konya isyanı hakkında da bilgi vermiştir. Abdurrahman Paşa, gerek Çelebi Efendi'nin Konya'dan kesin bir biçimde çıkarılması emri gerek Konya

⁹³ BOA. HAT. D.N: 217, G.N:11953

ahalisinin on güne kadar Abdurrahman Paşa'nın şehre sokulmasına rıza göstermezlerse haklarında kuvvete başvurulacağı şeklindeki fermanların halk arasında okunması üzerine bazı akıl sahibi ahalinin Müftü Efendiyi de yanlarına alarak, kendisinden emniyet talep ettiklerini belirtmiştir. Kendisinin de meselenin suhuletle halledilmesi yolundaki Padişah irâdesi üzerine ahaliye herhangi bir zarar verilmeyeceğine dair yanına gelenlere taahhütte bulunduğunu ve şehre girmek için 5 M 1218/ 16 Nisan 1804 tarihinde Sille'ye geldiğini ifade etmiştir. Abdurrahman Paşa'nın Sille'ye gelmesi üzerine Hacı Mehmet Çelebi Efendi'de Abdurrahman Paşa'nın yanına gelmiş ve bazı konularda müzakere etmişlerdir. Abdurrahman Paşa, Çelebi'nin Konya'ya geri gitmesine izin vermemiş ve Konya'ya beraber girmek için yanında alıkoymuştur. Abdurrahman Paşa, iki- üç gün içerisinde Konya'ya gireceğini ifade ederek Hacı Mehmet Çelebi hakkında ne şekilde muamelede bulunması gerektiğini de merkezi hükümetten sormuştur. Konya ahalisinin daha önce şehre aldıkları eşkıya Deli İsmail ise yaşanan bu gelişmeler üzerine Abdurrahman Paşa'nın Sille'ye gelmesinden bir gün önce yanındaki adamları ile beraber Konya'dan firar etmişlerdir. Abdurrahman Paşa'dan gelen bu rapor Sultan III. Selim'e sunulduğunda, Padişah Konya meselesinin bu şekilde kan dökülmeden halledilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Hacı Mehmet Çelebi hakkında ne şekilde muamelede bulunulacağına dair sorulan soruya da *“Benim Vezirim bu suretle olduğuna haz eyledim Çelebi Efendinin ihracı artık iktiza eylemez te'kid olmasın”* diye cevap vermiştir⁹⁴.

İsyan esnasında Hacı Mehmet Çelebi'nin Kıbrıs'a sürülmesi emri verildiği halde, sonra bundan vazgeçilerek metnin üzeri çizilip herhangi bir zarar görmemesine dikkat olunarak Karahisar ya da Kütahya'ya gitmesi emrinin verilmesi oldukça dikkat çekicidir. İsyanın sona ermesi sonrasında da Padişahın duyduğu memnuniyeti ifade ederek Hacı Mehmet Çelebi'nin herhangi bir azarlamaya dahi maruz kalmaksızın Konya'dan çıkmasına gerek kalmadığını beyan etmesi, ancak III. Selim'in Mevlevîliğe olan sevgisi ile izah edilebilir.

⁹⁴ BOA. HAT. D.N: 39, G.N: 1950

2.2.4. III. Selim Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Sıkıntılar

Gölpınarlı'nın birçok vesile ile bahsettiği üzere⁹⁵ mevlevîhanelere bağlı olan vakıfların tevliyetinin genellikle bağlı olduğu mevlevîhane şeyhinin uhdesinde olması geçmiş dönemlerde olduğu gibi III. Selim döneminde de vakıfların tevliyet mücadelesi ve paralelinde de şeyhlik mücadelelerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de bahsedeceğimiz üzere bu vakıf mücadelelerine çok sık rastlanmaktadır. Mevlevîlik tarihi açısından önemli mevlevîhanelerden birisi olan Afyon Karahisar Mevlevîhanesi'nde de vakıflar konusunda sorun yaşandığını görmekteyiz. Mevlânâ sülalesinden olduğunu ifade eden Şeyh Alaaddin Efendi, 29 Z 1220/ 20 Mart 1806 tarihinde Rikâb-ı Hümâyûna sunduğu bir dilekçesinde, Konya Asitânesi şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin de onayı ile Karahisar-ı Sahip Mevlevîhanesi'nin şeyhi olduğunu ve aynı zamanda mevlevîhaneye bağlı olan vakıfların mütevellisi olduğunu ifade etmektedir. Alaaddin Efendi, kendisinin müteveli olduğu halde, Karahisar ayanı ve eski müteveli Hacı Ahmet'in yeniden birleşip güya mezkur tevliyet Divani Mehmet Efendi evladına meşruttur diyerek ahalden şahitler bulup memleket hakiminden i'lam alarak eski müteveli Hacı Ahmet'i İstanbul'a göndererek Padişaha arzuhal takdimine cesaret etmiş olduklarını belirtir. Ortaya çıkan bu mesele üzerine konunun hakikatının anlaşılması için Çelebi Efendiye sorulması söz konusu olmuştur. Çelebi Efendi'ye sorulmasından sonra cevabi mektubun henüz gelmediği halde Hacı Ahmet'in Karahisar'da her türlü yalan ve hileye başvurup defalarca divan-ı âliye gerçek dışı arzuhaller gönderdiğini belirten Şeyh Alaaddin Efendi, bu hususun ancak Çelebi Efendi nezdinde görülecek bir dava ile halledilebileceğini ifade etmiş ve bunun içinde meselenin Çelebi Efendi nezdinde çözümlenmesini istemiştir⁹⁶. Ulaşabildiğimiz belgelerde meselenin ne şekilde sonuçlandığı hakkında bilgimiz olmamakla beraber 1835 tarihli bir belgede Afyon Karahisar Mevlevî Şeyhi Ahmet Efendi'nin Padişah irâdesiyle Konya'ya sürüldüğü ve sonrasında ise cezasının affedildiği ifadesi yer almaktadır⁹⁷. Bu ibareye göre yukarıdaki mesele her ne şekilde çözümlenmiş olursa olsun, ister şeyhlik ve tevliyetin Alaaddin Çelebi uhdesinde kalması, isterse Ahmet Çelebi'ye tevcih edilmiş olması her halükarda

⁹⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 262-266.

⁹⁶ BOA. HAT. D.N: 266 G.N: 15466

⁹⁷ BOA. HAT. D.N: 500 G.N: 24504

Afyon Mevlevîhanesi Şeyhi olan Ahmet Efendi'nin uygunsuz davranışları nedeniyle sorun teşkil ettiği sonucuna ulaşabiliriz⁹⁸.

Anadolu'daki asayiş bozukluklarının doğal olarak tarımsal üretimi engellediği ve üretim miktarında azalmalar meydana geldiği arşiv belgelerine yansıyan bir husustur. Bu durumdan mevlevîhane vakıfları da etkilenmektedir. Ankara Mevlevîhanesi'nde asayiş bozukluklarından etkilenen mevlevîhanelerdendir. Kuruluşu hakkında çok fazla bilgi sahibi olamadığımız Ankara Mevlevîhanesi hakkında, Sahih Ahmed Dede 1040/ 1630 yılında hayır sahibi bir kişi tarafından yeniden yapıldığını ve içinde ayin-i Mevlevî icra olduğundan bahseder⁹⁹. Cenabi Ahmet Paşa Mevlevîhanesi¹⁰⁰ olarak da anılan Ankara Mevlevîhanesi'nin ilk banisi muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman döneminde Ankara'da Anadolu beylerbeyi olarak görev yapan Cenabi Ahmet Paşa'dır. Ahmet Paşa'nın 973/ 1565-66 yıllarında yaptırdığı ve kendi adıyla bilinen cami çevresinde hamam, çeşme ve mevlevîhanenin bulunmasından bu caminin bir külliye fikri çerçevesinde tasarlandığı anlaşılmaktadır¹⁰¹. Şeyhlik görevinde bulunanlar hakkında yeterli bilgimiz olmayan Ankara Mevlevîhanesi'nde Sahih Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 1102/1690-91)-1106/ (1694-95) yılları arasında Konyalı Seyyid Yusuf Nesib Dede şeyhlik görevinde bulunmuştur¹⁰². Seyyid Yusuf Nesib Dede'den sonra XVIII. yüzyıl sonlarına gelinceye kadar Ankara Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunanlar hakkında şimdilik bilgimiz bulunmamaktadır. 21 Ş 1209/ 13 Mart 1795 tarihli bir belgede Ankara Mevlevîhanesi şeyhi olarak Şeyh Mehmet Dede görülmektedir¹⁰³. XIX. yüzyıl başlarında ise 04 Z 1217/ 28 Mart 1803 tarihinde dergâh şeyhi Ahmet Dede'dir¹⁰⁴. Ramazan 1220/ Kasım/Aralık 1805 yılında ise yine dergâh şeyhi olarak Mehmet Dede'yi görüyoruz¹⁰⁵. 11 Za 1229 / 25 Ekim 1814 tarihinde ise Şeyh Mehmet Dede'nin ölümü üzerine meşihat oğlu Mehmet Tahir Efendi'ye tevcih edilmiştir¹⁰⁶. Şeyh Mehmet Tahir Dede'nin ne kadar süre ile şeyhlik görevinde bulunduğunu kesin

⁹⁸ Afyon Karahisar Mevlevîhanesi ile ilgili olarak bkz. s. 122; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 176-181; Yusuf Ilgar, "Afyon Karahisar Mevlevîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 107-141; Özönder, "Afyon...", s. 97-123.

⁹⁹ Sahih Ahmed Dede, s. 298.

¹⁰⁰ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 300.

¹⁰¹ Selda Kalfazade, "Cenabi Ahmet Paşa Camii", *DİA*, c. 7, s. 351.

¹⁰² Sahih Ahmed Dede, s. 319.

¹⁰³ BOA. C.EV. D.N: 264, G.N: 13463

¹⁰⁴ BOA. C.EV. D.N: 356, G.N: 18075

¹⁰⁵ BOA. C.EV. D.N: 264, G.N: 13463

¹⁰⁶ BOA. C.EV. D.N: G.N: 22550

olarak bilemesek de gurre-i Teşrin-i sani 1259/ 13 Kasım 1843 tarihli bir diğer belgede ise Ankara Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde Hüsameddin Dede bulunmaktadır¹⁰⁷. Hüsameddin Dede'nin 1268-69/1852-53 yıllarında ölümü üzerine yerine oğlu Abdullah Besim Efendi geçmiştir¹⁰⁸. Abdullah Besim Efendi'nin 1 Teşrin-i sani 1314/ 13 Kasım 1898 yılında dergâhın tamiri hususunda İstanbul'a göndermiş olduğu dilekçe bazı eksikleri ile birlikte yukarıda vermiş olduğumuz sıralamayı teyid etmektedir. Mevlevîhane hakkında özet bilgi olması açısından dilekçeyi aynen buraya alıyoruz;

Mabeyn-i Humayunda Serkurena-yı Hazreti Şehriyariye

Altmış sene dedem Şeyh Mehmet, otuz dokuz sene pederim Şeyh Hüsameddin, kırk altı sene daileri Ankara merkez vilayet mevlevîhanesinde postnişin olarak dua-yı devam-ı ömr ü afiyet-i celile-i cenab-ı hilafetpenahi ile meşgulen sinn-i fakiranem yetmişe vasıl olmuş mevlevîhane ile derununda defn-i hâk ıtırnak Sefine-i Mevleviyanda ism-i şerifleri mestur olan kutbü'l-arifin Hasan Dede kaddesırrahu hazretlerinin türbe-i şerifi müşerref harab olmuştur. Mevlevîhane-i mezkurun ayende ve ravendesinden başka yerli olarak otuza karib dervişanı bulunduğundan itaam-ı taamiyelerine inayet ve ihsan buyurulan mezruat bedeli ve şehriye maaş mecmuu bin guruşdan ibaret olub bittabii tamirine ulaşamayacağından memalik-i mahruse-i şahanede imar ve ihya buyurulagelen bunca cevami medaris türbe tekaya-yı cenab-ı şehinşahi iradına ilhaken mevlevîhane ve türbenin name-i hazreti Zillullahi olarak tamiri salim olan yümn ve sadakat-i Celilelerine binaen atabe-i felekmertebe-i cenab-ı mülkdariye arz ve isti'zan buyurulması niyaz-ı daiyanemdir. Bundan yirmi beş sene evvel yani doksan bir tarihinde Avanoslu bir hasekinin? aşırmuş olduğu nice nü kud ve zi kıymet eşyanın meydana çıkmasında memur buyurdıkları yaver efendiye refakat ve muavenet ederek hizmet-i daiyanem ve sadakat-i kemteranem sebkat etmiş olan iş bu dai-i abd-ı ahkarlarıdır ferman. 1 Teşrin-i sani 1314

Aleddai'l kadim Ankara merkez vilayetinde Mevlevî şeyhi Abdullah¹⁰⁹

Abdullah Besim Dede'nin göndermiş olduğu bu dilekçe de görüldüğü üzere Şeyh Ahmet Dede'den ve 1814 yılında vefat eden Mehmet Dede'den sonra şeyh olan

¹⁰⁷ BOA. C.EV. D.N: 201 G.N: 10029

¹⁰⁸ BOA. Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Evrakı Belgeleri (Bundan sonra A. MKT. MHM. Olarak geçecektir.) D.N: 757 G.N:89

¹⁰⁹ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Meşihat Dairesi Maruzatı Belgeleri (Bundan sonra Y. PRK. MŞ. olarak geçecektir.) D.N: 6, G.N:97

Mehmet Tahir Dede'den bahsedilmemektedir. Babası Hüsameddin Dede'nin 39 yıl şeyhlik yaptığı ifadesine göre Mehmet Tahir Dede'nin şeyhliği çok kısa sürmüş olsa gerektir.

Ankara Mevlevîhanesi vakıflarının zarar görmesi hadisesi de XIX. yüzyılın hemen başlarında Ankara Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde bulunan Şeyh Ahmet Dede zamanına rastlamaktadır. Ahmet Dede, 04 Z 1217/ 28 Mart 1803 tarihinde yazmış olduğu dilekçesinde Seyyid Yusuf vakfından olan Zirve köyüne 1799 yılında gelen Suaraklı İmam Hasan isminde bir müfsidin köye geldikten sonra köy ahalisini ehl-i örf ve eşkıyaya gammazlayarak suçlandırıldığını belirtir. Ahalinin perişan olması yüzünden vakfında harap olmasına sebep olduğunu, vakfın korunması ve halkın selameti için Suaraklı İmam Hasan'ın te'dib edilerek köyden uzaklaştırılması ve Ankara kalesine hapsedilmesini istemiştir¹¹⁰.

2.2.5. Kabakçı Mustafa İsyanı ve III. Selim'in Tahttan İndirilmesi

III. Selim, şehzadelikinden itibaren Avrupa ile ilişkili olduğu için yenilikçi düşüncelere sahip bir Padişah idi. Bu düşünceler doğrultusunda yapmış olduğu faaliyetleri genel olarak Nizam-ı Cedit başlığı altında ifade edilmektedir. Hal böyle olmakla birlikte III. Selim zamanında oluşturulmak istenen Avrupai usullerle eğitilen ve üniforma giydirilen yeni orduya da Nizam-ı Cedit ordusu adı verilmiştir. Sultan Selim Nizam-ı Cedit kapsamında tophane ve tersane işlerini yoluna koymak, hendesehane, basımevi ve dokuma fabrikaları gibi yenilikleri ülkeye getirmeye çalışmıştı. Ancak yapılan bu çalışmalar mevcut düzenin nimetlerinden faydalananlar ve özellikle yeniçeriler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanıyordu. III. Selim'in çevresinde yer alan vezirler, bilginler ve devlet adamlarının da pek çoğu yapılan bu yeniliklerin önemini kavramış değildi. Dolayısıyla da III. Selim'in yanında yer alan birkaç kişi hariç önemli bir çoğunluk Nizam-ı Cedit'e içten içe düşmanlık beslemekteydi. Yine III. Selim'in zevk, eğlence ve musikiye biraz düşkün olması, gezinti yerlerinde ve konaklarda eğlence meclislerinin tertip edilmesi¹¹¹ ve Nizam-ı Cedit'in getirdiği bazı alafranga şeylerde geçim sıkıntısı çeken tutucu halkın tepkisini çekiyordu. Bütün bunların yanında III.

¹¹⁰ BOA, C. EV. D.N: 356, G.N: 18075

¹¹¹ Arıkan, s. 381 vd.

Selim'in ilmiye ricalinin görüşlerine önem vermeyip kendi başına almış olduğu bazı yanlış kararlar¹¹² yüzünden devletin çeşitli kademelerinde görev alan sivil görevlilerin çoğu Padişaha güvenmişti. Diğer yandan Sadaret kaymakamı olan Köse Musa Paşa'da gizlice zorbalarla işbirliği içerisindeydi. Nizam-ı Cedit için gerekli olan mali kaynağın karşılanması noktasında III. Selim'in tımarlara el koyması, yeniliklerin gerçekleştirilirken mantıklı bir mali politikaya oturtulmaması ve paranın değerinin düşmesiyle artan masraflar yüzünden enflasyon meydana gelmişti¹¹³. Enflasyon nedeniyle geçim sıkıntısının baş göstermesiyle halk, çektikleri sıkıntıların sebebi olarak Nizam-ı Cedit ve III. Selim'i görmeye başlamıştı. Bu durum halkın, Sultan Selim'e karşı giriştikleri isyanda zorbaların yanında yer almasına ya da sessiz kalmalarına sebep olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz bu gelişmelere ek olarak 1807 yılı Mayıs ayının sonlarına doğru Boğaz Yamakları arasında kendilerine Nizam-ı Cedit üniforması giydirileceği söylentileri dolaşmaya başlamıştı¹¹⁴. Nihayetinde 25 Mayıs 1807¹¹⁵ tarihinde Kabakçı önderliğindeki Boğaz Yamakları Nizam-ı Cedit giysilerini kabul etmeyiz bahanesiyle isyanı başlatmışlardır. Durum İstanbul'a bildirildiğinde Sultan Selim'in samimi dostları bu isyanın önlem alınmazsa çok kötü sonuçları olacağını, buna sebebiyet vermemek içinde derhal Nizam-ı Cedit birliklerinden bir miktar asker yollanarak isyancıların te'dib edilmelerini önerdiler. Ancak III. Selim, mizac olarak sert tabiatlı birisi olmadığından olayın kan dökülmeden halledilmesi düşüncesinde ısrar etti¹¹⁶. Meselenin halledilmesini esasında isyancılarla işbirliği içerisinde olan Köse Musa Paşa'ya havale etmişti. 26 Mayıs günü Bâb-ı Âli'de bir genel kurul toplanmış ve kendilerine öğüt vererek zorbaları dağıtmak için ünlü yeniçerilerden Kazancı Mustafa Boğaza yollanmıştı¹¹⁷. Kazancı Mustafa akşam üzeri geri gelerek yamakların subayının af dilediğini, birliklerin askerlerinin de o bölgede çadırlarında oturan Nizam-ı Cedit birliklerinden çekindiklerini, bu Nizam-ı Cedit birliklerinin kışlarına çekilmelerini rica ettiklerini söyledi. Bu durum üzerine Nizam-ı Cedit birliklerinin kışlarına çekilmeleri emri verildi. Bu durumda isyancıların rahatça hareket edebilmelerinin de önü açılmış

¹¹² Mustafa Nuri Paşa, s. 215.

¹¹³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.VIII, s. 187; Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c.1, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 1994, s. 369.

¹¹⁴ Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Eseri*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2001, s. 30.

¹¹⁵ Mustafa Nuri Paşa, s. 217.

¹¹⁶ Ubeydullah Kuşmani, Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler; Kabakçı Mustafa Risalesi*, Haz. Aysel Danacı Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 55.

¹¹⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 210.

oluyordu. Topçularla Cebeci ocağının da katıldığı asiler yürüyüşlerini Et Meydanında durdurdu¹¹⁸. Başlangıçta Boğaz Yamaklarından oluşan yaklaşık bin kişilik grup, topçuların ve diğer yeniçerilerin de katılmasıyla büyük bir topluluk haline gelmişti. Bu durum Sultan Selim'e haber verildiği zaman büyük bir üzüntü duydu. Asiler Nizam-ı Cedit'in kaldırılmasını, Köse Musa Paşa'nın gizlice kendilerine verdiği ve Nizam-ı Cedit'ten sorumlu tuttukları on bir kişinin de kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Sultan Selim, asilerin bu isteklerini kabul etmek zorunda kalmış¹¹⁹ ve Nizam-ı Cedit'in kaldırıldığına dair bir hatt-ı hümayûn yazmıştır. Öldürülmek istenen kişilerde her biri bir yerde yakalanarak zorbalar tarafından öldürülmüşlerdir¹²⁰. Ancak olayları baştan beridir kurgulayan devlet büyükleri işler bu hale geldikten sonra Sultan Selim'e güvenmek uygun değildir diye telkinlere başladıktan sonra saltanatında değiştirilmesine karar verildi. Sultan Selim'in tahttan indirilmesi için gerekli fetva Şeyhülislam Atâullah Efendi'den alındı. Bu fetvanın alınmasından sonra bir heyet durumu Sultan Selim'e bildirdi. Böylece Osmanlı tahtına IV. Mustafa geçti¹²¹.

2.3. IV. MUSTAFA DÖNEMİNDE MEVLEVİLİK

IV. Mustafa dönemi 14 aylık kısa bir dönem olması itibarıyla kaynaklarda Mevlevîlikle alakalı olarak çok fazla bilgi yoktur. Ancak, IV. Mustafa tahta geçtikten sonra 9 N 1222/10 Kasım 1807 tarihinde Ramazan ayı içerisinde Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'ye 6000 kuruş ve Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Seyyid Abdülkadir Efendi'ye de 1000 kuruş atıyye verilmiştir¹²². Şeyh Mehmet Çelebi ve Seyyid Abdülkadir Efendi'ye herhangi bir sebep belirtilmeden verilmiş olan bu atıyye muhtemelen borçlarından veya dergâhlarının ihtiyaçlarından dolayı yardım talebinde bulunmuş olmalarından dolayı Ramazan ayı hürmetine verilmiştir. Özellikle Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin Nizam-ı Cedit'e olan muhalif tavrı da göz önünde tutulursa IV. Mustafa'nın Mehmet Çelebi'ye olan ilgisi ve bahsetmiş olduğu 6000 kuruş atıyyenin sebebi olarak siyasi nedenlerinde etkisi olduğundan bahsedilebilir. Ancak IV. Mustafa'nın Mevlevîliğe olan ilgisi ve gerek İstanbul'daki Mevlevî şeyhleri gerekse Konya Mevlânâ Dergâhı ile olan ilişkisi hakkında kaynakların

¹¹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 82.

¹¹⁹ Ubeydullah Kuşmani, Ebubekir Efendi, s. 55.

¹²⁰ Ubeydullah Kuşmani, Ebubekir Efendi, s. 55-63.

¹²¹ Mustafa Nuri Paşa, s. 220; Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 83.

¹²² BOA. C. ML. D.N: G.N: 4307

yetersizliğinden dolayı net bir hüküm vermek mümkün değildir. Bununla birlikte yukarıda geniş bir biçimde bilgi verdiğimiz üzere Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Hacı Mehmet Çelebi, III. Selim'in Mevlevî müntesibi olması ve İstanbul'da Galata Mevlevîhanesi Şeyh Şeyh Galib'in Nizam-ı Cedit'e açık destek vermesine rağmen yeniçerilerle işbirliği içinde bulunmaktan ve Nizam-ı Cedit aleyhinde koyu bir muhalefet sergilemekten geri durmamıştır. Hal böyleyken Nizam-ı Cedit yüzünden çıkan ayaklanma neticesinde yeniçeriler tarafından III. Selim'in tahttan indirilip IV. Mustafa'nın tahta çıkartılmasından sonra IV. Mustafa'nın III. Selim döneminde yeniçerilerle işbirliği yapıp Nizam-ı Cedit'e katı bir muhalefet sergileyen ve Konya İsyanında da katkısı olan Çelebi Efendi'yi siyasi nedenlerden dolayı da desteklemiş olması ihtimal dahilindedir.

III. Selim'in yerine padişah olan IV. Mustafa saf ve yeteneksiz birisiydi. Yaşanan hadiselerden sonra tahta geçmesine rağmen devlet yönetimi aslında olayları başından beridir kurgulayıp kendisinin tahta geçmesini sağlayan kişilerin yani; Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa, Şeyhülislam Atâullah Efendi ve Kabakçı Mustafa'nın elinde idi¹²³. Durum böyle olunca III. Selim'in güvendiği kişilerden Ramiz Efendi ve Behiç Efendi gibi kişiler İstanbul'dan uzaklaştırılmışlardı. Bu kişilerde Rusçuk'a gidip, orada bulunan Alemdar Mustafa Paşa'ya İstanbul'un durumunu anlattılar. III. Selim'in iyi ahlakından ve iyiliklerinden bahsettiler. Sonuçta III. Selim'in yeniden tahta geçirilmesinin gerekliliği konusunda Alemdar Mustafa Paşa'yı ikna edebilmişlerdi¹²⁴. Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'i yeniden tahta çıkarma amacıyla sadrazamın ve Sultan IV. Mustafa'nın güvenlerini kazanmanın yollarını aramaya başladı. Bu hususta önce Refik Efendi'yi İstanbul'a Behiç Efendi'yi de Edirne'ye yolladı¹²⁵. Her ikisinin de vazifesi, eğer Padişahın izni olursa, Alemdar Mustafa Paşa'nın Şeyhülislam Atâullah Efendi ve Kabakçı Mustafa'yı cezalandırmak istediği ve başka bir niyeti olmadığı hususunda Sadrazamı ve Padişahı ikna etmektir. Bu konuda başarılı olunmuş ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesine çok gizli olarak Padişahın izin çıkmıştı¹²⁶. Böylelikle Alemdar Mustafa Paşa, 15.000 kadar askerle Edirne'ye

¹²³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 225.

¹²⁴ Mustafa Nuri Paşa, s. 224.

¹²⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 87.

¹²⁶ Mustafa Nuri Paşa, s. 224.

Sadrazamın yanına geldi¹²⁷. Birkaç gün Edirne’de kaldıktan sonra ordu ile birlikte İstanbul’a hareket etti. Bu kuvvetler daha İstanbul’a ulaşmadan, Pınarhisar Ayanı, Hacı Ali Ağa ve eski Karadeniz boğazı dizdarı Kitapçioğlu kuvvetleri ile gelerek aniden zorba Kabakçı Mustafa’nın Rumeli Feneri Kalesi dışında bulunan evini basıp kendisini öldürdü¹²⁸. Alemdar Mustafa Paşa’nın İstanbul’a gelmekte olduğu ve Kabakçı Mustafa’nın öldürüldüğü haberi III. Selim’in tahttan indirilmesinde katkısı olanları büyük bir telaşa sevk etmişti¹²⁹. Başlangıçta mukavemet etmeyi düşündülse de artık geç kalındığı düşünülerek vazgeçilmiştir. Sonrasında Padişah IV. Mustafa, ordu ile gelen Sancak-ı Şerifi karşılamaya gitmiştir. Alemdar Mustafa Paşa’nın İstanbul’a gelmesinden sonra zorbalardan sindirilip cezalandırılmaya başlanmış, Şeyhülislam Atâullah Efendi’de görevinden azledilmiştir. İstanbul’da bu yapılanlardan Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa memnun kalsa da, Alemdar Mustafa Paşa’nın artan nüfuzundan çekiniyordu. Artık İstanbul’u terk etmesi gerektiği yolunda telkinlerde bulunmaya başladı¹³⁰. Sadrazam’ın gerçek niyetini sezdiğini anlayan Alemdar Mustafa Paşa 28 Temmuz 1808 sabaha karşı on bin kadar askeriyile bâb-ı âliye geldi. Sadrazamdan mührü zorla aldı¹³¹. Şeyhülislama ulema ve devlet adamları, Sultan Selim Efendimizin cülusunu istiyor diyerek bunu Sultan IV. Mustafa’ya söylemesini istedi. Sultan Mustafa durumu öğrenince tahttan çekilmek istemedi ve orta kapıyı kapattırdı. Rakipsiz kalmak için de III. Selim ve Şehzade Mahmut’un öldürülmesini emretti¹³². Bu emir üzerine Baş Çuhadar başta olmak üzere, birkaç görevli ve beş on kadar bostancı hareme girerek Sultan Selim’i şehit etmişler ve Şehzade Mahmut’a yönelmişlerdi. Kapının kırılmasından sonra içeriye giren Alemdar Mustafa Paşa ve adamları Sultan Selim’in cansız bedeniyle karşılaştı. Bu esnada lalaları ve hizmetkarlarının yardımıyla saldırganlardan kaçırılıp çatıya çıkarılan Şehzade Mahmut fark edilmiş ve kurtarılarak hemen tahta oturtulup biat edilmiş, (4 Cemaziyelahir 1223/ 28 Temmuz 1808) biat tamlandıktan sonra da Sultan Mahmut, Alemdar Mustafa Paşa’yı sadrazam atamıştır¹³³.

¹²⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 278.

¹²⁸ Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 223.

¹²⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 382.

¹³⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 88.

¹³¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 389; *Vaka-yı Cedid, Yayla İmamı Tarihi*, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 89.

¹³² Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 88.

¹³³ Mustafa Nuri Paşa, s. 228.

2.4. II. MAHMUT DÖNEMİNDE MEVLEVİLİK

Oldukça cesur ve soğukkanlı bir kişi olan Sultan Mahmut, tahta geçmeden önce yaşadığı dehşet verici olayların etkisinden hemen kendisini kurtarmış ve devlet yönetiminde ağırlığını hissettirmiştir. II. Mahmut'un tahta çıktığında ülke tam bir karmaşa içerisindeydi. Nizam-ı Cedit ıslahatlarıyla ülkeyi modernleştirme çabasına girişen III. Selim'in önce Kabakçı Mustafa isyanıyla tahttan indirilmesi ve sonrasında da Alemdar Mustafa Paşa'nın Bab-ı âli'ye geldiği esnada Sultan IV. Mustafa'nın emri ile öldürülmesi, II. Mahmut'u saltanatının ilk yıllarında temkinli olmaya itmişti. Zira, Osmanlı tarihinde örneğine ilk defa rastlanan anlaşmalardan birisi olan Sened-i İttifak'ın Sultan Mahmut tarafından imzalanmasının altında da bu temkinli politika yatmaktadır. Ancak Sultan Mahmut, her ne kadar Sened-i İttifak'la ayanlarla bir anlaşma yoluna gitmişse de padişahlığının ilerleyen dönemlerinde devlet yönetiminde hakimiyeti ele geçirdikçe hem otoritesini artırmış hem de imparatorluğun çeşitli bölgelerinde haddinden fazla güç kazanmış olan ayanları etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. Amcası III. Selim'in yanında yetişen II. Mahmut, aynen III. Selim gibi devletin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için ıslahatların yapılması gerekliliğine inanan bir Padişah'tı. Bu nedenle III. Selim döneminde başlatılan Nizam-ı Cedit ve yenileşme hareketleri II. Mahmut'un saltanatı boyunca artarak devam etmiştir¹³⁴. Tahta çıkmasından kısa bir süre sonra yeniçerilerin tekrar ayaklanması üzerine Alemdar Mustafa Paşa'nın ve IV. Mustafa'nın ölümüyle sonuçlanan hadiseler II. Mahmut'un iç politikada özellikle yeniçerilerle olan mücadelesinin zorlu geçeceğine delalet eden hadiselerdi. Mevlevîliğe mensup bir padişah olan III. Selim'in tahttan indirilip kendilerine yakın olan IV. Mustafa'nın tahta çıkarılması, Yeniçeriler için bir başarı olmuştur. Ancak hesapta olmayan Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesi ve IV. Mustafa'nın tahttan indirilerek II. Mahmut'un tahta çıkarılması yeniçerilerin hesaplarını alt üst etmiştir. Aşağıda ifade edeceğimiz yeniçeri kışlaları içerisinde ikamet etmekte olan Haydar Baba meselesinde yaşananlar, yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar geçen sürede II. Mahmut ile yeniçeriler arasında yaşanan mücadeleyi göstermesi açısından iyi bir örnektir.

¹³⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 143.

II. Mahmut, gerek tahta çıkmadan önce gerekse tahta çıkışından sonra, yeniçerilerin devlet bünyesinde yaratmış olduğu sıkıntıları, ıslahatların önündeki önemli bir engel oluşları gibi konularda oldukça kesin bir kanaate sahipti. Sultan Mahmut, yeniçerilerin sebep olduğu fitne ve kargaşalıklardan dolayı 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması hadisesinden önce de yeniçeriliğin tenkili yolunda çareler arıyordu. Çünkü Bektaşîlik kisvesi altında İran casuslarının kolaylıkla yeniçeriler arasına sızdığı, fitne ve fesada yol açtığı biliniyordu. İran'dan gelen ve Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesi ile Alemdar Mustafa Paşa olaylarına karışmış bulunan Haydar Baba isimli Bektaşî, yeniçeriler arasında 99. bölüğün kışlasında ikamet ediyordu¹³⁵. Es'ad Efendi, Yasincizâde Efendi'nin İran sefreti esnasında Bu Haydar Baba'yı İran'da şahın yanında gördüğünü söylediğini de ifade etmektedir¹³⁶. Bu durumun ortaya çıkmasından sonra Haydar Baba'nın İran'a gönderilmesi ya da Erzurum'da tevkif edilmesi için derhal Şark Canibi Seraskeri ve Erzurum Valisi Rauf Paşa'ya¹³⁷ fermân yazılmıştı. Haydar Baba'nın İran'a gönderilecek olması yeniçeri ustaları arasında hoşnutsuzluğa sebep olmuş 40-50 kadar usta ağa kapısına gelip Haydar Baba'nın gönderiliş sebebini sormuşlardır. Kendilerine Haydar Baba'nın İran'dan geldiği ve İran casusu olduğu ifade edilmesine rağmen ustalar, Haydar Baba'nın İranlı olsa bile Bektaşî olduğunu, İran'a gönderilmesini uygun bulmadıklarını ve Haydar Baba'nın bırakılarak kışla içerisinden dışarı çıkmamak kaydıyla aralarında bulunması için iade edilmesini talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum üzerine Sultan Mahmut, bu hususta Şeyhülislam'ın fetvasına başvurulmasını ve ne şekilde fetva verilirse ona göre muamelede bulunulmasını emretmiştir¹³⁸. Şeyhülislam tarafından verilen fetva da Haydar Baba'nın gönderilmesi yönünde olmuştur. Haydar Baba ise Erzurum'a götürülürken Bolu'ya vardığı esnada eceliyle vefat etmiştir¹³⁹. Şeyhülislam'dan alınan bu fetva üzerine hatt-ı hümayûn yazılarak ağa kapısına gönderilip bütün yeniçeriler arasında okutturulmasına¹⁴⁰ rağmen bu durum dahi yeniçeri ustalarını ikna etmemiş olacak ki, kendi aralarında kaynaşmaya devam etmişlerdir. Hatta Haydar Baba'nın İstanbul'dan sürülmesine misilleme olarak, Yunanistan'da Mora İsyanının başlayalı 22 ay olmasına rağmen bastırılmadığı ve bu durumda İstanbul'da bulunan Rum ve Ermeni

¹³⁵ BOA. HAT. D.N: 248, G.N: 17078

¹³⁶ Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer*, Matbaa-yı Süleyman Efendi, İstanbul 1293, s. 204.

¹³⁷ Mehmet Süreyya, c. IV. s. 1362.

¹³⁸ BOA. HAT. D.N: 248, G.N: 17078

¹³⁹ BOA. HAT. D.N: 293 G.N: 17451

¹⁴⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 62.

tebaanın da, isyana girişebileceğinden bahsle Rum ve Ermeni'lerin ya devlet tarafından İstanbul'dan sürülmesi emrinin verilmesini, ya da kendilerine Rum ve Ermenilerin katledilmesi için emir verilmesini istemişlerdir¹⁴¹. Yeniçerilerin bu istekleri de Sultan Mahmut'a iletildiğinde, Sultan Mahmut bu konunun da Şeyhülislama sorulmasını ve bu hususta da Şeyhülislamın vereceği hükme uyacağını ifade etmiştir. Şeyhülislam Efendi, Haydar Baba meselesinde olduğu gibi bu konuda da yeniçerilerin hilafına karar vermiş ve kabahati olmayan reyanın katledilmesinin caiz olmayacağına hükmetmiştir¹⁴². Şeyhülislamdan bu şekilde fetva verilmesi ve verilen fetva mucibince de hatt-ı hümayûn yazılması üzerine yeniçeriler kendi aralarında kısa bir müzakere ettikten sonra yeniçeri ağasının yanına gelerek *“şevketli padişahımız böyle buyurmuşlar vakıa cümlemizin şeriate başımız bağlıdır ve padişahımızın kulu ve kurbanıyız şer'i şerif ne vechle hüküm ider ise razıyız”* dedikten sonra bu sefer de Bosna ve Niş'de ki yeniçerilerin ağa vekillerinin azledilerek İstanbul'a getirtilmesini, yerlerine ocaktan bir ağa vekili seçilerek gönderilmesini istemişlerdir. Yine Anadolu ve Rumeli'ye fermanlar gönderilerek toplu yerlerde bulunan yeniçerilerin ve diğer birliklerin cezalandırılmaları gerektiğinde her sınıfın kendi zabitleri eliyle te'dibleri konusunda emir verilmesini istemişlerdir¹⁴³. 1238/1822-23¹⁴⁴ yılı içerisinde cereyan eden bu hadiseler ve yeniçerilerin tutumları Sultan Mahmut'un yeniçerilerle ilgili olarak tahta çıkmasından itibaren düşündüğü ıslahatları gerçekleştirme noktasında bir an önce uygun koşullar yaratmaya itmiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz Haydar Baba meselesi ve Bektaşîlikle yeniçerilik arasındaki sıkı ilişkinin Bektaşîlik tarikatına yansması, yeniçeriliğin kaldırılması sonrasında Bektaşîliğin yasaklanması şeklinde olmuştur.

II. Mahmut, saltanatının ilk dönemlerinde tekke ve zaviyeler için bir takım ıslah faaliyetlerinde bulunmuştur. Tasavvuf erbabını yakından ilgilendiren 1227/1811 tarihli fermanla şu hususların yerine getirilmesini istemiştir.

¹⁴¹ BOA. HAT. D.N: 248, G.N: 17078

¹⁴² BOA. HAT. D.N: 289, G.N: 17328

¹⁴³ BOA. HAT. D.N: 289, G.N: 17328

¹⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Humayun belgelerinde tarih bulunmadığı için belgelerin tasniflenmesi sırasında tahmini tarihlendirme yapılmıştır. Yukarıda verdiğimiz belge kodları da bu tahmini tarihlendirmeye göre 29 Z 1241/ 4 Ağustos 1826 olarak tarihlendirilmişse de, hem Cevdet Paşa'nın belirttiği üzere hem de belge içerisinde geçen bilgilere göre belge tarihlerinin 1238/1822-23 yılı olması icap eder.

1. *Tarikat pirinin medfun olduğu tekke o tarikatın merkez tekkesi olmalı, diğer tekkelerin yönetim ve denetimini buradan yapılmalıdır.*
2. *Vefat veya diğer yollardan boşalan tekke şeyhliklerine merkez tekke atama yapmalı, konu ile ilgili olarak şeyhülislamın da görüşü alınmalıdır.*
3. *Tekke şeyhliklerine tayin yapılırken yetki ve kabiliyete dikkat edilmeli, rüşvet, hediye vs. gibi yollarla ehliyetsiz kişilerin tayini önlenmelidir.*
4. *Tekke vakıfları Evkaf-ı Humâyun Nezareti'nin kontrolünde olmalıdır*¹⁴⁵.

Yayınlanan bu fermanla tarikatların faaliyetlerine ve işleyişine kısmi bir düzenleme getirilmiştir. Şeyhlerin yetkilerine dokunulmamakla birlikte özellikle şeyh tayinlerine Şeyhülislamlık makamının da dahil olması, tekkelerin ekonomik kaynakları olan vakıfların da Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretine bağlanmasında tasavvuf erbâbı ve tekkeleri kontrol açısından fayda görülmüştür.

Mevlevîlik tarikatı açısından baktığımızda II. Mahmut Dönemi, diğer tarikatlarda olduğu gibi Mevlevîlik için de oldukça önemli bir dönemdir. Sultan Mahmut, özellikle yeniçeriler ve onların intisap ettikleri Bektaşîliğe karşı diğer tarikatların ve ulemanın desteğini almaya çalışmıştır¹⁴⁶. Bu sebeple aynen III. Selim'de olduğu gibi II. Mahmut'ta yeniçerilerin, ıslahatların ve modernleşmenin önündeki bu tavırlarından dolayı, kuruluşundan itibaren yeniçerilikle özdeşleşmiş olan Bektaşîliğe karşı Mevlevîliğe temayül edip Mevlevî şeyhlerine saygıda kusur etmeyen Mevlevî muhibbi bir Padişah idi¹⁴⁷.

Niyazi Berkes'e göre II. Mahmut dönemi, yeniçerilerin intisap ettikleri Bektaşîlik tarikatı ile Mevlevîlik tarikatı arasında yoğun bir mücadeleye sahne olmuştur¹⁴⁸. Özellikle padişahların kılıç kuşanma merasimi ve padişahın kılıcı kimin elinden kuşandığı tarikatlar için bir prestij meselesi sayılmaktadır. Berkes, Hasluck'a atfen¹⁴⁹ Sultan II. Mahmut'un Konya'dan gelen Mevlevî Şeyhi elinden kılıç kuşandığını ifade ederek bu konuda II. Mahmut'un yeniçeriler hakkındaki düşüncelerinden dolayı yeniçerilikle birlikte anılan Bektaşîliğe karşı Mevlevîliği ve ulemayı yanına çekerek

¹⁴⁵ Mustafa Kara, "Tanzîmât'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar", *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 217.

¹⁴⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 160.

¹⁴⁷ F. R. Hasluck, *Bektaşîlik Tetkikleri*, Çev. Ragıp Hulusi, Sadeleştiren, Kamil Akarsu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 105; Özer, s. 48.

¹⁴⁸ Berkes, s. 159-161.

¹⁴⁹ Hasluck, s. 103.

denge kurmayı düşündüğünü ifade etmektedir¹⁵⁰. II. Mahmut için atfedilen bu düşünce doğru olsa bile, II. Mahmut'un Mevlevîler elinden kılıç kuşandığı iddiası ispatlanmaya muhtaç bir iddiadır¹⁵¹. Zira II. Mahmut'un kılıç kuşanma merasimi ile ilgili dönemin kaynaklarına baktığımızda Şânîzâde'ye göre, 20 Cemâziye'l-âhir 1223/ 13 Ağustos 1808¹⁵², Cevdet Paşa'ya göre 18 Cemâziye'l-âhir tarihinde kılıç kuşanma merasimi için Eyüp Sultan'a gitmiş ve Nakibü'l-Eşraf Dürri-zâde Abdullah Efendi elinden kılıç kuşanmıştır¹⁵³. Cabi Ömer Efendi ise, 23 Cemâziye'l-âhir 1223/16 Ağustos 1808 tarihinde kılıç kuşanma merasiminin gerçekleştiğini ve Sultan Mahmut'un yine Nakibü'l-Eşraf elinden kılıç kuşandığını ifade etmektedir¹⁵⁴. Burada tarihlerde ufak farklılıklar olsa da ortak payda Sultan Mahmud'un Nakibü'l-Eşraf'ın elinden kılıç kuşanmış olmasıdır. Nakib'ül-Eşraf Dürri-zâde Abdullah Efendi'nin Mevlevî olup olmadığı hakkında ise bir bilgiye sahip değiliz. Sonuçta II. Mahmut, Mevlevîler elinden kılıç kuşanmamış olsa bile takip ettiği siyasette Mevlevîlerin özellikle devlet kademesinde ön plana çıktığını ifade edebiliriz. Yeniçeriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanmasından sonra Mevlevîliğin ön plana çıkması hadisesi bize göre devlet politikasının yanısıra Mevlevîliğin sahip olduğu karakteristik özellikler ve Mevlevîler içerisinde var olan bazı Alevî-Bektaşî meşrep şeyhlerden dolayı da gerçekleşmektedir. Zira III. Selim döneminde Konya İsyanında, Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin yeniçerilerle olan işbirliği, yasaklanan Bektaşî tarikatına mensup olanların Mevlevîlik içerisinde gizlenmeleri ve Mevlevî sikkesi giymelerinin yasaklanması¹⁵⁵ gibi hadiseler Bektaşîler için Mevlevîliğin bir sığınak olması aradaki ilişkiler için birer örnek teşkil edebilir. Bu örnekleri II. Mahmut'tan sonra tahta çıkan padişahlar için de çoğaltmak mümkündür. Mevlevîliğin ön plana çıkması hususunda şu hususu da vurgulamak gerekir; Bektaşîlik tarikatının kapatılması kararının alınmasından sonra, tarikatın aslından uzaklaşmış bir haccân tarikatı olduğundan hareketle atmış seneden daha eski olduğu için yıkılmaktan kurtulan Bektaşî tekkelerine daha çok Nakşibendiye tarikatına mensup şeyhler tayin edilmiştir. Bu bağlamda da, Bektaşîlerin Hacıbektaş'taki merkez tekkesine de Nakşi Mehmet Said

¹⁵⁰ Berkes, s. 160.

¹⁵¹ Bu hususta bkz. Hasluck, s. 97-107.

¹⁵² Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, c.1, s.47.

¹⁵³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 326.

¹⁵⁴ Cabi Ömer Efendi, s. 191.

¹⁵⁵ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742-A

Efendi şeyh tayin edilmiş, buradaki camiye de Nakşibendiye Camii adı verilmiştir¹⁵⁶. Bu bilgiden de anlaşılacağı gibi şayet Bektaşîliğin yasaklanması ve Bektaşî tekkelerinin kapatılmasından sonra devlet eliyle bir tarîkatın ön plana çıkartıldığından bahsedecek olursak, bu konuda ilk etapta Nakşibendîliğin devlet tarafından desteklendiğini ifade etmemiz gerekmektedir.

II. Mahmut'un saltanatının ilk yıllarında Mevlevîlerle devlet arasındaki ilişkilere baktığımızda Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğinde gerçekleşen değişiklik ve II. Mahmut'un bu husustaki ilgisi dikkat çekicidir.

2.4.1. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini Olması

II. Mahmut'un tahta çıktığı dönemde Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişinliğinde Nizam-ı Cedid'e muhalif tavır takınmış olan Hacı Mehmet Çelebi bulunmaktaydı. Hacı Mehmet Çelebi, 1815 yılına gelindiğinde ömrünün son demlerini yaşadığını anlamıştı. Belgenin diliyle "*vuku bulan manevi işaretlerden dolayı*" vefat edeceğini anlayan Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Çelebi, kendisinden sonra yerine geçecek kişinin tayini hususunu ölmeden önce yerine oğlu Mehmet Said Efendi'yi tayin ettirerek çözmek istemiştir. Bu hususta Hazreti Mevlânâ'nın da ruhaniyetinden izin istediğini ve izni ruhaninin de zuhur ettiğini ifade etmiştir. Yine dergâhta olan fukara ve Mevlevî dervişlerde o dönemde henüz çocuk yaşta olan Mehmet Said Efendi'nin bu göreve layık olduğunu düşündüklerinden herhangi bir muhalefette bulunmamışlardır. Hacı Mehmet Çelebi, 21 S 1230/ 2 Şubat 1815 tarihinde kaleme aldığı mektubunda Meşihatten, yerine oğlu Mehmet Said Efendi'nin tayin edilmesinin sağlanması için Halet Efendi'ye verilmek üzere yazmış olduğu mektubunu Kazancı Derviş Ahmet ile Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi'ye gönderdiğini ifade etmiştir. Şeyh Hacı Mehmet Efendi, Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi Yusuf Efendi'den mektubu getiren Kazancı Derviş Ahmet Dede ile birlikte Halet Efendi'nin yanına gitmesini ve yerine oğlu Mehmet Said Efendi'nin tayin edilmesi için gayret etmelerini niyaz etmiştir. Yine Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Mahmut Efendi, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Abdülbaki Efendi, Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi ve Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi

¹⁵⁶ Kara, "Tanzîmât'tan Cumhuriyet'e...." s. 218.

Abdullah Necip Dede Efendilerin de bu hususta ittifakları ve destekleri niyaz edilmektedir¹⁵⁷. Gerçekten de Hacı Mehmet Çelebi Efendi'nin yukarıda ifade ettiğimiz vasiyet mektubundan bir süre sonra vefat etmesi üzerine oğlu Mehmet Said Efendi İstanbul'a giderek¹⁵⁸ Bâb-ı âliye bir dilekçe sunmuştur. Dilekçesinde babasının birkaç gün önce meşihati kendisine vasiyet ettiğini, evlad-ı zükurun kebir ve erşedi Ferruh Çelebi, biraderleri Hasan Çelebi, Bayramzâde Mustafa Çelebi, sair zükur ve inistan mevcut çelebiler, Sertarik Hasan Dede, Aşçı Dede, Türbedar Dede ve bütün fukara-ı dervişanın bu durumdan hoşnut olduğunu ifade ederek meşihatın kendisine tevcih edilmesini talep etmiştir. Ancak evlad-ı zükurdan Karaman Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi, Hidayetzâde Hüseyin Efendi, Mehmet Efendi ve Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Abdülkadir Efendi de meşihati talep etmekte olduklarından Konya Mevlânâ Dergâhı'na kimin tayin edileceği konusunda tereddüte düşülmüştür. Meşihatın Mehmet Said Efendi'nin babası Mehmet Çelebi'nin uhdesinde olduğu da belirtilerek konunun ne şekilde halledileceği Sultan II. Mahmut'un irâdesine bırakılmıştır¹⁵⁹. Sultan Mahmut ise verdiği hükümde öncelikle yukarıda özetlenen arzuhalin Müftü Efendiye gönderilmesini, onun da Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi'yi ve İstanbul'da olan diğer mevlevîhane şeyhlerini toplayıp kesin bir karar verildikten sonra yine kendisine bildirilmesini istemiştir. Sultan Mahmut'un bu emri üzerine sonraki belgelerden, Müftü Efendi'nin vefat eden Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Çelebi'nin vasiyeti, Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi ve İstanbul'daki diğer Mevlevî şeyhlerinin de görüşlerini göz önüne alarak dergâh şeyhliğine Mehmet Said Efendi'nin tayin edilmesi kararını aldığını anlıyoruz. Sultan II. Mahmut, Hacı Mehmet Çelebi'nin vasiyeti üzere şeyhliği oğlu Mehmet Said Çelebi'ye ihsan etmiş ve Mehmet Said Çelebi ile birlikte İstanbul'a gelen diğer çelebilerin mahzun edilmeyerek mesruren geri gönderilmelerini emretmiştir¹⁶⁰. İncelediğimiz belgelerde Halet Efendi'nin bu karardaki rolünü kestiremiyoruz. Ancak, Halet Efendi'nin o dönemde gerek devlet içerisindeki nüfuzu, gerekse Mevlevî müntesibi olması nedeniyle Mevlevî çevreler içerisinde ki nüfuzu ve müteveffa Şeyh Mehmet Çelebi ile olan ilişkileri düşünüldüğünde, Mehmet Said Efendi'nin çelebiliğe tayininde Halet Efendi'nin de etkisinin olduğunu ifade edebiliriz. Zira yukarıda ifade ettiğimiz üzere Mehmet

¹⁵⁷ BOA. HAT. D.N: 649 G.N: 31768-A

¹⁵⁸ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, s. 199.

¹⁵⁹ BOA. HAT. D.N: 646 G.N: 31665

¹⁶⁰ BOA. HAT. D.N: 646, G.N: 31664

Çelebi'nin ölmeden önce gönderdiği vasiyetname niteliğindeki mektubunda oğlu Mehmet Said Efendi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine tayini için Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi vasıtasıyla Halet Efendi'den yardım istemesi de bu düşüncemizi doğrular niteliktedir.

Sultan II. Mahmut, yukarıda ifade ettiğimiz üzere Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine Mehmet Said Efendi'nin tayin edilmesini onayladıktan sonra, çelebilik için İstanbul'a gelmiş olan evlad-ı zükur ve inasdan çelevi ve mevlevîhane şeyhlerinin mahzun kalmayıp İstanbul'dan gönüllerinin hoşnut edilerek gönderilmesini emretmiştir. Bu emir üzerine evlad-ı zükur ve inasdan meşihat talebiyle İstanbul'da bulunan çelevi ailesinden dokuz kişiye münasip bir mukâtaa¹⁶¹ tanzimi, Konya'da asitâne şeyhi bulunan Çelebi Efendi'ye de her yıl 1350 guruş teslim edilerek Çelebi Efendi'nin de bu meblağı adı geçen dokuz nefer çeleviyana adil bir biçimde dağıtması uygun görülmüştür. Yine Konya Asitânesi şeyhi Mehmet Said Efendi'nin, bundan sonra tevcih edeceği asitâne meşihatlerini tevcihlerinde genel uygulama ne ise o kadar tevcih harcı alması kararlaştırılmıştır. Mehmet Said Efendi, Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğinin kendisine ihsan buyurulduğuna teşekkür ederek Anadolu ve Rumeli'de mevcut asitâne şeyhlerine ancak bu defa meşihatlerinin kendilerinde kalmasına karşılık her birinden 18 zer-i mahubdan¹⁶² fazla para alınmayacağını ifade etmiştir. Bu esnada yukarıda ifade ettiğimiz 1350 kuruşun evlad-ı zükurun hepsine mi yoksa meşihat talebiyle İstanbul'a gelmiş olanlara mı dağıtılacağı noktasında tereddüde düşülmüş ve tekrar Padişahın görüşüne başvurulmuştur. Bu durum üzerine Sultan II. Mahmut, 29 Z 1230/ 2 Aralık 1815 tarihinde vermiş olduğu emirle, yukarıda ifade ettiğimiz senelik tahsisatın sadece İstanbul'a gelen dokuz nefer evlad-ı zükur ve çeleviyana değil, bütün evlad-ı zükura eşit bir şekilde paylaşılmasını, miktarın da senelik 1350 guruş değil 1500 guruş olmasını ve her birine ayrı ayrı beratlarının düzenlenip verilmesini istemiştir. Dağıtılacak olan bu meblağ Konya civarında olan mukâtaat emvalinden¹⁶³ tahsis edilecekti. II. Mahmut, İstanbul'da olan Mevlevî şeyhlerinden şeyhliklerinin devam etmesi için harc alınmamasını, 1000 guruşun postnişin tayin edilen Mehmet Said Çelebi'ye ve 3000

¹⁶¹ Yaygınlaşmış görünen şekliyle mukâtaa; “vergilerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesi” anlamında kullanılmıştır. Ancak zamanla “iltizamın konusu olan vergi birimi” anlamına doğru kaymıştır. Bkz. Mehmet Genç, “Mukâtaa”, DİA, c. 31, s. 129-132.

¹⁶² Zer-i Mahub: Altın paralardan birinin adıdır. Hicri 1202 (1787) de üç buçuk kuruş rayiç konulmuştu. Pakalın, c. III, s. 655.

¹⁶³ BOA, HAT, D.N: 649, G.N: 31768-B

guruşun da İstanbul'a gelen bütün çelebiyan ve meşayihe dağıtılmak üzere kendisinden atıyye olarak defterdardan getirilerek Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi Yusuf Efendi'ye dağıtması için verilmesini emretmiştir. Yine Mehmet Said Çelebi'nin de Bab-ı âliye çağırılarak samur hilat giydirilmesini ve gerekli olan beratlarının daha sonra düzenlenip Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi tarafından irsal olunmasını emretmiştir¹⁶⁴.

1807 yılında doğan¹⁶⁵ ve sekiz yaşında Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhliğine tayin olunan Mehmet Said Çelebi, mürebbî ve vekil nasbedilen babasının amcası Ebubekir Çelebi'nin halifesi sertarîk Hasan Emir Dede Efendi'den âdâb-ı tarîkat öğrenmiş, Hasan Dede'nin 1819 yılında vefatı üzerine de halifesi Seyyid Süleyman Türabî'den seyr-i sülukunu tamamlamıştır¹⁶⁶. Uzun yıllar Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğinde bulunmuş olan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin en büyük hizmetlerinden birisi Konya Mevlânâ Dergâhında bir kütüphane kurup, vakfedilen kitapların kayıtlarını tutturmuş olması ve bir dervişin hafız-ı kutüplüğüne vererek kaybolmalarını engellemesidir¹⁶⁷.

2.4.2. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

II. Mahmut, askeri alanda bazı ıslahatların yapılması gerektiğine inanan bir padişahı. Bu doğrultuda daha onun saltanatının ilk yıllarında birtakım düzenlemeler uygulamaya konulmaya başlanmıştır¹⁶⁸. Alemdar Mustafa Paşa'nın girişimleriyle III. Selim'in Nizam-ı Cedit ordusuna benzer bir Sekban-ı Cedit ocağı kuruldu. Avrupa usullerinde eğitim ve talimler yapan bu ocağın kurulmasından sonra, Yeniçeri Ocağı'nın ıslahına yönelik girişimlere başlandı. Bu girişimler doğrultusunda öncelikle fiilen askerlik yapmayıp esnaflık vb. başka işlerle uğraşan kişilerin ellerindeki yeniçerilik esameleri alınacaktı. Ancak bu esamelerin yıllardan beridir alınıp satılması ve birçok kişinin gelir kaynağı olması yüzünden geniş katılımlı bir isyana sebep olacağı düşüncesiyle uygulamada daha esnek bir politika izlenmiştir¹⁶⁹.

¹⁶⁴ BOA. HAT. D.N: 649, G.N: 31768

¹⁶⁵ Seyyid Fazıl Mehmet Paşa, *Mevleviyye Silsilesi*, Haz. Tahir Hafızlıoğlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 123.

¹⁶⁶ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri, (Kemâlî's-Şuarâ)*, Haz. M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, c. II, s. 921.

¹⁶⁷ Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 63.

¹⁶⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 144.

¹⁶⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarihi Cevdet*, c. IX, s. 10-11.

Alemdar Mustafa Paşa'nın bu yeni uygulamaları yeniçerileri kuşkulandırmaya başlamıştı. Kabakçı olayına dahil olan kimselerin cezalandırılmaları ve yine III. Selim'in ölümünden sonra 300'e yakın kişinin cezalandırılması yeniçeriler arasında Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı bir kinin oluşmasına sebep olmuştu. Alemdar Mustafa Paşa'nın kendisinin ve adamlarının İstanbul'daki davranışları halkın da tepkisini çekmeye başlamıştı. Sultan Mahmut, imzalanan sened-i ittifaktan dolayı, ulema ise kendilerine değer verilmemesinden dolayı Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı cephe almaya başlamışlardı. Alemdar Mustafa Paşa ise bu gelişmelere karşı gereken önemi vermeyip rehavet içerisinde bulunuyordu¹⁷⁰. Sonunda yeniçerilerin girişimiyle başlayan isyanda hazırlıksız yakalanan Alemdar Mustafa Paşa, çaresinin kalmadığını anlayınca cariyelerini Kırkiki Bölüğü'nün odabaşına emanet etmiştir. Bu esnada, beşyüzden fazla yeniçeri çatıdaki iken barut mahzenlerindeki barutla bulunduğu yeri havaya uçurmuş ve beş yüzden fazla yeniçeri ile birlikte kendisi de 27 Ramazan 1223/ 16 Kasım 1808 tarihinde ölmüştür¹⁷¹. Bu hadise üzerine yeniçeriler saraya saldırmışlar ancak saraya gelen Kadı Abdurrahman Paşa'nın maiyetindekilerce püskürtülmüşlerdi. Olayların daha da büyüyerek kendisinin tahttan indirilip IV. Mustafa'nın tekrar tahta geçirilmek isteneceğini sezen Sultan Mahmut, IV. Mustafa'nın öldürülmesi emrini vermiş ve böylece yeniçerileri taht adayından yoksun bırakmıştı¹⁷².

Bundan sonra yeniçerilerin saraya saldırıları devam etti ve çok çetin mücadele gerçekleşmişti. Sekbanların canla başla mücadeleleri karşısında yeniçeriler başarılı olamayacaklarını anlamışlar ve bağışlanmaları koşuluyla Padişaha bir itaat senedi imzalamışlardı¹⁷³. Ancak sekbanlara karşı olan bazı küçük rütbeli yeniçerilerle IV. Mustafa'nın idam edilmesini hazmedemeyen diğerleri Sultan Mahmut'un tahttan indirilmesini isteyerek anlaşmayı bozdular ve yeniden saldırmaya başladılar¹⁷⁴. Daha sonra ulemanın araya girmesi ve sekbanların tamamen dağıtılması koşuluyla sükunet sağlanmıştı. Ancak bu esnada Ramiz Paşa ile Kadı Abdurrahman Paşa gibi ileri gelen devlet adamları da öldürülmüştü¹⁷⁵. II. Mahmut canını ve saltanatını kurtarmışsa da eski

¹⁷⁰ Shaw, s. 29; Beyhan, s. 89.

¹⁷¹ Beyhan, s. 90.

¹⁷² *Yayla İmamı Tarihi*, s. 104.

¹⁷³ Shaw, s. 30.

¹⁷⁴ Beyhan, s. 102.

¹⁷⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II", *Belleten*, c. XXXV, sy. 139, Temmuz 1971, s. 440-443.

ordu tamamen ortadan kaldırılmadan yenisinin kurulamayacağını ve kafasında uygulamak istediği reformları gerçekleştiremeyeceğini anlamıştı.

Öte yandan yeniçeriler, İstanbul'da en çok çekindikleri kuvvet olan Alemdar Mustafa Paşa'dan kurtulduktan sonra zorbalıklarını daha da artırmışlardı. Halka karşı olmadık zulüm ve işkencelerde bulunmaya başlamalarından dolayı İstanbul halkı artık kendilerinden iyice bezmişti. Başta Sultan Mahmut olmak üzere devlet adamları, Yunan isyanındaki başarısızlıklarını da görerek yeniçerilerin artık iflah olmayacağını ve kaldırılması gerektiğini düşünmeye başlamışlardı. II. Mahmut, bunu gerçekleştirmek için planlı bir politika ile özellikle yüksek rütbeli yeniçerileri kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Daha sonra devlet ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantıdan sonra eşkinici adıyla yeni bir talimli asker sınıfının kurulması kararlaştırıldı¹⁷⁶. 12 Haziran 1826 tarihinde ise, oluşturulan bu eşkinici birlikleri talimlere başlamıştı. Önceden de tahmin edildiği üzere Eşkinici Ocağı'nın talimlere başlaması üzerinden çok kısa bir süre sonra yeniçeri zorbalığının elebaşları isyan etmek için aralarında anlaşmaya başlamışlardı. 9 Za 1241/ 15 Haziran 1826 Perşembe gecesı Bâb-ı âli'yi ve Ağa Kapısı'nı basan yeniçeriler harekete geçtiler¹⁷⁷. Yeniçerilerin bu isyanına eshamların¹⁷⁸ tamamen iptal edileceği endişesiyle halktan da katılanlar olmuştu. Bu durum üzerine Sadrazam, Şeyhülislam ve diğer devlet adamları sarayda toplanmışlardı. Sarayda toplanmış olan ulema ve devlet adamlarının ortak görüşü daha önceki isyanlarda olduğu gibi yeniçerilere boyun eğmeyip karşı durmak yönünde olduğu için yeniçerilerin öne sürdükleri istekler kabul edilmemiş¹⁷⁹ ve Sancak-ı Şerif çıkartılarak mücadele edilmesi kararı alınmıştı¹⁸⁰. Nihayetinde At Meydanı'nda bulunan yeniçeri birlikleri çok kısa bir süre içerisinde¹⁸¹ bozguna uğratılmış ve kışmaları ateşe verilmişti. Daha sonra şehrin değişik bölgelerinde saklanmış veya kılık değiştirmiş olan yeniçeriler de saklandıkları yerlerde bulunarak cezalandırılmışlardır¹⁸². Yeniçerilerin isyanından kısa bir süre sonra

¹⁷⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 146.

¹⁷⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 177.

¹⁷⁸ Esham; Sultan III. Mustafa zamanında çıkarılan istikraz kuponları hakkında kullanılır bir tabirdir. Hisse, kısım anlamlarına gelen Arapça sehim kelimesinin çoğuludur. Bu tabir sonradan çıkarılan iç borçlanma tahvilleri için de kullanılmıştır. Bkz. Pakalın, c.1, s. 552.

¹⁷⁹ Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzâr-ı Fütuhât (Bir Görgü Tanığının Kalemiyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 11.

¹⁸⁰ Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s. 610.

¹⁸¹ Şirvanlı Fatih Efendi, Eserinde yeniçerilerin bozguna uğratılmasının 21 dakika sürdüğünü ifade etmektedir. Bkz. Şirvanlı Fatih Efendi, s. 13.

¹⁸² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 189.

ulema, rical ve devlet ileri gelenlerinden oluşan mecliste yeniçeriliğin akıbetinin ne olacağı müzakere olunmaya başlandı. Görüşmede esas mesele Yeniçeri Ocağı'nın tamamen kaldırılması ya da kaldırılmayıp ıslah edilmesi seçeneklerinden hangisinin tercih edileceğiydi. Toplantıda söz alan Reisü'l-küttab Seyda Efendi, yeniçerilerin o zamana kadar defalarca fitne çıkardıklarını, vermiş oldukları sözleri yerine getirmediklerini, bunun yanında son isyanlarında maruz kaldıkları muameleyi unutmayıp fırsatını bulduklarında yine öç alma gayretine gireceklerini ifade ederek, elde edilen bu fırsatın değerlendirilmesini ve ocağın tamamen ilga edilmesini önermişti. Toplantıda bulunan diğer kişilerin de bu görüşlere katılmasıyla hemen Yeniçeri Ocağı'nın tamamen kaldırılmasına karar verilmiş ve bu hususta hatt-ı hümayûn hazırlanmış ve memleketin birçok yerine gönderilmiştir¹⁸³.

Yeniçeri Ocağı'nın tamamen kaldırılmasından sonra sıra, gerçekleştirilen bu icraatın devamını sağlamak ve isyanda ölümden kurtulup dağılmış olan yeniçeri bakıyelerinin yeniden bir araya gelmelerinin önlenmesine gelmişti. Bu durumu sağlamak için yeniçerilikle özdeşleşmiş bulunan Bektaşîliğin yasaklanması gündeme gelmiştir.

2.4.3. Bektaşîlik Tarikatının Yasaklanması

Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Bektaşîlik tarikatının da bu sürece eklenerek kaldırılması hususu tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların temelinde yeniçerilerin ekserisinin Bektaşî tarikatına mensup oldukları için, Bektaşîliğin yasaklandığı görüşüne olan itirazlar yatmaktadır. Surayia Faroqhi, Bektaşîliğin kaldırılmasına dair fermânda bu ilişkiden bahsedilmediğini ifade etmektedir¹⁸⁴. Fermânda Bektaşîliğin kaldırılmasına sebep olarak gösterilen esas gerekçe kısaca ifade etmek gerekirse Sünni İslam anlayışına uymayan şarap içmek, oruç yemek, namazı terk etmek, sahabe-i kirama küfretmek, cüheladan bazı kişileri ayartarak kendilerine çektikleri ve gündün güne çoğalmakta olduklarıdır¹⁸⁵. Yukarıda saymış olduğumuz fiiller veya o dönem Sünni ulemanın tanımıyla zındıklık ve mühlidane davranışlara ulema tarafından oldukça fazla tepki gösteriliyordu. Zira Bektaşîliğin yasaklanması konusunun istişare edildiği toplantıda Şeyhülislam, eski şeyhülislam, dersiâm

¹⁸³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 194.

¹⁸⁴ Surayia Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşîlik*, Çev. Nasuh Barın, Simurg Yayınları, İstanbul 2003. s. 158.

¹⁸⁵ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

efendiler, erbâb-ı şûrâ kulları, ve Sünnî tarîkat şeyhleri yer almış ve Bektaşîlere atfedilen en önemli kabahat olarak zındıklık ve mülhidane davranışlar gösterilmiştir¹⁸⁶. Faroqhi, yeniçerilerle ulema arasında daha önce yaşanan isyanlardaki ittifaklar göze alındığında bunun da gerçek sebep olmaktan uzak olduğu ifade eder¹⁸⁷. Faroqhi'ye göre Bektaşîliğin kapatılmasının altında yatan sebeplerin başında, özellikle yeni kurulan ordunun ihtiyaçlarından dolayı yaşanan ekonomik sıkıntıları aşmak ve daha sonra uygulamaya sokulacak olan vakıf gelirlerinin kontrol altına alınması düşüncesi yatmaktadır¹⁸⁸. Bunun yanında II. Mahmut'un yeniçerilerle girmiş olduğu mücadelede ulemanın desteğini sağlamak için, yukarıda ifade ettiğimiz üzere ulemanın mülhidlik ve zındıklıkla suçladığı Bektaşî tarîkatının yasaklanması, ulema içerisindeki müfrit kesime verilmiş bir taviz olarak ifade edilebilir¹⁸⁹. Nitekim Bektaşîliğin yasaklanmasından sonra Bektaşî tekkelerine ait mallara devlet tarafından el konulmuştur.

Bektaşîliğin yasaklanması konusunun görüşülmesi, 2 Zilhicce 1241/8 Temmuz 1826 tarihinde saray içerisindeki camide gerçekleşmiştir. Toplantıya katılanlar arasında görevdeki Şeyhülislam ile sabık şeyhülislamlar, kazasker, dersiam efendiler, erbâb-ı şûrâ kulları ve davet olunan Celvetî, ve Nakşibendî ve diğer bazı tarîk-i âliye meşayihî katılmıştır¹⁹⁰ Esat Efendi ise bu katılım listesini daha da detaylandırmaktadır. Arşiv kaynaklarında Mevlevî şeyhleri isim ve tarîkat olarak zikredilmezken, Vak'anüvis Esad Efendi, eserinde toplantıya katılanlar arasında, Sadrazam, Şeyhülislam ve sabık şeyhülislamlar, sudur-ı kiram tarîkat-ı Nakşibendiye meşayihinden Beşiktaşlı Yahya Efendi türbedarı Hafız Efendi, İdris köşkünde tekyesi olan Balmumcu Mustafa Efendi, tarîk-i Mevlevî meşayihinden Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede, Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülkadir Efendi ve Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Efendi, Halvetiyeden Koca Mustafa Paşa şeyhi ile Zakir başı Şikarizâde Şeyh Ahmet efendi ve Merkez Efendi Şeyhi Ahmet Efendi ve Üsküdarî Nasuhî-zâde Şeyh Şemseddin Efendi ve Tarîk-i Celvetiyye'den Hüdayi Şeyhi Şihab Efendizâde Seyyid Efendi ve Bandırmalızâde Galib Efendi ve Sadiyeden Kovacı Şeyh Emin Efendi ve Şazelîye'den

¹⁸⁶ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

¹⁸⁷ Faroqhi, s. 158.

¹⁸⁸ Faroqhi, s. 164.

¹⁸⁹ Faroqhi, s. 162.

¹⁹⁰ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

Efendi'nin¹⁹¹ hazır bulduklarını ifade etmektedir¹⁹². Toplantıya katılan bu tarikat şeyhlerinin yanında rical-i şûrâ kulları da hazır olarak toplantı gerçekleştirilmiş ve Sultan Mahmut'ta kafesten icra edilen toplantıyı seyretmiştir.

Toplantının başlangıcında Şeyhülislam Efendi sözü alarak şeyh efendilere hitaben, Hacı Bektaş-ı Velî ve diğer pirdaşlara bir diyecekleri olmadığını, Ancak tarîk-i aliyeye sülûk ve intisab edenlerin usul ve erkân-ı kadimesi üzere gidip öncelikle şer'i şerife kemaliyle uymalarının gerektiğini ifade etmiştir. Şeyhülislam Efendi, şeriatta mekruh olan nesne tarîkatta haram menzelesindedir diyerek bazı cahillerin ise Bektaşîlik namıyla heva-yı nefslerine uyararak türlü türlü fenalıklar yaparak kafir oldukları duyulduğu ve anlatıldığından, sizler ki meşayih-i tarîk-i âliyedensiniz bu hususta mesmuat ve malumatınız nasıldır ve bu makuleler hakkında ne dersiniz diye sormuştur¹⁹³. Toplantıda bulunan tarikat şeyhlerinden bazıları Bektaşîlerle ülfetimiz olmadığından hallerini bilmeyiz demişler, bazıları dahi vakıa Üsküdar tarafında bu misüllü münkiratın gerçekleştiği duyulmuştur diyerek Bektaşîlerin fezahatlarını ifade etmişlerdir. Bu suçun kişilere mi ait olduğu ya da topluluğun tümüne mi ait olduğu tartışıldığında, bunların elebaşlarından Kıncı Baba dedikleri mülhid ve İstanbul Ağasızâde Ahmet ile hacegândan Salih Efendi'nin oruç tutmamak ve namaz kılmamak gibi Allah'ın emrine muhalif hareketlerinden başka sahabe-i kiram hazretlerine dil uzattıklarının duyulduğundan katledilmelerinin vacib olduğu ifade edilmiştir. Bundan başka Yasincizâde Efendi, bu makulelerin siyaseten icra-yı cezaları caizdir ef'al ve akval-i habiseleri bişahsa üzerlerine sabit olmak lazım değildir diye cevap vermesinden sonra Üsküdar, Eyüp ve başka taraflarda Bektaşî tekkelerinin eskilerinin terk edilerek sonradan yapılanların yıkılmasına karar verilmiştir. Bektaşî tekkelerinin eskiliği yeniliği hususunda da atmış seneden önce yapılan tekkelerin eski olduğu ifade edilmiştir¹⁹⁴. Sonradan inşa olunmuş tekkelerin yıkılması için şeyhülisamlık tarafından bir memur görevlendirilip, Bâb-ı âliden de mimar ağa kulları yanında dahil edilerek hepsinin yıkılması, gerek eski gerek yeni tekkelerde bulunan şeyhlerin ve dervişlerin durumları Şeyhülislam tarafından tahkik edilerek bunlardan dahi şeriaten veya siyaseten

¹⁹¹ Metinde isim yerinin boş bırakıldığı ifade edilmektedir. Mehmet Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, Yay. Haz. Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 649. 2 nolu dipnot.

¹⁹² Mehmet Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 649.

¹⁹³ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

¹⁹⁴ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

cezalandırılmaları lazım gelenlerin gerekli cezaya çarptırılmaları emredilmiştir. Tekkelerde bulunanların hepsi mülhid ve rafızı olmayıp içlerinde bazı hüsn-i hal ashabi dahi mevcut olduğu bilindiğinden içlerinde bu gibi ehl-i sünnet itikadında ve kendi halinde oldukları bilinenlerden sarf-ı nazar olunduktan sonra rafızı oldukları ortaya çıkanları şer'an mürted hükmünde olduklarından onlara dahi telkin-i din olunarak ref'leri iktiza edenler vardıkları mahalde kötü alışkanlıklarını gerçekleştirememeleri için Kayseri ve Birgi gibi Sünni ulema merkezi olan yerlere sürülmeleri hususunda görüş belirtilmiştir. Mahalle aralarında bulunan erbâb-ı sui hal olanları araştırıp haber vermek üzere mahalle imamlarına tenbih¹⁹⁵ ve te'kid eylemesi için İstanbul kadısına buyruldu yazılması,¹⁹⁶ İstanbul'daki Bektaşî tekkeleri hakkında bu şekilde faaliyet icra olunup, Anadolu ve Rumeli tarafında olan tekkeler içinde ileride gereğinin yapılması kararlaştırılmıştır¹⁹⁷. Daha sonra Bektaşîler arasında ilhad ile meşhur olanlardan Salih Baba, Kıncı Baba ve İstanbul Ağasızâde Ahmet Baba'nın idamları gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise gerek İstanbul'da gerekse diğer bölgelerde bulunan Bektaşî tekkelerinden atmış seneden beri inşa edilmiş olan tekkeler yıkılmış¹⁹⁸, eski tekkelerden olan özellikle Anadoluda bulunan Hacı Bektaş Dergâhı, ve Çirmen civarında bulunan Kızıl Deli Sultan Tekkesi'ne belde yöneticileri ve uleması marifetiyle diğer tarikatlardan türbedar namıyla birer mütedeyyin kimselerin atanması emrolunmuştur¹⁹⁹. Sultan Mahmut'un emriyle yine Bektaşî tarikatının meşhurlarından olan eski vak'anüvis Şanizâde Atâullah Efendi'yle müderrisinden Cağalazâde Tahir Bey'in de te'dib edilmelerinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Şanizâde'nin Tire'ye sürgüne gönderilmesi, Cağalazâde'nin de Hadim'e gönderilmesi II. Mahmut tarafından emredilmiştir²⁰⁰. II. Mahmut'un bu emri Şeyhülislama iletilmiş Şeyhülislam da emir gereğince Şanizâde Atâullah Efendi ve Cağalazâde Tahir Bey ve Balcıyokuşluzâde Raşid'in nefy ve iclaları işaretini hemen yazarak göndermiştir²⁰¹. Bazı kaynaklarda Şanizâde gibi kişilerin Bektaşî olmadıkları halde, kişisel çıkar çatışmalarından dolayı Bektaşî diye gammazlanarak sürgün edilmesinin sağlandığı ifade edilmektedir²⁰².

¹⁹⁵ BOA. HAT. D.N: 289, G.N: 17322

¹⁹⁶ Mehmet Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 652.

¹⁹⁷ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

¹⁹⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 211.

¹⁹⁹ Mehmet Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 649.

²⁰⁰ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17351

²⁰¹ BOA. HAT. D.N: 500, G.N: 24493

²⁰² Bkz. Emin Efendi, *Menakab-ı Kethüdâzâde El-Hac Mehmed Ârif Efendi, Osmanlı Hayatından Kesitler*, Hazl. Hasan Gürkan, Hür Mahmut Yücer, İnsan Yayınları İstanbul 2009, s. 88-89.

Şeyhülislam, gönderdiği pusulada yıkılacak yedi adet sonradan inşa edilmiş Bektaşî tekkelerinden başka nerelerde ve hangi mevkiilerde atmış seneden eski ve yeni Bektaşî tekkeleri olduğunu araştırarak ifade edeceğini de beyan etmiştir. Şeyhülislamın gönderdiği pusula da Bektaşî tekkelerinin kapatılması esnasında izlenilecek yolda ifade edilmektedir. Buna göre varacakları tekkeleri ansızın basıp şeyh ve müridlerini yakalayacaklar ve kapıları mühürlenecektir. Daha sonra yakalananlar cebahaneye gönderilerek orada toplanacaklardır. Şeyhülislamın gönderdiği bu pusula Sultan Mahmut'a sunulduğunda, Padişahın yeniçeriliğin kaldırılması akabinde Bektaşîliğin yasaklanması ve yukarıda ifade ettiğimiz icraatların gerçekleştirilmesi esnasında oldukça tedirgin olduğu ve bazı hususlarda kararsız olduğu gözlenmektedir. Sultan Mahmut yeniçeriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması gibi büyük işlere girişildikten sonra arkasının gevşetmeye gelmeyeceğini, daima üzerinde dikkatle durulması gerektiğini ifade etmektedir. Şanizâde ile Cağalazâde Tahir Bey'in belirtilen yerlere sürülmesine ek olarak Anadolu payelilerinden Murad Efendizâde Arif Efendi ile Melik Paşazâde Abdülkadir Bey'in de Bektaşîlerin pek meşhurlarından olmakla onların sürgün edilmeleri hususunda tereddütlü olduğunu ve ertelenip ertelenmemesi konusunda düşünmekte olduğunu ifade etmiştir. Halbuki, Bektaşîliğin kaldırılmasına dair tarikat ileri gelenlerinin de katıldığı 2 Z 1241/8 Temmuz 1826 tarihli toplantıda alınan kararlar kendisine sunulduğunda alınan kararlara ek olarak Şanizâde Atâullah Efendi ile Cağalazâde Tahir Bey'in belirtilen mahallere sürülmesi emrini kendisi vermiştir. Ancak Şeyhülislam Efendi'nin ilgili pusulası kendisine sunulduğunda bu sürgün meselesinin sonraya bırakılması tereddüdünden vazgeçmiş ve Şanizâde ve Cağalazâde'ye ek olarak Anadolu payelilerinden Murad Efendizâde Arif Efendi ile Melik Paşazâde Abdülkadir Bey'in de sürgün edilmesini emretmiştir²⁰³.

Bektaşîlikle alakalı olarak yukarıdaki kararların alınmasından sonra Anadolu ve Rumeli taraflarında bulunan Bektaşî tekkelerinin şeyh ve dervişlerinin durumlarının araştırılması ve sonradan inşa edilmiş olan Bektaşî tekkelerinin yıkılması konusunda emr-i âli istenmiştir. Ancak daha sonra, bu düşünceden vazgeçilerek sonradan inşa edilmiş olan Bektaşî tekkelerinin yıkılmaktansa buldukları yerlerde ihtiyaca göre cami, mescid ve medrese olarak veya diğer tarîk-i âliye meşayihinden münasip ve

²⁰³ BOA. HAT. D.N: 500, G.N: 24493

müstehak olan kişiler tarafından kullanılması suretiyle değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Son atmış yıl içerisinde inşa edilmiş ve muhdes tabir olunan Bektaşî tekkelerinin yıkılmayıp bu şekilde istifade edilmesi hususunda izin istenmesine dair emr-i âli müsveddesi arz ve takdim kılınmıştır. Bu izne ek olarak Padişahın uygun görmesi halinde Anadolu tarafına, Eski Cübbecibaşı Ali Ağa ile Çerkeşli Mehmet Efendi'nin Rumeli tarafına da Mirahur-ı evvel Ali Bey ile Şeyhülislam tarafından seçilen Seyyid Ali Remzi Efendi'nin, Bosna tarafına da, Pirlepeli Ahmet Efendi ile eski Mektubi Arif Bey'in gönderilmesinin kararlaştırıldığı ifade edilmiştir²⁰⁴.

Sultan Mahmut'un kendisine sunulan bu emr-i âli müsveddesine cevabı oldukça sert olmuştur. Sultan Mahmut'un verdiği cevabı sadeleştirerek alacak olursak; *“İş bu takrirden Bektaşîler memuru için eda olunacak evamirin müsveddesi manzur ve malum-ı hümayûnum olmuştur. Şöyle böyle denilerek bunun icrası pek gecikti. birkaç gün zarfında hemen müsvedde mucibince evamiri ısdar ettirip mübaşirlerini ihrac ve i'zam ittiresin çok mevaddan suret-i nizamiyeleri taraf-ı hümayûnumdan istizan olunup yine olduğu gibi bırakılıyor. Ezcümle şerbethaneleri temhir ettirip öylece bıraktınız bir şeye başlandıktan sonra kararına bakılmak lazımdır. Her ne kadar işlerin çokluğu var ise de birine nizam verilmeksizin sonraki işe başlandığından arap saçı gibi birbirine karıştığından bir kat daha zorlaşıyor. Zecriyye maddesi nasıl oldu? Darbhane nazırı başka söylüyor Asakir-i mansure nazırı başka söylüyor. Her biri hizmet beğendireyim diyerek maslahatı birbirine dolaştırıyorlar şimdiye kadar bir şey' söylenmediğinden esrikçe gitmeğe başladılar. Nihayetinde infial-i şahanemi mucib olacağını düşünmüyorlar mı? Kimesnenin zâtı mültezim değildir. Doğrudan doğruya hizmet etmeye baksınlar Saib Efendinin uhdesinde çok memuriyet olduğundan bu kadar şeyi toplayıp yürürseniz bile görmek mümkün değildir. Sonra şöyle oldu böyle oldu takririni dinlemem hemen şimdiden Bu zecriyenin müstakil bir adamın uhdesine ihalesiyle tanzim ve icrasına bakılsın²⁰⁵.”* Şeklinde olmuştur. Görüldüğü gibi Sultan Mahmut bazı işlerin yerine getirilmediğinden bahsederek oldukça kızdığını ifade etmekte ve Bektaşî tekkelerinin yıkılması işinin bahanelerle geciktiğini ifade etmektedir. Tekkelerin yıkılmayıp farklı amaçlara göre değerlendirilmesi önerisine ise hiç değinmemektedir. II. Mahmut'a sunulan son atmış yıl içinde inşa edilen ve muhdes kabul edilen tekkelerin

²⁰⁴ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17386

²⁰⁵ BOA. HAT. D.N: 290, G.N: 17386

yıkılmayıp ihtiyaca binaen münasip amaçlarla kullanılması teklifinin pekte kabul görmediği anlaşılıyor. Tekkelerin yıkım işlemi fiiliyata dökülmüş ve bazen türbelerde bundan nasibini almıştır²⁰⁶. Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra özellikle İstanbulda bulunan Bektaşî şeyhlerinin de Sünni ulemanın yoğunlukta bulunduğu yerlere sürülmesi söz konusu olmuştur.²⁰⁷ Bu bağlamda, Şehidlik'te bulunan Mahmut Baba, beraberindeki yedi kişiyle birlikte Kayseri'ye, Öküz Limanı'ndaki Ahmet Baba ve Yedikule'deki Hüseyin Baba ikişer hizmetçileriyle birlikte Hadim'e ve Karaağaç Tekkesi'ndeki Hacı Bektaş vekili denilen şeyh ve sekiz müridi ile diğer babalarda çeşitli yerlere sürgün edilmişlerdir Bu işlemlerden sonra birçok Bektaşî dervişi Sünni kıyafetine girmiş ve ortada Bektaşî kıyafetli kimseler kalmamıştır²⁰⁸. Hal böyle olmakla birlikte elbette Sünni kıyafetine giren Bektaşîlerin yapmış oldukları takıyyeden başka bir şey değildir²⁰⁹. Devlet tarafından Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında bütün Bektaşîler çok sıkı bir takibata maruz kalmışlardır²¹⁰.

Bektaşîliğin ilgasından sonra yıkımdan kurtulan tekkelerin bazıları cami, medrese ve okullara tahsis edilmiş bazıları da özellikle Nakşibendîler olmak üzere diğer tarikat ehline tevcih edilmiştir²¹¹. Bu bağlamda Bektaşîliğin yasaklanması sürecinde Hacı Bektaş-ı Veli Hankâhı postnişini olan Hamdullah Efendi'de Amasya'ya sürülmüş²¹², hankâhın postnişinliğine ise Nakşibendî tarikatından Nevşehirli Yusuf Ziya Efendi tayin olunmuştur²¹³. Aynı şekilde yeniçerilerin içerisinde bulunan Bektaşî babasının görevi de bir Mevlevî şeyhine tevdi edilmiştir²¹⁴.

II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve bunu müteakiben Bektaşîlik tarikatının yasaklanması sonrasında tekkelerin, tekkelerde bulunan şeyhler ve dervişlerin disiplini ve yönetimi ile ilgili olarak 1252/ 1836 yılında yayınlamış olduğu fermanında bazı

²⁰⁶ Faroqhi, s. 175.

²⁰⁷ A. Yılmaz Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, Akademi Kitabevi, İzmir 2005, s. 61.

²⁰⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 211.

²⁰⁹ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s. 36.

²¹⁰ Soyzer, s. 66-67.

²¹¹ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989, s. 144.

²¹² İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*, Çev. Turan Alptekin, Demos Yayınları, İstanbul 2006, s. 223.

²¹³ Soyzer, s. 76.

²¹⁴ İlber Ortaylı, "Tarikatlar ve Tanzîmât Dönemi Osmanlı Yönetimi", *OTAM*, Yıl 1995, sy. 6, s. 285.

kurallara uyulmasını emretmiştir²¹⁵. Tasavvufi hayatı bir düzen altına almayı hedefleyen bu fermanla ifade edilen hususlar özetle şu şekildedir;

1. Her tarikat mensubu bağlı bulunduğu tarikata ait özel kıyafeti giymelidir.
2. Her derviş, şeyhinin imza ve mührünü ihtiva eden kimlik taşımalıdır.
3. Yeterli olmayan dervişlere irşad ve icazetname verilmemeli, icazet verilirken tek şeyhin kanaati değil birkaç şeyhin kanaati alınmalıdır.
4. Şeyh tayininde şeyhin ilgili vakfiyede işaret edilen tarikat mensubu olmasına dikkat edilmelidir.
5. Aynı şeyhe birden çok tekke şeyhliği verilmemelidir.
6. Tekkeye ait olan sancak, kudüm, mazhar gibi eşya ve aletler – hacca gidenleri uğurlama, gelenleri karşılama gibi bahanelerle de olsa- tekke dışına çıkartılmamalıdır.
7. Namaz kılmadığı, evrad ve tevhid zikrine katılmadığı halde sadece “deveran ve raks zikri”ne katılmak isteyenlere engel olunmalıdır²¹⁶.

II. Mahmut’un yayınladığı bu fermanla özellikle Bektaşîliğin kaldırılması sonrasında ortaya çıkan tepkiler ve çeşitli tarikatlara nüfuz ederek varlıklarını devam ettirmeye çalışan Bektaşîlerin sebep olacağı bir takım olumsuzlukları önleme ve tarikatlar üzerinde bir denetim kurma gayreti götüğünü ifade edebiliriz.

2.4.4. Mevlevî Sikkesine Benzeyen Konya Külâhı Giyilmesinin Yasaklanması

Sikke, damga alâmet anlamına gelmekle beraber Mevlevî külâhının da adıdır²¹⁷. Mevlânâ’nın kendisi bir tarikat kurucusu olmadığı için ayrı bir giyim tarzı yoktu. Kendisi uzun dövme keçeden yapılmış Belh külâhı üstüne, bilginlerin sardığı örfî sarık sarar ve yine o dönemde bilginlerin giydiği fereci giyerdi²¹⁸. Külâh-ı Mevlevî’de denilen sikke, dövme yünden genellikle deve tüyü renginde yirmibeş otuz santim boyunda olurdu. Gecelik sikkenin boyu daha kısa olurdu²¹⁹. Sikkelerin kenarlarından

²¹⁵ Rifat Özdemir, “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *OTAM*, sy. 5, yıl: 1994, s. 279-281.

²¹⁶ Mustafa Kara, “Tanzîmât’tan Cumhuriyet’e Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Tanzîmât’tan Cumhuriyet’ e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4, s. 983.

²¹⁷ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 52.

²¹⁸ Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 104.

²¹⁹ Pakalın, c. III, s. 219.

itibaren üste doğru basık ve tepesi keskin olanına “Külâh-ı Seyfî” denilirdi. Son dönemlerde bu çeşit sikke giyen kalmamıştır²²⁰.

Mevlevîhanelerde şeyh olanlar sikkelerine destar sararlar, dervişler ve muhibler destar saramazlardı. Çelebiler ve halifeler duhanî, yani bakılınca siyah denecek kadar koyu mor renkte destar sararlardı. Şeyhlerden Seyyid olanların destarları ise koyu yeşil, olmayanların destarları ise beyaz renkli olurdu.

Mevlevîlikteki ilk kademe olan muhib, tarîkate intisab etmiş bir şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmiş kişidir. Mevlevîliğe saygı duyup Mevlevî olmak isteyen kişi önce bir şeyhe başvururdu. Şeyh, başvuran kişinin Mevlevîliğe girmesinde sakınca görmemişse, bir sikke alıp guslederek ve abdest alarak gelmesini söyler ve uygun bir gün tayin olunurdu. Bu kişi, sikkesiyle tekkeye gelir ve şeyhin huzuruna girip elini öptükten sonra önünde otururdu. Öncelikle ona girdiği işin güçlüklerinden bahseder, sonra da muhibbin başını dizine koyarak sikkelerini giydirir, tekbir eder ve Fâtiha verirdi. Her ikisi de Fâtiha’yı okuduktan sonra birbirinin ellerini öperlerdi²²¹.

Normalde yukarıda ifade ettiğimiz şekilde belli kurallar çerçevesinde dahil olunan ve şeyhin uygun görmemesi halinde sikke giyilip Mevlevîliğe intisap etme söz konusu değilken, Yeniçeri Ocağının kapatılması sonrasında özellikle Konya’da hem Mevlevîlerin kazanmış olduğu nüfuz sayesinde bazı vergi muafiyetlerinden istifade etmek hemde haklarındaki takibattan kurtulmak için bazı Bektaşî mensuplarının Mevlevî külâhı giymeye başlamaları ve bunların sayısının gittikçe artması söz konusu olmuştur.

Adana Valisi iken Konya Valiliğine tayin edilen Esat Mehmet Muhlis Paşa²²², 19 B 1245/ 14 Ocak 1830 tarihinde²²³ Konya’ya geldikten birkaç gün sonra tebdilen çarşı pazarı dolaşıp şehri teftiş etmeye başlamıştır. Kentte genel olarak sükunet hakim olsa da özellikle kaldırılmış olan Yeniçeri Ocağı mensuplarının yalan yanlış sözler yayarak huzursuzluk çıkardıklarını öğrenmiştir. Huzursuzluk çıkaran bu kişiler gerekli cezalara çarptırılarak asayiş sağlanmıştır. Vali Esat Paşa, tebdilen gezdiği çarşı ve pazarlarda

²²⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 427.

²²¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 390; Atasoy, s. 106.

²²² Bkz. Mehmet Süreyya, c. 2. s. 495.

²²³ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742-A

Mevlevîlikle, dergâhla alakası olmayan binden fazla kişinin başında Mevlevî sikkesine benzeyen Konya külâhı giydiklerini görerek bu kadar fazla sayıda kişinin bunları giymesini hayretle karşılamıştır. Mevlânâ Hazretlerinin sülale-i zükur ve inasından olan çelebilerle dergâhlarda hücrenişin olan dedegân ve dervişlerle birlikte diğer hizmetlerde bulunan kişilerin Mevlevî sikkesi giymelerine bir şey denilemeyeceğini ancak, Mevlevîlikle alakası olmayan tüccar ve esnaf takımından kişilerin Mevlevî sikkesine benzeyen Konya külâhını niçin giydiklerini sormuştur. Vali Esat Paşa'nın aldığı cevap ise oldukça enteresandır. Esasında Mevlevî sikkesi giymenin çelebiler ve çelebilerin hizmetinde bulunan bazı kişilerle mevlevîhanelerde hücrenişin olan dedegan ve dervişlere mahsus olduğu cevabını almıştır. Ancak, Hazreti Mevlânâ'nın ruhaniyetine hürmeten, Mevlevîliğe mensup kişiler hakkında devlet ileri gelenlerinin hürmeti ve hoşgörüsü arttıkça Mevlevîlikle alakası olmayan zanaatçi, esnaf ve tüccar takımından kişilerin de Mevlevî sikkesine benzeyen, Konya külâhı denilen sikkeyi giymeye başladıklarını, bu şekilde Hazreti Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe mensubiyet iddiasıyla oldukça serbestlik elde ettikleri de dile getirilmiştir. Bu şekilde Mevlevî sikkesine benzeyen Konya külâhı giyen kişilerin sayısının son 10-15 yılda gittikçe arttığı da ifade edilen bir başka husustur. Hatta bu kişilerden bazıları herhangi bir suç işlediklerinde Mevlânâ Dergâhı'na kaçtıkları, bu kişilerin zabıtlar tarafından tutuklandıktan sonra mahkemelerinin dahi dergâhta görüldüğü ifade edilmiştir. Konya mütesellimi Nazif Ağa'da, bu kişilerin Mevlevîlikle hiç alakası olmadığı ve “*Gündüz külâhlı gece silahlı*” tabirince faaliyetlerde bulduklarını, hatta kaldırılan Yeniçeri Ocağı mensuplarıyla birleşerek fitne ve fesat çıkartan ne olduğu belirsiz kişiler olduklarını belirtmiştir²²⁴. Bu durum gittikçe uygunsuz bir hal almaya başlamış ve bu kişilerin çoğunluğu vermeleri gereken vergilerini dahi vermemeye başlamışlardır. Yine Konya'da son dönemlerde ortaya çıkan huzursuzlukların üçte ikisi kaldırılan Yeniçeri Ocağı mensupları tarafından çıkarılıyorsa da üçte birinin de bu kişiler tarafından çıkarıldığı ifade edilmiştir. Esat Paşa bu konu hakkında almış olduğu bu cevaplar üzerine bu uygunsuzluğun düzeltilmesinin elzem olduğunu ve Konya'nın asayişiyi halkın huzur ve güveninin sağlanmasının ancak bu meselenin güzellikle halledilmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Esat Paşa bu meseleyi suhuletle halletmek için Çelebi Efendiyi, Naib Efendi'yi, Müftü Efendi'yi ve şehrin diğer ileri gelenlerini huzurunda toplantıya

²²⁴ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742-A

çağırmıştır. Vali Paşa toplantıda meselenin kısa bir izahatını yaptıktan sonra, Mevlânâ hazretlerinin sülale-i zükur ve inasından olan çelebiler, yine çelebilerin imkanlarına göre ikişer üçer nefer hademesi, hücrenişin olan dervişler ile dervişandan olup ta zanaatçı erbabından olan dedegândan başka hamamcı, dellak, hancı, kahveci, bakkal ve kasap ile bunların emsali tüccar ve esnaftan olan kişilerin bundan sonra Mevlevî sikkesine benzeyen Konya külâhı giymelerinin yasaklanmasını hazır olan meclise ifade ve tenbih etmiştir. Vali Esat Paşa'nın bu husustaki görüşleri ve Mevlevî olmayanların Konya külâhını giymelerinin yasaklanması emri Çelebi Efendi ile mecliste hazır olan diğer kişiler tarafından da oldukça olumlu karşılanmıştır. Toplantıdan sonra alınan bu kararın mahkeme-i şer'îye bildirilmesi, esnaf temsilcilerinin mahkeme-i şer'îye çağırılarak gerekli tenbihat ve ikazların yapılmasıyla alınan kararın tüm ahaliye duyurulmasına karar verilmiştir. Alınan bu karar Mi'rac kandilinin ertesi günü halka duyurulmuş, yapılan bu duyurudan sonra 1500'e yakın kişi başlarındaki külâhı çıkarmış ve bu işlem bir saat içerisinde tamamlanmıştır²²⁵. Vali Esat Paşa, alınan bu kararı 27 B 1245/ 22 Ocak 1830 tarihinde yazdığı bir tahrirle İstanbul'a da bildirmiştir. Bu tarihten itibaren Mevlânâ hazretlerinin sülale-i zükur ve inasından olan asıl tarîkat-ı Mevlevîye dervişan ve dedegânından başka esnaf, tüccar ve sanayi erbabının Mevlevî sikkesine benzeyen Konya külâhını giymeyip normal vatandaşlar gibi giyinmeleri hususunda emr-i şerifin yazılıp gönderilmesini istemiştir.

Sultan Mahmut'da konu kendisine sunulduğunda bu tür şeylere dikkat edilmedikçe gitgide çığırından çıkar ve türlü türlü fesat karışarak envai fenalıkların meydana gelmesine neden olur diyerek Vali Esat Paşa'nın bu hususta almış olduğu kararın çok doğru olduğunu belirtmiş ve istemiş olduğu emrin gereğince yazılıp kendisine gönderilmesini emretmiştir²²⁶.

2.4.5. Konya'nın İbrahim Paşa Tarafından İşgal Edilmesi ve Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Karahisar'a Çekilmesi

Başlangıcında Osmanlı Devleti'nin dahili bir meselesi hükmünde olan ancak zamanla devletlerarası bir mesele haline gelen Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı,

²²⁵ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742-A

²²⁶ BOA. HAT. D.N:1025, G.N: 42742

Sultan II. Mahmut'u oldukça zor durumda bırakan hadiselerden birisidir. Mısır'da kurmuş olduğu yeni düzen sayesinde²²⁷ tarım ve sanayiye ilerletip gelirlerini artırarak oldukça güçlenen Mehmet Ali Paşa, Mora İsyanı'nda zor durumda kalan Osmanlı Devleti'ne yardım edecek konuma gelmişti. Sultan II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'ya Mora isyanlarındaki yardımına karşılık, Girit, Suriye ve Trablus-Şam Paşalığını vaad etmişti²²⁸. Ancak Mora İsyanlarının II. Mahmut'un istediği biçimde sonuçlanmaması sonrasında patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Mehmet Ali Paşa'nın yardım etmemesi²²⁹ gibi nedenlerle Mehmet Ali Paşa'ya vaad edilen valiliklerden sadece Girit Valiliği verilmişti²³⁰. Hüsrev Paşa ve diğer devlet adamlarının sözlerine uyararak Mehmet Ali Paşa'yı cezalandırmak isteyen II. Mahmut'un bu planını İstanbul'daki casusları vasıtasıyla haber alan Mehmet Ali Paşa, hem bu planı bozmak hem de kendisine vaad edilen Şam ve Suriye valiliklerini kuvvet yoluyla almak için bahane aramaya başlamıştır²³¹.

Cezzar Ahmet Paşa'dan sonra Akka Valisi olan Abdullah Paşa, hem Mehmet Ali Paşa'ya olan borcunu ödemekten geri duruyor hem de, Mehmet Ali Paşa'dan kaçan Kölemen beylerini himaye ediyordu. Bu durumu fırsat addeden Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusunu 1831 yılı sonlarında Akka üzerine göndermiştir²³².

İbrahim Paşa komutasındaki 24.000 kişilik Mısır kuvvetleri Yafa, Gazze ve Hayfa'yı ele geçirdikten sonra yaklaşık altı aylık bir kuşatmadan sonra Akka'yı da ele geçirmiştir. Kısa bir süre sonra Şam da kolaylıkla İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmiştir²³³.

II. Mahmud'un rızası hilafına gerçekleşen bu hadiselerden sonra Edirne Valisi Ağa Hüseyin Paşa serdar-ı Ekrem ve Mısır valisi atanarak İbrahim Paşa'nın üzerine

²²⁷ Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV. s. 267.

²²⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 128.

²²⁹ Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 269.

²³⁰ Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 28.

²³¹ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)", *OTAM*, Yıl 1995, sy. 6, s. 199.

²³² Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra'ya Gönderilmesi", *Bellekten*, c.VI, sy. 23-24, s. Temmuz- I. Teşrin 1942, Ankara 1995, s. 233; Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 129.

²³³ Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali...*, s. 61.

gönderilmiş ve Osmanlı Devleti ile Mısır Valisi arasında savaş başlamıştır. Mısır kuvvetleri kendilerini Humus yakınlarında durdurmak isteyen Halep paşasını ve 29 Temmuz 1832 tarihinde Antakya ile İskenderun arasında da Serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu bozguna uğrattılar²³⁴.

Mehmet Ali Paşa, bu başarıları sonrasında yeniden İstanbul'a başvurup Suriye Valiliğinin kendisine verilmesi koşuluyla harbi durdurmayı teklif etmiştir. Ancak II. Mahmut bu teklifi reddetmiş ve Ağa Hüseyin Paşa yerine Arnavutluğu düzene koymaya çalışan Reşit Mehmet Paşa'yı İbrahim Paşa kuvvetleri üzerine göndermiştir. Bu esnada İbrahim Paşa Toroslari aşarak Konya'yı ele geçirmiş bulunuyordu²³⁵.

Konya'nın İbrahim Paşa kumandasındaki ordu tarafından işgali üzerine Mehmet Said Hemdem Çelebi, ordu ile birlikte Akşehir'e gelmiş, oradan da eski ordu-yı hümâyûn kaymakamı Rauf Paşa ile Karahisar'a giderek mevlevîhanede ikamet etmeye başlamıştır. Hakkında gerekli olan hürmetin gösterilmesi Sadrazam tarafından Karahisar mütesellimine yazılmıştır. Mehmet Said Hemdem Çelebi, hakkında gösterilen misafirperverliğe rağmen Karahisar'da zahmet ve meşakkat çekmekte olduğundan bir müddet ikamet etmek üzere İstanbul'a yahut Bursa'ya gitmek için izin isteğini içeren Serasker Paşa'ya ve Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'ya olmak üzere iki kıta mektup yazmıştır. Çelebi Efendi'nin sıkıntı çekmesine sebep olarak Karahisar Mevlevîhanesi'nin bakımsız olmasından dolayı Çelebi Efendi'nin uzun süre mevlevîhanede ikamet esnasında rahat edemeyip Karahisar Eşrafından Hacı Bakioğlu'nun konağında ikamet etmesini gösterebiliriz. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin İstanbul'a ya da Bursa'ya gitme hususundaki izin isteği üzerine kış mevsimi olduğundan dolayı yola düşmenin sıkıntılı olacağı ve sadrazam Reşit Mehmet Paşa'nın birkaç gün zarfında Konya'yı işgalden kurtarması beklenildiğinden dolayı Çelebi Efendi'nin yakın olan Karahisar'dan yine Konya'ya geri dönmelerinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle beş on gün daha Karahisar'da bekleyip ordunun muzafferiyeti için dua etmesi hususunda münasip bir biçimde tarafına cevap yazılması uygun görülmüştür. Ancak Konya'nın kurtarılmasıyla dergâha dönünceye kadar masraflarının karşılanması için atıyye olarak 7500 veya 10.000 gurus miktarı akçenin hazine-i amireden alınıp gönderilmesi hususu Serasker paşa ile müzakere edilerek

²³⁴ Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali...*, s. 62.

²³⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 130.

münasip görülmüştür. Sultan II. Mahmut, 29 Z 1248/19 Mayıs 1833 tarihlerinde Kaymakam Paşa'ya hitaben yazdığı emrinde; Bu günlerde Allah'ın yardımıyla Konya'nın asilerden temizleneceğinin umulduğunu, bu yüzden de beş on gün daha Çelebi Efendi'nin Karahisar'da ikamet etmesinin uygun olduğunu ve atıyye-i hümayûn olarak da hazineden 10.000 kuruş alınıp gönderilmesini emretmiştir²³⁶. Ancak Sadrazamın gerçekleşen yoğun sisin de etkisiyle İbrahim Paşa kuvvetlerine esir düşmesi nedeniyle Konya'nın kurtarılması mümkün olmamış ve Mısır Meselesi II. Mahmut'un Rusya'dan yardım istemesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır²³⁷.

Mehmet Said Hemdem Çelebi ise Karahisar'da iken kendisine ulaşan ve İbrahim Paşa tarafından Konya'da dergâhta bulunan Aşçı Dede'ye yazdırılan tehditkar ifadeler içeren mektubu alması üzerine Konya'ya dönmek zorunda kalmıştır²³⁸.

2.4.6. II. Mahmut Döneminde Tamir Edilen Mevlevîhaneler

Sultan II. Mahmut döneminde Mevlevî tekke ve zaviyelerinin tamir faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemde devletin ekonomik durumu iyi olmamasına rağmen “*İsticlâb-ı davât-ı hayriye*”nin temin edilmesi gayesine müstenid olmak üzere tamire muhtaç olan mevlevîhanelerin tamiri, yanmış ya da yıkılmış olan mevlevîhanelerin ise yeniden inşası söz konusu olmuştur. Bu tamiratlar içerisinde ilk olarak Konya Mevlânâ Dergâhında yapılan tamiratlar ifade edilebilir. Mevlânâ Dergâhı ve Sultan Selim camiinin ilk tamiri 1233/1817 tarihinde 66.336 kuruşluk²³⁹ masrafla, ikinci tamiri de 1251/1835 tarihinde²⁴⁰ 277.385 kuruş masrafla gerçekleştirilmiştir. Bu tamiratların yanı sıra Yenikapı Mevlevîhanesi, Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi ve Kütahya Mevlevîhanesi tamirleri ilk akla gelenlerdir. Özellikle Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamiri oldukça sorunlu olmuştur. II. Mahmut döneminde yangına maruz kalıp matbah ve hücrelerinin bir kısmı tahrip olan Galata Mevlevîhanesinin tamiri ise yangından on yıl sonra

²³⁶ BOA. HAT. D.N:355, G.N: 19946

²³⁷ Bu konuda tafsilatlı bilgi için bkz. Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali...*, s. 65 vd; Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 272.

²³⁸ BOA. HAT. D.N:348, G.N: 19768-A

²³⁹ BOA. HAT. D.N: 543, G.N: 26851

²⁴⁰ Bkz. Yusuf Küçükdağ, “1251 H/1835 M. Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 181-206.

tamamlanabilmiştir. Bu geçen süre zarfından dervişlerin çadırlarda ikamete mecbur kaldıkları ve çok sıkıntı çektikleri ifade edilmektedir.

2.4.6.1. Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

İstanbul Mevlevîhaneleri içerisinde yapılış tarihi bakımından Galata Mevlevîhanesi'nden sonra gelen, ancak XIX. yüzyılda en önemli ve etkin mevlevîhanelerden birisi konumuna yükselen Yenikapı Mevlevîhanesi Sultan Mahmut'un padişahlığının ilk yıllarında esaslı bir tamirat görmüştür. Dergâhın tamir edilmesinde Halet Efendi'nin büyük katkısı olmuştur²⁴¹. Geçen zaman içerisinde özellikle semâhane ve türbesinin tamire muhtaç bir hale gelmesi üzerine diğer müştemilatı ile birlikte 4 Ş 1231/ 30 Haziran 1816 tarihinde gerçekleşen irâde-i seniyye üzerine Şehremini Hayrullah Efendi tarafından dergâhın tamiri için gerekli keşifler yapılmış ve tamirata başlanmıştır. Tamiratın başlangıcı esnasında eski dergâhtan alınan bir taşa bir urgan bağlanmış ve urganın bir ucundan Halet Efendi ile Şehremini Hayrullah Efendi, bir ucundan da orada bulunan diğer kişiler turarak taşın konulacağı yere yerleştirilerek tamirat başlatılmıştır²⁴². Tamiratın sona ermesi ise 5 R 1232/ 22 Şubat 1817 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tamirat üzerine dönemin şairlerinden Keçecizâde İzzet Molla tarafından aşağıdaki mısralarla tarih düşülmüştür.

*Olmuştu bundan akdem vîrân bu âsitane
Tecdîdi oldu mülhem kalb-i şeh-i cihâne
Der-gâh-ı mürşid-i Rum olsun mu lâne-i bum
Etmışdi Çarh-ı meş'um murgâna âşiyâne
Molla'ya hürmet etti tevsî'a himmet etti
Hakkâ ki keramet etdi ol hüsrev-i yegâne
Mahmud Han-ı âgâh yani halîfetu'llah
Devrinde bunca dergâh feth oldu 'âşıkâna
Tevsî'-i mülk-i devlet etmektir onda hikmet
Zîrâ hümâ-yı himmet 'ahdinde oldu lâne
Aldı semâzenler meydanını erenler
Pervâne der görenler döndükçe yana yana*

²⁴¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 253.

²⁴² Abdülbaki Nasır Dede, *Defter-i Dervişan II*, İSAM Ktb. No: 18112, s. 44.

Hurşîd kaldı bî-tâb yandı yanında mehtâb
Kandîl-i bâb u mihrâb fer virdi ferkadâna
Şems anda Mevlevîdîr tennûre pertevîdîr
Bir sırr-ı ma'nevidir kim çıkmış âsumâne
Bahre donup bu meydan mevc urdu mağz-ı Kur'an
Daldı niheng-i irfan deryâ-yı bi-kerâne
Mutrib çalıp nevâyı yad eyle kutb-ı nâyı
Peyveste kıl duâyı âmin-i kudsîyâne
Döndükçe çarh-ı gerdân dönsün onunla devrân
Mazhar olup o hakan eltâf-ı Müste'ânâ
Envar-ı Şems-i Tebriz tarihim etdi leb-riz
Devr-i semaya döndü bab-ı sema'-hane (1232/1817)²⁴³

Bu tamirattan sonra Yenikapı Mevlevîhanesi 1253/ 1837 yılında Sultan II. Mahmut'un himmetiyle ikinci bir tamirat daha geçirmiştir²⁴⁴.

Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Sultan II. Mahmut döneminde 1837 yılında gerçekleştirilen esaslı tamiratında tamir edilmeyen servi bahçesi isimli yerin etraf duvarları ile harem dairesi odalarının pencerelerine demir parmaklık takılması ve mevlevihanenin tamire muhtaç olan diğer yerlerinin tamir edilmesi dergâh Şeyhi Osman Salahaddin Dede tarafından talep edilmiştir. Osman Salahaddin Dede'nin bu talebi üzerine 14 B 1262/ 8 Temmuz 1846 tarihinde 69.828 kuruşa mal olacak bu tamiratın gerçekleştirilmesi ve masrafının evkaf hazinesinden verilerek eskiden olduğu gibi Laleli Vakfına masraf kaydedilmesi uygun görülmüştür²⁴⁵.

Yapılan bu tamiratlardan sonra arşiv belgelerinde yer alan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin tamirine ilişkin bir diğer bilgi de Sultan II. Abdülhamit döneminde. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Celaleddîn Efendi, 7 Za 1311/12 Mayıs 1894 tarihinde yazdığı dilekçesinde Yenikapı Mevlevîhanesi'nin, geçen zaman içerisinde yağın kar ve yağmur yüzünden oldukça harap olduğunu ifade etmiştir. Şeyh Mehmet Celaleddîn Efendi dergâhın tamiri hususunda birkaç sene önce de Evkaf Nezaretinden talepte

²⁴³ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Yay. Haz. Murat A. Karavelioğlu, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s. 57.

²⁴⁴ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 129.

²⁴⁵ BOA. İrade Dahiliye (Bundan sonra İ. DH. olarak geçecektir.) D.N. 123 G.N. 6298

bulduğunu da dilekçesinde belirtmiştir. Ancak Abdülmecit Han tarafından verilen emir hükmünce Evkaf Hazinesinde Yenikapı Mevlevîhanesi'nde gerçekleştirilecek tamirata karşılık olarak tahsis edilmiş olup birikmiş olan meblağın yetersizliği anlaşıldığından tamiratın gerçekleştirilmesi hususunda hala bir karar verilemediğinden bahsetmiştir. Bu senenin de geçirilmesi halinde dergâhın tamir masrafının bir kat daha artacağını ifade etmiş ve dergâhın böyle harap bir halde bulunmasına hilafetpenahinin razı olmayacağını ifade ederek tamir edilmesini istemiştir. Şeyh Mehmet Celaleddîn Efendi'nin bu isteği üzerine dergâhın mükemmelen tamiri hususunda Hazine-i Hassa Nezaretine 17 Za 1311/ 22 Mayıs 1894 tarihinde tebligat gönderilmiştir²⁴⁶. Ancak aradan yaklaşık bir yıl gibi bir süre geçmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmamıştır. Daha sonra gerçekleştirilen keşfin neticesinde dergâhın harem, selamlık ve dervişan daireleri tamiratının 168.320 kuruşa gerçekleşeceği anlaşılmış ve yapılan ihalesi neticesinde 51.320 kuruş eksiltilerek 117.000 kuruşa maktuan icra edilmek üzere taliplisine tevdi edilmiştir. Bunun üzerine mukavele senedi düzenlenerek keşif defteriyle birlikte arzedilmesi ve yukarıdaki meblağın sarfıyla tamiratın gelecek sene başlayacağı Hazine-i Hassa Nazırı tarafından 18 Ra 1314/27 Ağustos 1896 tarihinde ifade edilmiştir²⁴⁷. Arşiv belgelerinde tamiratın gerçekleştiğine dair herhangi bir belgeye rastlayamadığımız ve Mehmet Ziya'nın Yenikapı Mevlevîhanesi ve diğer tetkik eserlerde²⁴⁸ bu tamirata ilişkin herhangi bir bilgi bulamadığımız için yapılan bunca işleme rağmen dergâhın tamiratının yine gerçekleşmediği sonucunu çıkarıyoruz.

2.4.6.2. Kütahya Mevlevîhânesi'nin Tamir Edilmesi

Kütahya'nın Mevlevîlikle tanışması süreci Mevlevîliğin kuruluş yıllarına dayanmaktadır. Sultan Veled'in müntesiplerinden²⁴⁹ birisi olan ve "Kütahya Fatihî" olarak anılan Emir İmadüddîn Hezar Dinarî tarafından yaptırılan mescidin Kütahya'daki

²⁴⁶ BOA. Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı (Bundan sonra Y. MTV. olarak geçecektir.) D.N: 96, G.N:20

²⁴⁷ BOA. Y. MTV. D.N: 145, G.N:150

²⁴⁸ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 101-136; Hasan Özönder, "Yangınlarla Kaybettiğimiz Yenikapı Mevlevîhanesi", (9. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler, 15-16 Aralık 1997 Konya- Türkiye), Konya 1998, s. 143-189; Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevîhanesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 93-108.

²⁴⁹ Abdurrahman Doğan, Kütahya'da bulunan ve Hezar Dinari tarafından yaptırılmış olan dört adet mesciddeki kitabelerdeki tarihlerden yola çıkarak kronolojik olarak Hezar Dinari'nin Sultan Veled'e intisab etmesinin imkansızlığından bahsederek Sultan Veled olarak Mevlânâ'nın babası Bahaeddîn Veled'in kastedilmiş olabileceğini ileri sürer. Bkz. Doğan, s. 19; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 26.

ilk mevlevîhane olduğu ifade edilmektedir²⁵⁰. Burası daha sonra dergâhın ilk şeyhi olan Celaleddîn Ergun Çelebi'ye atfen Erguniyye Dergâhı²⁵¹ olarak meşhur olacaktır²⁵². Kütahya Mevlevîhanesi şeyh ailelerinin Mevlevîlik kültürüne çok büyük katkıları olmuştur²⁵³. Kütahya Mevlevîhanesi defalarca tamir görmüşse de bu tamirlere ilişkin bilgilerimiz daha çok XIX. yüzyılda yapılan tamiratlarla sınırlıdır. XIX. yüzyılın hemen başlarında Sultan II. Mahmut döneminde, nişancı iken Kütahya'ya sürgün edilen Halet Efendi tarafından yaptırılan ilk tamiratın tarihi 1227/1812'dir²⁵⁴. Yine 1229/1813 yılında Kütahya'da zorunlu ikamete tabi tutulan Sadrazam Galip Paşa, dergâh yakınındaki bir evi şeyh ailesine tahsis etmiş ve bunun içinde bir vakfiye düzenletmiştir²⁵⁵. Kütahya Mevlevîhanesi'nin II. Mahmut dönemindeki esaslı tamir girişimi ise 1252/1836 yılında Hafız Mehmet Paşa²⁵⁶ tarafından başlatılan tamirattır.

Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi Abdülkadir Efendi'nin, mevlevîhanenin tamire muhtaç olduğundan bahsederek gerekli tamiratın yapılması hususunda yazdığı dilekçe üzerine mevlevîhanenin tamiri görevi masraflarını kendisi karşılamak üzere Kütahya Muhassılı Hafız Mehmet Paşa'ya verilmiştir. Hafız Mehmet Paşa aldığı bu emir üzerine bu tamirata büyük bir memnuniyetle gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Mevlevîliğe karşı ilgili olan Hafız Mehmet Paşa, bulunduğu İşkodra'dan dönerken Filibe'ye uğramıştır. Burada Filibe Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi ile yaptığı görüşme esnasında Ali Efendi tarafından dergâhın tamire muhtaç olduğu ifade edilmiştir. Hafız Mehmet Paşa, 1836 yılı ortalarında merkeze yazdığı arızada, görüştüğü Filibe Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi'nin erbab-ı halden ve duası alınacak kişilerden olduğundan bahsederek Filibe Mevlevîhanesinin tamirinin Nazif Ağa tarafından gerçekleştirilmesi için izin verilmesini

²⁵⁰ Doğan, s. 74.

²⁵¹ Hasan Özönder, "Kütahya Mevlevîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 69. Mevlevîhaneler üzerine kapsamlı bir doktora tezi hazırlamış bulunan Barihüda Tannrkorur ise bu iddianın ispatlanmaya muhtaç bir iddia olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Barihüda Tannrkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000, c. II, s. 482.

²⁵² Kütahya Mevlevîhanesi'nde XIX. yüzyıl sonuna kadar postnişin olanları listesi için bkz. KMMMA 51/29; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 213-214.

²⁵³ Mustafa Güneş, "Mevlevîlik Kültürü Açısından Kütahya", (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006 Konya-Türkiye), *Bildiriler*, Konya 2007, s. 259-270.

²⁵⁴ Özönder, "Kütahya....," s. 74.

²⁵⁵ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 218; Özönder, "Kütahya....," s. 74.

²⁵⁶ Mehmet Süreyya, c. 2, s. 557.

istemmiştir²⁵⁷. Hafız Paşa'nın Filibe Mevlevîhanesi ile ilgili bu tamirat isteği Bâb-ı âliye iletildikten sonra Bâb-ı âliden 29 Z 1252 / 6 Nisan 1837²⁵⁸ tarihinde verilen cevapta, Hafız Paşa'nın Nazif Ağa tarafından tamir ettirilmesini istediği Filibe Mevlevîhanesi'nin, Filibe Nazırı Mustafa Ağa tarafından tamir ettirilmesinin uygun görüldüğü ifade edilmiştir. Filibe Mevlevîhanesi'ne taamiye olarak aylık 250 guruş ve Kütahya Mevlevîhanesi'ne de Kütahya muhassıllığı temettuatından aylık 150 guruş taamiye tahsis edilmiştir²⁵⁹. Hafız Mehmet Paşa, kendisine Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamirâtı görevi verildikten sonra Kütahya'da bu tamiratla ilgilenmeye başlamıştır. Redif askerleri için yapılacak talimhanelerin inşaatıyla eşzamanlı başlayan mevlevîhane tamirâtı henüz bitmeden Hafız Paşa'ya Sivas Valiliği görevi tevdi edilmiştir²⁶⁰. Bu durum üzerine Bâb-ı âliden verilen emirde, yarım kalan inşaatların tamamlanması için gerekli olan 235.000 kuruşun Hafız Paşa'nın yerine Kütahya Muhassılı tayin olunan Dilaver Paşa tarafından verilmesi, Hafız Paşa'dan talep olunmaması ve inşaatların bitirilmesi hususu Dilaver Paşa'ya bildirilmiştir²⁶¹.

Hafız Mehmet Paşa, Sivas valiliği ile görevlendirildiği için mevlevîhane inşaatı ile ilgili olarak giderken verdiği bilgide, Kütahya Mevlevîhanesi'nin inşasına başladığını ve tamamlanmak üzere olduğunu, kış mevsiminin gelmesi nedeniyle sıva vb. işlerin yapılması uygun olmayacağından ilkbahara bırakılmasının uygun görüldüğünü, yarım kalan yerlerin tamamlanması hususunu da Kütahya'da bırakmış olduğu vekiline tenbih ettiğini belirtmiştir. Mevlevîhanenin inşaat malzemesinin dahi hazırlanmış olduğu ancak, çalışacak olan amelelerin ücretleri gibi bazı masrafların da tarafından verilmek üzere mevlevîhane inşaatının tamamlanması hususu Hafız Paşa tarafından Dilaver Paşa'ya ifade edilmiştir. Bu durum üzerine Dilaver Paşa Kütahya'ya ulaştıktan birkaç gün sonra İstanbul'dan gelen inşaat ustası ve diğer uzmanlarla birlikte mevlevîhaneye gidip yarım kalan inşaatı kontrol ettirmiştir²⁶². Bu kontrolde

²⁵⁷ BOA. HAT. D.N: 1303, G. N: 50797

²⁵⁸ Sicill-i Osmanî'de Hafız Mehmet Paşa'nın Cemaziyelahir 1249'da (Ekim-Kasım 1833) feriklikle İşkodra mutasarrıfı olduğu ve bu görevinden ayrıldıktan sonra da Kütahya feriki olduğu ifade edilmektedir. Hafız Mehmet Paşa'nın ne zaman Kütahya feriki olduğu tam belirtilmese de Şaban 1252'de (Kasım 1836) vezirlikle Sivas Valisi olduğu bilgisi verilmektedir. (c. II. s. 557.), Arşiv kataloglarında belge için tahmini tarihlendirme yapıldığı için yukarıda verilmiş olan tarihin 1836 yılı yaz ayları olması daha mantıklıdır.

²⁵⁹ BOA. HAT. D.N: 1303, G.N: 50782

²⁶⁰ Mehmet Süreyya, c. 2, s. 557.

²⁶¹ BOA. HAT. D.N: 589, G.N: 28791

²⁶² BOA. HAT. D.N: 590, G.N: 29007-F

mevlevîhanenin selamlığında inşa edilecek olan meydan odası, cami-i şerif, matbah, ahır, şadırvan, semahanenin altına yapılacak olan hücrelerin ve harem dairesine ilave edilecek dört odanın inşasına daha başlanılmadığını sadece semahanenin inşasına başlanıldığı görülmüştür. Başlanılmış olan semâhanenin de henüz kafesten ibaret olan yarım bir inşaat olduğu görülmüştür. Hafız Mehmet Paşa'nın temin edip hazırladığını ifade ettiği inşaat malzemelerinin nerede olduğu kalfa ve diğer kişilerden sorulmuş ancak mevlevîhanenin inşası için hazırlanmış malzemenin de olmadığı anlaşılmıştır. Hatta semâhanenin inşasında kullanılan kerestenin de redif askerlerine yapılacak olan talimhane binası için hazırlanan kerestelerden olduğu öğrenilmiştir. Dilaver Paşa, mevcut haliyle inşaatın tamamlanmasının ne kadar masrafla gerçekleştirilebileceği inşaat kalfası ve diğer uzman kişilere sorduğunda, mevlevîhane inşaatının 105.000 kuruş masrafla tamamlanabileceği cevabı almıştır. Masrafın bu şekilde kabarık çıkması üzerine Dilaver Paşa 13 Z 1252/ 21 Mart 1837 tarihinde Bab-ı âliye yazdığı dilekçesinde, Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa'nın da mevcut durumu gördüğünden bahsederek mevlevîhane inşaatının mevcut durumunu anlatmış ve hazırlanan keşif defterini de göndermiştir. Dilaver Paşa, yukarıda ifade ettiğimiz hususları ifade eden bir arıza kaleme alarak kendisi ile inşaatları gezmiş olan Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa'ya da göndermiştir²⁶³. Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa'da Kütahya'da inşa edilen talimhaneler ve mevlevîhane binası ile ilgili olarak Bab-ı âliye bir tezkire sunmuştur. Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa, sunduğu bu tezkiresinde, daha önce görev icabı, Kütahya'da bulunduğu esnada, Kütahya'daki talimhane ve mevlevîhanenin ne kadar eksikleri olduğunu bizzat gördüğünü ifade etmiştir. Ahmet Fevzi Paşa bu eksikliklerden bahsetmekle birlikte, Sivas Valisi Hafız Mehmet Paşa'nın bu iki binayı mevcut duruma getirinceye kadar birçok emek ve para harcadığından da bahsetmektedir. Bununla birlikte ahali ve ders hocalarından Osman Efendi, İsmail Efendi ve talebeleriyle birlikte taş ve toprak taşıyarak, bir sürü sıkıntıya katlanarak devlet için güzel hizmet ettiğini de ifade etmiştir. Kaptan Paşa, esasında mevlevîhane binasının kafes suretinde ise de, talimhanenin tamamlanmaya yakın olduğunu ve Dilaver Paşa'nın gönderdiği keşif defterinde belirtilen kurşun serilmesi ve diğer süslemelerden vazgeçilerek daha uygun bir şekilde tamamlanmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Uygun görülürse talimhane ve mevlevîhane binalarının şimdiki

²⁶³ BOA. HAT. D.N: 590, G.N: 29007-E

mevcut hali defter edilerek Kütahya'da bulunan inşaat kalfasının İstanbul'a çağrılmasını, Ebniye-i Hassa müdürü Halim Efendi ile yapılacakların görüşülüp alınacak kararın Bab-ı âliye bildirilmesini ve bu hususta Bab-ı âlide ne şekilde karar verilirse kendisi tarafından da cevabının yazılmasını teklif etmiştir²⁶⁴.

Gerek Kütahya Muhassılı Dilaver Paşa'dan gelen arıza, gerek Kaptan-ı Derya Ahmet Fevzi Paşa'nın vermiş olduğu bilgiler, gerekse Sivas Valisi Hafız Mehmet Paşa'nın Kapı Kethüdası Muhib Efendi'nin tezkiresinde ifade edildiği üzere mevlevîhane inşaatının tamamlanmakta olduğu, her bir malzemesinin temin edildiği sadece işçi yevmiyeleri gibi masrafların kaldığı gibi birbiriyle çelişkili bilgiler merkezde bir karmaşaya yol açmıştır. Bu durum mevlevîhane'nin tamirinin uzamasına da sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu çelişkili bilgiler üzerine durumun açıklığa kavuşturulup gereğinin yapılması için, Kütahya'da inşaatına başlanılan talimhaneler ve mevlevîhanenin gerçek durumunun ne olduğu, mevlevîhane binası inşaatında kullanılmak üzere temin edilen inşaat malzemelerinin neler olduğu ve Kütahya'da kimlere bırakıldığı gibi hususların Hafız Mehmet Paşa'dan²⁶⁵ tekrar sorulması ve Hafız Mehmet Paşa'dan gelecek cevaba göre gereğinin yapılması Bab-ı âli tarafından emredilmiştir²⁶⁶.

Yukarıdaki ifade ettiğimiz hususlar hakkında Sivas Valisi Hafız Paşa'dan ne şekilde cevap geldiğini öğrenememekle birlikte aşağıda ifade edeceğimiz üzere, Kütahya Muhassılı Dilaver Paşa'nın Kütahya'da inşa edilmekte olan redif askerleri talimhane binasına ait inşaat malzemelerinden kendi ikamet edeceği Kütahya hükümet konağı binasına sarf ettiği iddiaları bu meseleye başka bir boyut katmaktadır. Dilaver Paşa, hakkındaki bu iddialar üzerine uzun bir arıza kaleme alarak durumu açıklamaya çalışmıştır. Dilaver Paşa, 23 B 1253/ 23 Ekim 1837 tarihinde yazmış olduğu mektubunda Kütahya'da inşa olunacak talimhane ve mevlevîhane inşaatlarının İstanbul'da yapılan keşiflerinin 235.000 kuruş olduğunu ve bu masrafın kendisi tarafından karşılanması emri verildiğini ifade ettikten sonra, talimhane duvarına konulan mermer taşlarını söküp muhassıl konağına koymak gibi bir hareketin doğruluk ve karakterine aykırı olduğunu ve nezdinde büyük bir hıyanet olduğunu ifade etmiştir. Dilaver Paşa, bu zamana kadar yapmış olduğu hizmetlerinden de anlaşılacağı üzere bu

²⁶⁴ BOA. HAT. D.N: 590, G.N: 29007-B

²⁶⁵ BOA. HAT. D.N: 590, G.N: 29007-A

²⁶⁶ BOA. HAT. D.N: 590, G.N: 29007

türlü bir hıyaneti yapamayacağı aşikar iken kendisi hakkında bu şekilde bir iftira atılarak itibarının zedelenmesinin, kendisini büyük bir üzüntüye soktuğunu ifade etmiştir. Dilaver Paşa, bu iftiradan kurtulmak için talimhane ve mevlevîhane inşaatlarının incelenmesini ve bir taşına zarar gelmişse gerekli cezaya çarptırılmasını özel olarak niyaz etmiştir. Ancak talimhane ve mevlevîhane inşaatı fazlasından ortaya atılmış ve işe yaramayan taşlardan birkaç parça taş alınıp kullanıldığını, yine Vali Hafız Paşa tarafından ileride memleket konağının tamiri için kullanılır düşüncesiyle toplanılıp bir yere konulan 23 adet direk ile bir miktar ufak tahtanın memleket malı olduğu ahali tarafından bildirildiğinden dolayı şehir ileri gelenlerinin onayıyla alınıp memleket konağının inşasında kullanıldığını ifade etmiştir. Dilaver Paşa, valinin malı olarak sonradan yerine daha iyisi konulmak şartıyla yalnız 150 okıyye nef t yağ ı alındığını ve bunlardan başka mevlevîhane ve talimhane inşaatlarının malzemelerine hiçbir şekilde el sürülmediğini ifade etmiştir. Dilaver Paşa, mevlevîhane ve talimhane inşaatlarının tamamlanması masrafının İstanbul'da hazırlanan keşif bedelinin 235.000 kuruş olduğunu ancak, İstanbul'dan gelmiş olan kalfanın raporuyla talimhanenin 500.000 kuruşluk masrafla, mevlevîhanenin de 100.000 kuruşluk masrafla tamamlanmasının mümkün olduğunu vurgulamıştır. Kütahya ve Karahisar sancakları geliriyle bu bedelleri karşılamanın mümkün olamayacağını, bu masrafları karşılamak içinde fukara halk üzerine daha fazla vergi salıp tahsiliyle de ahaliye zulm edemeyeceğini ifade etmiştir. Dilaver Paşa, inşaatların tamamlanması için gerekli olan 1200 kesenin (600.000 kuruş) şimdi ve daha sonra karşılanması mümkün olmadığından, harcırahı kendisi tarafından verilmek üzere emin ve güvenilir bir inşaat kalfasının tayin edilmesini ve inşaatı tamamlanacak olan binaların detaylıca keşif ve muayene olunarak defterinin yine aynı memurla Bab-ı âliye sunulmasını, şayet inşaatın İstanbul'dan keşfolunduğu gibi 235.000 kuruşla tamamlanması mümkün olursa maaşıyla tamiratı tamamlayacağını ancak önceki keşifleri gibi 600.000 kuruş olur ise bunun imkanları dışında olacağını ve bu hususta merhametlerine sığındığını belirtmiştir²⁶⁷.

Dilaver Paşa'nın Bâb-ı âliye yazdığı ve bu arıza üzerine talimhane binası malzemelerinin hükümet konağına sarf olunduğuna dair iddianın aslı olmadığına hükümlenmiş ve Dilaver Paşa'nın isteğı üzere yeni bir keşif için sağlam ve güvenilir bir inşaat kalfasının görevlendirilmesiyle Dilaver Paşa'ya gereğı üzere cevabın

²⁶⁷ BOA. HAT. D.N: 1306, G.N: 50979-A

yazılması emredilmiştir²⁶⁸. Bu istek üzerine İstanbul'dan gönderilen inşaat kalfası Abdülhalim Efendi'nin 25 B 1254/ 14 Ekim 1838 tarihinde hazırlamış olduğu keşif raporunda sadece mevlevîhane inşaatının tamamlanması için 118.897 kuruş gerekli olduğu ifade edilmiştir²⁶⁹.

İstanbul'dan gönderilen inşaat kalfası Abdülhalim Efendi'nin çıkartmış olduğu 118.897 kuruşluk keşif raporu da Bâb-ı âli tarafından güvenilir bulunmamış olacak ki, 29 Z 1255/ 4 Mart 1840 (a.g.y.tt)²⁷⁰ tarihinde Mevlevîhanenin tekrar incelenip ölçülmesi için Tophane-i Amire kaymakamlarından Ethem Bey ile bir mühendisin Kütahya'ya memur edildikleri ifade edilmiştir²⁷¹.

Yukarıda ayrıntılarını vermiş olduğumuz Kütahya Mevlevîhanesinin tamiri hususu belgelerden de anlaşıldığı üzere yaklaşık beş yıllık bir sürenin geçmesine rağmen kaynak sıkıntısı nedeniyle tamamlanamamıştır. Gerek Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi Abdülkadir Efendi'nin istekleri gerekse Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'nin dahi ara sıra dile getirdiği tamiratın tamamlanması isteği karşısında meselenin halledilmesi için çaba sarfedilmiştir. Semâhanenin ve diğer binaların büyüklüğünün mevlevîhanenin eski halini geçmemesi şartıyla toplam masrafının 53.979 kuruş olacağına dair Maliye Nazırı tarafından gönderilen tahrir üzerine mevlevîhanenin inşasının nice manevi himmetlere vesile olacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle 20 L 1256/15 Aralık 1840 tarihinde belirtilen masrafın Maliye ya da Evkaf-ı Hümayûn hazinelerinin hangisine karşılanması münasip ise oradan karşılanıp inşaatın tamamlanması hususunda emir verilmiştir²⁷². Verilen bu emir üzerine oldukça uzamış olan Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamiri işi Sultan II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen Sultan Abdülmecit dönemine sarkmıştır.

²⁶⁸ BOA. HAT. D.N: 1306, G.N: 50979

²⁶⁹ BOA. HAT. D.N: 1244, G.N: 48320-J

²⁷⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivinde özellikle hiçbir tarih ibaresi olmayan belgeler tasnif edilirken belge içeriğine göre tahmini bir tarihlendirme yapılmış ve bu husus yazılan belge özetinin sonuna a.g.y.tt. (ay, gün, yıl tahmini tarih) kısaltması konularak ifade edilmiştir. Bu tarihlendirmeler hususunda bazen birkaç yıl yanlış tarihlendirme yapılmış olabileceği haturdan çıkarılmamalıdır.

²⁷¹ BOA. C. EV. D.N: 43, G.N: 2105

²⁷² BOA. İ. DH. D.N: 27, G.N: 1315

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamir edilmesi ile ilgili olarak diğer kaynaklarda belirtilen²⁷³ 1836 yılında Hafız Mehmet Paşa tarafından gerçekleştirildiği ifade edilen tamirat aslında tamamlanamamıştır. Hafız Mehmet Paşa tarafından başlatılan tamir işi Hafız Mehmet Paşa'nın Sivas Valisi tayin edilmesiyle Kütahya muhassılı olan Dilaver Paşa'ya havale edilmiş, ancak Dilaver Paşa zamanında da tam anlamıyla bitirilememiş ve 1257/1841 tarihinde Mutasarrıf Mustafa Paşa tarafından tamamlanmıştır.²⁷⁴ Yapılan bu tamiratla ilgili kitabede yazılanlar ise aşağıdaki gibidir;

*Kurb-ı âlem gavs-ı evham padişâh-ı muhterem
Şah-ı mansûru'l alem şevketlü Han Abdülmecid
Calis-i evreng-i şevket ol şah-ı malik-i rikab
Cûd-ı lütfiyle eder eder şâhân-ı âfâk-ı âbid
Ol şehinşâh-ı selimü'l kalb adi'l-meşrebin
Çekdi nev-tedbir adlî zulme bir ser-sedid
Kıldı tanzîmât ile ma'mûr mülk ü millet
Buldu dünya intizam hali bir vefk-i ümid
Alemi kıldıkta îmar ol şehinşah-ı güzîn
Hak Teâlâ ömrünü ikbâlini kılsın medîd
Eyleyüp ervâh-ı ehlullaha kamed-i ihtiram
Bir dürü dergâhların tecdid kıldı bir mezîd
İşte ez cümle Kütahya Mevlevî Dergâhı'nın
Tarih-i dürr-i semende letafet gün gibi oldu bedîd
Şâd olur rûh-ı Cenâb-ı Mevlevî ol şâhdan
Böyle bir dür ki kılındı ahd-ı lütfunda cedîd
Buldu Kütahya zehî bu dergâh-ı zîb ile tam
Mısra-i zibâsı oldu bu tarih-i müfîd-i ümid
Resm-i diğerde dedim tarih-i bâlâsın Azîz
Kıldı pâk îcad bu dergâhı Han Abdülmecîd²⁷⁵ 1257-1841/42*

²⁷³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 218; Özönder, "Kütahya....," s. 74; Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin....*, c. II, s. 482.

²⁷⁴ Doğan, s. 31; Özönder, "Kütahya....," s. 74.

²⁷⁵ Doğan, s. 31.

Gerçekleştirilen bu tamirattan yaklaşık 18 yıl sonra 1274/1857-58 yıllarında Kütahya'da meydana gelen yoğun selden²⁷⁶ etkilenen mevlevîhane yine tamire muhtaç hale gelmiştir²⁷⁷. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Çelebi, Kütahya'da yoğun yağıştan dolayı meydana gelen sel sonucunda taşan derenin hemen kıyısındaki Kütahya Mevlevîhanesi'nin selden etkilenip harap olduğunu yapılan keşfi neticesinde 29.000 kuruşla tamirinin mümkün olacağını anlaşıldığını ifade etmiştir. Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi İsmail Hakkı Efendi tarafından tamiri hususunda istida olunmuşsa da 29.000 kuruşluk meblağın karşılanmasına imkan olmadığından dolayı tamiratının ertelenmesine karar verilmesi üzerine Şeyh İsmail Efendi durumu Mehmet Said Çelebi'ye bildirmiştir. Mehmet Said Çelebi, Dersaadete yazdığı dilekçesinde İstanbul'dan dönüşü esnasında Kütahya'ya uğrayarak mevlevîhanenin durumunu bizzat gördüğünü, Kütahya'da meydana gelen kuvvetli yağmurdan dolayı meydana gelen sel suyunun türbe-i şerif, semahane ve diğer yerleri bütün doldurduğunu, harem tarafını yıkarak yerle bir ettiğini ifade etmiştir. Bu durum üzerine dergâh şeyhi İsmail Efendi'nin dergâhın tamiri isteği için gittiği İstanbul'da, fukara ve dervişanın da dergâhta ümitsiz ve şaşkın bir şekilde kalmış olduklarından bahsederek dergâhın tamiri hususunu 1 B 1275/ 4 Şubat 1859 tarihinde yazmış olduğu dilekçesinde dile getirmiştir²⁷⁸. Çelebi Efendi'nin yukarıda ifade ettiğimiz dilekçesi üzerine 15 L 1275/ 18 Mayıs 1859 tarihinde Kütahya Mevlevîhanesi'nin tamire muhtaç olan yerleriyle yanmış olan üç odası, sel geçmesi nedeniyle yıkılan semahane duvarının yapılan keşfi gereğince 29.550 kuruş masrafla tamir ettirilmesi ve masrafının da Evkaf hazinesinden karşılanması hususunda emir verilmiştir²⁷⁹.

Kütahya Mevlevîhanesi, 1859 yılında gerçekleştirilen tamirinden sonra aradan geçen zaman içerisinde oldukça yıpranmış ve 1886 yılına gelindiğinde yeniden tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu zaruret üzerine, yapılan keşfi neticesinde 60.000 kuruşluk bir bedelle tamiratın gerçekleştirilebileceği anlaşılmıştır. Dergâhın ekonomik açıdan imkansızlıklar içerisinde bulunmasından dolayı bu masrafın hazine tarafından karşılanması isteği ile verilen dilekçe üzerine 13 S 1304/11 Kasım 1886 tarihinde bu tamirat masrafının yarısının Hazine-i Hassa'dan yarısının da Evkaf Hazinesinden

²⁷⁶ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 135, G.N:71, BOA. İrade Meclis-i Vala evrakı belgeleri (Bundan sonra İ. MVL. olarak geçecektir.) D.N: 406, G.N:17635

²⁷⁷ Kütahya Mevlevîhanesi hakkında bilgi verilen kaynaklarda bu selden bahsedilmemektedir.

²⁷⁸ BOA. İ.DH. D.N. 431, G.N. 28551

²⁷⁹ BOA. İ.DH. D.N. 431, G.N. 28551

karşılanarak tamiratın gerçekleştirilmesi emri verilmiştir²⁸⁰. Verilen bu emir üzerine dergâhın tamiratına başlanmış ve tamiratın sona ermesi 1889 yılını bulmuştur²⁸¹. Mevlevîhanede tamiratın sona ermesine rağmen tamire muhtaç olan kısımlar bütünüyle tamir edilebilmiş değildir. Kütahya Mevlevîhanesi'nin gerçekleştirilen bu tamirâtı esnasında dervişlere mahsus olan bazı kısımları tamir bütçesininin yetersiz gelmesinden dolayı yarım kalmıştır. Yarım kalan bu eksikliğin de tamamlanması için hükümet nezdinde girişimlerde bulunulmuştur. Yarım kalan hücrelerin tamiri için gerekli olan 20.000 kuruşluk meblağın da karşılanması için 27 Ra 1311/ 8 Ekim 1893 tarihinde yazılan dilekçenin²⁸² kabul görüp görmediği hususunda kaynaklarda açıklayıcı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Kütahya Mevlevîhanesi'nin XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarındaki harap ve bakımsız²⁸³ durumu göz önüne alınırsa yukarıda dile getirilmiş olan 20.000 kuruşluk yardım talebine olumlu cevap verilmediği hükmünü çıkarabiliriz.

2.4.6.3. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi ile ilgili olarak kaynaklarda detaylı bilgi bulmak pek mümkün değildir. Ancak ulaşabildiğimiz 15 S 1207/ 2 Ekim 1792 tarihli bir belgede III. Selim'in cülusundan sonra mevlevîhane vakıflarının beratlarının yenilenmesi isteği ile ilgili bir dilekçeden şeyhinin Mehmet Dede olduğunu öğreniyoruz. Belgede mevlevîhanenin Güzelhisar'da, Ramazan Paşa mahallesinde bulunduğu da ifade edilmektedir²⁸⁴. Şeyh Mehmet Dede'nin ne kadar süre mevlevîhane şeyhliği vazifesini yerine getirdiğini tam olarak bilemiyoruz. Ancak 25 R 1237/ 12 Ocak 1822 tarihinde Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi tarafından kaleme alınan bir belgede Güzelhisar Mevlevîhanesi'ne ait vakıfların mütevellisi bulunmadığından, kendisi tarafından icazetname ile Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi şeyhi tayin edilen Esseyyid Elhac Mustafa Dede'ye mütevellilik beratı verilmesi isteği dile

²⁸⁰ BOA. İ. DH. D.N: 1009, G.N: 79671

²⁸¹ Özönder, "Kütahya....", s. 74; Sezai Küçük, "Dünden Bugüne Kütahya Mevlevîhanesi", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 10, sy. 29, Güz 2006, s. 62.

²⁸² BOA. Dahiliye Mektubi Kalemî Belgeleri (Bundan sonra DH. MKT. olarak geçecektir.) D.N: 146, G.N: 22

²⁸³ Küçük, "Dünden Bugüne....", s. 62.

²⁸⁴ BOA. C.EV. D.N: G.N: 17110

getirilmiştir²⁸⁵. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin bu isteği kabul edilerek 24 B 1237 / 16 Nisan 1822 tarihinde Şeyh Mustafa Dede'ye mütevellilik beratı verilmesi uygun görülmüştür. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi, 1834 yılında çarşıda meydana gelen yangında büyük bir zarar görmüştür. Bu yangından sonra aradan dört yıl geçmesine rağmen mevlevîhane tamir ettirilememiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, İstanbul'da bulunduğu esnada kendisiyle görüşen Aydın Mevlevîhanesi şeyhinin dergâhın tamiri hususunda kendisinden yardım istediğini belirtir ancak şeyhin ismini belirtmez²⁸⁶. Şeyh Efendi'nin bu isteğinin üzerinden çok geçmeden vefat ettiğini belirten Mehmet Said Hemdem Çelebi, mevlevîhane meşihatine Ali Dede'nin tayin edildiğini bildirir. 01 B 1254 / 20 Eylül 1838 tarihli bu belgede ismi belirtilmeyen şeyhin 1834 yılında dergâhın yanması esnasında şeyh olduğu da göz önüne alınırsa yukarıda ifade etmiş olduğumuz 1822 tarihli belgedeki Şeyh Mustafa Dede olması ihtimal dahilindedir. Şeyh Ali Dede'nin Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi şeyhliği oldukça kısa sürmüştür. Hacı Ali Dede'nin 1259/1260-1843/1844 tarihlerinde vefatı üzerine meşihat 1261/1845 tarihinde Mehmet Said Dede'ye tevcih edilmiştir²⁸⁷. Mehmet Said Dede'nin meşihati 01 Ra 1275/ 9 Ekim 1858 tarihine kadar sürmüştür²⁸⁸. Mehmet Said Dede, dergâha gelen su ile ilgili olarak Ahmet isimli bir şahısla girmiş olduğu münakaşa ve bu şahsı yaralaması yüzünden icra kılınan mahkemede suçlu bulunmuştur²⁸⁹. Bu uygunsuz durum üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan olaya müdahale edilmiş ve 01 Ra 1275 / 9 Ekim 1858 tarihinde Mehmet Said Dede'nin yapmış olduğu bu uygunsuz hareketten dolayı görevinden alınıp yerine Yenikapı Mevlevîhanesi Semâzenbaşı Kemal Ahmed Dede'nin tayin edilmesi uygun görülmüştür²⁹⁰. Kemal Ahmed Dede'nin bu görevde ne kadar kaldığını şimdilik bilemiyoruz. Ancak Aydın Mevlevîhanesi postnişinliği görevinde iken yaz aylarında Hanya'da bulunan Mevlevî muhibbanına mesnevî dersleri veren ve bu şekilde birkaç yıl devam ettikten sonra 1880 yılında Hanya Mevlevîhanesi'nin kurulmasıyla ilk şeyhi olan Şemseddin Dede 22 C 1290 / 17 Ağustos 1873 tarihinde Aydın Mevlevîhanesi şeyhi olarak görülmektedir²⁹¹. Şemseddin Dede'nin 1880 yılında Hanya Mevlevîhanesi şeyhi olmasından sonra Aydın

²⁸⁵ BOA. C.EV. D.N: 140, G.N:6989

²⁸⁶ BOA. HAT. D.N: 553, G.N:27356-A

²⁸⁷ BOA. C. EV. D.N:211, G.N: 10547

²⁸⁸ BOA. Sadaret Mektubi Kalemi umum vilayet yazışmalarına ait belgeler (Bundan sonra A. MKT. UM. olarak geçecektir.) D.N:328, G.N:51

²⁸⁹ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 324, G.N:30

²⁹⁰ BOA. A. MKT. UM. D.N:328, G.N:51

²⁹¹ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N:85

Mevlevîhanesi'ne kimin şeyh olduğunu net olarak kestirememekle beraber 5 R 1310 / 27 Ekim 1892 tarihinde şeyhi Mustafa Nuri Dede'dir²⁹².

Yukarıda XIX. yüzyıldaki şeyhleri hakkında kısa bir bilgi verdiğimiz Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi, 1834 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. Bu yangın sonrasında mevlevîhanenin hemen yeniden inşası mümkün olamamış ve mevlevîhane öylece kalmıştır. Bu durum üzerine, Mehmet Said Hemdem Çelebi, İstanbul'da bulunduğu esnada meseleyi dönemin Aydın Eyâleti müşiri olan Yakup Paşa'ya arz etmiştir. Çelebi'nin bu isteği üzerine Yakup Paşa, bu meselenin başkalarına arz edilmesine gerek yok Aydın'a döndüğümde öncekinden daha iyi inşa ederim diyerek Çelebi Efendi'nin isteğinin yerine getirileceğini ifade etmiştir. Ancak bu inşaat gerçekleşmeden Yakup Paşa görevinden alınmıştır. Bu esnada dergâhın şeyhinin de vefat etmesi dergâhın daha fazla harap ve perişan kalmasına sebep olmuştur. Mehmet Said Hemdem Çelebi, dergâhın şeyhsiz kalmasını iyi görmeyerek belki bir şeyh tayin edilince belde eşrafi tarafından yardım yapılır diyerek dergâh şeyhliğini Ali Dede'ye tevcih etmiştir. Ancak buna rağmen Mütesellimin ve eşrafın yardımları söz konusu olmamıştır. Hatta şeyh tayin olunan Ali Dede ailesiyle beraber ikamet edecek bir ev dahi bulamadığı için Konya'ya geri dönmek zorunda kalmıştır. Aydın'a gidişinde ailesiyle birlikte açıkta kalarak büyük sıkıntı çeken dergâh şeyhi Ali Dede, mevlevîhanenin tamir edilmesi için Mehmet Said Hemdem Çelebi'den Padişah'tan yardım istemesi konusunda ricacı olmuştur. Mehmet Said Hemdem Çelebi'de Padişahın, Osmanlı memleketinde nice cami, mescid, tekke ve zaviyeyi yeniden ihya ettiğinden bahsederek bu mevlevîhanenin de sadaka-yı şahane olarak yeniden ihya edilmesi için 01 B 1254/ 20 Eylül 1838 tarihinde bir arzuhal yazmıştır²⁹³. Yukarıda özetlediğimiz dilekçe üzerine hem kış mevsiminin gelmiş olması, hem de inşa edilecek dergâhın ne büyüklükte olacağının ve masrafının ne olacağının bilinmediği için bu durumun Aydın Müşiri Tahir Paşa'ya bildirilerek, dergâhın yerini incelemesi, yapılacak binanın resmedilmesi ve ne kadara mal olacağının keşfettirilerek Dersaadete bildirilmesi emredilmiştir²⁹⁴. Kendisine verilen bu emir üzerine Tahir Paşa bu işlemleri gerçekleştirmiştir. Tahir Paşa'nın gönderdiği keşif raporlarında inşaatın 85.525 kuruşa mal olacağı anlaşılmıştır²⁹⁵. Ancak

²⁹² BOA. İrade Maliye Belgeleri (Bundan sonra İ. ML. olarak geçecektir.) D.N: 4, G.N: 1310 / C-15

²⁹³ BOA. HAT. D.N: 553, G.N:27356-A

²⁹⁴ BOA. HAT. D.N: 553, G.N: 27356

²⁹⁵ BOA. HAT. D.N: 637 G.N: 31415-A

hem inşaat mevsimi olmaması hemde masrafın biraz fazla bulunmasından dolayı, dergâhın ebatlarının küçültülmüş haliyle dahi ne kadar masrafa mal olacağını anlaşılmaması için yeniden Aydın'dan cevap alınması ve inşası emredildiği takdirde gerekli olan meblağın nereden karşılanacağı konusunda ne şekilde irâde-i seniyye buyrulur ise bildirilmesi de istenilmiştir.

Sonuçta Aydın'dan gelen keşif raporları ve resimler Padişaha sunulmuş, ancak yapılması planlanan mevlevîhanenin Çırağan Sarayı yakınındaki (Beşiktaş Mevlevîhanesi) mevlevîhaneden bile daha büyük olduğunun resimden anlaşılması üzerine taşrada bu kadar büyük bir mevlevîhanenin inşasına gerek olmadığından bu konunun Ebniye-i Hassa müdürüne havalesiyle Aydın'a uygun bir memur gönderilerek incelenmesi ve gereğine göre resmedilip, masrafının çıkarılarak gerekenin yapılması 02 Za 1254/17 Ocak 1839 tarihinde emredilmiştir²⁹⁶.

Bu emir üzerine yapılacak mevlevîhanenin keşfi 17 Z 1254/ 3 Mart 1839 tarihinde tekrar yapılmış ve masrafın yine 85.525 kuruş olacağı ifade edilmiştir²⁹⁷. Mevlevîhane'nin tamiri için emir verilmişse de inşaatın 11 Ca 1257/ 31 Haziran 1841 tarihine kadar gerçekleşmemiş olduğunu görüyoruz. Bu tarihte Şeyh Ali Dede, dergâhın yanmış olduğu ve ailesiyle ikamet edecek ev olmadığı, mevlevîhane gelirinin de olmaması nedeniyle düşmüş oldukları sıkıntıdan kurtulmak için kendisine maaş tahsis edilmesini niyaz etmiş ve bu isteği kabul edilerek kayd-ı hayat şartıyla Güzelhisar muhassıllığı malından verilmek üzere 60 kuruş maaş tahsis edilmiştir²⁹⁸. Mevlevîhanenin tam olarak ne zaman tamir edildiğini tayin edemesek de 11 N 1266/21 Temmuz 1850 tarihli bir belgeden mevlevîhaneye yeterince geliri olmadığı için tayinât isteğinden mevlevîhane'nin tamiratının 1850 yılından önce tamamlandığı hükmüne varabiliriz²⁹⁹.

Aydın Güzelhisar Mevlevîhane'si gerçekleştirilen bu tamirat sonrasında 1887 yılına gelindiğinde yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Mevlevîhanenin harap olan hücrelerinin tamir edilmesi ve taamiye bedelinin yeterli gelececek miktara yükseltilmesi hakkında mevlevîhane postnişini ve dervişanı tarafından verilen dilekçe ve bu hususta

²⁹⁶ BOA. HAT. D.N: 637 G.N: 31415

²⁹⁷ BOA. EV. D. D.N: G.N: 10905

²⁹⁸ BOA. C.EV. D.N: G.N: 25522

²⁹⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 23, G.N:34

verilen istflamnâmeye cevaben Aydın vilayeti idare meclisinden gelen mazbatada dergâhın keşif defterine göre 19.000 kuruş masrafla tamirinin gerçekleştirileceği ve Maliye Hazinesinden tahsis edilmiş 360 kuruş taamiyesinin de 140 kuruş zamlı 500 kuruşa yükseltilmesi Şûra-yı Devlet-i Dahiliyenin 8 S 1305/ 26 Ekim 1887 tarihli mazbatasıyla kararlaştırılmıştır. Şûra-yı Devlette dergâhın tamiratının gerçekleştirilmesi ve tayinâtın artırılması yönünde karar alınmış olmasına rağmen bu karar onaylanmamıştır. Buna gerekçe olarak da, Aydın Mevlevîhanesi'nin vakfının olmadığına anlaşıldığı gösterilmiştir. Bu gibi vakfı olmayan dergâhların tamiratının ise eskiden beri hayır sahipleri tarafından gerçekleştirildiği ve yapılan keşif neticesinde ortaya çıkan muhammen bedelinde fazla yüksek olmadığından bahsedilerek bu tamiratın mahalli yetkilileri tarafından teşvik ettirilerek, hayır sahiplerinin yardımıyla tamir ettirilmesi emredilmiştir. Taamiye miktarına yapılması istenen zam hususunda da mevcut şartlar içerisinde hazinenin bu gibi bir zamma müsait olmadığından dergâhın şimdiye kadar idare edildiği şekilde idare edilmesi gerektiğine ve bu kararın Aydın vilayetine tebliğine 14 S 1305/ 1 Kasım 1887 tarihinde karar verilmiştir³⁰⁰.

Ekonomik nedenlerden dolayı tamiratın hayır sahipleri tarafından yaptırılması emri ne yazık ki Aydın'da yeterince tesirli olmamıştır. Yukarıda vermiş olduğumuz tarihten beş yıl sonra Aydın Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Nuri Dede, 5 R 1310 / 27 Ekim 1892 tarihinde bir dilekçe kaleme almıştır. Yazdığı dilekçesinde Aydın Mevlevîhanesi'nin tamiri için daha önce defalarca başvurulmasına rağmen sonuç alınmadığını, yerli ahali tarafından da tamiratın gerçekleştirilmemesi yüzünden dergâhın çökmeye yüz tuttuğunu, daha önce 500 kuruş olmasına rağmen 360 kuruşa düşürülen taamiyesinin de dergâhın ihtiyaçlarına kifayet etmemesinden dolayı dergâhın idaresinde büyük sıkıntı çektiklerinden bahsetmiştir³⁰¹. Mustafa Nuri Efendi, yapmış olduğu isteği desteklemek adına Burdur Mevlevîhanesi taamiyesinden daha önce tenzil edilmiş olan miktarın yeniden yükseltildiğini hatta geriye dönük olarak düşürülen tenzilat miktarının dahi toplamıyla verildiğini de ifade etmiştir. Mustafa Nuri Dede, ifade ettiğimiz üzere halini arzettikten sonra dergâhın masrafları hazineden karşılanmak üzere tamir edilmesini ve taamiyenin de eskiden olduğu gibi 500 kuruşa çıkartılması isteğini yinelemiştir. 15 C 1310 / 5 Ocak 1893 tarihinde verilen cevapta Mustafa Nuri Dede'nin bu isteği üzerine

³⁰⁰ BOA. Meclis-i Vükela Mazbataları Belgeleri (Bundan sonra MV. olarak geçecektir.) D.N: 25, G.N: 55

³⁰¹ BOA. İ. ML. D.N: 4, G.N: 1310 / C-15

dergâhın tamirinden hiç bahsedilmemekle birlikte taamiyesinin 500 kuruşa çıkarılması isteği kabul edilmiştir³⁰².

2.4.6.4. Galata Mevlevîhanesi'nde Yapılan Tamiratlar

Galata Mevlevîhanesi'nin Sultan Mahmut döneminde yapılan ilk tamirati, Şeyh Mahmut Ümid Dede'nin isteği üzerine gerçekleşmiştir. Bu istek Sultan Mahmut tarafından kabul edilmiş ve 1230/1815 tarihinde başlanan inşaat 40.000 kuruş masrafla 1231/1816 yılında tamamlanmıştır³⁰³. Dergâhta Halet Efendi tarafından da tamiratlar gerçekleştirilmiştir. Halet Efendi, mevlevîhanenin kapısının yanına bir çeşme üzerine de bir mektep, muvakkithane ve kütüphane³⁰⁴ yaptırmıştır. Kendisi için bir türbede yaptıran Halet Efendi aynı zamanda Şeyh Galib ve Şarih-i Mesnevi İsmail Rüsûhi Ankaravî'nin türbesini de yenilemiş ve tekkenin avlusuna mermer döşetmiştir³⁰⁵. Halet Efendi, yaptırmış olduğu çeşmeye Mihrişah Valide Sultan tarafından Beyoğlu'na getirilen sudan ücreti kendi vakfından karşılanmak üzere verilmesini ve kütüphanesi ile Şârih-i Mesnevî İsmail Rüsûhi Ankaravî'nin türbesinin üstünün kurşun kaplanması masrafının da hazine tarafından karşılanmasını istemiş ve bu isteğide kabul olunmuştur³⁰⁶. Halet Efendi, mevlevîhanede bulunan meşayih-i kiramın puşidelerini de yenileyerek türbelerini ve dergâhın hücrelerini tamir ettirmiştir. Bu tamirat ise Şevval 1234/ Temmuz 1819'da tamamlanmıştır³⁰⁷.

Sultan II. Mahmut döneminde Galata Mevlevîhanesi'nin bir diğer tamiri de Şeyh Kudretullah Efendi döneminde gerçekleştirilmiştir. Şeyh Kudretullah Efendi, yazdığı dilekçesinde 1240/1825 tarihinde meydana gelen yangında dergâhın matbahının, mescidinin ve dokuz adet dedegân hücrelerinin yandığını ifade etmiştir. Yangından sonra dört seneden beridir matbah olarak bir çadırın kullanıldığını ve dedegânın da çadırlarda ikamet etmekte olduğunu belirten Kudretullah Efendi, pek acıklı bir biçimde kaleme aldığı dilekçesinde geçen dört yıllık sürede çadırların sağlamlıklarını yitirdiklerini kuvvetli yağmurlarda su aldığından bahsetmiştir. Kudretullah Dede geçen bu dört

³⁰² BOA. İ. ML. D.N: 4, G.N: 1310 / C-15

³⁰³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 91.

³⁰⁴ M. Baha Tanman, "Galata Mevlevîhanesi" *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 317.

³⁰⁵ Ayvansarayî, s. 440.

³⁰⁶ BOA, HAT. D.N: 1301 G.N: 50612

³⁰⁷ Ayvansarayî, s. 440.

senelik süre zarfında mevlevîhanede bulunan dervişlerin oldukça sıkıntı çekmekte olduklarını vurgulayarak, bu sıkıntıların giderilmesi için istekte bulunmuş ve yapılan bu yardımlar neticesinde Mevlânâ hazretlerinin ruhani yardımlarının da Devlet-i Âliye'nin yanında olacağını ifade etmiştir. Kudretullah Dede'nin sunmuş olduğu bu dilekçeye karşılık 3 Z 1244/ 6 Haziran 1829 tarihinde verilen emir ise, dergâhın matbahı ve dedegân için yeni çadırlar verilmesi şeklinde olmuştur³⁰⁸.

1240/1825 yılında çıkan yangında zarar gören Galata Mevlevîhanesi'nin hücrelerinin inşası uzun müddet gerçekleştirilmemiş ve bu tamirat işi sürüncemede kalmıştır. Önce dervişler için çadırlar verilmek suretiyle bir müddet idare etme yoluna gidilmiştir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz gibi verilen çadırların eskimesi ile su almaya başlaması ve Kudretullah Dede'nin ısrarlı girişimleri sonucunda semâhanesinin tamiri ve gerekli görülen diğer mahallerinin inşası tamamlanmış ve toplam 279.885 kuruşa mal olmuştur. Bu bedelinde darphanenin revgân-ı zeyt³⁰⁹ ve sabun varidatından karşılanması kararlaştırılmıştır. Tersane-i Amire müdürü Lebîb Efendi nezaretiyle gerçekleştirilen bu inşaat 11 N 1250/ 11 Ocak 1835 tarihinde tamamlanmıştır³¹⁰. Dergâhın tamirinin tamamlanması üzerine yazılan kitabesi de şu şekildedir;

“Himmat-i Mahmud Han bu dergâhı

Eyledi âbad şevketle hemen

Saye-i adlinde mamur olmada

Su-be-su hep cilvegâh-ı aşıkân

Hak Teala eylesin daveri

Böyle çok hayra muvaffak her zaman

Bir hesapta düştü mana lâfz ile

Beyti tarihin Lebîb etti beyan

Yaptı bu dergâhı zibâ-yı cedid

Bin ikiyüz elli de Mahmut Han”³¹¹

Galata Mevlevîhanesi yapılan bu tamiratından sonra aradan çok geçmeden yine tamire muhtaç bir hale gelmiştir. 18 B 1260/ 3 Ağustos 1844 tarihinde³¹² mevlevîhanede

³⁰⁸ BOA. C. EV. D.N:285, G.N: 14508

³⁰⁹ Eski vesikalarda geçen zeytinyağı yerine kullanılan bir tabirdir. Bkz. Pakalın, c. III, s. 53.

³¹⁰ BOA. C.EV. D.N: 167, G.N: 8348

³¹¹ Kerametli, s. 20.

³¹² BOA. İ.DH. D.N. 89, G.N. 4478

bulunan şeyh dairesinin bazı mahallerinin tamir edilmesi, altına yeniden bir oda yapılarak, matbah ve suyollarının gerekli yerlerinin 24.441 kuruş masrafla tamirinin gerçekleştirilmesine izin verilmiştir. Tamiratın tamamlanması 08 B 1261/ 13 Temmuz 1845 tarihini bulmuş ve tamirat masrafı, tamirattan önce çıkartılan 24.441 kuruşluk bedeli aşarak 29.140,5 kuruşa ulaşmıştır³¹³. Bu tarihten sonra 1263/ 1847 yılında Sultan II. Mahmut'un kızı Âdile Sultan³¹⁴ mevlevîhaneye sarnıç, şadırvan ve çamaşırhane birimlerini ekletmiştir³¹⁵.

Ancak yukarıda ifade ettiğimiz tamirat yeterli gelmediğinden, Galata Mevlevîhanesi postnişini Kudretullah Dede 04 C 1266/17 Nisan 1850 tarihinde yazdığı dilekçesinde, 1251/ 1835 senesinden bu yana Galata Mevlevîhanesi'nin layıkıyla tamir edilmediğini dolayısıyla şiddetle tamire muhtaç olduğundan bahsetmiştir. Kudretullah Dede, hem Mevlânâ hazretlerinin ruhaniyetine olan muhabbetleri hemde fukara-yı dervişân kulları haklarında rahmet ve merhameti icabınca dergâhın tamirinin Evkaf Hazinesinden gerçekleştirilmesini niyaz etmiştir³¹⁶. Kudretullah Dede'nin bu dilekçesi üzerine dergâhın tamire muhtaç olduğu görülerek 4 C 1266/ 17 Nisan 1850 tarihinde dergâhın gerekli yerlerinin tamiri hususu Evkaf Nezaretine havale olunmuştur. Daha sonra 29 Z 1266/ 5 Kasım 1850 tarihinde Ebniye Meclisince yapılan tamirat keşfinde 412 keselik (206.000 kuruş) bir masrafla tamiratın gerçekleşeceği anlaşılmış, Şeyh Kudretullah Dede ve Evkaf-ı Hümâyûndan bir memurun nezaretinde tamir olunması için izin istenmiştir³¹⁷. Arşiv belgelerinden bu tamirata hemen başlanılmadığı anlaşılmaktadır. Galata Mevlevîhanesi tamirata muhtaç bir halde iken 1852 yılında yine mevlevîhanede çıkan yangında Şeyh Kudretullah Dede'nin ikamet ettiği harem dairesi, bütün eşyalarıyla birlikte yanmıştır. Kudretullah Dede, meydana gelen bu yangın sonrasında 17 L 1268 / 4 Ağustos 1852 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde meydana gelen yangın neticesinde evinin tamamen yandığını, hiçbir eşyasını kurtarmak nasip olmadığından hanesinin tamiri ve eşyalarının yeniden temini hususunda yardım edilmesi isteğini dile getirmiştir³¹⁸. Kudretullah Dede'nin yazmış olduğu bu dilekçesine kısa bir süre sonra

³¹³ BOA. İ. DH. D.N. 105, G.N. 5314

³¹⁴ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 137.

³¹⁵ M. Baha Tanman, "Galata Mevlevîhanesi", s. 317; Kerametli, s. 36.

³¹⁶ BOA. İ. DH. D.N. 213, G.N. 12443

³¹⁷ BOA. Sadaret Amedi Kalemi Belgeleri (Bundan sonra A. AMD. olarak geçecektir.) D.N. 23 G.N 27

³¹⁸ BOA. İ. MVL. D.N: 243 G.N: 8817

cevap verilmiştir. 15 Za 1268 /31 Ağustos 1852 tarihinde Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'ye Evkaf Hazinesinden 5000 kuruş atıyye verilmesi ve dedegân için gerekli olan üç dört bab odanın hemen yapılması emri verilmiştir³¹⁹. Yangın esnasında evi yanan Kudretullah Dede'nin ikameti için de 18 Za 1268/3 Eylül 1852 tarihinde verilen bir emirle o bölgede kiralanın evin kirası olan 800 kuruşun da keşif masrafına eklenerek karşılanması için 1268/1852 Ağustosundan itibaren aylık 800 kuruşun Evkaf hazinesinden her ay verilmesi uygun görülmüştür³²⁰. Galata Mevlevîhanesi'nin inşasına başlanmakla birlikte, inşası masrafı olarak 412 keselik masraf fazla bulunduğu için öncelikle inşaatın yapılması zorunlu kısımlarının inşası düşünülmüştür. 24 Z 1268/ 9 Ekim 1852 tarihinde Evkaf Nezaretinden gönderilen takrîrde, öncelikle inşası için emir verilen bazı binaların Ebniye Meclisi tarafından yaptırılan keşfi neticesinde 65.200 kuruşluk masrafla meydana geleceği anlaşılmıştır. Bunlardan 20.000 kuruş masrafla matbah ve hatab mahallinin derhal yapılması ve bunların bitirilmesiyle diğer müstemilatının da keşfi gereğince yapılması emri verilmiştir³²¹.

İncelediğimiz arşiv belgelerinden Galata Mevlevîhanesi'nin tamirinin oldukça uzadığı anlaşılmaktadır. 7 Ra 1273/ 5 Kasım 1856 tarihli bir belgede Galata Mevlevîhanesi'nin yandığından bu yana boş arsa olarak kalması dervişanın sefalet çekmesine sebep olduğundan inşasına iltimas olunduğu ve inşa masrafı için 1269/1852 senesi bütçesine dahil edilerek 2000 kese akçe tahsis edildiği ifade edilmektedir. Bu meblağdan dergâh içinde bulunan çeşme ve şadırvanın tamir masrafı olan 353 kese verilerek dergâhın şimdilik inşası kararlaştırılan yerlerinin dahi keşfi neticesinde 429.000 kuruşa mal olacağı ve Minas Kalfa tarafından yaptırılması için gereğinin yapılması emredilmiştir³²². 06 Ş 1274/ 22 Mart 1858 tarihli bir diğer belgede ise Maliye Nezaretine Galata Mevlevîhanesi'nin meşihat dairesiyle teferruatının inşası hususunda emir buyurularak takrîrinin gönderildiğinden bahsedilerek bir an önce tamamlanması emredilmiştir.³²³ 23 Za 1274/ 5 Temmuz 1858 tarihinde daha önce de ifade ettiğimiz gibi Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'nin dergâhın tamirâtı esnasında

³¹⁹ BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler (Bundan sonra A. MKT. MVL. olarak geçecektir.) D.N. 55, G.N. 80

³²⁰ BOA. İ. DH. D.N. 258, G.N. 15929

³²¹ BOA. İ. DH. D.N. 259, G.N. 16064

³²² BOA. İ. DH. D.N. 361, G.N. 23883

³²³ BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret Ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler (Bundan sonra A. MKT. NZD. olarak geçecektir.) D.N. 254 G.N. 22

ikameti için kiralanan evin kirasının mevlevîhanenin inşa masrafına dahil edilerek karşılanması hususunda gereğinin seri bir şekilde yapılması Maliye Nezaretinden istenmiştir³²⁴. Tamiratın bu kadar uzamasından dolayı oldukça sıkıntı çeken Kudretullah Dede, mevlevîhanenin inşa masrafı için gönderilen haftalığın gecikmesinin inşaatın gecikmesine sebep olduğundan bahsederek, gönderilen haftalıkların geciktirilmemesi hususunda müracaatta bulunmuştur. Kudretullah Dede'nin ricası üzerine 18 Ra 1275/ 26 Ekim 1858 tarihinde mevlevîhanenin tamirâtı için gönderilen haftalıkların geciktirilmemesi için Maliye Nezaretine bir tezkire yazılmıştır³²⁵. Bu belgelerdeki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Galata Mevlevîhanesi'nin tamirinin tamamlanması uzun bir zaman almıştır. Öncelikle semâhane³²⁶ ve matbah olmak üzere tamirat peyderpey gerçekleştirilmiştir. Galata Mevlevîhanesi semâhanesinin giriş kapısının üzerinde bulunan Sultan Abdülmecit'in tuğrasının olduğu yazıtta yer alan;

*“Lafzen ü manen iki musrada üç tarihle
Üçler asa kutb-ı devrâni ider ziver sena
Bin iki yüz yetmiş altı sâli içinde Behin
Kıldı bu dergâhı Şeh Abdülmecit a'lâ bina”*³²⁷

İfadesinden dergâhın tamiratının 1276/1859-60 tarihlerinde sona erdiğini anlıyoruz.

Sultan Abdülmecit döneminde başlanılan tamiratı ile ilgili yukarıda bilgi verdiğimiz Galata Mevlevîhanesinin tamiri süreci, Sultan Abdülmecit'in ölümü sonrasında, Sultan Abdülaziz döneminde de devam etmiştir. Buna göre 18 Ca 1280/ 31 Ekim 1862 tarihli belgede Galata Mevlevîhanesi'nin inşa masrafı hakkında bilgi verilmiştir. Belgede Galata Mevlevîhanesi binasının eksik kalan yerlerinin tamamlanması için sarfolunan 164.622 kuruş 10 paradan keşfine denk gelen 156.909 kuruşunun hazine tarafından verilmesi gerekli ise de, yapılan tamirat neticesinde keşif miktarını aşan ve istihdam edilen katip ve memurlara verilen 7713 kuruş 10 paranın da hazineden karşılanması teklif edilmiş ve buda kabul edilmiştir³²⁸.

Galata Mevlevîhanesi'nde yapılan ve yukarıda detaylarını açıkladığımız tamiratlardan sonra bir diğer tamirat da dergâhın suyuyla ilgili tamirattir. 22 C 1291/ 6 Ağustos 1874

³²⁴ BOA. A. MKT. MHM D.N. 134 G.N. 26

³²⁵ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 267, G.N. 17

³²⁶ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 95.

³²⁷ Kerametli, s. 38.

³²⁸ BOA. İ.DH. D.N. 517, G.N. 35171

tarihinde mevlvîhanede bulunan sebil ve çeşmenin harap olan mecrasının yapılan keşfi icabınca 10.350 kuruş masrafla tamir edilmesi hususu da Padişaha iletilmiş ve bu istek de kabul edilerek gereğinin yapılması emredilmiştir³²⁹.

2.4.6.5. Saraybosna Mevlvîhanesi'nin Tamir Edilmesi

II. Mahmut döneminde arşiv kayıtlarında rastladığımız bir başka tamirat da Saraybosna'da bulunan ve İsa Bey³³⁰ tarafından yaptırılan Saraybosna Mevlvîhanesi'nin tamir edilmesidir. Saraybosna Mevlvîhanesi, önce Uçbeyi daha sonra Bosna Sancak Beyi olan ve 1463-1469 yılları arasında görev yapan İsa bey tarafından yaptırılmıştır³³¹. İsa Bey'in vakıfnamesinden inşa tarihini 1462 yılı Ocak ayına kadar götürmek mümkündür³³². Ancak İsa Beyin yaptırmış olduğu zâviyenin yanına daha sonra sahib-i hayrattan Hacı Mahmut isimli birisi tarafından yaklaşık yüz elli yıl sonra yeni bir mevlvîhane yaptırılmıştır³³³. Saraybosna Mevlvîhanesi, Saraybosna'nın kenarında, Milačka Nehri kıyısında Bendbaşı tabir olunan mesire alanında inşa edilmiştir. Mevlvîhanenin bulunduğu mevki yaz mevsiminde Saraybosna ahalisinin çoğunlukta vakitlerini geçirdikleri bir yerdir³³⁴. 1071/ 1660 yılında bölgeyi gezen Evliya Çelebi de mevlvîhanenin cennet gibi bağlık bahçelik bir yerde kurulduğunu, semâhaneli ve yetmiş-seksen hücreli olduğunu ifade etmektedir³³⁵. M. Ali Uz, Zenta hezimetini sonrasında Prens Eugen tarafından 1697 yılında işgal edilen Saraybosna'nın büyük bir tahribata maruz kaldığını, bu tahribat sırasında mevlvîhanenin de yıkılıp yıkıldığını, bu tarihten 1781-1782 tarihine kadar harap bir halde kaldığını ve bu tarihte yeniden yaptırıldığını ifade etmektedir³³⁶. Ancak 15 R 1194/20 Nisan 1780 tarihli bir belgede dergâh şeyhi Osman Dede tarafından yapılan bir şikayetden dergâhın yukarıda ifade etmiş olduğumuz tahribattan sonra yeniden inşa

³²⁹ BOA. İ. DH. D.N: 688, G.N: 47976

³³⁰ Enes Pelidija-Ferudun Emecen, "İsa Bey", *DİA*, c. 22, s. 475-476.

³³¹ Nimetullah Hafız, "Yugoslavya'da Mevlvî Tekkeleri", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, (haz. Feyzi Halıcı), Ankara 1978, s. 177. Ayrıca bkz. Jasna Samić, "Le Tekke Mevlvî de Bembasa a Sarajevo", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 159-176.

³³² Kazım Hacımeyliç, "Saraybosna'da İsa Bey Mevlvîhanesi", (I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlvîhaneler Sempozyumu 19-21 Aralık 2001 Manisa-Türkiye), *Bildiriler*, Manisa 2002, s. 325.

³³³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 306.

³³⁴ BOA, C. EV. D.N: 144 G.N: 7161

³³⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Hazl. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, 5. kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 225.

³³⁶ M. Ali Uz, "Saraybosna'da İsa Bey Mevlvîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlvîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 105.

veya tamir edildiği sonucunu çıkarmamız mümkündür. Şeyh Osman Dede, dergâhın vakıfları hakkında bilgi verdikten sonra on beş seneden beridir dergâhın harap olduğu ve dergâhın vakıflarının gelirleri ile dergâhın yeniden tamir edilmesini istediği halde vakıf mütevellisi tarafından kaymakam tayin edilen Salih'in buna engel olması üzerine durumu kadıya aksettirmiştir. Sonuçta merkezden vakfın muhasebesinin çıkartılması, dergâhın tamiri için gerçekleşecek masrafin tesbiti için keşfinin yaptırılarak bildirilmesi ve buna göre dergâhın tamir ettirilmesi emredilmiştir³³⁷. Bu emir sonrasında mevlevîhane 1196/1781-1782 tarihinde tamir edilmiştir³³⁸. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi 1194/ 1780 tarihli belgede dergâh şeyhi Osman Dede tarafından dergâhın on beş senedir harap olduğundan bahsedildiğine göre dergâhın 1697 yılındaki tahribattan sonra tamir geçirmiş olduğu ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Mevlevîhane geçen zaman içerisinde harap olduğu için Bosna'da bulunan vezir Vecihi Mehmet Paşa³³⁹ tarafından layıkı vechiyle yaptırılmıştır³⁴⁰. 29 Ra 1252/14 Temmuz 1836 tarihinde yazılan dilekçede mevlevîhane içerisindeki mescidin tamir ettirildiği ifade edilmiştir. Yine yakınında başka cami olmadığından cuma namazlarında sıkıntı çekildiği için mescide minber yapılması, cuma ve bayram namazlarının kılınması içinde belirli bir vazife ile imam tayin edilmesi edilmesi konusunda izin istenmiştir³⁴¹. Saraybosna'da kurulan mevlevîhane ve yetişen mesnevîhanlar sayesinde Mevlevîlik yüzyıllar boyunca Saraybosna'da canlı kalabilmiş ve XX. yüzyıla aktarılabilmıştır³⁴².

II. Mahmut döneminde tamiratları hakkında bilgi verdiğimiz mevlevîhanelere ek olarak Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ni³⁴³ de verebiliriz. Arşiv kaynaklarında mevlevîhanenin tamiri ilgili detay bilgiye ulaşamamak da Şeyh Şemseddin Efendi 1251/1836 tarihinde vermiş olduğu dilekçesinde dergâhın yenilenmesinden sonra tayinâtının yetersiz

³³⁷ BOA. C. EV. D.N: 160 G.N: 7996

³³⁸ Hafız, s. 178.

³³⁹ Bkz. Mehmet Süreyya, c.V, s. 1655.

³⁴⁰ Cemal Çehayic, "Bosna Hersek'te Mevlevîler", Çev. Muhammed Aruçi, *Tasavvuf Kitabı*, Haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 746.

³⁴¹ BOA. C. EV. D.N: 144 G.N: 7161

³⁴² Emin Lelic, "Saraybosna Mesnevîhanları", Çev. Rıfat Atay, (Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîhaneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2005 Manisa-Türkiye), Bildiriler, Manisa 2006, s. 103.

³⁴³ Kasımpaşa Mevlevîhanesi hakkında geniş bilgi için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 162-176; Ayvansarayî, s. 405-407; Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *DİA*, c. 24, s. 554-555; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c. V, s. 293-296.

geldiğinden bahsederek tayinât miktarının artırılmasını istemiştir³⁴⁴. Ayvansarayî, bu tamiratın 1250/1834-1835 yıllarında yapıldığını ifade etmektedir³⁴⁵.

İstanbul mevlevîhaneleri içerisinde Anadolu yakasındaki tek mevlevîhane olan Üsküdar Mevlevîhanesi’de II. Mahmut döneminde bir tamirat geçirmiştir. Şeyh Abdullah Necib Dede zamanında gerçekleştirilen bu tamir esnasında Müşir Ahmet Fevzi Paşa bina emini tayin edilmiş ve tamirat 1250/ 1834 yılında sona ermiştir. Pertev Paşa’da yapılan tamirat için bir tarih düşmüştür.

Yine şâdan kıldı rûh-ı Mevlânâ’-yı Mahmûd Han

Yapıldı tarih-i zîb-efzâ bu a’lâ Mevlevîhane

1250/ 1834³⁴⁶

2.4.7. II. Mahmut Dönemi’nde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar ve Vakıf Tevliyetlerinin Tescihi

Tekke ve zâviyelerin Osmanlı Devleti’nde sosyal yaşam içerisinde üstlenmiş olduğu vazifelere karşılık devlet tarafından yapılan desteklerin, tamiratların ve karşılanan yiyecek vesaire giderleri karşısında devletin tekkelerdeki dervişlerden beklediği karşılığın Osmanlı arşiv vesikalarındaki sloganlaşmış ifadesi “*İsticlab-ı Da’vât-ı Hayriye*” olarak belirtilebilir. Özetle ifade ettiğimiz bu üç kelimenin açılımına baktığımızda tarîkatların, tekke ve zâviyelerin Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren gerek devletin kuruluş ve genişlemesi süreci, gerekse fethedilen yerlerin iskan edilmesi, Türkleştirilmesi ve İslam’ın yeni fethedilen bölgelere yayılması sürecinde gerçekleştirdikleri katkıları ve bu hususta devletin muzafferiyeti için edilen halis duaları ifade edebiliriz. Yine klasik dönemden devletin yıkılışına kadar olan süreçte tekkeler ve zâviyeler sosyal yaşam ve toplumsal hayatın farklı alanlarında çok önemli vazifeleri yerine getirmişlerdir. İşte bu noktada yukarıda ifade ettiğimiz üzere “*İsticlab-ı Da’vât-ı Hayriye*”nin temin edilmesi, devletin devamı ve muzafferiyetinin sağlanması hususunda dervişlerin hayır dualarının sağlanması ve devamı maksadıyla daha önceki dönemlerde olduğu gibi II. Mahmut döneminde de, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra dergâhları kapatılan Bektaşîlik hariç diğer tarîkatların tekke ve dergâhlarının işe

³⁴⁴ BOA. HAT. D.N: 551, G.N: 27178

³⁴⁵ Ayvansarayî, s. 407.

³⁴⁶ Osanzâde Hüseyin Vassâf, c.V, s. 264.

masrafları ve ihtiyaçları devlet imkanları elverdiğince karşılanmaya çalışılmıştır. Bu hususta II. Mahmut döneminde devletin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren Mevlevî dergâhlarının gerek vakıflardan verilmekte olan gelirlerinin devam ettirilmesi, gerekse ölüm veya azil gibi nedenlerden dolayı şeyhi değişen mevlevîhanelerin yeni atanan şeyhlerine vakıf tevliyetlerinin tevcihi konusuna riayet edilmiş ve bazı Mevlevî dergâhlarının iâşe bedellerine zam yapılmıştır.

Bu hususta birçok örnek vermek mümkündür. Filibe Mevlevîhanesi'nde bulunan dervişlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında çekilen sıkıntılara binaen Filibe Mevlevîhanesi'nin taamiyesinin artırılması da bunlardan birisidir. Filibe Mevlevîhanesi Şeyhi Esseyid Ali Dede takdim ettiği arzuhalinde dergâhın taamiyesinin dervişlere yetmediğinden bahsederek Filibe Nezareti mukataası malından ya da diğer mallardan dergâhın ihtiyaçlarına yetecek miktarda vazife buyurulmasını istemişti. Ancak o dönemlerde yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı II. Mahmut'un emriyle mukataat ve cizye mallarından vazife tevcihi yasaklanmıştı. Bu sebepten dolayı yeni vazife tevcihlerinin hatt-ı hümayûna bağlı olduğu için bu hususa izin verilirse Filibe Nezareti malından ya da Filibe Nazırı olanlar tarafından verilmek üzere Filibe Mevlevîhanesi fukarasına günlük bir miktar tayin edilmek üzere ilam yazılmıştır. Bu ilam üzerine 23 Za 1232/ 4 Ekim 1817 tarihinde Sultan Mahmut'un emriyle Filibe Mevlevîhanesi dervişanına taamiye olarak mahlulden nakıs şartıyla günlük bir okıyye pirinç tayin edilmiştir³⁴⁷. Yine 28 Ş 1235/ 10 Haziran 1820 tarihli bir belgede Yenikapı Mevlevîhanesi fukarasına taamiye olarak senelik 18 kile pirincin Filibe'den Matbah-ı âmireye gelen ocaklık pirincinden alındığı ifade edilmektedir³⁴⁸.

Yukarıda verdiğimiz örneklerde de olduğu gibi arşiv belgelerinde takip ettiğimiz mevlevîhanelere yapılan tevcihler ve vazife tayinleri hususunda diğer tarîkatlara ait olan dergâhlarla karşılaştırma imkanı konumuz sınırlarını aşacak surette geniş bir çalışmayı gerektirmektedir. Bununda birlikte tam olarak tespit edemesek de bazı belgelerde mevlevîhanelerle birlikte diğer tekkelerin isimlerinin geçmesi bize bu konuda kısmi de olsa bir karşılaştırma imkanı vermektedir. Mesela 15 B 1249/ 20 Kasım 1833 tarihli bir belgede, Filibe Nezareti mukataası malından senelik olarak, Galata, Kasımpaşa, Yenikapı, Beşiktaş ve Üsküdar Mevlevîhanelerine 18'er kile, Şehremine semtindeki

³⁴⁷ BOA. HAT. D.N: 627, G.N: 37980

³⁴⁸ BOA. C. EV. D.N G.N: 26246

Ermenek Şeyhizâde Şeyh Abdülkadir Efendi'ye, Kalecik'te bulunan Nakşibendiye tarikatından Şeyh Ata Efendi Tekkesi'ne dahi 15'er kile olarak verilen pirincin beratlarının yenilenmesi söz konusudur³⁴⁹. Yukarıdaki miktarlardan da anlaşıldığı üzere, sebep, gerek dergâhların büyüklüğü olsun gerekse Mevlevîliğin dönem içerisinde devlet katındaki itibarı olsun bu tür yardımlarda terazinin Mevlevîlik lehine biraz daha ağır bastığını görüyoruz. Bu bağlamda yukarıdakilere ek olarak, II. Mahmut döneminde mevlevîhanelere yapılan diğer yardımları ve iâşe tayinlerini arşiv belgelerinden takip edebildiğimiz kadarıyla aşağıda ifade edeceğiz.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Şemseddin Efendi, 29 Z 1251/ 16 Nisan 1836 (a.g.y.tt) tarihinde vermiş olduğu dilekçesinde Kasımpaşa'da yenilenen mevlevîhanenin mevcut olan gelirinin dergâhtaki dervişlerin ihtiyaçlarına yeterli gelmediğinden dolayı, dergâhın gelirinin artırılmasını talep etmiştir. Yapılan incelemede dergâhta bulunan dervişlerin çokluğu sebebiyle gerçekten sıkıntı çekildiği müşahade edilmiş ve dergâhın gelirinin artırılması yoluna gidilmiştir. İlk olarak Laleli Vakfı fazlasından aylık 300 kuruş taamiye tayinine izin verilmişse de bu miktar dahi az bulunarak 400 kuruşa yükseltilmiştir³⁵⁰.

Döneme ait arşiv belgelerinde Kocaeli Sancağına bağlı Akhisar-ı Geyve kazasına tabi Şekre?, Bulanda? ve Mere Akçaşehir köylerinin aşar vergileri eskiden beridir Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin taamiyesi için eda olduğunu tespit edebiliyoruz. Yine bu köyler Sakarya nehri üzerindeki köprünün bakımı göreviyle köprücü kayd olunduklarından avarız ve tekâlif-i şakkadan³⁵¹ muaf idiler. Ancak, Akhisar-ı Geyve kadısı ve bu üç köy dışında bölgedeki diğer köyler ahalisi Bulanda, Mere ve Akçaşehir köylülerinin vergi muafiyetlerinin kaldırılmasını ve kendileri gibi vergi vermelerini isteyen ilam ve muhızrlar kaleme almışlardır. Sakarya nehrinin üzerindeki köprünün tamir edilmesi ihtiyacı hasıl olunca yukarıdaki üç köy ahalisinden köprünün tamir masraflarının karşılanması ve vergi muafiyetlerinin kaldırılması söz konusu olmuştur. Bu durum köylüyü zor durumda bırakmakla beraber Beşiktaş Mevlevîhanesi taamiyesi için eda olunan aşar bedelinin de tehlikeye girmesine sebep olmuştur³⁵². Bunun üzerine durum,

³⁴⁹ BOA. C. EV. D.N G.N: 20592

³⁵⁰ BOA. HAT. D.N: 551, G.N: 27178

³⁵¹ Tekâlif-i Şakka; Şer'i cevaz bulunmayan ve tekâlif kayıtlarına uymayan vergilere verilen isimdir. Bkz. Pakalın, c. III, s. 439.

³⁵² BOA. HAT. D.N: 287, G.N: 17242

dönemin Kocaeli Sancağı mutasarrıfı Ahmet Aziz Paşa'dan sorulmuştur. Ahmet Aziz Paşa tarafından 15 Za 1228/ 9 Kasım 1813 tarihinde verilen cevapta köylülerin kanun dışı odun sattıkları, kalyoncu bedellerini eda etmedikleri ve köprünün tamiri için gerekli kereste temini gibi hususlarda yardım etmediklerinden köprü tamirinin sekteye uğradığı ve bu hususta köylülerin layık olduğu şekilde vergilerini ödemeleri için Akhisar-ı Geyve kadısının bir ilam ve diğer köyler ahalsinin şikayetlerini içeren mahzarlar sunduğu cevabı verilmiştir. Bu durum üzerine Sultan Mahmut, yukarıdaki köyler ahalsinin Beşiktaş Mevlevîhanesi dervişanı taamiyesi için göndermiş oldukları aşar bedelinin ilga edilmesinin doğru olmadığını, bununla birlikte köprü tamiri gibi önemli işlerde de bir gecikme ve engelleme olmaması için kereste, mübayaa ve kalyoncu maddelerinde yukarıdaki köyler ahalsinin kontrol edilip gerekli katkısının sağlanarak uygun bir surette meselenin halledilmesini emretmiştir. Daha sonra bu husus Kocaeli Mutasarrıfı Mustafa Paşa tarafından 15 S 1230 /27 Ocak 1815 tarihinde ilgili kaza yetkililerine bir kez daha hatırlatılmıştır³⁵³.

II. Mahmut'un saltanatının ilk dönemlerinde devlet içerisinde en etkin kişilerden birisi olan Halet Efendi, Mevlevîliğe mensup bir devlet adamı idi. Devrinde Mevlevîleri koruyup kollamış ve mevlevîhaneler için yardım ve tamir faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu hususta Galata Mevlevîhanesi için yaptıkları bir örnek teşkil etmektedir. Halet Efendi, yazdığı dilekçesinde Mihrişah Valide Sultan tarafından Beyoğlu'na getirilen suyun fazlasından iki masura suyun Galata Mevlevîhanesi'nde yaptırdığı sebil için verilmesini ve kendi kütüphanesi ile yakınında bulunan Şarih-i Mesnevî İsmail Rüsûhi hazretlerinin türbesinin üzerine kurşun döşenmesini istemiştir. Halet Efendi'nin bu isteği II. Mahmut tarafından da kabul görmüştür. Yukarıda ifade ettiğimiz suyun icare-i merkume ile bila mahlul Halet Efendi'nin sebine verilmesine ve kütüphane ile Şarih-i Mesnevî İsmail Rusûhi'nin türbesinin üzerine kurşun döşenmesine 29 Z 1234/ 19 Ekim 1819 tarihinde ruhsat verilmiştir³⁵⁴.

Sultan Mahmut döneminde Mevlevî şeyhlerinin uhdesindeki maaşların ölümlerinden sonra yerlerine geçen yeni postnişinlere tevdi edilmesinde bir sıkıntı yaşanmadığını ifade etmiştik. Bu bağlamda gösterebileceğimiz örnek ise Erzincan Mevlevîhanesidir. Erzincan'da bulunan Melik Salih Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Arif Dede verdiği

³⁵³ BOA. HAT. D.N: 761, G.N: 35985

³⁵⁴ BOA. HAT. D.N: 1301, G.N: 50612

dilekçesinde Erzurum cizyesi malından olmak üzere günlük 120 sağ akçe tekke-i mezbure dervişanı taamiyesi bedeli, dergâh şeyhi Mehmet Dede'nin uhdesinde iken Mehmet Dede vefat ettiği için kendi uhdesine kayd edilmesini istemiştir. Mehmet Arif Dede'nin bu isteği 27 Z 1244/ 30 Haziran 1829 tarihinde kabul olunarak beratı verilmiştir³⁵⁵.

2.4.8. II. Mahmut Dönemi'nde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar

Devletin birçok şehrinde kurulmuş olup asırlardır faaliyet gösteren mevlevîhanelerde XIX. yüzyıla gelindiğinde Mevlevîhane şeyhliğinin babadan oğula geçmesi hadisesinin bir teamül haline gelmesi nedeniyle köklü şeyh aileleri oluşmuştu. Bu durum doğal olarak gerek mevlevîhane içerisinde gerekse bulunulan şehirde bazı sorunların yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlara sebep olan etkenlere baktığımızda bazen dergâhın kötü yönetimi nedeniyle dervişlerin dergâh şeyhi hakkındaki şikayetleri³⁵⁶, bazen dergâh şeyhinin vakıf şartlarına riayet etmeyerek dergâha ait vakıf gelirlerini dergâh için kullanmayıp kişisel harcamaları için kullanması³⁵⁷, bazen mevlevîhane şeyhlerinin buldukları şehirde elde etmiş oldukları iktidar neticesinde ahali üzerinde uygulamış oldukları baskıları gösterebiliriz³⁵⁸. Yine mevlevîhane şeyhleri sahip oldukları nüfûz ve vakıf gelirleri sayesinde buldukları şehirde neredeyse bir âyân konumuna gelmişler ve şehrin yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Bu durum bazen yaşanan kıtlık, yangın veya sel gibi afetler karşısında halkın yararına faaliyetler de bulunmak gibi sonuçlar vermiş, bazen de şeyhin memleket işlerine gereğinden fazla müdahalesi neticesinde ahalinin mevlevîhane şeyhinden şikayetçi olması şeklinde sonuçlanmıştır³⁵⁹. II. Mahmut döneminde de özellikle taşrada bulunan mevlevîhane şeyhleri ile ilgili yukarıda misallerini vermiş olduğumuz bazı olumsuz durumlara ilişkin örnekler mevcuttur. Aşağıda başlıklar halinde bu örneklerden bahsedilmiştir.

³⁵⁵ BOA. C. EV. D.N: G.N: 17556

³⁵⁶ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-A

³⁵⁷ BOA. C. EV. D.N: G.N: 18161

³⁵⁸ BOA. HAT. D.N: 502, G.N: 24655

³⁵⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 118, G.N: 29

2.4.8.1. Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Dede'nin Sürgün Edilmesi

İnşası Ulu Ârif Çelebi dönemine kadar uzanan Afyon Karahisar Mevlevîhanesi,³⁶⁰ Mevlevîlikte Mevlânâ'dan sonra adeta ikinci pîr olarak kabul edilen Divane Mehmed Çelebi'nin burada medfun olmasından dolayı Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan sonra en önemli asitânelerden birisi olarak kabul edilmiştir³⁶¹. Tetkik eserlerde ve Mevlevîlikle ilgili kaynaklarda Afyon Karahisar Mevlevîhanesi'nde 1050/1640 yılında şeyh olan Muhammed Ârif Çelebi'den sonra XIX. yüzyıla kadar şeyh olanların kimler olduğu hakkında şimdiye kadar sağlıklı bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır³⁶². Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapılacak titiz araştırmalarla 1640 yılından XIX. yüzyıla gelinceye kadarki bilinmeyen dönemde şeyh olanlar hakkında bilgi sahibi olunabileceğini düşünüyoruz.

Mesela XIX. yüzyıl başlarında 29 Z 1220/ 20 Mart 1806 (a.g.y.tt) tarihinde Karahisar Mevlevîhanesi'nde şeyh olan evlad-ı zükurdan Alaaddin Dede, İstanbul'a yazdığı arızasında otuz beş seneden beridir dergâhta şeyh olduğunu, şeyhliğinin Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin arzı üzerine Şeyhülislamın teklifiyle Padişah tarafından onaylandığı halde dergâh vakıflarına dışarıdan müdahale olunması söz konusu olmaz iken, Karahisar Âyanının, dergâhın eski mütevellisi Hacı Ahmet ile birlik olup, Karahisar Mevlevîhanesi tevliyeti Divani Mehmet Efendi evladına meşruttur diyerek kanunlara aykırı olarak kadıdan ilam aldığı ve eski mütevelli Hacı Ahmet'i de İstanbul'a gönderdiğini ifade etmiştir. İstanbul'da ise Hacı Ahmet'in müracaatı üzerine meselenin aslının anlaşılması için Konya'da bulunan Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'ye bir mektup gönderildiği halde daha Çelebi Efendi'den cevabı gelmeden Karahisar'a dönüp hile ile tevliyeti ele geçirmeye çalışması üzerine bu arızasını kaleme alan Alaaddin Dede, bu evladiyet meselesinin Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Çelebi tarafından halledilmesi için emir verilmesini talep etmiştir. Alaaddin Dede'nin bu talebi Sultan III. Selim tarafından kabul edilmiş ve bu davanın

³⁶⁰ Karahisar Mevlevîhanesi için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 176-181; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 101 vd; Yusuf Ilgar, "Afyon Karahisar Mevlevîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 107-141; Özönder, "Afyon....", s. 97-123.

³⁶¹ Barihüda Tanrıkörür, "Karahisar Mevlevîhanesi", *DİA*, c. 24, s. 418.

³⁶² Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 179.

Çelebi Efendi tarafından halledilmesi emri verilmiştir³⁶³. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu belgeden XIX. yüzyıl başlarında Karahisar Mevlevîhanesi şeyhliğinde Alaaddin Dede'nin bulunduğu ve otuz beş senedir de şeyhlik görevini yerine getirdiğinden yola çıkarak bu makama 1185/ 1771-1772 yıllarında getirildiği sonucunu çıkarabiliriz. Yine mütevellî-i sabık Hacı Ahmet Efendi ifadesi ise Alaaddin Dede'den önce mevlevîhane vakıflarının mütevelliliğini Hacı Ahmet'in yürüttüğü anlamamızı sağlayan önemli bir bilgidir.

Yine 1238/1823 tarihli bir diğer belgede Sultan II. Mahmut döneminde Karahisar Mevlevîhanesi şeyhi olan Ahmet Efendi ile Karahisar sabık müftüsü Süleyman Efendi'nin birlikte hareket ederek kanunlara aykırı bazı faaliyetlerde buldukları ve ahaliye rahatsızlık verdikleri ifade edilmektedir. Bu durum üzerine Şeyh Ahmet Efendi ve sabık müftü Süleyman Efendi'nin fenalıklarından ahalinin kurtarılması için Karahisar naibinden gelen bir i'lam ve Karahisar ile Sandıklı ahalisinden gelen mahzarlar Şeyhülislama sunulmuştur. Bu durum üzerine Şeyhülislam tarafından her ikisinin de birer mahale sürülmeleri uygun görülerek Bâb-ı âliye sevk edilmiştir. Bâb-ı âliden de suçları sabit görülen ve haklarında şikayet olan bu kişilerin cezalarının verilmesi için gerekenin yapılması emredilmiştir³⁶⁴. Verilen bu emir mucibince, Ca 1238/ Şubat/Mart 1823 tarihinde mevlevîhane şeyhi Ahmet Efendi, Konya'ya, Müftü Süleyman Efendi'de Akşehir'e sürülmüştür. Şeyh ve Müftü Efendi iler birlikte kendi hallerinde rahat durmayıp âyânlık iddiasında bulunan Karahisar sakinlerinden Bayramzade Ebubekir Efendi ve Hacı Bakizade Osman Ağa'da Sivas'a sürülmüşlerdi³⁶⁵.

23 Safer 1241/13 Ekim 1825 tarihli bir diğer belgede ise az önce almış olduğu sürgün cezasından bahsettiğimiz Şeyh Ahmet Efendi'nin vakıf mütevelliliğini kendi üzerine tevcih ettirdiği ve beratını aldığını ancak Molla Hünkaroğlu demekle meşhur tevliyetin şürut-ı vakıf üzere müteveffiy Rahime Hatundan kendisine intikal etmiş olduğundan dolayı vakıf tevliyeti üzerine Karahisar'da dava açan Tabduğzade? Mulla Hanım'ın dilekçesinden Şeyh Ahmet Dede'nin sürgün gitmesinden sonra vakıf kavgalarının

³⁶³ BOA. HAT. D.N: 266, G.N: 15466

³⁶⁴ BOA. HAT. D.N: 502, G.N: 24655

³⁶⁵ BOA. HAT. D.N: 500, G.N: 24504

yeniden alevlendiğini görüyoruz³⁶⁶. Bu belgedeki bir ibarede Şeyh Ahmet Efendi'nin evlad-ı zükûrdan olduğu ve 20 seneden beridir dergâh şeyhi olduğu ifadesi geçmektedir. Buna göre yukarıda ifade ettiğimiz Şeyh Alaaddin Efendi'den sonra meşihate Ahmet Efendi getirilmiştir. Alaaddin Dede'nin 1220/ 1806 tarihlerinde otuz beş senedir şeyhlik yaptığı ve o tarihte bütün Mevlânâ evladından yaşlı olduğunu ifade ettiğinden hareketle ve Ahmet Dede ile ilgili bilgilerden 1805/1806 yıllarında vefat ettiği ve yerine Ahmet Dede'nin geçtiği sonucunu çıkarıyoruz.

Ahmet Dede'nin yukarıda ifade ettiğimiz üzere kabahatinden dolayı Konya'ya sürgüne gönderilmesinden sonra kimin şeyh olduğu konusunda yine arşiv belgeleri imdadımıza yetişmektedir. 3 M 1246/ 24 Haziran 1830 tarihli bir belgede³⁶⁷ Karahisar Mevlevîhanesi dervişanı ve fukarası taamiyesi için tahsis edilen kırk nefer ehl-i zimmet reâyânın cizye bedeli olan 120 kuruşun alınması konusunda geçen "*hala mevlevîhane'nin mütevellisi ve şeyhi olan Esseyyid Yahya Efendi ibni Alaaddin Efendi*" ifadesinden 1246/ 1830 tarihlerinde yani Şeyh Ahmet Efendi'nin sürgüne gönderilmesinden yedi yıl sonra dergâh şeyhliğinde Alaaddin Dede'nin oğlu Yahya Efendi'nin bulunduğunu öğreniyoruz.

1250/1835 senesine gelindiğinde ise sürgüne gönderilen Şeyh Ahmet Efendi ve diğerleri affedilmiştir. Sürgüne gönderildikleri 1823 yılından 1835 yılına kadar geçen süre içerisinde kendileri sürgün yerlerinde, aileleri de memleketlerinde sefil olmuşlardır. Sürgün edilen bu dört kişinin de kötü hal ve hareketleri görülmediğinden dolayı, Karaman Valisi Hasan Paşa, Karahisar Naibi ve Mütessellimi ile Karahisar'da ikamet eden Vahit Paşa tarafından Karadeniz Boğazı'nın Anadolu muhafızı ve Karahisar mutasarrıfı olan İzzet Mehmet Paşa'ya³⁶⁸ bahsi geçen kişilerin affedilmesi ve memleketlerine dönmeleri için iltimas etmesini isteyen tahrîratlar gelmiştir. Karahisar Mutasarrıfı İzzet Mehmet Paşa kendisine gelen bu tahriratlar üzerine, memleketlerine döndüklerinde kendi işleriyle meşgul olup hanelerinde ikamet etmek kaydıyla adı geçen kişilerin affedilmesi isteğiyle durumu Bâb-ı âliye iletmiş ve Padişahın emriyle Karahisar Mevlevîhanesi şeyhi Ahmet Efendi ile beraber diğer üç kişi de 29 Z 1250/28

³⁶⁶ BOA. C. EV. D.N: G.N: 18161

³⁶⁷ BOA. C. EV. D.N: G.N: 18444

³⁶⁸ Mehmet Süreyya, c. III, s. 850.

Nisan 1835 tarihinde affedilmiştir³⁶⁹. Şeyh Ahmet Dede affedilip Karahisar'a döndükten sonra tekrar Karahisar Mevlevîhanesi şeyhliğine geçip geçmediği hususunda net bir bilginimiz yoktur. Ancak, yine mevlevîhane vakıflarına yapılan müdahale ile ilgili 29 L 1252/ 6 Şubat 1837 tarihli bir belgede³⁷⁰ mevlevîhane şeyhi ve mütevellisi olarak hala Yahya Efendi görünmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak Ahmet Dede'nin 1835 yılında affedildikten sonra en azından 1837 yılına kadar şeyh olmadığı sonucuna varabiliriz. 17 N 1262/ 8 Eylül 1846 tarihli bir diğer belgede³⁷¹ ise Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Çelebi, Karahisar Mevlevîhanesi'nin eksiksiz olarak tamir edilmiş olduğundan hem dergâhı ziyaret için hem de Karahisar'da bulunan akrabalarını ziyaret etmek amacıyla bir aylık bir süre zarfında Karahisar'a gitmek istemiş bunun içinde İstanbul'dan izin talebinde bulunmuştur. Mehmet Said Çelebi, izin isteğini dile getirdiği belgede hala Karahisar Mevlevîhanesinde şeyhlik görevini yerine getiren Şeyh Reşit Efendi'den bahsetmekte ve Reşit Efendi'nin kendisi tarafından birkaç sene önce “*çend sene akdem*” şeyh olarak Karahisar'a gönderildiğini ifade etmektedir. Bu bilgiden hareketle 1252/ 1837 yılında dergâh şeyhi olarak görünen Yahya Dede'den sonra dergâh şeyhliğine Reşit Dede'nin geçtiğini ifade edebiliriz. Mehmet Reşit Dede'nin dergâhta ne kadar süre ile postnişinlik görevinde bulunduğunu kesin olarak tespit edemesek de 05 L 1268/ 23 Temmuz 1852 tarihli bir diğer belgede hala şeyh olarak Mehmet Reşit Dede görülmektedir³⁷². 07 Z 1305/ 15 Ağustos 1888 tarihli bir başka belgede geçen “*Karahisar Mevlevîhanesi postnişini iken vefat eden merhum Ali Çelebi evladından Abdülbaki Çelebi efendiye hazine-i celile-i maliyece mahlulat-ı vakiadan ba kayd-ı hayat altı-yedi yüz kuruş maaş tahsisi*”³⁷³ ifadesinden 1888 tarihinden önce dergâh şeyhliğinde Ali Çelebi'nin vazife aldığı sonucunu çıkarabiliriz. Bursa Valisi Mahmut Celaleddin Paşa tarafından gönderilen 17 Za 1308/ 24 Haziran 1891 tarihli bir başka belgede ise, Karahisar gezisi esnasında Karahisar Mevlevîhanesi şeyhi Ahmet Kemaleddin Çelebi ile görüştüğünü ve Çelebi'nin çok hasta olduğu ifade edilmektedir. Şeyhin gözlerinin de görmediği ifade edilen belgede, 1294/1877-78 yılında yanan mevlevîhanenin tamiri nedeniyle çok borca girdiği ve bu borçtan kurtarılması dileğinde

³⁶⁹ BOA. HAT. D.N: 500, G.N: 24504

³⁷⁰ BOA. C. EV. D.N: 136, G.N: 6799

³⁷¹ BOA. İ. DH. D.N: 127, G.N: 6509

³⁷² BOA. A. MKT. MHM. D.N: 47, G.N:70

³⁷³ BOA. İ. DH. D.N: 109, G.N: 85725

bulunduğu Vali Mahmut Celaleddin Paşa tarafından dile getirilmektedir³⁷⁴. Yukarıdaki bilgilerden hareketle Mehmet Reşit elebi'nin şeyhliğinden sonra Ali elebi'nin postnişinlik yaptığını, 1877-78 yılı sonrasında da Ahmet Kemaleddin elebi'nin Karahisar Mevlevihanesi'nde meşihat gevinde bulunduğunu görüyoruz. Her ne kadar bazı kaynaklarda Ahmet Kemaleddin Dede'nin 1892 yılında vefat ettiđi³⁷⁵ ifade edilse de gerek 27 L 1310/ 14 Mayıs 1893³⁷⁶ tarihli Karahisar Mevlevihanesi postnişini Ahmet Kemaleddin elebi'nin borcunun takside bağlanması, gerekse 2 B 1312/ 30 Aralık 1894 tarihli Karahisar Mevlevihanesi şeyhi iken vefat eden Ahmet Kemaleddin elebi'nin oğlu Sadreddin elebi'ye maaş bağlanmasına dair kararı³⁷⁷ içeren belgelerden Ahmet Kemaleddin Dede'nin 1894 yılı sonlarına doğru vefat ettiğini söyleyebiliriz. Mehmet Reşit elebi'den sonra Ali elebi'nin ve Ahmet Kemaleddin elebi'nin hangi tarihlerde postnişin olduklarına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. 1852 yılında şeyhlik görevinde olan Mehmet Reşit elebi ile 1886 yılında şeyhlik vazifesini ifa etmekte olan Ahmet Kemaleddin Dede arasındaki dönemde Mehmet Reşit Efendi, Ali elebi ve Ahmet Kemaleddin Dede haricinde bir başka şeyhin görev yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Ancak karanlıkta kalan 34 yıllık sürenin Mevlevilik tarihinde uzun yıllar postnişinlik görevinde bulunmuş şeyhler gz önüne alındığında³⁷⁸ uzun bir süre olmadığını ve Mehmet Reşit elebi'den sonra Ali elebi'nin ve Ali elebi'nin ölümünden sonra da Ahmet Kemaleddin Dede'nin Karahisar Mevlevihanesi şeyhi olmasının ihtimal dahilinde olduğunu belirtebiliriz.

Ahmet Kemaleddin Dede'nin vefatından sonra Karahisar Mevlevihanesi şeyhliğine Celaleddin elebi geçmiştir. Nitekim Tahirü'l Mevlevi'de Ahmet Remzi Dede'ye yazmış olduğu 18 Ağustos 1312/ 30 Ağustos 1896 tarihli mektubunda Karahisar Mevlevihanesi şeyhi Celaleddin elebi'nin dergaha ait vakıf arazisinden geçen demiryolu hattının vakfa verdiği zararın tazmin edilmesi için Nafia Nezaretine müracaat

³⁷⁴ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Bundan sonra Y. PRK. UM. olarak geçecektir.) D.N: 22, G.N:4

³⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, s. 361; Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, s. 180.

³⁷⁶ BOA. Yıldız Sadaret Resm Maruzat Evrakı (Bundan sonra Y. A. RES. olarak geçecektir.) D.N: 64, G.N:30

³⁷⁷ BOA. Hususi İrade Belgeleri (Bundan sonra İ. HUS. olarak geçecektir.) D.N: 33, G.N: 1312.B/11

³⁷⁸ Örneğin Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Dede yarım yüzyıldan fazla meşihat görevinde bulunmuştur. Bkz. Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, s. 93.

etmek için İstanbul'a gelmiş olduğundan bahseder³⁷⁹. Celaleddîn Çelebi, göçmenlerin iskanları esnasında sahibi olduğu arsayı göçmenlerin istifadesi için başışladığından dolayı 8 Şaban 1317/ 12 Aralık 1899 tarihinde 4. Dereceden Mecidî Nişanı³⁸⁰ ile de ödüllendirilmiştir³⁸¹.

Sonuç olarak yukarıdaki bilgilerden hareketle XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren XX. yüzyılın başlarına kadar Karahisar Mevlevîhanesi'nde şeyh olanları tahmini tarihlerle şu şekilde sıralayabiliriz;

1771-1772	Alaaddin Dede
1805-1806	Ahmet Dede
1823-24	Yahya Efendi
1840	Reşit Dede
1860	Ali Çelebi
1877	Ahmet Kemaleddin Dede
1895	Celaleddin Dede.

Gölpınarlı, 1950'li yıllarda türbedar olan ve Konya Müzesi'ndeki sandukalarda bulunan destarları sarmak vazifesiyle görevli olan Türbedar Dede'nin anlattıklarına nazaran Mehmet Raşit Çelebi'nin 1878'de yanan dergâhı kendi parasıyla ahşap olarak yaptırdığını ifade etmektedir³⁸². Ancak burada açıklanması gereken bazı noktalar vardır. Konya Çelebilerinden Mehmet Raşit Çelebi, yukarıda listede vermiş olduğumuz Celaleddin Dede'nin 25 Eylül 1334/ 1918 yılında vefatı üzerine Karahisar Mevlevîhanesi postnişini olmuştur³⁸³. 1878 yılında yanan dergâh elbette ki 1918 yılına kadar harap bir halde kalmamıştır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi 1878 yılında gerçekleşen yangından sonra dergâhı Ahmet Kemaleddin Dede kendi imkanlarıyla tamir

³⁷⁹ Tahir Olgun, *Çilehane Mektupları*, Hazırlayanlar; Cemal Kurnaz, Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 81.

³⁸⁰ Mecidî Nişanı; Osmanlı nişanlarından birinin adıdır. Halk arasında Mecidiye nişanı suretinde de kullanılırdı. 1268/1852 yılında ihdas olunmuştur. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci rütbeleri olduğu gibi murassa'ı da vardı. Mecidi nişanı iyi hizmet edenlere verilirdi. Ancak buna nail olmak için askerler sulh zamanında, ilmiye ve mülkiyeden bulunanlar da en az yirmi yıl devlet hizmetinde bulunmaları şarttı. Bir rütbesinden ötekisine geçmek içinde yine iyi hizmet ile beraber beşinci rütbesinde en az iki, dördüncü rütbesinde üç, üçüncü rütbesinde üç, ikinci rütbesinde dört sene bulunması lazımdı. Askerlerin harp zamanındaki hizmetleri iki kat sayılırdı. Bununla beraber büyük hizmet görenler bu müddet kaydından müstesna tutulmuşlardı. Bkz. Pakalın, c. II, s. 428., T. Nejat Eralp, "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", *Türkler*, c. 13, s. 683.

³⁸¹ BOA. Taltifat İradeleri (Bundan sonra İ. TAL. olarak geçecektir.) D.N: 196, G.N: 1317/Ş-50

³⁸² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 361.

³⁸³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 181.

ettirmiş bu yüzden de bir sürü borca girerek sıkıntı çekmiştir³⁸⁴. Türbedar Dede'nin Mehmet Raşit Çelebi'nin tamir ettirdi dediği yangın ise Bursa Valisi'nin bildirdiği üzere 17 Kanun-ı sani 1329/30 Ocak 1914 gecesini mevlévihanenin şeyh ailesine mahsus harem dairesinden çıkarak etrafa yayılmadan söndürülen yangın olsa gerektir. Bu yangında gösterilen gayrete rağmen mevlévihanenin yirmi odadan fazla bulunan harem ve selamlık dairesi eşya ve muhteviyatıyla beraber tamamen yanmış ancak can kaybının olmaması tek teselli kaynağı olmuştur³⁸⁵.

2.4.8.2. Eğirdir Mevlévihanesi Şeyhi Mustafa Dede'nin Görevini İhlal Etmesi

Eğirdir Mevlévihanesi'nin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle beraber Eğirdir'de Mevlévîliğin temellerinin Ulu Ârif Çelebi'nin Eğirdir'e gelmesiyle atıldığını söyleyebiliriz³⁸⁶. Nuri Güngör, Eğirdir Mevlévihanesi'nin 1310 yılında kurulmuş olabileceğinden ve mevlévihanede türbesi bulunan kişiye Seyfullah Dede denildiğinden bahseder³⁸⁷. Arşiv belgelerinde de Seyfullah Dede Mevlévihanesi olarak geçmesine bakılırsa dergâhın ilk şeyhi Seyfullah Dede'dir. Germiyanlı Çahşadan Mehmet Bey zamanında, Hamidoğulları Beyliğini Karamanoğulları'na karşı koruma gayesiyle 1364 yılı Ocak ayı içerisinde Mehmet Bey'in kardeşi Musa Bey komutasında bir grup Germiyanlı askeri Eğirdir'de bulunduğu sırada bu tarihten daha önce kurulmuş olan mevlévihane dervişanı için Musa Bey tarafından birçok dükkan satın alınarak vakfedilmiştir³⁸⁸. Yine mevlévihanenin mütevellisine iki dirhem gümüş verilmesi ve fukara için günde 18 akçe tahsis edilmesi vakıf şartı olarak kaydedilmiştir³⁸⁹.

Gölpınarlı, Sakıb Dede'nin Sefine-i Nefise-i Mevlévîyan'da Divane Mehmet Çelebi'nin halifelerinden Nurullah Dede'yi Eğirdir'e yolladığını yazdığından bahseder³⁹⁰. Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şuâra-yı Mevlévîye'sinde ise Ubeydullah Dede'nin de Eğirdir

³⁸⁴ BOA. Y. A. RES. D.N: 64, G.N:30

³⁸⁵ BOA. Dahiliye Nezareti Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Belgeleri (Bundan sonra DH. EUM. MTK. olarak geçecektir.) D.N: 14, G.N:14

³⁸⁶ Eflaki, s. 681.

³⁸⁷ Nuri Güngör Veziroğlu, *Eğirdir Ansiklopedisi*, "Mevlévihane", Eğirdir Belediyesi Yayınları, Isparta 2005, s. 159.

³⁸⁸ Yusuf Ilgar, s. 107.

³⁸⁹ İsmail Çiftçiöğlü, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlévîlik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2004, sy. 10, s. 156.

³⁹⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, s. 120.

Mevlevîhanesi'nde şeyhlik görevinde bulunduğu yazılıdır³⁹¹. Bu bilgilere ek olarak Eğirdir Mevlevîhanesi ile ilgili kaynaklarda daha fazla bilgi bulmak pek mümkün değildir. XIX. yüzyıla geldiğimizde ise 02 Ca 1252/ 15 Ağustos 1836 tarihli bir belgede Eğirdir Mevlevîhanesi Şeyhi Yahya Efendi'nin vefatı üzerine dergâh şeyhliğinin oğlu Mustafa Efendi'ye tevcih edilmesi söz konusudur³⁹². Ancak bu belgede ifade edilen Mustafa Efendi'nin şeyh tayin edilmesi Eğirdir Mevlevîhanesi'nde yaşanan bir takım sıkıntılardan sonra ikinci kez Mustafa Dede'nin şeyh tayin edilmesiyle ilgilidir. Zira Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Çelebi tarafından 25 Ş 1253 /24 Kasım 1837 İstanbul'a gönderilen belgede³⁹³ Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Dede'nin hakkındaki şikayetler ve Mustafa Dede'nin şeyhlikten azledilmesinin sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında ise Mustafa Dede'nin Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi olduğu halde Eğirdir'de ikamet etmeyip ailesiyle birlikte Isparta'da ikamet etmesi ve dergâhta ayin icra olunmayıp dergâh vakıflarını kendi geçimi için sarfetmesi gelmektedir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, bu durum üzerine Mustafa Dede'yi defalarca uyarmasına rağmen Mustafa Dede aldirmayarak Isparta'da ikamet etmeye devam etmiştir. Bu sürede Eğirdir'e sadece mevlevîhaneye ait vakıf gelirlerini toplamak için senede bir iki defa gelmiştir. Bu durumun devam etmesi mevlevîhanenin bakımsız kalmasına ve asli fonksiyonlarını yitirmesine sebep olmuştur. Mehmet Said Hemdem Çelebi, 1832-33 yıllarında ortaya çıkan bu durumun bertaraf edilmesi için Mustafa Dede'yi Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhliği görevinden almış ve yerine Mısır Mevlevîhanesi görevlilerinden Fikri Dede'yi getirmiştir. Ancak bu dönemde ortaya çıkan Mısır Meselesi sırasında, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Kütahya'ya kadar ilerlemesi ve Kütahya'yı işgal etmesi hadisesi esnasında Eğirdir Mevlevîhanesi sabık şeyhi Mustafa Dede, İbrahim Paşa ile yakınlık kesbetmiş ve İbrahim Paşa'da Mustafa Dede'nin yeniden Eğirdir Mevlevîhanesi'ne şeyh olarak atanmasını istemiştir. Bu yaşanan gelişmelerden sonra Fikri Dede ise çaresiz şeyhliği bırakarak Konya'ya dönmüştür. İbrahim Paşa sayesinde dergâh şeyhliğini yeniden elde eden Mustafa Dede bir müddet daha Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhliği görevine devam etmiştir. Ancak Mustafa Dede, yaşanan bu hadiselerle rağmen huyundan vazgeçmemiş ve yine Isparta'da ikamet ederek dergâhtaki vazifelerini ihmal etmeye devam etmiştir. Bu

³⁹¹ Esrar Dede, s. 342.

³⁹² BOA. C. EV. D.N: 211, G.N:10536

³⁹³ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-A

durum hem mevlevîhanenin harap olmasını hemde Eğirdir ahalisinin memnuniyetsizliğini beraberinde getirmiştir.

Eğirdir kadısı Musa Rıza Efendi, Şeyh Mustafa Dede'nin Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi olduğu halde Isparta'da ikamet ettiğini ve dergâhta ayin-i şerif icra etmeyip sadece vakıf gelirlerini toplamak için Eğirdir'e geldiğini bu yüzdende dergâhın harap olduğunu ifade etmiştir. Şeyh Mustafa Efendi mahkeme-i şer'iden mürasele ile birkaç defa uyarılmasına rağmen aldırmmaması üzerine durum Şubat 1837 tarihlerinde Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Mehmet Said Çelebi'ye bildirilmiştir³⁹⁴. Mehmet Said Hemdem Çelebi bu şikayetler üzerine defalarca uyarılmış olduğu Mustafa Dede'yi azlederek yerine Mehmet Dede'yi şeyh olarak tayin etmiştir. Mehmet Dede'nin Eğirdir Mevlevîhanesi'ne şeyh olarak atanmasından bir süre sonra 3 Ca 1253/ 5 Ağustos 1837 tarihinde, Eğirdir eşrafından ve ileri gelenlerinden 29 kişinin imzası ve mühürleriyle mühürlü mahzarda ve Eğirdir kadısı Musa Rıza Efendi'nin gönderdiği ilamda ahalinin Mehmet Dede'nin mevlevîhane şeyhi olarak tayin edilmesinden sonra ayin icra edilmeye başlanmasından duydukları memnuniyet ifade edilmiştir³⁹⁵.

Ancak sonraki belgelere baktığımızda Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhliğinden azledilmesinden dolayı geçim kaynakları kesilen Mustafa Dede'nin meşihati yeniden elde etmek için İstanbul'a gittiğini ve devlet büyükleri nezdinde girişimlerde bulunduğunu anlıyoruz. Mustafa Dede'nin meşihat talebi üzerine meselenin anlaşılması için Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'den işin aslı sorulmuştur. Mehmet Said Hemdem Çelebi de 25 Ş 1253/ 24 Kasım 1837 tarihinde gönderdiği yazıda Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Dede'nin azledilmesi ve yerine Mehmet Dede'nin tayin edilmesi hususunu açıklamış ve mevlevîhanenin durumu hakkında bilgi vermiştir³⁹⁶.

Mehmet Said Hemdem Çelebi, Mustafa Dede'nin edepsiz ve çalışmaktan aciz birisi olmasından dolayı İstanbul'a gidip kendisi aleyhine bazı iftiralarda bulunarak yetkilileri rahatsız ederek bir emirname elde eder düşüncesiyle durumu Mehmet Dede ile birlikte Pertev Paşa'ya bildirmiştir. Eğer izin verilip dergâh tevliyetinin beratıyla Mehmet

³⁹⁴ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-B

³⁹⁵ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-C

³⁹⁶ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-A

Dede'ye verilirse kendisinin de meşihati tevcih edeceğini ifade etmiştir³⁹⁷. İstenilen izin verilmesi üzerine de tevliyet ve meşihatın Mehmet Dede'ye tevcih edildiğini belirtmiştir. Mehmet Dede'nin Eğirdir'e gelmesinden sonra mevlevîhane açılmış, mevlevîhanede ayin icra edilmeye ve beş vakit namaz cemaatle eda edilmeye başlandığından ve yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ahalinin bu durumdan çok memnun olduğundan bahsetmiştir.

Mehmet Said Hemdem Çelebi, eğer meşihat Mustafa Dede'ye geri verilirse bu durumun Anadolu'daki diğer mevlevîhanelere de sirayet edip, çoğu şeyhin mevlevîhane gelirlerini kendi geçimleri için kullanmaya başlayıp, fukara-yı Mevlevîyenin perişan olacağını ifade etmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, Sultan Mahmut sayesinde gelirleri yeterli olmayan mevlevîhanelerin taamiyelerine zam yapıldığını, çoğu mevlevîhanenin yenilenerek hayır duada buldukları ve icra-yı âyine devam ettiklerini ifade etmiştir. Ancak Eğirdir Mevlevîhanesi'nin perişan halde olduğunu ve vakıf şartlarına riayet etmediği için Mustafa Dede'den meşihatın alındığını, Mustafa Dede'ye karşı kişisel hiçbir husumeti olmadığını belirtmiştir. Mustafa Dede'nin yaklaşık sekiz aydır İstanbul'da bulunarak dilekçeler yazıp meşihati istemesinin de sebebi olarak mevlevîhane gelirlerini göstermektedir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, kendi sözlerine itibar edilmezse, Mustafa Dede'nin liyakatsizliği ve mevlevîhanenin durumu hakkında Karaman Müşiri Hacı Ali Paşa'dan da sorulabileceğini ifade etmiştir. Ancak 17 M 1255/2 Nisan 1839 tarihli bir belgeden anladığımız üzere Mustafa Dede'nin bu girişimleri faydalı olmuş olacak ki, Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhliğinin eskiden olduğu gibi Mustafa Dede'nin uhdesine verilmesi emri Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'ye gönderilmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, kendisine gönderilen bu emir üzerine Mustafa Dede'nin neden görevden alındığını kısaca tekrar açıklamıştır. Daha önce mevlevîhaneye hiç uğramayıp dervişlerin halini bilmeyen birisinin mevlevîhaneyi imar ve dervişânın taamiyesini temin vaadiyle şeyhliği geri aldığı takdirde fukara ve dervişana karşı mahcup olacağını ve bundan sonra mevlevîhane şeyhlerinin nüfuz ve itibarlarının kalmayacağını ifade etmiştir. Eğer izin verilirse, meşihatın yine Mehmet Dede uhdesinde kalmasını, Mustafa Dede'nin cedd-i âlisine hürmeten de Mehmet Dede tarafından mevlevîhane malından olmak üzere senelik 1000 kuruş, kendi mahsulünden olarak da 800 kuruş meblağın Mustafa Dede'ye

³⁹⁷ BOA. HAT. D.N: G.N: 50791-A

verilmesini istemiştir. Kabul edilirse bu miktarın Mustafa Dede'nin geçimi için yeterli geleceğini şayet bu şekilde izin verilirse çok memnun kalıp devamlı devam-ı saltanat için dua edeceğini ifade etmiştir³⁹⁸.

Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin bu isteğinin Sultan Mahmut'a sunulması üzerine Sultan Mahmut, 22 S 1255/7 Mayıs 1839 tarihinde meşihatın Mehmet Dede uhdesinde bırakılmasını ve senelik 1800 kuruşun her sene verilmek üzere Mustafa Efendiye bildirilmesi ve durumun ayrıntısıyla Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmet Şemseddin Dede tarafından Çelebi Efendi'ye bildirilmesini emretmiştir. Yine bu durumun İstanbul'da olan bütün mevlevîhane şeyhlerine bildirilmesi ve Mustafa Efendi'nin artık mübarek Rikâb-ı hümayûnu bir daha rahatsız etmemesi için kendisine tenbih edilmesi emredilmiştir³⁹⁹. Sultan Mahmut'un bu emri üzerine Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi tarafından gönderilen bir arızâ da Mustafa Efendi'nin dergâha geldiği ve kendisine senelik 1800 kuruş verileceği ifade edilerek bundan sonra dilekçeler kaleme alarak Rikâb-ı hümayûnu rahatsız etmemesi hususunun tenbih edildiği bildirilmiştir⁴⁰⁰.

Bu dönem içerisinde Manisa Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Efendi'nin de tekkenin işleriyle meşgul olmayıp halka rahatsızlık verdiği görülmektedir. Manisa'ya memuriyetle gönderilen Ruznamçe-i evvel Yusuf Rıza Efendi gönderdiği takririnde Manisa Mevlevîhanesi şeyhi Osman Efendi'nin mevlevîhanedeki görevleriyle meşgul olmayıp memleket işlerine müdahale ederek karışıklığa sebep olduğunu, bu durumun bertaraf edilmesi hususunda Osman Efendi'nin memleket işlerine karışmaması için uyarılmasını istemiştir. Yusuf Rıza Efendi'nin gönderdiği bu takrir üzerine 29 Z 1240/14 Ağustos 1825 tarihinde Şeyhülislam tarafından Osman Efendi'nin uyarılması için bir mektup yazılarak Manisa Müftüsü tarafından iletilmek üzere gönderilmesi emredilmiştir⁴⁰¹.

³⁹⁸ BOA. HAT. D.N: 555 G.N: 27455-B

³⁹⁹ BOA. HAT. D.N: 555 G.N: 27455

⁴⁰⁰ BOA. HAT. D.N: 555 G.N: 27455-A

⁴⁰¹ BOA. HAT. D.N: 670, G.N: 32470

2.4.9. II. Mahmut Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler

Sultan II. Mahmut döneminde İstanbul'da ve taşrada bulunan mevlevîhaneler içerisinde ölüm veya diğer sebepler nedeniyle şeyhi değişen mevlevîhaneler ve şeyhler hakkında ilgili mevlevîhanelerde yeri geldiğinde bahsettik. Bunun yanı sıra yalnız şeyh tayini ile ilgili belgeler olması ve kesin tarih belirtmesi açısından da II. Mahmut dönemi içerisinde gerçekleşen ve arşiv belgelerine yansıyan değişikliklerden tespit edebildiklerimiz ise aşağıdaki gibidir.

II. Mahmut döneminde şeyhi değişen mevlevîhaneler arasında Amasya Mevlevîhanesi de bulunmaktadır. Amasya Mevlevîhanesi, Mevlevîliğin tarihi seyri içerisinde erken dönemlerde kurulan mevlevîhanelerdendir. Kurucusu ise Çelebi Hüsameddîn'in halifelerinden Amasyalı Mevlânâ Alaeddin'dir⁴⁰². XIX yüzyıla gelindiğinde ise Amasya Mevlevîhanesi şeyhliğinde şu isimler bulunmaktadır. 1790 yılında Esseyid Hasan Dede'nin şeyhlikten ayrılmasından sonra yerine Şeyh Ahmet Dedezâde Feyzullah Efendi şeyh olmuş, 1794 yılında ise Feyzullah Dede'nin ayrılmasıyla Hüseyin Dede'nin şeyh olduğunu görüyoruz. Hüseyin Dede'nin de 1795 yılında postnişinlikten ayrılmasıyla Seyyid Mehmet Kami Dede'nin Amasya Mevlevîhanesi şeyhi olduğunu görmekteyiz⁴⁰³. Ancak evahir-i Rebiü'levvel 1206/ Kasım 1791 tarihli arşiv belgesinde yer alan “*Medine-i Amasya'da vaki Sultan Alaeddin bina eylediği mevlevîhane tekyesinde şeyh olan Mehmet Dede fevt olup yerine erbab-ı istihkaktan müteveffa-yı mezburun sulb-i kebir oğlu bais-i arz-ı ubudiyet es-Seyyid Mehmet Dede tekye-i mezbureye şeyh nasb ve tayin ve yedine meşihatname verildikten sonra*”⁴⁰⁴ ifadesine göre 1791 yılı Kasım ayında dergâhta Mehmet Dede şeyh olarak bulunmakta ve onun ölümünden sonra ise büyük oğlu Seyyid Mehmet Dede şeyh olmuştur. Bu bilgiden hareketle yukarıda vermiş olduğumuz silsilede bazı yanlışlıklar olduğu hükmüne varabiliriz.

⁴⁰² Eflaki, s. 648; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 254.

⁴⁰³ Adnan Gürbüz, “Amasya Mevlevîhanesi ve Vakıfları”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 289; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 255.

⁴⁰⁴ BOA. C. EV. D.N: 113, G.N:5621

1819 yılında ise Amasya Mevlevîhanesi şeyhliğinde Seyyid Mehmet Dede bulunmaktadır⁴⁰⁵. 1244/ 1828 yılına geldiğimizde ise Seyyid Mehmet Dede'nin vefat ettiğini görüyoruz. Amasya'da Sultan Alaeddin Mevlevîhanesi şeyhi Seyyid Mehmet Dede'nin vefatından sonra meşihatın yine oğlu Mehmet Seyyid Dede'ye verilmesinden dolayı mevlevîhane vakıflarından olan Amasya ve Çorum sancaklarında Yağlıca ve bağlı köylerin bütün malikaneleri mevlevîhanede şeyh olanlar tarafından defter-i hakani icabınca ta'sir olunmaktadır. Seyyid Mehmet Dede'de vefat ettiği için vakıfların ta'siri görevinin yeni şeyh tayin olunan Seyyid Mehmet Dede'nin uhdesine verilmesi ve beratlarının yenilenmesi için evahir-i Muharrem 1244/ Ağustos 1828 tarihinde Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi imzasıyla yazılan dilekçe neticesinde 22 Ra 1244 / 2 Ekim 1828 tarihinde tevliyetin tevcih edilip beratlarının yenilenmesi emri verilmiştir⁴⁰⁶.

II. Mahmut Dönemi'nde şeyhi değişen mevlevîhanelerden birisi de Erzincan Mevlevîhanesi'dir. Kuruluşu, Mevlânâ'nın sohbetlerinde bulunan ve Sultan Veled'in halifelerinden Hüseyin Hüsameddin Erzincanî⁴⁰⁷ tarafından gerçekleştirilen Erzincan Mevlevîhanesi ile ilgili bilgiler şimdilik oldukça kısıtlıdır⁴⁰⁸. Özellikle XIX. yüzyılda faaliyette bulunmadığı ifade edilmektedir⁴⁰⁹. Erzincan Mevlevîhanesi'nin son şeyhi olan Kemahlı İbrahim Efendi'nin kendi yazmış olduğu eserlerinde 1896 yılında Konya'ya ziyaretinde kendisine Mevlânâ tarafından mânen sikke ve hil'at giydirildiği, bu olaydan altı yıl sonra da 120 seneden beridir terk edilmiş vaziyette bulunan Erzincan Mevlevîhanesi'ni tamir ve ihya etmeye giriştiği, yanına da bir dârülmesnevî yaptırdığı ve dergâhın şeyhliğine tayin edilerek irşad faaliyetine başladığı ifade edilmektedir⁴¹⁰.

Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde bulduğumuz bazı tevcih ve Erzincan Mevlevîhanesi vakıfları ile ilgili belgelerde XIX. yüzyılın en azından ilk yarısında Erzincan Mevlevîhanesi'nin faaliyette olduğu sonucu

⁴⁰⁵ BOA. C. EV. D.N: 293, G.N: 14921

⁴⁰⁶ BOA. C. EV. D.N: 377 G.N: 19132

⁴⁰⁷ Ferudun Bin Ahmed, s. 163; Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yayınları, İstanbul 2007, s. 176; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245.

⁴⁰⁸ Tahir Erdoğan Şahin, "Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri", (IX. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler, 15-16 Aralık 1997 Konya-Türkiye), Tebliğler Konya 1998, s. 123-142; Selami Şimşek, "Erzincan Mevlevîhanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin *Divân*'ında Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Düşünceleri", *Tasavvuf*, 8-2007, sy. 20, s. 159-175; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 303.

⁴⁰⁹ Şimşek, "Erzincan Mevlevîhanesi....," s. 160.

⁴¹⁰ Nihat Azamat, "Kemahlı İbrahim Hakkı", *DİA*, c. 25, s. 221.

çıkartılabilir. Mesela 02 N 1195/ 22 Ağustos 1781 tarihli ve Mevlêvîhane şeyhi olan sülale-i Mevlânâ'dan Esseyid Mehmed imzalı bir belgede Erzincan Mevlêvîhanesi için, “*Erzincan’da vaki Melik Salih’in bina eylediği mevlêvîhane*” olarak bahsedilmekte ve mevlêvîhanede bulunan dervişlerin taamiyesi için Erzurum valileri hassı malından verilen 120 sağ akçe taamiyenin hasad mevsimi geldiğinde kapı kethüdası tarafından alınmak için emir verilmesi rica edilmektedir. Bu istek üzerine gereğinin yapılması emri verilmiştir⁴¹¹. Bu belgeden yaklaşık 50 yıl sonra 27 Z 1244/ 30 Haziran 1829 tarihinde verilen bir başka belgede ise muhtemelen yukarıda adı geçen Şeyh Mehmed Dede’nin ölümü üzerine Mehmet Dede’nin yerine şeyh olan Mehmet Arif Dede, mevlêvîhane fukarası için verilmekte olan günlük 120 sağ akçe taamiyenin kendisine tevcih edilmesini istemiştir⁴¹². Bu istek kabul edilerek beratı verilmiştir. II. Mahmut’un ölümü ve yerine Sultan Abdülmecit’in tahta çıkması üzerine yukarıda ifade edilen hususu içeren berat 27 Za 1256 /20 Ocak 1841 tarihinde yenilenmiştir⁴¹³. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere XIX. yüzyıl başlarında Erzincan Mevlêvîhanesi faal bir halde bulunmaktadır ve postnişin olanlar tarafından da dergâhta bulunan dervişan için tahsis edilen taamiyelerin takip edilmesi söz konusudur.

Ordular Ruznamçe kalemine girerek memuriyet hayatına başlayan ve 1854 yılında Kasımpaşa Mevlêvîhanesi’nde Şeyh Ali Dede’nin yaşının küçük olmasından dolayı vekilliğini yürüten Hakkak Kadri Dede ile tanışarak Mevlêvî tarikatına girmiş olan Aşçı İbrahim Dede’nin Erzincan’daki görevi esnasında Erzincan Mevlêvîhanesi’nden hiç bahsetmemesi oldukça dikkat çekicidir. Aşçı Dede’nin bu tutumundan Erzincan’a geldiği tarihler olan Eylül-Ekim 1856 tarihlerinde mevlêvîhane’nin faal olmadığı sonucu çıkartılabilir. Hatta Aşçı Dede, gönülünün ney sesi ve evrâd-ı kebîrin okunmasını arzu etmesi üzerine Kayseri Mevlêvîhanesi’ne mektup yazarak müracaat etmiş ve Mayıs-Haziran 1857 tarihlerine Kayseri Mevlêvîhanesi’nden neyzen bir derviş Erzincan’a gelerek bir iki ay kalmıştır. Bu süre zarfında Aşçı Dede, hanesinden için bir mevlêvîhaneye döndü demektedir⁴¹⁴.

⁴¹¹ BOA. C. EV. D.N: G.N: 21354

⁴¹² BOA. C. EV. D.N: 346 G.N: 17556

⁴¹³ BOA. C. EV. D.N:346 G.N: 17556

⁴¹⁴ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede’nin Hatıraları*, Hazl. Mustafa Koç- Eyüp Tanrıverdi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c. 1, s. 367.

Erzincan Mevlevîhanesi ile ilgili 7 Ra 1311/17 Eylül 1893 tarihli bir diğer belgede ise, evkaf mülhakatından ve Melik Salih hayratından Erzincan'da Şeyh Çelebi mahallesinde bulunan mevlevîhane mescidinde müezzin olmadığı ve müezzin gerekliliğine binaen müezzinlik vazifesini beratsız olarak yerine getiren Mehmet Tahir Efendi Bin Salih'e 200 kuruş senelikle tevcih edilmesi ve mescidin ihtiyaçları içinde senelik 500 kuruş tahsis edilmesi isteğinin Erzincan'dan Evkaf Nezaretine yazıldığı ifade edilmektedir. Mescidin imamı Mehmet Salih Efendi tarafından verilen dilekçede ise 26 Ş 1305/ 8 Mayıs 1888 tarihinde imamlık vazifesinin kendisine tevcih edilmesine rağmen 1311/1893 yılına kadar ücretini alamadığından dolayı sıkıntı çekmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu talepler ve imam efendinin dilekçesi üzerine Evkaf Nezaretince yapılan araştırma ise mevlevîhanenin akıbeti hakkında bilgi vermektedir. Buna göre belgede mevlevîhaneden harap ve izi işareti kalmamış olarak bahsedilmektedir. Vakıf olarak da Germuri? Köyü ile şehir etrafında bulunan tarlaların yarı hisse bedeli olan 6000 kuruşun taamiye bedeli olarak mevlevîhaneyi ihya etmek şartıyla şeyhi tarafından alındığı ve mevlevîhane mescidinde görevli imam ve müezzin ile mescidin ihtiyaçları için gerekli ücretinde 6000 kuruşluk bu bedelden karşılanmasının lazım geldiği ifade edilmiştir. Evkaf Nazırı tarafından verilen bilgiye göre mescid için gerekli olan müezzinlik görevi yeniden tevcih edilmiştir. Şeyh Efendi'nin mevlevîhaneyi ihya etmek şartıyla almakta olduğu bu 6000 kuruşluk bedelden 250 kuruş müezzinlik bedeli, 600 kuruşluk imamlık bedeli ile 250 kuruş mescidin giderleri için olmak üzere senelik 1100 kuruşun yukarıda ifade edilen 6000 kuruşluk meblağdan verilmesi kararlaştırılmıştır. Yine Erzincan'dan gelen bilgilerde Şeyh Efendi'nin 6000 kuruşluk meblağı aldığı halde mevlevîhaneyi ihya etmediğinin anlaşıldığı vurgulanmıştır⁴¹⁵.

Yukarıdaki bilgilerden Erzincan Mevlevîhanesi'nin tahminen 1850'li yıllardan 1893 yılına kadar bakımsız kaldığını ve herhangi bir faaliyetin gerçekleştirilmediğini anlıyoruz. Hal böyle olmakla birlikte mevlevîhane faal olmasa da şeyh ailesi veya mevlevîhane vakıflarının gelirlerini toplayan birileri mevcuttur. Yukarıdaki belgede mevlevîhaneyi ihya etmek şartıyla 6000 kuruşluk bedelin Şeyh Efendi tarafından alındığı belirtilmekteyse de Şeyh Efendi'nin ismi geçmediği için kim olduğunu belgeden tespit etmek mümkün olamamaktadır. Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin yazmış olduğu eserlerinde ifade ettiği bilgiye dayanarak 1850'li yıllardan itibaren harap

⁴¹⁵ BOA. İ. EV. D.N: 5 G.N: 1311.B/11

ve bakımsız kalan Erzincan Mevlevîhanesi'nin yaklaşık 50 yıl boyunca kapalı kaldıktan sonra 1902 yılında tekrar ihya edildiğini ifade edebiliriz.

II. Mahmut döneminde tesbit edebildiğimiz arşiv belgelerine yansıyan bir diğer şeyh değişikliği de Kayseri Mevlevîhanesi'nde⁴¹⁶ gerçekleşmiştir. Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Süleyman Dede'nin vefat etmesi üzerine mevlevîhane'nin şeyhliği oğlu Esseyyit Ahmet Efendi'ye tevcih edilmiş ve vakfı içinde 10 Ca 1252/ 23 Ağustos 1836 tarihinde beratı yenilenmiştir⁴¹⁷.

Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi olan Abdullah Necip Efendi'nin vefat etmesi üzerine biraderi Arif Efendi Bâb-ı âliye yazdığı 29 Z 1250/ 28 Nisan 1835 tarihli dilekçesinde⁴¹⁸ meşihatın kendisine verilmesini ve bu durumun İstanbul'daki bütün Mevlevî şeyhlerine duyurulmasını talep etmiştir. Bu durum üzerine mesele Şeyhülislama havale edilmiştir. Şeyhülislam Efendi'de İstanbul'daki diğer Mevlevî şeyhlerini çağırıp şeyh seçimini müzakere etmişlerdir. Toplantıda bulunan Hüsameddin Dede ve Sadık Dede'nin ehliyetleri var ise de, Mevlevî meşayihinin akrabaları içerisinde ehliyetli kişiler oldukça başkaları şeyh tayin edilmediğinden meşihatın Abdullah Necip Efendi'nin biraderi Arif Efendi'ye tevcih edilmesi uygun görülmüş ve hazır olan diğer Mevlevî şeyhleri de bu durumu onaylamışlardır. Bu tevcihat Padişahın onayına da sunulmuş ve Padişah da uygun bularak durumun Çelebi Efendi'ye bildirilmesini emretmiştir⁴¹⁹. Yukarıda bilgileri aktardığımız belgeler 29 Z 1250/28 Nisan 1835 olarak tarihlendirilmişse de Abdullah Necip Dede'nin 27 Cemaziyelahir 1252⁴²⁰ tarihinde vefat ettiğini göz önüne aldığımızda belgelerin tarihinin 1252 cemaziyelahirinden sonra olması icap eder.

2.5. SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa kumandasındaki Mısır ordusu karşısında Osmanlı kuvvetlerinin Nizip'te yenilgiye uğradığı haberi daha İstanbul'a

⁴¹⁶ Kayseri Mevlevîhanesi için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 280., Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Mevlevîhanesi" *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 91-96; Haksever, *Son Dönem Osmanlı...*; Muhsin İlyas Subaşı, *İki Mevlevî Remzi Dede-Yaman Dede*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005.

⁴¹⁷ BOA. C. EV. D.N: 211 G.N: 10540

⁴¹⁸ BOA. HAT. D.N: 1302 G.N: 50712-A

⁴¹⁹ BOA, HAT. D.N: 1302 G.N: 50712

⁴²⁰ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 239; Osanzâde Hüseyin Vassaf, c. V, s. 265.

gelmeden Sultan Mahmut, 1 Temmuz 1839 yılında öldü⁴²¹. II. Mahmut'un ölümü üzerine yerine oğlu Abdülmecit geçti. Sultan Abdülmecit 2 Temmuz 1839 tahta geçtiğinde henüz 17 yaşında idi⁴²².

Sultan Abdülmecit tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti oldukça güç şartlar içerisinde bulunuyordu. Sultan Abdülmecit'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra İstanbul'a ulaşan, Osmanlı Ordusunun Nizip'te Mısır kuvvetlerine karşı yenildiği haberi Mısır Meselesini daha bir çıkmaza sokmuştu⁴²³. Daha sonra Kaptan-ı Derya Firari Ahmet Paşa'nın Osmanlı donanmasını Mısır'a götürerek Mehmet Ali Paşa'ya teslim etmesi⁴²⁴ ise Osmanlı Devleti'nin Nizip yenilgisinden dolayı hem ordusuz hemde donanmasız kalmasına yol açmıştı. Firari Ahmet Paşa'nın bu ihaneti Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı güçlendirdiği için Mısır'ın Osmanlı hakimiyetinden çıkmasında önemli bir etken olmuştur⁴²⁵. Bu dönemde Sultan Abdülmecit'in en büyük şansı Hariciye Nazırı olan Mustafa Reşit Paşa idi. Mustafa Reşit Paşa, Mısır meselesinin halledilmesi sürecinde Avrupa devletleri ile bir ittifak anlaşması yapmak için son iki yıldır Avrupa'da bulunuyordu⁴²⁶. Bu sebeple Avrupa kamuoyu ve diplomasisi hakkında bilgi sahibi idi. Nitekim Mısır Meselesinde Fransa hariç, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasıyla çözüm sağlanmıştı. Buna göre; Mısır Eyaletinin yönetimi babadan oğula geçmesi kuralı ile Mehmet Ali Paşa'ya bırakılmış ve Mısır gelirlerinden her yıl Osmanlı Devleti'ne 80.000 kese gönderilmesi kararlaştırılmıştı⁴²⁷.

Mustafa Reşit Paşa, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar için de Avrupa siyasetinde etkin olan denge politikasından yararlanması gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda çeşitli siyasi konularda Avrupa devletlerinin desteklerinin sağlanması için devlet düzeninde bir takım düzenlemelerin gerçekleştirilmesini gerekli görüyordu⁴²⁸. Bu düzenlemeleri gerçekleştirmek için Sultan Abdülmecit'in tahta geçmesinden hemen sonra İstanbul'a gelmiş ve hazırlıklarına daha önceden başlanmış olan Tanzîmât

⁴²¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 142. Mustafa Nuri Paşa, ölüm tarihi olarak 19 Rebiülahir 1255/ 2 Temmuz 1839 tarihini vermektedir. Bkz. Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 275.

⁴²² Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1307, c. 6, s. 31.

⁴²³ Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 276; Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 169.

⁴²⁴ Ahmet Lütfi, c. 6, s. 38.

⁴²⁵ Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz", *Türkler*, c. 12, s.754.

⁴²⁶ Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 277.

⁴²⁷ Mustafa Nuri Paşa, c. III-IV, s. 281.

⁴²⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 170.

Fermanı'nın ilanını gerçekleştirmişti⁴²⁹. Türkiye'de meşruti idarenin kurulmasıyla, Müslüman ve Hristiyan ahalinin kaynaşmasına zemin hazırlayan bir ıslahat ve kültür hareketi olarak tanımlanabilecek olan Tanzîmât, 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilmiştir⁴³⁰.

Tanzîmât Fermanı'nın ilanı Osmanlı toplum hayatında yeni bir başlangıç anlamına da geliyordu. İçerik olarak öncelikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren Kur'an ve şeriât hükümlerine uyulduğu için devletin ve milletin refah ve huzur içerisinde yaşadığı, ancak son 150 yıl içerisinde devletin başına gelen sıkıntılarının sebebinin kanunlara uyulmaması olduğu, düzenin yeniden sağlanması içinde bazı yeni uygulamaların gerekli olduğu ifade edilmiştir⁴³¹. Yeni oluşturulacak bu kanunların dayandırılacağı temel ilkeler ise Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın can ve mal güvenliğini sağlanması,⁴³² vergi toplanmasında yeni düzenlemeler getirilmesi ve askerlik görevinin düzenli bir kaideye bağlanması idi⁴³³.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun nazikliği içerisinde Kırım Savaşı'nın son yıllarında hazırlanan ve Paris Anlaşmasının imzalanmasından bir buçuk ay önce Bâb-ı âlide kalabalık bir topluluğun huzurunda 28 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı, ilanı müteakip Paris anlaşmasını hazırlamakta olan devletlere bildirilmiştir⁴³⁴. 1839 yılında ilan edilen Tanzîmât Fermanı'nın Müslim ve gayr-ı Müslim tebaa arasındaki farkları ortadan kaldırmada başarısız olduğundan hareketle Islahat Fermanı ile Müslim ve gayr-ı Müslim tebaa arasında eşitliğin sağlanması ve bir nevi batılı devletlerin Osmanlı içişlerine karışmalarına sebebiyet verecek faktörlerin ortadan kaldırılmasını amaçlanmıştı. Islahat Fermanı'nın içeriğine baktığımızda ise Tanzîmât Fermanında yer alan prensipler yenilenmekle beraber onlara bazı maddeler eklenerek içeriği daha da genişletilmiştir⁴³⁵.

⁴²⁹ Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*, Çev. Osman Akınhay, Papirüs Yayınları, İstanbul 1997, c. 1, s. 46.

⁴³⁰ A. Cevat Eren, "Tanzîmât" *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, c. 11, s. 710. Ayrıca Bkz. Abdurrahman Şeref, *Tarih Musahabeleri*, Matbaa-yı Amire İstanbul 1339, s. 48-67.

⁴³¹ Ahmet Cevat Eren, *Tanzîmât Fermanı Dönemi*, Yay. Haz. Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul 2007, s. 38.

⁴³² Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzîmât*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 177.

⁴³³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 171.

⁴³⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 248.

⁴³⁵ Ali İhsan Gencer, "Tanzîmât Fermanı (1839)'dan 1876'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, c.11, s. 480.

Sultan Abdülmecit döneminde Mevlevîliğin devlet nazarındaki konumuna baktığımızda özellikle dergâhların tamir ve tayinâtlarının sağlanması hususunda büyük bir itina gösterilmiştir. İhtifalci Mehmet Ziya Bey'in aktardığı üzere, Babası II. Mahmut ve kardeşi Abdülaziz'le birlikte Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede'yi ziyaret eden Sultan Abdülmecit daha sonrada Osman Salahaddin Dede'yi ziyaret etmekten geri durmamıştır. Büyük saygı beslediği Osman Salahaddin Dede'ye yapmış olduğu bir ziyarette, daha önce karlı, tipili bir havada babası ile beraber dergâha geldikleri esnada Osman Salahaddin Dede ile Sultan II. Mahmut arasında geçen “Şeyh Efendi, bu havada bizi sizin gönlünüz çekti, (kendilerini göstererek) bunlar olsa idi gelemezlerdi” şeklinde cereyan eden muhavere hareketle “*Nasıl Şeyh Efendi, hani ya peder: ‘bunlar olsa idi gelemezlerdi’ demişti. Nasıl, gelebildik mi?’*” diyerek yıllar önce geçen konuşmayı unutmadığını da göstermişti⁴³⁶. Sultan Abdülmecit'in Osman Salahaddin Dede'ye büyük hürmeti vardır. Osman Salahaddin Dede'nin Konya Mevlânâ Dergâhını ziyaret etmek maksadıyla Konya'ya gitmek için izin istemesi üzerine bu izin verildiği gibi, yapılan bir istihbarat çalışması neticesinde Osman Salahaddin Dede'nin ekonomik olarak bu seyahati karşılayacak imkanı olmadığı öğrenilmiş ve bu seyahati gerçekleştirmesi için Osman Salahaddin Dede'ye 25.000 kuruş atıyye de verilmesi uygun görülmüştür. Sultan Abdülmecit döneminde mevlevîhanelere ve ileri gelen veya ihtiyaç sahibi olan Mevlevî şeyhlerine yapılan yardım ve tevcihler devam etmiştir. Yine Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin yanan evinin inşası için 50.000 kuruş atıyye verilmiş, İstanbul'da bulunan mevlevîhane şeyhlerinin maaşlarına da zam yapılmıştır. Ekonomik olarak sağlanan bu iyileştirmeler üzerine gerek Mehmet Said Hemdem Çelebi⁴³⁷ gerekse İstanbul'da bulunan mevlevîhane şeyhleri Padişahın bu ihsanlarına karşılık bir teşekkür mektubu kaleme alarak padişaha şükranlarını arzemişler ve bu durum Sultan Abdülmecit'in çok hoşuna gitmiştir⁴³⁸.

Sultan Abdülmecit döneminde yukarıda kısaca bahsettiğimiz üzere mevlevîhanelere ekonomik yardımlar yapıldığı gibi mevlevîhanelerin tamir ve bakımları için de devletin imkanları nisbetinde gayret gösterilmiştir. Bu dönemde tamirleri gerçekleştirilen mevlevîhanelere baktığımızda; Filibe Mevlevîhanesi, Galata Mevlevîhanesi, Kütahya

⁴³⁶ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 149.

⁴³⁷ BOA. İ. DH. D.N. 297, G.N. 18753

⁴³⁸ BOA. İ. DH. D.N. 163, G.N. 8474

Mevlevîhanesi, Gelibolu Mevlevîhanesi, İzmir Mevlevîhanesi, Kasımpaşa Mevlevîhanesi gibi mevlévîhaneler başlıcalarıdır. Bu dönemde Mevlévîlik açısından veya Mevlévîlerin müdahil olduğu münferit hadiseler de söz konusudur. Detaylarını çalışmamızın ilgili kısmında açıkladığımız üzere bu hadiselerin içerisinde belki de en dikkat çeken durum bir mevlévîhane şeyhliğinin belli bir ücret karşılığı satılmasıdır.

Aşağıda ilgili alt başlıklar içerisinde Sultan Abdülmecit döneminde gerçekleştirilen tamir faaliyetleri, Mevlévîler arasında meydana gelen adli hadiseler, mevlévîhaneler şeyh tayinleri ve yapılan yardımlar gibi hususlarda bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.5.1. Abdülmecit Döneminde Tamir Edilen Mevlévîhaneler

Sultan Abdülmecit dönemi, Mevlévîlerin her açıdan korunup kollandığı bir dönem olmuştur. Abdülmecit'in tahta geçtiği ilk yıllardan itibaren devlet, Mısır Meselesi, Kırım Savaşı gibi siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı sıkıntı içerisinde olmasına rağmen İstanbul'da, Anadolu'da ve Rumeli'de devletin bütün coğrafyasında yer alan mevlévîhanelerden sel, yangın vb. sebeplerden dolayı tamire muhtaç olan mevlévîhanelerin tamiri, gerçekleştirilmiştir. Bunların yanında Gelibolu Mevlevîhanesi gibi tamamen harap olmuş mevlévîhanelerin adeta yeniden inşası da söz konusudur. Bu bölümde gerek mevlévîhanenin büyüklüğü gerekse daha önce yapılmış tetkik eserlerde detaylı bilgi bulunmamasından hareketle belli başlı tamir ve inşa faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

2.5.1.1. Filibe Mevlévîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Balkanlarda kurulmuş önemli mevlévîhanelerden birisi olan Filibe Mevlévîhanesi⁴³⁹ 1126/1714 yılında Peçevî Ahmed Arifî Dede⁴⁴⁰ adına Elhac Mustafa Kethüda tarafından bina edilmiştir. Dergâhın ilk şeyhi de Peçevî Ahmed Ârifî Dede'dir⁴⁴¹. Filibe Mevlévîhanesi'nin kuruluşundan sonraki dönemlerine ait bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Filibe Mevlévîhanesi'nin Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden yola çıkarak tespit

⁴³⁹ Mevlévîhane'nin günümüzdeki durumu hakkında bkz. Gülberk Bilecik, "Filibe Mevlévîhanesi", (Mevlânâ Mesnevî ve Mevlévîhaneler Sempozyumu 30 Eylül-01 Ekim 2006 Manisa- Türkiye) *Tebliğler*, Manisa 2006, s. 145-149.

⁴⁴⁰ Sakıb Dede, c. II, s. 168.

⁴⁴¹ Sahih Ahmet Dede, s. 325.

edebildiğimiz şeyhleri ise şu şekildedir. 1190/1776 yılında Şeyh Mustafa Dede'nin ölümü üzerine dergâhın şeyhliğine İbrahim Dede tayin olunmuştur⁴⁴². İbrahim Dede yaklaşık 21 yıl Filibe Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunmuştur. İbrahim Dede'nin Ca 1211/ Kasım 1796 gibi vefatı üzerine dergâh şeyhliğine Şeyh Hasan Dede getirilmiş ve 12 C 1211/ 13 Aralık 1796 tarihinde beratı yenilenmiştir⁴⁴³. Şeyh Hasan Dede'den sonra tam tarihini bilemesek de Filibe Mevlevîhanesi şeyhliğine Mehmet Şakir Dede tayin olunmuştur. Mehmet Şakir Dede'nin 1229/1814 yılı başlarında vefat etmesi üzerine Filibe Mevlevîhanesi şeyhliği oğlu Ali Dede'ye⁴⁴⁴ geçmiş ve mevlevîhanede bulunan fukara ve dervişanın taamiyesi olmak üzere Filibe Nezareti Mukataası malından verilmekte olan pirinç tayinâtının beratı Ali Dede üzerine 22 S 1229/13 Şubat 1814 tarihinde yenilenmiştir⁴⁴⁵. Yine arşiv belgelerinden Şeyh Ali Dede'nin uzun yıllar Filibe Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunduğunu görüyoruz. 1243/1828,⁴⁴⁶ 1252/1836,⁴⁴⁷ 1263/1847⁴⁴⁸ tarihli belgelerde ve detaylarını aşağıda vereceğimiz, geçirdiği yangın neticesinde harap olan Filibe Mevlevîhanesi'nin tamiri ile ilgili belgelerde Filibe Mevlevîhanesi şeyhi olarak Ali Dede görünmektedir. Filibe Mevlevîhanesi'nin tamir masrafları ile ilgili olarak, özel bir görevle Manastır tarafına gönderilmiş olan Meclis-i Vâlâ Tahrîrât-ı Sâmiye odası memurlarından İhsan Bey görevlendirilmiştir. İhsan Bey'in bu görevi ile ilgili olarak Filibe Mevlevîhanesi'nin inşası hakkında Filibe meclisinde kaleme alınan bu mazbatada dergâhın inşa masrafının 51.475,5 kuruş olduğu, ancak dış kapısı ile dergâh postnişini Ali Efendi tarafından gerekli görülerek inşasına başlanılan ancak kalfanın hastalanarak vefat etmesi nedeniyle tamamlanamamış olan bazı odalar ve Şeyh Ali Dede'nin isteği üzerine sundurma gibi bazı teferruatının⁴⁴⁹ dahil edilmesiyle miktarın 59.884 kuruşa ulaştığı, 19 R 1266/ 4 Mart 1850 tarihinde ifade edilmiştir. Bahsi geçen 59.884 kuruşun 1285 kuruşu Filibe Valisi Mehmet İsmet tarafından karşılanmıştır⁴⁵⁰.

⁴⁴² BOA. C. EV. D.N: G.N: 15527

⁴⁴³ BOA. C. EV. D.N: 281, G.N: 14319

⁴⁴⁴ Bazı arşiv belgelerinde Ali Rıza Dede olarak da geçmektedir.

⁴⁴⁵ BOA. C. EV. D.N: G.N: 17912

⁴⁴⁶ BOA. C. EV. D.N: 259 G.N: 13239

⁴⁴⁷ BOA. HAT. D.N: 1303 G.N: 50797

⁴⁴⁸ BOA. C. EV. D.N: G.N: 28813

⁴⁴⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 10 G.N: 3

⁴⁵⁰ BOA. A. MKT. UM. D.N. 9 G.N. 99

Filibe Mevlevîhanesi'nin inşasına başlandıktan sonra, Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Galib Dede'nin süt oğlu olduğundan Mevlevî olup aynı zamanda dönemin fabrikalar nazırı olan Ziver Efendi'ye⁴⁵¹ yapılan bu tamiratla ilgili bir tarih tanzim etmesi hususu bildirilmişse de mevlevîhanenin inşasının tamamlanmasına az bir zaman kaldığı halde tanzim olunmamıştır. Bunun üzerine, 13 Ş 1265 / 4 Temmuz 1849'da Takvimhane-i Âmire memurlarından olan ve Filibe'de bulunan Lütfi Efendi'nin kaleme almış olduğu yedi beyitlik bir tarih İstanbul'a takdim olunmuştur. Mevlevîhane duvarına konulacak olan tarih için Lütfi Efendi'nin tarihinin uygun görülüp görülmediği ve şayet uygun görülmemişse daha güzel ve süslü bir tarihin gönderilmesi istenmiştir. 9 N 1265/ 29 Temmuz 1849 tarihinde İstanbul'dan gönderilen cevabi yazıda ise Lütfi Efendi'nin inşad etmiş olduğu tarihin Padişahça beğenildiği ve güzelce mahalline konulması emredilmiştir⁴⁵².

Takvimhane-i Amire memurlarından Lütfi Efendi'nin yazmış olduğu tarih ise aşağıdaki gibidir.

*Kutb-ı revân hazreti Abdülmecit han-ı sezâ
Feyz-i imarı cihana mazhar etmiştir Hüdâ
Saye-i şahanesinde serteser mülk ü melâl
Oldu nur lutf ve ihsanıyla perşevk ü ziyâ
İşte bu dergâh-ı Mevlânâyıda himmet idiüp
Eyledi tecdidine fermân-ı âlisi revâ
Sûzinâk olmuştu na-yı heyeti bu dergâhun
Döndü enfası keremle beyti mamure buca
Geldi meydane binası iş bu câ-yı ferhenk
Ruh-ı Mevlânâ olur bi şübhe şad ü pür ziyâ
Encam oldukça feleklerde nevasaz semâ'
Eylesün tahtında ol şahî hüdâ şevket efzâ
Kıldı Lütfi hidmet-i tarihine say-i beliğ
Himmet-i şeh cihan kıldı bu dergâhı bina*

1265⁴⁵³

⁴⁵¹ Bkz. Mehmed Süreyya, c. V, s. 1715.

⁴⁵² BOA. İ. DH. D.N.199 G.N. 11310

⁴⁵³ BOA. İ. DH. D.N.199 G.N. 11310

Filibe Mevlevîhanesi'ne Filibe Mukataası malından verilmekte olan günlük bir okıyye pirincin dergâhta bulunan dervişana yeterli gelmemesinden dolayı 12 Ş 1267/12 Haziran 1851 tarihinde dergâhın taamiyesinin artırılması için istekte bulunulmuştur⁴⁵⁴. Bu hususta Evkaf⁴⁵⁵ ve Maliye⁴⁵⁶ Nezaretlerine gerekli yazışmalar yapılmışsa da, karşılıksız olarak açıktan tahsis yapılması kanun ve nizamlara aykırı olduğu için bu talebin karşılanamayacağı 29 S 1268 /24 Aralık 1851 tarihinde bildirilmiştir⁴⁵⁷.

Şeyh Ali Dede, kesin ölüm tarihini bilememekle beraber, 1269/ 1852 yılı sonları veya 1853 yılı başlarında vefat etmiştir. Ali Dede'nin vefatı üzerine mevlevîhane şeyhliğinin damadı Hafız Celil Dede'nin oğlu Hüseyin Hüsni Dede'ye tevcih edilmesi isteği Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'ye ulaştırılmıştır. Bunun üzerine, Çelebi Efendi, 11 B 1269/ 20 Nisan 1853 tarihinde Hüseyin Hüsni Dede'nin yaşının küçük olmasından dolayı dergâh şeyhliğinin dedegândan birisine tevcih edilmesi ile Şeyh Ali Dede'nin geride bıraktığı kişilerin sıkıntı çekecekleri düşüncesiyle meşihatın Hüseyin Hüsni Dede'ye tevcih edilmesini uygun görmüştür. Hüseyin Hüsni Dede'ye vekillik etmesi hususunda da uzun süreden beri merhum Şeyh Ali Dede ile beraber mevlevîhanede ikamet ettiği ve Mevlevî âdâb ve erkânıyla mevlevîhane yönetimini layıkıyla bildiğinden dolayı babası Hafız Celil Efendi'nin de Şeyh Hüseyin Hüsni Dede'ye vekillik yapmasını uygun görülmüştür. Said Hemdem Çelebi, meşihat ve vekillik senedini de Filibe'ye gönderilmek üzere Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'ye göndermiştir⁴⁵⁸. Çelebi Efendi'den gelen bu tahrîrât üzerine Filibe Kaymakamı Adil Paşa'ya 25 B 1269/ 3 Haziran 1853 tarihinde gönderilen yazıda yukarıdaki durum ifade edilerek adı geçen Hüseyin Hüsni Dede ve Hafız Celil Efendi'lere gerekli hürmetin gösterilmesi emredilmiştir⁴⁵⁹.

Hüseyin Hüsni Dede'nin ne kadar süre şeyhlik yaptığını şu an için kesin olarak tesbit edememekle birlikte 12 B 1298/ 10 Haziran 1881 tarihli bir belgede⁴⁶⁰ kendisinden için

⁴⁵⁴ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 32 G.N:72

⁴⁵⁵ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 33 G.N:54

⁴⁵⁶ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 47, G.N: 32

⁴⁵⁷ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 47, G.N: 72

⁴⁵⁸ BOA. A. MKT. UM. D.N: 132, G.N: 44

⁴⁵⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 134, G.N: 12

⁴⁶⁰ BOA. (Maarif Nezareti mektubi Kalemi Evrakı Belgeleri (Bundan sonra MF. MKT. olarak geçecektir.) D.N: 67 G.N: 16

“*Filibe Mevlevî Şeyhi Sabık Hüsnü Efendi'nin*” ifadesinden 1881 yılı öncesinde Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi'nin şeyhliğinin sona erdiği sonucunu çıkartabiliriz.

2.5.1.2. Gelibolu Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Sultan Abdülmecit döneminde tamir ve inşa faaliyetinin gerçekleştiği diğer bir önemli mevlevîhane de Gelibolu Mevlevîhanesi'dir⁴⁶¹. Sultan Abdülmecit döneminde iki defa tamirat geçiren Gelibolu Mevlevîhanesi'nde ilk tamirat 1256/1840 tarihinde 47.430 kuruş masrafla gerçekleştirilmiştir⁴⁶². Tamirat bitmek üzere iken kapısı üzerine konulmak üzere Dergâh Şeyhi Azmi Efendi bir kıt'a tarih inşad etmiştir. Bu tarih kıt'asının yerine konulması için izin hususunda Gelibolu muhassılı tarafından 9 B 1256/ 6 Eylül 1840 tarihinde İstanbul'a gönderilmiş ve gelen tarih kıt'ası Padişah tarafından da uygun bulunarak dergâh kapısı üzerine konulmasına izin verilmiştir⁴⁶³. Bu tarih kıt'ası şu şekildedir;

*“İki mısradan çıkup Azmî birer tarih-i tâm
İtsün erbab-ı hüner bir bir hesab-ı sal ü mah
Yapdırup Abdülmecîd Han sâlikâne cây-gâh
Ehl-i vecde oldı bir cay-ı safâ bu hân-gâh”*

Azmî, 1256⁴⁶⁴

17 Ca 1266/ 31 Mart 1850 tarihine gelindiğinde ise dergâhın yeniden tamir edilmesi gerekliliği söz konusu olmuştur. Bu tarihte Gelibolu Kaymakamına yazılan yazıda Gelibolu Mevlevîhanesi'nin semâhanesi ve hücreleriyle diğer müstemilatının tamirine dair daha önce gönderilen evrakta tamir masrafının miktarı gösterilmediği ve mevlevîhanenin 1256/ 1840 tarihinde de tamirat geçirdiğinden bahsedilmiştir. Bu yazıya verilen cevapta 1256/ 1840 yılındaki tamiratta yalnız derviş hücreleri, matbah ve meydan odasının tamir edildiği, ancak o zaman bu yerlerin tamiratının layıkıyla

⁴⁶¹ Gelibolu Mevlevîhanesi için bkz. Sakıb Dede, c. II, s. 26-27; Sahih Ahmed Dede, s. 295; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, c.V, s. 185; Seyyid Fazıl Mehmet Paşa, s. 145; Ali Enver, *Mevlevî Şairler, -Semahâne-i Edeb-*, Haz. Tahir Hafızoğlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 25; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 224- 230; Barihüda Tanrıkorur, “Gelibolu Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 14, s. 6-9.

⁴⁶² Tanrıkorur, “Gelibolu Mevlevîhanesi”, s. 7.

⁴⁶³ BOA. İ. DH. D.N.20 G.N. 961

⁴⁶⁴ İsmail Yakıt, “Mevlevîlikte ve Mevlevîhanelerde Ebced Hesabının Rolü”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 34.

yapılmadığı vurgulanmıştır. Bu tamiratta türbe ile semahaneye hiç dokunulmadığından bahsedilerek bunların şiddetle tamire muhtaç olduğu ve tamiri için yapılan keşif neticesinde 95.390 kuruşluk masraf gerektiğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir⁴⁶⁵. Ancak dergâhın vakfının gelirlerinin bu masrafa yeterli gelmeyeceğinden bahsedilerek bu sefer de daha önceki tamiratlarda olduğu gibi tamir masrafının Evkaf Hazinesinden karşılanması isteği, gönderilen mazbata ve defterde dile getirilmiştir. Ancak mevlevîhanenin 1840 yılında da hatırı sayılır bir meblağ sarf edilerek tamir edilmesine rağmen aradan çok fazla zaman geçmeden yine harap olarak daha öncekinden fazla masrafa muhtaç olmasının önceki tamirinde gerekli dikkatin gösterilmemesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Yine o şekilde tamirat yapılırsa harcanacak para boşa gideceğinden bu sefer Evkaf Nezaretinden bir memur tayiniyle yanına bir ebniye kalfası verilerek inşa masrafının gerekli özen gösterilerek tekrar keşfedilmesi ve masrafları içeren defterin mazbata ile gönderilmesi emredilmiştir⁴⁶⁶.

Gelibolu Mevlevîhanesi'nin tamirine başlandığı dönemde Galata Mevlevîhanesi ile Üsküdar Mevlevîhanesi'nin de tamir ediliyor olması ekonomik olarak epey sıkıntıyı beraberinde getirmiş ve mevlevîhanelerin tamiri hususunda takip edilecek nizam hususunda bir düzenleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda kaleme alınan 24 C 1267/ 26 Nisan 1851 tarihli emirnâmede o dönemde tamiratı yapılan Galata Mevlevîhanesi hakkında da bilgi verilmekle beraber tamirat esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar da belirtilmiştir. Belgenin içeriği özetle şu şekildedir;

Gelibolu Mevlevîhanesi'nin tamiri öncelikle 95.000 kuruş masrafla keşfolunmuş ise de tamirata başlanmasından beridir geçen sürede yapılan ve bundan sonra yapılması gerekli olan yerlerine 452.000 kuruş masraf tahmin edilmiştir. Buna ek olarak Galata Mevlevîhanesi dahi yapılan keşfi gereğince evvelki keşfi olan 392 keseyi aşarak masrafı 792 keseye ulaşacağı anlaşılmıştır. Üsküdar Mevlevîhanesi'nin durumu henüz belli olmamasına rağmen, Gelibolu ve Galata Mevlevîhanelerinin tamir masraflarının 3000 keseye ulaşacağı, bunların yapılması esnasında başlarında memur olmadığından ve şeyhlerinin nezaretinde yapılmasından dolayı keşif harici bir takım şeylerin yapıldığı da söz konusu olmuştur. Ancak bu tür şeylere bir kere başlanmış oluşu ve önemli kısmının

⁴⁶⁵ Selami Şimşek, "Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, sy. 22, s. 281.

⁴⁶⁶ BOA. A. MKT. MHM. D.N. 20 G.N. 8

da yapılmış olmasından dolayı tamamlanmasından başka çare olmadığından bundan sonra yapılacak tamiratlarda bu hususa dikkat edilmesi ve keşif harici tamiratlara girişilmemesi emredilmiştir. Tamirat masrafının artmasının en büyük sebeplerinden birisi olarak tamirat esnasında süslemeler ile uğraşılması gösterilmiş ve bu hususa dikkat edilerek tamiratta aşırı süslemeye bakılmayarak sağlamlığın gözetilmesi istenmiştir. Keşif miktarının aşılması durumunda fazlalığın kabul edilmemesi, ihalesi yapılarak her kim daha uygun yapmayı taahhüt ederse onlar tarafından ve hazineden özel memur nezaretinde tamamlattırılması dile getirilmiştir. Bahsi geçen masrafların birazının imkanı bulunan vakıflar hasılatı, birazının da Evkaf-ı Hümâyûn ve Haremeyn hazinelerinin bazı nizamı olan gelirlerinden karşılanması ve bu tamiratlar tamamlanıncaya kadar bir müddet büyük binaların inşaatına girişilmeden ertelenmesi hususuna dikkat edilmesi emredilmiştir⁴⁶⁷.

Görüldüğü gibi Sultan Abdülmecit döneminde tamiratına başlanılan mevlevîhanelerin tamirâtı esnasında önceden yapılan keşiflerin aşılması ek maliyetlerin çıkması nedeniyle oldukça sıkıntı çekilmiş ve bir takım kısıtlamalara gidilmesi kaçınılmaz olmuştur. Gelibolu Mevlevîhanesi'nin tamiri için başlangıçta 95.390 kuruşluk bir masraf tahmin edilmişse de bazı çalışmalarda⁴⁶⁸ ifade edildiği üzere tamirat bu miktarla tamamlanamamış, yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere 452.000 kuruş gibi oldukça yüksek bir meblağa ulaşması söz konusu olmuştur. Dergâhın tamirâtı 1267/1851 tarihinde tamamlanmış ve bu tamirat içinde aşağıdaki şekilde tarih düşülerek II. Taç kapısı kitabesine konulmuştur.

*“Oldı nev ta’mir ile âbâd cây-ı pür safâ
Yapdı Şeh Abdülmecîd Hakk’a becâ irfân sezâ”*⁴⁶⁹

2.5.1.3. İzmir Mevlevîhanesi'nin İnşası

Kaynaklarda hakkında yeterince bilgi bulunmayan mevlevîhanelerden birisi de İzmir Mevlevîhanesi'dir. Aydın Valisi tarafından 08 Ş 1266/ 19 Haziran 1850 tarihinde dersaadete gönderilen bir tahriratta, İzmirli Şeyh Hafız Halil Efendi'nin iki kıt'a

⁴⁶⁷ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 33 G.N. 9

⁴⁶⁸ Tanrıkorur, “Gelibolu Mevlevîhanesi”, s. 7; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 229; Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin...*, c II, s. 323

⁴⁶⁹ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin...*, c. II, s. 331; İsmail Yakıt, s. 34. (Yakıt'ın bildirisinde muhtemelen matbaa hatasından dolayı “âdâb” olarak geçmektedir.)

medrese arsası üzerine mevlevîhane inşa etmek için izin istediği ifade edilmiştir⁴⁷⁰. Şeyh Hafız Efendi'nin mevlevîhane yaptırmak için izin istemek amacıyla yaptığı müracaat tarihinden üç yıl sonra 24 L 1269/31 Temmuz 1853 tarihli belgede mevlevîhanenin kurulduğunu anlıyoruz. Burada şu hususu da belirtmek gerekiyor ki, başlangıçta Şeyh Hafız Efendi kendi imkanlarıyla dergâhı yaptırmak için izin istemekle beraber sonraki belgelerde dergâhın Sultan Abdülmecit tarafından yaptırıldığı ifade edilmektedir. Ancak diğer mevlevîhaneler gibi vakıfları olmadığı için bu sefer de dervişlerin taamiyesinin karşılanması sıkıntısı baş göstermiştir. Bu sıkıntının biraz olsun giderilebilmesi için Manisa'da vefat eden Manisa'lı Mecnun Baba'dan kalan aylık 50 kuruş maaş ile tayinâtın İzmir Mevlevîhanesi'ne tahsisi hususunda eski İzmir Valisinin tezkiresi Meclis-i Vâlâ'ya sunulmuştur. Ancak Manisa Meclisi mazbatasında müteveffa Mecnun Baba'nın zevcesi ve yeğeni bulunduğu, onlarında merhamete muhtaç ve layık oldukları gösterilmiş olduğundan maaşın üçte birinin onlara tahsisi, kalanında hazineye kaydedilmesi, tayinâtın da İzmir Mevlevîhanesi'ne tahsis edilmesi münasip görülmüş ve gereğinin yapılması emredilmiştir⁴⁷¹. Tahsis edilen bu tayinât İzmir Mevlevîhanesi'nde bulunan fakara ve dervişlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. XIX. yüzyılda mevlevîhane şeyhlerinin dergâh yönetimi esnasında dergâhın tayinât miktarının yetersizliğinden dolayı yiyecek içecek masraflarını karşılamak yüzünden borç içinde kalmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İzmir Mevlevîhanesi şeyhi Hafız Dede'nin durumu da bu hale verilebilecek örneklerden birisidir. Hafız Dede, dergâhın gelirlerinin masraflarına yetmediğinden borç içinde kalmış ve maaşına zam istemek için İstanbul'a gelmiştir. Ancak herhangi bir boşluk olmadan karşılıksız olarak aylık tayin edilmesi kanunlara aykırı olduğu cevabını alıp geri dönmek zorunda kaldığından, mevcut olan borcunun ifasına yardımcı olmak için kendisine 10 S 1273/ 9 Ekim 1856 tarihinde 5000 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁴⁷². Hafız Dede'ye verilen bu atıyye daimi olmadığından dolayı İzmir Mevlevîhanesi dervişanı sıkıntı çekmeye devam etmiştir. Bu atıyyenin verilmesinden üç yıl sonra Hafız Dede'nin çekmiş olduğu sıkıntıları ve dergâhın tayinâtının yetersiz olmasını ifade etmek üzere yazdığı dilekçesi neticesinde dergâhın tayinâtının artırılması ve borçlarını ödeyebilmesi için kendisine 1 Ş 1275/ 6

⁴⁷⁰ BOA. A. MKT. MHM. D.N. 22 G.N. 38

⁴⁷¹ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 84 G.N. 67

⁴⁷² BOA. İ. DH. D.N. 357, G.N. 23543

Mart 1859 tarihinde yine 5000 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁴⁷³. Dergâhın mevcut taamiyesi ve yapılan artırım da şu şekildedir;

İzmir Mevlevîhanesi'nin mahsusatı:⁴⁷⁴

	Nân yevmiye	Lahm yevmiye	Pirinç yevmiye	Revgan-ı sade yevmiye	Kahve mahiye
	adet	okıyye	okıyye	dirhem	okıyye
Kadim:	10	2	2	300	3
Zam :	10	2	2	100	-

Tablodan da anlaşıldığı üzere İzmir Mevlevîhanesi'nin tayinât miktarında kahve hariç olmak üzere neredeyse misli misline bir artış sağlanmıştır.

Hafız Dede'den sonra şeyhliğe kimin geçtiğini bilmemekle beraber 1896 yılına gelindiğinde İzmir Mevlevîhanesi şeyhliğinde Nureddin Dede'yi görmekteyiz. Nureddin Dede, göstermiş olduğu iyi hizmetlerinden dolayı 28 Ra 1314/ 6 Eylül 1896 tarihinde üçüncü rütbeden Mecidi nişanıyla ödüllendirilmiştir⁴⁷⁵.

2.5.1.4. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

II. Mahmut döneminde 1834 tarihinde⁴⁷⁶ kapsamlı bir tamirat gerçekleştirilen Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin Sultan Abdülmecit'in hükümdarlığının ilk yıllarından da özellikle şeyh dairesiyle dervişana mahsus abdest mahallerinde tamirat ihtiyacı ortaya çıkmıştır. O dönemde Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunan Mehmet Şemseddin Dede, yazdığı dilekçesinde şeyh dairesiyle dervişlere mahsus abdesthanelerin tamir edilmesi hususunu dile getirmiştir. Bu dilekçe üzerine mevlevîhanenin Ebniye-i Hassa müdürü tarafından keşfi yapılarak şeyh dairesinin 6234,5 ve abdesthane ile teferruatının da 8772 kuruş masrafla tamir olacağı anlaşılmıştır. Bunun üzerine 18 Za 1256/ 21 Aralık 1842 tarihinde yazılan cevapta, dergâhın vakıf gelirlerinin yetersiz olması nedeniyle tamirat masrafı diğer

⁴⁷³ BOA. İ. DH. D.N. 425, G.N. 28127

⁴⁷⁴ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 279, G.N. 9

⁴⁷⁵ BOA. İ. TAL. D.N: 103, G.N: 1314/ Ra-136

⁴⁷⁶ Ayvansarayî, s. 407.

mevlevîhanelerde olduğu gibi II. Mahmut ve Laleli Vakfına masraf olarak kaydedilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Evkaf Hazinesinin de ekonomik durumunun sıkıntıda olması nedeniyle şeyh dairesinin tamirinden vazgeçilip sadece keşif defterini aşmamak üzere abdesthane ve teferruatının tamirine izin verilmiştir⁴⁷⁷. Bu tarihten sonra Kasımpaşa Mevlevîhanesi, 1267/ 1851⁴⁷⁸ ve 1274/ 1857 tarihlerinde de tamirler geçirmiştir⁴⁷⁹.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi, 1857 yılında görmüş olduğu tamirattan sonra 1889 yılına gelindiğinde yeniden tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Tamiratın gerçekleştirilme talebinin dile getirilmesi üzerine 20 Z 1306/ 17 Ağustos 1889 tarihinde Mabeyn Başkâtipliğinden gönderilen yazıda mevlevîhanenin tamire muhtaç yerlerinin ve muhafaza duvarlarının düzenlenmesi için ne kadar para gerekliyse keşfinin yaptırılıp pusulasının gönderilmesi emredilmiştir⁴⁸⁰. Bu emir üzerine tamiratın keşfi yapılmış ve harem dairesi ile birlikte tamiri gerekli diğer birimlerin tamirat masrafının 238.014 kuruş olacağı anlaşılmıştır. Gerçekleştirilen bu keşiften sonra 01 C 1307 / 23 Ocak 1890 tarihinde mevlevîhanenin sunulan keşif defteri gereğince müstesna olarak Evkaf Hazinesince tamir ettirilmesi emredilmiştir⁴⁸¹. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin tamiratının gerçekleştirilmekte olmasından dolayı, dergâh şeyhinin 1892 yılı Temmuz başlangıcından itibaren kiralamış olduğu evin kira bedeli olan aylık 400 kuruşun tamiratın sonuna kadar Sultan Mahmut Vakfından karşılanmak üzere 1308 yılı bütçesine ilave edilerek ödenmesi hususu Şûra-yı Devletçe kararlaştırılmış ve bu husus 30 S 1310/ 21 Eylül 1892 tarihinde Padişah tarafından da onaylanmıştır⁴⁸². Mevlevîhanenin tamirinde sona yaklaşılırken keşif defterinde gösterilmeyen ancak tamiri lazım gelen yeni yerler ortaya çıkmıştır. Bu yerlerin 21.200 kuruşluk ek bir masrafla tamirinin gerçekleşeceği ifade edildiğinden dergâhın tamirinin eksik kalmasının caiz olamayacağına ifadesiyle bu ek tamiratın da gerçekleştirilmesi Şûra-yı Devletçe uygun görülmüştür. Şûra-yı Devletin bu kararı 4 Za 1310/ 20 Mayıs 1893 tarihinde Padişah tarafından da onaylanmıştır⁴⁸³. Mevlevîhanenin tamiri için de Meclis-i

⁴⁷⁷ BOA. İ. DH. D.N. 70 G.N. 3478

⁴⁷⁸ BOA. A. AMD. D.N: 30, G.N: 22

⁴⁷⁹ BOA. İ. DH. D.N: 390, G.N: 25800

⁴⁸⁰ BOA. İ. DH. D.N: 1148, G.N: 89490

⁴⁸¹ BOA. İ. DH. D.N: 1167, G.N: 91256

⁴⁸² BOA. İrade Evkaf Belgeleri (Bundan sonra İ. EV. olarak geçecektir.) D.N: 1, G.N: 1310- S 21

⁴⁸³ BOA. İ. EV. D.N: 3, G.N: 1310- Za 01

İdare-i Evkaf azasından Rifat Bey görevlendirilmiştir. 15 N 1313/ 29 Şubat 1896 tarihli bir belgede ise Rifat Bey'in bu görevi esnasında vefat ettiği ve tamiratın tamamlanması için 42.262,5 kuruşluk bir masrafa daha ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Tamiratın tamamlanması için gerekli olan bu masrafın da 1311/1896 senesi evkaf bütçesinden karşılanması hususunun Evkaf Nezaretine havalesi hakkında Şûra-yı Devletin almış olduğu karar 26 L 1313/ 10 Nisan 1896 tarihinde Padişah tarafından da uygun görülmüştür⁴⁸⁴. Burada belirtilen 42.262,5 kuruşluk bedelin içinde 21.200 kuruşluk meblağın var olup olmadığı belli olmamakla birlikte Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin 1890 yılı başlarında başlayan tamiratın tamamen sona ermesinin 1897 yılını bulduğunu ifade edebiliriz. Sefine-i Evliyâ'da mevlevîhanenin 1312 /1894-95 tarihinde mükemmelen tamir edildiği ifade edilmektedir⁴⁸⁵. İfade edilen bu tamirat yukarıda detaylarını vermiş olduğumuz 238.014 kuruşluk ana tamirat olsa gerektir.

2.5.1.5. Halep Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Mevlevî asitâneleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Halep Mevlevîhanesi, İranlı olan Mirzâ Fulâd ve Mirzâ Ulvân isimli iki kişi tarafından ortaklaşa tamir ettirilerek kurulmuştur. Sakıb Dede, bu iki kişinin Safevî hükümdarı Şah İsmail'in ileri gelen iki adamı olduğunu ve Yavuz Sultan Selim'le Şah İsmail arasında geçen Çaldıran Savaşı esnasında kaçıp Halep'e yerleştiklerini ve ortaklaşa hanikâh-ı Mevleviyeyi tamir ettiklerini ifade eder⁴⁸⁶. Buradaki tamir kelimesi akla Halep'te daha öncede bir Mevlevî dergâhı olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Mevlevîhanenin açılmasından sonra Çelebi Efendi tarafından Fakri Ahmed Dede, şeyh olarak görevlendirilmiş⁴⁸⁷ ve Halep Mevlevîhanesi bu dönemden itibaren Mevlevîlik tarihi içerisinde önemli bir dergâh olarak faaliyet göstermiştir⁴⁸⁸.

⁴⁸⁴ BOA. İ. EV. D.N: 12, G.N: 1313- L 11

⁴⁸⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c. V, s. 295.

⁴⁸⁶ Sakıb Dede, c. II, s. 179.

⁴⁸⁷ Sakıb Dede, c.II, s. 179; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 192.

⁴⁸⁸ Halep Mevlevîhanesi için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 190-209; Ahmet Kazım Ürün, "Halep, Şam ve Trablusşam Mevlevîhanelerinin Günümüzdeki Durumu", (X. Milli Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002 Konya-Türkiye), *Tebliğler*, Konya 2002, c. I, s.73-79; Sezai Küçük, "Suriye'de İki Mevlevîhane: Halep ve Şam Mevlevîhaneleri", (I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2001 Manisa- Türkiye), *Bildiriler*, Manisa 2002, s. 283-316; Klaus Kreiser, "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhaneler", Çev. Semih Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s.101-116.

Mevlevîhane XIX. yüzyıl ortalarına gelindiğinde yine tamire muhtaç bir hele gelmiştir. Halep Mevlevîhanesi'nin harap olan semâhanesinin tamirine yerel imkanlarla başlanmış olmasına rağmen yerel imkanların yeterli gelmemesinden dolayı yarım kalmış ve tamamlanması için gerekli olan 70.000 kuruşun Evkaf Hazinesinden karşılanması hususu Halep valisi tarafından 20 R 1274/8 Aralık 1857 tarihinde yazılan tahrîratta ifade edilmiştir⁴⁸⁹. Cevap olarak gönderilen yazıda o dönemde bu gibi masrafların karşılanmasının mümkün olmadığından bahsedilerek bu meselenin ileride halledilmesi uygun görülmüştür⁴⁹⁰.

Halep Mevlevîhanesi'nin tamiri ile ilgili olarak yukarıda ifade ettiğimiz şekilde tamiratın daha sonra gerçekleştiğini görüyoruz. 06 Ra 1277/ 22 Eylül 1860 tarihli bir belgeden Halep Mevlevîhanesi'nin tamiri için mahalli evkafı hasılatından havale olunarak harcanan 70.000 kuruştan 40.000 kuruşunun mevlevîhane vakfının meydana gelecek gelirlerinden, kalan 30.000 kuruşun da hazinece münasip bir mahale kayd edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Halep Mevlevîhanesi vakfının borçlu olması nedeniyle bu miktarın vakıf gelirlerinden karşılanmasının mümkün olamayacağı, kalan 30.000 kuruşun da herhangi bir yere masraf kayd olunmadığından mevlevîhane için harcanan bu 70.000 kuruşun ikiye bölünerek Sultan Mahmut Vakfı ile Laleli Vakfı gelirlerinden karşılanması 7 Ra 1277/ 23 Eylül 1860 tarihinde uygun görülmüştür⁴⁹¹. Bu tamirattan sonra semâhanenin kapısı üzerine bir tarih kitabesi de konulmuştur.

*Biya âşık hayrana meded dergâh-ı Mevlânâ
Bîşî zû nâkile evvel münevver câr-ı erkâna
Gani şeyhi nezâretle peyver dervişler meydana
Güzel dilber tarihiyle temâmikez semâhane*

1278/1861⁴⁹²

2.5.1.6. Üsküdar Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Sultan II. Mahmut döneminde 1250/1834 tarihinde bir tamirat geçirmiş olan Üsküdar Mevlevîhanesi, Sultan Abdülmecit döneminde yine tamire muhtaç hale gelmiştir.

⁴⁸⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N. 245, G.N. 51

⁴⁹⁰ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 298, G.N. 56

⁴⁹¹ BOA. İ. DH. D.N. 462, G.N. 30762

⁴⁹² Küçük, "Suriye'de İki Mevlevîhane....", s. 294.

Üsküdar Mevlevîhanesi'nin tamiri hususunda ilk olarak 43.092 kuruşluk masrafla tamiratın gerçekleştirilmesi için emir verilmişken, mevlevîhane şeyhi Ârif Himmetî Dede, tarafından mevlevîhanenin semâhanesinin çok küçük olduğundan dolayı genişletilmesi talep olunmuştur. Şeyh Ahmet Arif Himmeti Dede'nin bu isteği de kabul edilmiş ve durum Ebniye-i Hassa müdürüne havale edilmiştir. Mevcut semâhanenin yıkımıyla genişletilmesinin de 51.195 kuruşa mal olacağı ifade edilmiştir. 21 B 1260/ 6 Ağustos 1844 tarihinde yazılan emirde toplamda 94.287 kuruşa mal olacak bu tamiratın masrafının da karşılanmasında dergâhın vakıfları yetersiz kalacağı için daha önceki tamiratında olduğu gibi bu seferde Laleli Vakfına masraf kayd edilmesi emredilmiştir⁴⁹³.

Üsküdar Mevlevîhanesi'nin yukarıda ifade ettiğimiz tamiri, keşif raporundaki miktarı aşarak 116.000 kuruşa mal olmuştur. 06 M 1261/ 15 Ocak 1845 tarihinde verilen emirle de keşif raporunu aşan kısmın hazineden azar azar karşılanması kararlaştırılmıştır⁴⁹⁴. Üsküdar Mevlevîhanesi'nde yapılan bu tamiratın üzerinden çok geçmeden, 01 Ş 1265/ 22 Haziran 1849 tarihinde, Şeyh Ahmet Ârif Efendi, yeni bir dilekçe kaleme alarak dergâhın evvelki tamirinde içine ve dışına dokunulmaması yüzünden iskanın mümkün olmadığını ve semâhanesinin de harap olduğundan bahsle tamir edilmesini niyaz etmiştir⁴⁹⁵. Şeyh Ahmet Ârif Efendi'nin bu dilekçesi üzerine Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan 23 N 1265/ 12 Ağustos 1849 tarihli mazbatada, dergâhın böyle kısa sürede tamire muhtaç olmasında, daha önce yapılan tamirat esnasında gerekli ihtimamın gösterilmemesinin rol oynadığı ifade edilmiştir. Dergâhın vakıf gelirlerinin gerçekleştirilecek tamiratı karşılamaya imkanı olmadığı anlaşılmış bulunmakla beraber tamiratın ertelenmesinin ileride daha fazla masrafa yol açacağı bilindiğinden dergâhın inşaatında sağlamlığına dikkat edilerek, keşif masrafı olan 81.675 kuruşun aşılması kaydıyla tamirinin ertelenmeyip gerçekleştirilmesi uygun bulunmuş ve masrafının da Evkaf Hazinesinden karşılanması emredilmiştir⁴⁹⁶. Mevlevîhanenin tamiri için keşif miktarı olan yaklaşık 82.000 kuruşun aşılması hususunda uyarılara rağmen tamirat başladıktan sonra ortaya çıkan yeni masraflarla birlikte tamirat sonrasında yapılan ikinci

⁴⁹³ BOA. İ. DH. D.N. 90 G.N. 4487

⁴⁹⁴ BOA. İ. DH. D.N. 96 G.N. 4834

⁴⁹⁵ BOA. İ. DH. D.N. 197 G.N. 11225

⁴⁹⁶ BOA. A. AMD. D.N. 9 G.N. 68

keşifte miktar 118.305 kuruşa yükselmiş⁴⁹⁷ ve tamirat 1268/1852 tarihinde tamamlanmıştır⁴⁹⁸.

Üsküdar Mevlevîhanesi Sultan Abdülmecit döneminde geçirmiş olduğu bu tamirattan sonra aradan geçen zaman içerisinde meydana gelen yangından dolayı 1284/ 1867 yılına gelindiğinde yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Şeyh Arif Dede zamanında bir yangın geçiren Üsküdar Mevlevîhanesi yanmış olan ism-i celâl odasıyla türbe-i şerifinin inşası için 48.000 kuruş masrafının Evkaf Hazinesine kaydına 19 S 1284/ 22 Haziran 1867 tarihinde yazılan bir tezkire ile muvafakat gösterilmesi istenmiştir⁴⁹⁹. Sefine-i Evliya müellifi Hüseyin Vassaf Efendi ise, yazmış olduğu eserinde yangından sonra hayır sahiplerinin yardımlarıyla bir meydan odası, somat-hane, matbahı içeren bir daire, dört hücre ve türbe üzerine de bir ism-i celâl odası yapıldığını ifade etmektedir⁵⁰⁰. Hatta Mevlevî muhibbanından Asım Molla Bey bu tamir ile ilgili olarak bir tarih düşmüştür.

Yapıldı feyz-i Mevlânâ ile bu hücre-i vâlâ

Makam-ı zikr-i ism-i Zât-ı a'lâdır mürîdâna

Yazup tarihini derviş Asım eyledi takdim

Dil ü aşk ile Allah di erenler gel bu meydâna

1285/1868-69⁵⁰¹

Ancak arşiv belgelerine baktığımızda mevlevîhanenin tamiri için Arif Dede'nin dilekçesi üzerine Şehremaneti ile gerekli yazışmaların yapıldığını ve Üsküdar Mevlevîhanesi'ne gerekli olan bir matbah ve birkaç adet hücrenin inşası hususunda yapılacakların bir planının hazırlanarak keşfinin çıkarıldığını görüyoruz. Yapılan bu yazışmalardan sonra dergâhın inşası hususunda ihalesi yapılmış ve 9 Ca 1286/ 17 Ağustos 1869 tarihinde Üsküdar Mevlevîhanesi'ne gerekli olan matbah ve hücrelerin keşfi gereğince 93.000 kuruş masrafla müteahhit Hacı Avram Kalfa eliyle inşası için Şehremanetine, gerekli masrafın karşılanması için de Maliye Nezaretine gerekli izin ve emirler verilmiştir⁵⁰². Ancak sonraki belgelerden bu tamirat işinin biraz uzadığını tespit ediyoruz. Bu esnada dergâh şeyhi Ahmet Arif Dede 1291 senesi Rebiü'l-ahirinde

⁴⁹⁷ BOA. İ. DH. D.N: 221, G.N: 13140

⁴⁹⁸ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 240.

⁴⁹⁹ BOA. A. MKT. MHM D.N: 385 G.N:49

⁵⁰⁰ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c.V, s. 265.

⁵⁰¹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, c. V, s. 265.

⁵⁰² BOA. İ. DH. D.N: 596, G.N: 41545

(Mayıs- Haziran 1874) vefat etmiştir. Arif Dede'nin vefatından sonra yerine Mehmet Zeki Dede⁵⁰³ Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur. Bu esnada Üsküdar Mevlevîhanesi'nin inşasının tamamlanmasına kadar Şeyh Zeki Dede'ye hane kirası olarak irâde-i seniyye ile tahsis olunup, sonradan yanlışlıkla kesilmiş olan aylık 700 kuruşa karşılık olmak ve mevlevîhanenin inşaatının tamamlanmasıyla kesilmek üzere aylık 500 kuruş verilmesi hakkında Şûrâ-yı Devlet-i Dahiliye dairesinden kaleme alınan mazbata 29 N 1292/ 29 Ekim 1875 tarihinde takdim kılınmıştır. Bunun üzerine Şeyh Efendi'ye 500 kuruş maaş verilmesi Padişah tarafından da uygun görülmüştür⁵⁰⁴. Bu ifadeden de dergâhın tamirinin en az 1292/ 1875 yılına kadar sürmüş olduğunu anlıyoruz.

2.5.2. Sultan Abdülmecit Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardım ve Tevcihler

Sultan Abdülmecit dönemi Mevlevîlerin ve mevlevîhanelerin her açıdan korunup kollandığı bir dönemdir. Padişahın Mevlevîliğe olan intisabı ve düşkünlüğü, onun İstanbul'daki mevlevîhane şeyhleriyle özel dostluklar kurmasını beraberinde getirmiştir. Abdülmecit döneminde mevlevîhanelerin tamir ve inşa faaliyetleri sürdürüldüğü gibi dergâhlara ve mensuplarına da yardımlar yapılmıştır. Bu dönemde yapılan yardımların, vergi muafiyetlerinin, ihsan-ı şahanelerin ve tevcihlerin sayısız örnekleri mevcuttur.

Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi'ne yapılan yardım da bunlardan birisidir. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin olunan Şeyh Ali Efendi, Güzelhisar'a vardığında dergâhı yanmış halde bulmuştur. Dergâhın tamiri için daha önce girişimlerde bulunulmuşsa da sonuçlanmadığı için Ali Efendi açıkta kalmıştır⁵⁰⁵. Dergâhın bir taraftan geliri de olmadığı için Ali Efendi'nin sefaletе düştüğünden bahsedilerek, Mevlânâ hazretlerine hürmeten Güzelhisar'da haline uygun bir ev kiralanıp çoluk çocuğunun geçimine yetecek miktarda maaş tahsis edilmesini istemiştir. 11 Ca 1257/31 Haziran 1841 tarihinde yazılan bir yazıda, karşılıksız olarak yeniden maaş tahsis edilmesi kanunlara aykırı olmasına rağmen, dergâhın inşasına müsaade edilmiş olmasından dolayı, inşaatın henüz gerçekleşmemiş olduğundan bu duruma bir karşılık

⁵⁰³ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c.V, s. 266.

⁵⁰⁴ BOA. İ. ŞD. D.N: 29, G.N: 1375

⁵⁰⁵ Bkz. s. 107.

olmak üzere 1257 senesinin Rebiülahirinin 26. gününden itibaren (17 Haziran 1841) başlamak üzere Şeyh Ali Efendi'ye kayd-ı hayat şartıyla Güzelhisar Muhassıllığı malından aylık 60 kuruş maaş tahsis edilmesi uygun görülmüştür. Verilecek maaşın her ay Emval-i Muhassıllıktan senet alınarak Şeyh Ali Efendiye verilmesi Aydın defterdarlığına gönderilen yazı ile emredilmiştir⁵⁰⁶.

Beşiktaş ve Yenikapı Mevlevîhaneleri'nin⁵⁰⁷ taamiye ve tayinât tahsisleri daha önce yeterli miktarda artırıldığından bu defa 5 C 1275/10 Ocak 1859 tarihinde Galata, Kasımpaşa ve Üsküdar Mevlevîhaneleri'nin muhassasâtının artırılması hususu söz konusu olmuştur. Evkaf Nazırı ile 6 C 1275/ 10 Ocak 1859 tarihinde gerçekleştirilen muhabere sonrasında adı geçen üç mevlevîhanenin tayinâtının Beşiktaş ve Yenikapı Mevlevîhaneleri'nde olduğu gibi yeniden düzenlenmesi teklif edilmiştir. Buna göre Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne yeniden aylık 500 kuruş tahsisi, Üsküdar Mevlevîhanesi'nin 250 kuruş maaşının 500 kuruşa çıkarılması ile beraber Galata, Kasımpaşa ve Üsküdar Mevlevîhaneleri'ne 750'şer kuruş taamiye itası ve bunların toplamı olan 3000 kuruşun da II. Mahmut Vakfından karşılanması teklif edilmiş ve Padişah tarafından da uygun görülmüştür⁵⁰⁸.

Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi, ömrünün sonlarına doğru Sultan Abdülmecit'in emri ile İstanbul'a gelmiştir.⁵⁰⁹ Hemdem Çelebi, İstanbul'da bulunduğu esnada âyin icrası için bir gece Beşiktaş Mevlevîhanesi'nde ikamet etmiş ve sonra Sadrazam Ârif Paşa konağına yerleşmiştir. Çelebi Efendi'nin çoğunluk vaktini Ârif Paşa'nın konağında geçirecek olmakla beraber ara sıra yine Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne geleceği haber verilmiştir. Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi Nazif Efendi bu haber üzerine Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin ağırlanması esnasında ortaya çıkacak masrafı karşılayamayacağından bahsederek zor durumda kalacağını ifade etmiştir. Ortaya çıkan bu durum üzerine Şeyh Nazif Efendi'ye 25.000 kuruş atıyye ihsan olunması Maliye Nazırı ile müzakere olunmuş ve Padişahın da onayıyla 9 L 1273/

⁵⁰⁶ BOA. C. EV. D.N: G.N: 25522

⁵⁰⁷ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 58; Sezai Küçük, "Bütün Yönleriyle XIX. Yüzyılda Yenikapı Mevlevîhanesi", (X. Milli Mevlânâ Kongresi 2-3 Mayıs 2002 Konya- Türkiye), *Tebliğler*, Konya 2002, c. I, s. 164.

⁵⁰⁸ BOA. İ. DH. D.N. 423 G.N. 28005

⁵⁰⁹ Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Hazl. Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Ankara 2008, s. 68.

2 Haziran 1857 tarihinde Şeyh Nazif Efendi'ye 25.000 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁵¹⁰.

Sultan Abdülmecit döneminde yukarıda ifade ettiğimiz üzere çeşitli mevlevîhanelere yardım ve tevcihlerde bulunulduğu halde bazen de bu yardım isteklerinin geri çevrildiği olmuştur. Ekonomik sıkıntılar sebep gösterilerek gerçekleştirilen bu geri çevirme işlemine örnek olarak Filibe Mevlevîhanesi'nden talep olunan taamiye tahsis isteğinin geri çevrilmesi örnek gösterilebilir. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Filibe Mevlevîhanesi'nde dervişlerin iaşelerinin karşılanmasında zorluklar çekilmektedir. Bu nedenle emsali dergâhlara verilen taamiyeler gibi münasip miktar taamiye tahsisi hususunda 20 S 1268/ 15 Aralık 1851 tarihinde Maliye Nezaretine bir istidâ gönderilmiştir⁵¹¹. Buna karşılık 13 S 1268/ 8 Aralık 1851 tarihinde verilen cevabi yazıda gerek hazinenin o dönemde içinde bulunduğu sıkıntılı durum gerekse karşılıksız olarak açıktan maaş tahsisinin nizam ve kanunlara aykırı olmasından dolayı yapılan bu tayinât isteğinin karşılanamayacağı ifade edilmiştir⁵¹².

Bu dönemde imparatorluk coğrafyasındaki mevlevîhanelerin büyüklüklerine göre tayinât tahsisinde birbirlerine kıyaslandığı görülmektedir. Bu bağlamda olmak üzere, Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Şemseddin Dede, kaleme aldığı dilekçesinde Bursa Mevlevîhanesi'nin dervişan, duagûyân ve misafirleri için bir miktar taamiyesi var ise de tayinâtı olmadığından emsali mevlevîhanelerde olduğu gibi yeterli miktarda tayinât tahsis edilmesini istemiştir⁵¹³. Şeyh Mehmet Efendi'nin samimiyeti ve çevresinde sevilen bir kişi olmasından dolayı isteğinin kabulü için Bursa meclisinin de bir kıta mazbatasını irsal olunarak gereğinin yapılması için Hüdâvendigâr Eyâleti Müşiri Paşa hazretleri tarafından yazı ile Bâb-ı âliye bildirilmiştir. Kaleme alınan mazbatada Bursa Mevlevîhanesi'nin bütün muayyenatının senelik bedelinin 4732 kuruştan ibaret olduğu belirtilmiştir. Galata Mevlevîhanesi'nin senelik muayyenatının ise 28.675,5 kuruş 2 paradan ibaret olduğundan bahsedilerek Bursa Mevlevîhanesi'nin tayinâtının Galata Mevlevîhanesi'ne nazaran oldukça düşük olduğu ifade edilmiştir. Bursa

⁵¹⁰ BOA. İ. DH. D.N. 379 G.N. 25038

⁵¹¹ BOA. A. MKT. NZD. D.N. 47, G.N. 32

⁵¹² BOA. A. MKT. NZD. D.N. 47, G.N. 72

⁵¹³ Bursa'yı ziyareti esnasında Bursa Mevlevîhanesi'ni de ziyaret eden İhtifalci Mehmed Ziya, Bursa Mevlevîhanesi'nden için "*büyük ve süslü bir semahane ve birçok hücreye sahiptir*" demektedir. Bkz. Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 61.

Mevlevîhanesi'nin daha önce yenilerek tamir ettirilmesi ve genişletilmesiyle dervişlerin belirtilen 4732 kuruşluk mahsusat ile idare olunmaları mümkün olamayacağı ortaya çıkmıştır. Tahsis edilen muhassasâtın yeniden düzenlenmesi için hesap ettirildiğinde senelik 40.326 kuruşa ulaştığı, ancak bu bedelin fazlaca bulunduğundan dolayı tahsisatın Galata Mevlevîhanesi muhassasatına uygun olarak düzenlenmesi münasip görülmüştür. Sadaka-yı şahane olmak üzere tayinâtın bu şekilde tanzim edilmesi iznini içeren Maliye Nazırının bir kıt'a takrîri Padişaha sunulmak için gönderilmiştir. Sonuçta 06 M 1262/ 4 Ocak 1846 tarihinde gerek Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmed Şemseddin Dede'nin şahsiyeti ve gördüğü hüsn-ü kabul, gerekse mevlevîhanedeki dervişlerin kalabalıklığı nedeniyle mevlevîhanenin muhassasâtının Galata Mevlevîhanesi muayyenâtına uygun olarak düzenlenmesi Maliye Nazırına havale olunmuştur⁵¹⁴.

Mevlevîliğin kurulup gelişmesi sürecinde vakıfların çok önemli bir fonksiyonu olmuştur. Evkaf-ı Celâliye olarak adlandırılan ve müstesna tutulan Mevlânâ vakıfları başta Konya Mevlânâ Dergâhı'nın ihtiyaçları için vakfedilmiş olmakla birlikte Mevlevîliğin kurulup yaygınlaşması sürecinde mevlevîhane kurulan beldelerde, kurulan mevlevîhanelerin ihtiyaçlarının karşılanması için zengin vakıflar da tahsis edilmiştir. Evkaf-ı Celâliye esas itibarıyla mülhak vakıflardan olmakla birlikte Osmanlı padişahlarının Hazreti Mevlânâ Dergâhı ve mevlevîhanelere ayrı bir statü uygulamış olmalarından dolayı müstesna vakıflar⁵¹⁵ arasına alınmıştır⁵¹⁶. Ancak Sultan I. Abdülhamit ve II. Mahmut dönemlerinde vakıfların yönetimine çeki düzen verilmesi gayretleri⁵¹⁷ ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretinin kurulmasından sonra vakıflar daha sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Bu durumdan mevlevîhane vakıfları da nasibini almıştır. Bazı mevlevîhane vakıflarına vergi muafiyetleri tanınmakla beraber bu muafiyet bütün mevlevîhanelere tanınmış değildir. Her ne kadar Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin isteğine karşılık bu muafiyet tanınmış⁵¹⁸ ve Mehmet Said

⁵¹⁴ BOA. İ. DH. D. N. 115, G. N. 5812

⁵¹⁵ Ahmet İşeri, "Vakıflar (Medeni Kanundan Önceki ve Sonraki Vakıf Nev'ileri ve Hukuki Mahiyetleri", *AÜHFD*, 1964, c. I, sy. 1-4, s. 240.

⁵¹⁶ İbrahim Ateş, "Hz. Mevlânâ Dergâhı ile İlgili Vakıf ve Vakfiyeler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s.40; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s. 144.

⁵¹⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 94; Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, s. 116-117.

⁵¹⁸ BOA. A. MKT. UM. D.N. 340, G.N. 71

Hemdem Çelebi 07 C 1275/12 Ocak 1859 tarihinde bu husus için bir teşekkürname kaleme almışsa da, müstakil olarak bazı mevlevîhanelere de vergi muafiyetleri tanındığı oluyordu. Gelibolu Mevlevîhanesi'ne ait koyunlardan ağnam resmi alınmaması da buna bir örnektir. Gelibolu Mevlevîhanesi'nin Biga Sancağına bağlı Lapseki kazasında bulunan vakıf arazisindeki 2500 koyundan ağnam rüsumu talep olunmamasına dair daha önceden verilmiş bir emir bulunmasına rağmen hayvanların sayısının 4500'e ulaştığından bahsedilerek müdahale edilmiştir. Bunun üzerine dergâh şeyhi tarafından 4500 koyundan da eskiden olduğu gibi vergi alınmaması için dilekçe yazılmış ve Şeyhin görmüş olduğu hüsn-ü kabulden dolayı bu hususta ağnam müdürü tarafından yazılan i'lam vechiyle şeyhin 4500 koyunundan eskiden olduğu gibi ağnam rüsumu talep olunmaması hususunda Biga mutasarrıfına emir yazılmasına dair Meclis-i Muhasebe-i Maliyeden kaleme alınan mazbata takdim edilerek onay için Sadarete sunulmuştur. 09 B 1266/ 21 Mayıs 1850 tarihinde Biga Mutasarrıflığına cevaben gönderilen yazıda Gelibolu Mevlevîhanesi'nin 4500 baş koyunundan vergi talep olunmaması meclis-i muhasebe müzakeratı gereğinden olduğu Maliye Nazırı tarafından da ifade edilmiş ve belirtilen 4500 koyundan vergi alınmaması hususuna riayet edilmesine dair bir yazı gönderilmiştir⁵¹⁹.

XIX. yüzyılda mevlevîhane şeyhlerinin dergâh yönetimi esnasında dergâhın tayinât miktarının yetersizliğinden dolayı yiyecek içecek masraflarını karşılamak yüzünden borç içinde kalmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi'nin durumu bu hale verilebilecek birçok örnekten birisidir. Kasımpaşa Mevlevîhanesi postnişini Mehmet Şemseddin Efendi, yazdığı dilekçesinde dergâhın gelirlerinin yetersizliği nedeniyle oldukça sıkıntı çekmekte olduğu ve çokca borca girdiğinden bahsederek merhamet-i seniyyeden olmak üzere kendisine atıyye verilmesini talep etmiştir. Mehmet Şemseddin Efendi'nin bu isteği kabul görerek kendisine 04 N 1260/ 17 Eylül 1844 tarihinde 7500 kuruş atıyye verilmesi emredilmiştir⁵²⁰. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne verilen bir diğer atıyye de şeyh vekili Kadri Efendi'nin müracaatı üzerine verilmiştir. Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi vekili Kadri Efendi yazmış olduğu dilekçesinde, gerek mevlevîhanede bulunan dervişlerin çokluğundan gerekse dergâhın gelir ve tayinâtının yetersizliğinden bahsetmiştir.

⁵¹⁹ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 754, G.N: 48

⁵²⁰ BOA. İ. DH. D.N: 91, G.N: 4572

Bunlara ek olarak kış mevsiminin gelmiş olduğundan dergâhın ihtiyacı olan odun ve kömürün temininde güçlük çekildiğini, bu yüzden oldukça borçlandıklarını, hatta geçen seneden kalan borçlarını dahi tamamen ödeyemediklerinden bahsederek kendilerine atıyye-i seniyye ihsan olunmasını niyaz etmiştir. Kadri Dede'nin bu dilekçesine karşılık 3 Ra 1267/ 6 Ocak 1851 tarihinde 1250 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁵²¹. Bu ihsandan sonra Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhine verilen bir diğer atıyye de Ramazan ayının başlaması nedeniyle 1 N 1274/ 14 Nisan 1858 tarihinde verilen atıyyedir. Kasımpaşa Mevlevîhanesi postnişini Ali Rıza Efendi, mevlevîhane muayyenâtının yetersiz olduğundan dolayı epeyce borçlandığını, girecek olan Ramazan ayında bazı masraflarının olacağını, bunları karşılayabilmek içinde kendisine atıyye-i seniyye verilmesini istemiştir. Şeyhin durumu incelendiğinde gerçekten muzdarip ve atıyye-i seniyyeye layık olduğu anlaşıldığından sıkıntılarında kurtulması için kendisine 15.000 kuruş verilmesi uygun görülmüştür⁵²².

Sultan Abdülmecit zamanında İstanbul'daki dergâhların birçok ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Devlet tarafından yapılan bu yardımlardan mevlevîhanelerde önemli bir pay almıştır. Öyle ki, mevlevîhane şeyhlerine ait olan ve mevlevîhanelerde bulunan hayvanların da arpa saman gibi yiyecekleri düşünülmüş ve yıllık olarak belli miktar arpa, saman tayinâtları söz konusu olmuştur. İstanbul'da bulunan bazı dergâh şeyhlerinin hayvanları için arpa ve saman verilmesi söz konusu iken, kendi hayvanları için arpa ve saman tahsis edilmemiş olan Kasımpaşa Mevlevîhanesi postnişini Şemseddin Efendi, diğer dergâh şeyhlerinde olduğu gibi kendi hayvanları içinde arpa ve saman tahsis edilmesi için istekte bulunmuştur⁵²³. Şeyh Efendi'nin bu isteği üzerine 24 Za 1260/ 5 Aralık 1844 tarihinde Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhinin hayvanatına verildiği gibi aylık altı kile arpa ve üç kantar saman tayin edilmesi uygun görülmüştür⁵²⁴. Kasımpaşa, Beşiktaş ve Galata Mevlevîhanelerinde bulunan hayvanlar için aşağıda miktarlarını ifade ettiğimiz arpa ve saman tayinâtları üzerine Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Efendi de İstanbul'daki diğer Mevlevî dergâhları ve diğer tekke postnişinlerinin hayvanları için arpa ve saman tayinâtı tahsis olunurken, kendi

⁵²¹ BOA. İ. DH. D.N: 227, G.N. 13571

⁵²² BOA. İ. DH. D.N: 400, G.N. 26481

⁵²³ Galata Mevlevîhanesi şeyhinin hayvanatı için aylık on kile arpa ve beş kantar saman, Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi hayvanatı içinde altı kile arpa ve üç Kantar saman, isimleri belirtilen diğer meşayihin hayvanları içinde her ay günlük bir dim arpa verilmekte olduğu ifade edilmiştir.

⁵²⁴ BOA. İ. DH. D.N: 94, G.N: 4728

hayvanları için herhangi bir tayinât tahsis edilmemiş olduğundan, kendi hayvanları için de saman ve arpa tayinâtı tahsis edilmesini talep etmiştir. Osman Salahaddin Efendi'nin bu talebi üzerine 20 M 1261/ 29 Ocak 1845 tarihinde Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Şemseddin Efendi'nin hayvanlarına tahsis edilen aylık altı kile arpa ve üç kantar saman baz alınarak aynı şekilde Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Efendi'nin hayvanlarına da aylık altı kile arpa ve üç kantar saman tayinâtı tahsis edilmesi emredilmiştir⁵²⁵.

Anadolu'daki mevlevîhaneler içerisinde yer alan önemli mevlevîhanelerden birisi de Kayseri Mevlevîhanesi'dir. Kuruluşu Mevlânâ'nın hocası Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî dönemine uzanan Kayseri Mevlevîhanesi, ikinci defa olarak IV. Murat döneminde sadrazam olan Bayram Paşa tarafından 1637 yılında yaptırılmıştır⁵²⁶. Evliya Çelebi, Sadrazam Bayram Paşa'nın mevlevîhaneyi inşa etmesinden yaklaşık on iki yıl sonra 1059/ 1649/50 yılında Kayseri'yi ziyaretinde mevlevîhanenin erbâb-ı maarif ve erenlerle dolu olduğundan ve haftada iki gün ayin-i Mevlânâ edildiğinden bahseder⁵²⁷. Kayseri Mevlevîhanesi, bu durumunu XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde devam ettirmektedir. Mevlevîhane, Kayseri'de adeta bir sığınma yeri hükmündedir. Kayseri Mevlevîhane'si şeyhi Ahmet Remzi Dede, Kayseri'de postnişini olduğu mevlevîhaneden başka hiçbir dergâh bulunmadığını ve Kayseri'ye gelip giden seyyahlarla, fukara ve dervişânın mevlevîhanede yiyip içtiklerini ifade etmektedir. Ahmet Remzi Efendi'nin mevlevîhaneden başka dergâh bulunmadığından kastı mutfağında yemek pişen dergâhın bulunmaması olsa gerektir. Mevlevîhanede yemek yiyen fukara ve dervişlerin çokluğu ile dergâh tayinâtının yetersizliği Şeyh Ahmet Remzi Efendi'yi oldukça sıkıntıya sokmuştur. Şeyh Ahmet Remzi Efendi, düçar olduğu 25.000 kuruş borcunu ödeyebilmek için atıyye-i seniyye ihsan ve bir miktar maaş tahsis edilmesi için İstanbul'a gelmiş ve durumunu ifade etmiştir. Ahmet Remzi Efendi, bu ziyaretinde dergâhın tamire muhtaç olduğundan da bahsederek tamiratının yapılmasını talep etmiştir. Kendisi eltaf-ı seniyyeye layık görülmüş ise de istediği üzere açıktan maaş tahsis edilmesi kanunlara aykırı olduğundan gerçekleşmemiştir. 22 S 1263/ 9 Şubat 1847 tarihinde verilen emirle istediği atıyyenin de yarısının yani 12.500 kuruşun

⁵²⁵ BOA. İ. DH. D.N: 97, G.N. 4867

⁵²⁶ BOA. C. EV. D.N: 391 G.N: 19835, Çayırdağ, s. 92.

⁵²⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap*, Hazl. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 107.

verilmesi ve dergâhın binası çok büyük olmadığı için ilkbahar beklenmeden hemen tamirine başlanması uygun görülmüştür⁵²⁸. Daha sonra ise Sivas Eyâleti mutasarrıfına yazılan bir yazıyla Kayseri Mevlevîhanesi'nin senelik geliri az olduğundan Yozgat, Amasya ve Kayseri taraflarında fukaraya mahsus olan maaşların boşa çıkanları olursa dergâha münasip miktar maaş tahsis olunması emri verilmiştir. Verilen bu emir üzerine Sivas Eyaleti mutasarrıfı Mehmet Münib Efendi 26 L 1266/ 4 Eylül 1850 tarihinde yazdığı arızasında mahlul maaş olması durumunda gereğinin yapılacağını ve İstanbul'a bildirileceğini ifade etmiştir⁵²⁹. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere maaş tahsisi isteği ile İstanbul'a gelen Ahmet Remzi Efendi'ye ilk başta olumlu cevap verilmemiş olsa da, daha sonra 20 Z 1266/ 22 Ekim 1850 tarihinde Edirne vücuhundan vefat eden Sadık Bey'den münhal olan maaşın küsuru olup hazinede tevkif kılınan 100 kuruş maaş bağlanmıştır⁵³⁰. Yine bu maaşa ek olarak 17 L 1267/ 15 Ağustos 1851 tarihinde Ahmet Remzi Efendi'ye, Urfalı Şeyh Mehmet Şerif Efendi'nin vefatından dolayı boşalan 100 kuruş maaşın 30 kuruşu da tahsis kılınmıştır⁵³¹. Ancak Şeyh Ahmet Remzi Efendi'ye verilen atıyye ve tahsis kılınan maaşlar onun borçlarını karşılamaya kâfi gelmemiştir. Almış olduğu borçları ödeyebilmek için yeni bir girişimde bulunan Ahmet Remzi Efendi yeni bir dilekçe kaleme alarak içinde bulunduğu durumu daha etraflıca anlatmıştır. Şeyh Ahmet Remzi Efendi, yazdığı dilekçesinde, Kayseri'de postnişini olduğu mevlevîhaneden başka hiçbir dergâh bulunmadığından gerek Mevlevî tarîkatı fukarası, gerekse diğer tarîkatlara mensup fukara ile şehre gelip giden seyyahların mevlevîhanede barınıp yiyip içtiklerinden ve dergâhın gelirlerinin de masraflarına yetersiz geldiğinden zorunlu olarak borca girdiğini belirtmiştir. Borcunun üzerinden zaman geçtiği için de üzerine eklenen fâizle (3 Ra 1268/ 27 Aralık 1851'de 18.000 kuruş) 23.000 kuruşa yükseldiğini ifade etmiştir. Ahmet Remzi Efendi bu durumdan Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'yi de haberdar ederek borcunun edası için yardımını istemiştir. Çelebi Efendi'nin 3 Za 1273/25 Haziran 1857 tarihinde ve Ahmet Remzi Efendi'nin de aynı tarihlerde bu borcun ödenmesi hususunda yardım isteğini içeren dilekçeler yazmaları üzerine kendisine 14 M 1274/ 4 Eylül 1857 tarihinde 7500 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁵³². Bunlara ek olarak 4 R

⁵²⁸ BOA. İ. DH. D.N: 137, G.N. 7045

⁵²⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 34, G.N. 18

⁵³⁰ BOA. A. AMD. D.N: 21, G.N. 76

⁵³¹ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 41, G. N. 3

⁵³² BOA. İ. DH. D.N. 385, G.N: 25443

1278/ 9 Ekim 1861 tarihinde Erzurumlu Ali Baba'nın vefatıyla boşalan 500 kuruş maaş da yukarıda ifade ettiğimiz gerekçelerle Ahmet Remzi Dede'ye tahsis edilmiştir⁵³³.

Mevlevîlik, Anadolu coğrafyasında yayıldığı gibi Osmanlı hakimiyetine giren Arap topraklarında da yayılmıştır. Kudüs Mevlevîhanesi'nde Arap topraklarında kurulan mevlevîhanelerden birisidir. Kuruluş tarihi hakkında kesin bilgiler bulunmama ile birlikte Kudüs şer'iyye sicillerine göre 1539 yılında Kudüs Mevlevîhanesi faaliyettedir⁵³⁴. Tekkenin üst katındaki hücrelerin sonundaki minare kapısı üzerinde bulunan kitabeğe göre ise dergâhı inşa eden "Emîrü'l-Umerâi'l-Kirâm Gâzî Ebû Sebîn"dir ve dergâhı 995/ 1587 yılında inşa ettirmiştir⁵³⁵. Yukarıdaki bilgi doğrultusunda bu kitabede geçen ifade, yapılan kapsamlı bir tamiratı ifade ediyor olsa gerektir. Kudüs Mevlevîhanesi'nde erken dönemlerde şeyhlik yapanlara baktığımızda mevlevîhanenin kuruluşundan itibaren sağlıklı bir listeye ulaşmak mümkün görünmemektedir. 1327/1909 yılında Arap topraklarındaki mevlevîhaneleri teftişe gönderilen Ahmet Remzi Dede, bu görevi esnasında teftiş ettiği mevlevîhanelerden birisi olan Kudüs Mevlevîhanesi ile ilgili olarak Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Çelebi Efendi'ye bir rapor sunmuştur. Bu raporda dergâhın ilk şeyhleri hakkında bilgi olmadığını, meşihatnamelerinin bulunmadığını belirterek Seyyid Hacı Ali Dede'den sonraki şeyhlerin ismini vermiştir⁵³⁶. Mehmet Tütüncü ise, Kudüs şer'iyye sicillerindeki bilgilerden de yola çıkarak eksik olduğunu belirtmekle birlikte XX. Yüzyılın başlarına kadar Kudüs Mevlevîhanesi şeyhlerini içeren şu şekilde bir liste sunar;

	<i>Şeyhlik Yılı</i>	<i>Kaynak</i>	
<i>Mustafa Muslihiddin (Alem Dede)</i>	<i>995/1586</i>	<i>Sicil Defteri</i>	<i>66:551</i>
<i>Muhammed İbn Nuh Efendi</i>	<i>1019/1610</i>	" "	<i>91:99</i>
<i>Muhammed Efendi</i>	<i>1036/1610</i>	" "	<i>107:302</i>
<i>Muhammed Dede</i>	<i>1043/1633</i>	" "	<i>121:326</i>
<i>Ali Efendi</i>	<i>1087/1676</i>	" "	<i>187:45</i>
<i>Ali Derviş Resul</i>	<i>1137/1724</i>	" "	<i>220:143</i>
<i>Seyyid Hacı Ali Dede</i>	<i>1260/1844</i>	<i>Ahmet Remzi Dede</i>	
<i>Şemseddin Dede</i>	<i>1271/1854</i>	<i>Ahmet Remzi Dede</i>	

⁵³³ BOA. İ. DH. D.N: 479, G.N: 32198

⁵³⁴ Mehmet Tütüncü, "Kudüs Mevlevîhanesi Tarihi Mimarisi", (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale-Türkiye), *Bildiriler*, Rûmi Yayınları, Konya 2006, s. 1097.

⁵³⁵ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 322.

⁵³⁶ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 322; KMMA, Dosya No: 47/21, 47/18.

<i>Osman Nuri Dede</i>	<i>1293/1876</i>	<i>Ahmet Remzi Dede</i>
<i>Muhammed Arif Dede</i>	<i>1303/1886</i>	<i>Ahmet Remzi Dede</i>
<i>Muhammed Hilmi Dede</i>	<i>1323/1905</i>	<i>Ahmet Remzi Dede</i>
<i>Hamza Dede Efendi</i>	<i>1910</i>	<i>Veled Çelebi'nin Listesi</i> ⁵³⁷

Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden temin ederek incelemiş olduğumuz Kudüs Mevlevîhanesi ile ilgili belgelere baktığımızda daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Buna göre, 05 N 1224/ 14 Ekim 1809 tarihinde dergâh şeyhliğinde Esseyyid Hüseyin Dede görülmektedir⁵³⁸. 30 B 1261/ 4 Ağustos 1845 tarihinde ise aşağıda detayları verilen belgede görüldüğü üzere dergâh şeyhi olarak Şeyh Mehmet Efendi'den bahsedilmektedir⁵³⁹. 11 R 1273/ 9 Aralık 1856 tarihine gelindiğinde ise Kudüs Mevlevîhanesi şeyhliğinde Şeyh Hasan Dede bulunmaktadır⁵⁴⁰. Bu belgeden iki yıl sonrasına ait 20 Ca 1275/ 26 Aralık 1858 tarihli bir diğer belgede ise dergâh şeyhliğinde Hüseyin Dede bulunmakta ve dergâhın taamiyesinin yetersizliğinden dolayı oldukça borçlandığı ifade edilmektedir⁵⁴¹. Vermiş olduğumuz bu belgelerdeki bilgiler ile Ahmet Remzi Efendi'nin verdiği bilgiler çelişmektedir. Bu hususta ilerleyen dönemlerde yapılacak olan çalışmalarda bu çelişkinin sebeplerinin ortaya çıkacağı umut edilmektedir.

Kudüs Mevlevîhanesi'nde ikamet eden fukara ve dervişanın taamiyeleri için tahsis olunan günlük 1,5 batman et ve üç batman ekmek ile eski Cidde valisi tarafından verilmekte olan senelik 1200 kuruşun eskiden olduğu gibi verilmesi hususu dergâh şeyhi Mehmet Efendi tarafından daha önce arzuhal ile bildirilmiştir. Bunun üzerine bu gibi muhassasâtın eskiden olduğu gibi muhassallık emvalinden verilmesi uygun olduğundan 1257/ 1841-42 tarihinde Şam defterdarına tahrîrat ile bildirilmiştir. Ancak henüz berâtı takdir olunmadığından Şeyh Efendi ikinci bir istekle berâtının yazılmasını ve gereğinin yerine getirilmesini istemiştir. Şeyh Efendi'nin bu isteği uygun görülmüş ve 30 B 1261/ 4 Ağustos 1845 tarihinde lazım gelen berâtının yazılması emredilmiştir⁵⁴². Kudüs Mevlevîhanesi ile ilgili bir diğer belgede de Kudüs Mevlevîhanesi'nin gelirinin az olması ve Kudüs'ün pahalı bir şehir olmasından dolayı,

⁵³⁷ Tütüncü, s. 1102.

⁵³⁸ BOA. C. ML. D.N: G.N: 5894

⁵³⁹ BOA. İ. DH. D.N: 107 G.N: 5377

⁵⁴⁰ BOA. A. MKT. NZD D.N: 204 G.N: 69

⁵⁴¹ BOA. A. MKT. NZD D.N: 272 G.N: 73

⁵⁴² BOA. İ. DH. D.N: 107, G.N. 5377

mevlevîhane şeyhi Hüseyin Dede Efendi'nin borca girdiği ve sıkıntı çekmekte olduğu, ayrıca dergâhın tamire de muhtaç olması nedeniyle taamiyesine zam yapılmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir. Gerekli yardımın yapılması hususunda Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin 30 Ca 1275/ 26 Aralık 1858 tarihli tahrîratı⁵⁴³ üzerine mevcut taamiyesi aylık 170 kuruş iken 130 kuruş daha ilave olunarak 300 kuruşa yükseltilmesi hususunda Maliye Nezaretine emir verilmiştir⁵⁴⁴.

Anadolu'daki çeşitli mevlevîhanelerin taamiyesine tahsis edilmiş olan köylerin öşürlerine yapılan müdahaleler de arşiv belgelerinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Anadolu'da ilk kurulan mevlevîhanelerden birisi olan Sivas Mevlevîhanesi taamiyesine tahsis edilen köylerin öşürlerine yapılan müdahalede bunun bir örneğidir. Sivas Mevlevîhanesi ile ilgili çalışmalarda bulunmuş olan araştırmacılardan Nejat Göyünç ve Ömer Demirel'in çalışmalarında,⁵⁴⁵ mevlevîhanenin XIX. yüzyıldaki şeyhleri hakkında Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki belgelerden yola çıkılarak bir meşihat listesi bulunuyor ise de, Ömer Demirel'inde belirttiği gibi belgelerdeki eksiklikler Sivas Mevlevîhanesi şeyhlerinin görev süreleri hakkında kesin bir hüküm vermeyi güçleştirmektedir⁵⁴⁶.

Nejat Göyünç, Sivas Mevlevîhanesi ile ilgili hazırlamış olduğu makalesinde 1911 yılında Sivas Mevlevîhanesi şeyhi olan Mehmet Reşit Çelebi tarafından hazırlanıp Konya Mevlânâ Dergâhı'na gönderilen listeye göre XIX. yüzyılda Sivas Mevlevîhanesi'nde şeyhlik yapanları ve sürelerini şu şekilde sıralamaktadır;

“Şeyh Mustafa Dede: 1223-1232 (M. 1808-1817),

Oğlu Şeyh Mehmet Dede: 1232-1241 (M. 1817-1825/26),

Trabzonlu Mehmet Niyazi Dede: 1241-1251 (M. 1825/26- 1835/36),

Ürgüp'lü İbrahim Dede: 1251-1259 (M. 1835/36-1843),

Kütahya'lı Şeyh Ali Dede: 1259-1266 (M. 1843-1850),

Sivas'lı Şeyh Bahşi Dede: 1266-1269 (M. 1850-1851-52),

Zileli Yagşi Dede: 1269-1273 (M. 1852/53- 1856/57),

Konya'lı Şeyh Mehmet Bahaeddin Çelebi: 1273-1302 (M. 1856/57-1884/85)

⁵⁴³ BOA. A. MKT. NZD D.N: 272, G.N: 73

⁵⁴⁴ BOA. A. AMD. D.N: 86 G.N: 84

⁵⁴⁵ Nejat Göyünç, “Sivas Mevlevîhanesi”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 83-93; Ömer Demirel, “Sivas Mevlevîhanesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Bazı Tespitler” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 217-225.

⁵⁴⁶ Demirel, “Sivas Mevlevîhanesi...”, s. 218.

*Şeyh Bahaeddin Çelebi'den sonra ise Mehmet Reşit Çelebi.*⁵⁴⁷

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Sivas Mevlevîhanesi ile ilgili belgelere baktığımızda ise özellikle Kütahya'lı Şeyh Ali Dede'den sonraya rastlayan tarihlerde yani 22 R 1273/ 20 Aralık 1856 tarihinde dergâhın şeyhi olarak Ahmet Dede'den bahsedilmektedir⁵⁴⁸.

Nejat Göyünc'ün makalesindeki listeye göre Zileli Yağşi Dede'nin dönemine rastlayan dönemde şeyh olarak görünen Ahmet Dede'nin Zileli Yağşi Dede ile aynı kişi olup olmadığı ise şimdilik tarafımızca meçhuldür. Yine 17 Za 1274/29 Haziran 1858 tarihli bir diğer belgede ise dergâh şeyhi olarak Bahaeddin Dede görünmektedir. Belgelere göre Kütahya'lı Şeyh Ali Dede ile Konyalı Bahaeddin Dede arasında şeyhlik görevinde bulunmuş bir Hacı Ahmet Dede'nin de yer alması gerekmektedir.

Sivas Mevlevîhanesi şeyhi Bahaeddin Dede yazdığı dilekçesinde, öşürü mevlevîhane dervişlerinin taamiyesi için tahsis edilmiş, Yeniil Kazasına bağlı Savcun? Ali, Aynalı Berati, Tatlıcak, İskender ve Berâti isimli köylerin öşrünün civar köylerdeki bazı insanlar tarafından yapılan müdahale yüzünden kendisine gelmediğini, görülen yüksek pahalılık nedeniyle çok sıkıntı çektiklerini ifade etmiş, bu sıkıntısından kurtulmak için de 1273/1856 senesi hasılatıyla beraber yukarıda belirtilen köyler öşrünün kendisine verilmesini ve dışarıdan kimselere müdahale ettirilmemesi hususunda Sivas Valisine emirname yazılmasını istemiştir. Şeyh Efendi'nin bu isteği üzerine 17 Za 1274/29 Haziran 1858 tarihinde Sivas Valisine Şeyh Bahaeddin Dede'nin isteği üzerine emirname yazılmıştır⁵⁴⁹.

Tanzîmât Fermanı'nın ilanı Osmanlı Devleti bünyesinde birçok değişikliklere sebep olduğu gibi ekonomik alanda da bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir⁵⁵⁰. Tanzîmât öncesinde dergâhların odun, kömür, mum vs. gibi ihtiyaçları için yıllık olarak verilen

⁵⁴⁷ Göyünc, "Sivas Mevlevîhanesi", s. 84.

⁵⁴⁸ BOA. A. MKT. NZD. DN: 205, G.N: 81

⁵⁴⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 317, G.N: 32

⁵⁵⁰ XIX. yüzyıl Osmanlı ekonomisi için bkz; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999; Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1989; Yavuz Cezar, "Tanzimat'ta Mali Durum, *İÜİFM, Cavit Orhan Tütengil'e Armağan*, Özel sayı 2, c. 38, sy. 3-4, 1982, s. 291-342; İsmail Yıldırım, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2001, c.11, sy. 2, s. 315; Coşkun Çakır, "Tanzimat ve Islahat Fermanlarının Malî Boyutları" *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, c. 3, s. 362-370.

meblağlar Tanzîmât sonrasında aylık olarak verilmeye başlanmıştır. Ancak Tanzîmâtla birlikte daha önce Ramazan ayına özel olarak verilen tayinâtın kesilmesi gibi bir durum söz konusu olmuştur. Siroz Mevlevîhanesi'ne Ramazan ayında verilmekte olan tayinatın kesilmesi de bu duruma gösterilecek örneklerden birisidir.

Siroz Mevlevîhanesi, Selanik Mevlevîhanesi'nin ilk postnişini olan Karamanlı Abdülkerim Dede'nin has müridi olan ve onun vefatı üzerine bir süre Selanik Mevlevîhanesi şeyhliği yapan Ramazan Dede adına yapılmıştır. Mevlevîhanenin banisi Ali Paşa'dır⁵⁵¹. Ramazan Dede, bir süre Selanik Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulduktan sonra bu görevinden istifa etmiş ve Siroz'da kendi adına inşa edilen mevlevîhaneye şeyh olmuştur⁵⁵². Selanik Mevlevîhanesi'nin 1026/ 1617 tarihinde bina edildiği göz önüne alındığında⁵⁵³ Siroz Mevlevîhanesi'nin inşasının da bu tarihten birkaç yıl sonra olması icap eder. Şeyh Ramazan Dede'nin vefatından sonra dergâh şeyhliğine, kendisine intisab ederek Mevlevîliğe giren Adnî Receb Dede⁵⁵⁴ geçmiştir.⁵⁵⁵ Adnî Receb Dede, daha sonra Belgrad'da yeni bir mevlevîhane tesis edilmesi üzerine Belgrad'a gitmiş ve şeyh olmuştur⁵⁵⁶. Adnî Receb Dede'nin Belgrad'a gitmesinden sonra Siroz Mevlevîhanesi şeyhliğine Rahmetullah Dede geçmiştir⁵⁵⁷. Rahmetullah Dede'den sonra Siroz Mevlevîhanesi şeyhleri hakkında bilgimiz yoktur. Ancak 12 Za 1178/ 3 Mayıs 1765 tarihli bir belgede Siroz Mevlevîhanesi Şeyhi olarak Elhac Osman Dede görünmektedir⁵⁵⁸. 25 Ş 1210/ 5 Mart 1796 tarihli bir diğer belgede ise Siroz Mevlevîhanesi şeyhi olarak Elhac Mustafa Dede görünmekte⁵⁵⁹ ve kendisine muhalefet edenler hakkında ihkâk-ı hak olunmak için Siroz Naibine bir emirname gönderilmesini istemiştir⁵⁶⁰. Mustafa Dede'den sonra ise Siroz Mevlevîhanesi şeyhliğine Muhammed Dede geçmiştir. Ancak Muhammed Dede'nin 1234/1219 tarihinde vefatı üzerine yerine Osman Dede geçmiştir⁵⁶¹. 23 Ca 1266/ 6 Nisan 1850 tarihli bir diğer belgede ise Siroz

⁵⁵¹ BOA. C. EV. D.N: G.N: 28560

⁵⁵² Sahih Ahmed Dede, s. 291.

⁵⁵³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 308.

⁵⁵⁴ Ali Enver, *Semahane-i Edeb*, s. 215. Adni Recep Dede'nin hayatı için bkz. Zehra Göre, *Adni Recep Dede, Hayatı ve Eserleri*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2004.

⁵⁵⁵ Sahih Ahmed Dede, s. 292; Zehra Göre, "Adnî Dîvânı'nda Ahenk Unsurları" *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 405.

⁵⁵⁶ Esrar Dede, s. 351.

⁵⁵⁷ Sahih Ahmet Dede, s. 292.

⁵⁵⁸ BOA C. EV. D.N: G.N: 29051

⁵⁵⁹ BOA. C. EV. D.N: 141, G.N: 7030

⁵⁶⁰ BOA. C. EV. D.N: G.N: 28560

⁵⁶¹ BOA. C. EV. D.N: 244. G.N:12197

Mevlevîhanesi meşihati hakkında Ahmet Şükrü Dede ve onun vefatıyla yerine postnişin olan oğlu Osman Nuri Dede'den bahsedilmektedir⁵⁶². Buna göre Osman Dede'den sonra Ahmet Şükrü Dede ve ondan sonra da yerine oğlu Osman Nuri Dede Siroz Mevlevîhanesi şeyhi olmuşlardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Siroz Mevlevîhanesi ile ilgili belgelere göre Şeyh Osman Nuri Dede ile Kapıcıbaşlarından Nuh Bey arasında ilerde detaylarını vereceğimiz üzere vakıflarla ilgili olarak epey bir mücadele sözkonusu olmuştur. Bu hususta en son 04 R 1277/20 Ekim 1860 tarihli belgede Siroz Mevlevîhanesi şeyhi olarak Osman Nuri Dede'nin ismi geçmektedir. 1303/ 1886 senesi Konya Vilayet Salnamesi'nde Siroz Mevlevîhanesi şeyhi olarak Hacı Osman Dede görünmektedir⁵⁶³. Buna göre 1850 yılında Siroz Mevlevîhanesi Şeyhi olan Osman Nuri Dede'nin 1886 yılında da halen görevine devam ettiği sonucunu çıkarabiliriz.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Tanzîmât'ın ilanı sonrasında yapılan ekonomik düzenlemeler çerçevesinde mevlevîhane için Ramazan ayında verilen tayinâtın kesilmesi dergâhta bulunan dervişleri sıkıntıya sokmuştur. Siroz Mevlevîhanesi'nde bulunan dervişlere taamiye olmak üzere Siroz temettuâtından aylık olarak verilen tayinâttan başka, Ramazan ayı içinde altı kile pirinç, kırkar okıyye revgan-ı sade ve bal, sekiz okıyye kahve, bir miktar odun, kömür ve mum gibi malzemeleri için de yıllık olarak 300 kuruş verilmekteydi. Tanzîmât sonrası yapılan düzenlemeler gereğince, aylık olarak verilmesi gereken tayinâtın verilip, Ramazan ayı dolayısıyla verilen tayinâtın kesilmesi üzerine Ramazan ayında verilen yiyeceklerin eskiden olduğu gibi verilmesi hususu mevlevîhane dervişanı tarafından dile getirilmiştir. Siroz'da bulunan diğer dergâhlara örneğin Pir Baba Dergâhı'na Ramazan ayında 137,5 kuruş erzak bahası verildiği ve diğerleriyle beraber bu miktar 1780 kuruşa ulaşmıştır. Siroz Mevlevîhanesi'ne Ramazan ayında bir şey verilmediği ve verilmesi hususunda emir olmasına rağmen bunun yerine getirilmemesi üzerine Ramazan ayı girdiğinde diğer dergâhlarla beraber Siroz Mevlevîhanesi'ne de yıllık olarak erzak verilmesi hususunda 5 Ca 1258/ 14 Haziran 1842 tarihinde Siroz Kaymakamı Ömer Paşa'ya hitaben emirname gönderilmesi uygun bulunmuştur⁵⁶⁴.

⁵⁶² BOA. C. EV. D.N: 318. G.N:16172

⁵⁶³ Konya Vilayet Salnamesi 1303/ 1886, s. 314.

⁵⁶⁴ BOA. C. EV. D.N: G.N: 17095

Yukarıda belirttiğimiz üzere Şeyh Osman Nuri Dede'nin Siroz Mevlevîhanesi vakıfları ile ilgili olarak Rikâb-ı Hümâyûn kapıcıbaşlarından müteveli Nuh Bey ile olan davası mevlevîhane vakıfları üzerindeki hakimiyet mücadelesinin bariz örneklerindedir. Siroz Mevlevîhanesi'ni inşa eden Hayreddin Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın, dergâhın taamiyesine vakfetmiş olduğu Siroz'da buğday pazarı yakınındaki Büyük Han'ın, mütevellisi bulunan Nuh Bey, vakfiyede yer alan kervansaray işte bu handır diyerek müdahalede bulunmak istemiştir. Ancak müteveli Nuh Bey dergâhın tamiratına hiç ilgi göstermemiş ve Aydın'da bulunduğu için Aydın valisine yazılan ihzara rağmen gelmemiştir. Siroz'dan durumun aslının sorulmasıyla Büyük Han'ın mevlevîhane fukarasına mahsus olduğu şart olunmuş ve vakfiyesinde kayıtlı olmadığı Siroz'dan gelen mazbatadan anlaşılmıştır. Bu doğrultuda mevlevîhane tarafından gerek Büyük Han'ın gerekse hamamın zabt ve idare edilmesine dair fermân yazılmıştır. Ancak bu esnada Nuh Bey Aydın'dan gelmiş ve tekrar davaya niyetlenmiştir. Bu durum üzerine Siroz Mevlevîhanesi şeyhi Osman Dede ile Siroz'da karşılıklı olarak dava olunmuştur. Dava sonrasında 6 M 1268/ 1 Kasım 1851 tarihinde yazılan yazıda Büyük Han'ın vakfiyede açıkça belirtilmediği, buğday pazarı yakınındaki hanın mevlevîhanenin başka muhassasâtından olduğu anlaşılmıştır⁵⁶⁵.

Ancak Nuh Bey'in itirazı üzerine yukarıdaki hüküm icra olunamamış ve bu hususta tayin olunan kadının emr-i âliye riayet etmeksizin Büyük Han'ı Nuh Bey'e vermek istemesi üzerine Şeyh Osman Efendi 22 Ca 1275/ 10 Şubat 1855 tarihinde yeniden dilekçe ile başvurmuş ve davanın İstanbul'da görülmesini istemiştir⁵⁶⁶. Bu esnada Nuh Bey, 16 B 1271/ 4 Nisan 1855 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde Şeyh Osman Dede ile aralarındaki davanın sonuçlanmasına kadar hanın gelirlerinin Evkaf Muaccelât Müdürü tarafından toplanıp korunmasını istemiştir⁵⁶⁷. Yaşanan bu süreçten sonra dava Nuh Bey'in lehine sonuçlanmıştır. Dava ile ilgili belgede⁵⁶⁸ hanın müteveli Nuh Bey tarafından zabtedilmesine, ancak kararlaştırılan icarından mevlevîhaneye taamiye olmak üzere aylık 150 kuruş maaş verilmesine ve hamam gibi diğer yerlerin de mevlevîhane meşihati tarafından idare olunmasına karar verildiği ifade edilmektedir. Siroz Mevlevîhanesi şeyhi Osman Efendi, 04 R 1277/ 20 Ekim 1860 tarihinde yazdığı bir

⁵⁶⁵ BOA. A. MKT. UM. D.N: 38, G.N: 59

⁵⁶⁶ BOA. A. MKT. UM. D.N: 181, G.N: 80

⁵⁶⁷ BOA. A. MKT. UM. D.N: 188, G.N: 92

⁵⁶⁸ BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Deavî Yazışmalarına Ait Belgeler (Bundan sonra A. MKT. DV. olarak geçecektir.) D.N: 173, G.N: 2

dilekçesinde Nuh Bey'in vekili olarak Siroz'a gelen eski Burdur kaymakamı Raşit Efendi'nin, Nuh Bey'in tevliyeti dahilinde olan arazilerin işlemlerini gerçekleştirirken, dergâha bağlı olan vakıflara müdahale etmesinin engellenmesini ve yukarıda ifade ettiğimiz Nuh Bey tarafından verilmesi gereken aylık 150 kuruş maaşın verilmeyip birikmiş olan miktarının da Nuh Bey'den tahsil edilmesini istemiştir⁵⁶⁹.

Sultan Abdülmecit döneminde İstanbul ve yakın çevredeki mevlevîhane şeyhlerine atıyye ve ihsanlarda bulunulduğu gibi, İmparatorluğun ücra köşelerindeki mevlevîhaneler de bu ihsanlardan payını almıştır. Hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmayan mevlevîhanelerden birisi olan Humus Mevlevîhanesi⁵⁷⁰ postnişini Yusuf Efendi, dergâhın taamiyesinin artırılması niyazıyla İstanbul'a gelmiştir. Yusuf Efendi'nin İstanbul'daki işlerini halletmesinden sonra geri döneceğinden bahsederek harcırah olmak üzere bir miktar atıyye-i seniyye verilmesine dair arzuhali 13 Ra 1270/ 14 Aralık 1853 tarihinde Meclis-i Vâlâda görüşülmüş ve gereğinin yapılması uygun görülmüştür⁵⁷¹. Humus Mevlevîhanesi şeyhine verilmesi uygun görülen bu atıyyenin ihsanından bir yıl sonra 30 Z 1270/ 23 Eylül 1854 tarihinde Yine Çelebi Efendi'nin isteği üzerine Humus Mevlevîhanesi şeyh ve dervişlerine tayinât tahsis edilmesi uygun görülmüştür⁵⁷². Şeyh Yusuf Efendi'ye bu tahsisâtın bir süre sonra 10 Ca 1278/ 13 Kasım 1861 tarihinde 150 kuruş daha maaş bağlanması uygun görülmüştür⁵⁷³.

Bu dönemde Urfa Mevlevîhanesi⁵⁷⁴ Şeyhi Abdülhamid Dede de ekonomik sıkıntı içerisindeydi. Bu hususta ise döneminde İstanbul mevlevîhaneleri şeyhleri içerisinde en ileri gelen şeyhlerden birisi olan Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede'nin aracı olduğunu görüyoruz. Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede, Urfa Mevlevîhanesi postnişini Abdülhamid Dede'nin maaşının azlığından dolayı sıkıntı çekmekte olduğundan bahsederek maaşına zam yapılması isteğinde bulunmuştur. Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede'nin bu isteği ve Şeyh

⁵⁶⁹ BOA. A. MKT. DV. D.N: 173, G.N: 2

⁵⁷⁰ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 323.

⁵⁷¹ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 104, G.N: 89

⁵⁷² BOA. A. MKT. NZD. D.N: 117, G.N: 67

⁵⁷³ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 378, G.N: 45

⁵⁷⁴ A. Cihat Kürkçüoğlu, "Urfa Mevlevîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 330-310; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. s. 290-292.

Abdülhamid Dede'nin de ihsana layık kişilerden bulunmasından dolayı gereğinin yapılması 02 R 1274/ 20 Kasım 1857 tarihinde Maliye Nezaretine bildirilmiştir⁵⁷⁵.

İstanbul Mevlevîhaneleri içerisinde en önemli mevlvîhanelerden birisi olan Galata Mevlvîhanesi de Sultan Abdülmecit döneminde yapılan tahsisler ve tayinâtlarla korunup kollanmıştır. Galata Mevlvîhanesi'nin fukara ve dervişleri, tekkeye verilen günlük dokuz okıyye et tayinâtının, daha önce et tayinâtı düzenlenmesi esnasında altı okıyyeye indirilmesi ile sıkıntı çekmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Tekkeye verilen etin eskiden olduğu gibi yine dokuz okıyyeye yükseltilmesini, yazdıkları dilekçe ile dile getirmişler ve 16 L 1257/ 1 Aralık 1841 tarihinde verilen emirle et tayinâtı eski haline dönderilmiştir⁵⁷⁶. Galata Mevlvîhanesi mensuplarına yapılan yardımlar sadece mevlvîhane dahilinde kalmamıştır. Galata Mevlvîhanesi'nde neyzen Şeyhzâde Derviş Mehmet Efendi, evinin tamiri masrafından dolayı 3000 kuruş borçlandığından kendisine 3000 kuruş ihsan olunarak borcundan kurtulabilmesi için Rikâb-ı Hümâyûna yazdığı dilekçesi üzerine durumu incelenmiş ve evinin tamiri nedeniyle 3000 kuruş borca girdiği anlaşılmıştır. Atıfet-i seniyyeye layık bulunan Mehmet Efendi'nin bu dilekçesi üzerine 20 L 1262/11 Ekim 1846 tarihinde kendisine hazineden verilmek üzere 2500 kuruş atıyye verilmiştir⁵⁷⁷. Daha önce ifade etmiş olduğumuz İstanbul'daki diğer mevlvîhanelerde bulunan hayvanlar için saman ve arpa tahsisi hususu⁵⁷⁸ Galata Mevlvîhanesi içinde geçerli olmuştur. Bu doğrultuda Galata Mevlvîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'nin, İstanbul'da bulunan diğer bazı dergâhlar gibi dergâhtaki hayvanlarına arpa ve saman tayinâtı verilmesini istemesi üzerine nizamiye ambarından verilmek üzere günlük iki nim arpa ve saman tahsis edilmesi için 3 Za 1265/21 Eylül 1849 tarihinde emir verilmiştir⁵⁷⁹. Bu dönemde Galata Mevlvîhanesi ile ilgili olarak ifade edeceğimiz son bir tahsisât da 15 Za 1268/31 Ağustos 1852 tarihinde Galata Mevlvîhanesi Şeyhi Kudretullah Dede'ye Evkaf-ı Hümâyûn hazinesinden 5000 kuruş atıyye verilmesidir⁵⁸⁰. Bunlarla birlikte yine bu dönemde Beşiktaş ve Yenikapı Mevlvîhaneleri'nin muhassasâtı daha önce yeterli miktara artırılmış olduğundan 16 Ca 1275/22 Aralık 1858 tarihinde Galata, Kasımpaşa ve Üsküdar Mevlvîhaneleri

⁵⁷⁵ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 242, G.N: 41

⁵⁷⁶ BOA. İ. DH. D.N: 48, G.N: 2368

⁵⁷⁷ BOA. İ. DH. D.N: 128, G.N: 6531

⁵⁷⁸ Bkz. s. 160.

⁵⁷⁹ BOA. İ. DH. D.N. 202, G.N: 11593

⁵⁸⁰ BOA. A. MKT. MVL. D.N: 55, G.N: 80

muhassasâtının da Evkaf Hazinesi tarafından münasip bir şekilde artırılması uygun görülmüştür⁵⁸¹.

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Efendi, annesinin evinin tamiri masraflarını karşılamak ümidiyle Tabhane-i Amire'de 8000 kuruş masraf ederek *Rişte-i Cevahir* isimli kitaptan 1000 cilt bastırmıştır. Kitapların ancak 100 cildinin satılabilmesi, birazının da Konya ve diğer dergâhlara gönderilmiş olmasıyla beraber yaklaşık 800 cildinin satılamayıp elde kalmasıyla, gerek kitapların basım masrafından gerekse annesinin evinin tamiri masrafından dolayı 11.000 kuruş borca girmiştir. Bu borçtan dolayı sıkıntıya düşen Osman Salahaddin Dede borçlarından kurtulmak için yazmış olduğu bir dilekçe ile atıyye-i seniyye niyazında bulunmuştur. Osman Salahaddin Dede'nin bu isteği üzerine kitabın basımından dolayı Matbaa-yı âmire'ye olan 2000 kuruş borcu silinmiş⁵⁸² ve kendisine 23 Za 1260/ 4 Aralık 1844 tarihinde 3000 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüştür⁵⁸³. Yine Sultan Abdülmecit tarafından Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gerçekleştirilen ziyaret esnasında 51 kişiye atıyye olarak 10'ar kuruş verilmesi emredildiğinden, 18 N 1267/ 17 Temmuz 1851 tarihinde 510 kuruşun bu kişilere dağıtılmak üzere Hazine-i Celileden Deavi Nezaretine irsal edilmesi emri verilmiştir⁵⁸⁴.

Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Efendi, 1274/1858 yılı Ramazan bayramından sonra Konya Mevlâna Dergâhı'nı ziyaret etmek isteğinde bulunmuştur. Bu isteğini de Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'ye iletmiştir. Bunun üzerine Mehmet Said Hemdem Çelebi, 27 L 1274/ 10 Haziran 1858 tarihinde yazdığı dilekçesinde, Osman Salahaddin Efendi'nin, dergâhın işlerini yürütecek ve ayân-i şerifi icraya muktedir bir kişiyi dönünceye kadar vekil bırakması şartıyla Konya'ya gitmesine Padişah tarafından izin verilmesini istemiştir⁵⁸⁵. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin bu isteği üzerine Osman Salahaddin Efendi'ye gerekli izin verilmiştir. Verilen bu iznin yanı sıra yapılan istihbari bir çalışmayla Osman Salahaddin Efendi'nin ekonomik sıkıntıda ve borçlu olduğu, Konya'ya gidebilmesinin ancak Padişah tarafından verilecek atıyye ile mümkün olacağı anlaşılmıştır. Bu durum üzerine

⁵⁸¹ BOA. İ. DH. D.N: 421, G.N: 27837

⁵⁸² BOA Cevdet Maarif Belgeleri (Bundan sonra C. MF. olarak geçecektir.) D.N: 98, G.N: 4871

⁵⁸³ BOA. İ. DH. D.N: 94, G.N: 4713

⁵⁸⁴ BOA. A. MKT. DV. D.N: 38, G.N: 96

⁵⁸⁵ BOA. İ. DH. D.N: 406, G.N: 26863

Osman Salahaddin Efendi'ye hazineden karşılanmak üzere 23 Za 1274/ 5 Temmuz 1858 tarihinde 25.000 kuruş atıyye verilmesi de uygun görülmüştür⁵⁸⁶.

Daha öncede ifade ettiğimiz üzere Mevlevî dergâhlarına bağlı vakıflara müdahaleler yapılması söz konusu olmuştur. Böyle bir durum Yenikapı Mevlevîhanesi taamiyesine bağlı olan Balıkesir'deki Yakup Köyü ve Edremit'deki Çifte Hamam içinde geçerlidir. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Efendi, 16 B 1274/ 2 Mart 1858 tarihinde yazdığı dilekçesinde Yenikapı Mevlevîhanesi taamiyesine bağlı iken karşılığında bir miktar maaş tahsis edilerek hazineye kaydedilen Balıkesir sancağındaki Yakup köyü ile Edremit'de bulunan Çifte Hamam'ın karşılığı olarak tahsis edilen maaşın yetersiz kalmasından dolayı eskiden olduğu gibi bu köylerin gelirlerinin yine dergâh taamiyesine bağlanmasını istemiştir⁵⁸⁷. Şeyh Osman Salahaddin Efendi'nin bu isteği üzerine 25 S 1275/3 Ekim 1858 tarihinde Balıkesir'de bulunan Yakup köyüyle, Edremit'deki Çifte Hamam'ın 1274/1858 senesinden itibaren eskiden olduğu gibi Yenikapı Mevlevîhanesi taamiyesine bağlanması uygun görülmüştür⁵⁸⁸.

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Efendi, daha önce Sultan II. Mahmut'un ziyareti esnasında İstanbul'da bulunan mevlevîhanelere aylık 1000'er kuruş ihsan buyurulduğu sırada, Yenikapı Mevlevîhanesi'ne de ihsan buyurulduğunu ve 1858 senesine kadar da eksiksiz verildiği halde 1858 senesinde yukarıda ifade etmiş olduğumuz Yakup köyü aşarı ve Çifte Hamam'ın icar bedeli olan 300 kuruşun da bu 1000 kuruşa dahil edilerek verildiğini ifade etmiştir. Hal böyle olunca, Yenikapı Mevlevîhanesi'ne verilmesi gereken aylık 1000 kuruş atıyye 700 kuruşa gelmiş olacağı için bu yanlışlığın düzeltilmesini ve dergâhta bulunan dedegâna bir defa olarak ihsan edilen 3000 kuruş hırka bahasının da her sene verilmesi hususunda istekte bulunmuştur. Osman Salahaddin Dede'nin bu isteği üzerine 3 Ca 1275/ 9 Aralık 1858 tarihinde aylık verilmekte olan 1000 kuruştaki eksikliğin giderilmesi ve hırka baha olarak senede bir defa verilen 3000 kuruşun da her sene verilmesi emredilmiştir⁵⁸⁹. Verilen bu emir üzerine 8 Ca 1275/ 14 Aralık 1858 tarihinde Sadareten Maliye Nezaretine yazılan emirle icrası gerçekleştirilmiştir⁵⁹⁰.

⁵⁸⁶ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 259, G.N: 2

⁵⁸⁷ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 252, G.N: 90

⁵⁸⁸ BOA. İ. DH. D.N: 415, G.N: 27447

⁵⁸⁹ BOA. İ. DH. D.N: 420, G.N: 27763

⁵⁹⁰ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 271, G.N: 90

Yukarıda ifade ettiğimiz belli başlı ihsan ve atıyelere ek olarak Eğirdir Mevlevîhanesi⁵⁹¹, Gelibolu Mevlevîhanesi,⁵⁹² Midilli Mevlevîhanesi⁵⁹³, Tokat Mevlevîhanesi⁵⁹⁴ ve Tavşanlı Mevlevîhaneleri'nin de⁵⁹⁵ şeyhleri tarafından dile getirilen gerek vakıflarına yapılan müdahalelerin engellenmesi gerekse tayinâtların artırılması noktasındaki isteklerine devlet tarafından olumlu cevap verilmiştir.

Devlet tarafından mevlevîhanelere yapılan bu yardım ve ihsanlar karşısında gerek Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi gerekse İstanbul'daki mevlevîhanelerin şeyhleri şükranlarını arzetmekten geri durmamışlardır. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi gerçekleşen bir yangınla harap olan evinin inşası için verilen 50.000 kuruş atıyye üzerine 7 N 1270/ 3 Haziran 1854 tarihinde çok memnun olduğunu belirtip ve hayır dualarda bulunarak Padişaha teşekkürünü ifade etmiştir⁵⁹⁶. Aynı şekilde İstanbulda bulunan beş adet mevlevîhanenin şeyhleri maaşlarına yapılan zamdan dolayı 21 M 1264/ 29 Aralık 1847 tarihinde bir teşekkürname kaleme alarak padişaha sunmuşlar ve bu durum Sultan Abdülmecit'in oldukça hoşuna gitmiştir⁵⁹⁷.

2.5.3. Abdülmecit Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar ve Adli Vakalar.

Sultan Abdülmecit dönemine baktığımızda mevlevîhanelerin yönetimi ve dergâha şeyh tayin edilmesi hususunda zaman zaman sorunlar yaşanmıştır. Özellikle dergâh yönetimi dışında, buldukları bölge ahali ve siyasi yöneticileri ile ekonomik ve idari ilişkiler içerisine giren dergâh şeyhleri bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Sultan Abdülmecit dönemi Mevlevîlik ile ilgili arşiv belgeleri açısından oldukça zengin bir dönemdir. Tabi bunda Tanzîmât ve Islahat Fermanları sonrasında devlet bürokrasisinde değişikliklerin olması, nezaretlerin açılmasıyla bürokratik işlemlerin artması da etkilidir. Bu bağlamda

⁵⁹¹ BOA. A. AMD. D.N: 27, G.N: 55

⁵⁹² BOA. İ. DH. D.N: 120, G.N: 6092

⁵⁹³ BOA. C. EV. D.N: G.N: 19857

⁵⁹⁴ BOA. A. AMD. D.N: 85, G.N: 26

⁵⁹⁵ BOA. İ. DH. D.N: 204, G.N: 11743

⁵⁹⁶ BOA. İ. DH. D.N: 297, G.N: 18753

⁵⁹⁷ BOA. İ. DH. D.N: 163, G.N: 8474

Sultan Abdülmecit döneminde mevlevîhaneler veya Mevlevî şeyhleriyle ilgili birçok adli vaka arşiv belgelerine yansımıştır⁵⁹⁸. Meydana gelen bu olaylardan aşağıda alt başlıklar halinde bahsedilmiştir.

2.5.3.1. Ankara Mevlevîhanesi Şeyhi Hüsameddin Efendi'nin Aşar Mültezimliği

Sultan Abdülmecit döneminde Mevlevî çevrelerinde yaşanan ve resmi belgelere sirayet eden hadiseler içerisinde, Ankara Mevlevîhanesi şeyhi Hüsameddin Efendi'nin uhdesine verilmiş olan Haymanateyn⁵⁹⁹ aşarının toplanması sırasında gerçekleşen olaylar da buna bir örnektir. Ankara vilayeti dahilinde olup 1268 ve 1269 (1851/1852) senelerine mahsuben iki senelik olarak belirlenen miktar ile Ankara Mevlevîhanesi şeyhi Hüsameddin Efendi'nin uhdesinde olan Haymanateyn kazasının aşarının 1269/1852 senesi ihalesi feshedilmiş ve ihale bedeli artırılarak taliplisi olan ahaliden Süleyman Ağa uhdesine ihale kılınmıştır. Ancak sonradan Hüsameddin Efendi'nin dilekçesinden dolayı ihalenin feshedilmesinden vazgeçilerek hasılat Süleyman Ağa tarafından Hüsameddin Ağa'ya verilmekte iken Hüsameddin Efendi vefat etmesi üzerine, mevcut hasılat tamamen oğlu Besim Efendi'ye teslim olunmuştur. Süleyman Ağa ise bu geçen süre zarfında 10.300 kuruş masraf yaptığını, bu masrafı da Besim Efendi'nin kabul etmediğinden gereğinin yapılmasını istemiştir. 9 C 1271/ 27 Şubat 1855 tarihinde Ankara Valiliğine gönderilen emirde, ihalenin el değiştirmesi esnasında Süleyman Ağa'nın yapmış olduğu masrafların Abdullah Besim Efendi tarafından ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla beraber bahsedilen masrafların nelerden ibaret olduğu, kabul edilecek maddeler olup olmadığı, gönderilen mazbatada belirtilmemiş olduğundan, yapılan bu masrafların miktarının görülüp içinde kabul edilebileceklerin ayrılarak usul ve emsiline göre Besim Efendi'den alınıp Süleyman Ağa'ya verilmesi uygun görülmüştür. Bu hususta anlaşmazlık içinde olanların sona erdirilmesi için gereğinin yapılması ve durumun bildirilmesi emredilmiştir. Ankara

⁵⁹⁸ BOA. A. MKT. DV. D.N: 79 G.N: 66, BOA. A. MKT. UM. D.N: 224 G.N: 89, BOA. A. MKT. UM. D.N: 272 G.N: 8, BOA. A. MKT. NZD. D.N: 230 G.N: 11

⁵⁹⁹ Haymana; Ankara vilayet ve sancağında vasi bir ova olup, Ankara Sancağının güney kısmından ibarettir. Ankara şehriyle Sivrihisar civarlarından Konya vilayeti sınırlarına kadar uzanmaktadır. Batıda Sakarya ve doğuda Kızılırmak nehirleriyle sınırlıdır. Bu ovanın aralarında bazı tepeler, güney ucunda Karacadağ ve Paşadağ isimleriyle iki dağ vardır. Haymana'nın toprağı pek verimli isede, hali hazırda boş olup birtakım Kürd aşiretleri çadırlarını kurarak, hayvanlarını otlatırlar. Bu geniş arazi Haymana veya **Haymanateyn** ismiyle Ankara sancağına tabi bir kaza ittihaz olunmuştur. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmusü'l-Âlâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1308, c. 3, s. 2006.

Valisine gönderilen bu emre rağmen Süleyman Ağa, Besim Efendi'den talep ettiği 10.300 kuruşluk alacağını tahsil edememiş olacak ki, 4 B 1271/ 2 Nisan 1855 tarihinde yazdığı bir diğer dilekçede alacağının tahsil edilmesini tekrar istemektedir. Bu dilekçe üzerine 17 B 1271/ 5 Nisan 1855 tarihinde Ankara valiliğine gönderilen bir diğer yazıda Süleyman Ağa'nın Besim Efendi'den alacağı olan 10.000 kuruşun tahsili uygun ise şer'i şerif ve meclis marifeti ile ortaya çıkacak hükmün icra edilmesi ve neticenin bildirilmesi emredilmiştir⁶⁰⁰.

Elimizdeki mevcut belgelerde Süleyman Ağa'nın Besim Efendi'den olan alacağını tahsil edip etmediğine dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak Ankara valiliğine gönderilen 10 C 1272/ 17 Şubat 1856 tarihli bir başka emirde, Ankara'da bulunan Mevlevî dergâhı postnişini Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin saygıdeğer birisi olduğundan bahsedilerek hakkında lazım gelen hürmetin icrasıyla beraber dergâh gelirlerinin tahsili ve dergâhın ihtiyaçlarının gözetilmesi hususuna eskiden olduğu gibi himmet buyurulması emredilmiştir⁶⁰¹. Bu durum Şeyh Besim Efendi'nin Süleyman Ağa ile olan anlaşmazlıktan sonra bile devlet nazarında iyi bir konumda olduğunun ifadesidir.

2.5.3.2. Edirne Mevlevîhanesi'nin Kötü Yönetimi

Bu dönemde dergâh şeyhlerinin kötü yönetimi dolayısıyla Konya Mevlânâ Dergâhı'na gelen şikayetler de söz konusudur. Bu şikayetlere konu olan mevlevîhanelerden birisi de, Mevlevîliğin kurulması sonrasında Osmanlı Devleti topraklarında ilk kurulan mevlevîhanelerden birisi olan Edirne Mevlevîhanesi'dir⁶⁰². Edirne Mevlevîhanesi şeyhi hakkında kendisine gelen şikayetler üzerine, Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi, 3 C 1273/ 29 Ocak 1857 tarihinde kaleme aldığı arızasında daha önce Edirne Mevlevîhanesi şeyhi Süleyman Dede'nin ölümü üzerine boş kalan meşihatini Ahmet Dede'ye ihale olunduğunu ve bu durum üzerine Ahmet Dede'nin İstanbul'dan tamamen alakasını kesip bütün ailesiyle Edirne'ye yerleştiğini ifade

⁶⁰⁰ BOA. A. MKT. DV. D.N: 79 G.N: 66

⁶⁰¹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 224 G.N: 89

⁶⁰² Oral Onur, *Edirne Mevlevîhanesi*, İstanbul 1999; Erdoğan, s. 19; Rıdvan Canım, "Edirne Muradiye Mevlevîhanesi ve Edirneli, Şairler", (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006 Konya-Türkiye), *Bildiriler*, Konya 2007, s. 292; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 261; Selami Şimşek, "Dünden Bugüne Edirne Mevlevîhanesi", (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu 25-28 Mayıs 2006, Çanakkale-Türkiye), *Bildiriler*, Rumi Yayınları, Konya 2006, s. 1134.

etmiştir. Daha sonra Şeyh Ahmet Dede'nin vefatı gerçekleşince, İstanbul'la alakaları kalmadığından ailesinin korunması için dergâhın şeyhliği oğlu Osman Efendi'ye ihale olunmuştur. Ancak Osman Efendi'nin şeyh tayin edilmesinin üzerinden on sene geçmiş olmasına rağmen daima tarikat ve şeriat adabına aykırı hareketlerde bulunduğundan dolayı defalarca uyarılmış ancak bu uyarılar pek fayda vermemiştir. Şeyh Osman Efendi kardeşlerine dahi kötü davranıp mevlevîhanede olan dervişanı reddederek, (kovarak) gelip giden misafirler ile fukara ve dervişan-ı Mevlevîyeye yiyecek vermeyip, dergâh vakıflarının gelirlerini kendi geçimine harcamaya başlamıştır. Osman Dede ile ilgili bu bilgileri veren Çelebi Efendi, bütün bu sebeplerden dolayı Mevlevî tarikatının kadim usul ve âdâbı gereğince Osman Efendi'nin şeyhliğinden vazgeçilip, dergâh şeyhliğine Şeyh Eşref Dede'nin getirilmesini istemiştir. Bu değişikliğin gerçekleşmesi için Edirne'deki eşrafa düşen görevin yerine getirilmesi hususunda Edirne Valisi ve diğer eşrafa gereken emirlerin verilmesini istemiştir⁶⁰³.

Çelebi Efendinin yukarıda izah ettiğimiz hususlar hakkında kaleme aldığı arızası üzerine Osman Dede dergâh şeyhliğinden alınmıştır. Ancak şeyhlikten alınırken kendisine uygun bir başka mevlevîhane meşihati açılıp tevcih edilinceye kadar Edirne Mevlevîhanesi mahsusâtından uygun bir miktar maaşla erzak verilmesi de dile getirilmiştir. Çelebi Efendi buna rağmen uygun bir mevlevîhane şeyhliği açıldığında şeyh tayin edilerek kayırılması koşuluyla gönlünün alınmasına dair 29 Za 1273/ 12 Temmuz 1857 tarihli tezkiresiyle, bir dergâha şeyh tayin edildiğinde kesilmek şartıyla hazinece karşılanmak üzere 150 kuruş maaş tahsis edilmesi için izin istenmiştir⁶⁰⁴. Ancak ulaştığımız belgelere göre şeyhe maaş bağlanması işi epey gecikmiştir. 20 Ra 1274/ 18 Kasım 1857 tarihli bir belgede Çelebi Efendi'nin maaş tahsisi hususunda vermiş olduğu vaadin yerine getirilmesi hususunda bir dilekçe daha kaleme alınmıştır⁶⁰⁵. Ancak bütün bunlara rağmen sabık Şeyh Osman Efendi'ye maaş bağlanması işi epey uzamış, birçok sıkıntılar çektikten sonra 22 Za 1274/4 Temmuz 1858 tarihinde maaş tahsisine dair verdiği dilekçe kabul görmüş ve maaş bağlanması için Maliye Nezaretine yazı yazılmıştır⁶⁰⁶. Ancak Çelebi Efendi'ye yazılan 24 Z 1275/25 Temmuz 1859 tarihli bir dilekçeden Osman Dede'ye maaş bağlanması işinin o

⁶⁰³ BOA. A. MKT. UM. D.N: 272 G.N: 80

⁶⁰⁴ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 230 G.N: 11

⁶⁰⁵ BOA. A. MKT. UM. D.N: 298, G.N: 86

⁶⁰⁶ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 285, G.N: 75

tarihe kadar gerçekleşmediğini anlıyoruz⁶⁰⁷. Daha sonra ise Osman Dede, Edirne su yolculuğu hizmetinde istihdam olunmuştur⁶⁰⁸.

Edirne Mevlevîhanesi'ni konu alan çalışmalarda yukarıda detaylarını vermiş olduğumuz Şeyh Osman Efendi hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Oral Onur, Şeyh Ali Eşref Dede'nin, kendisinden evvel mevlevîhanede şeyh olan zatın erkek evlat bırakmadan vefatı üzerine Konya'da açılan imtihanı kazanarak, Edirne Mevlevîhanesi'ne postnişin olarak tayin edildiğini belirtmektedir⁶⁰⁹. Ancak, Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin kaleme aldığı dilekçeden böyle bir durumun söz konusu olmadığı, Süleyman Dede'nin vefatı üzerine yerine Ahmet Dede şeyh tayin olunmuş, onun ölümü üzerine ise yerine oğlu Osman Dede geçmiştir. Ali Eşref Dede'nin mevlevîhaneye şeyh olması ise Osman Dede'nin dergâhı kötü yönetimi neticesinde azledilmesi üzerine gerçekleşmiştir.

2.5.3.3. Yakup Çelebi'nin Manisa Mevlevîhanesi Şeyhliğini Talep Etmesi

Sultan Abdülmecit dönemi içerisinde mevlevîhanelerde yaşanan uygunsuzluklar konusunda bahsedeceğimiz en önemli konulardan birisi Mevlânâ sülalesinden ve Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin amcasının oğlu olan Yakup Çelebi'nin kendisine Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğinin verilmesini içeren talebidir. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin İstanbul'a yazmış olduğu uzun ve tafsilatlı mektubu sayesinde haberdar olduğumuz bu hadise, XIX. yüzyıl ortalarında mevlevîhane şeyhliğine atanmak için gösterilen uğraşları ifade ettiği kadar, Mevlevîlik tarihinde belkide daha önce benzerine hiç rastlanmamış olan dergâh şeyhliğinin para karşılığı başka bir kişiye satılmış olması gibi bir durumdan da haberdar olmamızı sağlamaktadır.

Bahsetmiş olduğumuz bu olayın yaşanmasının başlangıcı, Hazreti Mevlânâ sülalesinden Yakup Çelebi'nin içine düşmüş olduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı boş bulunan Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğinin kendisine tevcih edilmesi için sadarete arzuhal takdim etmesidir. Yakup Çelebi'nin bu isteği üzerine kendisi de sülale-i Mevlânâ'dan olduğu için meşihatın uhdesine ihale kılınması hususunda Konya Mevlânâ Dergâhı'na bir emr-i âli gönderilmiştir. Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem

⁶⁰⁷ BOA. A. MKT. UM. D.N: 375 G.N: 76

⁶⁰⁸ Selami Şimşek, *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2008, s. 228.

⁶⁰⁹ Onur, s. 106.

Çelebi kendisine gönderilen bu emir üzerine emrin yerine getirilmesinin görevi olduğunu ifade etmekle beraber Yakup Çelebi'nin ahvalini içeren uzun bir mektup kaleme alarak meşihatini Yakup Çelebi'ye tevcihi isteğinin buna göre tekrar değerlendirilmesini istemiştir. XIX. yüzyılda mevlevîhane şeyhliğinin getirileri ve şeyh seçilmek için yapılanları anlamamıza yardımcı olan bu mektup oldukça ilgi çekicidir.

Mehmet Said Hemdem Çelebi, mektubunda Yakup Çelebi'nin yaptığı davranışlar ve uygunsuzluklar hakkında oldukça detaylı bilgiler verir. Buna göre, Yakup Çelebi'nin diğer kardeşi ve kardeşinin oğullarıyla ellerinde berat ile Şeyh Sadreddin Konevi, Sultan Selim Han, Karamanoğlu İbrahim Bey ve Sadi Bey Evkaf-ı Şerifelerinden başka Celâliye Evkafına dahil olmasıyla müstesna tutulan Çağlak (Manisa Akhisar, Çağlak) Zaviyesi Vakfı'nın gelirlerinin yarısı Yakup Çelebi ile biraderlerinde yarısının da kendi uhdesinde olduğunu ifade etmiştir. Vakıf tevliyetinin yarısı kendi uhdesinde olduğu halde kendisi Konya Mevlânâ Dergâhı meşihatinde bulunduğu için hissesini Yakup Çelebi'ye beratı ile teslim ettiğini ve Yakup Çelebi ile olan akrabalıkları⁶¹⁰ nedeniyle Yakup Çelebi hakkındaki davranışlarında da kusuru olmadığını ifade etmiştir.

Mehmet Said Hemdem Çelebi, Yakup Çelebi'nin mülkü, bağı, tarlası ve boyalığı olduğunu biraderi ve yeğenlerinin ayrı ayrı haneleri olduğu ve bir oğlu ve bir eşinden başka masraf yapacak bir topluluğu olmadığını ifade etmiştir. Yakup Çelebi'nin, Çelebi sülalesinden postnişin olanların onayıyla önceki senelerde tevliyet kaymakamlığı görevi verildiği halde başaramadığı için başka birisine devrettiği, kendisinin meczub ve ümmi olmakla beraber seyahate düşkün olduğu, evinde iki gece kalmaksızın hiçbir hizmeti olmayarak çoğunluk vaktini vakıf köylerinde boşa gezmekle harcayan birisi olduğu vurgulanmıştır. Hal böyle olmasına rağmen, tevliyet kaymakamlığından ayrılmasını delil göstererek Mehmet Said Hemdem Çelebi'den için beni haksız yere azletti şeklinde şikayet amacıyla İstanbul'a gittiğini, ancak şikayet ettiği makamların kendisine inanmaması yüzünden amacına ulaşamadığı için ümitsiz bir biçimde geri döndüğü de mektupta dile getirilen hususlardandır. Mehmet Said Hemdem Çelebi, bu duruma da aldırmayıp daha sonra tevliyet kaymakamlığını birkaç defa daha kendisine ihale ettiği halde muvaffak olamadığını ifade etmiştir. Mehmet Said Çelebi, Yakup Çelebi'nin

⁶¹⁰ Geriye doğru gidildiğinde Mehmet Said Çelebi'nin dedesinin babasıyla, Yakup Çelebi'nin dedesinin babası birleştiğinden. (Karaman Mevlevîhanesi Şeyhi İsmail Dede'nin babası)

yabancı memleketleri gezmeye olan düşkünlüğü yüzünden, her mevlevîhane şeyhliğinin boşalmasında şeyhliğe talip olduğu halde, kendi memleketinde işlerini yapmaktaki acziyeti aşikâr iken başka bir vilayette bir mevlevîhaneyi idare edemeyeceği için gönüllü kırılmadan vazgeçirildiğini belirtmektedir. Ancak bütün bunlara rağmen Yakup Çelebi, mevlevîhane şeyhi olma emelinden tamamen vazgeçmiş değildir. Vidin Mevlevîhanesi şeyhliğine talip olması da bir örnektir. 1848 yılında Vidin Mevlevîhanesi şeyhinin vefat etmesi üzerine, Vidin Mevlevîhanesi şeyhliği için kendisine icazetname verilmesi düşünülen Osman Temur Dede'ye rağmen meşihate talip olmuştur.

Vidin Mevlevîhanesi'nin daha önceki şeyhi iken şehrin yöneticileriyle meydana gelen bir husustan dolayı istifa etmiş olan Şeyh Osman Temur Dede, ahaliden, Selanik Sancağı mutasarrıfı olan Mustafa Paşa'dan, Selanik Mevlevîhanesi şeyhi ve diğer meşayihden gelen istek üzerine ikamet ettiği yerden tekrar Vidin'e gelmiştir. Osman Temur Dede, ehl-i ilm ve erbâb-ı salah birisi olup meşihat kendisine ihale olunacak iken, Yakup Çelebi çok acele bir şekilde şeyhliğin kendisine tevcih edilmesi için istekte bulunup Mehmet Said Çelebi'yi usandırıcaya kadar ısrarda bulunmuştur. Çelebi Efendi ise cevabi olarak *“Gel emmoğlu şu adam gelmiş, bunun inkisarını alma ve hem sen diyar-ı ahirde kendi nefsinin idareye muktendir değilsin bir hanikahu ne güne idare edebilirsin. Senin için hemen sırası düştükçe tevliyet kaymakamlığı, o dahi fakirin, biraderlerinin ve akraba-yı sairemizin himayemiz iledir. Yapamazsın, sonra bırakır gelirsin tarikimizin hilafı olur.”* Diye nasihat etmiştir. Ancak Yakup Çelebi kabul etmemiş ve ısrarına devamla, *“eğer idare edemez gelirim, bir daha meşihat ve tevliyet kaymakamlığı şöyle dursun, huzuruna gelmem. Sokakta görürsen dahi selam verme”* diye cevap vermiştir. Bu durum üzerine çelebiyan ve dedegân huzurunda yeminler ettiğinden Mehmet Said Hemdem Çelebi çaresiz kalarak icazetnamesini vermiştir. Ancak Yakup Çelebi Vidin'e gittikten sonra altı ay geçmeden, (Mehmet Said Hemdem Çelebi onaylamazsa geçersiz olmak üzere) 5000 kuruşa meşihati Osman Temur Dede'ye satarak gelmiştir. Çelebi Efendi, bu edepsizliği değil sülale-i Mevlânâ ve tarikat ehli, normal insanın dahi yapmayacağını ifade etmekle beraber çaresiz tahammül ederek tekrar Vidin Mevlevîhanesi meşihatini Şeyh Osman Dede'ye tevcih ettiğini, buna rağmen Yakup Çelebi'ye soğuk davranmadığını ifade etmiştir. Ancak Yakup Çelebi, bütün bunlara rağmen Manisa Mevlevîhanesi postnişinliğinin boş olduğunu duyunca yaptıklarından utanmayarak tekrar şeyhliğe talip olmuştur. Mehmet Said

Hemdem Çelebi, bu sefer taşrada meşihat senin kârın değil diyerek, Konya’da yine sülale-i Mevlânâ’ya hürmeten geçimini sağlamada sıkıntı çekmemesi için 1266 Martından (Mart 1850) itibaren tevliyet kaymakamlığı vaad etmişse de hiç itibar etmemiş ve İstanbul’dan irade-i seniyye ile zorla şeyh olurum diyerek müracaatta bulunmuştur. Mehmet Said Çelebi ise çocuksuz olarak vefat eden Manisa Mevlevîhanesi şeyhinin akrabası ve Manisa hanedanından olan Nakibzâde Mustafa Efendi’nin ulemadan Morevî Ahmet Efendi’nin de iltimasıyla meşihate talip olması üzerine bazı açıklamalarda bulunmak durumunda kalmıştır. Buna göre, Manisa Mevlevîhanesi’nin, Sefine-i Mevlevîye’ye göre annesi Mevlânâ sülalesinden babası da Germiyanogullarından İshak Çelebi vakfı olduğunu, mevlevîhanenin kuruluş tarihinden beridir, meşihatın İshak Çelebi sülalesine tevcih olunduğunu ifade etmiştir. Mehmet Said Çelebi, Nakibzâde Mustafa Efendi’nin Manisa vücuhundan olduğunu, tekke şehir dışında iken, Mustafa Efendi’nin konaklarının şehir içinde olduğunu ve gelip gidene, fukara ve dervişâna yemek veriyorlarsa da, tekkede âyin icra olunmayıp hal-i hazırda harap bir halde bulunduğunu bildiğini ifade etmiştir. Nakibzâde Mustafa Efendi bilinen biri olmadığından öncelikle mevlevîhanenin şartı nedir? Bu andan itibaren ayin icra olunması ne şekilde mümkün olursa incelenmesi ve Nakibzâde Mustafa Efendi’yi alıp getirmesi için Konya Mevlânâ Dergâhı’nda bulunan dervişlerden Derviş Eşref’in, Yakup Çelebi’nin Manisa Mevlevîhanesine şeyh tayin edilmesine dair emrin gelmesinden on beş gün önce Manisa’ya gönderildiğini ifade etmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, Yakup Çelebi’nin kendisine gelip, kusur ettim. Bu sene tevliyet kaymakamlığını verin, meşihatten feragat ettim diye niyaz etmesi üzerine Mart ayının girmesi ile tevliyet kaymakamlığının kendisine tevcih edileceğini, ancak Yakup Çelebi’nin mizacı gereği istikrarı olmadığından yine İstanbul’a giderek Rikâb-ı Hümâyûna arzuhal takdim edip kendilerini rahatsız etmesinden çekindiği için bu kadar tafsilata girdiğini ifade etmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, Manisa Mevlevîhanesi’nde şeyhe ait vakfiyet üzere hane olmadığından dışarıdan tayin olunacak şeyhlerin ister istemez sıkıntı çekeceklerinden dolayı, meşihatın Nakibzâde Mustafa Efendi’ye tevcihinin uygun olduğunu vurgulamıştır. Buna rağmen bu hususta Padişahın emri her ne şekilde olursa olsun acele bir şekilde kendisine ulaştırılmasını niyaz ederek 17 Ş 1266/ 28 Haziran 1850 tarihinde yazmış olduğu dilekçesine son vermiştir⁶¹¹.

⁶¹¹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 20 G.N: 49

Manisa Mevlevîhanesi ile ilgili olarak Çelebi Efendi'nin yukarıdaki açıklamaları tarihinden bir ay sonraya ait 28 Temmuz 1850 tarihli belgede, Manisa Mevlevîhanesi şeyhi olarak Mustafa Efendi'nin ismi geçmektedir. Bu bilgiden Çelebi Efendi'nin yukarıdaki tafsilatlı arızasından sonra Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine Yakup Çelebi yerine Nakibzâde Mustafa Efendi'nin tayin edilmesinin İstanbul tarafından da uygun görüldüğünü anlıyoruz⁶¹². Evkaf Nezaretine yazılan 18 C 1266/ 1 Mayıs 1850 tarihli bir belgede⁶¹³ Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğinin ve tevliyetinin Mustafa Dede'ye tevcih edildiği ifade edilmekle beraber Çelebi Efendi'nin yukarıda bahsettiğimiz mektubundaki ifadesinden belgenin tarihinin 17 Ş 1266/ 28 Haziran 1850 tarihinden sonra olması gerektiği sonucu çıkarılmaktadır. Belge üzerinde tarih bulunmamasından dolayı belgenin tasnif esnasında tarihlendirilirken bir yanlışlık yapılması ihtimali sözkonusudur.

Yukarıda detaylıca ifade ettiğimiz üzere, tasvip edilemeyecek bir davranış olmasına rağmen mevlevîhane şeyhliğinin para ile el değiştirmesi hadisesi zuhur etmiştir. Osman Temur Dede, Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin ifade ettiği üzere âlim ve fazıl bir şahsiyet olmasına rağmen muhtemelen ailesiyle beraber Vidin'e geldiği ve meşihatın de Yakup Çelebi'ye tevcih edilmesi üzerine sıkıntıya düşmüş olduğundan dolayı meşihatın satılması hadisesinde meşihati alan taraf olmuştur. Mevlevîlik tarihinde böyle bir hadisenin yaşanması durumu Yakup Çelebi'nin basiretsizliği ile açıklanıp münferit bir hadise olarak nitelendirilse bile Osman Temur Dede'nin bu duruma rıza göstermesi mevlevîhanelerde şeyhlik görevinde bulunan meşayihin bazen ekonomik getirileri daha ön plana aldığını göstermesi bakımından manidardır. Bunun yanında Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine atanma esnasında Yakup Çelebi'nin Konya yerine İstanbul'dan icazet alabileceğini umarak İstanbul'a başvurması ise meşihat atamalarının siyasi boyut kazanmasına verilebilecek bir örnektir.

2.5.3.4. Gelibolu Mevlevîhanesi Şeyh Ailesinin Memleket İşlerine Müdahalesi

Mevlevîhane şeyhlerinin buldukları bölgede nüfuzlu ve itibarlı kimseler olması, bazen akrabalarının ya da kardeşlerinin bu nüfuzdan faydalanma yoluna gitmelerine de

⁶¹² BOA. A. MKT. UM. D.N: 23 G.N: 86

⁶¹³ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 20 G.N: 85

sebepl olmuştur. Genellikle buldukları beldelerin idare meclislerinde de yer alan şeyh aileleri dönem dönem yönetime de müdahale etmişlerdir. Gelibolu Mevlevîhanesi içinde benzer bir durum söz konusudur. Bu hadise, 1824 tarihinde dokuz yaşında posta geçen 41 seneye yakın şeyhlik görevinde bulunan Hüseyin Azmi Dede dönemine⁶¹⁴ rastlamaktadır. 8 Ra 1269/ 20 Aralık 1852 tarihinde Gelibolu havalisinde meydana gelen bazı uygunsuz durumların sebebinin bildirilmesini içeren bir belgede, uygunsuzluğa sebep olanların Gelibolu Mevlevîhanesi'nin şeyhinin kardeşi Hüsameddin Efendi ve adamları olduğu ifade edilmiştir. Bu kişilerin bölgeye gelen kaymakam, aşar ve rüsumat mültezimleri ve diğer memurların işlerinde zorluklar çıkarttıkları ve memurların bunlarla anlaşmadıkça işlerinin bitiremediklerinden bahsedilmiştir. Bunların engellenmeleri için Hüsameddin Efendi ve diğerlerinin meclisten yasaklanmaları ve bundan sonra da memleket işlerine karışmamalarının emredilmesi istenmiştir⁶¹⁵.

2.5.3.5 Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi Vakıfları Üzerindeki Anlaşmazlık

Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi, Kıbrıs fatihlerinden olan Ahmet Paşa tarafından Girnekapısı mevkiindeki kendisine ait arsa üzerine 1002/1593 yılında yaptırılmıştır⁶¹⁶. Kıbrıs Mevlevîhanesi, adada halkın ihya ve irşadında önemli bir vazife ifa etmiştir⁶¹⁷. Uzun yıllar dini eğitimin yanında bir halk eğitimi merkezi görevini başarıyla yürüten mevlevîhane⁶¹⁸ zamanla gereken bakımları yerine getirilmeyip harap olmaya yüz tutmuş ve XVII. yüzyıl başlarında Ferhat Paşa tarafından yeniden inşa edilmiştir⁶¹⁹.

XIX. Yüzyılın ortalarında mevlevîhane vakıfları ve mevlevîhane şeyhliği ile ilgili en dikkate değer çekişmelerden birisi de Kıbrıs Mevlevîhanesi şeyhliği ve mevlevîhaneye ait olan vakıflar üzerinedir⁶²⁰. Şeyh Feyzullah Efendi'nin Safer 1267/ Aralık-Ocak

⁶¹⁴ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 226.

⁶¹⁵ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 118 G.N: 29

⁶¹⁶ Hasan Özönder, "Kıbrıs'ta Mevlevîlik ve Mevlevîler", (VI. Milli Mevlânâ Kongresi, (24-25 Mayıs 1992 Konya- Türkiye) *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993, s. 101; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 297.

⁶¹⁷ Sibel Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhanesi'nin Yeri", *Belleten*, 271, c. LXXIV- sy. 270, Aralık 2010, s. 784-785.

⁶¹⁸ Hasan Cicioğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 16, sy. 2, 1983, s. 213.

⁶¹⁹ Özönder, "Kıbrıs'ta Mevlevîlik...", s. 104.

⁶²⁰ Mevlevîhanenin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar ve XIX. yüzyıldaki şeyhleri için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 288-289.

1850/51 tarihlerinde vefatıyla başlayan mücadele ile ilgili olarak gerek Evkaf Nezareti gerekse Konya Mevlânâ Dergâhı arasında birçok yazışma yapılmıştır. Kıbrıs Mevlevîhanesi şeyhi Feyzullah Efendi'nin Safer 1267/ Aralık/Ocak 1850/51 tarihinde vefat etmesi üzerine, meşihat oğlu Mustafa Safvet Efendi'ye tevcih edilmiştir. Mustafa Safvet Efendi'nin ablası Ayşe hanımla beraber kaleme aldıkları dilekçede, Mustafa Safvet Efendi'nin yaşı küçük olduğu için, “*talim-i âdâb-ı tarîkat ve tefhim-i ayin-i meşihat*” etmek üzere Çelebi Efendi tarafından gönderilen Derviş Ali Dede isimli kişinin daha sonra meşihati zorla zaptettiği ve bütün vakıf gelirlerini de eline geçirdiği ifade edilmiştir. Bu durum üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi, 19 S 1267/ 19 Haziran 1251 tarihinde Derviş Ali Dede'yi Konya'ya geri çağırmıştır. Ancak Derviş Ali Dede'nin bu çağrıya rağmen geri dönmediği anlaşılıyor⁶²¹. Mustafa Safvet Efendi'nin kaleme aldığı dilekçesinde Konya'dan gönderilen Derviş Ali Dede'nin dergâhı zorla zaptettiği ve kendilerini mağdur ettiği izlenimi verilmektedir. Buna göre; Derviş Ali Dede, dergâhın vakıflarını zaptettiği sırada, Kıbrıs mülhakatından Umurka? kazasına tabi Pendaye? nahiyesindeki Kira köyünde olan Feyzullah Efendi'nin kırk seneye yakındır ekip biçmek üzere tasarrufunda bulunan yaklaşık 800 dönüm kadar arazi-i mirîyeyi de zabtetmiştir. Mustafa Safvet Efendi, yaşının küçük olması ve araziden başkada geçim kaynağı olmadığından dolayı ablası ile çaresiz kaldıklarını, arazinin vakıf olup olmadığını da tam olarak bilmedikleri için müdahale edemediklerini ifade etmiştir. Mustafa Safvet Efendi ve kardeşi Ayşe Hanım, yazdıkları dilekçelerinde, arazinin vakıf ya da miri arazi olup olmadığının kayıtlara müracaat edilerek anlaşılmasını ve şayet miri arazi ise Derviş Ali Dede'nin müdahalesinin men' edilmesini istemişlerdir. İstanbul'a ulaşan bu dilekçe üzerine kayıtlara müracaatla yapılan incelemede, Kira köyünde vakıf arazisi olmadığı ve bütün arazinin hass-ı hümayûn dahilinde mirî arazi olarak kaydedildiği anlaşılmıştır. Bu gibi mirî arazi sahiplerinin vefatları sonrasında boş kalan arazinin kız ve erkek evlatlarına ücretsiz ve eşit olarak intikal etmesi kanun gereği olduğundan, Derviş Ali Dede'nin bahsi geçen araziye yapmış olduğu müdahalenin men edilmesine ve arazinin verilmesi lazım gelen vergileri hesaplanıp verildikten sonra müteveffa Şeyh Feyzullah Efendi'nin çocukları olan Mustafa Safvet Efendi ile Ayşe hanım'a eşit olarak intikal ettirilmesi hususunda 26 Ş 1272/ 2 Mayıs 1856 tarihinde Kıbrıs Mutasarrıfına emir verilmiştir⁶²².

⁶²¹ BOA. Sadaret Müteferik Belgeler (Bundan sonra A.M. olarak geçecektir.) D.N: 9, G.N: 29

⁶²² BOA. A. MKT. DV. D.N: 92, G.N: 51

Ancak geçen yaklaşık dört aylık süre zarfında Sadaretten gönderilen bu emir, Kıbrıs mutasarrıfı Osman Paşa tarafından yerine getirilmemiştir. Mustafa Safvet Dede, Mevlevîhane şeyhi Ali Efendi'nin hilekâr bir adam olduğundan bahsle Osman Paşa'yı bir şekilde aldattığını ve tarlanın kendilerine verilmesini engelledikten sonra Konya'ya gittiğini ifade etmektedir. Mustafa Safvet Dede, 21 Z 1272/23 Ağustos 1856 tarihinde yeni bir dilekçe yazarak Kira köyündeki arazi dışında geçim kaynakları olmadığını ve büyük sıkıntı çekmekte olduklarından haklarında daha önce verilmiş olan emrin yerine getirilmesi hususunu yeniden dile getirmiştir⁶²³.

Mustafa Safvet Efendi ve Ayşe Hanım'ın tarlayı geri almak için Dersaadete müracaatla haklarını arayıp, tarlaların kendilerine intikal ettirilmesi için emirname almaları üzerine, bu sefer de Şeyh Ali Efendi, durumdan kendi lehine olmak üzere Mehmet Said Hemdem Çelebi'yi de haberdar etmiştir. Çelebi Efendi'de 20 L 1273/13 Haziran 1857 tarihinde Evkaf Nezaretine dilekçe yazarak Kira köyündeki tarlayı mevlevîhane vakfı gibi varsayıp yukarıdaki emirnâme mucibince tarlaların Mustafa Safvet ve Ayşe hanımlara verilmesinin engellenmesini istemiştir⁶²⁴.

Kıbrıs Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Efendi ve Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin yukarıda ifade edildiği şekilde kaleme aldıkları dilekçeler üzerine, Kıbrıs mutasarrıfına hitaben 02 Za 1273/24 Haziran 1857 tarihinde bir yazı gönderilmiştir. Yazıda Kıbrıs adasında bulunan mevlevîhane taamiyesine mahsus tevliyetin Şeyh olan Ali Dede'nin uhdesine tevcih olduğu için dışarıdan müdahale olunmaması hususu Evkaf-ı Hümayûn nazırı tarafından bildirildiği için, gereğinin yapılması ve vakıf işlerinin idaresi için Şeyh Efendiye gerekli yardım ve kolaylığın sağlanması emredilmiştir⁶²⁵.

Kıbrıs Mevlevîhanesi ile ilgili bir diğer belgede ise, başlangıçta şeyhliğin Mustafa Safvet Dede'den alınıp Konya Mevlânâ Dergâhı hücrenişinlerinden Derviş Ali Dede'ye tevcih edilmesinin sebepleri ifade edilmektedir. Belgenin içeriğini özetleyecek olursak; müteveffa Şeyh Feyzullah Dede'nin yaşlılığı sebebiyle dergâhın işlerini gereği gibi yürütemediği, damadı Ali Efendi'nin bu işleri yerine getirdiği ifade edilmektedir. Ancak damat Ali Efendi, tarikat âdâbından yoksun olduğundan mevlevîhanenin vakıf hasılatını

⁶²³ BOA. A. MKT. DV. D.N: 105 G.N: 29

⁶²⁴ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 225 G.N: 53

⁶²⁵ BOA. A. MKT. UM. D.N: 286 G.N: 28

kendi geçimi için harcadığı, dergâhın bazı vakıflarını usulüne getirip tasarrufuna alarak vakfı zarara uğrattığı ifade edilmiştir. Şeyh Feyzullah Efendi'nin ölümünden sonra ise oğlu Mustafa Safvet Dede küçük olduğundan terbiye kabul ederde mevlevîhanenin memuriyetine gayret eder diye düşünülerek meşihat Mustafa Safvet Dede'ye tevcih edilmiş, hem Mustafa Safvet Dede'nin eğitilmesi hemde dergâh işlerinin yürütülmesi için Konya Mevlânâ Dergâhı hücrenişinlerinden Derviş Ali Dede görevlendirilmiştir. Ancak geçen sürede Mustafa Safvet Dede, reşit olduğu halde eniştesi Ali Efendi'nin sözüyle hareket etmeye başlayıp, Konya'dan gelen Derviş Ali Dede'nin terbiyesini kabul etmemeye ve mevlevîhanenin zararına faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Çelebi Efendi tarafından Mustafa Safvet Dede'ye birkaç defa uyarı yazısı gönderilmesine rağmen aldırmadığı için dergâh şeyhliğinden azledilmiş ve meşihat Derviş Ali Dede'ye ihale olunarak meşihatname gönderilmiştir. Derviş Ali Dede, mevlevîhanenin imarına ve matbahın açılmasına gayret etmekte iken,⁶²⁶ Damat Ali Efendi rahat bırakmayarak eskiden Haydar Paşa'nın kızı Emine Hanım'ın mevlevîhane dervişlerine taamiye ve kisve baha namıyla vakf eylemiş olduğu Kira ve Istraka? isimli çiftliklerden Kira isimli çiftlik babamın mülküdür diyerek Mustafa Safvet Dede'ye dava ettirmiştir. Bu durum üzerine Mehmet Said Hemdem Çelebi, bu çiftliğin Emine Hanım'ın vakfı olup eskiden beri mevlevîhane şeyhi bulunanlar tarafından tasarrufla, vakıf şartınca icra olunduğu ve vakfın tevliyeti mevlevîhanenin eski şeyhi merhum Şeyh Mustafa Efendi'ye hayatında tevcih olduğunu ifade etmiştir. Ancak onun vefatından sonra o zamana kadar tevcih olunmayarak kaldığı ve bir takım karışıklık meydana geldiği ifade edilerek vakfın tevliyetinin Şeyh Ali Dede'ye tevcih ve eline berat verilmesi isteğini içeren bir dilekçe kaleme almıştır. Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi tarafından yazılan bu dilekçe üzerine, 14 R 1277/ 30 Ekim 1860 tarihinde konuyla ilgili olarak dönemin Evkaf-ı Hümayûn nazırı Mehmet Hasip Paşa'nın imzasıyla bir telhis gönderilmiştir. Gönderilen bu telhiste, Evkaf Nezareti'ne bağlı evkaftan Cira çiftliği vakfının tevliyetinin 16 Ca 1179/ 31 Ekim 1765 tarihinde beratıyla Kıbrıs Mevlevîhanesi şeyhi mesnevihan Mustafa Dede'nin uhdesinde olduğu ifade edilmiştir. Ancak vakfın vakfiyesine dair kayıt bulunmadığı, evkaf muhasebesinden gönderilen derkenarda ve mezkur tevliyetin hilafına olarak sonradan berat verilmesine dair kayda rastlanmadığından, vakfen Emine Hanım'ın vakfiyesi

⁶²⁶ Şeyh Feyzullah Dede döneminde kötü yönetimden dolayı dergâhın matbahı kapanmıştır.

kayıtlı değil ise de, mevlevîhanenin fukara ve dervişânının taamiye ve kisvelerine meşrutiyeti berat kaydında açıklanmış olarak vakfın tevliyetinde yaşanan bu sorun hakkında berat kaydına mutabık ve nizamına uygun olarak esbak Şeyh Mustafa Efendi'den boşalan tevliyetin mevlevîhanenin şu anda şeyhi bulunan Derviş Ali Dede'ye tevcih edilmesi ve şartının kaydedilerek beratının yazılması ve gereken yerlere ilmuhaberlerinin gönderilmesi hususu yer almıştır. Evkaf-ı Hümâyûn Nazırı Seyyid Mehmet Hasip Paşa'nın telhisi icabınca mevlevîhanenin hali hazırda şeyhi bulunan Şeyh Ali Dede'ye tevcih edilerek beratı verildiği evkaf muhasebesinden yazılıp anlaşılmıştır⁶²⁷.

Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin 24 B 1275/ 27 Şubat 1859⁶²⁸ Pazar gününü Pazartesiye bağlayan gece vefat etmesinden sonra yerine Mahmut Sadreddin Çelebi geçmiştir. Mahmut Sadreddin Çelebi'nin şeyhliğinin ilk yıllarında Kıbrıs Mevlevîhanesi şeyhliğinin tekrar Mustafa Safvet Dede'ye tevcih edildiğini görüyoruz. 14 Ca 1277/ 28 Kasım 1860 tarihli belgede Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi'nin şeyhi olan Ali Dede'nin azledilerek meşihatın Mustafa Safvet Dede'ye tevcih olunduğu, mevlevîhane vakıflarının da tevliyetinin Ali Dede'den alınarak Mustafa Safvet Dede'nin uhdesine tevcih olunarak beratının verilmesi istenmiştir. Daha önce tartışmalı olan Cira çiftliğindeki arazinin de Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin yukarıda ifade ettiğimiz 12 S 1273 / 7 Nisan 1857 tarihli dilekçesi üzerine vakıf olarak kaydedildiği de ifade edilmiştir⁶²⁹.

Görüldüğü gibi Kıbrıs Mevlevîhanesi üzerindeki şeyhlik iddiaları ve tartışmaları Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin vefatına kadar devam etmiş, yerine geçen Mahmud Sadreddin Çelebi zamanında belkide Çelebi'nin mevzuya Mehmet Said Hemdem Çelebi kadar vakıf olamaması sayesinde Mustafa Safvet Dede lehine sonuçlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus başlangıçta dergâha vakfedilen arazinin zamanla ilgisizlikten dolayı tevliyet berâtının yenilenmemesi ve şahıs malı haline getirilmesi sürecidir. Zamanla dergâh vakıflarına gereği gibi özen gösterilmemesinden dolayı dergâhın matbahının kapandığı göz önüne alınırsa mevlevîhanelerde sergilenen kötü yönetimin ne şekilde sonuçlar verdiği ve yukarıda detaylı bir biçimde açıkladığımız

⁶²⁷ BOA. C. EV D.N: 392 G.N: 19868

⁶²⁸ BOA. İ. DH. D.N:428, G.N: 28337

⁶²⁹ BOA. C. EV. D.N: 392, G.N: 19868

üzere vakıf arazileri üzerine gerçekleşen çekişmelerin boyutu daha iyi değerlendirilebilir.

Sultan II. Mahmut döneminin önde gelen devlet adamlarından olan, ancak talihinin sönmesi ile Konya’da boğdurulan Halet Efendi’nin yaptırdığı Kütahya Mevlevîhanesi’nin karşısında Tunabi Sokağında bulunan üç çeşmenin suyolları ile büyük köprünün tamir masrafları için Kütahya’daki Bölücek mahallesinde bulunan üç adet değirmenin geliri vakfedilmiştir. Vakfedilen değirmenlerin gelirlerinin toplanması görevi de mevlevîhane postnişinlerine verilmiştir. 1842 yılı sonlarına doğru çeşmelerin suyollarıyla köprünün tamiri icap etmiş ancak mevlevîhane şeyhi olan Hacı Abdülkadir Efendi, değirmenlerin gelirlerini kendi ihtiyaçları için kullandığından suyollarıyla köprünün tamirâtı için herhangi bir gelir bulunamamıştır. Bu durum üzerine Kütahya’da bulunan Kalenderhane Postnişini, tamir masrafını Şeyh Abdülkadir Efendi’den istemişse de, Abdülkadir Efendi vermeyerek zor kullanmıştır. Anlaşılan o ki, Kalenderhane Postnişini bu durumu resmi makamlara aksettirmiştir. Bunun üzerine bu gibi ihmalkârlıkların ve vakıf gelirlerinin amaçları dışında kullanılmasının, hayratların tamamen harap olmasına sebep olacağından dolayı Kütahya kaymakamına 27 L 1258/ 1 Aralık 1842 tarihinde yazılan yazıda, köprü ve suyollarına harcanacak masrafların Şeyh Efendi’den alınarak, marifet-i şer’ ile vakıf şartlarının eskiden olduğu gibi bundan sonra da gereği gibi yerine getirilmesi hususunda gereğinin yapılması emredilmiştir⁶³⁰.

Mevlevîhane vakıflarına ya da dergâha ait suyollarına yapılan müdahaleler hemen hemen her dönem karşımıza çıkan hadiselerdendir. Kütahya’nın Tavşanlı ilçesinde bulunan Tavşanlı Mevlevîhanesi’ne⁶³¹ ait suya yapılan müdahale de bunun bir örneğidir. Tavşanlı Mevlevîhanesi’ne ait olarak eskiden beri akan suyolunu Müftü, Mahkeme Başkatibi ve diğer bazı kimseler tahrip ederek suyu başkalarına vermek istemeleri üzerine dergâh Şeyhi Hasan Efendi elinde suyun mevlevîhaneye ait olduğuna dair 130 senelik vakfiyesi bulunduğundan, suya yapılmak istenen bu müdahalenin men’ edilmesini isteyen bir dilekçe kaleme almıştır. Bu durum üzerine 23 S 1268/ 18 Aralık 1851 tarihinde Kütahya kaymakamına hitaben yazılan yazıda, Hasan Efendi gibi

⁶³⁰ BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Belgeleri (Bundan sonra A. MKT. olarak geçecektir.) D.N: 10 G.N: 49

⁶³¹ Tavşanlı Mevlevîhanesi için bkz. Mustafa Eravcı, “Tavşanlı’da Mevlevîlik ve Mevlevîhane”, (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale-Türkiye), *Bildiriler*, Rumi Yayınları, Konya 2006, s. 1059-1066.

Tarîkat-ı âliye dergâhı postnişini olan kişiler hakkında gerekli yardımın yapılması icab-ı fütüvvetten olduğu vurgulanmıştır. Olayın araştırılarak gerçekten Şeyh Efendi'nin anlattığı gibi ise, böyle bir durumun adil olmayacağından bahsedilerek durumun incelenmesi ve yapılan müdahalenin men edilmesi hususunda gerekenin yapılması emredilmiştir⁶³².

Sultan Abdülmecit döneminde mevlevîhanelerin taamiyelerinin karşılanması ve bu hususta karşılaşılan sıkıntıların bertaraf edilmesi için devlet katında gerekli kolaylıklar gösterilmiştir. Kütahya Mevlevîhanesi'nin taamiyesinin karşılanması hususunda da yaşanan sıkıntının giderilmesi için Kütahya kaymakamına ve Evkaf Müdürüne 29 Z 1269/ 3 Ekim 1853 tarihinde yazı gönderilmiştir. Yazıda Kütahya'da bulunan mevlevîhane dervişanı taamiyesi için Yakuphan Çelebi Zaviyesi vakfından mahsus olup o tarihe kadar verilmekte olan belirli miktar buğday ve arpanın verilmesinde mütevellisi tarafından muhalefet olunmuştur. Bunun üzerine durum mevlevîhane şeyhi tarafından istidâ olunmuş ve Evkaf Nazırı tarafından 29 Z 1269/ 3 Ekim 1853 tarihinde Kütahya kaymakamına ve Kütahya evkaf müdürüne yazı yazdırılarak meselenin halledilmesi emredilmiştir⁶³³.

Yukarıda ifade ettiğimiz Kütahya Mevlevîhanesi'ne Yakup Çelebi vakfından verilmesi gereken buğday ve arpanın verilmesi hususunda Kütahya kaymakamına ve Evkaf Müdürüne yazılan yazıda eskiden olduğu gibi buğday ve arpanın verilmesi hususunda gereğinin yapılması emri üzerine buğday ve arpa eskiden olduğu gibi verilmeye başlanmıştır. Ancak 1859 yılına gelindiğinde Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi İsmail Hakkı Efendi'nin yazdığı dilekçeden, Yakup Çelebi Vakfı'ndan verilen senelik 60 kile buğday ve arpanın tozlu topraklı olarak verildiği ve şeyhin yıllık 45 kuruş vazifesinin de üç yıldır verilmediğini anlıyoruz. Şeyh İsmail Hakkı Efendi bu sebeplerden dolayı dergâhın idaresinin oldukça zorlaştığını ifade ederek durumun düzeltilmesi için Kütahya kaymakamına gerekli emrin yazılmasını niyaz etmiştir. Şeyh İsmail Hakkı Efendi'nin bu isteği üzerine 10 C 1275/ 15 Ocak 1859 tarihinde, Kütahya kaymakamına Yakup Çelebi Vakfı'ndan mevlevîhaneye verilmesi gerekli olan buğday ve arpanın temizinden

⁶³² BOA. A. MKT. UM. D.N: 89 G.N: 23

⁶³³ BOA. A. MKT. UM. D.N: 143 G.N: 7

verilmesi ve üç senedir verilmeyen yıllık vazifenin de te'diye ve tesviye edilmesi hususunda gereğinin yapılması emredilmiştir⁶³⁴.

Daha önce ifade ettiğimiz Tavşanlı Mevlevîhanesi'ne ait suyoluna yapılan müdahalenin bir benzeri de Muğla Mevlevîhanesi'ne ait bağ bahçe, tarla ve dergâha ait suyoluna yapılmıştır. Muğla Mevlevîhanesi, Hüdai Salih Dede'nin Fatih Sultan Mehmet'den Muğla'da bulunan Seyyid Kemal türbesinde bir Mevlevî zaviyesi kurmak için izin istemesi ve bu iznin verilerek zaviye için vakıflar tesis edilmesiyle 1470'li yıllarda kurulmuştur⁶³⁵. Muğla Mevlevîhanesi'nin en önemli şeyhi, Mevlevîlik tarihinde de vermiş olduğu eserlerle önemli bir yer edinen Hüdâi Dede'nin oğlu esas adı İbrahim olan Şahidî Dede'dir. Şahidî Dede'nin 1550/51 yılında⁶³⁶ vefat etmesi üzerine yerine oğlu Şuhudî Dede geçmiştir⁶³⁷. Yaklaşık 40 yıl meşihatte kalan Şuhudî Dede'den sonra XIX. yüzyıla gelinceye kadar Muğla Mevlevîhanesi şeyhleri hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 10 Ca 1271/ 29 Ocak 1855 tarihli bir belgede ise Muğla'da bulunan "*Şemseddin Mevlevîhanesi*" ifadesi geçmektedir. Mevlevîhane şeyhi Abdülkadir Efendi, yazdığı dilekçesinde, mevlevîhaneye bağlı bağ, bahçe, tarla ve Şemseddin Suyu'nun uzun senelerden beridir haksız olarak bazı kimseler tarafından zabt edildiğini, kendisinin defalarca bunları talep ettiği halde bahaneler göstererek vermediklerini ifade etmiştir. Şeyh Abdülkadir Efendi, elinde bulunan bir kıt'a defterhane-i âmire sureti gereğince yukarıda ifade edilen bağ, bahçe ve tarlalar ile suyun kendisine verilmesi için Muğla kaymakamı ve meclisine emir yazılmasını istemiştir. Şeyh Abdülkadir Efendi'nin bu dilekçesi üzerine 10 Ca 1271/29 Ocak 1855 tarihinde Manisa kaymakamına hitaben yazılan yazıda Şeyh Abdülkadir Efendi'nin dilekçesinden bahsedilerek meclis-i şer' marifeti ile meselenin incelenerek hakkaniyet üzere ortaya çıkacak sonuca göre gereğinin yapılması emredilmiştir⁶³⁸.

Yukarıdaki ifadede geçen Şemseddin Dede Mevlevîhanesi şayet Muğla'da başka bir zâviyeye işaret etmiyorsa muhtemelen Şuhudî Dede'den sonra harabe hale gelen

⁶³⁴ BOA. A. MKT. UM. D.N: 340 G.N: 84

⁶³⁵ Esrar Dede, s. 152; Namık Açıkgöz, "Muğla'da Mevlevîlik ve Şahidi", (Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, 30 Eylül-01 Ekim 2006, Manisa- Türkiye) Maksad yayınları, Manisa 2007, s. 85; Mustafa Çıpan, "Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrak Arşivindeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 233.

⁶³⁶ Esrar Dede, s. 251.

⁶³⁷ Açıkgöz, s. 90.

⁶³⁸ BOA. A. MKT. UM. D.N: 180 G.N: 21

mevlevîhaneyi yeniden ihya etmiş olan Şemseddin isimli birisine atfen kullanılmış olsa gerektir. Bu hususta başka herhangi bir bilgiye rastlamamakla beraber yukarıdaki tarihten iki yıl sonrasına ait 18 N 1273 / 12 Mayıs 1857 tarihli bir diğer belgede ise Seyyid Kemaleddin Zaviyesinde postnişin olan Teşrifî Dede'nin elinden şeyhliğin alınması ve bir başkasına tevcih edilmesi hususunda Çelebi Efendi'nin isteğinden bahsedilmektedir⁶³⁹. Çelebi Efendi'nin bu isteği üzerine Evkaf Nezaretine yazılan yazıda ise Seyyid Kemaleddin'nin Kadiri meşayihinden olduğu ifadesiyle zaviyenin mevlevîhane muzafatından denilmesinin mümkün olmadığı ve Teşrifî Dede'nin de uzun zamandır zaviyede şeyh bulunduğu suretle Çelebi Efendi'nin isteği kabul edilmeden önce meselenin tetkik edilmesi istenmiştir. Burada görüldüğü gibi Muğla Mevlevîhanesi'nin ilk kurulması sürecinde Mevlevî zaviyesi kurulmasına izin verilen Seyyid Kemaleddin zaviyesinin aradan geçen zaman içerisinde Kadiri tarikatına mensup kişiler tarafından ele geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında “Şemseddin Mevlevîhanesi” ifadesi de bu esnada Muğla'da kurulmuş olan başka bir mevlevîhaneye işaret ediyor olabilir. Nitekim 10 Ca 1275 / 8 Aralık 1858 tarihli bir diğer belgede ise Muğla Mevlevîhanesi şeyhi olarak Hacı Mehmet Dede'den bahsedilmekte ve mevlevîhanenin hiçbir taraftan geliri olmadığı için Hacı Mehmet Dede'nin dergâhı idarede çekmiş olduğu sıkıntılardan bahsedilerek uygun bir maaş tahsis edilmesi isteği dile getirilmektedir⁶⁴⁰.

Bahsetmiş olduğumuz son iki belgede bir tarih olmayıp tasnif esnasında yapılan tarihlendirmede bir hata sözkonusu değilse Çelebi Efendi'nin isteği üzerine zaviyenin şeyhliğinin Hacı Mehmet Dede'ye tevcih edilmiş olduğu sonucu çıkmaktadır.

Bu dönemde Mevlevîhanelerde görülen uygunsuz davranışlara bir diğer örnek ise; Niğde Mevlevîhanesi⁶⁴¹ Şeyhi, Derviş Ahmet'in yapmış olduğu uygunsuz hareketlerdir. Niğde Mevlevîhanesi şeyhi Derviş Ahmed'in yapmış olduğu bazı uygunsuzluklar ve sonrasında İstanbul'a gitmesi üzerine, Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi, Mehmet Said Hemdem Çelebi, 1 N 1266/ 11 Temmuz 1850 tarihinde Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'ye bir mektup yazarak Derviş Ahmet'in İstanbul'dan gönderilmesini

⁶³⁹ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 223, G.N: 18

⁶⁴⁰ BOA. A. MKT. UM. D.N: 337, G.N:21

⁶⁴¹ Niğde Mevlevîhanesi için bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 283-292; Sezai Küçük, “Niğde Mevlevîhanesi ve Son Şeyhi Hüsameddin Dede” *Tasavvuf*, Ankara 2005, s. 331-346.

istemiştir. Ancak aradan geçen üç aylık süre zarfında gönderilmediğini, yine uygunusuz hareketlerine devam ettiğini ve başındaki sikkeye hürmeten zaptiyelerin bir şey yapmayıp te'dib edilmesi için kendisine tezkire gönderildiğini ifade etmiştir. Çelebi Efendi, Ramazan münasebetiyle Derviş Ahmet'in yaptıklarını tafsile mecali olmadığını, bayramdan sonra Ahkâm-ı Adliye reisi Rıfat Paşa'ya tafsilatını yazacağını ifade etmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, Derviş Ahmet'in tarîkatça te'dibinin kendisine bırakılarak İstanbul'da ise buldurularak yanına da bir zaptiye neferi katılarak Konya'ya gönderilmesini istemiştir. Derviş Ahmet'in ya İstanbul'da ya da Bursa ve dolaylarında olduğunu ifade ederek, buldurularak buyruldu ile yanında zaptiye neferi ile birlikte gönderilmesini, yalnız gönderilir ise yine yollarda Mevlevîlik tarîkatının şanına yakışmaz hareketlerde bulunmasının yüksek ihtimal olduğunu da ayrıca belirtmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi mektubuna devamla, Derviş Ahmet'in bu defalık ecdadı Sinan-ı Ümmi hazretlerinin ruhaniyet-i ulyâlarına hürmeten ve sikke-i şerifin iltimasından sarf-ı nazar olunmasını terbiye kabul etmez ise kendi vebalinin kendi boynuna olduğunu ifade etmiştir⁶⁴².

2.5.4. Abdülmecit Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler

Sultan Abdülmecit döneminde mevlevîhanelerde gerçekleşen şeyh tayinlerinden arşiv belgelerine yansıyanları ve tesbit edebildiklerimiz, özellikle şeyhleri haklarında yeterli bilgi bulunmayan ve meşihat dönemleri tam olarak kestirilemeyen mevlevîhanelerin en azından XIX. yüzyıl içerisindeki şeyhlerinin bilinmesi, görev sürelerinin tesbiti gibi hususlarda yardımcı olacağı düşüncesiyle kısa kısa bu başlık altında verilmiştir.

Şeyhi değişen mevlevîhaneler içerisinde ilk bahsedeceğimiz mevlevîhane Kasımpaşa Mevlevîhanesi'dir. Kasımpaşa Mevlevîhanesi postnişini Şemseddin Dede Efendi'nin ecel vukuuyla vefat etmesi üzerine büyük oğlu Ali yazmış olduğu dilekçesinde,⁶⁴³ Şeyh Efendi'nin zamanında kızkardeşleri ve amcası da dahil olmak üzere 11 kişinin dergâhta ikamet ettiğini ve başka ikamet edecek yerleri olmadığından, bunun yanında İstanbul'daki bütün Mevlevî meşayihininde ittifakı olduğundan bahsederek meşihatın kendisine tevcih edilmesini niyaz etmiştir. 9 M 1265 / 5 Aralık 1848 tarihinde Ali

⁶⁴² BOA. A.M. D.N: 8, G.N: 51

⁶⁴³ BOA. İ. DH. D.N: 184, G.N: 10189

Efendi'nin bu isteği kabul edilmiştir⁶⁴⁴. Meşihatın Ali Efendi'ye tevcih edilmesinden sonra, babasının Evkaf Hazinesinden almakta olduğu 750 kuruş maaşının 200 kuruşu kendisine, 150 kuruşu büyük ablası Hatice hanıma, 100 kuruşu yine ablası Hanife hanıma, 50'şerden 150 kuruşunun küçük kardeşi Hasibe hanımla erkek kardeşleri Nazifi ve Bahaeddin Efendilere, 50 kuruşunun annesi Nevnihal kadına ve kalan 100 kuruşunda amcası Arif Dede'ye tahsis edilmesi uygun bulunmuştur⁶⁴⁵. Ancak Ali Dede'nin yaşının küçüklüğünden dolayı Mesnevîhan Hüsameddin Efendi'nin⁶⁴⁶ girişimiyle şeyh vekili olarak Kadri Dede görevlendirilmiştir⁶⁴⁷. Sicill-i Osmani'de⁶⁴⁸ ve Aşçı İbrahim Dede'nin hatıralarında⁶⁴⁹ Mehmet Şemseddin Dede'nin vefat tarihi olarak 1268/ 1851-52 tarihleri veriliyor. Sezai Küçük, Zakir Şükrü Efendi'nin, Mehmet Şemseddin Dede'nin vefat tarihi olarak 25 Safer 1275/ 1858 tarihini verdiğini belirttikten⁶⁵⁰ sonra bu tarihin yanlış olduğunu, Sicill-i Osmani ve Aşçı Dede'nin hatıralarında geçen 1268/1251-52 tarihinin doğru olduğunu ifade eder. Bize göre ise yukarıdaki arşiv belgelerinde yer alan ifadelerden kesin olarak anlaşıldığı üzere Mehmet Şemseddin Dede'nin vefat tarihi 9 Muharrem 1265/ 5 Aralık 1848'den önce olmak icab eder.

Bu dönemde İstanbul mevlevîhaneleri içerisinde şeyhi değişen bir diğer mevlevîhane de Beşiktaş Mevlevîhanesi'dir. Beşiktaş Mevlevîhanesi postnişini Abdülkadir Efendi'nin vefatından dolayı meşihatın uhdelerine tevcih edilmesi hususunu Said Dede Efendi ile Abdülkadir Efendi'nin kardeşi Hacı Süleyman Efendi, mabeyne ayrı ayrı yazdıkları dilekçelerde dile getirmişlerdi. Ancak Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne kimin şeyh tayin edileceği hususu daha önce Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'den sorulduğunda Çelebi Efendi'den gelen icazetnâme Sadarete sunulmuş ve 06 B 1267/ 7 Mayıs 1851 tarihinde durumun meşihate havale edilerek gereğinin yapılması emredilmiştir⁶⁵¹. Bunun üzerine Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhliğinin Said Efendi'ye tevcih edilmesi için Meşihate tezkire yazılmıştır. 9 B 1267 / 10 Mayıs 1851 tarihinde Meşihate gönderilen bu tezkire üzerine dergâh şeyhliğinin Said Dede'ye tevcih

⁶⁴⁴ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 10, G.N: 75

⁶⁴⁵ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 8, G.N: 60

⁶⁴⁶ Bilgi için bkz. Hür Mahmut Yücer, "Eyüp'te Hâtûniye Tekkesi ve Tenşitü'l-Muhibbîn bi Menakıb-ı Hâce Hüsameddîn", *Tasavvuf*, sy.10, 2003, s. 219-249.

⁶⁴⁷ Aşçı İbrahim Dede, c. I, s. 198; BOA. İ.DH. D.N: 227, G.N: 13571

⁶⁴⁸ Mehmet Süreyya, c. V, s. 1581.

⁶⁴⁹ Aşçı İbrahim Dede, c.I, s. XIX.

⁶⁵⁰ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 170, 2 no'lu dipnot.

⁶⁵¹ BOA. İ. DH. D.N: 234, G.N: 14140

olunduğunun tebliği için Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Kudretullah Efendi ile Said Dede Bâb-ı Fetvaya çağrılmış, Said Dede'nin Beşiktaş Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edildiğine dair icazetnâme 13 B 1267/ 14 Mayıs 1851 tarihinde eline teslim edilmiş ve meşgul oldukları dua-yı hayriyeye devam etmeleri istenmiştir⁶⁵².

Bu dönemde şeyhi değişen bir diğer mevlevîhane de Filibe Mevlevîhanesi'dir. Filibe Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Rıza Efendi'nin ölümü üzerine boş kalan mevlevîhane şeyhliğine Ali Rıza Efendi'nin kızının oğlu Hüseyin Hüsnü Dede'nin tayin olunması için Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini Mehmet Said Hemdem Çelebi bir dilekçe kaleme almıştır. Hüseyin Hüsnü Dede'nin yaşının küçük olmasına rağmen bu göreve gelmesinin uygun olduğunu, zira şeyhliğin diğer dedegândan birisine tevdi edilmesi halinde, Şeyh Ali Rıza Efendi'nin varislerinin perişan olacağını ifade etmiştir. Hüseyin Hüsnü Dede'nin yaşının küçüklüğü hususunda ise, Hüseyin Hüsnü Dede'nin babası Hafız Celil Efendi'nin uzun süre kayınpederi ile beraber mevlevîhane'de kalarak tarikat usulünü ve mevlevîhanenin idaresini öğrendiğinden bahsle Hüseyin Hüsnü Dede'nin mevlevîhaneyi idare edecek yaşa gelene kadar babası Hafız Celil Efendi'nin vekalet etmesini uygun görmüştür. Bu doğrultuda şeyh tayini için gerekli olan meşihatnâmenin ve Hafız Celil Efendi'ye verilecek vekalet senedinin kendilerine teslim edilmek üzere Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede'ye gönderildiği 11 B 1269/ 20 Nisan 1853 tarihli yazıda ifade edilmiştir⁶⁵³. Bu hususta Filibe Kaymakamlığına 25 B 1269/ 3 Haziran 1853 tarihinde gönderilen şukka da mealen aşağıdaki gibidir;

“Filibe Kaymakamı Adil Paşa'ya

Filibe'de vaki mevlevîhane şeyhi Ali Rıza Efendi'nin vefatından dolayı boş olan meşihatının kızından torunu olan Hüseyin Hüsnü Dede Efendi'ye tevcihi hakkında geçende Filibe muhassıllığından gelen mazbata ve ilam üzerine durum Çelebi Efendi hazretlerine yazılmıştır. Çelebi Efendi'den gelen cevapta meşihatın Hüseyin Hüsnü Dede'ye, dergâhı idare edecek yaşa gelinceye kadar da vekaletinin de babası Hafız Celil Efendi'ye ihale kılındığı ifade edilmiş ve bunların ezher cihet şayan-ı ihtiram zevattan olarak haklarında muavenet-i lazimenin icrası icab-ı halden bulunmuş olmakla

⁶⁵² BOA. İ. DH. D.N: 234, G.N: 14902

⁶⁵³ BOA. A. MKT. UM. D.N: 132, G.N: 44

*Hüseyin Hüsnü Dede'nin, babasının ve yakınları bulunan diğer dedegânın Filibe'de vukubulacak işlerinde yardım ve gerekli kolaylıkların gösterilmesi siyakında şukka*⁶⁵⁴.

Sultan Abdülmecit döneminde arşiv belgelerine göre şeyhi değişen mevlevîhaneler arasında bahsedeceğimiz son mevlevîhane ise Bursa Mevlevîhanesi'dir. Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Nizameddin Dede'nin 16 Ra 1276/ 12 Kasım 1859 tarihinde vefat etmiştir. Bunun üzerine Hüdavendigâr Valisi Süleyman Paşa, 19 Ra 1276 / 15 Kasım 1859 tarihinde kaleme aldığı yazısında, Nizameddin Dede'nin vefatıyla geride ailesi ve beş yaşındaki oğlu Mehmet Şemsi Efendi'nin kaldığını, şayet dergâh şeyhliği başka birisine tevcih edilirse Nizameddin Dede'nin ailesinin perişan olacağından bahsetmiştir. Süleyman Paşa bu duruma meydan vermemek için, Mehmet Şemsi Efendi'nin şeyhlik hizmetini ifa ve hak edeceği zamana değin uzun süredir dergâhın sertabbahı olup, emin ve dergâha hizmeti geçmiş birisi olan Hayri Dede'nin niyabetinde meşihatın Nizameddin Dede'nin oğlu Mehmet Şemsi Efendi'ye tevcih edilmesini istemiştir. Bu usulün Mevlevîlik tarikatının kaidesine de uygun olduğundan bahsederek bu tevcihatın gerçekleşmesini istemiştir. Durumun İstanbul tarafından Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olan Mahmut Sadreddin Çelebi Efendi'ye iletilip gereğinin yapılması istenmesi üzerine Çelebi Efendi, 19 Ra 1276/ 15 Kasım 1859 tarihinde sadarete yazdığı dilekçesinde Bursa Mevlevîhanesi postnişinliğinin Süleyman Paşa'nın ifade ettiği üzere Hayri Dede'nin niyabetinde Nizameddin Dede'nin oğlu Mehmet Şemsi Efendi'ye tevcih edildiğini bildirmiştir⁶⁵⁵.

2.6. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİNDE MEVLEVÎLİK

Hükümdarlığı döneminde birçok Mevlevî dergâhının tamiri için lütuflarını esirgemeyip mevlevîhanelerin ihtiyaçları için mutad tayinâtlarının verilmesini emreden Sultan Abdülmecit, babası II. Mahmut gibi yakalanmış olduğu tüberküloz hastalığından dolayı 18 Z 1277/ 25 Haziran 1861 tarihinde vefat etti⁶⁵⁶. Sultan Abdülmecit'in Mevlevî şeyhlerinden özellikle Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede ile arası oldukça iyi idi. Hatta babası Sultan Mahmut'la birlikte Yenikapı Mevlevîhanesi'nde

⁶⁵⁴ BOA. A. MKT. UM. D.N: 134, G.N: 12

⁶⁵⁵ BOA. A. MKT. UM. D.N: 375 G.N: 29

⁶⁵⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 29.

Osman Salahaddin Dede'yi ziyaret etmiştir⁶⁵⁷. Konuşacak ve okuduklarını anlayacak derecede Fransızca bilen, yabancı elçilerle görüşmek de dahil olmak üzere teşrifat kurallarında değişiklikler yapan, İngiliz elçisi Canning'in verdiği baloya katılan⁶⁵⁸ Sultan Abdülmecit'in, öldükten sonra her Cuma gecesi on Halidî dervişinin türbesinde hatm-i haccgân icra etmelerini vasiyet buyurması aynı zamanda tasavvufî çevrelere de uzak olmadığını bir delilidir⁶⁵⁹. Sultan Abdülmecit'in ölümünden sonra tahta kardeşi Sultan Abdülaziz geçmiştir.

Sultan Abdülaziz döneminde baktığımızda ekonomik alanda yaşanan sıkıntı dikkat çekmektedir. Sultan Abdülmecit'in son dönemlerde izlemiş olduğu ekonomik politikalar Osmanlı Devleti'ni ekonomik açıdan oldukça sarsmış ve devlet borç içinde kalmıştır⁶⁶⁰. Abdülaziz döneminde ise bu ekonomik sıkıntılarla birlikte siyasi sorunlar da artarak devam etmiştir. Karadağ İsyanı savaşa dönüşecek bir vaziyet almış,⁶⁶¹ Eflak-Boğdan Olayı, Sırbistan Olayı, Girit İsyanı gibi iç isyanlar çıkmaya başlamıştı⁶⁶². Osmanlı Devleti sınırları dahilinde çıkan bu isyanlar Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmelerine zemin hazırlıyordu. Sultan Abdülaziz, tahta çıkmasından birkaç gün sonra bir ferman yayınladı ve Tanzîmât uygulamalarına devam etmek istediğini ifade etti⁶⁶³.

Sultan Abdülaziz, döneminin en önemli sıkıntılarının birisi olan ekonomik sıkıntıların bertaraf edilmesi için bir takım tedbirler almış, saray ve şahsi masraflarını dahi azaltmıştır. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Sultan Abdülaziz döneminin genel karakterine baktığımızda ekonomik sıkıntıların yanında, Tanzîmât ve Islahat Fermanlarının kendilerine getirmiş olduğu serbestiyetler ve Avrupalı devletlerin

⁶⁵⁷ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 148.

⁶⁵⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 61.

⁶⁵⁹ Mustafa Kara, "Tanzîmât'tan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar", *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 220.

⁶⁶⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, s. 32. Osmanlı Devleti'nde borçlanma ve dönemin ekonomisi için bkz. Cevdet Paşa *Tezâkir, 40- Tetimme*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 148; Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996; Rifat Önsoy, *Mali Tutsaklığa Giden Yol-Osmanlı Borçları (1854-1914)*, Turhan Kitabevi Ankara 1999; Seyfettin Gürsel, "Osmanlı Dış Borçları", *Osmanlı* Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 3, s. 389-399.

⁶⁶¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1991, s. 247.

⁶⁶² Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz" *Türkler*, c. 12, s. 765-768.

⁶⁶³ Cevdet Küçük, "Abdülaziz", *DİA*, c.1. s. 179.

destekleri sayesinde şiddetlenen ayrılıkçı isyanlar dikkati çekmektedir. Sultan Abdülaziz dönemi hem ekonomik hemde siyasi alanda büyük sıkıntılar içerisinde geçmiştir⁶⁶⁴.

Osmanlı Devleti içte ve dışta bu tür sorunlarla uğraşırken tarihinde görülmemiş uygulamalara da şahitlik etmiştir. Bunlar arasında Sultan Abdülaziz'in, Fransız İmparatoru III. Napolyon'un daveti üzerine Avrupa seyahatine çıkması gösterilebilir. Sultan Abdülaziz, 21 Haziran 1867'de bir Avrupa seyahatine çıkmış, Fransa başta olmak üzere İngiltere, Prusya Avusturya ve Belçika'yı da ziyaret etmiştir⁶⁶⁵. Sultan Abdülaziz bu seyahati ile yabancı ülkelere seyahate çıkan ilk padişah ve Hıristiyan ülkelere dost olarak giden ilk halife oluyordu⁶⁶⁶.

Kendisi bestekâr ve neyzen⁶⁶⁷ olan Sultan Abdülaziz Mevlevî muhibbi bir padişahı. Sultan Abdülaziz döneminde tarikatları ilgilendiren en önemli gelişmelerden birisi Meclis-i Meşayih'in kurulmasıdır. Meclis-i Meşayih ile tekkelerle ilgili daha önce alınmış olan ıslah tedbirlerinin sağlam bir zemine oturtulması hedeflenmiştir⁶⁶⁸. 1863 yılında kuruluş hazırlıklarına başlanan bu kurum, 1866 yılında dönemin Şeyhülislamı Mehmed Refik Efendi'nin⁶⁶⁹ gayretleriyle kurulmuştur⁶⁷⁰. Kurulan Meclis-i Meşayih'in ilk başkanlığına da Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede getirilmiştir⁶⁷¹. Sultan Abdülaziz'in ilk Meclis-i Meşayih reisliğine Osman Salahaddin Dede'yi getirmesi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması süreci sonrasında yasaklanan Bektaşîlik tarikatı yerine II. Mahmut döneminden beridir sürdürülen resmi bir tarikat olarak Mevlevîliğin ikame edilmesi politikalarının devamına da bir örnek teşkil etmektedir⁶⁷². Bu durumun yanı sıra Osman Salahaddin Dede'nin bu göreve

⁶⁶⁴ Eren, s. 131-132., Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20*, s. 226.

⁶⁶⁵ Subaşı, "Sultan Abdülmecid...", s. 770. Ayrıca bkz. Cemal Kutay, Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1991.

⁶⁶⁶ Judy Upton-Ward, "Abdülaziz'in Avrupa Seyahati", *Osmanlı*, c.II Ankara 1999, s. 119-129.

⁶⁶⁷ Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Bâbıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 36.

⁶⁶⁸ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989, s. 204.

⁶⁶⁹ Talip Mert, "Bosnalı Bir Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi", *CÜİFD* c. 12, sy.1, 2008, s. 325-332.

⁶⁷⁰ Mustafa Kara, "Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar" *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 221; İsmail Kara, "Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Halî" *Din İle Modernleşme Arasında, Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 327.

⁶⁷¹ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 250; Bilgin Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşayih'in Şeyhülislâmlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi" *İstanbul Araştırmaları*, sy. 7, Güz 1998, s. 94.

⁶⁷² Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler...", s. 95.

getirilmesinde uzun yıllardır Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde bulunması ve İstanbul'da meşayih arasında müstesna bir yerinin olması da rol oynamıştır.

Sultan Abdülaziz döneminde de seleflerinde olduğu gibi mevlevîhanelerin ihtiyaçları ve tamir faaliyetleri gözetilmiştir. Onun döneminde yapılan en önemli tamirat faaliyeti Konya Mevlânâ Dergâhı'nın tamir edilmesidir. 700.000 kuruş masrafla gerçekleşen bu tamirat sonrasında dergâh şadırvanı da ilave edilmiştir⁶⁷³. Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleştirilen tamiratlar, Mevlevî çevrelerinde yaşananlar ve diğer gelişmeler alt başlıklar halinde verilmiştir.

2.6.1. Abdülaziz Döneminde Tamir Edilen Mevlevîhaneler.

Sultan Abdülaziz döneminde ekonomik sıkıntılar içinde bulunulmasına rağmen tamiratına önceden başlanmış olan Galata Mevlevîhanesi yanında bakımsızlıktan harap olmuş Üsküdar Mevlevîhanesi, Lazkiye Mevlevîhanesi, Midilli Mevlevîhanesi ve Siroz Mevlevîhanesi gibi mevlevîhaneler de tamir edilmiştir. Yine bu dönemde Hanya'da bulunan Mevlevî muhibbanı kısa süreliğine Hanya'ya gelen Aydın Mevlevîhanesi şeyhi Şemseddin Dede'nin ilminden ve tasavvufi konulardaki vukufiyetinden çok memnun kaldıkları için Hanya'ya bir Mevlevîhane inşası için Çelebi Efendi'den izin istemeleri hadisesi de söz konusudur.

2.6.1.1. Hanya Mevlevîhanesi'nin İnşa Edilmesi

Hanya Mevlevîhanesi son dönemde kurulan mevlevîhaneler içerisinde kurulan önemli mevlevîhanelerden birisidir. Hanya Mevlevîhanesi'nin açılması, siyasi koşullar çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin adadaki siyasi nüfuzunun azaldığı dönemlerde dolaylı açıdan siyasi nüfuzun sağlanması için dinî ve kültürel unsurları canlı tutma ve adada bulunan Müslümanları himaye etmek amacıyla tekke, mescid ve dergâhların artırıldığı döneme rastgelmiştir⁶⁷⁴.

⁶⁷³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 361.

⁶⁷⁴ İsmail Kara, *Hanya/ Girit Mevlevîhanesi*, İstanbul 2006, s. 28; a.mlf. "Hanya Mevlevîhanesi: Şeyh Ailesi, Müştemilatı, Vakfıyesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy.1, 1997, s. 118; a. mlf. "Hanya Mevlevîhanesi ve Vakfıyesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 293.

Hanya'da Mevlevîliğe gönül vermiş olan eşraftan 77 kişi 15 Şubat 1288/ 28 Şubat 1873 tarihinde yazmış oldukları dilekçelerinde Aydın'dan Hanya'ya gelen Şemseddin Dede Efendi'nin⁶⁷⁵ tarikat-ı Mevlevîyenin her haline vakıf olması sebebiyle Hanya kenti ahalisinin çoğunluğunun kendisine büyük muhabbet beslediği ve Şemseddin Dede' nin bir müddet Hanya'da ikamet ettikten sonra Aydın'a geri döndüğü ifade edilmiştir. Şemseddin Efendi'nin vukufiyeti ve ahalideki tesiri sayesinde Hanya'ya geldikten sonra muhibbanın sayısı çoğalmış ve ism-i celâl okunmaya mahsus olarak eskiden beri kullanılan bir hanenin geniş olmadığı nedeniyle bütün ihvanı içine almadığından sıkıntı çekildiğini ifade etmişlerdir. Hanya ileri gelenleri, Şemseddin Efendi'nin Aydın'a geri dönmesinden sonra bu haneden daha geniş bir hane kiralayarak özel gecelerde yalnız ism-i celâl okumakta olduklarını, esas niyetlerinin Çelebi Efendi tarafından izin verilir ise Hanya'da bir Mevlevî dergâhının inşa edilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak esas niyetlerinin yeni bir mevlevîhane açmak olmasına rağmen hali hazırda ekonomik açıdan buna imkanları olmadığını da dile getirmişlerdir. Bu süreçte Şemseddin Efendi'nin ahali arasından kazanmış olduğu teveccühün ikinci gelişinde daha çok artacağını, bu şekilde devam edilirse dört beş sene içerisinde Hanya halkının çoğunluğunun kendilerine dahil olacağını ifade eden Hanya ileri gelenleri, mevlevîhanenin açılması düşüncesinin olduğu bu süreçte Şemseddin Efendi'nin her sene yaz mevsiminde bir süre ikamet etmek üzere Hanya'ya gitmesine Çelebilik makamından ruhsat verildiği takdirde Girit gibi bir yerde yeni baştan bir mevlevîhanenin ihya edileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle adada bulunan Mevlevî muhiblerinin Şemseddin Efendi'yi beklediklerinden ve ahalinin memnuniyeti için Şemseddin Efendinin adaya gelmesi için ruhsat verilmesini niyaz etmişlerdir⁶⁷⁶.

Hanya ahali tarafından Çelebi Efendiye yazılan bu dilekçe üzerine Girit Valisi Safvet Paşa da 3 M 1290/ 3 Mart 1873 tarihinde bir dilekçe yazmış ve yukarıdaki hususları aynen dile getirmiştir. Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mahmut Sadreddin Çelebi, kendisine gerek valilikten ulaşan gerekse Hanya eşrafından gelen dilekçeler üzerine Hanya'da yeni bir mevlevîhanenin açılmasının kendisininide memnun edeceğini ifade ederek durumu 3 Ra 1290/ 1 Mayıs 1873 tarihinde yazmış olduğu dilekçesiyle İstanbul'a bildirmiştir. Bunun üzerine İstanbul tarafından verilen cevapta Hanya'da yeni

⁶⁷⁵ Abdullah Uçman, "Kara Şemsi", *DİA*, c. 24, s. 366.

⁶⁷⁶ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N: 85

bir mevlvîhane açılmasının ve Şemseddin Efendi'nin orada görevlendirilmesinin Çelebi Efendi'nin uhdesinde olduğu ifade edilmiş ve bu hususla ilgili olarak 27 Ca 1290/23 Temmuz 1873 tarihinde hem Girit vilayetine hemde Çelebi Efendi'ye tahrîrat yazılması emredilmiştir⁶⁷⁷.

Yapılan bu yazışmalar ve Şemseddin Dede'nin Hanya'ya gelip gitmesinin devam etmesi ile takip eden yıllarda adadaki Mevlvî muhibbânının sayısı giderek artış göstermiştir. 1880 yılı üç aylarında ise Girit valiliğinin ve Hanya'daki Mevlvî müntesiplerinin destekleri ile geniş bir arazide 27 B 1297/ 5 Temmuz 1880 tarihinde Hanya Mevlvîhanesi açılmıştır⁶⁷⁸.

2.6.1.2. Lazkıye Mevlvîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız mevlvîhanelerden birisi de Lazkıye Mevlvîhanesi'dir. Mevlvîhane içerisinde İbrahim b. Edhem Hazretlerinin annesinin kabrinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durum mevlvîhane ile ilgili arşiv belgelerinde de belirtilmesine rağmen Gölpınarlı bu rivayetin uydurma olduğundan bahseder⁶⁷⁹. Mevlvîhanede şeyhlik görevinde bulunanlar hakkında yeterince bilgimiz yoktur. 1 Ş 1279 / 22 Ocak 1863 tarihli bir arşiv belgesinde, mevlvîhane şeyhi olarak Halep Mevlvîhanesi Şeyhi Abdülgani Dede'nin oğlu Saib Dede'den bahsedilmektedir⁶⁸⁰. Mevlvîhane ile ilgili sonraki tarihlere ait belgelerde de uzun süre şeyh olarak Saib Dede görülmektedir.

Saib Dede uzun yıllar bulunduğu Lazkıye Mevlvîhanesi şeyhliği görevi esnasında gerek eğitim alanında yapmış olduğu çalışmalar gerekse memleket umuru hakkında göstermiş olduğu katkılar nedeniyle dönem dönem taltif edilmiştir. İlk olarak 1894 yılında üçüncü rütbeden Mecidiye nişanıyla taltif edilmesi teklif edilmişken⁶⁸¹ daha sonra 14 Ca 1322/ 27 Temmuz 1904 tarihin yine üçüncü rütbeden Nişan-ı Osmani ile

⁶⁷⁷ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N: 85

⁶⁷⁸ İsmail Kara, "Gittikçe Uzaklaşan Hanya Mevlvîhanesi", *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, c. 23, sy. 135, s. 5.

⁶⁷⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlvîlik*, s. 364.

⁶⁸⁰ BOA. C. DH. D.N: 337, G.N: 16832

⁶⁸¹ BOA. DH. MKT. D.N: 248, G.N: 57

taltif edilmesi söz konusudur⁶⁸². 20 B 1325/ 29 Ağustos 1907 tarihinde üçüncü rütbeden olan Nişan-ı Osmani ikinci rütbeye tebdil edilmiştir⁶⁸³.

Arşiv belgelerinde Lazkıye Mevlevîhanesi ile ilgili hususlara baktığımızda Şeyh Saib Dede'nin taltifleri haricinde dergâhın yönetiminde çekilen ekonomik sıkıntılar ve dergâhın tamir ettirilmesi süreci göze çarpmaktadır. Şeyh Saib Efendi yazdığı dilekçesinde, İbrahim bin Edhem hazretlerinin annesinin şöhretine binaen ziyaret için gelenlerin çokluğundan dolayı dergâhın idare edilmesinde zorluk çekilmekte olduğundan bahsetmiştir. Saib Dede, Lazkıye Mevlevîhanesi taamiyesi olarak, Sultan İbrahim bin Edhem Hazretleri Evkafı hasılatından tahsis edilmiş olan aylık 750 kuruşun mevcut dervişler ve gelip giden ziyaretçilerin çokluğu yüzünden yeterli gelmediğinden bahsederek evkaf hasılatı fazlasından 500 kuruş zamla taamiye bedelinin 1250 kuruşa çıkarılmasını istemiştir. Yine aynı vakıf hasılatından daha önce dergâhın tamiri gerçekleştirilmesine rağmen tam anlamıyla bitirilmediğini, yapılan keşif neticesinde 21.000 kuruşluk bir masrafla gerçekleşeceği anlaşılmış olan tamirat masrafının da karşılanmasını Suriye Valiliğinden talep etmiştir⁶⁸⁴.

Saib Efendi'nin bu isteği üzerine Sultan İbrahim b. Edhem Evkafına bağlı köylerin, geçmiş 1284/ 1867 senesine mahsuben aşar bedelinin ne olduğu sorulmuştur. Suriye Vilayetinden gelen cevapta, vakıf gelirlerinin 211. 087 kuruşa ulaşır, İbrahim b. Edhem Tekkesi sarfiyatı düşüldüğünde 133.000 kuruş fazlası olduğu belirtilmiştir. Bu durumun anlaşılması üzerine Lazkıye Mevlevîhanesi'nin İbrahim b. Edhem vakfıyla bir bağı olmamasına rağmen, mevlevîhanenin tamiratının gerçekleştirilmesi ve taamiyesinin de artırılması uygun görülmüştür. Bu husus, 6 Teşrin-i evvel 1286/ 22 B 1287/ 18 Ekim 1870 tarihinde Şûrâ-yı Devlette görüşüldüğünde, yukarıdaki gerekçeler doğrultusunda dergâhın keşif masrafı olan 21.000 kuruşun vakfın hasılatı fazlasından karşılanarak gerekli tamiratın yapılması ve taamiyesinin de 1250 değil de 1000 kuruşa yükseltilmesi çoğunluk iradesiyle tezkire olunmuştur⁶⁸⁵. Şûrâ-yı Devletten gönderilen bu tezkire

⁶⁸² BOA. DH. MKT. D.N: 874, G.N: 2, BOA. İ. TAL. D.N: 356, G.N: 1322/Za-118

⁶⁸³ BOA. DH. MKT. D.N: 1200, G.N: 1

⁶⁸⁴ BOA. İrade Meclis-i Mahsus Evrakı Belgeleri (Bundan sonra İ. MMS. olarak geçecektir.) D.N: 40, G.N: 1638

⁶⁸⁵ BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

üzerine 21 Ş 1287/ 16 Kasım 1870 tarihinde Padişah tarafından da yukarıdaki hususlar uygun görülerek onaylanmıştır⁶⁸⁶.

2.6.1.3. Midilli Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Balkanlarda kurulmuş olan mevlevihanelerden birisi olan Midilli Mevlevîhanesi, II. Bayezid zamanında Divane Mehmet Çelebi'nin himmetleriyle kurulmuştur⁶⁸⁷. Sakıb Dede de Divane Mehmet Çelebi'nin halifelerinden Derviş Hamid'i Midilli'ye gönderdiğini bildirir⁶⁸⁸. Midilli Mevlevîhanesi hakkında XVIII. yüzyıl sonlarına gelinceye kadar yeterince bilgimiz yoktur. XVIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise Midilli Mevlevîhanesi şeyhliğinde Halil Dede görünmektedir. Halil Dede, mevlevîhanede bulunan dervişlerin taamiyenin yetersizliğinden dolayı sıkıntı çekmekte olduklarından bahsetmekte ve Midilli Mukataasından günlük 40 akçe vazife isteğinde bulunmaktadır. Halil Dede'nin bu isteği yerine getirilmiş ve 28 N 1190/ 10 Kasım 1776 tarihinde kendisine günlük 40 akçe vazife tevcih edilmiştir⁶⁸⁹. Halil Dede'den sonra mevlevîhanede kimin postnişin olduğunu kesin olarak tespit etmek güçtür. Bununla beraber, 27 Ca 1242/ 27 Aralık 1826 tarihli bir belgede, Midilli adasında Molova kasabasında bulunan Hasan Reis camisinin vaiziye vazifesinin boşa çıkması üzerine, “*bu vazifeye talip olan Midilli Mevlevîhanesi Şeyhi Ebubekir Dede'nin*” ifadelerinden yola çıkarak bir tespitte bulunmak mümkündür. Ebubekir Dede, 27 Ca 1242/ 27 Aralık 1826 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde talip olduğu vaiziye vazifesinden bahsederken “*Cezire-i mezburede Molova kasabasında kain Hasan Reis cami-i şerifinde vazife-i muayyene ile tayin eylediği vaiziye ciheti, kaza-yı mezkure sakinlerinden selefim Esseyyid Abdurrahman Efendi ibni Esseyyid Hüseyin üzerinde kalıp ol dahi bundan mukaddemen bila veled fevt olmuş ise de cihet-i mezbure mahlul ve hizmeti muattal kalmakla iş bu misn ve duacı emektar kulları şayân-ı merhamet olduğumdan arzuhale cesaret olunmuştur*”⁶⁹⁰ demektedir. Buna göre 1826 yılında mevlevîhanede şeyh olan

⁶⁸⁶ BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

⁶⁸⁷ Yusuf Küçükdağ, “Seyyid Abdülkadir Dede Vakfıyesi”, (III. Milli Mevlânâ Kongresi, (12-14 Aralık 1988, Konya-Türkiye) *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989, s. 285.

⁶⁸⁸ Sakıb Dede, c.1, s. 47; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 313; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 120.

⁶⁸⁹ BOA. C. EV. D.N: G.N: 2371

⁶⁹⁰ BOA. C. EV. D.N: G.N: 17078

Ebubekir Dede'den önce Hüseyin Efendi ve onun babası Abdurrahman Efendi'den bahsetmemiz gerekecektir.

Ebubekir Dede'nin şeyhliğinden sonra ise uzun süre Midilli Mevlevîhanesi şeyhliğinde Abdülkadir Dede'yi görmekteyiz. 13 C 1251/ 6 Ekim 1835 tarihli belgede Midilli Mevlevîhanesi şeyhi Abdülkadir Dede'nin isteği üzerine Midilli Mukatası'ndan aylık 150 kuruş taamiye tahsis edilmesi söz konusudur⁶⁹¹. Abdülkadir Dede, kendisine tahsis edilen bu taamiyenin aradan geçen zaman içerisinde yetersiz kalması üzerine 2 Za 1256/ 26 Aralık 1840 tarihinde yine bir dilekçe yazarak mevlevîhaneye tahsis edilen taamiye miktarının artırılmasını istemiştir. Ancak Abdülkadir Dede'ye verilen cevapta karşılığı olmadan maaş tahsisinin veya mevcut maaşlara zam yapılmasının yasaklandığından dolayı bu isteğinin gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir⁶⁹².

Midilli Mevlevîhanesi'nde Şeyh ailesi için tahsis edilmiş bir harem dairesi olmamasından dolayı Şeyh Abdülkadir Dede, epey sıkıntı çekmiştir. 11 M 1265/ 7 Aralık 1848 tarihinde bu hususta bir dilekçe kaleme almış ve bu dilekçesinde harem dairesi isteğini dile getirmekle beraber dergâhın tamire muhtaç olduğunu da vurgulayarak bir harem dairesi inşasıyla dergâhın tamir edilmesi isteğinde bulunmuştur⁶⁹³. Abdülkadir Dede'nin bu isteği üzerine yapılacak harem dairesi ve tamirat masrafinin ne kadara malolacağı hususunda gerekli keşif yapılarak keşif defterinin gönderilmesi emredilmişse de, tamirin gerçekleştirildiğine dair bir kayıt yoktur. Ancak 25 Ş 1268/ 14 Haziran 1852 tarihinde doğrudan Midilli Mevlevîhanesi şeyhi Abdülkadir Dede'ye hitaben yazılan bir yazıda Şeyh Abdülkadir Dede için saygı dolu ifadelerde bulunulduktan sonra hazinenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı bu tamir isteğinin şimdilik yerine getirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir⁶⁹⁴. Mevlevîhanenin tamirinin hazinenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı gerçekleştirilememesi üzerine Şeyh Abdülkadir Dede'nin kendi imkanlarıyla bu tamirata gerçekleştirmek istediği anlaşılıyor. Ancak maddi imkansızlıklar mevlevîhanenin bütün müştemilatının elden geçirilmesine müsaade etmemiştir. Şeyh Abdülkadir Dede'nin tamir ettiremediği dört adet hücre ile semâhane

⁶⁹¹ BOA. C. EV. D.N: 309, G.N: 15723

⁶⁹² BOA. C. EV. D.N: G.N: 19857

⁶⁹³ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 8, G.N: 60

⁶⁹⁴ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 755 G.N: 85

ve kahve ocağı çatısının yapılan keşfi neticesinde 25.000 kuruşa malolacağı anlaşılmış ve masrafının nereden karşılanacağı hususunun belirtilmesi için Evkaf Nezaretine bir yazı gönderilmiştir⁶⁹⁵. Bu tamirat 8 Za 1274/ 20 Haziran 1858 tarihine gelindiğinde büyük oranda tamamlanmış sadece semahane ve hücrelerin çatısının örtülmesi kalmıştır⁶⁹⁶.

Mevlevîhane şeyhi Abdülkadir Dede, anlaşılan tamirâtı kendi imkanları ile gerçekleştirirken epey borçlanmıştır. Borçlanmanın sebebi belirtilmemekle beraber, Abdülkadir Dede'nin Ferik Ahmet Paşaya 7000 kuruş borcu bulunmaktadır. Ferik Ahmet Paşa, 27 Ca 1277/ 11 Aralık 1860 tarihinde yazdığı dilekçesinde Abdülkadir Dede'den alacağını tahsil edemediği için Abdülkadir Dede'nin maaşından her ay 200 kuruşluk bir kesinti yapılarak alacağını tahsil edebilmek amacıyla Midilli Kaymakamı Ali Kemal Efendi'ye bir tahrirat yazılması isteğinde bulunmaktadır⁶⁹⁷. Ferik Ahmet Paşa'nın bu isteği kabul edilmiş ve Şeyh Abdülkadir Dede'den alacağının tahsil edilmesi için Midilli Kaymakamlığına bir emirnâme gönderilmiştir. Kaymakamlığa gönderilen bu emirnâmenin sonrasında Midilli Kaymakamı Ali Kemal Efendi'den gelen cevabi yazı 27 M 1278/ 4 Ağustos 1861 tarihinde Ferik Ahmet Paşa'ya gönderilmiştir⁶⁹⁸. Belgede Kaymakam Ali Kemal Efendi'den gelen yazının Ferik Ahmet Paşa'ya gönderildiği ifade edilmekle birlikte yazının içeriğinden bahsedilmemektedir. Dolayısıyla Ferik Ahmet Paşa'nın istediği üzere aylık 200 kuruşluk kesintilerle alacağı tahsil edilmeye başlanmış mıdır? Yoksa bu dahi mümkün olamamış mıdır? Bunu mevcut belgelerden tayin etmek mümkün olamamaktadır.

Şeyh Abdülkadir Dede, her ne kadar başlangıçta mevlevîhanenin tamir ettirilmesine mavaffak olamamışsa da merkezi hükümetle olan ilişkilerini daima iyi tutmaya çalışmıştır. Dergâhın bahçesinde bulunan ağaçlardan yetişen portakal ve kübbad limonlarından hediye-i Mevlânâ olarak İstanbul'a göndermiştir⁶⁹⁹. Uzun yıllar Midilli Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunmuş olan Abdülkadir Dede'nin ne zaman vefat ettiğini bilemiyoruz. 29 M 1286/ 11 Mayıs 1869 tarihine geldiğimizde dergâh şeyhliğinde

⁶⁹⁵ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 206, G.N: 26

⁶⁹⁶ BOA. İ. DH. D.N: 407, G.N: 27017, BOA. A. MKT. MHM. D.N: 136, G.N: 92

⁶⁹⁷ BOA. A. MKT. UM. D.N: 484, G.N: 15

⁶⁹⁸ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 36, G.N: 39

⁶⁹⁹ BOA. Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemî Belgeleri (Bundan sonra A. DVN. olarak geçecektir.) D.N: 121, G.N: 63

Mehmet Nazif Dede bulunmaktadır⁷⁰⁰. Abdülkadir Dede'nin uzun uğraşlar sonucu gerçekleşmesine muvaffak olduğu tamirat pek uzun ömürlü olmamış ve Midilli adasında meydana gelen depremden mevlevîhane de etkilenmiştir. Adada meydana gelen depremden dolayı harap olan mevlevîhane ile meşihate mahsus evin tamir edilmesi hakkında postnişin Mehmet Nazif Efendi'nin takdim ettiği dilekçe üzerine, mevlevîhane ile şeyhe ait evin inşasının 18.500 kuruşla tamir edilebileceği bildirilmiştir. Ancak mevlevîhane vakfının yetersiz olduğundan dolayı bu tamiratın adada bulunan hayır sahipleri tarafından gerçekleştirilmesi emredilmesine rağmen adada bu emre rağbet eden kimse olmamasından dolayı bu tamirat gerçekleştirilememiştir. Bu durum üzerine 30 M 1286/ 12 Mayıs 1869 tarihinde tamiratın selâtin-i âzam vakıflarından birisine masraf kayd edilerek gerçekleştirilmesi emredilmiştir⁷⁰¹.

Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleştirilen bu tamirattan sonra Midilli Mevlevîhanesi 1884 yılı başlarında yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Midilli Mevlevîhanesiyle Şeyh Efendi'nin evinin tamire muhtaç olması nedeniyle masrafları Sultan Abdülmecit evkafından karşılanmak üzere 5212,5 kuruşluk bir masrafla tamirinin gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Şûra-yı Devletten gelen bu mazbata üzerine 12 C 1301/ 9 Nisan 1884 tarihinde mevlevîhanenin mahalli evkaf müdürü ve meclis idaresinin nezareti altında keşif miktarını aşmamak üzere tamir ettirilmesi emri verilmiştir⁷⁰². Midilli Mevlevîhanesi ile ilgili daha sonraki tarihli arşiv belgelerinden bu tamiratın gerçekleşmediği hükmünü çıkarıyoruz. Zira 17 S 1308 / 2 Ekim 1890 tarihli bir diğer belgede mevlevîhanenin tamir edilmesi isteği tamir masrafı artmış bir şekilde yeniden dile getirilmektedir. Evkaf Nezaretinden Şûra-yı Devlete gönderilen belgede, Midilli Mevlevîhanesi'nin harap olan semâhane, pencere ve mevlevîhane müştemilatından bulunan evin yapılan keşfi sonucunda 26.600 kuruşa malolacağı ifade edilmiştir. Dergâhın da gelirinin yetersizliği nedeniyle tamirat için gerekli olan meblağın depremlerden zarar görenler için toplanıp bölgeye gönderilmiş olan yardım akçesinden karşılanması için izin isteği dile getirilmiştir. Bu husus Şûra-yı Devletten gönderilen mazbata da ifade edilmiş ve Padişah tarafından da 25 Ra 1308/ 8 Kasım

⁷⁰⁰ BOA. İ. DH. D.N: 591, G.N: 41159

⁷⁰¹ BOA, İ. DH. D.N: 591, G.N: 41159

⁷⁰² BOA. İradeler Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (Bundan sonra İ. ŞD. olarak geçecektir.) D.N: 67, G.N: 3970

1890 tarihinde uygun görülmüştür⁷⁰³. Bu durum 13 R 1308/ 26 Kasım 1890 tarihinde Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine bildirilmiştir⁷⁰⁴.

Bu dönemde Midilli Mevlevîhanesi şeyhi olan Nazif Dede, göstermiş olduğu yararlı hizmetlerden dolayı üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı ile de taltif edilmiştir⁷⁰⁵. Ancak Şeyh Nazif Efendi, hükümetçe taltif edilmiş olmasına rağmen yukarıda bahsedilen tamirat yine gerçekleşmemiştir. 13 Ocak 1904 tarihli bir diğer belgede en kapsamlı tamiratını Sultan Abdülmecit zamanında gören mevlevîhanenin geçen zaman içerisinde semâhanesi ve müştemilatının oldukça harap olduğu ve tamiri gerçekleştirilmezse yıkılacağı vurgulanmış ve tamir masrafı olan 27.680 kuruşun karşılanması isteğinde bulunulmuştur⁷⁰⁶.

2.6.1.4. Siroz Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

1870 yılına gelindiğinde Siroz Mevlevîhanesi de tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Bu durum üzerine mevlevîhanenin vakıf gelirlerinden karşılanmak üzere 18.500 kuruşluk keşif bedeliyle tamir ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Tamiratın başlamasından sonra masrafın 24.529 kuruş 26 paraya ulaşması üzerine bu meblağdan, tamiratın masraf keşfi ve akçe iskontosu olan toplam 20.350 kuruş düşülerek açık kalan 4179 kuruş 26 paranın da yine Siroz Mevlevîhanesi vakfına masraf kaydı için 8 N 1287/ 2 Aralık 1870 tarihinde izin istenmiştir. Bu hususta gerekli izin verilmiş ve açıkta kalan miktar mevlevîhane vakfına masraf kaydedilmiştir⁷⁰⁷.

Sultan Abdülaziz döneminde yapılan mevlevîhanelerden en önemlilerinden birisi de Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin önce Çırağan Sarayı'nın inşası nedeniyle yıktırıldıktan sonra Maçka'da inşa edilmesi ve üzerinden çok geçmeden 1874 yılında askeri kışla yapımı için tekrar yıkılıp Eyüp Bahariye'de yeniden inşa edilmesidir. Mevlevîhanenin inşa edilmesi süreci II. Abdülhamit dönemine sarktığı için Eyüp Bahariye'ye yapılan

⁷⁰³ BOA. İ. ŞD. D.N: 103, G.N: 6125

⁷⁰⁴ BOA. DH. MKT. D.N: 1785, G.N: 15

⁷⁰⁵ BOA. İ. TAL. D.N: 175, G.N: 1317/ M-019

⁷⁰⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 817, G.N: 16

⁷⁰⁷ BOA. İ. DH. D.N: 624, G.N: 43396

inşaatla ilgili geniş bilgi Sultan II. Abdülhamit döneminde tamir edilen mevlevîhaneler kısmında verilecektir⁷⁰⁸.

2.6.2. Abdülaziz Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardım ve Tevcihler

Sultan Abdülaziz döneminde devletin ekonomik açıdan bazı sıkıntıları bulunmasına rağmen imkanlar elverdiğince yardımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bunlar mevlevîhane şeyhlerine tayin edilen maaşlar olduğu gibi bazı mevlevîhanelere uygulanan vergi muafiyetleri şeklinde de görülmüştür.

Uzun yıllar Galata Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunan Kudretullah Dede'nin 1871 yılında vefatı üzerine yerine oğlu Mehmet Atâullah Dede geçmiştir⁷⁰⁹. Atâullah Dede babasının ölümünden sonra Evkaf Hazinesinden verilmekte olan aylık 500 kuruş maaşının kendisine tahsis edilmesi için bir dilekçe kaleme almıştır⁷¹⁰. Bu dilekçe üzerine Kudretullah Dede'nin 55 seneyi aşkın olarak dergâhta postnişin olarak bulunduğu ifade edilmiş ve 15 Ş 1288/ 30 Ekim 1871 tarihinde belirtilen maaşın Atâullah Efendi'ye tahsis edilmesine izin verilmiştir⁷¹¹.

Mevlevî Asitâneleri içerisinde önemli bir yeri olan Gelibolu Mevlevîhanesi, kuruluşundan itibaren hemen hemen her padişah döneminde ihsan ve yardımlara mazhar olmuştur. Mevlevîhanede bulunan dervişlerin taamiyeleri için Lapseki tarafından toplanıp nakledilmekte olan 1300 kile buğdaydan gümrük vergisi alınması gündeme gelmiştir. Ancak nakledilen buğdaydan gümrük vergisi alınmamasına dair Gelibolu meclisinin 07 N 1278/8 Mart 1862 tarihli mazbatası ve Gelibolu Mevlevîhanesi postnişini Azmi Efendi'nin itirazı üzerine durum Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye havale olunmuştur. Meselenin incelenmesi üzerine 02 Z 1278/ 31 Mayıs 1862 tarihinde yukarıda ifade edilen 1300 kile buğdayın 400 kilesi Gelibolu Mevlevîhanesi dervişleri taamiyeleri için sarfolunup geri kalan miktarının satılmakta olduğu anlaşılmıştır. Satılan bu miktarın gümrük vergisinin affedilmesi halinde diğer kuruluşlara da sirayet edeceği düşünülmüştür. Bu hususa izin verilemeyeceğinden, dergâha harcanan 400 kile

⁷⁰⁸ Bkz. s. 220-224.

⁷⁰⁹ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 97.

⁷¹⁰ BOA. İ. DH. D.N: 640, G.N: 44538

⁷¹¹ BOA. İ. DH. D.N: 640, G.N: 44538

buğdaydan arta kalan 900 kile buğdayın gümrük vergisinin alınması gümrük emini ile müzakere edilerek gereğinin yerine getirilmesi emredilmiştir⁷¹².

Bu dönemde Gelibolu Mevlevîhanesi'nin gelirleri ile ilgili olarak yaşanan bir diğer sorun da mevlevîhaneye ait olan koyunlardan alınmak istenen ağnam vergisi ile ilgilidir. Gelibolu Mevlevîhanesi'nin Biga Sancağına bağlı Lapseki kazasında bulunan vakıf arazisinde bulunan koyunları eskiden beri vergiden müstesna tutulurken 1288/1871 tarihinde bu muafiyet kaldırılmak istenmiştir. Yapılan bu müdahale üzerine daha önce de ifade ettiğimiz üzere⁷¹³ 1266/ 1850 tarihinde vakıf arazisinde mevcut olan 4500 baş koyundan vergi alınmaması hakkında tahrirat yazılmıştır. Ancak aradan geçen süre zarfında mevlevîhaneye ait koyunlara yeniden müdahalede bulunulması üzerine yukarıda ifade edilen tahrîrat hükmünün yerine getirilmesi istenilmiştir. Ancak yapılan bu istek ve hatırlatmaya rağmen 1266/ 1850 tarihli kayda müracaat olunmaksızın daha önce verilmiş olan fermanda 2500 baş koyuna işaret edilmesinden dolayı 2500'ü aşan kısımdan ağnam vergisi alınması hususunda ısrar edilmiştir. Mevlevîhaneye ait koyunlardan vergi alınması yolunda gerçekleştirilen ısrarlar üzerine dergâh şeyhi Hüsameddin Efendi, dergâha ait koyunlardan vergi alınmasından vazgeçilmesi yolunda bir dilekçe yazmıştır. Şeyh Hüsameddin Efendi, dilekçesinde mevlevîhane emsalinden olmak üzere Nakşibendiye tarikatından Edirne'de bulunan Şeyh Davut Efendi zaviyesinin de ağnamının eskiden beri vergiden muaf olduğunu ifade etmiştir. Bu dilekçe üzerine Maliye Nezareti ile yapılan muhabereyi içeren tezkire Şûrâ-yı Devlete havale olunmuş ve Maliye Nezaretinden alınmış olan mazbata da takdim olunmuştur. Buna göre 1266/ 1850 yılında vergiden muaf koyun adedinin 2500'den 4500'e çıkartıldığı ancak şimdi yapılan müdahalenin sebebinin ise 1266 yılındaki düzenlemeye bakılmayıp daha eski tarihlerdeki emirlere bakıldığı için gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu yanlışlık neticesinde mültezimler 1273 / 1857-58 yılında mevlevîhane koyunlarının 2500'ü aşan kısmı için vergi almış bulduklarından dolayı alınan verginin hazineden dergâha iadesi maliyeye külfet getireceğine atıfta bulunulmuştur. 1287/ 1871/72 senesinden itibaren koyunlardan 1266/1850 yılındaki düzenleme gibi vergi alınmaması ve arada geçen yıllarda alınan fazla vergiden de dergâhın vazgeçmesi hususunda Şeyh Hüsameddin Efendi'nin vekili olarak İstanbul'da bulunan oğlu Mustafa Efendi'nin

⁷¹² BOA. A.MKT. UM. D.N: 570, G.N: 42

⁷¹³ Bkz. s. 159.

muvafakati alınmıştır. Bu nedenle 1273 yılında yanlışlıkla verilmiş olan emrin 1266 yılında verilmiş olan emre göre düzeltilmesi için 6 B 1288/ 21 Eylül 1871 tarihinde Cezayir-i Bahri Sefid vilayetine yeni bir fermân yazılması uygun görülmüştür⁷¹⁴. Fazladan alınmış olan ağnam vergisi meselesinin muvafakatla çözülmesiyle hazineden para çıkmadan yanlışlığın düzeltilmesi mümkün olmuştur.

Yukarıda Gelibolu Mevlevîhanesi için zikrettiğimiz vergi muafiyeti hususuna benzer bir durum Üsküp Mevlevîhanesi⁷¹⁵ için de söz konusudur. Üsküp kazasında İzlefukan? Köyünde Tuğcuyan arazisinin aşarı Haydar Baba zaviyesiyle yarı yarıya ve Dobridol kazasında bulunan bir miktar bağ ve arazi dahi müstakil olarak Üsküp'te bulunan Mevlevî Dergâhı fukarası taamiyesine bağlı olduğu halde Dobridol köyünde olan arazi ve bağdan muafiyet hükmünün aksine öşür ve vergi talep olunmuştur. Talep edilen bu vergiden vazgeçilmesi için Üsküp Mevlevîhanesi şeyhi Niyazi Efendi bir dilekçe kaleme almıştır. Niyazi Efendi tarafından sunulan dilekçe üzerine gerekli incelemeler yapılmış ve Üsküp kazasında bulunan vakıf dahilinde ve kimsenin uhdesinde bulunmayan Tuğcuyan mezarası hasılatının 1264/ 1848-49 senesinden itibaren yarı yarıya olarak mevlevîhane ile Haydar Baba zaviyesine bağlanıp tahsis olunduğu kayıtlardan anlaşılmıştır. Bununla birlikte, Dobridol köyünde bulunan arazi ve bağların mevlevîhaneye bağlı olduğuna dair bir kayd ve bilgi olmadığı görülmüştür. Durum böyle olmakla beraber Dobridol köyünde bulunan arazi ve bağların iki yüz seneyi aşkın bir süredir dergâha bağlı olduğu ve postnişin olanların ziraatleri altında bulunduğuna yöredeki güvenilir kişiler tarafından şahit olunmuş ve Şeyh Niyazi Efendi'nin elinde bulunan arazi, ilgili memurunun da tasdiklemiş olduğu şehadetname ile doğrulanmıştır. Yukarıda ifade ettiğimiz köylerin gelirlerinin sarfının bu şekilde olduğunun anlaşılması üzerine öşür ve vergisi bundan sonra kendisinden alınmak üzere arazilerle bağların Niyazi Efendi'ye ücretsiz olarak terki ve nizamı üzere Defterhane-i Amireden eline yeni bir tapu senedi verilmesi kararlaştırılmıştır. Yine 25 Z 1286/ 28 Mart 1870 tarihinde bu bağların ve arazinin geçmiş senelerden birikmiş olan vergi ve aşarının hayır işlerine sarf edildiği ve bu yüzden bu birikmiş olan meblağın istenmesi devletin şanına

⁷¹⁴ BOA. İ. ŞD. D.N: 21, G.N: 889

⁷¹⁵ Üsküp Mevlevîhanesi için bkz. Liliana Masulovic-Marsol, "Le Tekke Mevlevî D'Üsküb (Skobje)", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 129-135.

yakışmayacağı için sadaka-yı seniyye olarak affedilmesi ve kaydının yazılması emredilmiştir⁷¹⁶.

Bu dönemde Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Mahmut Sadreddin Çelebi'ye ikinci Mecidiye rütbesinden nişan verilmesi hususunun Ziver Bey tarafından dile getirilmesi üzerine bu talep uygun görülmüştür. Bu hususta 27 B 1279/18 Ocak 1863 tarihinde dönemin Konya Valisi Selim Paşa hazretlerine gönderilen şukkada gönderilen berâtıyla beraber Çelebi Efendi'ye ihsan buyurulan nişanın verilmesi emredilmiştir⁷¹⁷.

2.6.3. Abdülaziz Döneminde Mevlevîhanelerde Yaşanan Uygunsuzluklar ve Adlî Vakalar

Sultan Abdülaziz dönemine baktığımızda Mevlevîlik ve mevlevîhanelerle ilgili olan arşiv belgelerinin azlığı dikkati çekmektedir. Bu dönemde arşiv belgelerine yansıyan uygunsuzluk veya adlî vaka olarak Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi İsmail Efendi'nin memleket işlerine müdahalesi göze çarpmaktadır. Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi İsmail Efendi'nin memleket işlerine karışması üzerine bu hususta kendisi daha önce uyarıldığı halde aldırılmamış ve bu sefer de meclis azalığına tayin olunarak ahali hakkında olumsuz faaliyetlerde bulunmaya cüret etmiştir. Bu durum üzerine kendisinin meclisten ihracıyla yerine başka birisinin seçilerek tayin edilmesi Kütahya ahalesinin ileri gelenleri tarafından yazılan dilekçe ile dile getirilmiştir. Dile getirilen bu istek üzerine, 06 Ş 1278/ 6 Şubat 1862 tarihinde mesele Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilmiştir. İsmail Efendi'nin memleket işlerine müdahale etmesi yasaklandığı halde şimdi meclis azalığına tayin edilmesinin nereden kaynaklandığı ve ahalinin iddia ettiği gibi halk aleyhine olumsuz tutum ve davranışlarının olup olmadığının araştırılarak işin gerçeğinin ortaya çıkarılması ve bildirilmesi emredilmiştir⁷¹⁸. Bu emirden sonra Kütahya meclisinden gelen 23 Ş 1278/23 Şubat 1862 tarihli mazbatada Şeyh İsmail Efendi'nin uygunsuz hallerinden bahsedilmiştir. Bu durum üzerine 23 N 1278/ 24 Mart 1862 tarihinde Kütahya kaymakamlığına yazılan emirde, ahalinin İsmail Efendi'den rahatsız olması üzerine meclis azalığında kalması uygun olmayacağı ve hatta kendisinin memleket işlerine karışmasının mesleğine de yakışmayacağı vurgulanmıştır. Bu

⁷¹⁶ BOA. İ. DH. D.N: 609, G.N: 42430

⁷¹⁷ BOA. A. MKT. MHM. D.N: 253, G.N: 71

⁷¹⁸ BOA. A. MKT. UM. D.N: 538, G.N: 85

nedenlerden dolayı Şeyh İsmail Efendi'nin meclis azalığından alınması ve yerine ahaliden münasip birinin seçilerek tayin edilip usulüyle yazılacak tatbik mühründe hazineye gönderilmesi emredilmiştir⁷¹⁹. Şeyh İsmail Efendi hakkında bu kararlar alınırken Ankara Mutasarrıfı Mehmet Nureddin Efendi 18 L 1278/ 18 Nisan 1862 tarihinde İstanbul'a yazdığı dilekçesinde Kütahya Mevlevîhanesi şeyhi İsmail Efendi'nin duası alınacak zatlardan olduğundan bahsle gerekli hürmetin gösterilmesi isteğinde bulunmuştur⁷²⁰.

2.6.4. Abdülaziz Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler

Sultan Abdülaziz dönemine baktığımızda şeyh tayini ile ilgili olarak sadece Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhliğindeki değişikliğin arşiv belgelerine yansıdığını görmekteyiz. Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Nazif Dede'nin vefatı üzerine dergâh şeyhliğinin Nazif Efendi'nin oğlu Hüseyin Fahri Efendi'ye ihalesi hususunda İstanbul'da bulunan Mevlevî şeyhleri, Konya'da bulunan Çelebi Efendi hazretlerine dilekçe ile başvurmuşlardır. Ancak Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan şeyh tayinine dair cevabın gecikmesi üzerine Şeyhülislam Hocasade Mehmet Sadeddin Efendi, müteveffa Nazif Efendi'nin dergâhta esaslı bir tamirat gerçekleştirdiği için birçok borç bıraktığını ve bu yüzden de çoluk çocuğunun günlük erzaklarını teminde aciz kaldıklarını ifade etmiştir. Her ne kadar Padişahın arzusuyla Hüseyin Fahri Efendi dergâh şeyhliğine tayin edilmişse de, dergâhın gelirleri masraflarına yetmediğinden, 19 L 1278/19 Nisan 1862 tarihinde irade-i seniyye ile Maliye Hazinesinden mahsus olan 1540 kuruş ve Sultan Abdülmecit Han Evkafından mahsus olan 500 kuruş kayd-ı hayat şartlı maaşların da sadaka-yı şahane olarak Hüseyin Fahreddin Efendi'ye tevcih edilmesini istemiştir⁷²¹. Şeyhülislam Mehmet Sadeddin Efendi gelecek cevaba göre Çelebi Efendi'ye tahrirat yazacağını da ifade etmiştir. Şeyhülislam Efendi'nin bu isteği üzerine 25 L 1278/ 25 Nisan 1862 tarihinde verilen cevapta meşihatın Çelebi Efendi tarafından da Hüseyin Fahri Efendi'ye tevcih olunacağına nazaran bu gerçekleştiği takdirde yukarıdaki ifade edilen maaşların Hüseyin Fahri Efendi'ye tahsis edilmesinde bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir. Ancak bu gibi maaşların ilk sahiplerinden sonrakilere tevcih edilmesi halinde

⁷¹⁹ BOA. A. MKT. UM. D.N: 549, G.N: 73

⁷²⁰ BOA. A. MKT. UM. D.N: 555 G.N: 97

⁷²¹ BOA. İ. DH. D.N: 488, G.N: 33050

tahsis edilen miktarda azalma olacağından bahsedilerek açıkta kalır ise Hüseyin Fahreddin Efendi'ye 500 veya 1000 kuruş miktarı maaş verilmesi yeterli geleceğini, daha sonra gelecek cevaba göre icra olunmak üzere bu maaşların şimdilik tahsisinin ertelenmesi emredilmiştir⁷²². Şeyhülislam Sadeddin Efendi, 8 Ra 1278/ 7 Mayıs 1862 tarihinde yazdığı tahrîratta, yukarıda ifade ettiğimiz üzere Çelebi Efendi tarafından meşihatın Hüseyin Efendi'ye tevcih edilmesi ve gerekli olan meşihatnâmelerin Çelebi Efendi tarafından gönderilmesiyle, Çelebi Efendi'nin onayına kadar ertelenmesi emredilen münhal olan maaşların Hüseyin Fahri Efendi'ye tevcih ve tahsis edilmesini istemiştir⁷²³. Şeyhülislam Efendi'nin bu tahrîratı üzerine 14 Za 1278/ 13 Mayıs 1862 tarihinde yukarıda ifade edilen maaşların Hüseyin Fahri Efendi'ye tahsis edilmesi emredilmiş⁷²⁴ ve gerekli yerlere tahrîratlar yazılmıştır⁷²⁵.

Mevlevîlikle ilgili diğer kaynaklarda özellikle İstanbul mevlevîhaneleri ve belli başlı asitânelerin meşayih silsilesini takip etmek mümkündür. Bu bağlamda Sultan Abdülaziz döneminde şeyhi değişen mevlevîhanelere verebileceğimiz bir başka örnek ise Üsküdar Mevlevîhanesi'dir. Sultan Abdülaziz'in hükümdarlığı döneminde Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhliğinde Ahmet Ârif Dede bulunuyordu. Ahmet Ârif Dede, 1291 senesi Rebü'l-ahirinde (Mayıs- Haziran 1874) vefat etmiştir. Ârif Dede'nin vefatından sonra Mehmet Zeki Dede Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur⁷²⁶.

Sultan Abdülaziz döneminde şeyhi değişen bir diğer mevlevîhane ise; Amasya Mevlevîhanesi'dir. Ahmet Dede'nin 1287 / 1870 tarihinde vefat etmesi üzerine 1285/ 1868 tarihinde doğmuş olan ve daha iki yaşında olan oğlu Seyyid Mehmet Cemaleddin niyabeten şeyh tayin edilmiştir. Seyyid Mehmet Cemaleddin Dede'nin asaleti ise 1299/1882 tarihinde tasdik edilmiştir⁷²⁷.

2.7. II. Abdülhamit Döneminde Mevlevîlik

Sultan Abdülaziz'in padişahlığının son yıllarına doğru Osmanlı Devleti'nde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Balkanlarda Hersek İsyanı ile baş gösteren buhran,

⁷²² BOA. İ. DH. D.N: 488, G.N: 33050

⁷²³ BOA. İ. DH. D.N: 489, G.N: 33106

⁷²⁴ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 419, G.N: 55

⁷²⁵ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 420, G.N: 27

⁷²⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c. V, s. 266.

⁷²⁷ KMMA Dosya No: 55/25

Bulgaristan ayaklanması ve Selanik'te Fransız ve Alman konsoloslarının öldürülmesiyle sonuçlanan hadise Osmanlı Devleti açısından dış gelişmeleri de tehlikeli bir noktaya getirmişti⁷²⁸. Yaşanan bu hadiselerden sonra Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne müdahaleye hazırlandığı bu esnada Sultan Abdülaziz'e muhalif grup, Abdülaziz'i tahttan indirip yerine Şehzade Murat'ı çıkarmak için hazırlıklara girişmiştir⁷²⁹. Sultan Abdülaziz'i kendileri için tehlikeli bulan Midhat ve Hüseyin Avni Paşa'lar Abdülaziz'in tahttan indirilmesi için uygun ortam yaratma adına öğrencileri de kışkırtıyorlardı⁷³⁰. Öğrencilerin isteği Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'nin azledilmesiydi. Sultan Abdülaziz yaşanan bu hadiseler karşısında daha fazla direnmemiş ve Mahmut Nedim Paşa ile Hasan Fehmi Efendi'yi azletmiş ve yerlerine sadrazam olarak Mütercim Rüştü Paşa'yı, şeyhülislam olarak da Hayrullah Efendi'yi tayin etmişti⁷³¹. Aynı zamanda Hüseyin Avni Paşa da serasker olarak tayin edilmişti. Bu tayinlerden sonra Sultan Abdülaziz'i tahttan uzaklaştırma planlarının ikinci safhasına geçilmiş ve sıra sultanın hal'i için Şeyhülislamdan fetva almaya gelmişti. Şeyhülislam Hayrullah Efendi hiç zorluk çıkarmadan memnuniyetle bu görevi yerine getireceğini söylemiş ve 30 Mayıs 1876 tarihinde Sultan Abdülaziz'in hal'ine dair fetvayı vermişti⁷³². Bu fetva sonrasında gerekli gördükleri askeri tedbirleri alan muhalifler Sultan Abdülaziz'i Dolmabahçe Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na getirerek padişahlığının sona erdiğini ve yerine veliaht şehzade V. Murat'ın geçtiğini bildirdiler⁷³³. V. Murat'ın tahta geçmesi Sultan Abdülaziz muhaliflerini ve hürriyetçileri çok sevindirmiştir. Ancak Sultan Murat'ın akıl sağlığının yerinde olmadığını anlaşılması üzerine bu sevinçleri çok kısa sürmüştü. Sultan Abdülaziz'in V. Murat tarafından Feriye Sarayı'na naklettirilmesinden birkaç gün sonra 4 Haziran 1876 tarihinde saçını ve sakalını düzeltmesi için verilen ufak bir makasla bileklerini kesmek suretiyle intihar ettiğinin açıklanması ve ondan kısa bir süre sonra yaşanan Çerkez Hasan Olayı⁷³⁴ Sultan Murat'ın psikolojini daha da bozmuştur. Yabancı sefaret doktorları da dahil olmak üzere ileri gelen 19 doktor tarafından Sultan Abdülaziz'in intihar ettiği⁷³⁵ şeklinde rapor

⁷²⁸ Lewis, s. 158.

⁷²⁹ Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirât-ı Hakikat*, Haz. İsmet Miroğlu, c. 1-2-3, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983, s. 101-103.

⁷³⁰ Cevdet Küçük, "Murad V", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 183.

⁷³¹ Öztuna, s. 36.

⁷³² Lewis, s. 160.

⁷³³ Küçük, "Abdülaziz", s. 183.

⁷³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çerkez Hasan Vak'ası" *Bellekten*, c. 9, sy. 33, Ankara 1945, s. 89-133.

⁷³⁵ Bu hususta geniş bir değerlendirme için bkz. Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*.

tutulmuşsa da daha sonra sultanın öldürüldüğü şeklinde söylentiler çıkmıştır. İlerleyen günlerde Sultan Murad'ın durumunda bir iyileşme görülmemesi üzerine tahta II. Abdülhamit'in geçmesi gündeme gelmişti. Midhat Paşa'nın veliaht şehzade Abdülhamit ile yapmış olduğu görüşmeden sonra Vükelâ Meclisi 30 Ağustos 1876'da yapmış olduğu toplantıda V. Murat'ın tahttan indirilmesine ve II. Abdülhamit'in tahta çıkmasına karar verdi⁷³⁶. Doksan üç gün tahtta kalan V. Murat döneminde Mevlevîlik için kayda değer bir durum söz konusu değildir.

Sultan Abdülhamit'in tahta çıkması esnasında o dönemde Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi olan Osman Salahaddin Dede'nin de olumlu katkıları olmuştur. Yenikapı Mevlevîhanesi, Osman Salahaddin Dede'nin şeyhliği döneminde ulemanın olduğu kadar devlet ricalinin de toplandığı bir mekan olmuştur. Mevlevîhanenin müdavimleri arasında, Sadrazam Fuat Paşa, Ali Paşa, Mısırlı Kamil Paşa, Prens Mustafa Paşa bulunuyordu. Bu isimlerin yanı sıra, mübarek gün ve gecelerde Galata Mevlevîhanesi ile Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Mevlid-i Şerifler okutan Adile Sultan'ın eşi Mahmut Ali Paşa, Şeyhülislam Sadettin ve Refik Efendiler ile Sultan Abdülaziz'in hal' edilip yerine V. Murat'ın çıkarılması ve sonrasında Sultan II. Abdülhamit'in tahta geçmesinde başrolü oynayan kişilerden olan Mithat Paşa'da bulunuyordu⁷³⁷. Mehmet Ziya Bey, Mithat Paşa'nın Osman Salahaddin Dede'ye intisap edip etmediğini tam olarak bilmediğini ifade etmekle birlikte konağında bazen başında Mevlevî sikkesi olduğu halde oturduğunu Mithat Paşa'nın kızı Memduha hanımefendiden işittiğini ifade etmektedir⁷³⁸. Mithat Paşa ile Sultan Abdülhamit arasında yukarıda ifade ettiğimiz görüşme de Osman Salahaddin Dede'nin nezaretinde Boğaziçi'nde, Büyükdere sırtları ile Hacı Osman Bayırı ile Maslak yolu üzerinde bulunan bir köşkte gerçekleşmiştir. Yapılan bu görüşmede Sultan Abdülhamit, Mithat Paşa'ya padişah olduğu takdirde Kanun-ı Esasiyi ilan edeceğini vaad etmiştir⁷³⁹. Vükelâ Meclisinde Sultan Abdülhamit'in tahta çıkarılması kararı alındıktan sonra ertesi sabah 31 Ağustos 1876⁷⁴⁰ tarihinde Osman Salahaddin Efendi, Kocamustafa Paşa Hankâhı Şeyhi Râzi Efendi, Merkez Efendi Şeyhi Nurettin Efendi ile diğer bazı şeyhler ile ulema tahta geçmesi kararlaştırılan Sultan II. Abdülhamit'e biat etmek için Topkapı Sarayı'na davet

⁷³⁶ Shaw, s. 210.

⁷³⁷ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 148.

⁷³⁸ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 148.

⁷³⁹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 150.

⁷⁴⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, s. 237.

edilmişlerdi. Herkes Sultan V. Murat'ın hal' edildiğine dair fetvanın gelmesini bekliyordu. Fetvanın gecikmesi o dönemde meşihatte bulunan Hayrullah Efendi'yi biraz telaşa düşürmüştü. Hayrullah Efendi'nin içine düşmüş olduğu bu hali fark eden Osman Salahaddin Dede, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'ye hitaben “*icma-yı ümmet fetva değil midir?*” diye ihtar etmiş ve bu söz üzerine Sultan Abdülhamit'e biat edilmiştir. Osman Salahaddin Dede'nin bu sözleri üzerine Sultan Abdülhamit eğilerek Osman Salahaddin Dede'nin elini öpmüştür⁷⁴¹. Burada da ifade ettiğimiz üzere Osman Salahaddin Dede, Sultan Abdülhamit'in tahta çıkması hadisesinde başlangıcından itibaren gelişmelerin içerisinde yer almıştır.

Sultan Abdülhamit tahta çıktığında Osmanlı Devleti en buhranlı günlerini yaşıyordu. Sultan Abdülaziz döneminde başlayan Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına V. Murat döneminde Sırbistan ve Karadağ muharebeleri de eklenmişti. Bu isyanların arkasında ise Rusya vardı. Panslavist politikalar izleyen Rusya bu sayede Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki emellerine ulaşmayı hedefliyordu. Devletin içerisinde bulunduğu mali imkansızlıklar bu isyanların bastırılmamasında en büyük etkendi. Sultan Abdülaziz'in padişahlığının son yıllarında Mahmud Nedim Paşa'nın dış borçların ödenmemesiyle ilgili kararı⁷⁴² yüzünden içerden ve dışarıdan yeni borçlar temin edilmesi imkansızlaşmıştı. Üstelik Osmanlı Devleti'nin almış olduğu bu karar özellikle İngiliz ve Fransız kamuoyunun Osmanlı Devleti'nin aleyhine dönmesine yol açmıştı⁷⁴³. Ancak Sultan Abdülhamit'in padişahlığının ilk dönemlerinde oluşan iyimser hava orduya da yansımış ve Sırlar karşısında bazı başarılar kazanılmıştır. Bunun üzerine Rusya derhal ultimatom vermiş ve Sırbistan'la üç aylık ateşkes imzalanmıştır⁷⁴⁴. Bu esnada İngiltere “*Şark Meselesi*”nin⁷⁴⁵ İstanbul'da toplanacak bir konferansta görüşülmesini istemiştir⁷⁴⁶. Yabancı devlet elçilerinin Şark Meselesini görüşmek için Tersane Konferansı'nda toplandıkları esnada alel acele hazırlanmış olan Kânun-ı Esasi

⁷⁴¹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 149.

⁷⁴² M. Metin Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri; Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 16.

⁷⁴³ Ziya Kazıcı, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Osmanlı Devleti*, Kayhan Yayınları, İstanbul 2009, s. 38.

⁷⁴⁴ Mehmed Arif, *93 Osmanlı-Rus Harbi ve Başımıza Gelenler*, Yay. Haz. Yahya Kemal Taştan, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 26.

⁷⁴⁵ Şark Meselesi için bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. X, s. 176 vd; Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V. s. 203; Mustafa Küçük, “Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyete Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti'nin Siyasi Vaziyeti” *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 51-62.

⁷⁴⁶ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 367.

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmiştir. Ancak gerek batılı devletlerin çabaları gerekse Kânun-ı Esasi'nin ilanı 24 Nisan 1877 tarihinde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine engel olamamıştır⁷⁴⁷. Tarihlerimizde 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti hem Balkanlarda hemde Kafkaslarda ağır yenilgiye uğramıştır. Kısacası Sultan Abdülhamit'in tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti oldukça zor bir durumda bulunuyordu.

Mevlevîlik açısından Sultan II. Abdülhamit dönemine baktığımızda ise devrin siyasi gelişmeleri paralelinde gerek iç siyasi gelişmeler gerek dış siyasi gelişmeler çerçevesinde sultanla Mevlevî çevrelerin ilişkilerinde inişli çıkışlı dönemler yaşanmıştır. Esasında Sultan Abdülhamit, Suriye'de bulunan Rıfai şeyhi Şeyh Ebu'l-Hüda ve Mağrip'li Medeni-Şazeli şeyhi Şeyh Zafir ile çok iyi ilişkiler tesis etmişti⁷⁴⁸. Özellikle Afrika'nın Müslüman bölgelerindeki tarikatlarla kurulan bu iyi ilişkileri daha çok Sultan Abdülhamit'in Pan-İslamizm politikası⁷⁴⁹ çerçevesinde değerlendirmek lazımdır⁷⁵⁰. Sultan Abdülhamit'in tahta çıkması hadisesinin evveliyatında ve cülus esnasında yukarıda ifade ettiğimiz üzere Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede'nin katkısı sayesinde hükümdarlığının ilk yıllarında Sultan Abdülhamit, özellikle Osman Salahaddin Dede'nin şahsında İstanbul Mevlevîhaneleri şeyhleriyle iyi ilişkiler tesis etmiştir. Sultan Abdülhamit, tahta geçtikten sonra Osman Salahaddin Dede'den Mesnevî-i Şerif okumaya başlamış ve Dede'ye ayda 1000 kuruş maaş tahsis etmiştir. Osman Salahaddin Dede'nin haftada bir iki gün saraya gelerek mesnevi okutması da irade buyrulmuştur⁷⁵¹. Ancak Sultan Abdülhamit, Dede'den sadece bir defa ders alabilmiştir. Mehmet Ziya Bey, Osman Salahaddin Dede'nin ilim ve şöhreti, halk nazarındaki hüsn-i itibarı ve sarayda görmüş olduğu hürmet ve ihtiramı

⁷⁴⁷ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *DİA*, c.1, s. 217.

⁷⁴⁸ İsmail Kara, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri I, Hilafet ve Meşrutiyet*, İstanbul 2001, s. 70.

⁷⁴⁹ Pan-İslamizm konusunda bkz. Metin Hülagü, *Pan-İslamizm Osmanlı'nın Son Umudu*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2006, s. 13-20; Kemal H. Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 281-332; Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992; İsmail Kara, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri I; Hilafet ve Meşrutiyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001; Azmi Özcan, *Pan-İslamizm; Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, İsam Yayınları, Ankara 1997; Hee Soo Lee, "II. Abdülhamid ve Doğu Asya'daki Pan-İslamist Siyaseti", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 363-372; Gökhan Çetinsaya, " 'İsmi Olup da Cismi Olmayan Kuvvet': II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm Politikası Üzerine Bir Deneme" *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 380-388; Engin Akarlı, "II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 259-260.

⁷⁵⁰ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 60.

⁷⁵¹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 151.

çekemeyen bazı kesimlerin Dede hakkında iftiralarda bulunduğunu ve Dede'nin sikkesine işaretle “*Bu sivri külahlınının burada ne işi var?*” diyerek alaya aldıklarını ifade etmektedir. Bu iftiraların kaynağında da Osman Salahaddin Dede'nin Mithat Paşa ile olan ilişkileri esas çıkış noktasını oluşturmaktadır. Zira gerek Sultan Abdülaziz'in hal' edilmesi meselesinde gerekse sonrasında yaşanan hadiselerde Midhat Paşa dönemin en nüfuzlu şahsiyetlerindedir. Ancak Midhat Paşa'nın Sultan Abdülaziz'in ölümü nedeniyle yargılanması ve Taif'e sürülmesi ile neticelenen hadiselerden sonra gözden düşmesi ve Osman Salahaddin Dede içinde sıkıntılı günlerin başlangıcını oluşturmuştur⁷⁵². Mehmet Ziya Bey bu iftiralar neticesinde Sultan Abdülhamit'in Osman Salahaddin Dede'nin ihtiyarlığını bahane ederek dergâhta oturmasını, evrad ve ezkarıyla meşgul olmasını irade buyurduğunu⁷⁵³ belirtse de Sultan Abdülhamit'in Osman Salahaddin Dede hakkındaki düşünceleri bu kadarla sınırlı kalmamıştır. 3 Ca 1297/ 13 Nisan 1880 tarihli bir belgeden Sultan Abdülhamit'in Osman Salahaddin Dede hakkındaki bazı iddiaların araştırılması emri verdiğini, bu iş için kurulan komisyonun sunduğu raporda meselenin oldukça önemli olduğu ve soruşturmanın genişletilmesinin uygun olduğu ifade edilmektedir⁷⁵⁴. Osman Salahaddin Dede hakkında isnad edilen suçların devam etmesi üzerine bu soruşturmadan net bir sonuç çıkmamış olduğunu anlıyoruz. Artık bu dönemden sonra Osman Salahaddin Dede hastalığı nedeniyle de olsa saraydan uzaklaşmaya başlamıştır. 21 Ra 1302/ 8 Ocak 1885 tarihinde saraya yazdığı bir arzda Sultan Abdülhamit'in tahta çıkışının yıldönümü kutlamalarına rahatsızlığı dolayısıyla katılamadığını yerine oğlu Kemaleddin'i gönderdiğini ifade etmektedir⁷⁵⁵. Osman Salahaddin Dede, 15 L 1302/ 28 Temmuz 1885 tarihinde yazmış olduğu bir diğer dilekçesinde ise ileride detaylarıyla ifade edeceğimiz üzere hakkındaki iftiralarla bir alakasının olmadığını ve affedilmesini istemiştir⁷⁵⁶.

Osmanlı Devleti'nde modernleşme dönemine baktığımızda padişahlarla Mevlevîler arasındaki ilişkilerin birazda siyasi koşullar gereği kurulduğunu görürüz. III. Selim döneminde Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyi Hacı Mehmet Çelebi'nin, Nizam-ı Cedit

⁷⁵² Bilgin Aydın, “Osmanlı Siyasî Tarihinde Mevlevîler ve Sultan Abdülhamid İle İlişkilerine Dair Yeni Belgeler”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 391.

⁷⁵³ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 152.

⁷⁵⁴ BOA. Yıldız Esas Ve Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı Belgeleri (Bundan sonra Y. EE. olarak geçecektir.) D.N: 75, G.N:15

⁷⁵⁵ BOA. Y. EE. D.N: 14 G.N: 43

⁷⁵⁶ BOA. Y. EE. D.N: 14, G.N: 130

aleyhine tutum takınarak devlete karşı gelmesine rağmen, İstanbul'daki Mevlevîler arasında oldukça nüfuz sahibi olan Galata Mevlevîhanesi postnişini Şeyh Galib'in Nizam-ı Cedit'e olan açık desteği, Mevlevîliğe intisap etmemiş olsa dahi III. Selim'i Mevlevîlerle iyi ilişkiler tesis etmeye sevkedeceği şüphesiz idi. Benzeri durum, yeniçerilerle olan mücadelesi sürecinde II. Mahmut için de geçerlidir. Sultan II. Abdülhamit döneminde ise, Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve sonrasında meclisin süresiz tatil edilmesi sürecinde, meşrutiyet yanlısı, yönetim muhalifi olmak ya da Sultan Abdülhamit yönetimini desteklemek Mevlevîlikle devlet ilişkilerinin seyrinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde II. Abdülhamit'e ve yönetimine taraftar olanlar ve siyasete müdahil olmadan rutin faaliyetlerini devam ettirenler İstanbul'da ya da taşrada olsun devlet tarafından desteklenmeye devam ederken muhalif olanlar ise takibata uğramaktan kurtulamamışlardır⁷⁵⁷.

Taşrada Mevlevîler arasında Sultan Abdülhamit'e en muhalif tavır daha Manisa Mevlevîhanesi şeyhliği esnasında hakkındaki mahkumiyet kararını affetmiş olduğu Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi'den gelmiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ifade edileceği üzere Abdülvahid Çelebi'nin hal ve hareketleri, üslubu ve merkezi yönetim hakkındaki muhalif tavrı, döneminde özellikle Selanik Mevlevîhanesi şeyhinin belirlenmesi hadisesinde görüleceği üzere resmen merkezi yönetimle bir nüfuz mücadelesi halini almıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Sultan Abdülhamit ile Mevlevîler arasındaki ilişkilerde kısaca belirttiğimiz bu hususlar gerek İstanbul'da gerekse İmparatorluk coğrafyasına yayılmış olan diğer mevlevîhanelerin iâşe, tamir ve bakım gibi ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda menfi bir durum yaratmamıştır. Aşağıda konu başlıkları halinde belirleyip detaylarını verdiğimiz üzere Sultan Abdülhamit döneminde mevlevîhanelerin bakım ve onarımları, tayinât giderleri devlet imkanları elverdiğince karşılanmaya çalışılmıştır. Hatta devletin özellikle Balkanlarda maruz kalmış olduğu toprak kayıpları yüzünden Osmanlı sınırları dışında kalmış mevlevîhanelerden yabancılar tarafından uğramış oldukları kötü muamele yüzünden kapatılıp yerine Anadolu'da yeniden açılması düşünülenler de

⁷⁵⁷ Adem Ölmez, "II. Abdülhamit ve Mevlevîlik", (Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslar arası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa-Türkiye), *Bildiriler c. II*, s. 362. Bu hususta arşiv belgeleri için ise bkz. BOA. Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri (Bundan sonra Y. PRK. ZB. olarak geçecektir.) D.N: 9 G.N:72, BOA. Yıldız Perakende Evrakı (Bundan sonra Y. PRK. olarak geçecektir.) D.N: 5 G.N:29, BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 21, G.N: 73

vardır. Aşağıda detaylarını vereceğimiz Yenişehir Mevlevîhanesi'nin önce Bursa Yenişehir'de yeniden yapılması düşüncesi, sonra vazgeçilip Bilecik'te Hamidiye Mevlevîhanesi adı altında yapılması girişimleri bu durumun bir örneğidir.

Yine Sultan Abdülhamit döneminde ekonomik koşullardan dolayı zaman zaman mevlevîhane vakıflarına yapılan müdahaleler sözkonusu olmakla birlikte bu konuda da düzenlemeler yapılmıştır. Mesela sonradan daire-i istisnâyete dahil edilen bazı evkaf arasında bütün mevlevîhanelere şart koşulan ve şimdiye kadar şeyhleri tarafından öşürleri toplanan köylerin öşür hasılatı için sonradan istisna edilen vakıflar gibi muamele olunup olunmayacağına tereddüt edildiğinden bahsedilerek nasıl yapılacağına dair görüş istenmiştir. Bunun üzerine, cevaben gelen 27 Teşrin-i evvel 1306/ 8 Kasım 1890 tarih ve 129 numaralı tahrîratta, beyan olunan mevlevîhane aşarı, aşar-ı mirî ile beraber müzayede olunduktan sonra, mütevelliler adına mültezimlerden alınarak kendilerine verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Emanete kaldığı halde dahi mütevelliler tarafından idare ve öşrünün toplanması karar altına aldırılan vakıflar arasında olduğundan buna göre muamelede bulunulması emri verilmiştir⁷⁵⁸.

II. Abdülhamit dönemi devlet-Mevlevî ilişkilerine baktığımızda yaşanan gelişmeler, yapılan tamirler, mevlevîhanelere yapılan yardımlar, Mevlevî şeyhleri hakkındaki şikâyetler ve Mevlevîlikle ilgili diğer hadiseler alt başlıklar halinde verilmiştir.

2.7.1. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE TAMİR EDİLEN MEVLEVÎHANELER.

Sultan II. Abdülhamit döneminde de önceki dönemlerde olduğu gibi mevlevîhaneler için yoğun tamir istekleri dile getirilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen tamiratlar yanında yapımına Sultan Abdülaziz döneminde başlanan Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanesi'nin inşaatının tamamlanması ve Bilecik'te yeni bir mevlevîhanenin inşaatı dikkati çekmektedir. II. Abdülhamit döneminde tamir istekleri kabul edilip tamiratları gerçekleştirilen mevlevîhanelerin yanı sıra, ekonomik imkansızlıklardan dolayı Ermenek, Burdur ve Şam Mevlevîhanesi gibi mevlevîhanelerin tamirat isteklerinde de olumsuz cevap verilmiştir.

⁷⁵⁸ BOA. DH. MKT. D.N: 1786 G.N: 47

2.7.1.1. Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin Bahariye'de Yeniden İnşa Edilmesi

İstanbul mevlevîhaneleri içerisinde kendisini takip eden kötü kaderinden bir türlü kurtulamayan Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin ayrı bir özelliği bulunmaktadır. İlk olarak Ohrili Hüseyin Paşa tarafından 1622 yılında yaptırılan Beşiktaş Mevlevîhanesi tarihi boyunca iki kez yer değiştirmek zorunda kalmıştır⁷⁵⁹. İlk olarak Beşiktaş'ta yaptırılan mevlevîhane, Sultan Abdülaziz'in, ağabeyi Sultan Abdülmecit'in 1276/ 1859-60 yılında yıktırdığı Çırağan Sahilsarayı'nın yerine eskisinden daha büyük olan bu günkü sarayı yaptırdığı esnada, 1284/ 1867-68 yılında mevlevîhane olarak kullanılan yalıyı da yıktırması üzerine geçici olarak Fındıklı'da Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na taşınmıştır. 1870 yılında da Maçka sırtlarında inşa ettirilen yeni binaya nakledilmiştir⁷⁶⁰. Mevlevîhanenin Maçka'daki ömrü de uzun olmamış, 1294/ 1871 yılında askeri kışla yapımı esnasında bu dergâhta yıkılmak zorunda kalmıştır⁷⁶¹. Bunun üzerine o zaman şeyh olan Hüseyin Fahreddin Dede, ailesi ve dedegân ile beraber Eyüp Bahariye'de, bahçelerinde Bahariye Mevlevîhanesi adıyla da bilinen mevlevîhanenin yapımına başlanan Hatab Emine Mustafa ve Hüseyin Efendi'lerin yalılarına taşınmıştır⁷⁶². Aşağıda detaylarını ve masraflarını vereceğimiz üzere bu inşaat 18 Ra 1294/ 1877 tarihinde tamamlanmıştır⁷⁶³.

Sultan Abdülaziz döneminde kararlaştırılan ancak yapımı Sultan II. Abdülhamit döneminde gerçekleştirilen Beşiktaş Mevlevîhanesi inşaatı epey sorunlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Maçka'da bulunan mevlevîhanenin yıkılarak Bahariye'de yeniden inşa edilmesi esnasında keşif raporları ile inşaatın gerçekleşmesi sonrasında ortaya çıkan rakamların farklılığından dolayı birtakım sorunlar yaşanmıştır. Özellikle inşaatın gerçekleşen maliyetinin yüksekliği nedeniyle yaşanan bu sıkıntılar, inşaatı gerçekleştiren Nersis Kalfa ve onun ölümünden sonra çocuklarının sıkıntı çekmesine sebep olmuştur. Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin yıkılmasıyla, Bahariye kasr-ı hümayûnu

⁷⁵⁹ Erdem Yücel, "Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul 1983, s. 161; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, 137; Erdem Yücel, "Günümüze Ulaşmayan Bir Eser Beşiktaş Bahariye Mevlevîhanesi", *Türkiyemiz*, sy. 39, Şubat 1983, s. 14.

⁷⁶⁰ M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhanesi", *DİA*, c. 5, s. 554.

⁷⁶¹ A. Bilgin Turnalı, "Eyüp- Bahariye Mevlevîhanesi Hakkında Aileden ve Yakın Çevreden Derlenen Anılar", (Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX, 13-15 Mayıs 2005, İstanbul-Türkiye), *Tebliğler*, İstanbul 2005, s. 563.

⁷⁶² Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 137.

⁷⁶³ M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. 351.

mevkiine yeniden inşası Padişahın iradesi olduğundan mevlevîhane'nin yapılan ilk keşfinde düşülen enkaz bedelinden başka 834.050 kuruşu aşmayıp, mümkün olursa daha da eksigiine inşa edilmesine gayret edilmesi emredilmiştir. Bununla beraber sağlamlığına dikkat ve itina gösterilerek bitirilmesine, ikinci keşfinin yapılarak verilecek defter gereğince inşaat masrafının Hazine-i Hassa-yı Şahane'den verilmek üzere Nersis Kalfa eliyle inşasına dair 2 Ra 1292/ 10 Nisan 1875 tarihiyle ilmuhaberi verilmiştir. Ancak binanın inşası yukarıda belirtilen birinci keşif bedelinden biraz daha yüksek bedelle gerçekleşmiştir. İnşaatın gerçekleşmesinden sonra ikinci keşfi yapıldığında, yapılan masrafın 974.051 kuruşa ulaştığı ifade edilerek sunulan defterden anlaşıldığı üzere dergâhın inşa masrafının birinci keşifte gösterilen muhammen bedelden 140 bin kuruş fazla olduğu ifade edilerek 2 C 1294/ 13 Haziran 1877 tarihinde bu durumun sebebi sorulmuştur.

Bu minvalde süregelen yazışmalarda dergâhın inşa masrafının neden arttığı, Nersis Kalfa'ya ödenen miktarın ne olduğu gibi bilgiler sorulmuştur. Bu hususta Nersis Kalfa da inşaatın neden birinci keşifteki bedeli aştığını ve daha büyük yapılmasının sebeplerini 17 B 1294/ 24 Aralık 1877 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde madde madde açıklamıştır. Nersis Kalfa'nın açıkladığı gerekçeler şu şekildedir.

“1. Beşiktaş Maçkasında inşa edilip sonradan yıkılması gereken tekkede mevcut ayrıca bir kargir türbe dairesi var olduğu halde, tekkenin Eyüp civarında Bahariye denilen yerde inşası kararlaştırıldığında ilk keşfinde bu şekilde bir türbe dairesine gerek görülmemişken, sonradan Şeyh Efendi'nin isteği ve Ferit Paşa'nın emir vermesiyle semâhane binasına ilave edilerek semahane alanının genişlemesine sebep olduğu ifade edilmiştir.

2. Yukarıda ifade edilen türbenin inşası gereğinden olarak dört adet mermer sahanlık yapılacak iken sonradan altı adet mermer sahanlık inşası arsası lüzumu görüldüğünden doğal olarak ikinci keşfe dahil olması.

3. Yine türbe inşası gereğinden üç adet mermer sanduka dahi inşa edilmiş olduğundan bunlarında ikinci keşfe dahil olması

4. Maçka tekkesinde selamlık dairesi iki kat olduğu halde ilk keşifte yine iki kat olması kararlaştırılmışken, Şeyh Efendi'nin arzusu ve Necip Paşa'nın Ferit Paşa'dan aldığı onay üzerine üç kat inşa edildiği ve bunun da ikinci keşfe dahil edilmesi

5. Maçka'daki tekke arazisi yokuş olduğundan dolayı semahane ve diğer binaların altında kiler ve birçok teferruat yerlerin var olduğu ifade edilmiş, fakat Bahariye arazisi düz olduğundan Ferit Paşa'nın emriyle ilk keşiften sonra bir kat olarak türbedar ve Çelebi dairesiyle, kiler, kömürlük ve anbar gibi yerler eklenmiş ve yine dar olan bazı teferruatın genişletilmesinden dolayı bahsedilen birinci katın alanının genişlemesi.

6. Dedelerin niyazına binaen Necip Paşa, Atf Bey Efendiden emir tahsiliyle matbah odasından ısıtmak üzere bir küçük hamamın sonradan ilave edildiği

7. Bahariye kasrı dışında mevcut kabristan içerisinde etrafı tuğla duvarlı dokuz adet mezar yeri inşa edilmiş olduğu.

8. Daha önce gösterilen arsadan fazla olarak sonradan Atf Beyin emriyle bir miktar arsa ilave olunduğundan sahile mükemmelen yapılan rıhtımın boyunun 40 arşından fazla inşa edilmiş olması

9. Maçka'daki tekke yeri kesme olduğundan temeli buna göre yapılmışken, Bahariye'nin sahil olması nedeniyle çürük bulunmasından dolayı daha fazla masraf gitmesi ve sonradan eklenen müştemilat ile temel farkının artması.

10. Necip Paşa'nın vasıtası ve Atf Bey'in onaylamasıyla hamam ve matbahın techizi için kalorifer dairesinde bir kazan, yemek sobası ve pirinç musluklar konulup bunun için ilk keşiften fazla olarak 60 Osmanlı lirası verildiği halde bu durum ise ikinci keşif defterine kayıt olunmadığından bu miktarında alacağına ilave edilmesi.”

Nersis Kalfa, bu gibi sebepler ve yapılan diğer bazı masraflar yüzünden alacağının arttığını ifade etmiştir. Nersis Kalfa'nın matbahta kullanılmak üzere demir yemek sobasıyla, yeni icat kurşun pirinç musluklu hamam kazanı için İzmirli Hacı Mustafa Ağa'ya 60 Osmanlı lirası verdiği 8 Ca 1295/ 10 Mayıs 1878 tarihinde Bahariye Mevlevîhanesi şeyhi tarafından da tasdik edilmiştir⁷⁶⁴.

Nersis Kalfa, 1 Temmuz 1293/13 Temmuz 1877 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde yukarıda ifade ettiğimiz üzere dergâhın inşası sırasında çalışmış olan amele ve esnafların alacakları kalmış olduğu ve bu kişilerin fukara takımından olmaları yüzünden sık sık evine gelip alacaklarını isteyerek rezalet çıkardıklarını dile getirmiştir. Bu nedenle kendisinin zor durumda kaldığından alacağının tahsili için daha önce de arzuhal

⁷⁶⁴ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti Maruzâtı Belgeleri (Bundan sonra Y. PRK. HH. olarak geçecektir.) D.N: 3, G.N: 58

takdim etmiş olmasına rağmen ödeme gerçekleşmediğini, bu sıkıntıdan kurtulması için kendisine bir miktar ödeme yapılmasını tekrar niyaz etmiştir⁷⁶⁵.

Nersis kalfanın bu arzuhali Meclis-i İdareye havale edilmiş olsa da bir sonuç alınamamıştır. Nersis Kalfa, 2 L 1294/10 Ekim 1877 tarihinde sıkıntılarını tekrar dile getirerek bu ihtiyar halinde alacaklılar yüzünden sokağa dahi çıkamaz olduğunu, Atıf Beyin zamanında vaad buyurduğuna istinaden halini tekrar arz ettiğini, düştüğü aciz duruma binaen alacağının ödenmesini ve sıkıntılarından kurtarılması noktasında tekrar istekte bulunmuştur. Bu durum üzerine Nersis Kalfa'dan yapılan masrafları izah etmesi istenmiştir. Nersis Kalfa ise bu masrafların merhum Ferit Paşa, ile Aydın Valisi Hamdi Paşa'nın nezareti esnasında ve Mabeyn-i Hümâyûn başkatibi Atıf Bey zamanında şifahen verilen emirlerle gerçekleştiğini ve ispat edilmesinin de ancak bu kişilerin tasdikleriyle gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Ancak, Ferit Paşa vefat etmiş olduğu için onun emriyle gerçekleşmiş olan 19.717 kuruluşluk masrafın isbatı mümkün olmadığı için kendi rızasıyla vazgeçmek zorunda kalmıştır⁷⁶⁶.

Nersis Kalfa'nın ömrünün son günlerinde yazmış olduğu bu dilekçeden de bir sonuç çıkmamıştır. Bu durum üzerine çocukları Karakin, Kigork ve Dikran 29 Ra 1296/ 23 Mart 1879 tarihinde kaleme aldıkları dilekçelerinde, kısa bir süre önce vefat eden Nersis Kalfa'nın varisleri olduklarını dile getirmişler ve Sultan Abdülaziz Han'ın emriyle Bahariye'de inşa edilen ve dört senedir tamamlanmış olan mevlevîhane binasının inşa masrafı hakkında bilgi vermişlerdir. Babalarının mevlevîhanenin ikinci keşfinden dolayı yapmış olduğu masraflar yüzünden alacağı olan 294.000 kuruş ile diğer masraflar için ödenmiş olan 30.650 kuruşun tahsil edilmesine uzun zamandan beridir muvaffak olamadıklarından bahsetmişlerdir. Nersis Kalfa'nın ölümü sonrasında mevlevîhane binası inşaatından alacaklı olan kişilerin kendilerine müracaat ederek, tahammül edilemeyecek derecede rahatsız ettiklerini, halbuki babalarının bunca alacağı hazineye durur iken toprak altında borçlu yatmasına merhamet ve adalet-i seniyye razı olamayacağından dem vurarak, yukarıda ifade edilen 30.650 kuruşun da ikinci keşfe dahil edilerek durumun Padişaha arz edilerek sudur edecek irade-i seniyyeye imtisalen

⁷⁶⁵ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Ve Journaller (Bundan sonra Y. PRK. AZJ. olarak geçecektir.) D.N: 2, G.N: 73

⁷⁶⁶ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı (Bundan sonra Y. PRK. HR. olarak geçecektir.) D.N: 3, G.N: 10

babalarının alacağı olan miktarın Hazine-i Hassadan karşılanması isteğini dile getirmişlerdir⁷⁶⁷.

Nersis Kalfa'nın oğullarının yazmış oldukları bu dilekçe, 15 Mart 1295/ 27 Mart 1879 tarihinde Meclis-i İdareye sevk edildikten sonra mesele orada görüşülmüştür. Bu hususta Nersis Kalfa'nın mevlevîhane binasını tamamlamasından sonra gerçekleştirilen ikinci keşfi sonrası ortaya çıkan ve yapmış olduğu 140.000 kuruş masrafın ödenmesi hususunda ne emir verileceği sorulmuştur⁷⁶⁸. Bu noktada gerek mevlevîhane inşaatının esas keşfinden kalan 294.000 kuruş, gerekse keşif harici ortaya çıkan 140.000 kuruşun ödenmesi hususunda ne karar verildiği veya ne zaman ödendiği hakkında ulaşılabildiğimiz kaynaklarda şimdilik bir bilgi bulunmamaktadır. Görüldüğü gibi oldukça yüklü bir meblağla gerçekleştirilen mevlevîhanenin inşası sonrasında bedelinin ödenmesi uzun süre sürüncemede kalmıştır.

Yukarıda yeniden inşa edilmesi sürecinde yaşanan sıkıntıları ifade ettiğimiz Bahariye'de inşa edilmiş olan mevlevîhanenin kısa süre içerisinde tamire muhtaç hale geldiğini görüyoruz. Mevlevîhanenin tamire muhtaç olan yerlerinin tamir edilmesi hususunda dergâh şeyhi Hüseyin Fahreddin Efendi'nin dilekçesi üzerine şehremaneti tarafından yaptırılan keşif neticesinde 10.929 kuruş 35 para masrafla tamiratın gerçekleştirileceği anlaşılmıştır. Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi ise götürü olarak 10.000 kuruşla tamirini taahhüt ederek kefaletle bağlanmıştır. Mevlevîhanenin eskiden beri meydana gelen tamiratlarının Sultan II. Mahmut vakıflarından karşılandığı kayıtlardan anlaşılmış olduğundan tamiratın Şeyh Hüseyin Fahri Dede tarafından maktuan yaptırılması ve masraflarının da Sultan II. Mahmut Evkafının 1301 senesi bütçesinden karşılanması hususunda 26 B 1302/ 11 Mayıs 1885 tarihinde izin istenmiştir⁷⁶⁹. Bu istek üzerine 21 Ş 1302/ 5 Haziran 1885 tamiratın gerçekleştirilmesi izni verilmiştir⁷⁷⁰.

⁷⁶⁷ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 2, G.N: 73

⁷⁶⁸ BOA. Y. PRK. HH. D.N: 5, G.N: 9

⁷⁶⁹ BOA. İ. ŞD. D.N: 75 G. N: 4412

⁷⁷⁰ BOA. İ. ŞD. D.N: 75 G. N: 4412

2.7.1.2. Yenişehir Mevlevîhanesi'nin Yerine Ertuğrul (Bilecik) Sancağı'nda Yeni bir Mevlevîhanenin İnşa Edilmesi

Mevlevîliğin sistemleşmesinden sonra Mevlevî tekkeleri beyler ve vezirler tarafından yaptırılmaya başlanmıştır. Balkanlarda kurulmuş mevlevîhanelerden birisi olan Yenişehir (Larissa) Mevlevîhanesi'nde Gölpınarlı'ya göre Hacı Ahmet adlı birisi tarafından 1676 tarihinde yaptırılmıştır⁷⁷¹. Haşim Karpuz ise, mevlevîhanenin XVII. yüzyıl başlarında Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığını söyler⁷⁷². Ekmekçizade Ahmet Paşa'nın 1617 yılında vefat ettiğini⁷⁷³ göz önüne alırsak, 1676 tarihi doğru olduğunda Hacı Ahmet ile Ekmekçizade Ahmet Paşa'nın aynı kişi olmaları da imkansız bulunmaktadır. Giriftzen Asım Bey⁷⁷⁴ gibi ünlü neyzenlerin yetişmesinde katkıda bulunmuş olan Yenişehir Mevlevîhanesi hakkında kuruluşundan XIX. yüzyıl başlarına kadar yeterince bilgimiz yoktur. Defter-i Dervişan II'de bulunan bir kayıta 1235/1820 yılında vefat eden Abdullah Dede'nin Şeyh Galib'in Galata Mevlevîhanesi şeyhi olduğu dönemde Galata Mevlevîhanesi'nde hücrenişin olduğu ve daha sonra Yenişehir Mevlevîhanesi'nde 25 yıl süreyle şeyhlik yaptığı bilgisi yer almaktadır⁷⁷⁵. 15 L 1268/ 2 Ağustos 1852 tarihli bir belgede ise dergâh şeyhi olarak Nazif Efendi görünmektedir⁷⁷⁶. Muhtemelen Şeyh Nazif Dede'den sonra postnişin olan Ahmet Dede'ye 250 kuruş maaş tahsis edilmesi için gönderilen 1275/ 1858-59 tarihli bir buyrukduda⁷⁷⁷ Yenişehir Mevlevîhanesi'nin Elhac Nazif Dede'nin "ihyagerdesi" olduğundan bahsedilmektedir. Bu ifadeden mevlevîhanenin XVII. yüzyıl başlarında veya ortalarında kurulmuş olsa bile faal bir görüntü sergilemediğini ve Nazif Dede tarafından yeniden ihya edildiği sonucunu çıkarabiliriz. 1303/ 1886 Konya Vilayet Salnâmesindeki listede ise şeyh olarak Gülşen Dede görülmektedir⁷⁷⁸. 12 B 1307/ 4 Mart 1890 tarihinde ise mevlevîhanenin şeyhliğinde Mehmet Keleş Dede bulunmaktadır⁷⁷⁹.

⁷⁷¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 247.

⁷⁷² Haşim Karpuz, "Balkan Mevlevîhaneleri", *Akademik Sayfalar*, c. 9, sy.7, 3 Mart 2010, s. 101.

⁷⁷³ Mehmet Süreyya, c.1, s. 208.

⁷⁷⁴ Nuri Özcan, "Asım Bey, Giriftzen", *DİA*, c. 3, s. 476-477.

⁷⁷⁵ Abdülbaki Nasır Dede, *Defter-i Dervişan II*, s. 64.

⁷⁷⁶ BOA. Cevdet Nafia Evrakı Belgeleri (Bundan sonra C. NF. olarak geçecektir.) D.N: 42, G.N: 2062

⁷⁷⁷ BOA. A.M. D.N: 19, G.N: 22

⁷⁷⁸ 1303 Konya Vilayet Salnamesi, s. 311.

⁷⁷⁹ BOA. İ. DH. D.N: 1171, G.N: 91533

1881 yılında Teselya'nın Yunanistan hakimiyetine geçmesi⁷⁸⁰ ve bu bölgenin en önemli şehri olan Yenişehir'in (Larissa) Yunanistan'a terk olunmasından sonra burada bulunan Müslüman ahali çoğunlukla göç etmiştir. Bu durum üzerine Yenişehir'de bulunan mevlevîhanenin idaresi zorlaşmıştır. Bu hususta dergâhın Şeyhi Mehmet Keleş Efendi, kendilerine dergâhın yıkılacağı ve şehri terk etmelerinin söylendiğini ifade ederek zorunluluktan dolayı Bursa'ya gelmiştir. 10 Kanun-ı sani 1306/ 22 Ocak 1891 tarihli bir belgede Mehmet Keleş Efendi, Bursa'ya geldikten sonra çoluk çocuğuyla beraber sıkıntı içerisinde olduklarını ifade etmiştir⁷⁸¹. Bu tarihten iki yıl sonra Yenişehir Mevlevîhanesi şeyhi olan Bahaeddin Efendi, 20 R 1311/31 Ekim 1893 tarihinde yazdığı dilekçesinde Yenişehir Mevlevîhanesi'nin satılmasıyla elde edilecek gelirle harap bir mevlevîhanenin tamir edilmesini mevlevîhaneye taamiye olarak verilen 300 kuruşun da kendisine tahsis edilmesini istemiştir⁷⁸².

Şûrâ-yı Devlete havale olunan 2 S 1314/ 31 Temmuz 1896 tarihli bir tezkirede Yenişehir Mevlevîhanesi'nin akıbeti ile ilgili daha fazla detaylar sunulmuştur. Belgede Yenişehir-i Fener Mevlevîhanesi'nin satılarak bedeliyle Bursa Yenişehir Mevlevîhanesi'nin tamir edilmesine cevaz verildiği ifade edilmiştir. Bu durum üzerine Yenişehir Fener'deki mevlevîhanenin enkazı satılarak Bursa Yenişehirdeki mevlevîhanenin imar edilmesi gayesiyle Bursa vilayeti ile Hariciye Nezareti vasıtasıyla Atina elçiliğine ve Yenişehir Şehbenderliğine tebligat gönderilmesi, Yenişehir'deki mevlevîhanenin enkazı ve arsası bedelinden Bursa Yenişehir'deki mevlevîhane imar olunduktan sonra para kalır ise dergâha taamiye olmak üzere akar alınması münasip olacağı ifade edilmiştir⁷⁸³.

Başlangıçta Yenişehir'de İslam nüfusunun azalmış olmasına rağmen orada mevlevîhane gibi eserlerin mevcut bulunmasının faydalı olacağı düşünülerek dergâhın terk edilmemesi düşünülüp, Evkaf Nezaretince beyan edilen dergâhın tesviyesi hususunda dergâh şeyhinin görüşleri alınmıştır. Yapılan görüşmede dergâh şeyhi Bahaeddin Dede, Yunanlıların dergâhta icra edilen âyin-i şerifi kendileri için bir eğlence addettikleri için olur olmaz zamanlarda semâhanenin açılmasını emir ve teklif ettiklerini, tekkenin

⁷⁸⁰ Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sani Devr-i Saltanatı*, İstanbul 1327, s. 663; Shaw, s. 257.

⁷⁸¹ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 18, G.N: 45

⁷⁸² BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 5, G.N: 23

⁷⁸³ BOA. İ. EV. D.N: 14, G.N: 1314-R 10

enkazı ve arsasının da 150 liradan daha fazla tutmayacağını ifade etmiştir. Bu açıklamadan sonra, dergâhın satılmasından elde edilecek gelirin, Bursa Yenişehir'deki mevlevîhanenin inşasına bile yetmeyeceği anlaşılmıştır. Bu miktardan artırılarak dergâhın taamiyesi için akar alınması da mümkün olmayacağından Bursa Vilayetince Yenişehir'de inşa olunacak mevlevîhane taamiyesi için tahsis edilmesi istenen 1000 kuruş taamiye tahsis edilmedikçe Yenişehir Fener'deki mevlevîhanenin terk edilmesinin tereddüt edilecek bir husus olduğu ifade edilmiştir. Ancak Yunanlıların bir tiyatro makamında algıladıkları mabed-i İslamiyenin o vaziyette bırakılmasının ise dinen ve siyaseten uygun olmayacağından ne yapılıp edilip tekkenin yerinin değiştirilmesi uygun görülmüştür⁷⁸⁴.

Sonuçta 14 R 1314/ 22 Eylül 1896 tarihinde alınan karar uyarınca, Yenişehir Şehbenderliği tarafından oradaki tekkenin satılıp bedeliyle Bursa Yenişehirinde, Sultan Abdülhamit namına bir mevlevîhane inşasına başlanması kararlaştırılmıştır. Tekkenin satış bedeli inşaata yetersiz gelecek olursa bazı evkaf geliri fazlasından eklenerek tamamlanması, Bursa vilayetinden istenilen aylık 1000 kuruş taamiyenin de Maliye ve Evkaf hazinelerince düşecek muhtâcîn⁷⁸⁵ maaşı mahlulatından bu iki hazine arasında karşılanması ve bu işlemler için Maliye, Evkaf ve Hariciye Nezaretlerine gerekli emirlerin verilmesi uygun görülmüştür⁷⁸⁶.

Yenişehir Fener'de bulunan Mevlevî dergâhının faaliyetine son verilmesi nedeniyle Sultan II. Abdülhamit'in adına nispetle Bursa Yenişehirinde yeni bir mevlevîhanenin yaptırılması amacıyla yapılan keşfi neticesinde 58.200 kuruş masrafla yeni bir mevlevîhanenin inşa edilmesi ve inşaat masrafının da 1315 senesi tahsisatına mahsuben Bursa vilayetinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Bu hususta hazinece gereğinin yapılması emredilmekle birlikte, Yenişehir Fener Mevlevîhanesi şeyhi tarafından verilen dilekçede ve Ertuğrul (Bilecik) sancağı İdare Meclisinin bu husustaki mazbatasında, dergâhın Ertuğrul Sancağı merkezinde inşasının hem masraf yönünden

⁷⁸⁴ BOA. İ. EV. D.N: 14, G.N: 1314-R 10

⁷⁸⁵ Muhtacın Maaşı: Evkaf Nezareti bünyesindeki merkezileşmeyle birlikte vakıfları kontrolleri altında bulunduran sosyal kesimler, özerk konumlarını zamanla kaybederek devletin maaşlı memurları konumuna gelmişlerdir. Aynı süreçte, yavaşta olsa, yoksulların korunması alanı, merkezî devletin faaliyet ve yetki alanına girmeye başlamıştır. Bu uygulamalardan birisi de Muhtacın maaşıdır. Osmanlı Devleti'nde muhtacın maaşı ile ilgili bilgi için bkz. Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 53-54.

⁷⁸⁶ BOA. İ. EV. D.N: 14, G.N: 1314-R 10

hemde sancakta başka dergâh olmaması yönünden daha uygun olacağı ifade edilmiş olması üzerine durum Meclis-i İdare-i Evkafa havale olunmuştur. Bu surette dergâhın Ertuğrul Sancağı'nda inşasının gerek masrafça gerekse Ertuğrul Gazi hazretlerine nisbetle mütemyiz olan liva merkezinin mevlevîhane inşası ile bir kat daha şeref kazanacağı herkes tarafından onaylanmıştır. Bu durum üzerine Evkaf-ı Hümâyûn Nazırınca dergâhın 58.000 kûsur kuruşla Ertuğrul Sancağı'nda inşasına izin verilmesi ve bu meblağın Evkaf Hazinesi'nin 1316 senesi tahsisatına mahsuben mahalli emvalinden tesviye olunmak üzere Maliye Nezaretine tebligat yazılması kararlaştırılmıştır. Yapılacak bu işlemlerden sonra, durumun Sadarete arzı Meclis-i İdare-i Evkaf kararıyla bildirilmiş ve dergâhın Ertuğrul Sancağında inşa edilmesi yönünde Padişah tarafından müsaade edilirse gereğinin yapılması hususunda 7 B 1318/ 31 Ekim 1900 tarihinde gerekli emirlerin verilmesi istenmiştir⁷⁸⁷. Sadarete sunulan bu arzuhal 19 B 1317/ 12 Kasım 1900 tarihinde Padişaha sunulmuş ve 28 B 1318/ 21 Kasım 1900 tarihinde de bu hususta gerekenin yapılması emri verilmiştir⁷⁸⁸.

Verilen bu izinden sonra Yenişehir'deki mevlevîhanenin yerine Bilecik'te bir mevlevîhane inşasına başlanılmıştır. Bilecik'te, Sultan II. Abdülhamit'in ismi verilerek (*Hamidiye Mevlevîhanesi*) inşası emredilen mevlevîhane inşaatı için gerekli olan 362 kûsur metre mikap kerestenin orman gümrüğünden muaf tutulması gereğine dair Hüdavendigâr valiliğinden talepte bulunulması üzerine bu kerestenin vergisiz olarak verilmesinin irâde-i seniyyeye uygun olduğunun Orman, Maadin ve Ziraat Nezaretinden bildirildiği ifadesiyle 16 Za 1320/ 14 Şubat 1903 tarihinde Şûrâ-yı Devlet tarafından gereğinin yapılması için izin verilmesi istenmiştir. Bunun üzerine 4 Z 1320/ 4 Mart 1903 tarihinde Bilecikte inşa edilecek mevlevîhanenin ihtiyacı olan kerestelerin vergisiz olarak verilmesi hususunda gereğinin yapılması emredilmiştir⁷⁸⁹. Gerekli kerestenin vergisiz olarak temini hususunda izin verilmesi üzerine bu durum 5 Haziran 1319/ 18 Haziran 1903 tarihinde Hüdavendigâr vilayetine bildirilmiştir⁷⁹⁰.

Bilecik'te mevlevîhanenin inşasından sonra postnişinlik görevi Yenişehir Mevlevîhanesi şeyhi Bahaeddin Efendi'ye tevdi edilmiştir. Bahaeddin Dede, şeyhlik

⁷⁸⁷ BOA. İ. EV. D.N: 26, G.N: 1318-B 22

⁷⁸⁸ BOA. İ. EV. D.N: 26, G.N: 1318-B 22

⁷⁸⁹ BOA. İradeler Orman ve Maadin Belgeleri (Bundan sonra İ. OM. olarak geçecektir.) D.N: 8, G.N: 1320- Z 1

⁷⁹⁰ BOA. DH. MKT, D.N: 689, G.N: 48

görevi esnasında yapmış olduğu güzel hizmetlerden dolayı 3 N 1318/25 Aralık 1900 tarihinde üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edilmiştir⁷⁹¹. Şeyh Bahaeddin Dede'nin üçüncü rütbeden Mecidiye Nişanı ile taltif edilmesinden beş yıl sonra rütbesi ikinci rütbeden Mecidi Nişanına yükseltilmiştir⁷⁹².

2.7.1.3. Bursa Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Asitâneler içerisinde yer alan mevlevîhaneler içerisinde önemli bir yeri olan Bursa Mevlevîhanesi,⁷⁹³ XIX. yüzyıl içerisinde birkaç defa tamirat görmüştür. Bunlardan ilki 1235/1820 yılında Bursa Valisi Nuri Paşa'nın yaptırdığı tamirattır. Bu tamirata ilişkin olarak Şemsi Efendi'nin düşürdüğü tarih ise şu şekildedir;

Urur dem-i nây-ı tab'ımdan sadâ tarihini ey Şems

Yapan dergâh-ı Mevlânâyı zibâ Nuri Paşa'dır

*25 Zilhicce 1235/3 Ekim 1820*⁷⁹⁴

Bursa Mevlevîhanesi'nin geçirdiği en esaslı tamirat ise Şeyh Mehmet Dede'nin zamanında, Sultan Abdülmecit'in Bursa'yı ziyareti esnasında dergâhın bazı ilaveler yapılarak 1260 / 1844-45 tarihinde gerçekleştirilen tamirattır⁷⁹⁵. 1274/ 1857-58 yılına gelindiğinde ise Bursa Mevlevîhanesi yine tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Tamirat için yapılan keşif neticesinde 49.200 kuruşluk bir masrafla tamiratın gerçekleşeceği anlaşılmıştır⁷⁹⁶. Dönemin Bursa Valisi Süleyman Refet Paşa'nın da gayretleriyle dergâhın matbahı, hücreleri ve türbe-i şerifi tamir ettirilmiştir⁷⁹⁷.

Bursa Mevlevîhanesi'nin XIX. yüzyıl içerisinde görmüş olduğu son tamirat ise 1891 yılında başlayan tamirattır. Mevlevîhanenin tamire muhtaç olduğundan bahsedilerek

⁷⁹¹ BOA. İ. TAL. D.N: 237, G.N: 1318 N 07

⁷⁹² BOA. DH. MKT. D.N: 1026, G.N: 52

⁷⁹³ Bursa Mevlevîhanesi için bkz. Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları, Yâdigâr-ı Şemsi*, Hazl. Mustafa Kara- Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1997, s. 495-517; Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 63-69; Mustafa Kara, "Ahmed Cunûnî Dede ve Bursa Mevlevîhanesi", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1989, c.11, sy. 65, s. 279- 284; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 181-190; Mustafa Kara, "Bursa Mevlevîhanesi ve Ahmed Cunûnî Dede Vakfıyesi, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 155-165.

⁷⁹⁴ Mehmed Şemseddin, s. 507.

⁷⁹⁵ Mehmed Şemseddin, s. 509.

⁷⁹⁶ BOA. A. AMD. D.N: 83, G.N: 90

⁷⁹⁷ Mehmed Şemseddin, s. 512; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 187.

bedeli hazineden karşılanarak tamir edilmesi hususunda Bursa vilayetinden gelen tahrîrat üzerine yapılan haberleşme neticesinde mevlevîhanenin semâhanesinin, mescidinin, hücrelerinin ve Sultan Abdülmecit tarafından inşa ettirilmiş olan daire ile harem dairesinin tamire muhtaç olduğu anlaşıl原因 olarak gerekli keşiflerin Bursa belediyesi mühendislerinden Pazilaki Kalfa tarafından yapılmasıyla tamiri için harcanması gerekli olan 86.852 kuruşun mahalli emlak hasılatından karşılanması suretiyle mevlevîhane ve teferruatının tamiri hakkında ne emir verileceği Hazine-i Hassa Nazırı tarafından 19 Ra 1307/ 13 Kasım 1889 tarihinde sorulmuştur⁷⁹⁸. Bu hususta ne cevap verildiğine dair arşiv kayıtlarında bir bilgi bulunmamakla birlikte yaklaşık bir buçuk sene sonra Vali Mahmut Celaleddin Paşa zamanında⁷⁹⁹ tamiratın başladığını görüyoruz. 29 L 1308/7 Haziran 1891 tarihinde Bursa Valisi Mahmud Celaleddin Paşa tarafından kaleme alınan bir tahrîratta, Bursa Mevlevîhanesi'nin ihsan-ı hümayûn buyurulan 500 lira atıyye ile tamir ettirilmesi için hakim efendinin başkanlığı altında uygun kişilerden oluşan bir komisyon oluşturularak ve kendisi tarafından da keşfi yaptırılarak semâhane, bazı türbeler ve hücrelerin tamirinin kararlaştırıldığını ve gerekli levazımının temin edildiğini ifade edilmiştir. Vali Mahmut Celaleddin Paşa, 27 Şevval Cuma günü şehrin ileri gelenleri, resmi ve askeri memurlar ile mevlevîhaneye gidilerek icra-yı ayin-i Mevlânâ'dan sonra Müslüman ahaliden yoğun katılımı dualarla tamire başladığını ifade etmiştir⁸⁰⁰. Bazı kaynaklarda⁸⁰¹ başlanan tamiratın vali Mahmut Celaleddin Paşa zamanında tamamlandığı ifade edilmekle birlikte arşiv belgelerinde tamiratın Vali Ahmet Münir Paşa zamanında tamamlandığı görülmektedir. Vali Ahmet Münir Paşa'nın 17 Ra 1309/ 21 Ekim 1891 tarihli yazısında tamirine başlanılan mevlevîhanenin tamamlanması için 150 lira daha lazım olduğunu ve bu miktarın da ihsan buyurulması için daha önce dile getirildiğini görüyoruz. Ahmet Münir Paşa'nın kaleme aldığı yazısında, inşaatın yarım kalması üzerine hiç olmazsa semâhanenin tamamlanması için Bursa'daki banka şubesinden 50 lira borç alınarak semâhanenin tamamlandığını ve gelecek hafta Cuma günü (27 Ekim 1891) açılışının yapılacağını ifade ederek daha önce istemiş olduğu 150 liranın ihsan buyurulmasını da tekrar dile getirmiştir⁸⁰². Vali Ahmet Münir Paşa'nın bu isteği Hazine-i Hassa'ya iletilmişse de

⁷⁹⁸ BOA. Y. MTV. D.N: 41, G.N: 27

⁷⁹⁹ Kara, "Ahmed Cunûnî Dede....", s. 282.

⁸⁰⁰ BOA. Y. PRK. UM. D.N: 21, G. N:112

⁸⁰¹ Mehmed Şemseddin, s. 514; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 188.

⁸⁰² BOA. Y. MTV. D.N: 55, G.N: 48

ulaşabildiğimiz belgelerde ne şekilde muamele olunduğuna dair bir bilgi yoktur. Mevlevîhanenin semâhanesinin tamiri üzerine dergâh Şeyhi Mehmet Şemseddin Efendi de 22 Ra 1309/ 26 Ekim 1891 tarihinde bir teşekkürname kaleme alarak İstanbul'a yollamış ve dergâhın semâhanesinin tamirinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir⁸⁰³.

2.7.1.4. Çankırı Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Kuruluşu XVIII. yüzyıla kadar uzanmakta olan Çankırı Mevlevîhanesi,⁸⁰⁴ XIX. yüzyılın son çeyreğine girildiğinde oldukça harap durumdadır. Çankırı Mevlevîhanesi'nin harap olduğundan bahsederek yeniden inşa edilmesi için başvuruda bulunan Şeyh Mustafa Nuri Efendi'nin dilekçesi hakkında 23 Kanun-ı sani 1303/ 4 Şubat 1888 tarihinde yapılan inceleme neticesinde mevlevîhanenin vakıflarındaki belirsizlik ve tamir masrafı olan yaklaşık 54.000 kuruşun da halktan toplanacak yardım ile karşılanması mümkün olmadığından dolayı mevlevîhanenin tamir edilmesi isteğine 4 M 1306/ 10 Eylül 1888 tarihinde olumsuz cevap verilmiştir⁸⁰⁵. Ancak bu istekten dört yıl sonra yapılan girişimler üzerine mevlevîhanenin tamiri hususunda olumlu cevabın verildiğini görüyoruz. 10 C 1310 / 30 Aralık 1892 tarihli bir belgede, Çankırı Mevlevîhanesi'nin türbesi ve mescid minaresinin tamire muhtaç olan yerlerinin tamiri için yapılan keşif sonrasında 40.000 kuruşluk bir meblağa ulaşacağı anlaşılmıştır. Bu meblağdan yardımla karşılanacak miktarın dışında kalan 20.634,5 kuruşun Maliye Hazinesinden, Evkaf Hazinesine verilmekte olan bedelden 1308 senesi tahsisatına mahsuben, Çankırı Sancağı emval-i umumiyesinden karşılanması Şûra-yı Devlette kararlaştırılmıştır. Alınan karar Padişahın onayına sunulmuş, 10 C 1310/ 30 Aralık 1892 tarihinde Padişah tarafından da uygun görülmüştür⁸⁰⁶. Mevlevîhanenin tamirinin tamamlanmasından sonra Çankırı Mutasarrıfı Abdülvahab Efendi tarafından 21 Teşrin-i sani 1309/ 3 Aralık 1893 tarihinde Mabeyn-i Hümayûna gönderilen bir yazıda tamiri gerçekleştirilen Çankırı Mevlevîhanesi'nin Peygamber efendimizin doğum gününde (23 Eylül 1893) ilahiler, dualar ve padişahım çok yaşa nidalarıyla açılışının gerçekleştirildiği ifade edilmiştir⁸⁰⁷.

⁸⁰³ BOA. Y. PRK. UM. D.N: 23, G. N: 32

⁸⁰⁴ Fahrettin Coşkun, "Çankırı Mevlevîhanesi", (Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa-Türkiye), *Tebliğler II*, s. 382; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 265.

⁸⁰⁵ BOA. Y. MTV. D.N: 35, G.N: 10

⁸⁰⁶ BOA. İ. EV. D.N: 2, G.N: 1310-Ca 04

⁸⁰⁷ BOA. Y. MTV. D.N: 87, G.N: 172

2.7.1.5. Denizli Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Denizli'de Mevlevîliğin başlangıcı muhtemelen Sultan Veled'in halifelerinden olan ve Denizli'de bir zaviye açmakla görevlendirilen Necmeddin Kavseri'nin XIV. yüzyılın başlarında açmış olduğu zaviyeye kadar uzanmaktadır⁸⁰⁸. Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'nin Denizli ve bölgesine yapmış olduğu ziyaretler de bölgede Mevlevîliğin yöneticiler katında yayılmasını hızlandırmıştır. Eflâki, Ulu Arif Çelebi'nin Denizli'ye birkaç defa gittiğinden, orada bazı kerametler gösterdiğinden ve insanların baş koyup mürit olduklarından bahseder⁸⁰⁹. Denizli'de Mevlevîliğin tarihi seyri hakkında elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. XVI. Yüzyılda 1512-1523 Evkaf Defterinde Şeyh Seyyid Ahmed Dede'nin tasarrufunda bir mevlevîhane bulunmaktadır.

Bu zaviyenin ihtiyaçlarının karşılanması için Denizli'de bağ, değirmen gibi vakıflarla birlikte Acıpayam ilçesine bağlı Kırcalar Köyü'nün 1530 tarihli muhasebe icmal defteri ile 1568 tarihli Hamit Sancağı'na ait tapu defterinde gösterilen Kırcalar köyünün 2000 kuruşluk yıllık gelirinin yarısı da zaviyeye tahsis edilmiştir⁸¹⁰. XIX. yüzyıla geldiğimizde ise, 03 Ca 1252/16 Ağustos 1836 tarihli bir belgede, tarikat-ı Mevleviyeden Denizli'de medfun Kırca Ali Dede isimli bir azize mensup Karaağaç kazasında bulunan Kırca Zaviyesi şeyhi olarak Derviş Hacı Mehmet oğlu Hasan Dede'nin çocuksuz olarak vefat ettiği ve Mustafa oğlu Mustafa'nın meşihat için uhdesine berat verilmesi isteği dile getirilmektedir⁸¹¹. 2 Şubat 1308 / 14 Şubat 1893 tarihli bir diğer belgede ise Karaca⁸¹² Dede Mevlevîhanesi'nin tamirinde eksik kalan yerlerinin tamamlanması için yapılan keşfi gereğince 10.375 kuruş sarfedilmesi gerektiği ve dergâhın 1300, 1301 ve 1302 seneleri bedelatından evkaf hazinesinde 7025 kuruş mevcudu olduğu anlaşıldığından Karacadede Mevlevîhanesi şeyhiyle Denizli Evkaf Müdürünün nezaretinde olarak tamiratının tamamlanması, tamirat bedelininin vakıf hasılatından sarfedilmesi hususunun Evkaf-ı Hümâyûn nezaretine havalesi gerçekleştirildiğine dair Şûra-yı Devlet-i Dahiliye dairesinin mazbatası Padişaha

⁸⁰⁸ Eflaki, s. 680-681; M. Yaşar Ertaş, "Ahmed Eflaki'ye Göre Denizli'de İlk Mevlevîler" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, sy.1, Haziran 2006, s. 90-91.

⁸⁰⁹ Eflaki, s. 642-643; Ertaş, s. 86.

⁸¹⁰ Ertaş, s. 92.

⁸¹¹ BOA. C. EV. D.N: G.N: 447

⁸¹² İlk belgede "Kırca" ifadesi sözkonusu iken ikinci belgede "Karaca" geçmektedir. Zaviyenin ismi muhtemelen halk arasında her iki şekilde de söylenmektedir.

sunulmuş ve 4 Ş 1310/21 Şubat 1893 tarihinde Padişahça da uygun görülerek gereğinin yapılması emredilmiştir⁸¹³.

2.7.1.6. Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

XIX. yüzyıl sonlarında kapsamlı bir tamir gören bir diğer mevlevîhane de Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi'dir. Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi'nin uzun yıllardan beridir tamir edilmemesinden dolayı oldukça harap bir duruma düşmesi üzerine dergâhın tamiri için mevlevîhane şeyhi Mustafa Safvet Dede, Naib ve diğer ileri gelenlerin de imzalarıyla 22 L 1303/ 24 Temmuz 1886 tarihinde bir dilekçe kaleme alınmıştır. Dilekçede dergâhın tamiratının 200 liralık bir masrafla gerçekleştirilebileceği ancak dergâhın gelirlerinin yetersizliğinden dolayı bu tamirat masrafının eskiden olduğu gibi hazineden karşılanması istenmiştir. Kaleme alınan bu dilekçe üzerine tamiratın gerçekleştirilmesi 12 Za 1303/ 12 Ağustos 1886 tarihinde kabul edilmiştir⁸¹⁴. Daha sonra da Kıbrıs Naib ve Müftüsüne de gönderilmek üzere 6 S 1304/ 4 Kasım 1886 tarihinde yazılan tahrîratta tamirat için kullanılacak 200 liralık meblağı, Osmanlı Bankası'nın Kıbrıs'ta bulunan şubesinden makbuz senedi karşılığında Naib ve Müftünün müşterek olarak almaları ve tamiratın gerçekleştirilmesi emredilmiştir⁸¹⁵.

2.7.1.7. Üsküp Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Kuruluşu, Saraybosna Mevlevîhanesi'nin kuruluş yılları olan 1463-1469 tarihlerine kadar uzanan Üsküp Mevlevîhanesi ilk olarak İsa Bey tarafından kurulmuştur⁸¹⁶. Evliya Çelebi ise, 1071/ 1660-61 yıllarında gezdiği Üsküp'ü anlatırken mevlevîhane kısmında Melek Ahmet Paşa'nın fermânıyla bir konağın mevlevîhane haline getirildiğini ifade eder⁸¹⁷. Ancak arşiv belgelerine baktığımızda mevlevîhanenin muhtemelen ikinci banisi olan Zeynel Abidin Bey isimli bir hayır sahibinin ismi geçmektedir. Bu belgelerden birincisi 17 S 1086/ 13 Mayıs 1675 tarihini taşımakta ve Evliya Çelebi'nin Üsküp'ü ziyaretinden yaklaşık 15 yıl sonradır. Belgede geçen "*Medine-i Üsküp'te vaki merhum*

⁸¹³ BOA. İ. EV. D.N: 2, G.N: 1310- Ş 05

⁸¹⁴ BOA. İ. DH. D.N: 1000, G.N: 79005

⁸¹⁵ BOA. DH. MKT. D.N: 1375, G.N: 86

⁸¹⁶ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 311.

⁸¹⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, s. 298.

*Zeynel Bey'in bina ettiği mevlevihanenin*⁸¹⁸ ifadesinden mevlevîhanenin Zeynel Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Belgelerde geçen bu bilgi aradan geçen yaklaşık 275 yıl sonra yine tekrarlanmaktadır. 1 C 1320 / 5 Eylül 1902 tarihli bir diğer belgede ise Üsküp Mevlevîhanesi ile ilgili olarak “*Birkaç asır mukaddem Zeynel Abidin Efendi isminde bir sahib-i hayr tarafından inşa ettirilip ahiren bazı ashab-ı hamiyetin iane-i fütüvvetmendaneleriyle mümkün mertebe tamir görebilmiş olan Üsküp Mevlevîhanesi*”⁸¹⁹ ifadeleri kullanılmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak Üsküp Mevlevîhanesi'nin ikinci banisi olarak Zeynel Abidin Bey ismini vermek herhalde daha doğru olacaktır.

Üsküp Mevlevîhanesi'nin şeyhlerine baktığımızda ilk dönemler hakkında yeterince bilgimiz yoktur. Sahih Ahmet Dede, İlbani Derviş Mustafa Dede'nin Üsküb Mevlevîhanesi şeyhi Rahmetullah Dede'nin 1087 / 1676 yılında vefat etmesi üzerine bu dergâha şeyh olduğunu bildirir⁸²⁰. İlbani Derviş Mustafa Dede'den sonra Üsküp Mevlevîhanesi şeyhlerinin kim olduğu şimdilik bilinmemektedir. XIX. yüzyılın başlarında ise 1214 / 1800 tarihinde Şeyh Abdurrahman Dede vefat etmiş ve yerine oğlu Abdülğani Efendi şeyh olmuştur⁸²¹. 1261/ 1845 yılında ise dergâh şeyhi Abdülfettah Dede'dir⁸²². Yine 26 B 1266 / 9 Haziran 1850 tarihinde Abdülfettah Dede'nin maaşına zam yapılması söz konusudur⁸²³. 22 Ra 1276 / 19 Ekim 1859 tarihli bir belgede ise Abdülfettah Dede'nin eceliyle ölmesi üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı'nda bulunan dedegândan olan Niyazi Dede Üsküp Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin edilmiş ve gereken yardım ve hürmetin gösterilmesi için Üsküp Valiliğine bir tezkire yazılmıştır⁸²⁴.

Niyazi Dede, 1300/ 1883 yılına gelindiğinde hala Üsküp Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde bulunmaktadır⁸²⁵. Şeyh Niyazi Dede'nin ne zaman vefat ettiğini bilemesek de, 18 Ş 1308/ 29 Mart 1891 tarihli bir belgede dergâh şeyhi olarak Ali Dede'nin ismi geçmektedir. Şeyh Ali Dede, Üsküp Mevlevîhanesi'nin yaklaşık son elli yıldan beridir tamir görmemiş olduğunu ifade ettiği dilekçesinde dergâhın bakımsızlığından dolayı

⁸¹⁸ BOA. C. EV. D.N: G.N: 25909

⁸¹⁹ BOA. Y. MTV. D.N: 234, G.N: 14

⁸²⁰ Sahih Ahmed Dede, s. 315.

⁸²¹ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 311

⁸²² Liliana Masulovic Marsol, “Le Tekke Mevlevi D'üsküb (Skopje)”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1994, s. 130.

⁸²³ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 8, G.N: 80

⁸²⁴ BOA. A. MKT. UM. D.N: 372, G.N: 50

⁸²⁵ 1300 / 1883 Konya Vilayet Salnâmesi, s. 208.

1891 yılına gelindiğinde içinde ayın icra edilemeyecek derecede harap bir hale geldiğini belirtmiş ve tamir edilmesini istemiştir⁸²⁶. Bu dilekçe üzerine yapılan keşfi neticesinde 54.157 kuruş masrafla tamirin gerçekleşeceği ve dergâhın gelirinin yetersizliğinden dolayı Hazine-i Celileden veya Evkaf Hazinesinden karşılanması Kosova vilayeti idare meclisince talep olunmuştur⁸²⁷. Keşif raporlarının da İstanbul'a gönderilmiş olmasına rağmen bu tamirat gerçekleşmemiş olacak ki dergâh şeyhi Ali Efendi Şevval 1313/ Mart-Nisan 1896 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde bu tamir isteğini yeniden dile getirmiştir⁸²⁸. Ancak yine Kosova vilayetinden gönderilen 1 C 1320/ 5 Eylül 1902 tarihli bir belgede yine dergâhın harabiyetinden bahsedilerek yapılan keşfi mucibince bu sefer 33.905 kuruş 75 santimle yeniden inşa edilebileceğinin anlaşıldığı ifade edilerek tamiratın gerçekleştirilmesi bir kez daha talep edilmiştir⁸²⁹. İncelediğimiz belgelerde bu tamirat isteğine de olumlu cevap verildiğini göremiyoruz.

2.7.1.8. Edirne Mevlevîhanesi'nin Tamir Edilmesi

Osmanlı Devleti'nin tarihinde uğramış olduğu en büyük mağlubiyetlerden birisi olan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) esnasında 10 Aralık 1877 tarihinde Gazi Osman Paşa'nın savunduğu Plevne'nin düşmesi üzerine Edirne üzerine yürüyen Rus kuvvetleri Filibe ve Edirne'yi de ele geçirmişti⁸³⁰. 20 Ocak 1878 tarihinde⁸³¹ Edirne'ye giren Ruslar, 13 Mart 1879 tarihine kadar Edirne'de kalmışlar ve bu esna da birçok tahribat yapmışlardır⁸³². Edirne Mevlevîhanesi'de Rusların yapmış olduğu bu tahribatlardan nasibini almıştır. Tamire muhtaç hale gelen mevlevîhanenin tamiratının gerçekleştirilmesi için keşfi yapılarak tamire muhtaç olan yerlerinin 42.500 kuruşla tamiri için ihalesinin yapılması üzerine ihaleyi kazanmış olan Yovan Kalfa tarafından sağlamlığına dikkat edilerek tamir edilmesine 30 B 1302/ 15 Mayıs 1885 tarihinde onay verilmiştir⁸³³.

⁸²⁶ BOA. Y. MTV. D.N: 62, G.N: 24

⁸²⁷ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 36

⁸²⁸ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 36

⁸²⁹ BOA. Y. MTV. D.N: 234, G.N: 14

⁸³⁰ Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı – Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", *OTAM*, sy. 19, s. 170.

⁸³¹ Mahmut Celaleddin Paşa, s. 529; Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne, Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 185.

⁸³² M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, c. 10, İstanbul 1994, s. 427.

⁸³³ BOA. İ. ŞD. D.N: 74, G.N: 4371

Yukarıda tamiratları hakkında bilgi verdiğimiz mevlevîhanelerin yanında arşiv belgelerinde, şeyhleri tarafından tamir edilmesi için istekte bulunulan ancak bütçede karşılığı bulunmadığı için ekonomik yetersizlikler nedeniyle tamiratları için olumlu cevap verilemeyen mevlevîhaneler de söz konusudur. Ermenek kazasında bulunan mevlevîhanede bunlardandır. Tertip edilmiş vakfı olmayan Ermenek kazasında bulunan mevlevîhanenin harap olan yerlerinin 2415 kuruş gibi cüz'i bir masrafla tamir olacağından bahsedilerek gereğinin yapılması için Adana vilayetinden gelen tahrirat Sadarete irsal kılınıp meblağın karşılanıp karşılanmayacağına bildirilmesi 21 Mart 1307/ 2 Nisan 1891 tarihinde istenmişse de, elimizdeki belgelerde ne cevap verildiğine dair bir bilgiye ulaşamadık⁸³⁴.

Şam Mevlevîhanesi de bu şekilde tamiri istenip te olumsuz cevap verilen mevlevîhanelerden biridir. Mevlevîhanenin tamire muhtaç olması dolayısıyla şeyhi tarafından tamiri istenmiş ve yapılan keşfi neticesinde 20.000 kuruşla tamiratın gerçekleştirilebileceği ifade edilmiş ve dergâhın geliri olmadığından bu masrafın Evkaf hazinesinden karşılanması istenmiştir. Ancak 1 Teşrin-i evvel 1310/ 13 Ekim 1894 tarihinde Suriye vilayetine gönderilen yazıda karşılığı olmayan masrafların tahsis edilmesinin yasak olduğu ifade edilerek bu tamir masrafının karşılanamayacağı ifade edilmiştir⁸³⁵.

Burdur'da bulunan Mehmet Ahi Mevlevîhanesi'nin yapılan keşif sonucunda 12.435 kuruş 10 para masrafla tamir edilebileceği ifade edilerek tamirin gerçekleştirilmesi için Konya vilayetinden bir yazı kaleme alınmışsa da hazinece karşılığı bulunmadığı için 24 Mart 1318/ 6 Nisan 1902 tarihinde bu tamiratın gerçekleşemeyeceği ifade edilmiştir⁸³⁶.

II. Abdülhamit döneminde yaşanan sıkıntılara rağmen mevlevîhanelerin tamir ve yeniden inşası için imkanlar nisbetinde gayret gösterilmiştir. Tamiratı gerçekleştirilen mevlevîhanelerin yanı sıra başlangıçta tamiri için emir verilmesine rağmen yine ekonomik imkansızlıklar neticesinde gerçekleşmeyen veya tamiratın gerçekleştiği belgelerden anlaşılamayan mevlevîhaneler de mevcuttur. En azından mevlevîhanelerin durumunun tesbiti ve tamiri hususunda yapılan girişimlerin belirtilmesi açısından bu

⁸³⁴ BOA. DH. MKT. D.N: 1825, G.N: 22

⁸³⁵ BOA. DH. MKT. D.N: 258, G.N: 45

⁸³⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 472, G.N: 39

mevlevîhanelerden de bahsedilmiştir. Tamiri gerçekleştirilen mevlevîhaneler içinde Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanesi'nin yeniden inşası uzun zaman almış ve inşa masrafı oldukça yüksek bir rakama ulaşarak 974.051 kuruş olmuştur. İlk keşif bedeli olan 834.050 kuruştan fazla olan kısmın ödenmesi gecikmiş ve bu durum inşaatı üstlenen Nersis Kalfanın sıkıntıya maruz kalmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesi sonrasında bölgede bulunan mevlevîhanelerde yaşanan sıkıntılardan nasibini almıştır. 1881 yılında Teselya'nın Yunan hakimiyetine geçmesi ve bölgenin en önemli şehri olan Yenişehir'in (Larissa) Yunanlılara terk edilmesiyle Yenişehir Mevlevîhanesi'nin idaresi zorlaşmış ve Yunanlıların saygısız davranışlarına maruz kalmıştır. Bu duruma çare olarak ise, mevlevîhanenin arsası ile enkazının satılması ve yerine Bilecik'te yeni bir mevlevîhane kurulması kararlaştırılmıştır.

Bu dönemde bazı mevlevîhaneler imkanlar elverdiğince tamir edilmesine rağmen, ekonomik kaynakların yetersizliği veya vakıf gelirlerinin olmaması bahane gösterilerek Ermenek, Şam ve Burdur Mevlevîhaneleri şeyhlerinden gelen tamirat isteklerine de en baştan olumsuz cevap verilmiştir. İstanbul mevlevîhaneleri ve taşradaki belli başlı mevlevîhanelerden olan Kütahya, Edirne ve Bursa gibi mevlevîhanelerin tamir isteklerinin yerine getirilmesinden, mevlevîhanelerin tamirlerinde de imkanların kısıtlı olması nedeniyle büyüklüklerinin ve şeyhlerinin rol oynadığını ifade etmek mümkündür.

2.7.2. Abdülhamit Döneminde Mevlevîhanelere Yapılan Yardımlar

Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı tahtında bulunduğu dönemde gerek iç politikada gerekse dış politikada sürekli bir denge politikası izlemiştir⁸³⁷. Dahili siyasette izlemiş olduğu bu denge politikası, genel anlamda tarikat erbâbını da kapsadığı gibi özel anlamda Mevlevîlik tarikatı içinde söz konusudur. Sultan Abdülhamit, kendisinin tahta çıkması esnasında etkin bir rol izlemiş olan Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede yüzünden başlangıçta gerek Osman Salahaddin Dede'ye gerekse Mevlevî çevrelere hürmet göstermiş, ancak padişahlığının ilerleyen dönemlerinde

⁸³⁷ Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*, s. 18; Bayram Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, c. 2, s. 278.

Osman Salahaddin Dede ve Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Abdülvahid Çelebi'ye karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Ancak ortaya çıkan bu durum Mevlevîlik tarikatının geneline yansıyan bir tavır şekline dönüşmemiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi zaman zaman gerginleşen ilişkilere rağmen Osmanlı coğrafyasındaki mevlevîhaneler ve Mevlevî müntesipleri yine devlet tarafından ekonomik imkanlar elverdiği ölçüde korunup kollanmaya devam etmiştir. Daha önceki bölümlerde başlıklar halinde vermiş olduğumuz çeşitli mevlevîhanelerin tamir faaliyetlerinde olduğu gibi taamiye tahsisi ve vazife tevcihleri de, Osman Salahaddin Dede ve Abdülvahid Çelebi örneklerinden bağımsız olarak devam etmiştir. Mevlevîhaneler bazen sahip oldukları bölgesel özellikler⁸³⁸ nedeniyle devrin siyasi koşullarına göre devlet tarafından desteklenmişlerdir⁸³⁹. Bu minvalde yapılan tevcihler, mevlevîhanelere yapılan taamiye yardımları ve vergi muafiyetleri gibi hususlarla ilgili olarak arşivlerde birçok belge bulmak mümkündür.

2.7.2.1. Gelibolu Mevlevîhanesi Taamiye Bedelinin Düzenlenmesi

Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıktığı ilk yıllarda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve 1881 yılında Düyûn-u Umumiye İdaresi'nin kurulması⁸⁴⁰ birçok konuda olduğu gibi mevlevîhanelerin giderlerinin karşılanması noktasında da bazı sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Gelibolu Mevlevîhanesi de yaşanan bu ekonomik sıkıntılardan etkilenen mevlevîhanelerdendir. Sultan II. Mustafa zamanında Gelibolu Mevlevîhanesi'ne tahsis edilen Bayramdere mezrasının⁸⁴¹ gelirlerinin Sultan II. Abdülhamit döneminde hazine tarafından tahsil edilmek istenmesi mevlevîhaneyi sıkıntıya sokmuştur. Lapseki kazasında bulunan Bayramdere Mezrası ahali, Gelibolu Mevlevîhanesi taamiyesine ait olan vergilerinin ve fiili hizmetlerinin karşılığında

⁸³⁸ Bu hususta özellikle Yenişehir (Larissa Mevlevîhanesi ve Hanya Mevlevîhanesi örnek gösterilebilir.

⁸³⁹ Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler", *Kubbealtı Akademi Mecmuası Hz. Mevlânâ Özel Sayısı*, yıl: 36, sy. 144, Ekim 2007, s. 24.

⁸⁴⁰ Düyûn-u Umumiye İdaresi hakkında Bkz. Donald C. Blaisdell, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi- Düyûn-u Umumiye, Çev. Ali İhsan Dalgıç, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1979; Faruk Yılmaz, *Devlet Borçlanması ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Borçlar*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996; Erdoğan Keskin, "Düyûn-u Umumiye İdaresi", *Türkler*, c.14, s. 371-380; Rifat Önsoy, "Muharrem Kararnâmesi ve Düyûn-u Umumiye İdaresi", *Osmanlı*, ed. Güler Eren, c. 3, s. 400-414; Seyfettin Gürsel, "Osmanlı Dış Borçları", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 672-690; Haydar Kazgan, "Düyûn-u Umumiye", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 691-716; Biltekin Özdemir, Osmanlı Devleti Dış Borçları, Maliye Bakanlığı Yayınları Ankara 2010, s. 75-86.

⁸⁴¹ Gülgün Erişen Yazıcı, *Gelibolu Mevlevîhanesi ve Gelibolu'da Mevlevîlik*, Çanakkale Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2009, s. 90.

eskiden beri tekalif-i mirîyeden muaf tutulmuşlardır. Ancak Tanzîmât sonrası alınan ekonomik tedbirler ve tahrir-i emlak⁸⁴² kurallarınca bu gibi vergi muafiyetleri sona erdirilmiştir. Bayramdere ahalisine tarh olunan verginin hazine tarafından tahsili üzerine mevlevîhaneye herhangi bir gelir tahsis edilmemesi sonucunda mevlevîhanenin ihtiyaçlarının karşılanmasında sıkıntı çekilmesine yol açmıştır. Bu olumsuzluğun giderilmesi için ahalinin dergâha olan nakdi ve bedeni hizmetlerinin kaldırılması üzerine 1292/1875 senesinden itibaren nizamı üzerine kendilerinden vergi alınması ve dergâhın taamiyesi için takdir olunan 6000 kuruşluk bedelin her yıl dergâha verilmesi hususu Şûra-yı Devlette kararlaştırılmıştır. Bu karar 03 Ca 1293/26 Haziran 1876 tarihinde Maliye Nezaretine havale edilerek gereğinin yapılması emredilmiştir⁸⁴³.

Uygulanan yeni vergi düzeni çerçevesinde Gelibolu Mevlevîhanesi'ne tahsis edilen bu 6000 kuruşluk meblağın dergâha ödenmesi pek uzun ömürlü olmamıştır. Hükümetin bütçe açıklarını kapatma gayretiyle her çeşit maaş ve masraftan kesintiye gitmek politikasından Gelibolu Mevlevîhanesi'ne ödenen yukarıda bahsetmiş olduğumuz tahsisat da nasibini almıştır. Bu kesintinin Gelibolu Mevlevîhanesi taamiyesine uygulanmaması için Şûra-yı Devlet tarafından gönderilen 4 B/ 22 Mayıs ve 16 N/ 11 Ağustos 1299/1882 tarihli iki mazbatada dergâha verilen bedelden indirimle gidilmemesi istenmiştir. Buna rağmen bahsedilen indirimlerin bütçe açığının kapatılmasına bir çare olmak üzere 1296/1879 senesinde irâde-i seniyye ile yayımlanan kararnâme hükmünce akçe farkı olmak üzere her çeşit maaş ve masraftan gerçekleştirilmiş olduğu ifade edilmiştir. O dönemde bahsedilen yıllık bedelden gerçekleştirilen kesintinin şimdi iadesinin sıkıntılar doğuracağından bahsedilerek, buna izin verilemeyeceğinin Maliye Nezaretine bildirilmesi, 20 Ağustos 1302/1 Eylül 1886 tarihinde emredilmiştir⁸⁴⁴.

⁸⁴² Temettuat tahrirleri hakkında bilgi için bkz. Tevfik Güran, "Ondokuzuncu Yüzyıl Temettuat Tahrirleri." *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik-Data and Statistics in the Ottoman Empire*, Der. Şevket Pamuk ve Halil Inalcık, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000, s. 73-94; Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", *Bulleten*, c. LIX , sy. 225, Ağustos 1995, s. 395-412; İsmet Demir, "Temettuat Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri" *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 6, s. 315-321; Nuri Adıyeke, "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamnâme Örnekleri", *OTAM*, sy.11, Ankara 2000, s. 769-823; Ayşe Özdemir Kızıllan, "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 20, Nisan 2008, s. 59.

⁸⁴³ BOA. İ. ŞD. D.N: 31, G.N: 1509

⁸⁴⁴ BOA. M.V. D.N: 12, G.N: 3

Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın son çeyreğine girildiğinde ekonomik alanda yaşanan sıkıntılardan mevlevîhanelerde nasibini almış ve faaliyetlerini sürdürme noktasında büyük sıkıntılar çekmeye başlamışlardır.

2.7.1.2. Hanya Mevlevîhanesi'ne Taamiye Tevcihi

Mevlevîhanelerin XIX. yüzyılın sonlarında çekmiş olduğu ekonomik sıkıntılar daha önce birçok kez örnekleriyle dile getirilmiştir. Hanya Şehrinde 1880 yılında inşa edilen Hanya Mevlevîhanesi için de aynı durum söz konusudur. Mevlevîhanenin ihtiyaçları için hazineden münasip bir miktar taamiye tahsis edilmesi⁸⁴⁵ isteğiyle Girit vilayetinden gelen tahrîrat Şûra-yı Devlete havale olunmuştur. Maliye Nezareti ve Evkaf Nezaretiyle gerçekleştirilen muhabere neticesinde Girit Vilayeti Nizamnâmesi gereğince vilayet vakıflarının bütün muamelâtı, gelir fazlalarının toplanması ve sarfı vilayete ait olmasından dolayı mevlevîhane için Evkaf ve Maliye Hazinesinden ödenek verilemeyeceği ifade edilmiştir⁸⁴⁶. Bunun yerine camiler ve benzeri hizmetler için ayrılmış bulunan kurra-yı mevkufe aşarından ödenek verilmesi Şûra-yı Devletçe kararlaştırılmış ve 22 L 1304 / 14 Temmuz 1887 tarihinde Girit Vilayetine tebliğ edilmiştir. Ancak yine Girit'ten gelen tahrîratta cami ve benzeri hizmetler için ayrılmış bulunan tahsisâtın da çok az olduğundan bahsedilerek dergâhın masraflarını karşılayacak hiçbir geliri olmadığından⁸⁴⁷ atufet-i seniyye olarak yardım edilmesi tekrar dile getirilmiştir. O dönemde fevkalade memur sıfatıyla Girit'te bulunan Şûra-yı Devlet Tanzîmât Dairesi reisi Mahmut Celaleddin Paşa, 13 Za 1304/ 3 Ağustos 1887 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazısında dergâh şeyhi Mehmet Şemseddin Dede tarafından taamiye tahsisatı isteği üzerine, vilayet muhasebesinden çıkarılan kayda göre muhtaçlara ait maaşlardan vilayet mal sandığında mahlul olarak bulunan 750 kuruş kadar miktarın henüz kayıtlarının bozulmadığının anlaşıldığından bahsederek bu miktardan 300 kuruşluk kısmının dergâha taamiye olarak tahsis edilmesi isteğini ifade etmiştir⁸⁴⁸. Mahmut Celaleddin Paşa'dan gelen bu yazı üzerine Maliye Nezaretiyle

⁸⁴⁵ İsmail Kara Hanya Mevlevîhanesi'nin zengin vakıflarla kurulduğundan bahsetmekle birlikte bu bilgi, gerek dönemin ekonomik koşulları gerekse belgede dile getirilen taamiye isteğine bakılırsa yeniden değerlendirilmeye muhtaçtır. Kara, *Hanya/ Girit Mevlevîhanesi*, İstanbul 2006, s. 28.

⁸⁴⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 1432, G.N: 49

⁸⁴⁷ BOA. DH. MKT. D.N: 1444, G.N: 53

⁸⁴⁸ BOA. İrade Eyalet-i Mümtaze Evrakı Belgeleri (Bundan sonra İ. MTZ. GR. olarak geçecektir.) D.N: 19, G.N: 684

tekrar muhaberede bulunmuş ve gelen cevapta mahlul olan 750 kuruşluk meblağın kimlerden mahlul olduğunun bilinemediği gibi, şahıslara ait olupta mahlul kalmış olan maaşların hazineye kalması kararlaştırılmış olduğundan bu hususta Maliye Hazinesince bir karar verilemeyeceği cevabı gelmiştir. Bu durum üzerine alınan cevap Mahmut Celaleddin Paşa'ya bildirilmiştir. Mahmut Celaleddin Paşa, almış olduğu bu cevap üzerine 11 M 1305/ 29 Eylül 1887 tarihinde yeni bir yazı daha kaleme almış ve muhtacın maaşından bir miktarının daha sonra irade-i seniyye ile adadaki Hıristiyan ahalden birisine yapmış olduğu hizmetlerden dolayı tahsis edilmiş olduğunu ifade ederek mevlevîhane içinde aynı yolun izlenmesi hususunda ısrarını sürdürmüştür⁸⁴⁹. Mahmut Celaleddin Paşa'nın bu ısrarları neticesinde Dahiliye Nezareti ve Maliye Nezareti arasında gerekli yazışmalar yapılmış ve 16 Ca 1305 /29 Ocak 1888 tarihinde 300 kuruşluk taamiyenin mevlevîhaneye tahsis edilmesi ve her kim şeyh bulunur ise ona teslim edilmesi kabul edilmiştir⁸⁵⁰.

15 M 1308/ 31 Ağustos 1890 tarihine gelindiğinde ise yukarıda belirttiğimiz üzere tahsis edilen aylık 300 kuruş taamiyenin dergâha yine yeterli gelmediğini anlıyoruz. Girit Vilayeti vali vekili tarafından kaleme alınan bir belgede; Hanya'da bulunan Mevlevî dergâhına daha önce tahsis edilmiş olan 300 kuruş taamiyenin dergâhın idaresine yeterli gelmediği ifade edilmiştir. Belgede bir garip ve fakara sığınağı olan bu hayır müessesesinin boş kalmaktan kurtulması ve dergâhın idaresinin kolaylaştırılması için dergâhta her kim şeyh olarak bulunur ise ona verilmek üzere önceki tahsisatta olduğu gibi münhal olan maaştan 300 kuruşun daha tahsis edilmesi istenmiştir. Bu istek de 10 S 1308/25 Eylül 1890 tarihinde Padişah tarafından kabul edilmiş ve dergâhın taamiyesinin daha önceki 300 kuruşla beraber 600 kuruşa çıkartılması uygun görülmüştür⁸⁵¹.

2.7.1.3. Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhinin Borçlarının Tesviyesi

Anadolu'daki Mevlevîhane şeyhleri arasında zaman zaman aşar mültezimliği gibi ekonomik faaliyetlerde yer almış şeyhlere rastlamak mümkündür⁸⁵². Karahisar

⁸⁴⁹ BOA. DH. MKT. D.N: 1454, G.N: 1

⁸⁵⁰ BOA. İ. MTZ. GR. D.N: 19, G.N: 684

⁸⁵¹ BOA. İ. DH. D.N: 1194, G.N: 93401

⁸⁵² Bkz. s.175.

Mevlevîhanesi postnişini Ahmet Kemaleddin Dede'de aşar mültezimliğinde bulunan şeyhlerden birisidir. Ancak 1891 yılına gelindiğinde Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Kemaleddin Çelebi Efendi'nin ekonomik sıkıntıları had safhadadır. Bursa valisi Mahmut Celaleddin Bey'in 17 Za 1308/ 24 Haziran 1891 tarihinde Mabeyne gönderdiği tahrîratta bu husus ifade edilmiştir. Buna göre; Ahmet Kemaleddin Çelebi 1294/1877-78 senesinde yanmış olan Karahisar Mevlevîhanesi'nin imarı uğrunda borçlanmış olduğu meblağın karşılanması amacıyla 1304/ 1886-87 senesinde iltizam ettiği altı köy aşarından, buğday fiyatlarının düşmesi nedeniyle oldukça zarara uğramıştır. Ahmet Kemaleddin Çelebi'nin uğramış olduğu zarar, ödemek istediği borcu daha da artırmıştır. Ahmet Kemaleddin Dede, faiziyle birlikte gerek bu aşar bedelinden gerekse kefillikten dolayı mal sandığına 110.900 kuruş borçlanmıştır. Bu borcuna karşılık haciz altında müzayede edilen 77.000 kuruşluk emlak ve arazisine dahi alıcı çıkmadığından bunların borcuna karşılık hazineye geçmesini istemiştir. Ancak mahallince bu borcun senelik 11.000 kuruşluk taksitlerle alınması seçeneğinin de dile getirilmesi üzerine bundan 8 ay önce bu iki yoldan birisine izin verilmesi Bursa vilayetinden Maliye Nezaretine bildirilmişse de cevabın gelmediği ifade edilmiştir⁸⁵³.

Mahmut Celaleddin Bey, Karahisar'da Şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi ile görüştüğünü, şeyhin hasta ve gözünün kör olması sebebiyle oldukça sıkıntı çekmekte olduğunu, borcunun ödeme şeklinin de herhangi bir karara bağlanamamasından dolayı pek üzgün olduğunu ifade etmiştir. Vali Mahmut Celaleddin Bey, elinde bulunan neyi varsa feda etmiş sülale-i Mevlânâ'dan bir pîrin hayatının bu dönemde böyle bir borçtan kurtulması için Maliye Nezaretine kesin emir verilmesini istemiştir. Bursa Valisinin bu isteği sonrasında Şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi'nin de borcunun taksitlendirilmesi isteği ile yazdığı dilekçe 27 L 1310/ 14 Mayıs 1893 tarihinde Şûra-yı Devlette okunarak görüşülmüştür. Şûra-yı Devletçe alınan kararda, Şeyh Kemaleddin Çelebi'nin hazineye olan borcunun Konya mültezimleri borcu hakkında uygulanan muameleye uygun olarak münasip taksitlere bağlanarak ödenmesinin hazinenin menfaatine uygun olacağından Padişah tarafından da uygun görülürse gereğinin yapılmasının Maliye Nezaretine bildirilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁵⁴.

⁸⁵³ BOA. Y. PRK. UM. D.N: 22, G.N: 4

⁸⁵⁴ BOA. Y. A. RES. D.N: 64, G.N: 30

Sadarete gönderilen bu husus 27 L 1310/ 14 Mayıs 1893 tarihinde Padişahın onayına sunulmuşsa da⁸⁵⁵ ne yolda karar çıktığına dair temin ettiğimiz arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Ancak 02 B 1312/ 30 Aralık 1894 tarihli bir belgede Ahmet Kemaleddin Efendi'nin herhangi bir mal mülk bırakmadan vefat ettiği ve bu nedenle oğlu Sadreddin Efendi'ye Maliye Hazinesi muhtacın maaşından maaş tahsis edilmesi emredilmiştir⁸⁵⁶. Bu emir üzerine 1310 senesi Kanun-ı sanisinin 15'inden itibaren (27 Ocak 1895) aylık 250 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Bu ifadeye göre Şeyh Ahmet Kemaleddin Çelebi'nin hazineye olan borcunu ödeyemeden vefat ettiğini ve mallarının da haczedilmiş olduğunu ifade edebiliriz. Yukarıda beyan ettiğimiz üzere Sadreddin Efendi'ye maaş tahsis edildiği gibi Kemaleddin Çelebi'nin bir diğer oğlu olan Ahmet Ferruh Efendi'ye de Bursa muhtacın maaşının mahlul kalan kısmından maaş tahsisi emri verilmişse de, bütçede açık bulunmasından dolayı Ahmet Ferruh Efendi'ye ancak açık kapatıldıktan sonra maaş tahsis edilebileceği ifade edilmiştir⁸⁵⁷.

2.7.1.4. Amasya Mevlevîhanesi Şeyhi Arif Efendi'nin Hazineye Olan Borcunun Tesviyesi

Yukarıda dile getirdiğimiz Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmet Kemaleddin Dede'nin aşar mültezimliği esnasında içine düşmüş olduğu ekonomik sıkıntıların bir benzeri yine aynı dönemlerde olmak üzere Amasya Mevlevîhanesi şeyhi Arif Dede için de geçerlidir. Amasya Mevlevîhanesi şeyhi Arif Dede, aşar müzayedesi sonrasında ihale uhdesinde kaldığı için zarar etmiş ve hazineye borçlu kalmıştır. Arif Efendi'nin 1305/1890 yılının aşarının müzayede ve ihalesinde hazinenin menfaati yönünde hizmeti görüldüğünden dördüncü rütbeden bir kıta Mecidiye Nişanı ve meşihatle taltif edilmesi hakkında Sivas vilayetinden gelen tahrîrat 27 Kanun-ı sani 1305/8 Şubat 1890 tarihinde Sadarete takdim edilmiştir. Ancak Sivas vilayetinden gelip Sadarete sunulan bu istek kabul görmemiştir. Bu hususta Şeyh Arif Efendi'nin aşar bedelinden ödemesi gereken parayı ödeyememesinin rol oynadığını ifade edebiliriz. Maliye Nezaretinden Şûra-yı Devlete gönderilen 08 C 1312/ 7 Aralık 1894 tarihli tezkirede bu husus hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Buna göre; Arif Dede'nin 1308/1892 senesi aşar bedelinden borcu

⁸⁵⁵ BOA. Y. A. RES. D.N: 64, G.N: 30

⁸⁵⁶ BOA. İ. HUS. D.N: 33, G.N: 1312/B-11

⁸⁵⁷ BOA. DH. MKT. D.N: 349, G.N: 54

olarak kalan 78.927 kuruşun üç sene zarfında ödenmesine Amasya Sancağı İdare Meclisince karar verilmiş ise de hazinenin iki milyon kuruş istifade etmesine hizmet etmekle beraber borcunu dahi ödemeye imkanı olmadığından bahsedilmiştir. Şeyh Mehmet Arif Efendi'nin eski hizmetlerine mükafat olarak borcunun affedilmesi veya faizsiz olarak senelik beşer bin kuruş olarak ödenmek üzere ertelenmesini talep etmesi üzerine Sivas Vilayetinden durum hakkında bilgi alınmıştır. Sivas Vilayetinden alınan cevapta Mehmet Arif Efendi'nin hisse-i îâne ve zimmeti olan 108.927 kuruşun temini için haczedilmiş olan emlakı satıldığı halde değeriyle satın alınmasına kimsenin talip olmadığı, bu emlak satılınca da 5000 kuruş değerindeki evinden başka elinde bir şey kalmayacağı ifade edilmiştir. Mehmet Arif Efendi'nin haczedilmiş emlakının satılmasının da pek bir fayda sağlamayacağı vurgulanmıştır. Şeyhin birkaç seneden beri iltizam işlerinde yararlı işler ifa ettiğinden dolayı, emsal teşkil etmemesi ve peşin olarak vereceği 30.000 kuruşun alındıktan sonra geçmişi aranılmamak üzere zimmetinin 1310/1894 senesi Martından itibaren üç sene müddetle taksite bağlanmasına Amasya Sancağı İdare Meclisince karar verilmiştir. Ancak Arif Efendi'nin isteği üzerine böyle bir düzenlemenin yapılması aşar nizamnamesi hükmüne aykırı olduğundan, Arif Efendi'nin ifade edilen eski hizmetlerine bakılarak, böyle bir ödeme planının uygulanması için izin istenmiş ve Arif Efendi tarafından verilen dilekçe de tezkire ile birleştirilerek mağduriyetinin giderilmesi istenmiştir.

Bu istek üzerine Şeyh Mehmet Arif Efendi'nin haczedilmiş olan emlakının nelerden ibaret olduğu ve bunların senelik ne kadar gelir getirdiği ile kıymetlerinin ne olduğu Sivas Vilayetinden telgraf ile sorulmuştur. Gelen cevapta Mehmet Arif Efendi'nin üzerinde 56.625 kuruşluk iki dükkan, bahçe, değirmen ve alt tarafı bağ yarısında ev olup hepsinin hazineye borcundan dolayı hacizli bulunduğu ve bunların senelik 6400 kuruş gelir getireceği Amasya Mutasarrıflığından bildirilmiştir. Buna ek olarak Arif Efendi'nin haczedilmiş emlakının değeri fiyatına satılsa bile yine hazinenin büyük miktarda alacağı kalarak hem hazinenin zarar görmesi hemde hânesinin perişan olması söz konusu olacağından, mahallince de tasdik olunduğu vechle Mehmet Arif Efendi'nin bu borcu iltizam ihalesinde, iltizamın gerçek değerini bulması için yaptığı fedakarlıklar ve ihaledeki artırımları yüzünden meydana geldiği vurgulanmıştır. Her iki taraf için yani hem devlet hem de Şeyh Mehmet Arif Efendi için menfaatli bir sonuca hizmet edilmiş olunması ve bu borcun kapatılmasına kadar emlakın eskiden olduğu gibi haciz altında

rehinli kalması fakat gelirini kendisi almak üzere ifade edilen süreye üç sene daha eklenmesi düşünülmüştür. Neticede peşin vereceği 30.000 kuruştan sonra kalan 78.000 kuruşun faiziyle altı senede uygun taksitlerle ödenmesinin münasip olacağından bu şekilde gereğinin yapılması ve bu hususun Maliye Nezaretine havalesi 11 B 1312/8 Ocak 1895 tarihinde tezkire olunmuştur. Amasya Mevlevîhanesi şeyhinin zimmeti olan borcun ödenmesi hususunda Şûra-yı Devletten çıkan bu karar 23 Kanun-ı sani 1310/4 Şubat 1895 tarihinde Padişaha da sunulmuş ve onun tarafından da kabul edilmiştir⁸⁵⁸. Yukarıda ifade ettiğimiz Şeyh Mehmet Arif Efendi hakkında 4. rütbeden Mecidi Nişanı verilmesi talebi bu süreç içerisinde 24 Eylül 1311/ 6 Ekim 1895 tarihinde yeniden dile getirilmişse de incelediğimiz arşiv belgelerinde kabul edildiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır⁸⁵⁹.

2.7.1.5. Burdur Mevlevîhanesi'nin Tahsisâtının Düzenlenmesi

Hakkında kaynaklarda yeterince bilginin bulunmadığı mevlevîhanelerden birisi de Burdur Mevlevîhanesi'dir⁸⁶⁰. Ulu Cami'nin kible tarafında biraz daha aşağıda yer alan Burdur Mevlevîhanesi'nden günümüze hiç eser kalmamıştır⁸⁶¹. Ne zaman ve kim tarafından kurulduğu hakkında herhangi bir bilgimizin olmadığı Burdur Mevlevîhanesi'nin XIX. yüzyıldan önceki şeyhleri hakkında da yeterli bilgimiz yoktur. XIX. yüzyıl başlarında ise mevlevîhanenin taamiye ihtiyacının karşılanması amacıyla 10 Za 1214 / 5 Nisan 1800 tarihli dergâh şeyhi tarafından verilmiş olan dilekçeye göre mevlevîhane şeyhliği görevinde Elhac Ali Dede bulunmaktadır⁸⁶². 02 S 1272/ 14 Ekim 1855 tarihli bir diğer arşiv belgesinde ise Burdur Mevlevîhanesi şeyhi olarak Şeyh Mehmet Efendi'nin ismi geçmektedir⁸⁶³. XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise dergâh şeyhliğini Ali Rıza Dede yürütmektedir. Burdur Mevlevîhanesi postnişini Ali Rıza Efendi yazdığı dilekçesinde, mevlevîhaneye tahsis edilmiş olan aylık 450 kuruş taamiyenin bir emre dayanılmadan mahalli evkaf idaresince 300 kuruşa düşürüldüğünü ve dergâhın idaresinin zorlaştığından bahsederek taamiyenin eskiden olduğu gibi 450

⁸⁵⁸ BOA. İ. ML. D.N: 13, G.N: 1312/Ş-09

⁸⁵⁹ BOA. DH. MKT. D.N: 261, G.N: 44

⁸⁶⁰ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335.

⁸⁶¹ M. Sadık Akdemir, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2007/1, sy.18, s. 107.

⁸⁶² BOA. C. EV. D.N: 291, G.N: 14839

⁸⁶³ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 167, G.N: 10

kuruş olarak verilmesini istemiştir. Bu dilekçe üzerine mahalli yetkililerine durum sorulmuş ve neticede bu gibi taamiyelerden tenzilat yapılmasına dair bir karar olmadığı, çıraklık ve saire maaşlarından tenzilat yapılması hakkında daha önce yazılan genel tahrîrat üzerine bazı evkaf idarelerince taamiyelerden de yanlışlıkla tenzilat yapıldığı ifade edilmiştir. Mahalli evkaf idarelerinden verilen bilgide, müracaat olduğunda yapılan tenzilatın yine iade edildiğinden bahsedilmiştir. Bu açıklamalar üzerine tenzil edilen 150 kuruşun yeniden iadesiyle taamiyenin eskiden olduğu gibi aylık 450 kuruşa yükseltilmesi ve yapılan 150 kuruş zammında 1310/1894 senesi bütçesine zam ve ilave edilmesi Şûra-yı Devlet azaları tarafından münasip görülmüştür. Bu husus Padişah tarafından da uygun bulunarak 8 Ş 1312/ 4 Şubat 1895 tarihinde gereğinin yapılması emredilmiştir⁸⁶⁴.

2.7.1.6. İzmir Mevlevîhanesi'nin Taamiyesinin Düzenlenmesi

Daha önce Sultan Abdülmecit döneminde Padişahın da katkılarıyla kurulmuş olduğunu ifade ettiğimiz İzmir Mevlevîhanesi, yeni kurulmuş bir mevlevîhane olduğu için masraflarının karşılanabilmesi noktasında da devamlı sıkıntılar çekilmiş olan mevlevîhanelerden biridir. Aydın Vilâyeti valisi tarafından 18 Ra 1304/15 Aralık 1886 tarihinde gönderilen yazıda Sultan Abdülmecit Han'ın İzmir'de inşa ettirmiş olduğu mevlevîhaneye mal sandığından tahsis edilmiş olan 2412 kuruş taamiye bedelinin 1283/ (1866-67) yılında yapılan genel taksimatta müstesna tutulmuşken daha sonra yapılan düzenlemede taamiyenin 1716 kuruşa indirildiğini ifade edilmiştir. Mevlevîhaneye tahsis edilmiş olan ödenekte yapılan bu tenzilat mevlevîhanenin gelen giden misafirleri pek çok olduğu ve kalan taamiyesi yetmediği gibi başka bir geliri de olmadığı için gelip giden fakara ve dervişlerin yiyecek ihtiyaçlarının karşılanmasında birçok sıkıntı yaşanmasına sebep olmuştur. Aydın Valisi, geçen günlerde aynı durumda olan Bursa ve Kudüs Mevlevîhanesi postnişinlerinin dilekçeleri üzerine tayinât bedellerinin eski miktarlarına yükseltildiğini, aynı şekilde İzmir Mevlevîhanesi'ne tahsis edilmiş olan tayinât bedelinin eski miktarına yükseltilmesini istemiştir⁸⁶⁵. Valinin göndermiş olduğu bu dilekçe üzerine hazinenin içinde bulunduğu duruma nazaran 2 B 1304/ 26 Mart 1887 tarihinde tenzil edilen miktardan yalnızca bir kısmının iadesinin mümkün olduğu ifade

⁸⁶⁴ BOA. İ. EV. D.N: 9, G.N: 1312/Ş-06

⁸⁶⁵ BOA. İ. DH. D.N: 1029, G.N: 81070

edilmiştir. Taamiye bedelinin asli haline yükseltilmesi için ilerleyen dönemlerde hazinenin imkanları çerçevesinde gayret gösterilmesi hususunda da 15 Ca 1307/ 6 Şubat 1890 tarihinde irâde-i seniyye buyurulmuştur⁸⁶⁶. Ancak üç yıl sonrasına ait olan bu belgeden bu düzeltmenin çok geç yapıldığını anlıyoruz.

2.7.1.7. Bursa Mevlevîhanesi'nin Taamiyesinin Artırılması

Mevlevîhaneler içerisinde âsitâne olarak kabul edilen mevlevîhaneler içerisinde yer alan Bursa Mevlevîhanesi'nin⁸⁶⁷ taamiye bedelinde de tenzilâta gidilmiştir. Gerçekleştirilen bu tenzilat neticesinde dergâhın yönetiminde sıkıntıya düşen Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Şemseddin Efendi kaleme aldığı dilekçesinde Sultan Abdülaziz döneminde Galata Mevlevîhanesi emsal alınarak Bursa Mevlevîhanesi'ne tahsis edilen tayinâtın sonradan nakdi olarak verildiği ifade edilmiştir⁸⁶⁸. Mehmet Şemseddin Efendi, bu miktarın da birkaç defa indirim tabi tutularak verilmesi nedeniyle dergâhta bulunan fukaranın sıkıntı çekmekte olduklarından bahsederek tayinâtın asli haline getirilmesini talep etmiştir. Şemseddin Efendi'nin bu talebi üzerine gereğinin yapılması için Maliye Nezaretine tebligatta bulunulmuştur. Maliye Nezaretinden gelen cevapta ise dergâhın günlük, 10,5 kıyye 50 dirhem nân-ı adi ve yarım kıyye 100 dirhem nân-ı has, 9 kıyye et, aylık 279 kıyye 60 dirhem pirinç ve senelik 10 baş kurbanlık koyun aynı ve aylık 950 kuruş nakdi taamiyeleri olduğu belirtilmiştir. Tayinâtın her nasıl olduysa daha önceki teftişlerde kesilerek, daha sonra da aynı verilenlerin nakde çevrilerek 1282 senesi Mayıs ayının 10'undan itibaren aylık 2500 kuruş tahsis edildiğini ve bu miktardan da indirim gidildiği ifade edilmiştir. Bu durum üzerine 5 R 1300/13 Şubat 1883 tarihinde aynı olarak verilen tayinâtın eskiden olduğu gibi verilmesine devam edilmesi ve nakdi olarak verilen 950 kuruşun da nakden verilmesine devam edilmesi emredilmiştir⁸⁶⁹. Bununla birlikte yapmış olduğu güzel hizmetlerden dolayı 5 N 1319/ 16 Aralık 1901 tarihinde Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Şemseddin Efendi'ye üçüncü rütbeden bir Mecidi Nişanı da verilmiştir⁸⁷⁰.

⁸⁶⁶ BOA. İ. DH. D.N: 1168, G.N: 91325

⁸⁶⁷ Mehmed Şemseddin, s. 495-517; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 181.

⁸⁶⁸ BOA. İ. DH. D.N: 868, G.N: 69417

⁸⁶⁹ BOA. İ. DH. D.N: 876, G.N: 69900

⁸⁷⁰ BOA. İ. TAL. D.N: 268, G.N: 1319/N-10

Sultan Abdülhamit döneminde mevlevîhanelere yapılan tevcihler, tanınan vergi muafiyetleri ve tahsis edilen tayinâtlar yanında mevlevîhanelerde şeyh bulunan kişilerin hayatlarında kendilerine tahsis edilmiş olan maaş vb. ödemelerin de vefatlarından sonra yerlerine geçen evlatlarına veya diğer meşayihe tahsis edildiği söz konusudur. Yine zaman zaman mevlevîhane şeylerinin istidaları neticesinde maaşlarına zam yapıldığı durumlar da olmuştur. Bu konuda yapılan yardımlar ve tevcihleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

İlk olarak Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhinin kesilen maaşının yeniden tahsisi dile getirilebilir. Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Efendi'nin maaşı olan 1152 kuruş daha önce Meclis-i Mebusan kararıyla kesilmişti. Ancak bu gibi kesilen maaşların araştırılarak ihtiyacı görülenlere eskiden olduğu gibi ödenmesi yine Meclis-i Mebusan kararından olduğu için Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin de geliri yetersiz olduğu anlaşıldığından dolayı 15 C 1302/ 1 Nisan 1885 bu maaşın küsuratları ile beraber tahsisi kararlaştırılmıştır⁸⁷¹.

Yine Musul Mevlevîhanesi Şeyhi Salih Efendi'nin 1 Kanun-ı sani 1293/ 13 Ocak 1878 tarihinde vefat etmesi üzerine dergâha kayd-ı hayat şartıyla verilmekte olan buğday vb. yıllık verilen yardımların kesilmesi üzerine dergâhın kapanma tehlikesi söz konusu olmuştur. Bu ihtimalin bertaraf edilmesi için kesilmiş olan bu buğdayın dergâhın taamiyesine sarfedilmek üzere dergâh şeyhi Mehmet Hamdi Dede Efendi'ye tevcih edilmesinin istenmesi üzerine Şûra-yı Devletten de bu minvalde karar alınmış ve 4 N 1297/ 10 Ağustos 1880 tarihinde tayinâtın Şeyh Mehmet Hamdi Dede'ye tevcih uygun görülmüştür⁸⁷².

Bu dönemde Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin maaşına da zam yapılması söz konusudur. Daha önce ifade ettiğimiz üzere Annesi Nevnihal kadından münhal olan 41,5 kuruş ve amcası Mehmet Arif Dede'den kalan 83 kuruş, toplam 124,5 kuruş maaş 20 R 1303/ 26 Ocak 1886 tarihinde Şeyh Ali Rıza Dede'nin maaşına zam olarak eklenmiştir⁸⁷³. Yine bunlara ek olarak Ali Rıza Efendi'ye, 21 L 1303/ 23 Temmuz 1886 tarihinde amcası Mehmet Arif Dede'nin vefatıyla münhal olup Evkaf

⁸⁷¹ BOA. İ. ŞD. D.N: 73, G.N: 4317

⁸⁷² BOA. İ. ŞD. D.N: 51, G.N: 2582

⁸⁷³ BOA, İ. DH. D.N: 976, G.N: 77081

Hazinesinden verilen aylık 44 kuruş, Maliye hazinesinden verilmekte olan aylık 90 kuruş ile üç ayda bir verilen 73,5 kuruş olmak üzere toplamda 158,5 kuruş maaş daha tahsis edilmiştir⁸⁷⁴.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin maaşına yapılan bu eklemelerden sonra yine Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin hücrenişinlerinden Osman Nuri Dede'de aylık 100 kuruş maaş isteğinde bulunmuştur. Osman Nuri Dede'nin bu isteği de Hazine-i Hassadan verilmek üzere 15 S 1311/28 Ağustos 1893 tarihinde kabul edilmiştir⁸⁷⁵.

Dünya genelinde, devletlerin, devletin varlığı, birliği, bütünlüğü ve gelişiminde üstün gayret, hizmet ve özveri ile çalışarak önemli başarılar kazanan ve bu başarılarıyla toplumu etkileyen kişilere verilen nesnel bir sembol olan nişanlar⁸⁷⁶ Osmanlı Devleti'nde de kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan nişan, 1839 yılında Sultan Abdülmecit'in hükümdar olmasıyla iyice yerleşmiş ve nizamnameye bağlanarak beratları ile verilmeye başlanmıştır⁸⁷⁷. Sultan Abdülhamit döneminde içinde bulunulan konum itibariyle siyasi anlamda olsun, sosyal anlamda olsun yararlılık gösteren Mevlevî müntesiplerine ve mevlevîhane şeyhlerine de çeşitli dereceden liyâkat nişanları verilmiştir. Bu gösterilen yararlılıklar ve hizmetler çok farklı alanlarda olabilmektedir. Mesela Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Eşref Efendi, Edirne'de bulunan kur'a ve redif erleri muayene meclislerinde bulunmuş ve faydalı hizmetler ifa etmiştir. Şeyh Ali Eşref Efendi'nin yapmış olduğu bu hizmetler esnasında işin bitmesine kadar çalışmasına devam ederek güzel hizmette bulunması üzerine, taburda görev yapan, tabur katibi, ilgili yüzbaşılar, binbaşılar ve teğmenlerden oluşan 12 asker tarafından 2 Mart 1297/14 Mart 1881 tarihinde nişan-ı âli ile taltif edilmesi isteğiyle bir mazbata kaleme alınarak imzalanmıştır. Kaleme alınan bu mazbata, Harbiye Nezaretinde ilgili kalemlerde işlem görmüş ve daha sonra Ali Eşref Efendi'ye 3. rütbeden Mecidi Nişanı⁸⁷⁸ verilmesi 5 C 1298/ 5 Mayıs 1881 tarihinde Padişah tarafından da uygun görülmüştür⁸⁷⁹.

⁸⁷⁴ BOA, İ. DH. D.N: 996, G.N: 78655

⁸⁷⁵ BOA. Y. MTV. D.N: 82, G.N: 139

⁸⁷⁶ Eralp, s. 683.

⁸⁷⁷ Eralp, s. 684. Mecidi Nişanı için bkz. s. 127 dipnot 380.

⁸⁷⁸ Mecidi Nişanı beş dereceli olarak 1851 yılında çıkarılmıştır. Bkz. Eralp, s. 684.

⁸⁷⁹ BOA. İ. DH. D.N: 828, G.N: 66707

Sultan Abdülhamit döneminde nişan-ı âli ile taltif edilen tek mevlevîhane şeyhi Ali Eşref Efendi değildir. Bu dönemde birçok mevlevîhane şeyhine nişanlar verilmiştir. Bunları sıralayacak olursak; 11 Ş 1314/ 15 Ocak 1897 tarihinde Gelibolu Mevlevîhanesi Şeyhi Burhanettin Efendi'ye 3. rütbeden Mecidiye nişanı verilmesi,⁸⁸⁰ İzmir Mevlevîhanesi şeyhi Nurettin Efendi'nin 28 Ra 1314/6 Eylül 1896 tarihinde 3. rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edilmesi,⁸⁸¹ Yine Halep Mevlevîhanesi'nde şeyh olan Vacid Dede'nin yerine Halep Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin edilmiş olan Amil Çelebi'nin 3. rütbeden olan Mecidi Nişanının Halep Valisi tarafından Sadarete ve Meşihate 6 L 1312/ 2 Nisan 1895 tarihinde yazılan yazılar neticesinde 5 Z 1312/30 Mayıs 1895 tarihinde 2. rütbeye değiştirilmesi,⁸⁸² yine 10 Ra 1318/ 8 Temmuz 1900 tarihinde Halep Mevlevî şeyhi Mustafa Muzaffer Dede'ye 4. rütbeden Mecidi Nişanı verilmesi,⁸⁸³ Kerkük Mevlevîhanesi şeyhi Hamdi Efendi'ye 20 Haziran 1302/ 2 Temmuz 1886 tarihinde 5. rütbeden Mecidi nişanı ihsan edilmesi,⁸⁸⁴ daha sonra Hamdi Efendi'nin 5. rütbeden olan bu nişanı 21 N 1304/13 Haziran 1887 tarihinde 4. rütbeden Nişan-ı Osmani'ye⁸⁸⁵ çevrilmiştir⁸⁸⁶. Yine Kerkük Mevlevî Şeyhi Haydar Efendi'de yapmış olduğu hizmetlerden dolayı 9 Za 1312/ 4 Mayıs 1895 tarihinde 5. rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edilmiştir⁸⁸⁷. Midilli Mevlevîhanesi Şeyhi Nazif Efendi'ye de ifa ettiği hizmetler dolayısıyla Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi tarafından 3. rütbeden Mecidi Nişanı verilmesi teklif edilmiş ve bu teklif te kabul edilerek 4 M 1317/ 15 Mayıs 1899 tarihinde Şeyh Nazif Efendi'ye 3. rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir⁸⁸⁸. II. Abdülhamit döneminde daha sonra Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olduğunda bir statü yarışına girip, II. Abdülhamit'e muhalif bir tutum sergileyecek olan Manisa Mevlevîhanesi şeyhi Abdülvahid Çelebi Efendi'ye de 18 B 1305/ 31 Mart 1888 tarihinde 2. rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir⁸⁸⁹. Yine Ankara Valisi Abidin Paşa 27 Ş 1304/ 21 Mayıs 1887 tarihinde yazdığı tahriratında Ankara Mevlevîhanesi şeyhi Abdullah Besim Efendi'nin oğlu Hüsameddin Efendi'nin dirayet ve liyakâtından bahsederek taltif edilmesi için

⁸⁸⁰ BOA. İ. TAL. D.N: 108, G.N: 1314/Ş-30

⁸⁸¹ BOA. İ. TAL. D.N: 103, G.N: 1314/Ra-136

⁸⁸² BOA. İ. TAL. D.N: 80, G.N: 1312/Z-037

⁸⁸³ BOA. İ. TAL. D.N: 217, G.N: 1318/Ra-17

⁸⁸⁴ BOA. İ. DH. D.N: 1011, G.N: 79849

⁸⁸⁵ Nişan-ı Osmani, Sultan Abdülazi döneminde dört dereceli olarak düzenlenmiştir. Eralp, s. 684.

⁸⁸⁶ BOA. İ. DH. D.N: 1033, G.N: 81400

⁸⁸⁷ BOA. DH. MKT. D.N: 370 G.N: 77

⁸⁸⁸ BOA. İ. TAL. D.N: 175, G.N: 1317/M-19

⁸⁸⁹ BOA. İ. DH. D.N: 1073, G.N: 84216

kendisine rütbe-i salise tevcih edilmesini istemiştir. Aradan geçen dört aylık süre zarfında kendisine herhangi bir cevap gelmemesi üzerine 20 Z 1304/8 Eylül 1887 tarihinde yeniden bir tahrîrat kaleme alarak rütbe-i salise isteğini yenilemiştir. Bu ikinci tezkire üzerine 27 Kanun-ı evvel 1303/9 Ocak 1888 tarihinde Padişah tarafından gereğinin yapılması emri verilmiştir⁸⁹⁰.

Sultan Abdülhamit döneminde mevlevîhanelerin tayinâtları ve tamiratları ile ilgilenildiği gibi diğer müştemilatlarında görülen eksikliklerde giderilmeye çalışılmıştır. Galata Mevlevîhanesi şeyhi Atâullah Efendi 30 Ca 1300/ 8 Nisan 1883 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde, Galata Mevlevîhanesi avlusundaki türbesinde medfun bulunan Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmail Ankaravî hazretlerinin sandukaları üzerine örtülmüş bulunan Kabe örtüsünün her nasıl olduysa geçen günlerde çalınmış olduğunu ifade ederek merhumun türbesine konulmak üzere Hazine-i Hümayûndan veya uygun bir yerden yeterli miktar örtünün kendisine verilmesini niyaz etmiştir. Şeyh Atâullah Efendi'nin bu isteği üzerine 9 C 1300/ 17 Nisan 1883 tarihinde Ravza-yı Mutahhara'dan kaldırılmış olup Medine'den gelen kutsal emanetler hazinesinde bulunan puşideden münasip miktarının Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmail Ankaravî hazretlerinin sandukaları üzerine örtülmesi için gönderilmesi emredilmiştir⁸⁹¹.

2.7.3. Abdülhamit Döneminde Mevlevîlerle İlgili Adli Vakalar

Osmanlı toplum hayatına baktığımızda tasavvuf erbâbının da gündelik hayatlarını sürdürürken çeşitli hadiselerle karşı karşıya kalmaları ve yaşanan bu hadiselerin ilgili makamlara aksetmeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu durum Mevlevîlik tarîkatı mensupları içinde geçerlidir. Şeyh aileleri ve mevlevîhanelerde bulunan dervişlerin sosyal yaşam içerisinde gerek kendi aralarında gerekse devlet görevlileri veya yöre halkı ile aralarında bazı sorunlar yaşanmıştır. Daha önce örneklerini verdiğimiz üzere benzeri durumlar Sultan II. Abdülhamit döneminde de sıklıkla tekrar etmiştir. Bu dönem ile ilgili olarak incelediğimiz arşiv vesikalarında Mevlevîlerle ilgili olarak merkezi hükümete intikal eden birçok hadiseye tesadüf olunmaktadır. Bunun yanında Sultan II. Abdülhamit, özellikle şehzade V. Reşat'ın Mevlevî olması nedeniyle

⁸⁹⁰ BOA. İ. DH. D.N: 1061, G.N: 83272

⁸⁹¹ BOA. Y. PRK. HH. D.N: 10, G.N: 40

İstanbul'daki Mevlevî şeyhlerini de kontrol altında tutmaya çalışmış ve faaliyetlerinden hafiyeleri ve resmi görevliler aracılığıyla haberdar olmuştur. Esasında Sultan Abdülhamit'in şehzadelik yıllarında Mevlevîlerle arası iyi idi. Zaman zaman Sultan Abdülmecit'le ya da yalnız olarak Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gitmiştir⁸⁹². Tahta geçmesi esnasında da fetvanın gecikmesi nedeniyle ortaya çıkan tereddütün izâle edilmesinde Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'nin önemli bir rolü olmuştu⁸⁹³. Mesnevi okutmakla görevlendirdiği⁸⁹⁴ Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede ile başlangıçtaki bu iyi ilişkiler ileride bozulmaya yüz tutmuştur. 3 Ca 1297/ 13 Nisan 1880 tarihli bir belgeden Sultan Abdülhamit'in Osman Selahaddin Dede hakkındaki bazı iddiaların araştırılması emri verdiğini ve bu iş için kurulan komisyonun sunduğu raporda meselenin oldukça önemli olduğu ve soruşturmanın genişletilmesinin uygun olduğu ifade edilmektedir⁸⁹⁵. Şimdilik soruşturmanın ne şekilde sonuçlandığına dair bir bilgimiz yoktur. Osman Salahaddin Dede'nin 15 L 1302 /28 Temmuz 1885 tarihinde yazmış olduğu dilekçesinde, Sultan Abdülhamit'in cülusunun başlangıcında nail olduğu iltifatlardan dolayı teşekkür ettikten sonra Mesnevî anlatmak üzere görevlendirildiğini ve bu görevi yerine getirmek için gayret ve ihtimamla çalıştığını ifade etmiştir. Osman Salahaddin Dede, kendi işleriyle meşgul olduğu halde bazılarının Padişah aleyhinde sözler söylediği şeklinde hakkında iftira attıklarını ve bu durumun kendisine korku ve endişe verdiğini ifade etmiştir. Dede, kendisine verilen görevi yerine getirmekle ilgilendiğini ve adeta uzlete çekildiğini, iki seneden beridir yakalanmış olduğu şiddetli hastalıktan dolayı da yatağa esir düştüğünden bu uzletin zaruri olduğunu ifade etmiştir. Bu hale rağmen vazifesini yerine getirme hususunda gaflet göstermediğine şahitlerin bulunduğunu, bu esnada herhangi bir vesile ile kesinlikle olumsuz bir muamelede bulunmadığını ve kötü sözler sarfetmediğini yinelemiştir. Osman Salahaddin Dede, hakkında bu şekilde söylentiler çıkmasının kendisini çok üzdüğünü, hakkında isnad edilen suçların iftira olduğu ve ulu'l emre itaat etmenin gerekliliği gibi hususları tekrar ettikten sonra hakkındaki suçlamalardan dolayı affını talep etmiştir⁸⁹⁶. Osman Salahaddin Dede'nin yazmış olduğu bu mektuptan kendisine hangi suçlamaların isnad edildiğini net bir şekilde

⁸⁹² Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 151.

⁸⁹³ Ölmez, s. 362.

⁸⁹⁴ BOA. Y. EE. D.N: 14, G.N: 130

⁸⁹⁵ BOA. Y. EE. D.N: 75, G.N: 15

⁸⁹⁶ BOA. Y. EE. D.N: 14, G.N: 130

anlayamasak da kendisine atfedilen suçların özellikle Midhat Paşa ile olan ilişkisi ve yönetim aleyhine sarfedilen sözler nedeniyle kaynaklandığını söyleyebiliriz. Sultan Abdülhamit'in Mevlevîler üzerindeki kontrolü sadece mevlevîhane şeyhleriyle sınırlı kalmamış şeyh ailelerinin de yapmış oldukları faaliyetler vs. rapor edilmiştir. Mesela Osman Salahaddin Dede'den sonra Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini olan Celaleddin Efendi'nin kardeşi Şeyh Kemal Efendi'nin bazı özel işlerinin halletmek için Bandırma yoluyla Balıkesir'e gittiği de Zaptiye Nazırı tarafından 28 Temmuz 1310/ 9 Ağustos 1894 tarihinde rapor edilmiştir⁸⁹⁷.

II. Abdülhamit döneminde İstanbul mevlevîhaneleri için sürdürülen bu baskılar, özellikle Yenikapı Mevlevîhanesi'nin kontrol altında tutulması Osman Salahaddin Dede'nin vefatından sonra daha da artış göstermiştir. Osman Salahaddin Dede'den sonra postnişin olan oğlu Celaleddin Dede, bu baskıdan oldukça muzdarip olmuştur⁸⁹⁸. Özellikle mevlevîhanede gerçekleştirilen mevlid-i şerif kıraati gibi programlar mümkün olduğunca engellenmeye çalışılmış buna muvaffak olunamadığı hallerde de aşağıda liste halinde verdiğimiz üzere mevlid-i şerif programına katılan kişiler saraya rapor edilmiştir⁸⁹⁹.

Mehmet Ziyâ, böyle bir kandil gecesini okutulması düşünülen mevlid-i şerifi engelleme girişimini şu şekilde aktarır;

“Şeyh Osman Efendi'nin irtihalinden bir müddet sonra, bir kandil gecesini ber- mu'tad mukabele icrasından sonra merhum-ı müşarüniyleh namına mevlid-i şerif kıraat ettirilmesi karargâr olur, fakat zamanın hali malum olduğundan, işi dağdağaya vermemek için suret-i mahsusada davetiye yazılmaz; Şeyh Efendi ile biraderleri Hacı Kemal Efendi'den ve damatları Muhyittin Bey'den maada, kimsenin mevlit okunacağından malûmatı olmaz. Çarşamba günü akşamı, gece saat iki raddelerinde, dergâha şahsı meçhul biri gelir. Biraz oturduktan sonra, Şeyh Efendi'yi görmek arzu eylediğini söyler; Efendi biraz rahatsız olduğundan harem dairesine girmiş olduğu halde, verilen malumat üzerine, tekrar çıkarlar ve saraydan gönderildiği bilâhare anlaşılınan memur ile görüştüğünden sonra, hilaf-ı mu'tad hiçbir şey yapılmayacağından bahis ile Şeyh Efendi tarafından yazılan tezkere

⁸⁹⁷ BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 13, G.N: 70

⁸⁹⁸ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 175.

⁸⁹⁹ BOA. Y. MTV. D.N: 68, G.N: 126

mumayünileyhe tevdi' edilir, o da çıkar gider. Bu zatı müteakip, ol vakit Zaptiye Nezaretinde bulunan Nazım Paşa gelir ve Şeyh Efendi ile mülakat eder. Bu mevlid meselesi Saray-ı Hümayun'a ne derece mübalağakarane ve hainane bir surette aksettirilmiş ki, bir gecede bir birini müteakip dört- beş memur tekkeye vürüt etmiştir.

Nazım Paşa, Şeyh Celal Efendi ile görüştüğü esnada, dergâhta kandil gecesi yirmi sofrta tertip ve ihzar edilmiş olduğunu ve mevlit okunacağını ve bu münasebetle bir çok zevat davet edildiğini istihbarına binaen söylemesi üzerine Şeyh-i Mağfur, itidal-i demle, “Yanlıştır, daha ziyade olacak, pek iyi bilmiyorum ama biraderi çağırırım, dergâhın aşçıbaşı olmak münasebetiyle doğrusunu o bilir, kendisinden sorarım, fakat herhalde kırk sofradan aşığı olmasa gerek!” demesiyle Paşa, “Aman ne diyorsunuz, nasıl olur, kale haricinde, تنها bir yerde bu kadar halk nasıl toplanır?” diye mukabele edince, Şeyh Efendi hazretleri, “ Bu dergâhı padişahımızın ecdadı it'am-ı fukara için açmışlardır. Leyali-i mübarekede buraya taam için gelenler civar mahallatta sakin bir takım fukara ve zuafadır. Kapamak elimden gelmez, ben tekke şeyhi olmak sıfatıyla gelenlere gidin diyemem. Ama Padişah Hazretleri irade buyurlarsa kendileri kapatırlar; birde inzibattan filan da ben mesul olamam; siz zaptiye nazırı olmak sıfatıyla o ciheti düşünürsünüz; o, hükümetin bileceği iştir..” cevabını verir.

Paşa bu sözler üzerine, herhalde mevlid-i şerifin okutturulamayacağını suret-i katiyede ihtar ile avdet eyler. Nazım Paşa'nın avdetini müteakip Serhafiye Ahmet Paşa gelir. Bu zat, Şeyh Efendi ile hin-i mülakatta bâ-irade-i seniye geldiğini ve kendisine tebliğ olunan iradede, mu'tad veçhile yapılacak şeylere kat'iyen müdahale etmemesi, ancak hilaf-ı mu'tad bir şey yapılacağı takdirde mümana'at eylemesi lüzumu emir ve ihtar edilmiş olduğunu söyler. Kendisine verilen cevapta, kandil geceleri it'am-ı fukara vü dervişan ve mukabele icrası öteden beri mu'tad olduğu ve okunacak mevlit de Şeyh Efendi'nin pederleri merhum Osman Efendi namına ve suret-i hususiyede kiraat ettirileceği ve hariçten kimse davet olunmadığı beyan edilmiş olduğundan Ahmet Paşa, “Madem ki bana tebliğ olunan iradede mu'tad veçhile yapılacak şeylere müdahale olunmaması kat'iyen emredilmiştir, şu halde mevlidi de okutursunuz; ben şimdi Zaptiye Dairesi'ne gidip Nazım Paşa ile birleşerek raporumuzu müşterek yazıp takdim edeceğiz; Efendimiz avdetimi bekliyor, bana öyle ferman buyurdular” der. Şeyh Efendi ise, Zaptiye Nazırının yarım saat evvel men ettiği mevlidi resmi bir iş'ar olmayınca okutamayacağını ve çünkü kendileri resmi, hükümet memuru olmadıklarından bu hususta mazur olduklarını ifade edince Paşa, “Yok yok, mevlidi okutacaksınız, size resmen tezkere de gelecektir” deyip avdet eder.

Ertesi akşam, yani Perşembe günü akşamı da o tarihte polis müdürlüğünde bulunan ve bilahare Isparta Mutasarrıflığından infisal eden Hüsnü Bey gelir. Hüsnü Bey, Şeyh Celalettin Efendi hazretlerine hürmet-i mahsusası olduğundan ve hasbü'l-vazife o gece dergâha gelenlerin esamisini yazmaya mecbur bulunduğu ve kendisinin mazur tutulmasından bahis ile dergâhın cümle kapısına nazır cihette bir oda tahsisini rica eder ve der ki, “ Ben memurlarımı icap eden noktalara ikame ettim, onlar da vazifelerini icra edecekler.” Ve fi'lhakika o gece vazifesini ifa eyler⁹⁰⁰.

Yukarıda izah ettiğimiz gerekçelerle mevlevîhanelerin kontrol altında tutulmasına dair arşiv belgelerine de yansıyan birçok örnek mevcuttur. Zaptiye Nezaretinden gelen 30 Eylül 1308/ 13 Ekim 1892 tarihli bir yazıda Adile Sultan tarafından gelecek Cuma günü Galata Mevlevîhanesi'nde Mevlid-i Şerif okunmasına davet edilen kişilerin listesi verilmiş ve okunacak mevliden dolayı da Zaptiye Nezaretinden özel bir memurun bulundurulacağı ifade edilmiştir⁹⁰¹. Bu verilen isim listesine baktığımızda Galata Mevlevîhanesi'nde okutulacak olan bu Mevlid-i Şerif'e İstanbul'daki farklı tarîkatlara ait birçok dergâh şeyhi ile devletin çeşitli kademelerinde görev yapmış kişilerin katıldığını ifade edebiliriz. Mevlid-i Şerife katılan zevatın isim listesine baktığımızda şu isimlerden oluşmaktadır;

“Sabık Halep valisi Hasan Paşa, Kapudan-ı esbak Vesim Paşa, Şûra-yı Devlet azasından Rıza Bey, Sicil-i Ahval Komisyonu reisi Ali Rıza Efendi, Teşrifât-ı Divan-ı Hümayûn Ferruh Efendi, Ramiz Paşa, Evkaf-ı Hümayûn Nezaret-i Celilesinden bazı memurin, Defter-i Hakâni Nezaret-i Celilesinden bazı memurin, Beyoğlu Mutasarrıflığından bazı memurin, Altıncı Daire-i Belediye Müdiriyetinden bazı memurin, Kasımpaşa Mevlevîhanesi postnişini, Hüsameddin Uşşakî postnişini, Ebu'r-Rıza Bedevi postnişini, Ciğirim Dede Dergâhı postnişini, Çürüklük postnişini, Kadirîhane postnişini, Keşfi Cafer Efendi postnişini, Cihangiri Hasan Efendi postnişini, Yahya Efendi dergâhı postnişini, Bahariye Mevlevîhanesi postnişini, Taşlıburun postnişini, Şah Sultan Postnişini, Hasip Efendi postnişini, Kaşgari Abdullah Efendi postnişini, Şeyh Murad postnişini, Kalenderhane dergâhı postnişini- Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini, Hazret-i Sünbül Sinan postnişini, Merkez efendi postnişini, Ramazan Efendi postnişini, Nureddin Cerrahi postnişini, Safveti Paşa Dergâhı

⁹⁰⁰ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 175-177.

⁹⁰¹ BOA. Y. MTV. D.N: 68, G.N: 126

*postnişini, Olanlar Dergâhı postnişini, Kubbe dergâhı postnişini, Kuvvecilerde Abdüsselam postnişini, Başmak-ı şerif postnişini, Âbid Çelebi Dergâhı postnişini, Üsküdar Mevlevîhanesi postnişini, Nasuhi dergâhı postnişini, Hazreti Haşim postnişini, Şeyh Hafız dergâhı postnişini, Selimiye dergâhı postnişini”*⁹⁰².

Yukarıda verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi kontrol altında tutulan veya gelip gidenlerin belirlendiği tek dergâh Galata Mevlevîhanesi değildir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Konya Mevlânâ Dergâhı ile merkezi hükümet arasında bir iletişim vasıtası haline gelip, siyasi konularda etkin bir hale gelen Yenikapı Mevlevîhanesi de bu kontrol ve denetimlerden nasibini almıştır. Mesela Zabtiye Nazırı tarafından 11 Mart 1307/ 23 Mart 1891 tarihinde yazılan bir yazıda Berat Gecesi olması nedeniyle Yenikapı Mevlevîhanesi’nde verilecek olan yemeğe davet edilmiş olan misafirlerin listesinin gönderilmesi ve zaptiyece gerekli muamelenin yapılması görevlilere tebliğ edilmiştir⁹⁰³. Yine Zaptiye Nezaretinden yazılan 5 B 1309/ 4 Şubat 1892 tarihli bir başka yazıda Regaib kandili münasebetiyle Yenikapı Mevlevîhanesi ve Merkezefendi dergâhında yatsıdan sonra mukabele ve deveran olacağı ve dışarıdan kimsenin bulunmayacağı haber alınmış olduğundan zabitan ve özel memurlar bulundurulacak dikkatli davranılması emredilmiştir⁹⁰⁴.

Yukarıda örneklerini vermiş olduğumuz denetlemelerle, Mevlid-i şerif ve diğer programlara katılanların kimler olduğu ne kadar sürdüğü gibi bilgilerin toplanması ve istihbarat çalışmaları sürekli hale gelmiştir. Öyle ki yukarıda verdiğimiz örneklere ek olarak aşağıda görüleceği üzere mevlevîhanelerde mübarek gün ve gecelerde düzenlenen Mevlid-i şerif ve diğer programa katılan zevatın belli başlıları isim isim tespit edilmiş ve neler yaptıkları vs. aktarılmıştır. Bunlara örnek teşkil etmesi açısından ve mevlevîhanelerdeki bu programlara iştirak eden farklı kesimlerden insanların bilinmesi açısından aşağıdaki bilgileri ve isim listelerini gösterebiliriz.

Adile Sultan’ın, Beyoğlu’nda Galata Mevlevîhanesi’nde 21 Ra 1312/22 Eylül 1894 tarihinde okuttuğu Mevlid-i şerife Adile Sultan’ın Başağası Kamil Ağa ve 500’ü aşkın ahalinin katıldığını bildiren bir jurnal şehremini tarafından kaleme alınmıştır. Jurnalde

⁹⁰² BOA. Y. MTV. D.N: 68, G.N: 126

⁹⁰³ BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 7, G.N: 87

⁹⁰⁴ BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 9, G.N: 72

Mevlid-i şerifin sonunda Ebur'r-rıza Dergâhı Şerifi postnişini Şeyh Nureddin Efendi tarafından Padişaha sıhhatli ve uzun ömürler dileyen bir dua çevrildiği ve bütün katılanlar tarafından amin denildiği, herhangi bir olumsuz durumun gerçekleşmediği ifade edilmiştir. Mevlid-i Şerifte hazır bulunan şeyhlerin ve bazı kişilerin isimleri de jurnale eklenmiştir. Bu listeye göre mevlidde hazır bulunan kişiler şunlardı;

“Kulekapısı Mevlevîhanesi Şeyhi Atâullah Efendi
Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Efendi
Bahariye Mevlevîhanesi Şeyhi Hüseyin Efendi
Üsküdar Mevlevîhanesi Şeyhi Halid Efendi
Beşiktaş'ta Yahya Efendi Tekkesi Şeyhi Efendi
Beylerbeyi sakinlerinden Şeyh Hamil Efendi
İstanbul'da Tatlıkapı sokağı dergâhı şeyhi Yahya Efendi
Üsküdar Yeniçeşme Şeyhi Efendi
Adile Sultan'ın Başağası Kamil Ağa
*Beyoğlu Jandarma Alaybeyi Hüseyin Bey*⁹⁰⁵

Yine Zaptiye Nazırı tarafından yazılmış olan bir başka yazıda 31 Temmuz 1314/ 12 Ağustos 1898 tarihinde Galata Mevlevîhanesi'nde bir Mevlid-i şerif okutulduğu ifade edilmiş ve mevlide katılanların da isimleri verilmiştir⁹⁰⁶. Bu listeye de bakacak olursak aşağıdaki gibidir.

“Meclis-i meşayih reisi Tarîkat-ı Aliye-i Kadiriyyeden Şeyh Ahmet Muhiddîn efendi
hazretleri
Meclis-i meşayih azâsından ve tarîkat-ı aliye-i Sünbülüyyeden Şeyh Ahmet Efendi
Meclis-i meşayih azâsından ve tarîkat-ı aliye-i Sünbülüyyeden Şeyh Rıza Efendi
Meclis-i meşayih azâsından ve tarîkat-ı aliye-i Sünbülüyyeden Şeyh Nuri Efendi
Sofiler dergâh-ı postnişini tarîkat-ı aliye-i Şabaniye'den Şeyh Yakup Efendi
Tarîkat-ı Aliye-i Kadiriyyeden Şeyh Beşir Efendi
Tarîkat-ı aliye-i Rıfâiyyeden Şeyh Rıza Efendi
Tarîkat-ı aliye-i Rıfâiyyeden Şeyh Rıza Aydın Efendi
Tarîkat-ı aliye-i Rıfâiyyeden Şeyh Rıza Hazım Efendi

⁹⁰⁵ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzâtı (Bundan sonra Y. PRK. ŞH. olarak geçecektir.)
D.N: 5 G.N: 29

⁹⁰⁶ BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 21, G.N: 73

Tarîkat-ı Aliye-i Şabaniyeden Şeyh Ahmet Vasıf Efendi

Tarikat-ı Aliye-i Celvetiyeden Şeyh Galib Efendi

Sicill-i ahval komisyonu reis-i esbakı Rıza Efendi hazretleri

Askeri tekâüd sandığı nazır-ı sabıkı Senih? Efendi hazretleri

*Cemiyet-i rüsûmiye azasından Hüsnü Bey*⁹⁰⁷

Bu dönemde İstanbul'da yukarıda ifade ettiğimiz gibi mevlevîhane şeyhleri kontrol altında tutulup faaliyetleri izlenirken taşradaki mevlevîhaneler içinde benzeri durumlar söz konusudur. Bu bağlamda İzmir Mevlevîhanesi şeyhi Nuri Efendi'nin de hükümet aleyhine olumsuz faaliyetlerde bulunduğu iddiası söz konusudur. Bu iddialar neticesinde 04 Ca 1317/ 10 Eylül 1899 tarihinde İzmir Mevlevîhanesi şeyhi Nuri Efendi ile Abdülhalim Memduh, Tokadizâde Şekip, Hizmet Gazetesi imtiyaz sahibi doktor İbrahim Edhem ve başyazarı Nevzat Efendilerin Bitlis'e, dava vekili Hasan, Emlak Kalemi katiplerinden Mahmut, Muhassıl Ahmet ve Muhasip Cevdet Efendilerin Kastamonu'ya sürülmeleri emri verilmiştir⁹⁰⁸. Bu bilgilerden yola çıkarak Sultan Abdülhamit'in devlet içerisindeki diğer kesimlerde olduğu gibi tasavvuf erbabının da neler yaptığını, neler konuştuğunu, fikriyatını öğrenme hususunda gayret göstermiştir. İstanbul'daki mevlevîhanelerde düzenlenen Mevlid-i şeriflere katılanların saptanması, mevlevîhanelerde yapılan programın akışı gibi bilgilere sahip olmak istemesini o dönemde özellikle şehzade V.Murat'ın Mevlevîliğe mensup oluşuna bağlayabiliriz. Yine aşağıda detaylı sebeplerini açıklayacağımız üzere, yüzyılın sonlarına doğru Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olan ve Manisa Mevlevîhanesi şeyhliği esnasında hakkında verilmiş olan mahkumiyet cezasını affettiği Abdülvahid Çelebi'nin merkezi hükümete karşı muhalif tavrına bağlayabiliriz. Yukarıda verilen bilgilere ek olarak özellikle taşradaki bazı mevlevîhanelerde ortaya çıkan hadiseler başlıklar halinde aşağıda verilmiştir.

2.7.4.1. Manisa Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülvahid Çelebi'nin Affedilmesi

II. Abdülhamit döneminde saray ile Mevlevîlik mensupları arasındaki ilişkiler noktasında belirleyici konumda olan kişilerden birisi de Sultan Abdülhamit döneminin

⁹⁰⁷ BOA. Y. PRK. ZB. D.N: 21, G.N: 73

⁹⁰⁸ BOA. İ. HUS. D.N: 77, G.N: 1317/Ca-14

en önemli Konya Mevlâna Dergâhı şeyhlerinden olup, alevimesrep kişiliğiyle de tanınan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin son oğlu Abdülvahid Çelebi'dir⁹⁰⁹. Abdülvahid Çelebi, Çelebilik görevinden evvel adet olduğu üzere Manisa Mevlevîhanesi'nde şeyhlik yapmıştır. Abdülvahid Çelebi, Manisa Mevlevîhanesi'ne şeyh olmadan önce, büyük kardeşi Mahmut Sadreddin Çelebi'nin kölesi Yaver'i Ocak-Şubat 1877 tarihlerinde meydana gelen bir kavga neticesinde yaralamıştır. Bu olay üzerine Abdülvahid Çelebi Efendi'nin hakkında herhangi bir şikayet olmamasına rağmen üç sene kürek cezası almıştır. Abdülvahid Çelebi'nin almış olduğu bu ceza üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mustafa Safvet Çelebi, 3 S 1300/14 Aralık 1882 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde Abdülvahid Çelebi Efendi'nin affını istemiştir. Mustafa Safvet Çelebi'nin bu isteği üzerine Adliye Nezaretinden meselenin detayı sorulmuştur. Verilen cevapta, Konya vilayeti istinaf mahkemesi tarafından köle Yaver ile Abdülvahid Çelebi arasında meydana gelen kavga esnasında Çelebi ile müdahil olan arkadaşları hakkında üç sene kürek cezasına hüküm verildiği ifade edilmiştir. Cevabi yazıda arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi'nde misafir kaldığı anlaşılan Abdülvahid Çelebi'nin cezalarını çekmeleri için gönderilmeleri hususunda 22 Kanun-ı evvel 1298/ 3 Ocak 1883 tarihinde Konya İstinaf mahkemesi müdde-i umumiliğinden bir tahrirat geldiği de belirtilmiştir. Bu hususun detaylıca anlaşılması için evrakının istenmesi üzerine 1294 senesi Muharrem ayı içerisinde (Ocak/Şubat 1877) Abdülvahid Çelebi Efendi ile Köle Yaver arasında meydana gelen kavga ve yaralamadan dolayı üçer sene süreyle mahkumiyetlerine dair hükmün Temyiz Mahkemesince 3 Temmuz 1298/ 15 Temmuz 1882 tarihinde tasdik olunduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir. Yine bu doğrultuda Abdülvahid Çelebi Efendi'nin haiz olduğu sıfat-ı muhteremeye nazaran affının uygun olduğu ifade edilmekle beraber ceza kanunnamesinin 47. maddesinin son fıkrasına nazaran affedilmesinin Padişah onayına bağlı olduğu, 20 Ocak 1883 tarihinde ifade edilmiştir. Bu esnada Abdülvahid Çelebi Efendi'nin kendisinin de affedilmesi talebiyle bir dilekçe kaleme aldığını görüyoruz. 25 B 1300/ 7 Haziran 1883 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde, ağabeyinin kölesi ile arasında geçen küçük bir münakaşanın sonrasında herhangi bir şikayet olmadığı halde, altı sene sonra bir takım kötü niyetli kişiler tarafından bu hadisenin hükümete duyurulması üzerine yapılan tahkikat neticesinde hakkında ceza verildiğini, her ne kadar

⁹⁰⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 236; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 71.

kanun hükümlerine itaat etmek herkes üzerine vacip olsa da atası Mevlânâ'nın ruhaniyetine hürmeten affedilmesini talep etmiştir. 1877 yılında meydana gelen bir kavga ve yaralama neticesinde olayın gerçekleştiği tarihte herhangi bir muhakeme ve yargılama sözkonusu olmadığı halde olayın üzerinden altı yıl geçtikten sonra, Abdülvahid Çelebi'nin Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine atanmasından sonra böyle bir meselenin ortaya atılıp Abdülvahid Çelebi için üç sene mahkumiyet kararı alınması, Mevlevîlikte post kavgaları ve vakıf meselelerinin geldiği boyutu göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Abdülvahid Çelebi Efendi'nin affedilmesi isteğiyle Çelebi Efendi'nin kaleme aldığı dilekçe üzerine meselenin aslının anlaşılması emrini veren Padişahın bu emri üzerine yukarıda izahını verdiğimiz üzere Adliye Nezaretinden meselenin detayları sorulmuştur. Ve gelen cevabi yazılar üzerine 27 Ş 1300/ 3 Temmuz 1883 tarihinde Abdülvahid Çelebi'nin cezasının affedilmesi Padişah tarafından uygun bulunmuştur⁹¹⁰.

2.7.4.2. Halep Mevlevîhanesi Şeyhliği Üzerinde Yaşanan Çekişmeler

Halep Mevlevîhanesi,⁹¹¹ asitâne olarak değerlendirilen mevlevîhaneler içerisinde yer alan ve Türkiye'de tekke ve zaviyelerin 1925 yılında kapatılmasından sonra Mevlevîlik için merkez tekke hüviyetini kazanmış olan bir mevlevîhanedir. Halep Mevlevîhanesi, XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde gerek Çelebi ailesi arasındaki post kavgaları gerekse vakıflarının satışı ve usulsüz kullanımı ile ilgili olarak merkezi hükümet ve Konya Mevlânâ Dergâhı arasındaki resmi yazışmalara konu olmuştur. Halep Mevlevîhanesi'nde yaşanan bu çekişmelerin başlangıç noktası olarak Halep Mevlevîhanesi vakıflarından olan bir bahçenin ortasından yol geçtiği için ikiye bölünmesi üzerine yolun kuzeyinde kalan kısmın satılarak bedeliyle mevlevîhaneye ilave olunacak semâhanenin inşa edilmesi ve harap olan harem dairesiyle dervişan hücrelerinin tamir edilmesi düşüncesini görmekteyiz. Bunlara ek olarak güney tarafındaki araziye bir akar yaptırılmasının vakıf için daha faydalı olacağı düşüncesiyle işlemin gerçekleşmesi için dergâh şeyhi Vacid Çelebi tarafından vilayette gerekli yerlere müracaat edildiği halde herhangi bir şey yapılmaması üzerine vakfın imarı hususunda yukarıda ifade edilen faaliyetlerin bir an önce yapılması için İstanbul'a

⁹¹⁰ BOA. DH. MKT. D.N: 888, G.N: 70700

⁹¹¹ Kreiser, s. 107; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 190.

müracaat edilmiştir. Bunun üzerine Halep'te bulunmuş olan Şûra-yı Devlet Muhakemat Dairesi ikinci başkanı Hasip Bey'in de bu konuda bilgisi olacağı düşünülerek mesele Hasip Bey'e sorulmuştur. Hasip Bey, vakıf hakkında bu işlemlerin yapılması için mahallince karar verildiğini ve şer'îye mahkemesinde teşebbüs edilmişken her nasıl olduysa ertelenmiş olduğunu ve Şeyh Vacid Çelebi'nin İstanbul'a müracaatının da bu yüzden gerçekleştiğini ifade etmiştir. Hasip Efendi'nin bu ifadesi üzerine, bu ertelemenin neden ve kim tarafından meydana getirildiği, Şeyh Vacid Çelebi'nin vakıfla ilgili yukarıda ifade ettiği isteklerin yerine getirilmesinde bir sakınca olup olmadığı ve mevzunun diğer ayrıntılarının izah edilerek acele olarak bildirilmesi 18 Z 1304/7 Eylül 1887 tarihinde Halep vilayetine gönderilen bir yazıyla istenmiştir⁹¹².

Halep Vilayetinden yukarıdaki istek ile alakalı olarak ne şekilde bir cevap verildiğini tespit edememekle beraber daha sonra vilayetten İstanbul'a gönderilen mahzarlarda ve diğer belgelerde⁹¹³ Şeyh Vacid Çelebi hakkında eğlenceye düşkün, türlü ahlaksızlıklar yapan biri olduğu ve bu nedenle mevlevîhane şeyhliğinden azledilerek yerine daha munasip birisinin tayin edilmesi isteğini içeren istekler dile getirilmiştir⁹¹⁴. Şeyh Vacid Çelebi'nin Halep Mevlevîhanesi vakıfları ile ilgili yapmak istediği bu tasarruf, Amil Çelebi'nin Halep Mevlevîhanesi meşihatini ele geçirme girişimleri için bir dayanak olmuştur.

12 N 1308/21 Nisan 1891 tarihinde, Mabeynden Meşihate gönderilen tezkire suretinde, on iki⁹¹⁵ seneden beri Halep Mevlevîhanesi postnişini olan Vacid Dede'nin, fisk ve işrete düşkün bir adam olduğu, tarikat âdâbına aykırı hal ve hareketlerini son dereceye vardırıldığı ve dergâhın vakıflarını da heba etmekte olduğundan bahsedilmiştir. Bu hareketlerinden dolayı, Vacid Çelebi'nin yerine başka uygun birisinin tayin edilmesi isteğini içeren, müdürler, imamlar ve diğer vatandaşlar imzasıyla Halep'ten gelen mahzar üzerine Vacid Çelebi'nin Halep Mevlevîhanesi meşihatinden azledilmesi

⁹¹² BOA. DH. MKT. D.N: 1444, G.N: 19

⁹¹³ KMMA Dosya No: 65/3

⁹¹⁴ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Bundan sonra Y. PRK. BŞK. olarak geçecektir.) D.N: 21, G.N:7

⁹¹⁵ Belgede "iki seneden beri" yazmakla birlikte gerek Vacid Çelebi'nin kendi yazmış olduğu bir dilekçede on iki sene Halep Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunduğunu ifade etmesi gerekse diğer kaynaklara istinaden (bkz. KMMA, Dosya No: 51/ 7, Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 201) "on iki sene" olarak kabul ettik.

gerektiği iletilmiştir⁹¹⁶. Meşihate gönderilen bu tezkire sonrasında, hakkındaki şikayetler üzerine, Halep Mevlevîhanesi şeyhi Vacid Dede'nin meşihatının elinden alınmış olduğunu görüyoruz. Zira, Meşihate gönderilen 16 Şubat 1307/ 28 Şubat 1892 tarihli bir belgede, hakkındaki şikayetler üzerine meşihat uhdesinden alınmış olan Vacid Dede'nin meşihati tekrar almak için Konya'dan İstanbul'a geldiği belirtilmektedir. Yine Vacid Dede'nin Halep'e dönmesinin sakıncalı olacağından bahseden Halep Valisi ve Naibinden gelen telgrafnâme Padişaha sunulmuş ve bu hususta Meşihat tarafından da gerekli tahkikat yaptırılarak Vacid Dede hakkındaki fikir ve mütâlaanın da arz edilmesi istenmiştir⁹¹⁷.

Saraydan Meşihate gönderilen yukarıdaki tezkireler ve Vacid Dede hakkındaki görüşlerin istenmesi üzerine meşihatten kaleme alınan yazıda; Vacid Dede'nin Halep Mevlevîhanesi şeyhliğinden azline sebep olan şikayet ile ilgili olarak, Çelebilik makamından sorulduğunu ve bu hususta Çelebilik makamından cevabi bir yazı geldiği ifade edilmiştir. Çelebilik makamından cevabi olarak gelen yazıda şikayetlerin Vacid Dede'ye gazezden dolayı yapılmış olduğunun anlaşıldığı, bu sebeple de şeyhliğinin iadesinin uygun görüldüğü ifade edilmiştir. Konya'dan gelen bilgiler sarayla da paylaşılmıştır. Ancak Vacid Çelebi'nin görevine iade edilmesi ahali arasında uygunsuzluğa sebep olacağı ve ahalinin Vacid Dede'den şikayetlerinin devam etmekte olduğundan, bundan sonra Vacid Dede'nin Halep'teki görevine iadesinin katiyen uygun görülemeyeceği Halep Valisi tarafından bildirilmiştir. Halep Valiliğinin bu uyarısı üzerine, Meşihatten Çelebilik makamına gönderilen yazıda yukarıda bahsi geçen nedenlerden dolayı Vacid Dede'nin başka bir hizmetle kayırılması ve Halep Mevlevîhanesi postnişinliğinde Amil Çelebi'nin bırakılmasının daha uygun bir iş olacağı ifade edilmiştir. Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi, 19 Ş 1309/ 19 Mart 1892 tarihinde Sadarete yazdığı yazıda, Çelebi Efendi'ye bu hususları iletliğini belirttikten sonra, esasında meydana gelen şikayetlere binaen görevinden azledilen Vacid Dede'nin yerine bir başkası tayin edilmişken, hemen yeniden memuriyetin kendisine iade edilmesinin uygun olamayacağını da hatıra geldiği belirtilmiş ve bu hususta Padişah tarafından ne şekilde emir verilirse ona göre muamelede bulunacağını

⁹¹⁶ BOA. Y. PRK. BŞK. D.N: 21, G.N: 7

⁹¹⁷ BOA. Y. PRK. BŞK. D.N: 25, G.N: 40

ifade etmiştir⁹¹⁸. Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi'nin sadarete göndermiş olduğu yukarıdaki cevap, 24 Ş 1309/ 24 Mart 1892 tarihinde Padişah tarafından da uygun bulunmuştur⁹¹⁹.

Halep Mevlevîhanesi Şeyhi Vacid Dede ile ilgili şikayet ve görevden alma hususu, onun dışında bu şekilde gelişmişken Vacid Dede, yazmış olduğu bir dilekçesinde ise görevinden haksız yere alındığını ve iadesini istemiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif faaliyetleri esnasında tahmini tarih olarak 29 Z 1300/31 Ekim 1883 olarak tarihlendirilen ancak yukarıdaki yazışmalar doğrultusunda 1308/1309 1891/1892 tarihlerine ait olması gereken dilekçesinde Vacid Dede özetle şunları ifade etmiştir;

“Kendisinin Konya Mavlânâ Dergâhında on beş yıl sertarîklik ve Aşçı Dedelik hizmetlerini ifa ettiğini ve bu hizmetlerine mükafaten Halep Mevlevîhanesi meşihatine tayin edildiğini ve orada da doğruluktan ayrılmayarak on iki yıl vazifesine devam ettiğini ifade etmiştir. Dede, bu süre içerisinde yağmacıların vazifesine karıştığını ve dergâh vakıflarının onların ellerine geçmesine izin vermediğinden dolayı günden güne şikayetlerini artırdıklarından dolayı dergâh şeyhliğinden azli ile Konya'ya döndüğünü ve türbe ile alakalı olan zimmetini gösteren ve vilayet halkı tarafından düzenlenen mahzarla diğer evrakı Çelebi Efendi'ye göstererek hakkını aramak yoluna gitmiştir. Bu durum üzerine Çelebi Efendi'nin yaptırdığı tahkikat neticesinde Vacid Dede hakkındaki iftiraların, dergâhın vakıflarını ele geçirmek isteyen kişilerin eseri olduğunun anlaşıldığını belirterek meşihatine iade edilmesinin kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Ancak bu noktadan sonra nasıl olduysa Şeyhülislamlık tarafından postnişinliğe iadesinin uygun bulunmayarak Halep Mevlevîhanesi şeyhliğine özel vazifesi bulunan ve meşayih zümresine dahil olmayan Amil Çelebi'nin tayin edildiğini ifade etmiştir. Vacid Dede, Halep Mevlevîhanesi şeyhliğine Amil Çelebi'nin atanmasıyla kendisinin açıkta kaldığını ifade etmiştir. Vacid Dede kendisinin evlad-ı zükûrdan olduğunu ve maişetini Mevlânâ'ya hizmet yoluyla kazandığını belirterek, görevinden azledilmesiyle kendisinin ve ailesinin büyük sıkıntıya maruz kaldığından dolayı merahim-i irade-i seniyye olarak Halep Mevlevîhanesi şeyhliğinin kendisine iade edilmesini istemiştir. Vacid Dede, eğer

⁹¹⁸ BOA. Y. MTV. D.N: 60, G.N: 52

⁹¹⁹ BOA. Y. PRK. BŞK. D.N: 25, G.N: 75

bu isteği gerçekleşmezse, Halep Mevlevîhanesi gibi olan Manisa, Selanik ve Bursa Mevlevîhanelerinden birisine tayin olunmasını istemiştir.”⁹²⁰

Yukarıda Mabeyn ve Şeyhülislamlık makamı arasındaki yazışmalarda da ifade ettiğimiz gibi Çelebi Efendi tarafından Halep’teki görevine iade edilmesi doğrultusunda görüş belirtilmesine rağmen Halep Valisinden ve Naibinden gelen bilgiler doğrultusunda hakkındaki şikayetlerin devam ettiği gerekçesiyle Halep Mevlevîhanesi şeyliğinin kendisine iadesi gerçekleşmemiştir. Ancak 28 N 1311/4 Nisan 1894 tarihinde mağduriyetinin giderilmesi için başka bir mevlevîhane şeyhliğine tayin olununcaya kadar maişetini temin için uygun bir miktar maaş tahsis edilmesi emredilmiştir⁹²¹. 2 C 1314/ 8 Kasım 1896 tarihli bir belgeden anladığımızı göre Vacid Dede’nin Halep Mevlevîhanesi şeyhliğinden azledildikten sonra aradan geçen dört-beş seneye rağmen herhangi bir mevlevîhaneye şeyh olarak atanmadığını öğreniyoruz. Belgede Vacid Dede’nin 12 Mart 1312/24 Mart 1896 tarihinde vefat ettiği ifade edilmekte ve karısı ve kızının kimsesiz ve çaresiz kaldıklarından dolayı, Vacid Dede’nin Konya Vilayeti emvalinden verilmekte olan maaşının tamamen ya da kısmen kendilerine tahsis edilmesi istenmektedir. Konya vilayetinden gelen bu istek üzerine 2 C 1314/ 8 Kasım 1896 tarihinde verilen cevabi yazıda Vacid Dede’nin mahlul olan 1000 kuruş maaşının bazı özel maaşlara karşılık tutulmuş olduğundan, boşa çıkacak maaşlardan karşılanmak üzere hanımı ve kızına 150’şer kuruş maaş tahsisi hakkında Maliye Nezaretinden görüş belirtilmiş ancak Vacid Dede’nin hanımı ile kızının atufet-i seniyyeye layık bulunması nedeniyle kendilerine 250’şer kuruş maaş bağlanması emri verilmiştir⁹²².

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı üzere gerek mevlevîhane vakıflarının tasarrufu gerekse postnişinlik mücadeleleri zamanla siyasi bir hüviyet kazanmıştır. Halep Mevlevîhanesi şeyhliğini birazda Vali ve Naibin yardımları sayesinde elde eden Amil Çelebi’nin hükümetle ilişkilerinin iyi olması⁹²³ onun meşihatte kalmasını sağlamıştır. Amil Çelebi aynı zamanda 21 Ra 1311/ 2 Ekim 1893 tarihinde üçüncü ve 05 Z 1312/ 30 Mayıs 1895 tarihinde ikinci Dereceden Mecidi Nişanı ile de ödüllendirilmiştir⁹²⁴. Amil Çelebi’nin hükümetle olan iyi ilişkileri onun

⁹²⁰ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 8, G.N: 22

⁹²¹ BOA. İ. HUS D.N: 22, G.N: 1311/N-066

⁹²² BOA. İ. ML. D.N: 20, G.N: 1314/C-02

⁹²³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 201.

⁹²⁴ BOA. İ. TAL. D.N: 80, G.N: 1312/ Z-037

nüfuzunun artmasına ve yerel yöneticiler nezdindeki etkisi nedeniyle daha rahat hareket etmesine sebep olmuştur. Amil Çelebi hakkında özellikle mevlevîhane vakıflarını kendi tasarrufu için kullandığı ve vakıfların azalmasına sebep olduğu gibi gerekçelerle şikayet mektupları kaleme alınmıştır. Gerek Konya Mevlânâ Dergâhı'na gönderilen gerekse Evkaf Nezaretine gönderilen bu mektuplar neticesinde 1323/ 1905 yılında şeyhlik görevinden azledilip yerine Vacid Çelebi'nin oğlu Muhammed Sadeddin Dede tayin edilmişse de, Amil Çelebi kısa süre sonra yine Halep Mevlevîhanesi şeyhliğine geri dönmeyi başarmıştır⁹²⁵. Amil Çelebi'nin geri dönmesinden sonra yine yapmış olduğu icraatlar sebebiyle hakkındaki şikayetler devam etmiş ve meşrutiyetin ilanından sonra yine şeyhlik görevinden alınarak yerine tekrar Sadeddin Dede tayin edilmiştir⁹²⁶.

2.7.4.3. Konya Mevlana Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi Hakkındaki Şikâyetler

XIX. yüzyıl Mevlevîlik tarihine baktığımızda yüzyılın başında ve sonunda Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğinde bulunan şeyhlerin valilerle ve dolayısıyla merkezi hükümetle sorunlu olduklarını görürüz. Yüzyılın başında Hacı Mehmet Çelebi'nin Kadı Abdurrahman Paşa ile olan mücadelesi arşiv belgelerine yansırken yüzyılın sonlarında ise torunların siyasi mücadelesi söz konusudur. Kadı Abdurrahman Paşa'nın torunu olan bir başka Konya Valisi Ali Sürûri Paşa⁹²⁷ ile Hacı Mehmet Çelebi'nin torunu olan Abdülvahid Çelebi'nin girmiş olduğu siyasi çekişmeler arşiv belgelerine yansımıştır. 1888 yılı ortalarında⁹²⁸ kardeşi Mustafa Safvet Çelebi'nin ölümü üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine tayin olunan Abdülvahid Çelebi, Sultan II. Abdülhamit'in saltanat yıllarında yirmi yıl dergâh şeyhliğinde bulunmuştur⁹²⁹. Abdülvahid Çelebi, görevde bulunduğu dönemde zaman zaman Sultan Abdülhamit aleyhinde konuşmakta ve Padişahla kısmi bir nüfuz mücadelesine girmektedir. Sultan Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'na karşılık Konya Meram bağlarında Yıldız Köşkü adıyla süslü bir köşk yaptırıp, saray faytonlarına benzeyen faytonlarla şehir içerisinde gezen Abdülvahid Çelebi'nin, sahip olduğu nüfuz sayesinde fakir fukarayı gözettiği ve yardımlarda bulunduğu ifade edilmektedir⁹³⁰. Yine bu nüfuzunu kullanarak memleket işlerine müdahale etmesi ve

⁹²⁵ KMMA Dosya No: 51/3

⁹²⁶ KMMA Dosya No: 51/3

⁹²⁷ Bkz. Mehmet Süreyya, c.V. s. 1555.

⁹²⁸ BOA. İ. DH. D.N: 1090, G.N: 85493

⁹²⁹ Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 67.

⁹³⁰ Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 68.

özellikle vakıflarla ilgili hususlarda yapmış olduğu uygulamalar ahalinin tepkisini çekmiştir⁹³¹.

Abdülvahid Çelebi'nin vakıflarla ilgili yönetiminden şikayetçi olan oldukça fazla insan vardır. Bu hususta 12 mahalle muhtarının imzaladıkları şikayetnâme bir örnek teşkil etmektedir. 21 Nisan 1306/ 3 Mayıs 1890 tarihinde kaleme alıp valiliğe sundukları bu dilekçede, muhtarlar özellikle şu hususlarda rahatsızlıklarını iletmişlerdir. Muhtarlar, Abdülvahid Çelebi'nin talimatıyla ahalinin tasarrufunda bulunan 2000'e yakın ev ve 200'e yakın dükkanın arsası Evkaf-ı Celâliye arazisi denilerek, ev ve dükkan sahiplerinin vakıf mütevellileri tarafından rahatsız edildiklerini ve fahiş fiyattan kira istediklerini ifade etmişlerdir. Ev ve dükkan sahipleri bu isteği reddetmişlerse de mütevellilerin Çelebi Efendi'nin nüfuzunu kullanarak bazı memurları etkiledikleri ve herhangi bir konuda mahkemeye intikal eden hususlarda eski garip uygulamalarına tesadüf olunduğu ve kamunun zarara uğratıldığı ifade edilmiştir. Dilekçede bunların Hazreti Mavlânâ sülalesinden olmaları nedeniyle zükur ve inastan hangi kesime mensup olurlarsa olsunlar mensup oldukları zümreye istinaden sahip oldukları yarım imtiyazdan dolayı kibirlendiklerini ve kanunlara itaat eden halkı zor durumda bırakacak bir istidatta oldukları ifade edilmiştir. Vakfiyesiz olarak Konya ovasında bir hayli araziyi zabt etmeleriyle beraber 4000'e yakın hane halkının hayvanlarına tahsis edilmiş olan şehrin yakınlarında bulunan ve eskiden beridir mera olan yerlerin şahıslara satılması da şikayete konu olan bir başka husustur. Yine vakıf mütevellilerinden olup meclis idare azâsı olan Kerimüddin Efendi vasıtasıyla ne olduğu bilinmeyen bir vakfiyenin Naib Abdürrahim Efendi'ye tasdik ve tescil ettirilmesi, yapılan müracaat üzerine sicil kaydının bozdurulmasına rağmen doğru nüshasının hali hazırda geri alınmasının mümkün olmaması ve yapılan istirham üzerine de Meclis-i İdare-i Vilayetten bir netice alınmaması gibi haller söz konusu olmuştur. Buna rağmen belirtilen dükkanlardan altı tane dükkanın vakıf olduğunu Naib Efendi'ye tescil ettirmek için alakasız ve konu hakkında bilgisi olmayan kişileri şahit gösterdikleri gibi bazen baskı ve zor kullanıp bazı kişileri darp ettikleri halde hiçbir işleme maruz kalmamaları ve yine Mevlevî meşayihine, mensubiyetlerinden dolayı askerlik vazifesinden istisna tutulmaları nedeniyle her askere alınma esnasında takındıkları neşeli tavrın halk üzerinde oldukça

⁹³¹ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 16, G.N: 75

olumsuz tesirler uyandırdığı ifade edilmiştir. Muhtarlar, Evkaf-ı Celâliye mütevellileri ile ilgili yukarıda ifade ettiğimiz şikayetleri dile getirdikten sonra bu rahatsızlıklarının giderilmesi için gerekenin yapılmasını istemişlerdir. Muhtarların valiliğe ilettikleri bu şikayet dilekçesinden sonra Konya Valisi Ali Sürûri Paşa tarafından 15 N 1307/ 5 Mayıs 1890 tarihinde Mabeyne bu minvalde bir arıza yazılmıştır. Ali Sürûri Paşa, Konya Çelebilerinin hoşça gitmeyen hal ve hareketlerini daha önce de bir nebze olsun ifade ettiğini belirterek başladığı arızasında, Çelebi Abdülvahid Efendi'nin on kazadan ibaret olup her birinde bir ağnam memuru bulunması gerekli olan Konya vilayetinde 23 kişinin istihdamını teklif ettiği, meclis ve mahkemelere üye seçimine müdahale ettiğinden bahsetmektedir. Yine Konya'ya bağlı Karaarslan Köyü ahalisinin meralarını kanuna aykırı olarak sattığını ve Konya şehrindeki dükkanların ve diğer bazı akaratın Evkâf-ı Celaliye'den olduğunu ifade ederek fahiş miktarlarda kira talep ederek sahiplerini rahatsız ettiğine dair bilgileri tekrarlamış ve Çelebi Efendi hakkındaki görüşlerini etraflıca dile getirmiştir.

Vali, bir tekke şeyhinin mağrur bir şekilde devlet işlerine müdahalesinin kabul edilemeyeceğinden, Çelebi Efendi'nin hilaf-ı rıza olan bu hallerine meydan vermemeye dikkat ettiğini ifade etmekle beraber Çelebi Efendi hakkında ahali tarafından yazılıp mahkemelere sunulan şikayetnamelerin, Çelebi Efendi'nin mahkeme memurları ve diğer memurlar üzerinde bu memurlar için rütbe ve nişanlar alınmasına muvaffak olduğu nedeniyle sahip olduğu nüfuzdan dolayı hükümsüz kalacağını ifade etmiştir. Haklarındaki iyi düşünceler nedeniyle saltanat-ı seniyyenin bunlar üzerindeki müsaade, merhamet ve sergilemiş olduğu toleransın kıymetini bilmeyen Çelebi Efendi'nin vazifesinin sınırlandırılmasıyla Anadolu'da Mevlevî tekkeleri bulunan yerlerde ve Konya'da var olduğunu zannettirdiği hayali iktidarın ortadan kaldırılması ve meydana getirdiği dalalet dairesinin genişletilmesine meydan verilmemesi için önerilerini sunmuştur⁹³². Bu önerileri maddeler halinde sıralayacak olursak aşağıdaki gibidir:

a.) Evkaf-ı Celâliye kapsamında kendilerine ita buyurulan ve vakıf köylerinin öşrünü toplama hakkı verilmişken öşür yerine neredeyse halkın elinden ürününün yarısını aldıkları için insafsızca muamelelerine son verilmesi.

⁹³² BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 16, G.N: 75 (bkz. Ek 7)

b.) Hükümet içinde hükümet gibi bir hale bürünen ferağ ve intikalât-ı muamele istisnasının kanunlarda belirtildiği şekilde devlet memurları tarafından yerine getirilip keyfi gerçekleşmekte olan haksız uygulamaların men' edilmesi.

c.) Mevlevî meşayihinden birisinin vefatı üzerine veya bir başka durumda şeyhliğin boşalması durumunda diğer tarikatlar meşayihi hakkındaki nizamı gibi Meclis-i Meşayihin kararıyla beratı ihsan edilerek Mevlevî şeyhlerinden Çelebi Efendi'lerin (*Kazgan Baha*) adıyla boş yere aldıkları külli paraların yük ve eziyetinden fakir şeyhleri kurtarmak.

d.) Müslüman olanların hepsi askere gitmekten şeref duyarken (*Gündüz külahlı gece silahlı*) tabir olunan ve daima ayak takımından insanlarla meşgul olup halkın ırz ve namusuna musallat olmaktan geri durmayan bir takım insanların evlad-ı Mevlevîyeden ve onların akrabalarından denilerek askerlik görevinden istisna tutulmaları ve bu yolda bin türlü hileye başvurmalarının Konya halkına üzüntü verdiğinden "*güruh-ı Mevlevîyeden*" olup da bil fiil meşihatte bulunanlardan başkasının askere alma kanununa tabi tutulması.

Vali Paşa, bu saymış olduğu tedbirlerin alınmasından başka Çelebi Efendi'nin meydana getirdiği rahatsızlığın giderilmesi için Abdülvahid Çelebi'nin Manisa Mevlevîhanesi'ne gönderilmesini ve oradaki oğlu olan şeyhin Konya'ya gönderilmesini, veya ırz ve edebiyetle hizmetini yerine getirerek önemli devlet ve memleket işlerine müdahale etmemesi hakkında Konya'da ilan edilmek üzere irâde-i seniyyenin gönderilmesini istemiştir⁹³³.

Konya Valisi tarafından kaleme alınan bu isteklerden kısa bir süre sonra Abdülvahid Çelebi'nin Niğde Adliye Memurluğuna müdahale babında yazmış olduğu yazı üzerine hükümet işlerine karışmaya hiç kimsenin hak ve salahiyeti olmadığı vurgulanarak Çelebi'nin hükümet işlerine karışmaktan men edilmesi ve gereğinin yapılması emredilmiştir⁹³⁴.

Konya Valisi Ali Sürûri Paşa'nın Abdülvahid Çelebi ve Mevlânâ sülalesine mensup kişiler hakkında 15 N 1307/ 5 Mayıs 1890 tarihinde ağır bir dille kaleme aldığı bu yazı İstanbul'da önemli bir tesir meydana getirmiş ve Abdülvahid Çelebi'nin nüfuzunun

⁹³³ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 16, G.N: 75

⁹³⁴ BOA. İ. DH. D.N: 1181, G.N: 92367

sınırlandırılması için bir takım tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler üzerine Abdülvahid Çelebi bir tahrîrat kaleme almıştır. Çelebi'nin tahrîratında, mevlevîhane vakıflarının da diğer vakıflar gibi hazine idaresi altına alınmasına teşebbüs edileceğinin duyulduğu, Evkaf-ı Celâliyenin diğer vakıflara uygulanan hükümlerden müstesna tutulduğu ve mevlevîhane meşayihinin azl ve tevcihî, evkafının idaresine nezaret vazifesinin önceki çelebilerde olduğu gibi hatt-ı hümâyûnla uhdesine havale olunduğunu beyan etmiştir⁹³⁵. Çelebi, Evkaf-ı Celâliyyeye uygulanan bu muafiyetin devam etmesi ve bütün Mevlevî dergâhları vakıflarının da bu muafiyetten yararlandırılarak fukara-yı Mevlevîyenin daha fazla sıkıntıya sokulmaması isteğini de arz etmiştir. Çelebi'nin bu isteği üzerine, 19 Za 1307/ 7 Temmuz 1890 tarihinde Sadarete yazılan bir yazıda Abdülvahid Çelebi tarafından gelen bu tahrîrat üzerine Meclis-i Hass-ı Vükelâda, Evkaf-ı Celâliyye müstesna tutulmak üzere diğer vakıfların idarelerinin hazineye alınmasının kararlaştırılmış olduğu ifade edilmiştir. Padişah irâdesinin de bu şekilde tecelli etmesi üzerine, genel mevlevîhaneler meşayihinin azl ve tevcihî hususu, evkafının idaresine nezaret vazifesinin hatt-ı hümâyûnla Çelebi Efendilere verilmiş olduğuna dair açıklama ve fukara-yı Mevlevîyenin sıkıntılara maruz bırakılmaması ve yukarıdaki hususların eskiden olduğu gibi devam ettirilmesi isteğinde bulunulmuştur⁹³⁶.

Görüldüğü gibi zaman zaman Konya Valisinin bile karşısında aciz kaldığı Abdülvahid Çelebi'nin Konya'da sahip olduğu nüfuz sayesinde memleket işlerine karışması ve ahalinin şikâyetleri ile birlikte Konya Valisinden gelen tavsiyeler üzerine bir takım tedbirler alınmış ve Abdülvahid Çelebi'nin siyasi nüfuzu sınırlandırılmak istenmiştir. Bu da genellikle günümüz hükümetlerinin de zaman zaman başvurduğu bir yöntem olan mali imkanların kısıtlanması ve Çelebilik makamının bazı hak ve salahiyetlerinin elinden alınması şeklinde cereyan etmiştir. Vakıfların idaresi ve mevlevîhanelere şeyh tayini ile ilgili hususlara ek olarak Konya Mevlânâ Dergâhı'na taamiye olarak tahsis edilmiş olan senelik 100.000 kuruşluk meblağdan 28.000 kuruşluk, Çelebi Efendi'nin aylık 10.000 kuruş olan maaşından da 4000 kuruşluk bir kesintiye gidilmiştir. Bu durum üzerine Abdülvahid Çelebi, 9 R 1309 / 12 Kasım 1891 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde gerçekleştirilen bu kesintiler üzerine dergâhın idaresinin zorlaştığından

⁹³⁵ BOA. DH. MKT. D.N: 1739, G.N: 101

⁹³⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 1739, G.N: 101

bahsederek taamiye miktarının ve maaşının yeniden eski haline yükseltilmesini talep etmiştir⁹³⁷.

Abdülvahid Çelebi'nin uyanıklığı, saraya karşı olan gücünün farkındalığı ve kendisinden şikâyetçi olanlar kadar yardıma muhtaç kişilerin yardımına koşması⁹³⁸ sayesinde, kendisinden şikâyetçi olanlar kadar seveninin de olması, hükümeti Abdülvahid Çelebi'ye karşı temkinli davranmaya itmiş ve bazı kusurları görmezden gelinmiştir. Çalışmamızın Selanik Mevlevîhanesi şeyhliği üzerinde hükümetle Çelebilik makamı arasında yaşanan çekişmeleri ifade etmiş olduğumuz kısımda da görüldüğü üzere Abdülvahid Çelebi'nin sivri çıkışları ve üslubu çoğu zaman Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Celaleddin Efendi tarafından yumuşatılarak saraya yansıtılmıştır. Bu sayede hükümetle olan ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlese de Abdülvahid Çelebi, 1907 yılında vefatına kadar Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinliği görevini sürdürmüştür.

2.7.3.4. Bursa Mevlevîhanesi Vakıf Arazisinin Batum Muhacirleri Tarafından Zaptedilmesi

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yenilgiye uğraması üzerine Batum Sancağı'nın Rusya'ya teslim edilmesiyle bölgenin Müslüman halkından on binlercesi göç için yollara dökülmüştür⁹³⁹. Bu dönemde Kafkaslar'dan göç eden Çerkezlerin mevcudunun ise yaklaşık bir milyon olduğu ifade edilmektedir⁹⁴⁰. Bu göçler esnasında Osmanlı Devleti, imkanları elverdiğince muhacirlerin iskanı için elinden geleni yapmıştır⁹⁴¹. Sultan Abdülhamit, bizzat muhacirlerle ilgilenmiş ve muhacirlerin iskanı için kurulan komisyonu⁹⁴² yeterli görmeyerek Yıldız Sarayı'nda

⁹³⁷ BOA. İ. DH. D.N: 1256, G.N: 98622

⁹³⁸ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 2, G.N: 61

⁹³⁹ Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskanlar (1869-1907)" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, Güz 2007, s. 415.

⁹⁴⁰ Hasan Yüksel, " Kafkas Göçmen Vakıfları", *OTAM*, sy. 5, 1994, s. 476. 93 Harbi sonrasında gerçekleşen göçlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara 1991; Nedim İpek, "93 Muhacereti", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 4, s. 661-668.

⁹⁴¹ Osmanlı Devleti'nin izlemiş olduğu iskan siyaseti için bkz. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1999, s. 155-156 vd; Mehmet Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskan Politikası", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 4, s. 587-602.

⁹⁴² Muhacirin Komisyonu'nun kurulması ve faaliyetleri için bkz. Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 105-107.

kendi başkanlığında “*Umum Muhacirin Komisyonu*” adı altında yeni bir komisyon daha kurulmuştur⁹⁴³. Batum göçmenleri Anadolu’nun hemen hemen her yerinde iskan edilmişlerdir. İstanbul’a gelen göçmenler Adapazarı, İzmit, İzmir, Yalova, Bolu, Bursa, Eskişehir, Balıkesir, Çanakkale bölgelerinde iskan edildiği gibi, Ankara’dan güney bölgelemize kadar yerleştirilmişlerdir⁹⁴⁴.

Bursa’ya yerleştirilmiş olan Batum muhacirleri ise aradan bir süre geçtikten sonra Bursa Mevlevîhanesi vakıflarına tecavüz ettikleri için sorun teşkil etmeye başlamışlardır. Bursa’nın Arabayatağı mevkiinde bulunan ve mevlevîhane vakfından yaklaşık 600 dönüm olan araziye Batum muhacirlerinin müdahale etmesi mevlevîhane şeyhini sıkıntıya sokmuştur. İstanbul’dan Hüdavendigâr vilayetine gönderilen 10 Temmuz 1309/ 22 Temmuz 1893 tarihli tahriratta, Hasan bin Osman isimli bir şahsın yazdığı dilekçesinde, iskan edildikleri Arabayatağı denilen yerde açmış oldukları araziye Bursa Mevlevîhanesi şeyhi tarafından müdahale olduğundan bahsedilmiştir. Gönderilen yazıda, Hasan bin Osman’ın dilekçesinde kendilerine yapılan bu müdahalenin sona erdirilmesi için bazı isteklerde bulunduğunu ve bu hususun 13 Kanun-ı sani 1308/ 25 Ocak 1893 tarihinde Hüdavendigâr Vilayetine bildirildiği ifade edilmiştir. Ancak mevlevîhane şeyhinin müdahalesinin devam ettiğinden bahsederek aynı istekleri tekrar eden Arabayatağı’nda sakin ahali vekili Ahmet imzasıyla yeniden bir dilekçe daha verilmesi üzerine vilayetçe gereğinin yapılması yeniden emredilmiştir⁹⁴⁵. Vilayete gönderilen bu emir üzerine Bursa Valisi Ahmet Münir Paşa yazdığı tahrîratta bu hususta bilgi vermiştir. Buna göre; 10 Temmuz 1309/ 22 Temmuz 1893 tarihli tahrîratin Vilâyet İdare Meclisine havale edildiğini ve Batum muhacirlerinin iskan edildikleri Arabayatağı civarında bulunan Bursa Mevlevîhanesi vakfından 600 dönüm kadar arazi ve üzerinde bulunan ağaçlara yapmış oldukları müdahale ve tecavüzdten dolayı her dönümden senelik beşer kuruş icar alınmasına ya da muhacirlerin oradan kaldırılmalarına dair 22 Temmuz 1309/ 3 Ağustos 1893 vilayet yönetimi tarafından bir mazbata düzenlendiği 7 S 1311/ 20 Ağustos 1893 tarihinde belirtilmiştir⁹⁴⁶. Yine 10 Ağustos 1309/22 Ağustos 1893 tarihli bir belgede mesele daha etraflıca dile getirilmiştir. Bu belgeye göre; Evkaf-ı Celâliyeden Bursa Mevlevîhanesi’ne bağlı Dikencik Çiftliğinin meskun ve ziraat

⁹⁴³ Muammer Demirel, “Artvin ve Batum Göçmenleri, (1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşından Sonra)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40, Erzurum 2009, s. 321.

⁹⁴⁴ Demirel, “Artvin ve Batum Göçmenleri....”, s. 323.

⁹⁴⁵ BOA. DH. MKT. D.N: 91, G.N: 45

⁹⁴⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 91, GN: 45

olunmayan bir miktar arazisine muhacirlerin iskanı sırasında yerleştirilen Batum muhacirlerinin gittikçe çoğalarak vakfın kullanacağı yerlere kadar tecavüzde buldukları beyanıyla bu tecavüzlerin engellenmesi Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Şemseddin Dede tarafından istenmiştir. Muhacirlerin zamanında Eski Arabayatağı denilen yere yerleştirildikleri ve bu yerinde Arabayatağı'na yakın ve sınır olmasıyla mevlevîhane vakfından bulunan 600 dönüm arazi dahi muhacirler tarafından ekilip biçilmek üzere vakıf mütevellisi şeyh tarafından kendilerine icar edildiği halde takdir edilen bedeli ödemekten kaçınmışlardır. Muhacirlerin orada yerleşmiş olmalarından dolayı başka bir yere de nakillerinin zor görünmesi sebebiyle eskiden olduğu gibi araziye ekip dikmek üzere her dönüm için mevlevîhaneye senelik beşer kuruş icar verilmesine hükümetçe karar verilerek buna dair muvafakatları alınmıştır. Sonradan yine belirtilen icareyi vermekte muhalefet ettikleri gibi o civarda bulunan diğer arazilere de tecavüz ederek sahiplerini rahatsız ettiklerinden kendilerine gerekli nasihatler yapılarak icar bedellerini ödemekten başka çareleri olmadığı kesinlikle ihtar edilmiştir. Ancak muhacirler bu ihtarları dikkate almamışlar ve bahsi geçen araziye emek sarfederek imar ettikleri için icar vermeyeceklerini ve zor kullanılmadıkça oradan kalkmayacaklarını beyan etmişlerdir. Bu durum üzerine bu muhacirlerin her nasıl olduyorsa iskan esnasında oraya yerleştirildikleri ve evlerini de inşa etmiş olduklarından şimdi kuvvet zoruyla başka bir yere nakledilmeleri sefil ve perişan hale düşmelerine sebep olacağından, hem mevlevîhanenin hukuku korunmuş olmak hemde muhacirlerin oradan kaldırılmasıyla maruz kalacakları zarardan korunmuş olmak için takdir edilen icar bedelinin tahsil edilmesine, şayet yine iddialarında ısrar ederde icar bedellerini ödemezler ise o zaman zor kullanılarak çıkarılmalarına Bursa Vilayet İdare Meclisinin 22 Temmuz 1309/ 3 Ağustos 1883 tarihli mazbatasınca karar verildiği ifade edilmiştir. Muhacirlerin temsilcisi Ahmet imzasıyla dile getirilen Mevlevî şeyhinin muhacirlere müdahalesi hususu hakkında Bursa vilayetince alınan kararın yukarıdaki gibi olduğu ve gereğinin yapılmasının da Sadaretin müsaadesine bağlı olduğu 10 Ağustos 1309/ 22 Ağustos 1893 tarihinde yazılan cevabi yazıda ifade edilmiştir⁹⁴⁷.

⁹⁴⁷ BOA. DH. MKT. D.N: 91, GN: 45

2.7.3.5. Kerkük Mevlevîhanesi Şeyhinin Kontrol Altında Tutulması

Yukarıda Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülvahid Çelebi'nin hakkındaki şikayetler kısmında dile getirdiğimiz üzere, Sultan Abdülhamit döneminde Mevlevîlik biraz kuşku duyulan bir tarikat haline gelmeye başlamış ve bazı Mevlevî şeyhleri gözetim altında tutulmuşlardır. Gözetim altında tutulan Mevlevî şeyhlerinden birisi de Kerkük Mevlevîhanesi Şeyhi Hamdi Dede'dir. Cildindeki rahatsızlık yüzünden iyice sıkıntıya düşen Kerkük Mevlevîhanesi Şeyhi Hamdi Efendi, yaz mevsiminin gelmesiyle birlikte sıcaklarında artmaya başlaması üzerine hastalığına şifa olması için Musul'da bulunan Hamamü'l Alil kaplıcalarında dinlenmek üzere Musul'a gitmesine izin verilmesi için 15 Haziran 1310/27 Haziran 1894 tarihinde valiliğe bir dilekçe yazmıştır. Hamdi Efendi'nin bu izin isteği üzerine Musul Valisi 6 M 1312/ 10 Temmuz 1894 tarihinde bu hususu Dahiliye Nezaretine sormuştur. Musul Valisinin Şeyh Hamdi Efendi'nin bu isteği hakkında durumu Dahiliye nezaretine sorarak izin istemesi dikkat çekicidir. Zira Vali, yazısında mevlevîhane Şeyhi Hamdi Efendi'nin son derece muzır ve müfsid takımından birisi olduğunu ve bir daha İstanbul'a gelmemek üzere fermân ile memleketi olan Kerkük'e gönderildiğini bildirmiştir. Hamdi Efendi'nin memleketinde ikamet ettirilerek geri İstanbul'a dönmesine veya başka bir yere gitmemesine kesinlikle izin verilmemesi hususunda Zaptiye Nezaretinden 7 Mayıs 1308/ 19 Mayıs 1892 tarihinde bir yazı geldiğini de ifade etmiştir. Hamdi Efendi'nin 1892 yılından önce ne gibi faaliyetlerde bulunduğu için Padişah emriyle İstanbul'dan bir daha dönmek üzere memleketine gönderildiği ve niçin memleketinde de bir yere gitmesine izin verilmeden kontrol altında tutulması emri verildiği hakkında henüz bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz. Hamdi Dede'nin Musul'a üç saat mesafedeki Hamamü'l-Alil kaplıcalarına gidip tedavi olması gerektiği konusunda Kerkük Belediye tabip vekilinin bir raporu da sunulmuştur. Musul Valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği bu yazı üzerine Zaptiye Nezaretiyle gerekli muhabere gerçekleştirilmiş ve Şeyh Hamdi Efendi'nin yanına uyanık, dikkatli bir memur verilip herhangi bir yere kaçmasına izin verilmeksizin Hamam'ül Alil kaplıcalarına gitmesinde bir sakınca olmadığı Zaptiye Nezareti tarafından 11 S 1312/13 Ağustos 1894 tarihinde ifade edilmiş ve bu durum da Musul vilayetine bildirilmiştir⁹⁴⁸.

⁹⁴⁸ BOA. DH. MKT. D.N: 269, G.N: 25

Hamdi Dede'nin hakkında gözetim altında tutulması kararı alındığı ve İstanbul'a ya da memleketi dışında bir yere gitmesinin yasaklanmış olmasına rağmen, sağlık problemi söz konusu olduğunda gözetim altında da olsa cildindeki rahatsızlıkların tedavi edilmesi amacıyla yönelik olarak Kerkük'ten ayrılarak Hamamü'l-Alil kaplıcalarına gitmesine izin verilmiştir. Bu durum devletin gözetim altında tuttuğu kişilerin sağlığını koruma noktasındaki hassasiyetine de önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2.7.3.7. Selanik Mevlevîhanesi Şeyhliği Üzerinde Yaşanan Çekişme

Selanik Mevlevîhanesi, Mevlevîliğin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaygınlaşmaya başlamasından sonra, Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından 1615 senesinde inşa edilmiştir.⁹⁴⁹ Mevlevîhâne, Ulu Bostan Efendi'nin müridi Karamanlı Abdülkerim Dede'nin zatına inşa edilmiş ve ilk şeyhide Abdülkerim Dede olmuştur. Abdülkerim Dede'nin vefat edip dergâha defnedilmesinden sonra ise yerine müridi Ramazan Dede geçmiştir.⁹⁵⁰ A. Süheyl Ünver, Ramazan Dede'den sonra dergâh şeyhi olanlar hakkında bilgi olmadığını ifade etmektedir.⁹⁵¹ Ancak 23 Za 1175/ 15 Haziran 1762 tarihli bir belgeden, dergâhın o tarihteki şeyhinin Şeyh Hasan Efendi olduğunu öğreniyoruz⁹⁵². 28 Z 1189 /19 Şubat 1776 tarihli bir diğer belgede ise; Selanik Mevlevîhanesi şeyhi olarak Ahmet Dede'nin ismi geçmektedir⁹⁵³. 15 Za 1175 / 7 Haziran 1762 tarihli bir belgede, “*mevlevîhane evkafı mahsulünden olmak üzere yevmi on akçe vazife ile nısf-ı tevliyyete mutasarrıf olan Eşşeyh Hasan bin Eşşeyh Ahmet fevt olup*” ifadesi yer almakta ve devamında yerinin boş kalmaması ve vazifesinin devam ettirilmesi için oğlu Şeyh Ahmet'in bu vazifeye layık olduğu ifade edilerek, tevliyyetin Şeyh Ahmed'e tevcih edilerek beratının verilmesi dile getirilmektedir⁹⁵⁴. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda Şeyh Hasan Efendi'nin ölümü ve 1776 tarihli belgede kesin dergâh şeyhi olarak Şeyh Ahmet Efendi'nin yer alması üzerine, 1762 tarihinde Hasan Dede'nin vefat ettiği ve yerine oğlu Ahmed Dede'nin şeyh tayin edildiği sonucuna varabiliriz. Ahmet Dede'nin

⁹⁴⁹ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 308.

⁹⁵⁰ Sahih Ahmed Dede, s. 291.

⁹⁵¹ A. Süheyl Ünver, “Selanik Mevlevîhânesi, 1913-1915” *Mevlana Yıllığı*, Turizm Derneği, Konya 1963, s. 32. Ayrıca Selanik Mevlevîhanesi için bkz. Nathalie Clayer, “Trois Centres Mevlevîs Balkaniques Au Travers Des Documents D'archives Ottomans: Les Mevlevîhane D'elbasan, De Serez Et De Salonique”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İsyambul 1994, s. 18-28.

⁹⁵² BOA. C. EV. D.N: 330 G.N: 16780

⁹⁵³ BOA. C. EV. D.N: 203, G.N: 10136

⁹⁵⁴ BOA. C. EV. D.N: 329, G.N: 16744

Selanik Mevlevîhanesi şeyhliğini arşiv belgelerinden 1200/ 1785-86 yıllarına kadar takip edebiliyoruz⁹⁵⁵. Yine 7 L 1208/ 8 Mayıs 1794 tarihli bir başka belgede ise Şeyh Ahmet Dede'nin vefat ettiği ve vazifesinin büyük oğlu Mehmet Ali Dede'ye tevcih edilmesi isteği dile getirilmektedir⁹⁵⁶. Meşihatten kaleme alınan bu istek üzerine, yukarıda açıkladığımız silsile örneğinde olduğu gibi meşihat Mehmet Ali Dede'ye tevcih edilmiştir⁹⁵⁷. 12 L 1230/ 17 Eylül 1815 tarihinde ise dergâh şeyhi Mehmet Ali Efendi'dir⁹⁵⁸.

XIX. yüzyılın ortalarında yani 23 Z 1267 / 19 Ekim 1851 tarihinde ise dergâh şeyhliğinde İbrahim Edhem Efendi bulunmaktadır. İbrahim Edhem Efendi, Jack About isimli bir İngiliz tüccarına olan yüklü miktardaki borcu yüzünden epey sıkıntı çekmekte olduğundan Vardar'da bulunan çiftliğinin satılması gündeme gelmiştir⁹⁵⁹. Şeyh İbrahim Edhem Efendi, yaşamış olduğu bu ekonomik sıkıntılardan bir müddet sonra 1269/ 1853 yılında vefat etmiştir⁹⁶⁰. İbrahim Edhem Efendi'nin vefatından sonra, yerine oğlu Emin Efendi'nin şeyh tayin edilmesi için Çelebi Efendi'ye yazı yazılmasına ve Meclis-i Vâlâdan görüş istenmesine⁹⁶¹ rağmen bu tevcihin gerçekleşmediğini görüyoruz⁹⁶². Bu durumun sebeplerini net olarak bilmemekle birlikte İbrahim Edhem Efendi'nin ölümünden sonra dergâh şeyhliğine Mehmet Ali Efendi tayin olunmuş ve 24 Za 1269 / 29 Ağustos 1853 tarihinde Selanik Valisi Rüstem Paşa'ya hitaben kaleme alınan yazıda Şeyh Mehmet Ali Efendi'ye yardımcı olunması istenmiştir⁹⁶³.

Şeyhliği döneminde göreve devamı hususunda Konya Mevlânâ Dergâhı ile İstanbul arasında ciddi bir çekişme yaşanan Ali Eşref Efendi'nin dergâha ne zaman postnişin olduğu ise kaynaklarda kesinlik arz etmemektedir. A. Süheyl Ünver'in Selanik Mevlevîhânesi ile ilgili yazmış olduğu makalesinde Temmuz 1304 (1888)'de dergâhın şeyhinin Eşref Efendi olduğu ifade edilmiştir⁹⁶⁴. Ancak elimizdeki arşiv belgelerinde geçen ifadeden Şeyh Eşref Efendi'nin bu tarihten çok daha önce postnişin olduğu

⁹⁵⁵ BOA. C. EV. D.N: G.N: 30593

⁹⁵⁶ BOA. C. EV. D.N: 61, G.N: 3010

⁹⁵⁷ BOA. C. EV. D.N: 297, G.N: 15110

⁹⁵⁸ BOA. HAT. D.N: 744, G.N: 35217-C

⁹⁵⁹ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 44, G.N: 24

⁹⁶⁰ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 83, G.N: 26

⁹⁶¹ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 90, G.N: 29

⁹⁶² BOA. A. MKT. MHM. D.N: 756, G.N: 75

⁹⁶³ BOA. A. MKT. DV. D.N: 75, G.N: 79

⁹⁶⁴ Ünver, "Selanik Mevlevîhanesi...", s. 32.

anlaşılmaktadır. “...*Selanik Mevlevî dergâh-ı şerifi postnişini Eşref Efendi'nin 26 seneden beri postnişinlikte bulunarak bu müddet zarfında dergâhın varidatını tezyide say ettiği...*”⁹⁶⁵ 27 Temmuz 1314 tarihli belgede geçen bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, Eşref Efendi'nin postnişinlik tarihini 1288 (1872-1873) tarihlerine kadar götürmek mümkündür. Eşref Efendi'nin hakkında ileri sürülen iddiaların ortaya çıkması, biraderi Hakkı Efendi'ye dergâhın gelirlerinden her ay düzenli olarak ödenen maaşın Eşref Efendi tarafından kesilmesiyle gerçekleşmiştir. Hakkı Efendi'nin bu durumu Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülvahid Çelebi Efendi'ye şikayet etmesi ise, meseleye siyasi bir boyut kazandırmıştır. Kendisine yapılan bu şikayet üzerine Abdülvahid Çelebi Efendi, Şeyh Eşref Efendi'nin azledilip yerine kardeşi Hakkı Efendi'nin tayin edildiğini, Selanik Mevlevîhânesi'ne gönderilen 3 Temmuz 1898 tarihli bir telgrafla Eşref Efendi'ye bildirmiştir⁹⁶⁶. Eşref Efendi ise bunun üzerine hemen kendi durumunu sağlama almak ve görevinde kalmak için şeyhülislamlığa vaziyeti bildiren bir dilekçe ile başvurmuştur. Galata Mevlevîhânesi'nde misafir olarak bulunduğu esnada kaleme aldığı dilekçesinde otuz seneye yakın Selanik Mevlevîhanesi'nin şeyhi olduğunu, doğruluğunun ve dürüstlüğünün cümle halk tarafından teslim edildiğini, azledilmesine sebep olarak ise dergâh vakfından kardeşi Hakkı Efendi'ye verilmesi emredilen maaşın dergâhın gelirlerinin yetersizliğinden dolayı verilememesini göstermiştir. Eşref Efendi, mevlevîhâne postnişinliğinden azledilmesiyle kendisinin ve aile efradının büyük sıkıntı yaşayacağını belirterek bu durumun düzeltilmesi için Padişahın yardımını istemiştir.

Eşref Efendi tarafından yazılan bu dilekçe kısa zaman içerisinde sonuç vermiş ve 15 Temmuz 1898 tarihinde Şeyhülislamlığa gönderilen bir yazıyla Şeyh Eşref Efendi'nin görevinde bırakılması hususundaki padişah emri Şeyhülislam Efendiye iletilmiş ve Şeyhülislam Efendi de aynı gün içerisinde Konya'daki Çelebilik makamına bu emrin yerine getirilmesini isteyen bir telgraf göndermiştir⁹⁶⁷.

İstanbul'dan gelen bu emre karşı Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi, şeyhülislamlığa gönderdiği telgrafta, Eşref Efendi'nin Selanik Mevlevîhanesi vakıflarının 23 senelik muhasebesini vermediğini yazmıştır. Bunun yanısıra Evkaf-ı

⁹⁶⁵ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı (Bundan sonra Y. PRK. DH. olarak geçecektir.) D.N: 10, G.N: 68

⁹⁶⁶ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

⁹⁶⁷ BOA. Y. MTV. D.N: 179 G.N: 168

Celâliye'den olan sigortalı⁹⁶⁸ binaların mukavelesini kasten yenilemediğini, çıkan bir yangında zarar görmesine sebep olduğu ve diğer binaların sigorta bedeli olan 1000 liradan daha fazla bir bedeli de zimmetine geçirip tamamen israf ederek yanan binaları inşa etmediğini ifade etmiştir. Yine eskiden beridir vakıf olan Harman Köyü arazisinin mülke dönüştürülmesine teşebbüs ile başkaları tarafından zabt olunan arazi hakkında ses çıkarmayarak vakfın heba edilmesine sebep olduğunu da belirtmiştir. Abdülvahid Çelebi, verdiği bilgilere devamla Şeyh Eşref Efendi'nin önemli miktarlardaki vakıf gelirlerini gerekli yerlere sarfetmeyerek kendi iaşesi için harcadığını, bu durumu gizlemek için de defter ve kayıtları ibraz etmekten çekindiğini söylemiştir. Bunlarla birlikte postnişinlik vazifesini suistimal ederek kulluk vazifelerini yerine getirmediğini ve izinsiz olarak dergâhı terk ettiğinin yapılan tahkikat ile açık bir şekilde ortaya çıktığını ileri sürerek, Eşref Efendi'nin vakıf kurallarına riayet etmediğinden azledilmesinin şer'an mecbur olduğundan azledildiğini, yerine ise Eşref Efendi'nin kardeşi Hakkı Dede'nin tayin edildiğini belirtmiştir. Abdülvahid Çelebi, yukarıda anlatılanların Padişaha arzıyla, Padişahın da Eşref Efendi'nin vakfa ihaneti ve vazifesini suistimal etmesinin adalet önünde malum olması üzerine hemen azline irade ve fermân buyuracaklarından şüphe duymadığını ifade ederek durumun Padişah II. Abdülhamit'e arz edilmesini ve sonrasında gelecek emri beklediğini ifade etmiştir.

Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülvahid Çelebi'nin sarayın emrini uygulamayıp yukarıdaki gerekçeleri ileri sürmesi sarayda hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Elimizdeki arşiv belgelerindeki bilgilere göre Eşref Efendi'nin postnişinlik görevine geri getirilmesi meselesi İstanbul ile Konya arasında bir nüfuz mücadelesine dönüşmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında mevlevîhânelere postnişin tayin edilmesi yetkisinin Mevlevîliğin kuruluşundan itibaren şeyhülislamlıkta olmayıp Çelebilik makamının uhdesinde olması ve yine Abdülvahid Çelebi Efendi'nin katı ve inatçı tutumu etkili olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in, Abdülvahid Çelebi'nin ileri sürdüğü gerekçeleri dikkate almaksızın Eşref Efendi'nin görevinde kalmasına karar vermesinde bazı etkenler rol oynamıştır. Esasında Eşref Efendi'nin görevine iade edilmesi emri Padişah tarafından

⁹⁶⁸ Osmanlı Devleti'nde sigortacılık faaliyetleri için bzk. Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2010; Mustafa Avcı, "Sigortanın Osmanlı Hukukuna Girişi", *Türkler*, c. 14, s. 436-445. Ayrıca bkz. Murat Baskıcı, "Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860-1918" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. 57, sy. 4, s. 1-33.

verilmesinden sonra cereyan eden hadiseler daha çok Başmabeyncilik, Şeyhülislamlık ve Konya Mevlânâ Dergâhı arasında cereyan etmiştir. Olayın daha başlangıç esnasında Sultan Abdülhamit'in Eşref Efendi lehine karar vermesinde rol oynayan faktörleri şu şekilde açıklayabiliriz;

İlk olarak Eşref Efendi'nin görevinden azledildiğinin duyulması üzerine, yaklaşık on senedir Selanik'te bulunan, Üçüncü ordu müşir vekili Fevzi Hüseyin b. Osman imzasıyla 11 Temmuz 1898 tarihinde gönderilen yazıda, Eşref Efendi'nin görevini layıkıyla yaptığı, kardeşi Hakkı Dede'nin ise içki içmekle tanınmış ayyaş birisi olduğundan bahsedilerek böyle birisinin dergâhın başına geçmesinin olumsuz tesirleri olacağı ifade edilmiştir⁹⁶⁹. Sultan Abdülhamit, bu durum üzerine Eşref Efendi hakkındaki iddialarla ilgili olarak bir tahkikat yaptırılmasını emretmiştir. Bu emir üzerine yapılan tahkikattan Eşref Efendi'nin görevinden azledilmesini gerektirecek bir durum olmadığı hükmüne varılmıştır. Örneğin 8 Ağustos 1898 tarihinde Süvari Mirliyası Çerkes Mehmet tarafından yazılan bir yazıda, Selanik Mevlevîhanesi postnişini Eşref Efendi'nin yirmi altı seneden beri postnişinlikte bulunarak bu müddet zarfında dergâhın gelirlerini artırdığı ve daima hayır işlerle meşgul olduğu, biraderi olan Hakkı Dede'nin ise içki içen kötü birisi olduğu ifade edilmiştir⁹⁷⁰. Eşref Efendi ile ilgili bir diğer soruşturmada ise İstanbul'dan yapılan soruşturmanın sağlıklı olmayacağından hareketle Selanik'e özel bir memurun gizli olarak gönderildiği ifade edilmiştir. Bu memur tarafından sunulan raporun içeriği önceki rapora göre daha tafsilatlı ve farklıdır. 25 Ağustos 1898 tarihinde sunulan bu rapora göre Eşref Efendi'nin bazı senelerde hesap vermediği ve Çelebi Efendinin de belirttiği gibi Evkaf-ı Celâliyeden olan sigortalı binaların sigortalarını yenilememesinden dolayı, meydana gelen yangında bu binaların zarar görmesiyle vakfı zarara uğrattığı ifade edilmiştir. Raporda diğer binaların sigorta bedeli olan 1060 liranın bir kısmını mevlevîhânenin bazı bölümlerinin tamirine, bir kısmını da evladının o vakit yapmış olduğu düğününe harcadığı belirtilmiştir. Yine vakfa ait Harman Köyü arazisi Selanik eşrafından Mustafa Bey'le beraber dört kişinin tasarrufunda olup mevlevîhâne ile bağı kalmadığı ifade edilmiştir. Tekkeye ait olan Bedrelli? Köyünün arazisinin bir kısmının ise satıldığı ve mevlevîhânenin senelik 900 lirayı aşkın gelirinin bir kısmının tekkeye devam eden fukara ve dervişlerin yiyecek

⁹⁶⁹ BOA. Y. PRK. ASK. D.N: 140, G.N: 62

⁹⁷⁰ BOA. Y. PRK. DH. D.N: 10, G.N: 68

masraflarına sarfedildiği büyük bir kısmının ise Eşref Efendi tarafından zimmetine geçirildiği belirtilmiştir.

Yine raporda Mâbeyn-i hümayûn hizmetçileri arasında Eşref Efendi'nin tarafını tutanların var olduğu da ifade edilmiştir. Abdülvahid Çelebi Efendi tarafından ileri sürülen dergâhı izinsiz olarak terkettiği iddiası ise raporda yalanlanmıştır⁹⁷¹. Eşref Efendi'nin postnişinliğe tayini esnasında biraderi Hakkı Efendi'ye tahsis olunan aylık 750 kuruşun artırılması için Hakkı Efendi'nin geçen günlerde Konya'ya gittiği ve maaşının 15 liraya yükseltilmesi hakkında özel emir alarak Selanik'e döndüğü de belirtilmiştir. Ancak Eşref Efendi'nin bu emri yerine getirmemesinden dolayı Hakkı Efendi yeniden Konya'ya gidip biraderinin yaptıklarını ifade ederek postnişinliğin kendisine tevcih edilmesi hakkında Çelebi Efendi'den almış olduğu emir üzerine Eşref Efendi'nin mevlevîhânedan çıkarıldığı belirtilmiştir. Hakkı Dede'nin posta geçmesine rağmen, Eşref Efendi'nin görevine geri getirilmesi hakkında padişah emri olduğundan henüz mevlevîhânedeyin icra edilmediği ve Selanik ahâlisinin yaşanan bu gelişmeler üzerine ikiye ayrılıp bir kısmının Eşref Efendi'ye diğer kısmının ise Hakkı Efendi'ye sahip çıktıkları belirtilmiştir. Raporun sonunda ise enteresan bir tespitte bulunulmuştur. Bu da; Eşref Efendi'nin babasının sağlığında postnişinliği ele geçirmek üzere yapmış olduğu muamelenin aynıısının kendisine karşı yapıldığı konusunda Selanik halkının çoğunluğunun aynı görüşte olduğudur⁹⁷².

Sultan Abdülhamit'in, Eşref Efendi'nin görevinde kalmasını istemesinin bir diğer sebebi de, Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi ile arasının bozuk olmasıdır. II. Abdülhamit döneminin son on bir yılında postnişin olan Abdülvahid Çelebi'nin zaman zaman II. Abdülhamitaleyhinde konuşması, Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'na karşılık Konya Meram bağlarında "Yıldız Köşkü" adıyla süslü bir köşk yaptırması, şehir içinde saray faytonlarına benzer faytonlarla gezinmesi ve her haliyle Padişahı kuşkulandırır davranışlarda bulunması, Çelebi'nin saray tarafından sürekli takibat altında tutulmasına sebep olmuştur⁹⁷³. Bu bilgiler ışığında Sultan Abdülhamit'in Çelebilik makamının

⁹⁷¹ BOA. Y. PRK. DH. D.N: 10, G.N: 68

⁹⁷² BOA. Y. PRK. DH. D.N: 10, G.N: 68

⁹⁷³ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 364; Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 179. II. Abdülhamit'in kuşkucu kişiliği ve hafiyeye uygulamaları ile ilgili bkz. Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*, s. 32-33; Mehmet Ali Beyhan, "II. Abdülhamid Döneminde Hafiyeye Teşkilatı ve Jurnaller", *Türkler*, c. 12, s. 939-950.

nüfuzundan da çekinerek, Çelebi hazretlerinin Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde daha fazla nüfuz kazanmasını engellemek adına Eşref Efendi'nin bazı kusurlarının saray tarafından affedilerek görevine iade edilmesi emri verdiği ifade edilebilir. Sultan Abdülhamit'in bu kararı almasındaki bir diğer etken de o dönemde Selanik Valisi olan Rıza Paşa'nın Şeyh Eşref Efendi'nin aleyhinde bir tutum sergilemesidir. Çünkü Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celaleddin Dede, Abdülvahid Çelebi Efendi'ye yazmış olduğu 13 Ekim 1898 tarihli mektubunda Selanik valisi Rıza Paşa'nın Padişah nazarında pekte makbul ve rağbet gören birisi olmadığını net bir şekilde ifade etmiştir⁹⁷⁴.

Yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz soruşturmalardan sonra Eşref Dede'nin görevine dönmesi için verilen emir tekrarlanarak Şeyhülislam gönderilmiştir. Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi ise bu emir üzerine 12 Eylül 1898 tarihinde Eşref Dede'nin görevine iade edilmesi emrini Çelebi Efendi'ye yeniden tebliğ etmiştir. Abdülvahid Çelebi'nin bu tebliğe cevabı ise belgenin dili ile “küstahane” olmuştur⁹⁷⁵. Zira Çelebi Efendi, Eşref Efendi'nin azledilmesi sebeplerini yeniden sıralayarak, Eşref Efendi'nin görevine dönmesi hususunda kendisine daha fazla ısrar edilecekse kendisine bir miktar maaş tahsisıyla Aydın vilayeti dahilindeki kazaların birinde ikametine müsaade edilmesi isteğini içeren bir cevap yazmıştır. Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi, Çelebi tarafından yazılmış olan bu cevabı saraya göndermekten çekinmiş olsa da, hem bu cevabın gizlenemeyeceği hemde Eşref Efendi'nin durumu takip etmesi nedeniyle 1 Ekim 1898 tarihinde göndermiştir. Başkatip ise tekrar gönderdiği tebligatta gelen cevabın II. Abdülhamit'e arzının mümkün olamayacağını ve daha önce sadır olan emrin yerine getirilmesi hususunda Şeyhülislam Efendinin çaba göstermesini istemiştir. Bu aşamadan sonra Çelebi Efendi'nin üçüncü defa gönderilecek olan emre itaat etmemesi halinde meselenin bir kat daha çirkinlik kazanacağı hususu ortaya çıkmıştır. Bu durumun engellenmesi için, gayri resmi olarak çelebilik makamından Dersaadet'e gönderilen yazışmaları hazırlayan ve iletişim vasıtası⁹⁷⁶ olan Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Celaleddin Dede Şeyhülislamlığa çağırılmıştır. Şeyhülislamlıktan Celaleddin Dede'ye yapılan uyarıda, Çelebi Efendi'ye mesele hakkında gerekli nasihat ve tavsiyelerde bulunması ve Eşref Efendi'nin görevinin iadesi hakkında uygun bir cevap

⁹⁷⁴ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

⁹⁷⁵ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

⁹⁷⁶ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 180.

alması açık ve kesin olarak tenbih edilmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celaleddin Efendi bu durum üzerine Çelebi Efendi'ye Damadı Muhiddin Bey ile 13 Ekim 1898 tarihinde bir mektup göndermiştir⁹⁷⁷. Celaleddin Efendi tarafından gönderilen mektupta, bu meselede ısrar etmenin tehlikeli olduğu ifade edilmiştir. Buna sebep olarak da, Selanik Valisi Rıza Paşa'nın Padişah nazarında makbul bir kişi olmadığı ve onun tarafını tuttuğu hususların Padişah tarafından itibara alınmayacağı belirtilmiştir. Hatta bu meselede ısrar edilecek olursa Çelebi Efendi ile Rıza Paşa arasında bir ittifak olduğu gibi şüphelerin ortaya çıkabileceği dile getirilmiştir. Celaleddin Efendi, mektubunda bu düşüncelerin oluşmasının ise nazik bir durumun ortaya çıkmasına sebep olacağından bahsederek ulu'l emre itaat etmenin cümle Osmanlı halkı üzerine bir farz olduğunu, dolayısıyla Padişah emrine karşı gelmenin birçok zararı olacağını ifade etmiştir. Mektupta Padişah tarafından irade buyurulan hiç bir emrin geri alınmadığından da bahsedilerek bu meselenin halledilmesi konusunda tavsiyede bulunulmuştur. Celaleddin Efendi mektubunun sonunda bu meseleye dahil olmasında kendisinin hiçbir şahsi çıkarının olmadığını, maksadının pirine ve tarikatına hizmetten ibaret olduğunu ifade etmiştir.

Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Celaleddin Efendi tarafından Abdülvahid Çelebi Efendi'ye gönderilen bu mektuba karşılık Abdülvahid Çelebi Efendi'nin yazmış olduğu cevap oldukça ilginçtir. Abdülvahid Çelebi, 19 Ekim 1898 tarihinde yazdığı mektubunda, Eşref Efendi'nin suçlu bir adam olmasına karşın Mabeyn-i Hümayûnca korunup kollanmasına, bir zaviye şeyhinin kendisine karşı tercih olunmasına ve yedi yüz senelik hanelerine saygı gösterilmemesine serzenişlerini ifade etmiştir. Abdülvahid Çelebi Efendi, mektubunda dergâh ve vakfı hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermiş ve Eşref Efendi'nin ancak bazı şartları yerine getirilirse görevine iade edileceğini ifade etmiştir. Bu şartlar ise aşağıdaki gibidir.

-Hakkı Dede'nin postnişinlikten ayrıldığı takdirde mağdur ve perişan olacağından dolayı postnişinlikten ayrılmasından itibaren Eşref Efendi tarafından her ay 10 lirayı aşan bir maaşın Hakkı Dede'ye verilmesi,

⁹⁷⁷ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

-Daha önce ifade edilen ve Eşref Efendi tarafından boş yere harcanan sigorta bedeli olan 1130 liranın bir defada tazmin edilmesi ve yanan binaların yeniden inşasına başlanması,

-Yine vakıf olan Harman Köyü arazisinden demiryolu ve su şirketlerinin istimlak etmiş olduğu arazi bedeli olan 1300 liranın Eşref Efendi tarafından israf edileceği endişesiyle Selanik valiliğinin bu konuda dikkatli olması ve şirkette emaneten duran bu paranın Eşref Efendi'ye teslim ettirilmeyerek dergâha uygun bir akarın alınması,

- Yapılacak bu işlerin halledilmesi için mahallince bir komisyon kurulması ve Eşref Efendi'den tazmin edilecek 1130 liranın da bu komisyona teslimi hususlarında Selanik valiliğine emir verilmesi

- Bu meseleden sonra mevlevîhânelere meşayihin tayin edilmesi ve azledilmesi hususlarına ait salahiyet ve yetkisinin müdahaleden müstesna tutulması.

Abdülvahid Çelebi, bu şartları ileri sürdükten sonra Eşref Efendi'ye güvenmediğini belirtmiştir. Bu sebepten dolayı da şartların yerine getirilmesi hususunda Padişah tarafından teminat verilmesini istemiştir. Fakat Abdülvahid Çelebi Efendi, bunlarla da yetinmeyip mektubunda isteklerine devam ederek, kendisine birinci Osmani, oğlu Abdülhalim Çelebi efendiye ise ikinci Osmani Nişanı verilmesini istemiştir. Şayet yukarıda belirtilen şartlar irâde-i seniyye ile temin edilmez ve kendilerine ulaştırılmaz ise Eşref Efendi'nin görevine dönmesinin mümkün olamayacağını da söylemiştir. Abdülvahid Efendi son olarak Allah'ın yardımı ve Mevlânâ hazretlerinin manevi himmetine dayanarak tevekkül ile meydana gelecek gelişmeleri bekleyeceğini ve bundan sonra bu hususta haberleşme yoluna gidilmemesini temenni ettiklerini ifade etmiştir⁹⁷⁸.

Celeleddin Efendi, Abdülvahid Çelebi Efendi'nin mektubu kendisine ulaştıktan sonra tekrar Meşîhate gelerek durum hakkında bilgi vermiştir. Celeleddin Efendi verdiği malumatta Çelebi Efendiden aldığı cevabın akıl sahibi insanlar tarafından tasvip edilemeyecek türden şeyler olduğunu ifade ile çekinerek açıklamıştır. Celeleddin Efendi, Çelebi Efendi'ye söz anlatmanın zorluğundan da yakınmış ve meselenin halledilmesi için Konya Naibinin Çelebi Efendi'ye gerekli nasihatte bulunması

⁹⁷⁸ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

hususunu dile getirmiştir. Ve bu husus için Naib Efendiye özel bir yazı yazıldığını fakat hala cevabının alınmadığını belirtmiştir⁹⁷⁹.

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Eşref Efendi'nin görevinin iadesi hususu gerçekleşmiştir. Çünkü elimizdeki 13 Mayıs 1901 tarihli bir belgede yukarıda geniş bir şekilde açıkladığımız olaylar özet bir şekilde verilmiştir. Belgede Eşref Efendi'nin kusur ve kabahatinin Padişah tarafından affedildiği ve görevine geri dönmesi için verilen emre uyulduğu için dergâh postnişinliğinin iade edildiği belirtilmiştir⁹⁸⁰. Çelebilik makamından bu yönde karar çıkmasında kimlerin rol oynadığını, Abdülvahid Çelebi Efendi'nin kendi inisiyatifıyla mi yoksa başkalarının tavsiyesiyle mi bu yönde karar verdiğine dair bilgiye ulaşabildiğimiz arşiv belgelerinde tesbit edemedik. Yine elimizde bulunan 30 Eylül 1903 tarihli bir diğer belgede Selanik Mevlevîhanesi vakıf gelirlerinin hacz ettirilerek Eşref Efendi'nin biraderine verildiği ve bu durumun ise Padişahın emrine ters olduğundan bahsle eskiden olduğu gibi yine dergâh gelirlerinin dergâhın şeyhi bulunan Eşref Efendi'ye verilmesi Padişah emri gereği olduğu ifade edilmiştir⁹⁸¹. Bu son belgeden ve elimizdeki diğer arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Selanik Mevlevîhanesi şeyhliği meselesi uzun bir süre İstanbul ile Konya Mevlânâ Dergâhı arasında bir siyasi mesele halini almıştır.

Bu bilgiler ışığında Eşref Efendi'nin 1903 tarihinden sonra görevinden azledilip yerine Hakkı Efendi'nin geçip geçmediği hususunda elimizde bulunan arşiv belgelerinden net bir sonuç elde edemiyoruz. A. Süheyl Ünver, Selanik dergâhının son şeyhinin Salahaddin Dede olduğunu belirtmektedir⁹⁸². Salahaddin Dede'nin de Eşref Efendi'nin oğlu olduğu göz önüne alınırsa Eşref Efendi'den sonra dergâhın şeyhliğine Salahaddin Dede'nin geçmiş olduğu yargısına varabiliriz.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesiyle bu bölgede bulunan mevlevîhanelerde ekonomik sıkıntılar görülmeye başlamıştır. Gelirlerinin önemli bir kısmını Mora Yarımadası'ndaki vakıflardan sağlayan Selanik Mevlevîhanesi, Yunanistan'ın

⁹⁷⁹ BOA. Y. PRK. MŞ. D.N: 6, G.N: 94

⁹⁸⁰ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Evkaf Nezareti Maruzatı (Bundan sonra Y. PRK. EV. olarak geçecektir.) D.N: 3, G.N: 40

⁹⁸¹ BOA. İ. HUS. D.N: 110 G.N: 1321-B-037

⁹⁸² Ünver, "Selanik Mevlevîhanesi...", s. 32.

bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bu gelir kaynaklarını kaybetmiştir⁹⁸³. Bu durumun sonucunda ise yukarıda etraflıca anlattığımız ekonomik sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Başlangıçta ekonomik nedenlerden ortaya çıkan postnişinlik meselesi daha sonra Dersaadet ile Konya Mevlânâ Dergâhı arasında siyasi bir mesele haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamit'in seleflerinin aksine Mevlevîlik tarikatına mesafeli durması ve Mevlevîliğin imparatorluk içerisindeki geniş örgütlenmesinden çekinmesi bu meseleyi daha derinleştirmiştir. Her ne kadar sonuçta Padişah irâdesi gerçekleşmiş olsa da, Konya Mevlânâ Dergâhı ile Dersaadet arasındaki ilişkiler II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar mesafeli bir biçimde devam etmiştir.

2.7.4. Abdülhamit Döneminde Şeyhi Değişen Mevlevîhaneler

Sultan II. Abdülhamid döneminde mevlevîhaneler içerisinde meydana gelen postnişin değişiklikleri ve diğer makamlara gerçekleştirilen atamalar hususunda arşiv belgelerinde tespit edebildiğimiz kadarıyla gerçekleşen atamalar bu başlık altında verilmiştir. Bu dönemde mevlevîhane şeyhliği haricinde Meclis-i Meşayih reisliğine Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Dede'nin atandığını görmekteyiz. Yine Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhanesi şeyhliğine Mehmet Celaleddin Dede'nin tayiniyle, Konya Mevlâna Dergâhı şeyhliğine Fahreddin Çelebi'nin getirilmesi de II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Ancak Hüseyin Fahreddin Dede'nin postnişinliği çok uzun sürmemiş, yaklaşık bir sene görev yaptıktan sonra vefatı üzerine yerine Mustafa Safvet Çelebi geçmiştir. Mustafa Safvet Çelebi'nin yaklaşık altı yıl görev yapmasından sonra yine Sultan Abdülhamit döneminde Manisa Mevlevîhanesi şeyhi olan Abdülvahid Çelebi Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini olmuştur. Bu postnişin değişikliklerinin arşiv belgelerine yansması ise aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

2.7.4.1. Meclis-i Meşayih Reisliğine Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Efendi'nin Getirilmesi

Meclis-i Meşayih reisi olan Aziz Mahmut Hüdayi Dergâhı postnişini Ruşen Efendi'nin vefat etmesi üzerine Meclis-i Meşayihin eski azalarından olan Kasımpaşa

⁹⁸³ Mehmet Ali Gökaçtı, "Balkanlarda Mevlevîliğin Gelişimi ve Selânik Mevlevîhânesi" *Tarih ve Toplum*, Eylül 2000, Cilt 34, Sayı 201, s. 52.

Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi'nin bu göreve layık bulunmasına binaen, Meclis-i Meşihat Reisliğine atanması 27 R 1309/ 30 Kasım 1891 tarihinde Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi tarafından teklif edilmiş ve Padişah tarafından da uygun bulunarak 28 R 1309/ 1 Aralık 1891 tarihinde bu atama gerçekleşmiştir⁹⁸⁴.

2.7.4.2. Kıbrıs Mevlevîhanesi Şeyhliğine Mehmet Celaledin Efendi'nin Tayin Edilmesi

Kıbrıs Mevlevîhanesi Şeyhi Safvet Dede'nin 1311/1893 tarihinde hac farızasını eda ettikten sonra dönüş yolunda vefat etmesi üzerine Kıbrıs naibi Osman Efendi, hem Dahiliye Nezaretine⁹⁸⁵ hemde Meşihate 27 M 1311/ 10 Ağustos 1893 tarihinde yazdığı dilekçesinde Şeyh Safvet Dede'ye hazineden ihsan edilen 300 kuruş maaşın boşa kaldığını ve bu maaşın gelirinin yetersizliğinden dolayı büyük sıkıntı çekmekte olup oldukça borçlandığını ifade ettiği Kıbrıs'taki Şer'iyye mahkemesi başkatibi Ahmet Muhyiddin Efendi'ye tahsis edilmesini istemiştir⁹⁸⁶. Dahiliye Nezaretine ulaşan bu talep üzerine Kıbrıs'tan müteveffa Safvet Dede'nin çoluk çocuğunun olup olmadığı, yaşları ve geçimlerini yapacakları gelirlerinin olup olmadığı hakkında bilgi verilmesi istenmişse de bu hususlara dair ne şekilde bir cevap gönderildiğini arşiv belgelerinden tespit etmemiz mümkün olamamıştır. Kıbrıs Naibi Osman Efendi'nin yukarıda ifade ettiğimiz minvaldeki dilekçesini Meşihate de göndermesi üzerine, Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi, bahsedilen bu maaşın Kıbrıs Şer'iyye mahkemesi Başkatibi Ahmet Muhyiddin Efendi'ye tahsis edilmesini istemiş ve bu istek 25 S 1311/7 Eylül 1893 tarihinde Padişah tarafından da uygun görülmüş ve bu hususta gereğinin yapılması emri verilmiştir⁹⁸⁷. Ancak Kıbrıs'tan gönderilen 28 Ra 1311/9 Ekim 1893 tarihli bir yazıda Safvet Çelebi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Mehmet Celal Efendi'nin tayin edildiği ifade edilmiştir. Yazıda Lefkoşa Mevlevîhanesi'nin o bölgedeki en büyük mevlevîhane olduğu, dergâhta her zaman birkaç dervişin bulunduğu ve Mevlevîliğe mensup birçok seyyahın adaya geldikleri zaman haftalarca bazen aylarca dergâhta kaldıkları, ancak dergâhın gelirinin masraflarına göre az olduğundan dolayı Safvet Dede'ye atıyye-yi seniye olarak 300 kuruş maaş bağlandığı belirtilmiştir. Ancak Safvet Dede'nin

⁹⁸⁴ BOA. Y. MTV. D.N: 56, G.N: 61

⁹⁸⁵ BOA. DH. MKT. D.N: 123, G.N: 43

⁹⁸⁶ BOA. İrade Meşihat Belgeleri (Bundan sonra İ. MŞH. olarak geçecektir.) D.N: 1, G.N: 1311/S-3

⁹⁸⁷ BOA. İ. MŞH. D.N: 1, G.N: 1311/S-3

ölümünden sonra bu maaşın kesilmesi üzerine dergâhtaki dervişlerle ailesinin perişan oldukları belirtilmiştir. Şeyh Safvet Dede'nin ailesinin ve tekkedeki dervişlerin bu sıkıntılarının giderilmesi için Safvet Dede'ye verilen bu maaşın oğlu Celal Efendi'ye verilmesi istenmiştir⁹⁸⁸. Muhtemelen Safvet Dede'nin ölümünden sonra kesilip boşa kalan 300 kuruş maaşın mahkeme-i şer'îye başkatibi Ahmet Muhyiddin Efendi'ye tahsis edildiğinden habersiz olarak kaleme alınan 28 Ra 1311/9 Ekim 1893 tarihli bu dilekçeden yaklaşık bir buçuk yıl sonra 27 L 1312/23 Nisan 1895 tarihinde Maliye Nezaretinden Sadarete gönderilen yazıda Safvet Dede'nin bahsedilen 300 kuruşluk maaşından başka birde Kıbrıs emvalinden verilmekte olan 138 kuruşluk bir maaşının daha olduğu ifade edilmiştir. Bu yazıda Safvet Dede'nin oğlu Celaleddin Efendi'nin babasından kalan 300 kuruş maaşın Başkatip Ahmet Muhyiddin Efendi'ye tahsis edilmesi üzerine, mülkiye maaşından babasına mahsus olup Kıbrıs Komiserliğinden⁹⁸⁹ Osmanlı Devleti hesabına ödenen senelik 11 İngiliz lirası 4 şilinden ibaret olan maaşın kendisine ödenmesi için Kıbrıs Komiserliğine de müracaat etmiştir. Bu hususta İngiliz elçiliğinden gelen bilgiler üzerine 14 Kanun-ı evvel 1310/ 26 Aralık 1894 tarihinde Safvet Dede'ye tahsis olunan maaşların incelenmesi istenmiştir. Gelen cevapta Safvet Dede'nin 300 kuruş muhtacin maaşından tahsis edilenden başka Kıbrıs emvalinden verilen 138 kuruş maaşının olduğu bu ikisinden başka maaşının olmadığı ifade edilmiştir⁹⁹⁰. Bu durum üzerine 27 L 1312/ 10 Mayıs 1895 tarihinde Kıbrıs emvalinden Safvet Dede'ye verilen 138 kuruş maaşın oğlu Celaleddin Efendi'ye verilmesi uygun bulunmuştur⁹⁹¹.

2.7.4.3. Manisa Mevlevîhanesi'nin Abdülvahid Çelebi Efendi'ye Tevcihi

Manisa Mevlevîhanesi şeyhi olan Fahreddin Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'na şeyh tayin olmasıyla boşalan Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine yine Çelebi sülalesinden Abdülvahid Çelebi tayin olmuştur. Manisa Mevlevîhanesi'nin Abdülvahid Çelebi Efendi'ye tevcihi 15 C 1299/4 Mayıs 1882 tarihinde Çelebi Efendi tarafından

⁹⁸⁸ BOA. Y. EE. D.N: 5, G.N: 406

⁹⁸⁹ 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından sonra kurulmuş olan Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi için bkz. H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşe 1988, s. 125-150. Ayrıca bkz. Faruk Sönmezoğlu, "Tanzîmât'tan Lozan'a Kıbrıs Sorunu", *Tanzîmât'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. İstanbul, c. 2. s. 309.

⁹⁹⁰ BOA. İ. ML. D.N: 14, G.N: 1312/Za-30

⁹⁹¹ BOA. İ. ML. D.N: 14, G.N: 1312/Za-30

gönderilen tahrirattan anlaşılmaktadır. Buna göre Manisa Mevlvîhanesi'nin şeyhliğine Abdülvahid Çelebi Efendi 1882 yılı başlarında atanmıştır⁹⁹².

2.7.4.4. Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhliğinde Gerçekleşen Değişiklikler

Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Sadreddin Çelebi 10 Teşrin-i sani 1297/ 22 Kasım 1881 tarihinde vefat etmiştir. Bunun üzerine, Konya Mevlânâ Dergâhında bulunan dedegân ve dervişândan 23 kişinin imzasıyla 2 M 1299/ 24 Kasım 1881 tarihinde kaleme alınan dilekçede merhum Sadreddin Çelebi'nin yerine Manisa Mevlvîhanesi şeyhi olan oğlu Fahreddin Çelebi'nin tayin edilmesi dile getirilmiştir⁹⁹³. Sunulan bu dilekçe üzerine Fahreddin Çelebi'nin tayini 11 M 1299/ 3 Aralık 1881 tarihinde onaylanmıştır⁹⁹⁴. Ancak Fahreddin Çelebi bu makamda uzun süre kalamamış ve bir yıl geçmeden vefat etmesi üzerine yerine kardeşi Mustafa Safvet Çelebi tayin olmuştur⁹⁹⁵. Mustafa Safvet Çelebi, postnişinliğe tayin olması ve beratının kendisine tevcih edilmesi üzerine 23 B 1302 / 8 Mayıs 1885 tarihinde kaleme aldığı mektubunda şükranlarını arzetmiştir⁹⁹⁶.

Mustafa Safvet Çelebi'nin postnişinliği yaklaşık altı sene sürmüştür. Mustafa Safvet Çelebi'nin 1305/ 1888 yılı ortalarında vefat etmesi üzerine yerine yine Manisa Mevlvîhanesi şeyhi Abdülvahid Çelebi'nin geçmesi uygun görülmüştür⁹⁹⁷. 24 Temmuz 1304 / 5 Ağustos 1888 tarihinde de beratı tevcih edilmiştir⁹⁹⁸. Abdülvahid Çelebi'nin postnişinliğinden sonra XIX. yüzyıl içerisinde bir daha Konya Mevlânâ Dergâhı için şeyh değişimi söz konusu olmamıştır.

XIX. yüzyılda Mevlvîlerin hükümetle ilişkilerine baktığımızda genel itibarıyla yüzyıl başlarında Sultan III. Selim'in Mevlvî müntesibi olması sayesinde Mevlvîlik, özellikle devlet adamları arasında daha çok rağbet gören bir tarikat konumuna gelmiştir. Özellikle Galata Mevlvîhanesi şeyhi Şeyh Galib'in Nizam-ı Cedit politikalarına olan desteği III. Selim için ayrı bir öneme sahiptir. II. Mahmut döneminde ise kendisinin de Mevlvî olduğu ifade edilmesine rağmen devletin Mevlvîlere bakış açısı daha çok

⁹⁹² BOA. Y. A. RES. D.N: 19, G.N: 9

⁹⁹³ BOA. Y. A. HUS D.N: 169, G.N: 1

⁹⁹⁴ BOA. İ. DH. D.N: 847, G.N: 67691

⁹⁹⁵ Küçük, *Mevlvîliğin Son Yüzyılı*, s. 70.

⁹⁹⁶ BOA. İ. DH. D.N: 952, G.N: 75336

⁹⁹⁷ BOA. İ. DH. D.N: 1090, G.N: 85493

⁹⁹⁸ BOA. İ. DH. D.N: 1094, G.N: 85781

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşîlik tarikatının yasaklanması bağlamında daha siyasi bir niteliktedir. II. Mahmut döneminin önde gelen devlet adamlarından Halet Efendi'nin Mevlevî müntesibi olması ise Mevlevîlerin ve mevlevîhanelerin korunup gözetilmesinde bir başka önemli etkidir. Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde ise özellikle İstanbul mevlevîhaneleri şeyhlerinin padişahlarla olan iyi ilişkileri III. Selim ve II. Mahmut döneminde var olan konunun devamının sağlanmasında etkili olmuştur.

Genel olarak XIX. yüzyıla baktığımızda II. Abdülhamit dönemi hariç padişahların Mevlevîlere karşı olumsuz bir tavrı olmamıştır. II. Abdülhamit döneminde ise yaşanan çekişmeler, II. Abdülhamit'in Mevlevîlere karşı kurumsal bir tutumu olmaktan ziyade Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Abdülvahid Çelebi nezdinde şahsi bir tutumdur. Onun haricinde bütün XIX yüzyıl boyunca Mevlevî dergâhları devlet tarafından gerek tamir ve bakımlarının yapılması gerekse iâşe masraflarının karşılanması gerekse yardıma muhtaç şeyhlerin ve ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanması suretiyle korunup kollanmıştır.

III. BÖLÜM

XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUM HAYATINDA MEVLEVÎLİK

Mevlevîliğin XIX. yüzyıl Osmanlı toplum hayatına olan yansımalarını başlıca üç başlık altında inceleyeceğiz. İlk olarak inceleyeceğimiz başlık toplum hayatı içerisinde mevlevîhanelerin fonksiyonları ve toplumsal hayat içerisindeki yeri üzerine olacaktır. Bu başlık altında mevlevîhanelerin toplum hayatına olan katkıları, gündelik hayatın şekillenmesi üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde durulacaktır.

İkinci olarak ele alacağımız başlık ise İstanbul'u da içine almak üzere "Rumeli'de Mevlevîlik" olacaktır. Zira her ne kadar Mevlevîlik ilk olarak Anadolu'da ortaya çıkmış olup İstanbul'a daha sonra intikal etmiş olsa da İstanbul, İmparatorluk merkezi olmanın getirdiği siyasi ve toplumsal avantajlar sayesinde Mevlevîlik tarihi açısından oldukça etken ve önemli bir konumda olmuştur. Bu durum, çalışmamızın kapsamını belirlediğimiz XIX. yüzyıl için daha üst seviyededir. Mevlevîlik tarihi boyunca tarîkatın merkezi, Konya Mevlânâ Dergâhı olarak kalmış ve bütün Mevlevî dergâhları Konya Mevlânâ Dergâhı'na bağlı olmuşsa da, İstanbul'da bulunan beş mevlevîhanenin şeyhlerinin nüfuzu da oldukça önemlidir. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru Yenikapı Mevlevîhanesi'nin konumu tarîkatın devletle ilişkileri açısından zikredilmeye değerdir.

Mevlevîliğin Osmanlı toplum hayatına yansımaları noktasında inceleyeceğimiz bir diğer başlık ise "Anadolu'da Mevlevîlik" şeklinde olacaktır. Bu başlık altında başta Konya olmak üzere Afyon, Kütahya, Bursa, Manisa, Selanik ve Halep gibi şehirler ve yine burada zikretmediğimiz mevlevîhane bulunan diğer şehirlerde Mevlevîliğin sosyal hayata yansımaları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

3.1. MEVLEVÎHANELERİN FONKSİYONLARI

Tasavvufî hayatın temel müessesesi olan dergâhlar hangi tarîkate ait olursa olsun buldukları bölgede toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanması hususunda oldukça önemli görevler ifa etmiş ve Anadolu Selçuklu devletinde olduğu gibi yıkılışına kadar Osmanlı Devleti'nde de sosyal hayatta toplumla iç içe olmuşlardır¹. Dergâhların yanı sıra her dönemde ileri gelen dergâh şeyhleri sağlıktan sosyal problemlere kadar toplumsal ihtiyaçların temininde önemli bir vazife icra etmişlerdir². Kurulan bu dergâhlar belirli tasavvufî akımların propaganda merkezi olduğu gibi, kuruldukları bölge ve konuma göre de farklı fonksiyonları icra etmişlerdir. Ancak özellikle taşrada kurulan zaviye ve dergâhlara baktığımızda fonksiyonlarının temelde arşiv belgelerine de yansıdığı şekilde “*ayende ve revendeye hizmet etmek*” olduğu görülür³. Büyüklüklerine göre Asitâne ve zâviye olarak ikiye ayrılan⁴ mevlevîhaneler, kurulmuş oldukları bölgelerde diğer tarikatlarda olduğu gibi fakir fukara dervişân ve gelip giden misafirler için bir sığınma ve konaklama yeri fonksiyonunu icra etmişlerdir. Arşiv belgelerinde dahi bu hususlara yer verilmiştir. Bu minvalde olmak üzere Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Ahmet Remzi Dede, 14 M 1274 / 4 Eylül 1857 yılında çekmiş olduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için İstanbul'a yazmış olduğu dilekçesini örnek gösterebiliriz. Ahmet Remzi Dede, Kayseri'de şeyhi bulunduğu mevlevîhaneden başka hiçbir dergâh bulunmadığını, gerek Mevlevî tarikatından olsun gerekse diğer tarikatlara mensup fukara ve dervişân ile şehre gelip giden bütün seyyahların mevlevîhanede konakladıklarını ve ağırlandıklarından bahsetmektedir⁵. Bu duruma benzer bir örnek Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi için de dile getirilmektedir⁶. Osmanlı Devleti'nde

¹ Osmanlı Devleti'nde Tasavvuf erbâbı ve tarikatlar için bkz. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet /Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003; Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (19. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları İstanbul 2004; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfîler*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005; Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, Çev. Nasuh Barın, İstanbul 2003; Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanmaz Kulları; İslam Dünyasında Derviş toplulukları (1200-1550)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2008; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Süfîliğine Bakışlar*, İstanbul 2005; Saim Savaş, “Osmanlı Dönemi Zaviyeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Osmanlı*, Ankara 1999, c. 4, s. 459-467.

² Reşat Öngören, “Osmanlı'da Süfîlerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy.3, 1999, s. 20-21.

³ Saim Savaş, “Osmanlı Dönemi Zaviyeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Osmanlı*, Ankara 1999, c. 4, s. 461.

⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

⁵ BOA. İ. DH. D.N: 385, G.N: 25443

⁶ BOA. Y. EE. D.N: 5, G.N: 406

tekkeler ve dergâhlar sadece tasavvufî hayatın oluşmasında değil, siyasi, askeri, iktisadi, ve bedîî hayatın şekillendirilmesinde önemli roller ifa etmişlerdir⁷. Osmanlı toplumunda toplumsal birlik ve kaynaşmayı sağlamada tekkelerin oldukça büyük bir önemi vardır. Özellikle Mevlânâ ve Mevlevîlik düşüncesinde daha fazla hissedilen, fikri ve düşünce yapısı ne olursa olsun herkese kapılarını açık tutan tasavvuf erbâbı sayesinde tekke ve zâviyeler, toplumdaki sevgi ve huzurun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır⁸. Tarîkatlara intisab edenler, mülhidlik ve zındıklıkla anılmamaları koşuluyla devlet tarafından sürekli desteklenen, ihtiyaçları giderilen, vergi muafiyetleri getirilen ve vakıflar tevcih edilen tekkelerde özellikle mevlevîhanelerde rafine bir zevk ve kültürle yoğrulmuşlar ve bu kültür toplum hayatının da şekillenmesinde etkili olmuştur. Divan edebiyatına baktığımızda mevlevîhanelerin toplum hayatında meydana getirmiş olduğu etki birçok şairin eserlerine yansımıştır⁹. Mevlevîhaneler bir sığınma ve konaklama yeri olduğu gibi kendine has lisanı, giyim kuşamı ve âdâb ve erkânıyla tasavvufî bilgilerin yanı sıra mûsikiden Farsça'ya kadar çok çeşitli konularda eğitimin verildiği mekânlar görünümündedir¹⁰. Büyük şehirlerde bulunan ve asitâne hüviyetinde olan mevlevîhaneler birer kültür merkezi, tabiri caizse bir sanat akademisi işlevi görmüştür¹¹. Bu husus Mevlevî ayinini izlemek için mevlevîhanelere giden yabancı seyyahlar tarafından da ifade edilmiştir¹². Mevlevîhanelerde dervişler tarafından Mevlânâ'nın başta Mesnevî olmak üzere Farsça eserlerinin okunup yorumlanması, ulema tarafından medreselerde Farsça okutulmasının yasaklandığı dönemlerde mevlevîhaneleri Osmanlı coğrafyasında Farsça'nın öğretildiği mekânlar konumuna getirmiştir. Ulema tarafından Farsça'nın yasaklanmasına sebep olarak, Ömer Hayyam, Hafız, gibi şairlerin eserlerinde içki ve sevgiliden bahsedilmesi ve Feridüddîn Attar, Senai ve yine Mevlânâ gibi vahdet-i vücütçuların dile getirmiş olduğu düşüncelerin medreseliler tarafından kavranılamaması gösterilmektedir¹³. Her mevlevîhane bir Mesnevî okuma yeri birer Darü'l-Mesnevî olduğu gibi, mevlevîhaneler haricinde de diğer tarîkatlara mensup kişilerinde devam edebilecekleri Darü'l-Mesnevîler açılmıştır. En son açılan Darü'l-

⁷ Mustafa Kara, "Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar", *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 82.

⁸ Kadir Özköse, "Toplumsal Birlikte Tekkelerin Rolü", *Somuncubaba*, sy.74, Aralık 2006, s. 20.

⁹ Bkz. Haluk Gökalp, "Divan Şairlerinin Gözüyle Mevlevî Mekânları", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 14, Sy. 2, 2005, s. 281-298.

¹⁰ Beşir Ayvazoğlu, *Ney'in Sırrı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s. 14.

¹¹ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 209.

¹² Carl Vett, *Dervişler Arasında İki Hafta*, Çev. Ethem Cebecioğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004, s. 34.

¹³ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c. 1-2, Eser Yayınları, İstanbul 1977, s. 154.

Mesnevi 9 M 1260/ 30 Ocak 1844 tarihinde Sultan Abdülmecit'in de katılımıyla açılışı gerçekleştirilen Murad Molla Tekkesi Şeyhinin yaptırmış olduğu Darü'l-Mesnevidir¹⁴. Ahmet Cevdet Paşa da Çarşamba Pazarı'nda bulunan bu tekkeye Farsça öğrenmek için devam etmiştir. Cevdet Paşa, bu tekkenin adeta bir darülfünûn olduğunu, her türlü ilmin öğretildiğini ve uzaktan yakından birçok ricalin bu tekkeye devam ettiğini belirtir¹⁵.

Mevlevîhanelerin ve içerisinde görev yapan şeyhlerin, dervişlerin ve diğer görevlilerin sanatın ve edebiyatın gelişmesinde oynamış olduğu rol ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar kapsamlıdır¹⁶. Edebiyat, mûsîki, hat, tezhib ve nakış gibi sanat dallarında her dönemde devrinin önde gelen sanatkârları arasında Mevlevî şeyhleri veya dervişleri yer almış dolayısıyla mevlevîhaneler bu sanatların ustalıkla icra edildiği, yayıldığı ve hayat bulduğu mekânlar olmuştur. Mevlevîlerin topluca ibadet ettikleri yer olan semâhane, namaz kılma ve Mevlevî ayinine ev sahipliği yaptığı gibi bu faaliyetlerin dışında tasavvufî ve dini konularda yapılan sohbetlerinde merkezidir. Belli kurallar çerçevesinde yapılan bu sohbetler sayesinde dergâhta bulunan dervişler ciddi bir eğitime tabi tutulmaktaydı¹⁷.

XIX. yüzyıla geldiğimizde yukarıda tarîkatlar ve tekkelerle ilgili olarak belirtmiş olduğumuz hususlar aynen devam etmektedir. Ancak şurası da belirtilmelidir ki, devletin birçok kurumunda olduğu gibi tarîkat ve tekkelerde de bir takım yozlaşma ve liyakâtsiz kişilerin şeyh olmaları yüzünden tekkelerin kuruluş dönemindeki dinamizm kaybolmuştur denilebilir. XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için modernleşme ve yenileşme çalışmalarının hız kazandığı bir zaman dilimidir. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti

¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir, 40-Tetimme*, s. 17; Ergin, s. 154.

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir, 40-Tetimme*, s. 13.

¹⁶ Bu hususta bkz. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 376-425; Sezai Küçük, "İstanbul Mevlevîhanelerinin Türk Sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır)", (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu 14-16 Aralık Konya-Türkiye), *Bildiriler*, SÜMAM Yayınları, Konya 2007, s. 507-528; Nasır Abdülbaki Dede, *Tedkik ü Tahkik*, Haz. Yalçın Tura, Pan Yayıncılık, İstanbul 2006; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 441-465; İskender Pala, "Edebi Çehresiyle Mevlevîhaneler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye) Tebliğler, sy. 2, Mayıs 1996, s. 55-61; Şehabettin (Uzluk), "Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler", *Milli Mecmua*, Yıl 2, s. 42, 1 Ağustos 1341, s. 680-684; Emine Yeniterzi, "XIX. Yüzyılda Konyalı Mevlevî Şairler", *X. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, c. 1, 2-3 Mayıs 2002 Konya, s. 136-147; Abdülbaki (Baykara) "Sanatkar Mevlevîler", *Milli Mecmua*, Yıl 2, sy. 25, 1340, s. 406; Ali Haydar Bayat, "Hüsni Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler", (*SÜ 4. Milli Mevlânâ Kongresi, 12-13 Aralık 1989 Konya-Türkiye*) *Tebliğler*, Konya 1990, s. 81-112.

¹⁷ A. Yılmaz Soyyer, "19. Yüzyılda Semahane Sohbetleri", (Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu 19-21 Aralık 2005 Manisa-Türkiye) *Tebliğler*, Maksud Yayınları, Manisa 2006, s. 366.

tahtında olan Sultan III. Selim dönemi ise bu yenileşme ve modernleşme çalışmalarında somut adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Şüphesiz ki, III. Selim'den önce de Osmanlı Devleti'nde ıslahat çalışmaları söz konusu olmuştur. Sultan Selim'in babası III. Mustafa askeri, mülki alanlarda ıslahatlar yapmak için çaba göstermiş ve bu hususta Avrupa'dan uzmanlar getirtmişti. Tophaneyi ıslah edip Mühendishane-i Berri Hümayûn'u kuran III. Mustafa meydana getirmiş olduğu bu kurumları teftişe giderken daha 10-11 yaşlarında olan oğlu III. Selim'i de beraberinde götürürdü¹⁸. III. Selim'in zihninde ıslahat fikirlerinin yerleşmesinde şüphesiz ki babasıyla yapmış olduğu bu gezilerin önemli rolü olmuştur. Sultan Selim'in tahta geçmesi Osmanlı Devleti'nin siyasi anlamda zor bir dönemine rast gelmiştir. XVIII. Yüzyılın sonlarına doğru başlayan Osmanlı-Rus Savaşının hemen başında, Avusturya'nın Rusya'nın yanında yer alarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı¹⁹. Rusların Özi Kalesine yapmış olduğu taarruzlar ve mevsim şartlarının olumsuzluğu yüzünden gerekli yardımların ulaştırılamaması sonucunda Özi kalesi Rusların eline geçmişti. Özi kalesinin Rusların eline geçmiş olduğu haberinin İstanbul'a ulaşması, Sultan Abdülhamit Han'ın üzüntüden felç geçirip kısa süre içerisinde (8 Nisan 1789) ölmesine neden olmuştur. Sultan Abdülhamit Han ölünce yerine, III. Mustafa'nın oğlu III. Selim geçti²⁰.

Sultan Selim dönemi, Padişahın mevlevîliğe intisab etmiş olması nedeniyle Mevlevîlik açısından da oldukça önemlidir. Sultan Selim'in modernleşme bağlamında yapmayı düşündüğü ıslahatların İstanbul sanat ve edebiyat çevrelerinde en önemli ve ateşli savunucularından birisi Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Galib Esat Dede (Şeyh Galib) olmuştur²¹. Dönemin en önde gelen şairlerinden biri olan Galib Esat Dede'nin, III. Selim'in yapmış olduğu ıslahatları desteklemesi, şüphesiz ki o dönem İstanbul kamuoyunda önemli bir hadisedir. Galib Esat Dede örneğinde olduğu gibi, XIX. yüzyıl boyunca gerek İstanbul'da gerekse taşrada Mevlevî şeyhleri, Mevlevî müntesibi olan devlet adamları, valiler veya diğer mesleklere mensup kişiler ve yine hem İstanbul'da hem de taşrada birçok şehirde bulunan mevlevîhaneler sayesinde Mevlevîliğin XIX. yüzyıldaki devlet ve toplum hayatındaki tesirleri önceki dönemlere göre daha fazla

¹⁸ Kaşif Yılmaz, "III. Selim'in Şair Kişiliğinin Yaşadığı Hayata, Devlet İşlerine ve Osmanlı'nın Batılılaşma Politikalarına Etkileri", *Türkler*, c. 12, s. 684.

¹⁹ Mustafa Nuri Paşa, s.176.

²⁰ Cabi Ömer Efendi, s. 3.

²¹ Dilçin, s. 209-219.

hissedilmiştir. İmparatorluk coğrafyasında ve başkent İstanbul'da birçok tarîkatın aksine dergâh sayısı az olan Mevlevîlik sosyal ve siyasi hayattaki tesirleri bakımından dergâh sayısı ile ters orantılı olarak diğer tarîkatlara göre daha etkili olmuştur.

3.2. RUMELİ'DE MEVLEVÎLİK

II. Bayezid döneminden XVII. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'daki mevlevîhane şeyh ailelerinin değişiklikler göstermesi, belli bir şeyh ailesinin etkin olmaması ve Çelebilik makamının İstanbul mevlevîhanelerinde şeyhlik yapacak kişileri belirlemedeki etkinliği İstanbul Mevlevîliğini oluşturan şeyh ailelerinin ortaya çıkışını geciktirmiştir²². Ancak özellikle XVII. yüzyıl ortalarından itibaren İstanbul mevlevîhanelerinde nüfuzlu şeyh aileleri görev yapmaya başlamışlardır. Bunlardan en önemlisi 1746 yılında Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini olan Kütahyalı Ebubekir Dede'ye mensup Mevlevî ailesidir. Kütahyalı Ebubekir Dede ve ondan sonra şeyh olan Ali Nutki Dede tekke ve zaviyelerin kapatılması sürecine kadar postnişinlik görevini kendi üyelerine aktararak şeyhliğin adeta bir hanedanlık haline gelmesini ve bu bağlamda da İstanbul'un mistik kültüründe devamlılık gösteren ve kalıcı sonuçlara yol açan dönemi başlatmıştır²³. İstanbul şehir hayatında Mevlevîliğin etkin olarak hissedilmesi veya İstanbul Mevlevîliği diyebileceğimiz sürecin başlaması XVIII. yüzyıl sonlarında III. Selim'in Osmanlı tahtına çıkmasıyla hız kazanmıştır.

III. Selim, gerçekleştirmeyi düşündüğü Nizam-ı Cedit ıslahatları esnasında halk nezdinde kamuoyu desteğinin sağlanmasında dönemin şair ve ileri gelenlerinin de katkısının olduğu şüphesizdir. III. Selim'in uygulamaya koyduğu Nizam-ı Cedit ıslahatlarının en önemli savunucularından birisi dönemin en önemli şairlerinden olan ve İstanbul'da tam anlamıyla ilk kurulmuş mevlevîhane olan Galata Mevlevîhanesi şeyhi Şeyh Galib'tir²⁴. Şeyh Galib, Mevlevî müntesibi olan III. Selim'in Nizam-ı Cedit reformları kapsamında yapmış olduğu uygulamalarla ilgilenmekte ve yakinen takip etmektedir. Bu durumu Şeyh Galib'in şiirlerinden takip etmekte mümkündür. Mesela

²² Ekrem Işın, "İstanbul'da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi", (I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri 19-21 Aralık 2001 Manisa- Türkiye) Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2002, s. 37.

²³ Işın, "İstanbul'da Mevlevîlik...", s. 29.

²⁴ Gawrych, s. 91.

III. Selim'in önem verdiği hususlardan birisi olan barut imali ve baruthanelerin ıslahı çerçevesinde yaptırılan yeni baruthaneler hakkında tarihler düşmüştür²⁵.

III. Selim döneminde Galata Mevlevîhanesi'nde Şeyh Galib Görev yaparken, İstanbul Mevlevîhaneleri içerisinde özellikle XIX. yüzyıl sonlarına doğru siyasi çevrelerle geliştirilen ilişkiler sayesinde gittikçe önem kazanan Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde ise Ebu Bekir Dede'nin oğlu olan ve III. Selim'in reform düşüncelerine de destek veren²⁶ Ali Nutki Dede bulunmaktadır²⁷. Şeyh Galib'in de müridi olan Ali Nutki Dede, ilmi kişiliği, edebiyat ve mûsiki alanındaki maharetiyle Yenikapı Mevlevîhanesi'nde ki otuz senelik şeyhliği müddetince döneminin belli başlı şeyhleri arasında sayılmış ve takdir görmüştür²⁸. Ali Nutki Dede, Türk mûsikisi alanında en önde gelen kişilerden birisi olan kardeşi Abdülbaki Nasır Dede'nin yetişmesinde de gayret sahibidir²⁹. Ali Nutki Dede, mûsiki bilgisi sayesinde kendi adıyla bir mûsiki ekolü oluşturacak derecede bilgili ve mûsikiye düşkün olan III. Selim'in teveccühüne mazhar olmuştur³⁰. III. Selim'in mûsikiyi ve mûsikişinasları koruyup himaye etmesi sayesinde Türk mûsikisi en yüksek ve en verimli bir seviyeye gelmiştir³¹. Ali Nutki Dede'nin rahle-i tedarisinden geçerek mûsikide bir deha mertebesine erişen bir başka mevlevî de Hamamîzâde İsmail Dede Efendi'dir³². Ali Nutki Dede ve onun Cemaziyelevvel 1219/ Ağustos 1804 tarihinde³³ vefatından sonra Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi olan Abdülbaki Nasır Dede zamanında Yenikapı Mevlevîhanesi tam anlamıyla bir mûsiki konservatuarına dönüşmüştür³⁴.

III. Selim'in Mevlevî müntesibi olması, sık sık mevlevîhanelere gitmesi doğal olarak döneminde Osmanlı toplum hayatını da etkilemiştir. III. Selim'in Mevlevîliğe bu ilgisinin temelinde onun Mevlevî düşüncesine uygun mizacı, mûsikiye olan düşkünlüğü

²⁵ Fatih Usluer, "Şeyh Galib'in Baruthane Şiirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume I/3 Spring 2008, s. 416.

²⁶ Ekrem Işın, "Modernleşme Çağında Mevlevîlik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme", (X. Milli Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002 Konya) *Tebliğler I*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2002, s. 234.

²⁷ Seyyid Fazıl Mehmet Paşa, s. 162; Osmanzade Hüseyin Vassaf, c.V, s. 237; Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 120.

²⁸ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 122.

²⁹ Nasır Abdülbaki Dede, s. 10.

³⁰ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 380.

³¹ Yılmaz, "III. Selim'in...", s. 691; Sezai Küçük, "Yenileşme Dönemi Kültür ve Sanatına Katkıda Bulunan Mevlevîler ve Mevlevî Dergahlarında Güzel Sanatlar", *Türkler*, c. 15, s. 539.

³² Bkz. Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, İstanbul 1987; Nuri Özcan, "Türk Mûsikisinin Abide Şahsiyetlerden Hamamîzade İsmail Dede Efendi", *Türkler*, c. 12, s. 449.

³³ Ali Nutki Dede, *Defter-i Dervişan I*, s. 24a.

³⁴ Küçük, "Yenileşme Dönemi...", s. 540.

ve Türk mûsikisinin abidevî şahsiyetlerinin Mevlevî olmaları yatmaktadır. Bunun yanı sıra, şehzadelik yıllarından itibaren uygulamak istediği ıslahatların önünde engel olarak gördüğü yeniçeriler ve yeniçerilerle özdeşleşmiş bir tarikat olan Bektaşîliğe alternatif bir kamuoyu yaratma düşüncesi olduğunu da ifade edebiliriz. Gölpinarlı, III. Selim dönemine kadar mevlevîhanelerde mukabele günlerinin belirli olmadığını, sohbet meclislerinde, vecde düşüldüğü, cezbe mazhar olduğu zamanlarda mukabele yapıldığını belirtmektedir. III. Selim'in Mevlevîliğe ve mûsikiye olan düşkünlüğü neticesinde vakitli vakitsiz mevlevîhanelere gitmesi ve padişahın gelmesiyle de mukabele yapılması üzerine ve bu durumun devamlılık arzemesiyle Mevlevî şeyhleri neş'e ve cezbe yerine, padişah gelişinin mukabeleye vesile olmasını hoş görmemeye başlamışlardır. Bu duruma bir çare düşünen şeyhler, İstanbul'da bulunan beş mevlevîhanede, haftada bir-iki gün mukabele yapılmasını kararlaştırarak bir liste hazırlamışlar ve padişaha sunmuşlardır. Bu listeye göre;

Cuma	: Galata Mevlevîhanesi
Cumartesi	: Üsküdar Mevlevîhanesi
Pazar	: Kasımpaşa Mevlevîhanesi
Pazartesi	: Yenikapı Mevlevîhanesi
Salı	: Galata Mevlevîhanesi
Çarşamba	: Beşiktaş (Sonradan Eyüp'te Bahariye)

Perşembe: Yenikapı Mevlevîhanesi'nde mukabele yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece "*Payitaht-ı seniyyenizde hergün Mevlevî mukabelesi vardır; hangi gün isterseniz o dergâhı teşrif edebilirsiniz*" demişler ve İstanbul mevlevîhanelerinde mukabele günleri bir kaide olarak kalmıştır³⁵. III. Selim'in Mevlevîliğe göstermiş olduğu bu teveccüh neticesinde devlet adamlarından ve halktan birçok kimse samimi veya taklidi de olsa Mevlevîliğe temayül etmişlerdir³⁶. Bu isimlerden Vak'anüvis Pertev Efendi, Mehmet Said Halet Efendi, şuaradan Hayret Efendi, Süleyman Neşâtî ve Musahib Seyyid Ahmet Ağa gibi kişileri örnek göstermek mümkündür³⁷.

III. Selim döneminde ve II. Mahmut'un padişahlığının ilk yıllarının önemli devlet adamlarından birisi olan Mehmet Sait Halet Efendi, Mevlevîlik için oldukça önemli bir

³⁵ Gölpinarlı, *Mevlevî Adab ve Erkânı*, s. 114.

³⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VI, s. 166.

³⁷ Küçük, "İstanbul Mevlevîhanelerinin...", s. 513.

şahsiyettir. İstanbul'da doğan Halet Efendi, Kadı Kırımı Hüseyin Efendi'nin oğludur³⁸. Halet Efendi, Manastır ve Yenişehir-i Fenar'da bazı görevlerde bulunduktan sonra İstanbul'a dönmüş ve Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Galib Dede'ye intisap etmiştir³⁹. Halet Efendi, nazım ve nesirdeki hitabeti ve üslubuyla kısa sürede kendisini Şeyh Galib'e sevdirmişti. Rasih Mustafa Efendi'nin zahire nazırlığı esnasında, sonra da Kasapbaşı Mehmet Ağa ile Tercüman Kalimakioğlu'nun kitabet hizmetlerinde bulundu⁴⁰. Bir süre sonra da başmuhasibe payesiyle 1217/1802 tarihinde Paris elçisi oldu. Paris'ten Muharrem 1222/ Mart 1807'de dönen Halet Efendi, Beylikçi ve iki ay sonra Rikab-ı Hümâyûn reisi olsa da Fransız elçisinin şikâyeti üzerine azledilerek Kütahya'ya sürüldü⁴¹. Bir yıl kadar Kütahya'da bulunan Halet Efendi, bu süre içerisinde Kütahya Mevlevîhanesi'ne devam etmiş ve Kütahya Mevlevîhanesi'nin karşısına da üç adet çeşme yaptırmış ve bunların bakımı için vakıflar tahsis etmiştir⁴². Halet Efendi, Kütahya'da bir yıl kadar kaldıktan sonra affedilmiş ve İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra üç ay geçmeden devlete karşı isyana kalkışan Bağdat Valisi Süleyman Paşa'yı cezalandırma göreviyle Bağdat'a gönderilen Halet Efendi, başlangıçta bu görevinde zorlansa da Musul ve Baban mutasarrıflarının yardımlarıyla bu vazifesine muvaffak olmuş ve Süleyman Paşa'yı idam etmiştir⁴³. 1225/1810 yılı sonlarında İstanbul'a dönen Halet Efendi, kısa bir süre sonra Rikab-ı Hümâyûn kethüdalığıyla gizli haberleşme işlerinin başına ve ardından da nişancılık görevine getirildi. Uzun bir süre bu görevde bulunan Halet Efendi, bu görevleri esnasında Sultan II. Mahmut üzerindeki nüfuzunu da artırmıştır. Halet Efendi bu dönemde tayin ve azillerde de büyük rol oynamaya başlamıştır. Acımasız tavrıyla tepki toplamaya başlayan Halet Efendi'nin düşman çevresi de genişlemeye başlamıştı. Ahmet Cevdet Paşa, Halet Efendi hakkında ikbali için her fenalığı yapar, kimseye acımayıp bu uğurda evladı da olsa feda eder demektedir⁴⁴. Halet Efendi, bu nüfuzunu korumak için Yeniçeri Ocağı'na dayandığı için Sultan II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için girişeceği teşebbüslere de engel olmaya çalışmıştır. Halet Efendi, kendisi için tehlikeli olabilecek devlet adamlarını ya azlettirme ya da idam ettirme yoluna gitmiştir. Kudretinden en çok çekindiği kişilerden

³⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XI, s. 5.

³⁹ Abdülkadir Özcan, "Halet Efendi", *DİA*, c. 15, s. 249.

⁴⁰ Mehmet Süreyya, c. II, s. 564.

⁴¹ Şâ'nîzâde Mehmed 'Ataullah Efendi, c.1, s. 265.

⁴² BOA. A. MKT. D.N: 10, G.N: 49

⁴³ Özcan, "Halet Efendi", s. 249.

⁴⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XI, s. 6.

birisi olan Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'da bunlardan birisidir. Halet Efendi'nin 1822 yılında Ali Paşa'yı idam ettirmesi sonrasında Mora isyanı baş göstermişti. Yenilik taraftarı olan veziriazamlardan Benderli Ali Paşa ile Hacı Salih Paşa'yı azlettirmiş ve bir süre sonra da Ali Paşa'yı öldürmüştür. Halet Efendi, döneminin şeyhülislamı ile de geçinemeyip onların da azillerinde etkili olmuştur⁴⁵. Nihayetinde gözden düşen Halet Efendi'nin Bursa'ya sürülmesi emredilmiş, ancak Konya'ya gönderilmesi hususundaki istidası üzerine Konya'ya sürülmüştür⁴⁶. Halet Efendi'nin Konya'ya sürülmesi emrinden kısa bir süre sonra idam edilmesi ve mallarının müsadere edilip kesik başı ile getirilmesi için Hassa hasekilerinden Üsküdar ve havalisi koru-yu humayunları ağası Mehmet Arif Ağa gizlice görevlendirilmiştir⁴⁷. Mehmet Arif Ağa Konya yolunda Halet Efendi'yi geçerek ondan önce Konya'ya ulaşmıştır. Halet Efendi'de Konya'ya ulaştıktan sonra Mevlevî olması hasebiyle doğruca Çelebi Efendi'nin yanına gitmiştir. Mehmet Arif Ağa dergâha gelerek elindeki fermanı göstermiş ve sonrasında da Halet Efendi'yi boğduktan sonra başını bedeninden ayırmış ve İstanbul'a dönmüştür⁴⁸. Halet Efendi'nin bedeni Konya Mevlânâ Dergâhı avlusuna defnedilmiş, kesik başı işe Galata Mevlevîhanesi'ne defnedilmiştir.

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Ali Nutki Dede'den 1787 yılında arakıyye giymiş olan Halet Efendi'ye Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi tarafından da icazet ve destarlı sikke ile hilafet verilerek İstanbul'a gönderilmiş idi⁴⁹. Mehmet Said Çelebi'nin bu davranışı Halet Efendi'nin Mevlevîlikteki ihlasının yanı sıra Mehmet Said Çelebi'nin Konya Mevlânâ Dergâhı'na şeyh tayin edilmesi hususunda Halet Efendi'nin oynadığı role binaen verilmiş bir karşılık olarak da düşünülebilir. Zira Hacı Mehmet Çelebi, 21 S 1230/ 2 Şubat 1815 tarihinde kaleme aldığı mektubunda Meşihatten, yerine oğlu Mehmet Said Efendi'nin tayin edilmesinin sağlanması için Halet Efendi'ye verilmek üzere yazmış olduğu mektubunun Kazancı Derviş Ahmet ile Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Yusuf Efendi'ye gönderdiğini ifade etmiştir⁵⁰. Çünkü Halet Efendi, yukarıda ifade ettiğimiz üzere II. Mahmut'un saltanatının ilk yıllarında oldukça nüfuz sahibi idi. Halet Efendi'nin meşayih nazarında da sahip olduğu bu itibar

⁴⁵ Şâ'nizâde Mehmed 'Ataullah Efendi, c. II, s. 1073.

⁴⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 65.

⁴⁷ BOA. HAT. D.N: 496, G.N: 24326

⁴⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, s. 65; Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-Nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s. 138.

⁴⁹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 64.

⁵⁰ BOA. HAT. D.N: 649 G.N: 31768-A

neticesinde Mehmet Said Çelebi de zaman zaman babasının izinden gitmiş ve Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Recep Hüseyin Hüsni Dede'nin meşihatnâmesini de doğrudan doğruya Halet Efendi'ye göndermişti⁵¹. Meşihatnâmenin geldiği Halet Efendi tarafından Recep Hüseyin Hüsni Dede'ye bildirilince, ertesi gün ser-tabbah Sadık Dede ile birlikte Halet Efendi'nin konağına gitmişler, meşihatname evvela Sadık Dede'ye teslim edilmiş, Sadık Dede'de meşihatnameyi Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi'ye göndermiş ve oradan da Şeyhülislam'ın yanına gidilerek merasimi icra edildikten sonra Recep Dede'ye tevdi edilmiştir⁵².

Gölpınarlı, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Nasır Abdülbaki Dede'nin Halet Efendi'nin Mevlevî olmasını eleştirdiğinden bahseder. Özellikle dervişânı evliya kapısından vazgeçirip zenginlerin kapısına alıştırdığından ve konağında tennureli iki Mevlevî dervişine hizmetini gördürmesinden dolayı Nasır Abdülbaki Dede'nin Halet Efendi'den için keşke icazet alamaz olsaydı dediğini belirtir⁵³. Nasır Abdülbaki Dede'nin bu şekilde düşünmesinde yukarıda izah ettiğimiz sebepler âmil olduğu gibi Halet Efendi'nin ikbalini temin ve devam ettirmek için takip etmiş olduğu siyaset ve halk nezdinde edinmiş olduğu kötü şöhretin de etkisinin olduğu şüphesizdir. Ancak Halet Efendi, bütün bunlara rağmen, mevlevîhanelere yapmış olduğu yardımlar, tamirat faaliyetleri ve döneminde Mevlevîlik tarikatının gerek halk içinde gerekse devlet katında kazanmış olduğu kudretten dolayı Mevlevîler tarafından tutulmuştur. Keçecizâde İzzet Molla, Halet Efendi'nin idamı üzerine düşürdüğü tarihte yine onu övmekten geri durmamıştır.

Gitti o kân-ı himmet tarih yazdı İzzet

*Halet Said Efendi pîrana hemdem olsun*⁵⁴

II. Mahmut döneminde sosyal ve siyasi hayata en fazla etki eden hadiselerden birisi de yeniçeriliğin kaldırılmasıdır. Yeniçeriliğin kaldırılması hadisesini Yeniçeri Ocağı ile ilişkilerinden dolayı Bektaşîlik tarikatının yasaklanması takip etmiştir. Bektaşîlik tarikatının yasaklanması ve son atmış sene içerisinde inşa edilmiş olan yeni tekkelerin yıktırılması emri sonrasında ileri gelen Bektaşî Babaları Sünni ulemanın yoğun olduğu yerlere sürülmüştür. Yeniçeriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında

⁵¹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 64.

⁵² Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 64.

⁵³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 252.

⁵⁴ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 67.

ortaya çıkan durum neticesinde İstanbul’da bulunan birçok Bektaşî tarîkatı mensubu kimliklerini gizleme ihtiyacı hissetmişler ve Sünni görünümüne bürünmüşlerdir. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Bektaşîlerin resmi görevleri de sonra ermiştir. Hatta ordu şeyhi olan bir Bektaşî babası da bir Mevlevî şeyhi ile değiştirilmiştir⁵⁵. Mevlevîliğin tarihi serüvenine baktığımızda özellikle Şems koluna mensup bulunan Mevlevîler, Bektaşîlik tarîkatına yakın bulunmakla birlikte Mevlevîlikleri ön planda olmuştur⁵⁶. Bu durum neticesinde özellikle hanedan, saray ve yüksek bürokrasiye mensup olanların devam ettiği Yenikapı ve Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanelerinin aksine, Kasımpaşa Mevlevîhanesi’ne normal halktan kişiler devam etmekteydi. Mevlevîhanenin bu özelliğinden dolayı Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında birçok Bektaşî dervişi Kasımpaşa Mevlevîhanesi’ne sığınmıştır⁵⁷. Bu hususta Tahirü’l-Mevlevî’nin (Olgun) ifadeleri de bir delil teşkil etmektedir. Tahirü’l-Mevlevî, 18 Ağustos 1312/ 30 Ağustos 1896 tarihinde Kayseri’de bulunan Ahmed Remzi Dede’ye yazdığı mektubunda, Mevlevîlik kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması hususunda Sakıb Dede’nin Sefine-i Mevlevîye, Esrâr Dede’nin Tezkire-i Şuâra-yı Mevlevîye gibi eserlerinin oynamış oynadığı rolü hayırla yad ettikten sonra Mevlevî meşayihinin hayat hikayelerini yazmanın gerekliliğinden bahsederken iyisiyle kötüsüyle ihvânın tercüme-i halini yazmak istediğinden bahseder. Bu noktada örnek olarak da Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhinin salahından bahsedip te Kasımpaşa Mevlevîhanesi hücrenişinlerinden neyzen Bektaşî Hamdi’nin fışkından bahsetmemenin hakkaniyete uygun düşmeyeceğini ifade eder⁵⁸.

II. Mahmut, bir yandan Bektaşîlik tarîkatını kontrol altına alırken diğer yandan da Bektaşîlik haricinde kalan diğer tarîkat erbâbını yanına almaya gayret etmiş, tekkelerin tamirleri, camilerin, sebillerin ve çeşmelerin imar ve inşasına özel bir önem vermiştir. Şeyhlere bol bol bahşişler dağıtmış ve maaşlar bağlatmıştır. Bu şekilde Osmanlı toplum hayatında oldukça etkin olup halkın nabzını elinde tutan tasavvuf erbabının uygulamaya koymak istediği reformların karşısında bulunmasını engellemeye çalışıyordu⁵⁹.

⁵⁵ Ortaylı, s. 285.

⁵⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 204-205.

⁵⁷ Tanman, “Kasımpaşa Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 24, s. 554.

⁵⁸ Olgun, s. 89.

⁵⁹ Gündüz, s. 153.

II. Mahmut, hükümdarlığı döneminde sık sık mevlevîhaneleri ziyaret eder ve icra edilen mukabeleyi seyrederdi. Yine Yenikapı Mevlevîhanesi'ni ziyaret eden II. Mahmut'a dergâhta bulunan dervişlerin tekkedeki faaliyetleri aksatacak derecede özel karşılama merasimi yapmaları üzerine tekkelerin tavrına yakışmayan bu gibi hareketlerden rahatsız olan Şeyh Abdülbaki Nasır Dede, uygun bir zamanı kollayarak durumu Padişaha arz etmek ister. Yine böyle bir ziyaret dönüşü, icra edilen mukabele bitmesinden sonra almış olduğu manevî hazzı ifade etmek üzere yanına gelen padişaha, *“Ne olur efendim bir daha böyle bu dergâha gelmeyin.”* Dediğinde ummadığı bu tavır karşısında şaşırarak II. Mahmut, birden kendini toparlayarak: *“Şeyhim beni bâb-ı Mevlânâ'dan mı kovuyorsunuz?”* deyince, Şeyh Abdülbaki Dede, *“Hayır Devletim, bu kapıdan kimse kovulmaz. Fakat siz geliyorsunuz giderken de dervişe para dağıtıyor, hediyeler veriyorsunuz. Bu durum onları dervişlik yerine dünyaperest yapıyor. Sizden istirhamım bir daha bu dergâha Sultan Mahmud olarak değil, Mahmud Efendi olarak gelmeniz. Hatta her zaman buyurun gelin”* demiştir. Abdülbaki Nasır Dede'nin maksadını anlayan Sultan Mahmut, *“Eyvallah”* diyerek ayrılmıştır. Abdülbaki Nasır Dede, Padişaha karşı sergilemiş olduğu bu cüretkârlığı affettirmek gayesiyle İstanbul'da bulunan diğer Mevlevî dergâh şeyhleriyle görüşerek, mevlevîhanelerdeki mukabele günlerini programlamış ve durumu Padişaha arz ederek, *“Ne zaman Mevlânâ aşkı zuhur ederse buyurasınız”*, diyerek Padişahın gönlünü almıştır⁶⁰. II. Mahmut, Abdülbaki Nasır Dede'nin bu haklı ikazını zihnine nakşetmiş olacak ki, Osman Salahaddin Dede'nin Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliği döneminde yukarıda ifade ettiğimiz tavrın tam tersi bir durum ortaya çıkması üzerine tereddütlerini belirtmiştir. Hadise Osman Salahaddin Dede'nin genç bir delikanlıyken dergâh şeyhliği yaptığı dönemde yaşanmıştır. Osman Salahaddin Dede, II. Mahmut'un şeyhi bulunduğu mevlevîhaneyi ziyaret etmesinden çok mütehassis olmuş olmalı ki, gençliğinin ve toyluğunun tesiriyle, manevî otoritesinin gereklerini unutarak cümle kapısından dışarı çıkar ve sultanın arabasına doğru ilerler. Fakat Sultan Mahmut, hükümdarlık gururundan üstün tuttuğu manevî haysiyetin bu şekilde ihlal edilmesinden hiç memnun olmaz ve yanındakilere: *“Eskiden böyle bir usul yoktu. Şeyhler bizi cümle kapısının içinde karşılardı. Acaba biz mi çok büyüdük, onlar mı çok küçüldü?”* demek suretiyle düşüncelerini belirtmiştir⁶¹. II. Mahmut'un bu şekilde düşünmesinin bir diğer sebebi de Mevlevî tekkesine gelen

⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s. 162-165; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 346.

⁶¹ Samiha Ayverdi, *Boğaziçinde Tarih*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005, s.194.

padişahların karşılanmasında yerleşmiş bir usul olmasıdır. Gölpinarlı bu usulü şu şekilde belirtir;

“Padişahın gelmekte olduğu evvelce bir yaverle tekkeye haber verilir, tekkenin şeyhi ve meydancı, resim hurkasını giyerek padişahu kapıda karşılarlardı. Şeyhin elinde buhurdan bulunurdu. Padişah, selamlık dairesindeki şeyh odasına girince şeyh, buhurdanı meydancıya verir ve padişahla görüşürdü. Yani padişahın elini tutar, biraz eğilerek ağzına götürür, padişahta aynı zamanda eğilerek bir anda, birbirlerinin ellerini öperlerdi. Şeyh ve padişah, aynı zamanda otururlar, ondan sonra meydancı, kapı yanında ayakta ve niyaz vaziyetinde beklerdi.

Mevlevî şeyhlerinin, padişahu yerden selamlamaları, saray teşrifatınca ve padişahın emriyle oturmaları gibi adetler yoktu. Padişah meydancının delaletiyle mukabeleden önce semahanedeki hüinkar mahfeline gider ve mukabeleden sonra yine meydancının delaletiyle şeyh odasına gelirdi. Padişah tekkeden ayrılırken de yine şeyh ve meydancı, buhurdanla padişahu dış kapıya kadar uğurlarlardı⁶²”.

İstanbul Mevlevîhaneleri Padişahlar tarafından sık sık ziyaret edildiği gibi İstanbul’a gelen yabancı seyyahlar tarafından da ziyaret edilmiş ve bu seyyahlar mevlevîhaneler ve Mevlevîlerle ilgili düşüncelerini aktarmışlardır. İstanbul’da seyyahların en fazla rağbet gösterdiği mevlevîhane gayr-i Müslimlerin yoğunlukla yaşadığı yer olan Galata’da bulunan Galata Mevlevîhanesi’dir. Seyyahların mevlevîhaneler ve Mevlevîlerle ilgili düşünceleri birbirinden farklı olabilmektedir. Amerikalı doğa bilimci James Ellsworth De Kay, kolera araştırması için 1831-1832 yıllarında İstanbul’da bulunduğu yıllarda ziyaret ettiği Galata Mevlevîhanesi’nde Kont Bonneval’ın mezarını gördüğüne şaşırmıştır. De Kay, mukabele bittikten sonra dergâhtan ayrılırken hissettiği düşünceleri şu şekilde ifade ediyor;

“Tekkeyi din adı altında yapılan, bizim de tanık olduğumuz bu korkunç saçmalıklara karşı duyduğumuz küçümsemeden ve bunların ilahi bir ilhamla yapıldığına inandığı anlaşılan seyirciler için duyduğumuz acıma hissinden oluşan karışık duygularla terk ettik⁶³”.

⁶² Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 422-423.

⁶³ James Ellsworth De Kay, *1831-1832 Türkiye’sinden Görünümler*, Çev. Serpil Atamaz Hazar, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009, s. 182.

1835 yılında İstanbul’da bulunan Miss Pardoe ise yazdığı hatıratında tarikat ayinlerini değerlendirmenin zorluklarından bahseder. Ancak bu konuda Mevlevîler istisnadır. Çünkü Mevlevîlerin yabancıların mukabeleyi izlemeleri için kolaylıkla rıza gösterdiklerini, hatta kadınlar içinde ayrı olarak kafesli bir bölüm yaptıklarından bahseder⁶⁴. Pardoe, Galata Mevlevîhanesi’ni iki sefer ziyaret ettiğini belirtir ve Mevlevî dervişleriyle ilgili gözlemlerini şu şekilde yansıtır. Dervişlerin dinsel görevlerini yerine getirdikten sonra dergâhtan ayrıldıklarını ve şehirdeki çeşitli uğraşlarıyla ilgilendiklerini ve diğer insanlarla eşit koşullarda çalıştıklarından bahseder. Miss Pardoe, Avrupalıların Mevlevîlerin “semâ” hareketini “Dönen Derviş” şeklinde algılayıp bu şekilde lanse etmelerinden dolayı daha önce hiç izlemediği mukabele öncesinde zihninde gayri ciddi duygularla mevlevîhaneye gittiğini ve mukabele üzerinde yaratacağı etkiye karşı hazırlıksız olduğunu belirtir. Mukabele başlamadan sonra ise şahit olduğu mukabeleyi “*Don Kişotvari*” savunmaya ne niyeti ne de hazırlığı olmadığını belirtmekle beraber bu tören için “*bir saçmalık*” değerlendirmesi yapan modern seyyaha katılmasına da olanak olmadığını ifade eder⁶⁵. Bu düşünceye ek olarak, Mevlevî mukabelesinin tutarlı ve anlamlı tapınmaya ilişkin kendi Avrupalı fikirlerine uymadığını belirtmekle beraber, kendi muhakeme tarzlarına göre tanrıya hizmet eden, erişilmez karakterdeki bu insanlara herhangi bir kimsenin saygıdan başka bir şey duyacağına da ihtimal vermiyorum der⁶⁶.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Miss Pardoe, Galata Mevlevîhanesi’nden ve Mevlevîlerden etkilendiği için kendi içerisinde Mevlevî mukabelesini anlamlandıramasa da saygı duyduğunu ifade etmiş ve mukabeleyi “*bir saçmalık*” olarak nitelendiren modern seyyaha da katılmadığını belirtmiştir. Burada kesin olarak belirtilmese de yukarıda De Kay’ın seyretmiş olduğu mukabeleyi tanımlarken “*korkunç saçmalık*” ifadesini kullandığına bakılırsa Miss Pardoe’nin kendisinden önce İstanbul’a gelen De Kay’ı kastetmesi ihtimal dahilindedir.

İstanbul mevlevîhaneleri, buldukları bölgeler ve dergâhı yöneten şeyhlere de bağlı olarak kendi içerisinde karakteristik özelliklere sahiptirler. Tahiriü’l-Mevlevî bu hususu şu şekilde ifade eder: “*İstanbul’un Mevlevî dergâhları öteden beri bazı şeyle iştihar*

⁶⁴ Miss Pardoe, *Şehirlerin Ecesi İstanbul, Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, Çev. Banu Büyükkal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 315.

⁶⁵ Pardoe, s. 38.

⁶⁶ Pardoe, s. 38.

etmişlerdir. Mesela Yenikapı sûfîleriyle, Kulekapısı sarhoşlarıyla, Beşiktaş cerrârlarıyla meşhurdur.”⁶⁷ Bunun yanında sosyal hayatta toplumun hemen her kesiminin yolu bir şekilde mevlevîhanelerle kesişmektedir. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Osman Salahaddin Dede’ye atfedilen ve Osman Ergin’in Türk Maarif Tarihi isimli eserinde yer alan bir anekdot bu durumun en bariz örneğidir.

“Kale dışarısındaki Yenikapı Mevlevîhanesi’nin yakınında bulunan bir köşkte düğün dolayısıyla bir kbtî musiki trupu getirilerek eğlenti yapılmış. Trupun nekkaresi yani çifte narası patlamış, eğlencenin tadı kaçmış; birisinin aklına gelmiş; aynı alet yakınlardaki mevlevîhanede de var. Gidip istemesini şef dorkestre söylemiş; kbtî tekyeye giderek kudümzenbaşından bunun kendisine ariyet olarak verilmesini istemiş; fakat nekkare ile kudüm-i şerif arasındaki tabir farkını ve inceliğini kavrayamadığı için isterken kudüm-i şerif yerine çifte nara deyişi dervişin taassubuna dokunmuş ve herifi azarlamış. (Ona çifte nara demezler, kudüm-i şerif derler.) demiş ve vermemiş; hatta gidip şeyhe şikayet bile etmiş. Şeyh kudümzenbaşının kbtîye yaptığı müdahaleyi beğenmemiş;

— Neşelerini kaçırmıyydın, vereydin!.

Demiş, O da:

—Amma Efendim, kudümü şerife bu çingene çifte nara diyor! Deyince Salahaddin Efendi de:

—Zararı yok; o çingene eline düşerse çifte nara; senin eline geçerse kudümü şerif olur demiştir.”⁶⁸

Kandil geceleri gibi mübarek gün ve gecelerde ise mevlevîhanelerde düzenlenen mevlid gibi merasimlere devletin çeşitli kademelerinden memurlar da olmak üzere geniş bir ziyaretçi katılımı söz konusudur.⁶⁹

Temelleri II. Mahmut döneminde atılan ancak ilan edilmesi Sultan Abdülmecit döneminde gerçekleşen Tanzîmât Fermanı’nın getirmiş olduğu düzenlemeler arasında tasavvuf erbâbı ve tekkeleri ilgilendiren bir durum söz konusu değildi. Mevlevîlik açısından baktığımızda ise Tanzîmât döneminin en önemli bürokratlarından olan Fuat Paşa ve ailesi Mevlevî tarikatına mensuptu⁷⁰. Tanzîmât döneminin bir diğer ileri gelen bürokratu olan Ali Paşa’nın da Mevlevîlerle münasebeti vardı. Manisa Mevlevîhanesi

⁶⁷ Olgun, s. 82.

⁶⁸ Ergin, c. 1-2, s. 225.

⁶⁹ Olgun, s. 83.

⁷⁰ Kara, “Tanzîmât’tan Cumhuriyet’e Tasavvuf ve Tarikâtlar”, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 220.

şeyhi Mustafa Şefik Efendi, Manisa Mevlevîhanesi'nin tamiri için Evkaf Nezareti'ne müracaatta bulunmuştur. Ekonomik nedenlerle tamiratın daha sonraya atılması üzerine Mustafa Şefik Efendi samimi ilişkisine binaen dönemin hariciye nazırı Ali Paşa'dan tamirat işinin gerçekleştirilmesi için yardımını istemiştir. Bunun üzerine 17 M 1267/ 22 Kasım 1850 tarihinde Manisa kaymakamlığına yazılan yazıda Şeyh Efendi'ye yardımcı olunması ve tamiratı hususlarına bakılması istenmiştir⁷¹.

1247/ 1831 yılında Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin edilen⁷² ve 50 yıldan fazla bu görevi ifa eden Osman Salahaddin Dede'nin etrafında Tanzîmât'ın güçlü devlet adamları toplanmıştır. Bunlar arasında Keçecizade Fuat Paşa ve Ali Paşa gibi dış işleri nazırlığı ve sadrazamlık yapanlar, Mısırlı Kamil Paşa ve Şeyhülislam Sâhib Molla gibi devleti en üst seviyede temsil edenleri yanında Prens Mustafa Paşa, Adile Sultan'ın eşi Mehmet Ali Paşa'da bulunmaktadır⁷³.

Osmanlı Müelliflerinde siyasete de vakıf bir zat olarak tanıtılan Osman Salahaddin Efendi, kaleme aldığı eserleriyle de Mevlevî Şeyhleri arasında kendisine önemli bir yer edinmiştir. Bu eserleri arasında Hoca İshak Efendi'ye cevap tarzında yazdığı “*Risale-i Vahdet-i Vücut*” isimli Türkçe bir risalesi ve “*El-Lisânü'l Muhammediyye fî mâ dalle bihî'l Îseviyye*” isimli Arapça bir eseri vardır⁷⁴. Osman Salahaddin Dede, bu kitaplarının yanı sıra padişahlara gerekli olan vasıflardan bahseden ahlaki, siyasi risaleler ve mutasavvifâne şiirlerde kaleme almıştır⁷⁵.

Osman Salahaddin Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi gibi döneminde gerek sosyal hayatta gerekse siyasi hayatta etkin olan bir mevlevîhanenin şeyhi olmasına rağmen zaman zaman ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Bunlardan birisi de annesinin oturduğu evin bakımsız kalması nedeniyle içinde oturulamayacak hale gelmesi üzerine tamir ettirdiği dönemdir. Bu tamir esnasında borçlanan Osman Salahaddin Dede, borçlarını ödemek için “*Rişte-i Cevahir*” isimli kitabı Matbaa-yı Amire'de bastırmıştır. Osman Salahaddin Dede, tamamen başkalarının tavsiyesiyle ve basım maliyeti dört kuruş olur şeklinde

⁷¹ BOA. Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri (Bundan sonra HR. MKT. olarak geçecektir.) D.N: 33, G.N: 77

⁷² Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s.135.

⁷³ Ekrem Işın, “İstanbul'da Mevlevîlik.....”, s. 37; Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 148.

⁷⁴ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Hazl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 1999, c. I, s. 133; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 126.

⁷⁵ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 154.

aldığı bilgi üzerine girdiği bu işten daha da zararlı çıkmıştır. Çünkü kitapların basım maliyeti kitap başına sekiz kuruş olmuş ve toplam 8000 kuruş maliyetin ancak 6000 kuruşunu ödeyebilmiştir. Kitapların basım maliyetini tamamen ödeyemediği için Matbaa-yı Amireye 2000 kuruş zimmeti kalmıştır. Basılan kitapların ise ancak 100 tanesi satılabilmiş, 100 tanesi Konya'ya ve diğer mevlevîhanelere gönderilmiş, elinde ise yaklaşık 800 kitap kalmıştır. Osman Salahaddin Dede, hem kitap basım maliyetinin beklediğinden fazla olması hemde basılan kitapların satılamaması nedeniyle zarara uğramış ve annesinin evinin tamiriyle birlikte toplam borcu 11.000 kuruşa yükselmiştir. Borcunu ödeme imkanı bulamayan ve alacaklıları tarafından rencide edilen Osman Salahaddin Dede, 1844 yılı sonlarında kaleme aldığı dilekçesinde borcunu ödeyebilmek için ihsan-ı şahaneye muhtaç olduğunu ifade etmiştir⁷⁶. Osman Salahaddin Dede'nin bu dilekçesi üzerine 23 Za 1260/ 4 Aralık 1844 tarihinde kendisinin sahib olduğu itibar ve bilgisinden bahsedilerek Matbaa-yı Amire'ye olan 2000 kuruş borcu silinmiş ve kendisine de 3000 kuruş atıyye verilmesi uygun görülmüş ve buyruldu yazılmıştır⁷⁷. Osman Salahaddin Dede, yukarıda izah ettiğimiz üzere eserler kaleme almış olsa da matbaada bastırılmış olduğu “*Rişte-i Cevahir*” isimli kitap 1123/ 1711 senesinde Yenikapı Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edilen Seyyid Nesib Yusuf Dede⁷⁸,ye aittir. Mehmet Ziyâ, Seyyid Nesîb Yusuf Dede'den bahsederken basılış hikayesini bilmediği veya bahsetmediği bu eserden;

*“Nesib Dede'nin, sanihatü'l-Arap ve'l Acem'in hikmet-i akliye ve diniyesini ihtiva eden cümel ü fıkاراتı bir suret-i edibe ve sûfiyede tercüme ve şerh ederek Rişte-i Cevahir namıyla matbu bir eser-i güzidesini gördüm, okudum ve Yenikapı Dergâhu'na vakfettim. Bu eserini 1123 senesi Muharreminin onuncu günü (28 Şubat 1711) ikmal ettiğini hatimesine yakın bir yerinde söylüyorsa da yine hatimesinde 'tarih-i telif' serlevhası altında tanzim ettiği beyt-i tarihîde ,
Oldu bu kitab-ı pür- letaif bir ukde-i leâli serâir
Hatm oldu dedim onun Nesîbâ târihini Rişte-i Cevahir*

(1220/1805)

*1220 rakamı gösteriliyor. Halbuki bu son rakamlarda sehvi mürettib vardır.
Çünkü ebced hesabıyla 'Rişte-i Cevahir' terkibi, 1120 (1708) eder.”⁷⁹*

⁷⁶ BOA. İ. DH. D.N. 94, G.N. 4713

⁷⁷ BOA C. MF. D.N: 98, G.N: 4871

⁷⁸ Hüseyin Ayyansarayî, s. 306; Osmanzade Hüseyin Vassaf, c.V, s. 234; Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 105.

⁷⁹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 107.

şeklinde bahseder.

Sultan Abdülmecit Döneminde Osman Salahaddin Dede'nin saray nezdindeki itibarı sayesinde birçok maddi yardıma layık görüldüğüne tanık olmaktadır. Bunlardan birisi de Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin de daveti üzerine Konya Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etmek amacıyla Konya'ya gitmesi hadisesidir. Osman Salahaddin Dede'nin bu seyahata çıkması için yerine meşihat işlerini yerine getirebilecek ve icra-yı âyine muktedir bir kişiyi vekil bırakması koşuluyla padişah tarafından izin verilmiş ve Osman Salahaddin Dede'nin böyle bir seyahat masrafını karşılayamayacağı bilindiği için de kendisine 25.000 kuruş ihsan edilmiştir⁸⁰. Seyahat koşullarının günümüze göre çok zor olduğu o dönemlerde Mevlevîlerin çıktıkları seyahatlar esnasında geçtikleri yerlerde kolaylık gösterilmesi ve kendilerine yardımcı olunması için kaleme almış oldukları dilekçeleri çoğunlukla ilgili yerlere iletilmiş ve gereği yapılmıştır. Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi Ahmet Arif Dede'nin oğlu Seyyid Mehmet Dede, 10 L 1277 / 21 Nisan 1861 tarihinde yazdığı dilekçesinde, ailesiyle beraber hava değişikliği bahanesiyle çıkacakları Bursa seyahati esnasında, Gemlik iskelesinden Bursa'ya varmak için gerekli olan hayvanların ve arabaların temin edilmesi hususunda yardımcı olunması için Gemlik müdürüne bir yazı yazılmasını istemiştir. Bu istek üzerine gerekli emir Bursa Mutasarrıfı Nureddin Paşa'ya hitaben kaleme alınmıştır⁸¹.

Sultan II. Abdülhamit döneminde ise, izlenmiş olan politikalar nedeniyle Mevlevî şeyh ailelerinin Padişahla olan ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiş, özellikle Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine tayin edilen Abdülvahid Çelebi'nin sergilemiş olduğu tutum ve hakkındaki şikayetler nedeniyle İstanbul'da bulunan melevîhanelerde gözetim ve kontrol altında tutulmuştur. Gerek İstanbul'da bulunan Mevlevî şeyh aileleri gerekse Konya Mevlânâ Dergâhında postnişin bulunan Mevlevîler Sultan II. Abdülhamit'in Pan-İslamizm faaliyetlerine karşı ilgisiz kalmışlardır⁸². Bunda en büyük etken bu tarikatların daha çok o dönemki Osmanlı topraklarında yaygın olmasıdır. II. Abdülhamit'in Pan-İslamizm politikasını uygulamak istediği Hicaz, Suriye ve Afrika ile diğer bölgelerde etkin olan tarikatların bu politika kapsamına girmesi söz konusudur. Bu noktada II. Abdülhamit'e en yakın tarikat liderleri genellikle Araplardır. Bunlar

⁸⁰ BOA. A. MKT. NZD. D.N: 259, G.N: 2

⁸¹ BOA. A. MKT. DV. D.N: 186, G.N: 100

⁸² Lewis, s. 404.

önemli Rıfai liderleri Suriye’li Ebu’l Huda ve Hicaz’lı Seyyid Ahmet ile Padişahın kendisinin de mensup olduğu iddia edilen Şazeliyye lideri Medine’li Muhammed Zafir’dir⁸³. Sultan Abdülhamit, Arabistan, Libya ve Suriye gibi bölgelerdeki eğitim ve altyapı reformları sayesinde bu bölgedeki Müslümanların desteğini arkasına almayı başarmıştır⁸⁴. Mevlevîlerin II. Abdülhamit’in Pan-İslamizm politikasına ilgisiz olmaları hususunda bir diğer etkende II. Abdülhamit’in tahta çıktığı esnada iyi olan ilişkilerin daha sonra bozulmaya başlamasıdır. II. Abdülhamit’in tahta çıkması esnasında önemli bir pay sahibi olan Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede, daha sonra kendisinden rahatsız olan bazıları tarafından gammazlanmış ve saraydaki mesnevi derslerine son verilip maaşı da kesilmiştir. Osman Salahaddin Dede hakkında yapılanlar bununla da sınırlı kalmamış, hakkında soruşturma dahi açılmıştır. Osman Salahaddin Dede hakkında ortaya çıkan bu durumlar yanında Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülvahid Çelebi’nin tutumları ve merkezi hükümetle nüfuz mücadelesine girişmiş olması Abdülhamit’in Pan-İslamist faaliyetlerine karşı Mevlevîlerin ilgisiz olmasını beraberinde getirmiştir. Sonuçta Sultan Abdülhamit’in tahttan indirilmesi hadisesine kadar İstanbul’da bulunan Mevlevî şeyhlerin sarayla olan ilişkileri hep mesafeli bir seyir izlemiştir.

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’nin özellikle Balkanlarda uğramış olduğu toprak kayıpları bu bölgelerde bulunan mevlevîhanelerin de birçok sıkıntılara maruz kalmalarına sebep olmuştur. Daha öncede ifade ettiğimiz üzer Yenişehir Fener Mevlevîhanesi’nin Yunanlıların tasallutuna maruz kalması, yine Selanik Mevlevîhanesi’nin vakıflarının bir kısmının Yunan topraklarında kalmasıyla maddi açıdan sıkıntı yaşamaya başlaması bu duruma verilebilecek örneklerdendir. Hanya Mevlevîhanesi ise özellikle XIX. yüzyılın sonlarında artan Yunan baskısı nedeniyle Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı esnasında adadaki Türklerin sığınağı haline gelmiştir⁸⁵. Aynı zamanda Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Girit şubesi başkanı olan, Hanya Mevlevîhanesi şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi, mevlevîhaneyi yukarıda ifade ettiğimiz felaket yıllarında ve daha sonra nüfus mübadelesi esnasında yerlerinden terke

⁸³ Lewis, s. 404; Hülagü, *Pan-İslamizm Osmanlının Son Umudu*, s. 17.

⁸⁴ Ramazan Kılıç, “Muhafazakârlık: II. Abdülhamid Dönemini Anlamada Bir Anahtar”, *Türkler*, c. 12, s. 934.

⁸⁵ Benzeri durumlar Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi içinde geçerlidir. Geniş bilgi için bkz. Akgün, s. 780-781.

zorlanan, baskı ve zulme maruz kalan Türklerin sığındığı, haklarının arandığı ve toplanan yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldığı bir mekan haline getirmiştir⁸⁶.

3.3. ANADOLU'DA MEVLEVİLİK

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin geneline baktığımızda merkezde gerçekleştirilmesi düşünülen ve uygulamaya konulan reformların Anadolu'da da bir takım yansımalarının olduğunu görürüz. Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması faaliyetleri çerçevesinde yeni kurulan ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için İrâd-ı cedit hazinesinin oluşturulması, Nizam-ı Cedit birlikleri için Anadolu'da muhtelif mahallerden piyade askerler yazılması XIX. yüzyıl başlarında ekonomik açıdan çokta iyi durumda olmayan Anadolu ahali için yeni mali külfetler ve sıkıntılar anlamına geliyordu. Halkın maruz kaldığı sıkıntıların bertaraf edilmesi noktasında merkezi yönetimle aracı konumda olarak mevlevîhane şeyhlerinin de zaman zaman aktif bir rol oynadıklarını görüyoruz. Bu hususta XIX. yüzyıl boyunca birçok örnek verilebilir. Mevlevî şeyhleri, kah yaşanan kıtlıkta, kah meydana gelen yangınlarda veya doğal afetlerde halkın yanında yer almaya özen göstermiş ve hükümet nezdinde halkı temsil eden bir sivil toplum örgütü rolünü ifa etmişlerdir. XIX. yüzyılın hemen başlarında yaşanan ve arşiv vesikalarına yansıyan Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Hacı Mehmet Çelebinin Konya ahalesinin uygulanan vergiden muaf tutulması hususunda aracı olması ve sonrasında yaşananlar şeyhlerin ifa ettikleri bu role örnek gösterilebilir.

Yaşanan hadisenin mahiyetine baktığımızda ilgili belgede görünen, Hacı Mehmet Çelebi'nin hayatına kast eden bazı edepsizlerin, Çelebi'nin evininin etrafını kuşatarak Hacı Mehmet Çelebi'yi öldürmeye kalkışan bir takım kişilerin cezalandırılması için emir verilmesidir. Bu emir sonrasında Konya Valisi Alaaddin Paşa tarafından bu kişilerin cezalandırılarak ahalden bazı kişiler ile Çelebi arasındaki anlaşmazlığın giderildiği ifade edilmiştir. Olayların başlangıcına neden olan gerekçeyi ise Christoph K. Neumann⁸⁷ açıklanmaya muhtaç görür. Neumann, konu ile ilgili makalesinde arşiv belgesindeki gerekçeyi şu şekilde özetler;

⁸⁶ Selami Şimşek, "Doğu Akdeniz'de Tahrip Olan Bir Kültür Mirası: Girit'te Tarikâtlar ve Tekkeler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 14, sy. 32, Erzurum 2007, s. 234.

⁸⁷ Neumann, s. 168.

“Ba’zı haşerat makulesi, yani belgenin dilinde toplumun alt tabakalarından gelen ve kamu kontrolünden çıkmış olan insanlar Konya Asitanesi postnişini ile ona bağlı olan adamları öldürmek için harekete geçmiş, onlara hakaret etmiş, onları evlerinde muhasara altına almış ve buna benzer gösterilerde bulunmuştu. Hükümet de, bu olayları bastırmak ve suçluları cezalandırmak üzere İstanbul’dan valiye emir göndermişti. Vali, şimdi yazdığına göre, arabuluculuk yaparak çatışmayı sona erdirmiş. Olayların sebebine gelince, kendi selefinin vali Abdullah Paşa’nın görev süresi esnasında Konya’ya mübayaa emri gelmiş. Bu emir karşısında hem o zamanki vali, hem çelebi efendi birer kıt’a tahrirat ile sadr-ı a’zamdaki Konya’nın bu mübayaadan muafiyetini rica etmiş, sadr-ı a’zam ise “çelebi efendi mübayaa hususuna karışmasun deyü tenbih ve te’kidi havi bir kıt’a ferman-ı alışan isdar ve Medine-i mezbureye tisyar etmiş” ve bütün bunlar da galiba şehirde günün sohbet konusu olmuş. O zaman naip olan Mustafa Efendi’de şeyhin böylece azarlanmasını fırsat bilmiş ve çelebi efendinin yerel nüfuzuna ve müdahalesine ma’ruz olmaksızın kendi menfaatlarını daha iyi kollayabilmek için “fukarayı” ona karşı ayaklandırmış. Oysa Çelebi efendiden başka kimse Konya’da reayayı koruyacak durumda olmadığından, o, daha önceki postnişinlerin yaptığı gibi “olvechile idare ve rü’yet-i umur-ı fuaraya nezaret” etmesine ruhsat veren fermanın isdarını rica eden bir takririn yazılmasını şimdiki vali Alaüd-din Paşa’dan rica etmiş, oda bu mealde özetlenen raporunu yazmış”⁸⁸.

Neumann, Çelebi Efendiye karşı gösterilen müdahalenin sebebi olarak Vali tarafından yazılan raporu yukarıdaki şekilde özetliyor ve haklı olarak Çelebi Efendi, fukara halkı koruyup kolladıktan sonra, tekalif mahiyetinde bir ödemedi muafiyet isteyen bir tahrirat yazdığı halde halktan bazı kişilerin Çelebi Efendi’ye karşı ayaklanmasına neden olan esas sebebin ne olduğunu sorgulamaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerden bu sonucu çıkarmak çok makul olsa da belgede yapılacak dikkatli bir incelemede bazı ipuçlarının yakalanabileceğini düşünüyoruz. Zira, Neumann, Alaaddin Paşa’nın yukarıdaki raporunu özetlerken belki anlamlandıramadığı için belkide önemsiz gördüğü için belgede geçen “hiçbir umur-ı beldeye karışmaması için ve nezaret etmemesi için eşhas ve haşerat makulelelerine ferce verip şehremini hesabını Efendi-i mumaiyleh dailerine nisbeten araya bırakıp zahiren sıyanet-i fukara ve himayet-i beldeye itina batnen icra-yı nefsanilerine ictira’ birle fukarayı ayaklandırıp hesab ve kitab diyerek gittikçe erazil ve eşhas ferceyab olub umur-ı belde-i

⁸⁸ Neumann, s. 168.

*mezbur na ehil elinde kaldığı hasebiyle...*⁸⁹ kısmını atlamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus şehremini hesabının Çelebi Efendi'ye "nisbeten" ortaya atılmasıdır. Bize göre Naib Mustafa Efendi'nin ahaliyi Çelebi Efendi'ye karşı kışkırtmakta kullandığı esas argüman bu şehremini hesabındaki açıklıktır. Zira yukarıda metinde de geçtiği üzere Naib Mustafa Efendi, ahaliyi kışkırtırken memleket malını ve fukarayı koruma düşüncesiyle hesap ve kitap diyerek bazı ekonomik hususlardan dolayı ahaliyi Çelebi Efendi'ye karşı galeyana getirmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 29 L 1215/ 15 Mart 1801 tarihli bir başka belge bu düşüncemizi doğrular niteliktedir. Belgenin özeti "*Konya Şehremini Hacı Halil'in suistimal ve irtikabta bulunduğu hakkında Karaman Valisi Alaaddin Paşa tarafından vaki olan işar üzerine vali-i müşarunileyhin inzimam-ı re'y ve nezareti ve Mektubi-i Sadaret Hulefası'ndan Emin Bey'in mübaşeretini ile mumaileyh Hacı Halil'in tekrar hesabı görülerek tebeyyün edecek zimmetinin kendisinden ve emvalinden tahsiline dair hülasa ve buyruldu*"⁹⁰ şeklindedir. Hal böyle olmakla birlikte burada açıklanması gereken yeni husus, Şehremini ile Hacı Mehmet Çelebi arasındaki ilişkinin mahiyetidir. Belgede şehremininin Hacı Mehmet Çelebi'nin adamı ve mültezimi olduğu üç senedir birlikte hareket ederek ahaliye zahmet verdikleri ve şehremini hesaplarının incelenmesi sonrasında 25.320 kuruşluk bir zimmetin söz konusu olduğu ifade edilmektedir⁹¹. Görüldüğü üzere Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi, sahip olduğu nüfuzu sayesinde Konya Şehreminini de kendi yanına çekebilmiş ve belediye işlerine müdahil olma durumu söz konusu olmuştur. Bu durum yukarıda ifade ettiğimiz üzere halkta bazı hoşnutsuzlukların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kendisinin bu tür müdahalelerinin ahali tarafından merkezi hükümete şikayet edilmesi üzerine Hacı Mehmet Çelebi, memleket işlerine karışmaması için uyarılmıştır. 06 Ra 1216/17 Temmuz 1801 tarihli bir başka belge özetinde "*Konya'da Mevlevi Dergâhı Şeyhi Çelebi Efendi'nin umur-ı belediye müteallik hususatta iştiraki ve evvelce buna muhalif karar ittihazına sebep olan Çelik Paşazâde İbrahim Bey'in Bordo'da*⁹² *ikamet ettirilmesi hakkında karaman valisinden gelen tahrirattan hülasa*"⁹³ ifadesinden ve yukarıda ifade ettiğimiz şehreminliği hesaplarındaki açıklık ve bunun için halktan para talep edilmesi, Şehremininin Hacı

⁸⁹ BOA. C. DH. D.N: 32, G.N: 1565

⁹⁰ BOA. C. DH. D.N: 16, G.N: 772

⁹¹ BOA. C. DH. D.N: 16, G.N: 772

⁹² Belge özetinde geçen "Bordo" kelimesi Burdur'un Bordo şeklinde okunduğu tipik bir yanlış okuma olsa gerektir.

⁹³ BOA. Cevdet Zabtiye Belgeleri (Bundan sonra C. ZB. olarak geçecektir.) D.N: 15, G.N: 728

Mehmet Çelebi'nin adamı olması, Çelebi Efendi'nin belediye işlerinde Şehremini ile müşterek bazı hizmetlerde bulunduğu ve yukarıda ifade ettiğimiz üzere, Naib Mustafa Efendi'nin de halktan bazı kişileri kışkırtmak için kullanmış olduğu şehremini hesaplarındaki açıklık konusunun Çelebi Efendi'yi ilgilendiren kısmının, buradan kaynaklandığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Çelebi Efendi'nin belediye işlerinde iştiraki olduğu ile ilgili belgede Konya Valisinin iki talebi özetlenerek padişaha sunulmuştur. Bunlardan birisi özetle yukarıda gördüğümüz üzere Konya'da sıyanet-i fukara edecek Çelebi Efendi'den başka kimse olmadığı beyanıyla eskiden beri olduğu gibi Sülale-i Mevlânâ'dan Konya Mevlânâ Dergâhı'na şeyh olanlar Konya halkını nasıl korumuşlarsa, Konya'ya nasıl nezaret etmişlerse Hacı Mehmet Çelebi'nin de aynı şekilde memleket işlerine nezaret etmesi ve halktan bazı kişilerin bu gibi işlere müdahil olmaması için Çelebi Efendi'ye hitaben bir kıt'a emr-i ali ısdarına inayet buyurulması, diğeri de Çelebi Efendi'nin kendisine ve ailesine Konya ahalisinden bazı kendini bilmez kişilerin suikasta cesaret etmelerine eski naib Mustafa Efendi ile dergah-ı ali kapıcıbaşlarından Çelik Paşazâde İbrahim Bey'in sebep olduğu beyanıyla Çelik Paşazâde İbrahim Bey'in evinin bulunduğu Burdur'da ikamet eylemesi bâbında bir kıt'a emr-i âli gönderilmesi şeklindedir⁹⁴.

Konya valisinin bu isteği üzerine dergâh-ı ali kapıcıbaşlarından Çelik Paşazâde İbrahim Bey'in memleketi olan Burdur'da ikamet etmesi için Burdur'a gönderilmesi emredilmiştir. Çelebi Efendi hakkında ise belgede herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Yukarıda belgede yer aldığı üzere, Naib Mustafa Efendi ile işbirliği yaparak halktan bazı kişileri Çelebi Efendi'ye karşı kışkırtan Çelikpaşazâde İbrahim Bey'in pekte makbul birisi olmadığı görülmektedir. 04 Z 1216/ 7 Nisan 1802 tarihli bir belgede ordunun Konya'dan geçişi esnasında geri kalmış olan kırk kadar deve Çelik Paşazâde İbrahim Bey tarafından satılmış olduğundan yüz ellişer kuruş bedelinin tahsil edilmesi emredilmiştir⁹⁵. Nitekim 29 M 1217/ 1 Haziran 1802 tarihli bir başka belgede yukarıda belirttiğimiz üzere Kapıcıbaşı Çelikpaşazâde İbrahim Bey'in Burdur'da ikamet ettirilmesi emri yenilenmiştir⁹⁶.

⁹⁴ BOA. C. ZB. D.N: 15, G.N: 728

⁹⁵ BOA. Cevdet Askeriye Belgeleri (Bundan sonra C. AS. olarak geçecektir.) D.N: 1061, G.N: 46681

⁹⁶ BOA. C. DH. D.N: 271, G.N: 13890

Konya şehir hayatında etkin bir rol üstlenen Hacı Mehmet Çelebi, siyasi ve ekonomik nüfuz mücadeleleri çerçevesinde düşman kazanıp bir takım sıkıntılara maruz kalmıştır. Burada Naib Mustafa Efendi'nin ve Çelikpaşazâde İbrahim Bey'in Hacı Mehmet Çelebi'ye karşı kullandıkları yolsuzluk argümanının ne derece gerçekleri yansıttığının tespitini yapmak oldukça müşküldür. Burada esas vurgulanması gereken husus, özelde Hacı Mehmet Çelebi'nin genelde ise Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhlerinin Konya'da önemli bir siyasi ve sosyal güç oldukları ve nüfuzları sayesinde resmi görevlileri dahi etkileri altına aldıkları hususudur. Hacı Mehmet Çelebi, hakkında leyhte ve aleyhte yukarıda ifade etmiş olduğumuz isteklerin dile getirilmesine rağmen makamında kalmış ve etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir. Hacı Mehmet Çelebi'nin sonraki dönemlerde yine makamında bulunması ve çalışmamızın "Sultan III. Selim dönemi" kısmında etraflıca değinmiş olduğumuz Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya alınmaması şeklinde cereyan eden Konya hadisesinde yine etkin bir rol ifa etmesinden hakkında isnat edilen suçlamaların dayanaktan yoksun olduğunu veya uyarılarla geçiştirildiğini ifade edebiliriz. Konya'da Çelebi Efendi'nin etkin olduğunu gördüğümüz bir diğer hadise de 1804 yılında yaşanan Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya alınmaması hadisesidir. Daha önce de detaylıca bilgi verdiğimiz üzere⁹⁷ sebep olarak Nizam-ı Cedit uygulamaları neticesinde halka getirilen ek mali külfetleri gösterebileceğimiz Konya hadisesinde, Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi de isyancıların yanında yer alarak hadisenin büyümesinde etkili olmuştur. Burada Hacı Mehmet Çelebi'nin Nizam-ı Cedit'e muhalif olduğu kadar Konya'da bulunan yeniçerilerin etkili olduklarını da ifade edebiliriz. Çünkü Nizam-ı Cedit'e muhalif kimliğiyle bilinen Hacı Mehmet Çelebi'nin Konya'da bulunan yeniçerilerle arası oldukça iyidir. Dönemin Konya Kadısı tarafından Zühtü Paşa'ya gönderilen bir yazıda Konya'da ayanlık hevesine kapılan Yeniçeri Manav Hacı Ahmetoğlu Mehmet, Serturnai Bekir ve Serdengeçti Mehmet isimindeki şahısların halka karşı yaptıkları zulüm nedeniyle Konya'dan sürülmeleri ve onların koruyucusu konumunda olan Çelebi Efendi'nin uyarılması istenmektedir⁹⁸.

Mevlevî şeyhlerinin buldukları beldede halkla olan ilişkilerinde dergâhın sosyal hayata olan katkıları kadar ekonomik konularda özellikle mevlevîhaneye bağlı vakıfların gelirlerinin toplanması ve bu vakıfların müdahalelerden masun tutulup

⁹⁷ Bkz. s. 50-61.

⁹⁸ BOA. HAT. D.N: 091, G.N: 3714-B

fonksiyonlarının devamının sağlanması hususunda gösterilen mücadele belirleyicidir. Vakıflar, şeyh ailelerinin tek geçim kaynağı olmanın yanı sıra, içinde birçok fakara ve dervişân bulunan, yine buldukları şehirde seyahat amacıyla bulunan Mevlevî olsun olmasın garibanların sığınağı olan mevlevîhanelerin faaliyetlerini sürdürmesi açısından en önemli iktisadi kaynağı teşkil ediyordu. Bununla birlikte mevlevîhane vakıflarına müdahaleler yapılması söz konusu olmaktadır. Mevlevîhane vakfına yapılan bu tür müdahalelerin bertaraf edilmesi için en önemli görev vakfın bağlı olduğu mevlevîhanenin şeyhine düşmektedir. XIX. yüzyıl başlarında Ankara Mevlevîhanesi'nde şeyh bulunan Ahmet Efendi'nin de mevlevîhaneye bağlı Ankara'ya bağlı Zirve köyüne gelen İmam Hasan isimli bir şahsın köydeki faaliyetlerinden şikayetçi olduğunu görürüz. Şeyh Ahmet Efendi kaleme aldığı şikayet dilekçesinde İmam Hasan'ın sakin olduğu Konya'ya bağlı Suarak? Köyünü harap ettikten sonra Beynam isimli bir köyü de karıştırdığını sonra da Zirve köyüne geldiğinden bahseder. Şeyh Ahmet Efendi, İmam Hasan'ın eşkıyalarla işbirliği yaptığından bahsederek müdahale edilmezse köylünün harap olacağından ve bu suretlede vakfın zarara uğrayacağından bahsederek İmam Hasan'ın Çankırı kalesine hapsedilmesini niyaz etmiştir⁹⁹.

III. Selim Döneminde Mevlevî çevrelerinin devlet katında sahip olduğu konum ve sosyal hayattaki rolü Sultan II. Mahmut Döneminde artarak devam etmiştir. II. Mahmut döneminde Mevlevîliğin taşradaki durumuna baktığımızda ilk bahsedeceğimiz hadise Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğine Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin getirilmesidir¹⁰⁰. Mehmet Said Hemdem Çelebi henüz sekiz yaşında iken posta geçmiştir. Yaşı küçük olduğu için kendisine amcası Ferruh Çelebi naib olmuş, on sekiz yaşına kadar dergâh Ferruh Çelebi'nin yönetiminde kalmıştı¹⁰¹. Oldukça iyi bir eğitim alan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin meşihati zamanında Mevlevîlik tarikatının itibarı hem halk katında hemde devlet nazarında artmıştır. Hemdem Çelebi'nin şeyhliğinin başlarında özellikle Hazreti Mevlânâ sülalesinin itibarını korumak için gayret sarfetmiştir. Bu uğurda Z 1230/Aralık 1815 tarihlerinde İstanbul'a yazmış olduğu bir dilekçesinde Mevlânâ sülalesine mensup Çelebilerden bazılarının herhangi bir işi ve hizmeti olmadığı halde İstanbul'a gitmeleri ve yağmacı güruhu gibi konaklarda eğlenip gezip tozmalarının

⁹⁹ BOA. C. EV. D.N: 356, G.N: 18075

¹⁰⁰ Bkz. s. 74-75.

¹⁰¹ Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 62.

Mevlânâ hazretlerinin şanına yakışmayacağından bahsetmiştir. Mehmet Said Çelebi, bu kişilerin bu tür davranışlarda bulunmamaları için kendisinden izin almadıkça İstanbul'a gitmemeleri için Karaman valisi olanlara hitaben bir kıt'a emr-i âli gönderilmesini talep etmiştir.¹⁰²

Babası Hacı Mehmet Çelebi gibi Mehmet Said Hemdem Çelebi de özellikle Konya halkına yüklenen ve fakir fukara halkın edasında güçlük çektiği vergilerin affedilmesi veya düzenlenmesi noktasında bulunduğu konuma binaen halkı temsilen merkezi hükümete karşı bir ricacı konumuna gelmiştir. Bu hususta vereceğimiz ilk örnek Cemaziyelevvel 1234/ Mart/ Nisan 1819 tarihlerinde Mehmet Said Çelebi tarafından İstanbul'a gönderilen maruzâttır. Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin bu maruzâtı kaleme almasına sebep, Konya Valisi Celaleddin Mehmet Paşa'nın vali konağının tamiri ve tefrişi hususunda fuzuli masraflar yapması ve ciddi bir yekün tutan meblağın sadece Konya halkına vergi olarak yüklenmesi hadisesidir. Celaleddin Mehmet Paşa'nın bu tutumu üzerine şehrin ileri gelenleri toplanmışlar ve almış oldukları kararın Çelebi tarafından merkezi hükümete iletilmesini istemişlerdir. Burada şüphesiz ki Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin manevi nüfuzundan ve Sultan Mahmut'un Mevlevîlik tarîkatı hakkındaki iyi niyetinden istifade etmek yatmaktadır. Konya'da ikamet eden ulema, suleha, meşayih-i kiram, âyan, eşraf ve toplumun farklı kesimlerinden kişilerin iştirak ettikleri mecliste dile getirilen hususlar özetle Karaman Valilerinin konaklarının tefrişlerini kendi bütçelerinden karşıladıkları, ancak son sekiz-on senedir bu hususta abartılı harcamalar yapıldığı ve bu masrafların da sadece Konya ahalisine yüklenmesi nedeniyle ahalinin bu vergileri ödemek noktasında sıkıntıya düştükleri ve garip gurebanın sefil bir hale düştüğünden hareketle bu tür fuzuli masraflardan kaçınılması ve yapılması kesinlikle gerekli olan tamirat masraflarının da Konya'da bulunan diğer sancaklar ahalisine de imkanları nisbetinde tevzi edilmesi şeklindedir. Mahkemede toplanan mecliste dile getirilen bu hususlar Mehmet Said Hemdem Çelebi aracılığıyla merkeze gönderilmiştir. Gönderilen bu arızanın Sultan Mahmut'a sunulması üzerine 16 C 1234/ 12 Nisan 1819 tarihinde verilen emirle Konya ahalisi bu vergiden tamamen muaf tutulmuş ve ortaya çıkan bu gibi masrafların Karaman Eyaletinde bulunan diğer sancaklara da imkanları nispetinde tevzi edilmesi emredilmiştir. Bu hususta Karaman

¹⁰² BOA. C. DH. D.N: 39, G.N: 1936

Valisi ve Akşehir Mutasarrıfı olan Seyyid Hüseyin Paşa ve Konya Naibine de emir yazılmıştır¹⁰³.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşîlik tarîkatının yasaklanması sonrasında İstanbul'da olduğu gibi taşrada da Bektaşiler kendilerini Mevlevîler içerisinde gizlemek düşüncesine kapılmışlardır. Bu durum ise özellikle Konya'da bir takım sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Konya Valiliğine tayin edilen Esat Paşa, 19 B 1245/ 14 Ocak 1830 tarihinde Konya'ya gelip Hazreti Mevlânâ Dergâhını ve Çelebi Efendi'yi ziyaret ettikten sonra tebdilen yapmış olduğu çarşı pazar gezilerinde şeriat ve tarîkat adabına uymayan birçok kişinin Mevlevî külâhı giydiğinden bahsederek bunun sebebini sormuştur. Aldığı cevapta ise özellikle yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Bektaşilerin bir kısmının bu yolu seçtiği ve bu sayede bir takım serbestiyetler elde ettikleri ifade edilmiştir. Mevlevî külâhı giyen bu kişiler özellikle geçen son on on beş yılda Mevlevîliğe karşı artan teveccühten istifade etmek amacıyla üzerlerine düşen vergileri dahi vermekten kaçınmışlardır. Hatta işledikleri suçlar yüzünden tutuklanmaları esnasında dergâha sığındıkları ve davalarının dahi dergâhta görüldüğü belgede ifade edilmektedir. Gerçekten Mevlevîlik âdâbından habersiz bu kişilerin varlığı Mehmet Said Hemdem Çelebi'yi de rahatsız etmektedir. Çünkü bu kişilerin günlük hayatta yapmış olduğu uygunsuz davranışlar ve ilga edilmiş olan Yeniçeri Ocağı mensupları ile işbirliği yaparak eşkıyalığa kalkışmaları Mevlevîlerin şehirdeki ve Padişah nezdindeki itibarını zedelemektedir. Konya'da ortaya çıkan ve Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin kethüdası Hacı Osman ve Çiftçiler Şeyhi Hacı Mustafa isimli kişilerin kışkırtmalarıyla ortaya çıktığı ifade edilen bir hadise, Konya Mütesellimi Nazif Ağa tarafından Hacı Osman ve Hacı Mustafa'ya bağlı birkaç kişinin idamı ile bastırılmıştır¹⁰⁴. Konya'da yaşanan bu hadiseden kısa bir süre Konya'ya vali olarak atanmış olan Esad Paşa, Çelebi Efendi ve şehrin ileri gelenlerini toplayarak bu hususa bir çeki düzen verilmesini istemiştir. Belgenin diliyle “*Mevlânâ hazretlerinin sülale-i zükur ve inasından olan Çelebiyân ve Çelebiyânın iktidarlarına göre ikişer üçer nefer hademesi ve hücrenişin olan dervişân ve dervişândan olupta bazen sanayi-i nefise erbâbından bulunan dedegândan maada hamamcı ve dellak ve hancı ve kahveci ve bakkal ve kasab ve dellal bunların emsali sanayi-i hasibe erbabından olan kesianın min ba'd zikrolunan külâhı iktisadan mübaadet birle ahali-i saire kisve ve alametiyle*

¹⁰³ BOA. C. DH. D.N: 61, G.N: 3001

¹⁰⁴ BOA. HAT. D.N: 500, G.N: 24479-B

tanzim-i kıyafet eylemeleri huzzar-ı meclise tenbih ve tefhim olunmuş”¹⁰⁵ Mehmet Said Hemdem Çelebi’de, Valinin bu isteğini olumlu görmüş ve onaylamıştır. Mecliste alınan bu karar daha sonra ahaliye duyurulmuş, yukarıda belirttiğimiz üzere çelebiler ve onların hizmetinde olanlar haricinde Mevlevî külâhı giyenler başlarındaki Mevlevî sikkesini duyurudan sonra bir saat içerisinde çıkartmışlardır¹⁰⁶.

Mehmet Said Hemdem Çelebi’nin Konya Mevlâna Dergâhı şeyhliğine baktığımızda babası Hacı Mehmet Çelebi gibi ister istemez siyasi çekişmelerin içerisinde yer almak durumunda kalmıştır. Çelebi, bulunduğu şehrin sosyal ve siyasi hayatında etkin bir figürandır. Bu konumda bulunmakta babası Hacı Mehmet Çelebi örneğinde gördüğümüz üzere şüphesiz kendisinin de irâdesi vardır. Ama bazı durumlarda da Çelebi Efendi kendi irâdesi haricinde Mevlevîlik tarîkatının devlet ve toplum nazarındaki tesirinden ve kendisinin bulunduğu konumdan dolayı olayların içerisinde yer almak zorunda kalmıştır. 1832 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Osmanlı Devleti’ne karşı isyana giriştiği ve bu doğrultuda oğlu İbrahim Paşa komutasındaki bir ordunun Anadolu içlerine kadar ilerleyerek, Konya’yı işgal ettikten sonra, Kütahya önlerine kadar geldiği Mısır Meselesi’nde Mehmet Said Hemdem Çelebi, başta merkezi hükümet yanında yer almış ve maiyetiyle beraber bazı kaynaklarda İstanbul’a gittiği ifade edilse de¹⁰⁷ Afyon Karahisar’a gitmiştir. Bu dönemde Çelebi Efendi’nin İstanbul’a gittiği rivayetlerine sebep ise muhtemelen Karahisar’da sıkıntı çekmekte olduğundan dolayı ortaya çıkan bu gaile def edilinceye kadar Bursa’ya ya da İstanbul’a gitmek için izin istemesinden dolayıdır¹⁰⁸. Çelebi Efendi’nin bu isteğine rağmen hem mevsimin kış olması nedeniyle yolculukta zahmet çekileceği hem de İbrahim Paşa’nın ordusunun kısa bir süre sonra mağlup edilmesi umulduğu için Çelebi Efendi’nin Karahisar’da kalması daha uygun görülmüş ve ihtiyaçlarının giderilmesi için kendisine 10.000 kuruş atıyye verilmesi emredilmiştir¹⁰⁹.

Ancak Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa Konya’ya girdikten sonra, Konya Mevlânâ Dergâhında bulunan Aşçı Dede’yi yanına çağırması ve ondan Karahisar’da

¹⁰⁵ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742

¹⁰⁶ BOA. HAT. D.N: 1025, G.N: 42742-A

¹⁰⁷ İnal, c. II, s. 921; Mehmet Önder, “Son Çelebiler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, İstanbul 1955, c. 6, sy. 61, s. 3609-3610; Ahmet Cahit Haksever, *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, H Yayınları, İstanbul 2009, s. 23.

¹⁰⁸ BOA. HAT. D.N: 355, G.N: 19946

¹⁰⁹ BOA. HAT. D.N: 355, G.N: 19946

bulunan Mehmet Said Hemdem Çelebi'ye bir mektup yazmasını istemiştir. İbrahim Paşa, yazılan mektupta Çelebi'yi açık açık tehdit ederek Konya'ya dönmediği takdirde Çelebi Efendi'nin Konya'da kalan akraba ve kendisine bağlı kişilerin zarar göreceğini ifade etmiştir. Mehmet Said Hemdem Çelebi, bu mektubu Karahisar eşrafından Hacı Bakioğlu'nun konağında misafir olduğu esnada almıştır. Beraber Konya'dan ayrıldıkları ve birlikte hareket ettikleri Konya Mütesellimi Süleyman Bey ile bu konuyu müşavere eden Mehmet Said Hemdem Çelebi ve mütesellim Süleyman Bey ertesi sabah Konya'ya geri dönmüşlerdir¹¹⁰. Çelebi Efendi'nin yukarıda ifade ettiğimiz üzere II. Mahmut'un iltifatına ve atıyyesine mazhar olmuşken, bu çetrefilli ortamda Konya'ya geri dönmesi İstanbul tarafından tepkiyle karşılanmış ve Çelebi Efendi'nin dönüş sebebinin etraflıca araştırılması istenmiştir. Burda gördüğümüz gibi Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin şahsında Mevlevîlik üzerine merkezi hükümet ile Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Bey arasında bir nüfûz kurma mücadelesi vardır. Bu mücadelede kısmi olarak İbrahim Paşa'nın üstünlük sağlaması, Çelebi Efendi'ye gönderilmek üzere Aşçı Dede'ye yazdırmış olduğu tehditkâr ifadeler içeren mektup sayesinde vuku bulmuştur. Buna rağmen, Mehmet Said Hemdem Çelebi, ilerde yapmış olduğu bu hareketinden dolayı pişman olduğunu, büyük sıkıntılar çektiğini ve affedilme dileğini içeren mektuplar kaleme alıp, araya hatırlı adamlar koyarak merkezi hükümetten affını isteyecektir¹¹¹. Çelebi Efendi'nin duyduğu bu pişmanlık ve ecdadı Mevlânâ hazretlerine hürmeten Çelebi Efendi'nin affedildiğine dair teselli edici mahiyette bir cevap yazılması uygun görülmüştür¹¹². İbrahim Paşa'nın ısrarla Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Afyon'dan geri dönmesini talep etmesi ve bunu sağlamak için Çelebi'yi tehdit etmekten çekinmemesinin temelinde Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin şahsında Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhlerinin toplum üzerindeki bariz nüfûzları yer almaktadır. İbrahim Paşa, babasının merkezi hükümete karşı girişmiş olduğu isyan faaliyetinde Mısır'da olduğu gibi Anadolu içlerinde de toplum nazarında kabul görmek için Çelebi'yi kendi yanına almak istemiş ve bu durumu sağlamak için tehditten de geri durmamıştır.

Aynı zamanda şair olan Mehmet Said Hemdem Çelebi, otoritesi ve kurallara riayetiyle tüm Mevlevî şeyhleri nezdinde kendini saydırmıştır. Onun en önemli hizmetlerinden

¹¹⁰ BOA. HAT. D.N: 348, G.N: 19768-A

¹¹¹ BOA. HAT. D.N: 467, G.N: 22844-D

¹¹² BOA. HAT. D.N: 467, G.N: 22844

birisi de 1271/1854 tarihinde o tarihe kadar genellikle çelebilerin tasarrufu altında olan kitapları kayıt altına alıp başına da bir hafız-ı kutüp tayin ederek dergâhta bir kütüphanenin oluşturulmasıdır. Bu sayede birçok nadide eser kaybolmaktan veya âtil kalmaktan kurtularak günümüze ulaşabilmiştir¹¹³.

Daha önce mevlevîhanelerle ilgili gözlemlerinden bahsettiğimiz üzere 1835 yılında İstanbul'a gelmiş olan Miss Pardoe Bursa'yı da ziyaret etmiştir. Miss Pardoe, Bursa'ya yaptığı seyahati esnasında orada araya hatırlı kişileri koyarak seyretmek için izin aldığı Rıfâî ayininden büyük bir şaşkınlık ve olumsuz duygularla bahseder. Burada ilgi çekici bir hususta Bursa'da yapılan bu Rıfâî ayinine yanında iki dervişle birlikte Mevlevî şeyhinin de katıldığıdır. Âyin'in ortalarında dergâha geldiği anlaşılan Mevlevî şeyhinin dergâha gelişini anlattığı kısım ve sonraki düşüncelerine bakarak Miss Pardoe'nin hakkında bilgi sahibi olduğu tarikatlar içerisinde Mevlevîliği zihninde farklı bir yere koyduğunu görüyoruz. Miss Pardoe, Mevlevî şeyhinin dergâha gelişini şu şekilde tasvir eder;

“Ayinin burasında, kardeş tarikatın ayinine katılmak üzere yanında iki kıdemli dervişle birlikte Mevlevî şeyhi içeri girdi. Onların girişiyle ilahi kesildi; genç Rıfâî şeyhi eğildi ve konuğunun elini öptü; azametli konuk da solgun delikanlının yanağını öperek karşılık verdi. Genç şeyh diğer iki konuğu da selamladıktan sonra, onları başköşeye oturttu ve kendisi de yanlarına oturdu.”¹¹⁴

Miss Pardoe, izlemiş olduğu Rıfâîlerin bu ayini hakkında düşüncelerini açıklarken oldukça olumsuz cümleler sarfederken ertesi gün katılmış olduğu Mevlevî mukabelesi ve dergâhı hakkındaki düşünceleri ise oldukça müsbettir. Bu düşüncelerini aktarırken de şu cümleleri sarfetmiştir;

“Ertesi sabah Mevlevîlerin şık tekkesini ziyaret ettik. Şeyhin emriyle oturmamız için bir halı kibarca serildi; bir kez daha ayinlerini izledik. Canların sayısı ve binaların güzelliği nedeniyle Bursa'daki ayin Pera'dakinden¹¹⁵ çok daha pitoreskti. Ayinleri yabancılara ne kadar anlamsız ve sıradışı görünse de, diğer tarikata büyük bir üstünlükleri var, oda gülünç veya iğrenç olmamaları. En kusursuz düzen, en dokunaklı ağırbaşlılık ve en güzel temizlik önde gelen

¹¹³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 176; Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 63.

¹¹⁴ Pardoe, s. 317.

¹¹⁵ Galata Mevlevîhanesi kast ediliyor.

özellikleri; önyargısız her insan için bu tekkeden, dervişlere karşı acıma kadar saygı da duymadan çıkmak olanaksız.”¹¹⁶

Miss Pardoe'nin yukarıda bahsettiği Mevlevî şeyhi Şey Seyyid Nizameddin Efendi'nin soyundan gelen Mehmed Dede'dir¹¹⁷. Miss Pardoe'nin Bursa Mevlevîhanesi'nde bulunan dervişleri Galata Mevlevîhanesi ile karşılaştırıp sayıca daha fazla olduklarını ifade etmesi ve şeyh Mehmet Efendi'nin saygınlığından bahsetmesi arşiv belgelerince de teyid edilmektedir. Zira Şeyh Mehmet Efendi dergâhta bulunan dervişlerin taamiyelerinin karşılanmasında sıkıntı çekildiğinden tayinât tahsisi için müracaat etmiş ve Bursa valisi tarafından merkeze yazılan yazı da, Bursa Mevlevîhanesi ile Galata Mevlevîhanesi kıyaslanarak Bursa Mevlevîhanesi'nin içinde bulunan dervişlerin sayısı bakımından Galata Mevlevîhanesi'nden fazla olduğu için tayinât miktarının artırılması istenmiştir. Sonuçta, 06 M 1262/ 4 Ocak 1846 tarihinde gerek Bursa Mevlevîhanesinin şeyhi Mehmet Dede'nin şahsiyeti ve gördüğü hüsn-ü kabul, gerekse mevlevîhanedeki dervişlerin kalabalıklığı nedeniyle mevlevîhanenin muhassasâtının Galata Mevlevîhanesi muayyenâtına uygun olarak düzenlenmesi Maliye Nazırına havale olunmuştur¹¹⁸.

II. Mahmut Döneminde Anadolu'da ve Balkanlarda bulunan diğer mevlevîhaneler, sosyal hayatta fonksiyonlarını artırarak devam etmişlerdir. Mevlevîhane şeyhleri buldukları dergâhın ihtiyaçlarının karşılanmasını temin etmek için hiçbir fırsatı kaçırmamaya gayret etmişlerdir. Mesela Tokat Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Emin Dede, Sultan II. Mahmut'un tahta çıkması üzerine bir kıt'a tarih inşâd etmiş ve Mesnevîyi manzum olarak şerh ederek Bâb-ı âliye göndermiştir. Şeyh Mehmet Emin Dede tarafından gönderilen bu tarih kıt'ası ve Mesnevî-i Şerif şerhi Sultan II. Mahmut'un huzuruna sunulmuştur. İnşâd edilen tarih kıtasını ve manzum Mesnevî-i Şerifi beğenen Sultan Mahmut, Şeyhe atıyye verilmesini emretmiştir¹¹⁹. Uzun süre Tokat Mevlevîhanesi şeyhliğinde bulunan Mehmet Emin Dede, 29 Z 1250/28 Nisan 1835 tarihinde Bâb-ı âliye sunduğu dilekçesinde, mevlevîhanedeki fukara ve dervişân için Tokat kalhanesinden verilen senelik bin kuruşluk taamiyenin artırılmasını talep

¹¹⁶ Pardoe, s. 320.

¹¹⁷ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s.185.

¹¹⁸ BOA. İ. DH. D.N: 115, G.N: 5812

¹¹⁹ BOA HAT. D.N: 1361, G.N: 53581

etmiştir¹²⁰. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere şeyhin Sultan Mahmut'un teveccühüne mazhar olması ve saygıdeğer birisi olması hasebiyle 1251 senesi Muharrem ayından Nisan/Mayıs 1835 başlamak üzere senelik iki bin kuruşa çıkarılması için emir verilmiştir¹²¹.

Sultan II. Mahmut, 22 Z 1246/ 3 Haziran 1831 tarihinde çıkmış olduğu Çanakkale, Gelibolu ve Edirne gezisinin Gelibolu durağında Gelibolu Mevlevîhanesi'ni de ziyaret etmiş ve yapılan mukabeleye katılmıştır. Padişah mukabele sonrasında Şeyh Ali İzzet Dede'ye hil'at giydirmiş ve atıyyeler bahşetmiştir. II. Mahmut'un bu atıyyelerinden dergâhta bulunan fukara ve dervişlerde nasipenmişlerdir¹²².

Mevlevîhaneler ve Mevlevî müntesipleri buldukları şehirlerde düzenleri intizamları ve sosyal yaşama olan etkileri ile gayr-i Müslim vatandaşları da etkilemişlerdir. Mevlânâ'dan itibaren birçok Mevlevî şeyhi bilgisi ve kültürü ile bazı gayr-i Müslim vatandaşların Müslümanlığı seçmelerine vesile olmuşlardır¹²³. Manisa Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Dede'de bu Mevlevî şeyhlerinden birisidir. 19 N 1266/ 29 Temmuz 1850 tarihli belgede, Konya'nın Saray sokağı sakinlerinden ve Ermeni milletinden olup, dört ay önce Manisa'ya gelerek Mevlevî şeyhi Mustafa Efendi'nin hizmetinde bulunan 18 yaşlarındaki Tardes Veleli Ohannes'in hiçbir zorlama olmadan metropolid vekili ve reaya kocabaşları huzurunda Müslümanlığı tercih ederek Ahmet Sadık ismini aldığı ifade edilmektedir¹²⁴.

Mevlevîhanelerin Osmanlı toplum hayatındaki fonksiyonlarına baktığımızda birer eğitim, kültür ve sanat merkezi oldukları gibi dini hayatın yaşanmasında da çeşitli görevleri üstlendikleri görülmektedir. Mübarek gün ve gecelerde tertip edilen programlar, âyin-i şerifler icrası ve Mevlid-i şerif kıraat olunması dini hayatın toplumsal yaşamda tezahürlerine örnektir. İfade etmiş olduğumuz bu fonksiyonların yerine getirilmesinde İstanbul'daki mevlevîhaneler başı çektiği gibi devletin diğer bölgelerinde yer alan mevlevîhaneler içinde benzeri durumlar sözkonusudur. Örneğin Edirne

¹²⁰ Mehmet Beşirli, " XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Tokat Mevlevîhânesi Ve Gelirleri İle İlgili Sorunlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 13, sy. 2, s. 353.

¹²¹ BOA HAT. D.N: 567, G.N: 27832

¹²² Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*, Mehmet Daniş Bey ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1994, s. 86.

¹²³ Subaşı, *İki Mevlevî....*, s. 56.

¹²⁴ BOA A. MKT. UM. D.N: 23, G.N: 86

Mevlevîhanesi postnişini Ali Eşref Efendi 9 M 1275/ 29 Ağustos 1858 tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde, Edirne Mevlevîhanesi'ndeki dervişlerin Mirac ve Mevlid kandili gibi bazı mübarek gecelerde mevlid okuduklarını ve hem dervişlerin hemde halkın bu durumdan çok memnun olduklarını belirtmektedir. Ancak ekonomik sıkıntılardan dolayı miraciye-i şerif her sene icra edilse de Mevlid-i şerif'in her sene icra olunamadığı ifade edilmiştir. Şeyh Ali Eşref Efendi her sene Mevlid-i şerif okunması için gerekli olan şeker, gül suyu, mevlidhan, hizmetçiler ve gerekli olan yerlere verilmesi gereken 1500 kuruş kadar bir meblağa ihtiyaç bulunduğu ve belirtilen bu meblağın Edirne Evkaf müdürü Ayni Efendi tarafından neticelendirilmesi için bir emir verilmesini istemiştir¹²⁵. Şeyh Ali Eşref Efendi'nin yukarıda ifade ettiğimiz minvaldeki dilekçesi Edirne Evkaf müdürü tarafından Evkaf Nezaretine gönderilmiş ve Evkaf Nazırının konu ile ilgili tezkeresi üzerine 8 Ca 1275/14 Aralık 1858 tarihinde verilen cevabi yazıda Mevlid-i şerif kıraati için gerekli olan 1500 kuruşun tahsis edilmesine izin verilmiştir¹²⁶. Yine Edirne Mevlevîhanesi'nin ihtiyaçları için Aralık 1858'de alınan 8533 kuruşluk bakır kapların masrafı da 13 Ca 1275/19 Aralık 1858 tarihinde Evkaf defterine yazılmıştır¹²⁷.

XIX. yüzyılda Mevlevîliğin toplum nazarında kazanmış olduğu itibar bazı art niyetli kişileri de Mevlevî kıyafetine girip kamufle olmaya itmiştir. Bu duruma örnek olarak gösterebileceğimiz hadiselerden birisi ise Kastamonu ve Sinop dolaylarında Mevlevî kıyafetinde iki arkadaşıyla beraber dolaşarak ahaliye zarar veren Çerçis? isimli kişinin yaptığı kanunsuzluklardır. Bu kişilerin Sinop ve Kastamonu havalisinde ahaliye vermiş oldukları rahatsızlıktan dolayı yakalanıp getirilmesi için üzerlerine zaptiyeler gönderilmiş ve zaptiyeler bunları Sinop'ta yakalamışlardır. Zaptiyelerin Sinop'tan Kastamonu'ya götürmekte oldukları sırada bir fırsatını bulup zaptiyelerin silahlarını ele geçirdikten sonra yaralayıp etkisiz hale getiren bu şahıslar tekrar firar etmişlerdir. Yakalanmaları için tekrar zaptiyelerin görevlendirilmesi üzerine bu şahısların Kayseri'ye gittikleri haber alınmıştır. Bir görev vesilesi ile Kayseri'de olan Ankara valisi Vecihi Paşa'ya durumun aksettirilmesi üzerine bu kişiler vali Vecihi Paşa'nın da tavassutuyla hemen buldurulmuştur. Bu kişilerin Mevlevî olup olmadıkları Kayseri Mevlevîhanesi şeyhinden sorulmuştur. Şeyh Efendi ise bu kişilerin Mevlevî olmayıp “*sahtekâr*” olduklarını söyleyerek başlarındaki sikkeyi almıştır. Daha sonra 25 R 1269/5

¹²⁵ BOA. İ. DH. D.N: 421, G.N: 27857

¹²⁶ BOA. İ. DH. D.N: 421, G.N: 27857

¹²⁷ BOA. İ. DH. D.N: 421, G.N: 27866

Şubat 1853 tarihinde, yakalanan bu kişiler Kastamonu'ya gönderilmiş ve gerekli cezaya çarptırılmışlardır¹²⁸.

XIX. yüzyıl içerisinde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Hanya ve İzmir Mevlevîhanesi gibi yeni mevlevîhaneler tesis edilmeye devam ederken, kuruluş tarihi Mevlevîliğin kuruluşu dönemine kadar uzanan Erzincan Mevlevîhanesi gibi bazı mevlevîhaneler de kapanmaya yüz tutmuştur. Ordular Ruznamçe kalemine girerek memuriyet hayatına başlayan ve 1854 yılında Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde Şeyh Ali Dede'nin vekilliğini yürüten Hakkak Kadri Dede ile tanışarak Mevlevî tarikatına giren Aşçı İbrahim Dede, Erzincan'daki görevi esnasında Erzincan Mevlevîhanesi'nden hiç bahsetmemektedir. 1853 yılında patlak veren Osmanlı- Rus Savaşı'nın (Kırım Harbi) esnasında Anadolu Ordu-yı Humayun Ruznamçe müdürü Şükrü Efendi'nin yaşlılığı ve halet-i ruhiyesinin bozulması nedeniyle İstanbul'a dönmesiyle Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçeciliği göreviyle Erzurum'a giden Aşçı İbrahim Dede buradaki görevine Nisan-Mayıs 1856'da başlamıştır¹²⁹. Kısa bir süre sonra ise Eylül 1856 gibi Dördüncü Ordu Karargâhının Erzurum'dan Erzincan'a nakledilmesi kararlaştırılır. Aşçı Dede, Erzincan'a geldiğinde büyük meşayihden kimlerin var olduğunu sormuş ve cevap olarak kendisine Halidî tarikatından Şeyh Vehbi Hayyat hazretlerinin halifelerinden Mustafa Fehmi Efendi'den bahsedilmiştir. Aşçı Dede, Mevlevîliğini unutmamakla beraber Mustafa Fehmi Efendi'nin müridi olmuş ve ikisinin arasında Aşçı Dede'nin Erzincan'dan ayrılmasına kadar çok kuvvetli bir bağ oluşmuştur. Aşçı Dede, Mustafa Fehmi Efendi'ye intisap etmekle birlikte Mevlevîliğinden vazgeçmemiştir. Mevlevîliğe olan muhabbetinden dolayı Mustafa Fehmi Efendi'den aldığı müsaade ile üzerine güzel bir Mevlevî elbisesi imal ettirmiş ve başında da Mevlevî sikkesi olduğu halde geceleri ve Cuma günleri gerek Şeyh Efendinin huzurunda gerekse dışarıda gezinmekten geri durmamıştır¹³⁰. Ancak Aşçı Dede'nin ifadelerine göre o dönemde Erzincan Mevlevîhanesi açık değildir. Erzincan'da bulunduğu süre içerisinde Erzincan Mevlevîhanesi'nden hiçbir şekilde bahsetmeyen Aşçı İbrahim Dede, *“bir ara Şeyh Mustafa Fehmi Efendiye, “bir Mevlevî neyzeni olsa da ney meşketse ve Hazreti Mevlânâ kuddise sırruhu'l-aziz efendimiz hazretlerinin evrâd-ı kebîrini Konya'dan celb ile kıraatine mezuniyet olsun.”* Diyerek içindeki Mevlânâ ve Mevlevîlik aşkını ifade

¹²⁸ BOA. A. MKT. MVL. D.N: 60 G.N: 41

¹²⁹ Aşçı İbrahim Dede, c. 1, s. 330.

¹³⁰ Aşçı İbrahim Dede, c. 1, s. 353.

eder ve şeyhi Mustafa Fehmi Efendi'ye duygularını aktarır. Mustafa Fehmi Efendi'nin müsaade etmesi üzerine Kayseri Mevlevîhanesi'ne mektup yazılarak bir Mevlevî neyzen talep olunmuştur. Kısa bir süre içerisinde Kayseri'den bir Mevlevî neyzen derviş gelmiş, Konya'dan da Aşçı Dede Efendi hazretlerinin imza ve mührü altında olarak evrâd-ı kebîr ihsan edilmiştir. Bundan sonra Aşçı İbrahim Dede'nin hanesi adeta bir mevlevîhaneye dönmüştür. Kayseri'den gelen derviş ney taksim ederken sesi güzel olan Erzurumi Derviş İsmail Efendi'de na't-ı şerifler okumaktadır. Bu esnada Halidî Şeyhi olan Mustafa Fehmi Efendi'de bu meclislere iştirak etmekte ve çok sevdiği Hazreti Mevlânâ'ya ait olan¹³¹, “*Mahest nemî dânem hurşîd-i rahat yane*” diye başlayan âyin-i şerifi daima dinlemek istediğini ifade etmektedir¹³². Erzincan Mevlevîhanesi, XIX. yüzyıl ortalarında faaliyetine son verilmesinden sonra XX. yüzyılın hemen başlarında Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi tarafından yeniden ihya edilmiştir¹³³.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Anadolu'da adından en çok söz edilmesi gereken Mevlevî şeyhlerinden birisi önce Manisa Mevlevîhanesi şeyhliği görevinde bulunup daha sonra da Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi olan Abdülvahid Çelebi'dir. Mustafa Saffet Çelebi'nin 1887 yılında çocuksuz olarak vefat etmesi üzerine yerine Abdülvahid Çelebi geçmiş, 13 Za 1305/ 22 Temmuz 1888 tarihinde bu durum merkezi hükümetçe de uygun görülmüş¹³⁴ ve 18 Z 1305/ 26 Ağustos 1888 tarihinde de beratı tevcih edilmiştir¹³⁵. Abdülvahid Çelebi, toplum içerisinde cömertliği ile bilinmektedir. Her ihtiyaç sahibinin mutlaka kapısını çaldığı Abdülvahid Çelebi, kimseyi kapısından eli boş döndürmemesi, Konya'da görev yapan devlet memurlarının ahaliye karşı uygunsuz tavırlarının engellenmesi çabası¹³⁶ ve her ay gizlice tanıdığı yoksulları dolaşıp çeşitli yardımlarda bulunmasıyla ünlüdür¹³⁷. Çelebi, ifade ettiğimiz üzere hayırsever ve fakir fukarayı görüp gözettiği gibi Konya dahilinde gerçekleştirilen eğitim işlerinde de elinden geleni yapmıştır. Konya'da bulunan ibtida mekteplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi, ihtiyaca göre mahalle ve köylerde yenilerinin açılması gibi hususlarda görev yapacak olan ve Konya Valisi başkanlığında haftada bir defa toplanıp bu

¹³¹ Gölpınarlı, bu şiirin Mevlânâ'ya atfedildiğini, oysa Şeyhi'ye ait olduğunu ifade eder. Bu hususta bkz. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 462.

¹³² Aşçı Dede, c. 1. s. 366.

¹³³ Bkz. s. 137.

¹³⁴ BOA İ. DH. D.N: 1090, G.N: 85493

¹³⁵ BOA. İ. DH. D.N: 1094, G.N: 85781

¹³⁶ BOA. DH. MKT. D.N: 1552, G.N 116

¹³⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 177.

hususları yerine getirecek olan bir komisyonun oluşturulması kararlaştırılmıştır. İleri gelen memurlar ve eşraftan oluşan bu komisyon içerisinde Abdülvahid Çelebi'nin de yer alması üzerine Konya Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine yazılan 12 Kanun-ı Evvel 1306/ 24 Aralık 1890 tarihli yazıda Çelebi Efendiye ve Valiliğe yazılacak bir teşekkür yazısının bu komisyonun işlevini daha da arttıracığı ifade edilmiştir¹³⁸.

Abdülvahid Çelebi, fukara babası kimliği, atılganlığı ve halkın sorunlarına yardımcı olması sayesinde sevilip sayıldığı gibi Bektaşî meşrep olması ve Konya valileri ve merkezi hükümetle olan çekişmeleri yüzünden sürekli gözetim altında tutulmuştur. Abdülvahid Çelebi özellikle Konya ve civar sancakları ilgilendiren bazı adli ve idari işlerde müdahalelerde bulunduğu için merkezi hükümet tarafından zaman zaman uyarılmıştır¹³⁹. Bu hususta olmak üzere Abdülvahid Çelebi'nin Niğde Adliye memurluğuna ve Konya İstinaf mahkemesine tavsiye niteliğinde mektuplar yazması üzerine bu durum Bâb-ı âliye bildirilmiş ve Abdülvahid Çelebi'nin bu tür davranışlarda bulunmaması için uyarılması dile getirilmiştir¹⁴⁰.

Abdülvahid Çelebi hakkında dile getirilen en önemli şikâyet konularından birisi ise Şîlikte ileri gittiği ve her türlü kötü hal ve hareketlerde bulunduğu iddiasıyla birlikte Aleviliğin yayılması için gayret gösterdiği gibi hususlardır. Mehmet Ziya Bey, Abdülvahid Çelebi hakkında bu tür iddialarda bulunanların cezalarını mahkeme-i kübrada çekeceklerini söylemekle birlikte Abdülvahid Çelebi'nin bazı hal ve hareketleri ile kalenderâne tavırlarının da böyle bir şüpheye kuvvet verdiği bahseder¹⁴¹. Her ne kadar Mehmet Ziya Bey, Abdülvahid Çelebi hakkında dile getirilen bu iddiaları iftira olarak kabul etse de arşiv belgelerine yansıyan şikâyetler ve dile getirilen hususlar Abdülvahid Çelebi'nin Bektaşîliği kabul etmese bile büyük bir sempati duyduğunu destekler niteliktedir. Çelebi hakkındaki iddialarla ilgili teftiş heyeti üyelerinden Mirlivâ Kamil Paşa'nın da gizli bir ihbaratı vardır¹⁴².

Gölpınarlı ise Abdülvahid Çelebi'nin Bektaşîliğe intisab ettiğini, Bektaşîlikten hilafet aldığını, kendisine uyan birçok dedenin Bektaşîliğe girdiğini ve Mevlânâ Dergâhına

¹³⁸ BOA. MF. MKT. D.N: 124, G.N: 79

¹³⁹ BOA. Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı (Bundan sonra Y. A. HUS. olarak geçecektir.) D.N: 235, G.N: 112

¹⁴⁰ BOA. İ. DH. D.N: 1181, G.N: 92367

¹⁴¹ Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 179.

¹⁴² BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 17 G.N: 15

Bektaşî babalarının gelip gittiğini belirtir¹⁴³. Konya Valisi Ali Sürûri Paşa tarafından 29 L 1307/ 17 Haziran 1890 tarihinde kaleme alınarak, Başyaver Derviş Paşa'ya yazılan, arşivde henüz evrak numarası verilmediği için Gölpınarlı'nın tasnif numarasını veremediği¹⁴⁴ mektupta dile getirilen hususlar üzerine, Derviş Paşa'nın meselenin Meclis-i Meşâyih tarafından ele alınması ve ne yapılması lazım gelirse yapılmasını istemesi, Abdülvahid Çelebi'yi zor duruma sokmuştur. Konya Valisi Tarafından Derviş Paşa'ya gönderilen ve ek 3a'da tam metnini verdiğimiz mektubun içeriği özetle aşağıdaki gibidir;

Konya valisi Ali Sürûri Bey, mektubunda Yaver-i Ekrem Derviş Paşa'nın Abdülvahid Çelebi ile ilgili iddialar hakkında detaylı bilgi istemesi üzerine Çelebi hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir.

Ali Sürûri Bey, Çelebi Efendi'nin zaten işretle ve envai fuhşiyatla ilgilenen birisi olduğunu ve küçüklüğünde Şîliğe girmiş olduğunu söyler. Çelebi, Bektaşî babalarının da tesiri ve Mevlevî postnişinliğinin kendisine verdiği güçle Bektaşîliğin yayılmasına ve müntesiplerinin çoğaltılmasına gayret etmektedir. Çelebi Efendi, dedegândan ve çelebiyândan kendisine uymaya mecbur olanlardan 30-40 kadar cahili ve dışarıdan da 5-10 kadar kişiyi daire-i infak-ı dalalete alarak kendisine boyun eğeceklerine ve her ne emrederse yapacaklarına dair yeminler ettirmiş ve aksi halde düşmanlık besleyeceğini ima etmiştir. Kendi fasık dairesine dahil ettiği bu kişileri ahd altına aldığını infaknâme düzenleyerek mühürlettirmiş olduğunu, yine âyin-i cem denilen batıl usulü icra ettirdiğini, âyin esnasında Besmele-i Şerif yerine bi ismi şah okutturduğunu erva-ı mukaddeseye ağza alınmayacak kahırlar ettirmiş olduğunun mütevatir ve mütehakkık olduğunu söylemiştir. Ali Sürûri Bey, bu anlattıklarının Konya uleması tarafından da bilinmesi üzerine ulemanın Çelebi Efendi'nin Ramazan ayında vermiş olduğu iftar davetine icabet etmediklerini de bildirir. Çelebi Efendi'nin bu halinin büyük küçük herkesin nefretine mazhar olduğunu, kendisinin Çelebi'yi tarîk-i şeriate dönmesi, ezhan-ı ceheleyi ifsaddan vazgeçmesi hakkında nasihat ettiği halde, itikad-ı İslamına mugayir bir rah-ı dalalete girmiş olduğundan dolayı nasihatlerinin fayda vermediğini söylemiştir. Vali Ali Sürûri Paşa, Çelebi Efendi'nin hal ve hareketlerinin bu halde

¹⁴³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 236.

¹⁴⁴ Bkz. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 236-239.

*bırakılmayacağını da ifade etmiştir. 29 L 1307/ 5 Haziran 1306 Konya Valisi Ali Sürûri*¹⁴⁵

Konya valisi Ali Sürûri Paşa tarafından gönderilen bu mektup üzerine, Derviş Paşa, 11 Zilkade 1307/ 28 Haziran 1890 tarihinde tahrirat kaleme almıştır¹⁴⁶. Tahriratta Mevlânâ hazretlerinin soyundan gelen birisinin böyle türlü türlü “*zındıklıklar*” içerisinde faaliyetlerine devam etmesinin toplumda infiale neden olacağını ileri sürerek, Meclis-i Meşihat tarafından gerekli tahkikat yapıldıktan sonra şer’an ne yapmak lazım gelirse yapılması gerektiğini belirtmiştir¹⁴⁷.

Hakkında dile getirilen bu iddialar üzerine Abdülvahid Çelebi, 17 Zilkâde 1307 / 5 Temmuz 1890 tarihinde bir dilekçe kaleme almıştır¹⁴⁸. Çelebi, dilekçesinde özetle hakkındaki bu iddiaların asılsız olduğunu, küçüklüğünden itibaren “*da’vât-ı hayriyet ayât-ı hazreti cihanbâni ve rıza-yı meyamîn-i irtizâyı cenâb-ı zıllullahiyi tahsile*” devam ettiğini, yapmış olduğu göreve tamamen muhalif olarak mülhidlikle suçlanıp Şiflik isnad edilmesinin, Konya Valisinin iftirası olduğunu söylemiştir. Çelebi Efendi, Konya Valisi Ali Sürûri Paşa’nın, hanedan-ı Mevlevîyenin namusuna kıyam etmekte olduğunu, hatta atıyye-yi seniyye olan dergâhın tayinâtının ödenmesini de geciktirerek kendisini ve dergâhta bulunan dervişleri zor durumda bıraktığını, kendisi hakkında ortaya atılan bu iddiaların tüm dervişleri ve Mevlânâ sülalesinden olanları büyük üzüntüye sevkettiğini dile getirmiştir. Abdülvahid Çelebi, Vali Ali Sürûri Paşa’nın hakkındaki iftiralarının gerçek olmadığından dolayı, kendisinin temize çıkması ve hakkında isnad edilen iddiaların kurtulması ve temize çıkması için güvenilir bir müfettiş gönderilmesini niyaz etmiştir¹⁴⁹.

Abdülvahid Çelebi, bu mektubundan sonra 19 Za 1307/ 7 Temmuz 1890 tarihinde başka bir mektup daha kaleme almıştır¹⁵⁰. Mektubunda mevlevîhane vakıflarının hazinenin kontrolüne geçirilmesine dair bir karar alındığının duyulduğunu, Evkaf-ı Celâliye’nin bu karardan istisna tutulması ile mevlevîhanelere şeyh tayin etme ve azletme yetkisinin de kendi uhdesinde kalması isteğinin dile getirmesinden, Abdülvahid Çelebi hakkındaki

¹⁴⁵ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 17 G.N: 15

¹⁴⁶ Bkz. Ek 3b

¹⁴⁷ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 17 G.N: 15

¹⁴⁸ Bkz. Ek 3c

¹⁴⁹ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 17 G.N: 15

¹⁵⁰ BOA. DH. MKT. D.N: 1739, G.N: 101

iddialar üzerine merkezi hükümet tarafından bir takım tedbirler alındığı sonucunu çıkarıyoruz. Ancak alınan bu tedbirler her ne olursa olsun Çelebi görevinin başındadır.

Gölpınarlı, Merdivenköy’de bulunan Bektaşî dergâhı postnişini Mehmet Ali Hilmi Dedebara tarafından verilip gönderilmiş olan babalık ve hilafet icazetnamesinin sahibi¹⁵¹ olan Abdülvahid Çelebi’nin Bektaşîliğinin kesin olduğunu, yukarıda mektubunda dile getirdiği hususlarda takıyye yaptığını ve inancını gizlediğini belirtir. Esasında Konya’da sahip olduğu manevi kuvveti ekonomik ve siyasi bir güç haline getirmiş olan Abdülvahid Çelebi’nin farklı bir şekilde davranmasını da beklemek mümkün değildir. Zira Abdülvahid Çelebi Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olduktan kısa bir süre sonra dedesi Hacı Mehmet Çelebi gibi Konya valileriyle sorunlar yaşamaya başlamıştır. Abdülvahid Çelebi ile en fazla uğraşan valilerden birisi olan Ali Sürûri Paşa’nın yazmış olduğu bir başka jurnali Tahirü’l-Mevlevî aşağıdaki şekilde nakletmektedir;

“Konya’da vali iken Makam-ı Hazreti Mevlânâ’da bulunan Abdülvahid Çelebi ile arası açılmış. Adamı tevkif ve dövürtmek için bir bahane aramış. Bir gün Çelebi, arabasına binmiş, Konya civarında “Acemler” istasyonuna doğru tenezzühe çıkmış. Bunu haber alan vali paşa fırsatı ganimet bilmiş. Hemen telgrafhaneye koşmuş, Mabeyn’e hitaben: “Çelebi Efendi Acemlere müteveccihen hareket etmiştir.” Diye telgraf çekmiş.”Telgrafın mübhem olması, Acemler istasyonunun Yıldız’ca meçhul bulunması, Çelebi’nin İran’a gitmekte olduğuna dair bir zehab husule getirmiş. Binaenaleyh yetişilip geri çevrilmesi, bundan sonra da Konya’dan dışarıya çıkmasına meydan verilmemesi irade edilmiş.¹⁵²”

Sultan Abdülhamit’in Yıldız Sarayı’na karşılık Konya Meram bağlarında Yıldız Köşkü adıyla süslü bir köşk yaptıran, şehir içerisinde saray faytonlarına benzer faytonlarla gezen, Konya’da ikinci bir vali gibi davranıp adli ve idari işlere müdahale eden¹⁵³ Abdülvahid Çelebi ile Konya Valilerinin mücadelesini alandaki literatürde ifade edildiği üzere¹⁵⁴ Valilerin Çelebi’yi kıskanmaları ve bu yüzden hakkında iftiralar düzenleyerek saraya jurnalledikleri şeklinde açıklamak pek sağlıklı bir yaklaşım olmasa gerekir.

¹⁵¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 239.

¹⁵² Tahir’ü’l- Mevlevî (Olgun), *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 32.

¹⁵³ BOA. İ. DH. D.N: 1181, G.N: 92367; Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 68.

¹⁵⁴ Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 364.

Çünkü Vali Ali Sürûri Paşa'nın yukarıda özetini verdiğimiz mektubundan sonraki bir tarihte bir başka Konya Valisi Hasan Hilmi Bey tarafından da dile getirilen benzeri şikâyetler vardır.

Hasan Hilmi Bey'in 11 M 1309 / 17 Ağustos 1891 tarihinde kaleme aldığı bir yazıda Muharrem ayının gelmesiyle Çelebi Efendi'nin kendisine mensup kişilerle birlikte konağında gündüzleri oruç geceleri de zikirle meşgul oldukları ve hal ve hareketlerinden İranlı olduğu belli olan üç kişinin konağa gelerek bu halkaya dahil oldukları dile getirilmektedir. Bu halin Mevlevîlik tarîkatı âyinine uygun olmadığı için Şems Dergâhı türbedarı Dede Efendi ve diğer Mevlevî mensupları bu durumdan oldukça muzdarip olmuşlar ancak Çelebi Efendi'ye söz geçiremedikleri için susmaya mecbur kalmışlardır. Vali Hasan Hilmi Bey mevzuyu öğrendikten sonra Abdülvahid Çelebi'ye haber göndermiş ve bahsi geçen İranlı seyyahların hemen Konya'dan çıkarılması emrini vermiştir¹⁵⁵.

Abdülvahid Çelebi'nin Şîliği hakkında kaleme alınan iddialar öyle kolayca geçirilebilecek şeyler değildir. Bu tür iddiaları dile getirenler de sadece Konya Valileri değildir. Abdülvahid Çelebi hakkında Konya ulemasından 38 kişinin mührüyle kaleme alınan bir şikayetnâme ile Hüseyin Çelebizâde Âbid Çelebi¹⁵⁶ isimli birisi tarafından 28 Mart 1315/ 9 Nisan 1899 tarihinde kaleme alınıp Şeyhülislamlık makamına ulaştırılmış olan şikayetnâmeler bu iddialara en önemli delil teşkil edecek mahiyettedir. Özellikle Âbid Çelebi'nin kaleme aldığı iddiaları özetleyerek verecek olursak Abdülvahid Çelebi hakkında isnad edilen suçlamaların önemi biraz daha net kavranabilir. Âbid Çelebi'nin mektubunda açıkladığı hususlar, gönderilen müfettişlerin görevlerini tam yerine getirmedikleri ya da pişman olur düşüncesiyle olayların örtbas edildiği ve bu sayede Çelebi'nin makamında kaldığı şeklindedir. Âbid Çelebi, Abdülvahid Çelebi'nin daha Konya'da bulunduğu dönemlerde birtakım Bektaşîlerle ilişkili olarak itikâdını bozduğunu, daha sonra gittiği İstanbul'da ise Nerdüban köyündeki tekkeye devam ettiğini (Merdivenköy Şahkulu Tekkesi)¹⁵⁷ ifade etmektedir. Abdülvahid Çelebi'nin Manisa'da bulunduğu esnada ise Farsça öğrenmek bahanesiyle bazı acem ve Bektaşîlerden ikmal-i noksan ettiğini bildirir. Abdülvahid Çelebi'nin

¹⁵⁵ BOA. Y. PRK. UM. D.N: 22, G.N: 80

¹⁵⁶ Fûruzanfer tarafından hazırlanmış olan Mevlânâ'nın postunda oturan Çelebilerin soy kütüğünde Âbid Çelebi'nin ismi yer almamaktadır. Bkz. Fûruzanfer, s. 291.

¹⁵⁷ Bkz. Tanman, *İstanbul Tekkelerinin...*, s. 642-660.

Konya'ya gelmesinden sonra kendisinin Rafıziliğiyle yetinmeyip çevresindekilerinde bu mezhebe girmesi için gayret gösterdiğini, bunun içinde bazı dervişâna rütbe ve nişanlar bahşederek kendi yanına çektiğini belirtir. Âbid Çelebi, Abdülvahid Çelebi'nin Şîîliğini ifade ederken Şîî mezhebine giriş için yerine getirilen merasimleri canlı bir şekilde aktardıktan sonra kendisinden sonra Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine getirilen oğlu Abdülhalim Çelebi'nin de aynı kendisinin izinden gittiğini belirtir. Dile getirilen bu hususları tahkik için açık ve gizli memurlarında yeterli tahkikat yapamadıkları, tesbit ettikleri hususlarda da belki ıslah-ı nefis eyler diyerek nasihatler ederek geri gittiklerini ifade eden Âbid Çelebi, Mevlevîlerin tarikatlarını terk ederek Şîî mezhebine gireceklerinden ve büyük bir fesadın zuhura geleceğinden korktuğunu ifade eder. Abdülvahid Çelebi'nin bazı atamalarını da eleştiren Âbid Çelebi, Şam Mevlevîhanesi'ne genç bir delikanlıyı tayin ettiğini, Selanik Mevlevîhanesi'nde de salah-ı hali herkes tarafından takdir edilen Eşref Dede'nin azledilip yerine kendi meşrebine yakın olan biraderi Hakkı Dede'nin tayin edilmesinden bahseder¹⁵⁸. Çalışmamızın ilgili kısımlarında belirttiğimiz üzere özellikle tayin ve atamalarda¹⁵⁹ Âbid Çelebi'nin dile getirdiği bu hususlarda gerçeklik payı vardır. Âbid Çelebi, dile getirdiği bu hususların yanı sıra Abdülvahid Çelebi'nin Manisalı Agâh isminde bir sazendesı vasıtasıyla Aydın ve İstanbul gibi yerlerden trenle fahişeler getirtip harem dairesinde ikamet ettirmek suretiyle birçok uygunsuzluğa sebebiyet verdiğini ve bu hususların merkez vilayet polis ve zaptiye jurnalleriyle de sabit olduğunu belirtir.

Âbid Çelebi, Abdülvahid Çelebi'nin yukarıda belirttiğimiz minvalde bir sürü olumsuz hal ve hareketlerinin bulunduğunu ancak dile getirmekten utandığını söyleyerek, 700 senelik hanedan-ı Mevlevîyenin Abdülvahid Çelebi'nin hasaret ve dalaletinden kurtarılmasını kendisinin de Çelebi Efendi'nin zulmünden ve gadrinden himaye edilmesini ister¹⁶⁰. Mevlânâ sülalesinden olduğunu ifade eden birisinin böyle bir şikayetnâme kaleme alması oldukça enteresandır. Yine bu şikayetnâmeden kısa bir süre sonra Konya uleması ve ileri gelenlerinden 38 kişi tarafından imzalanıp mühürlenilen bir başka şikayetnâmede de aynı hususlardan muzdarip olunması ve Mehmet Ziya Bey'in

¹⁵⁸ Abdülvahid Çelebi'nin mevlevîhane şeyhliklerine yapmış olduğu müdahaleler bu ifadeleri doğrular niteliktedir. Âbid Çelebi'nin Şam Mevlevîhanesi'ne yapıldığını söylediği atamanın bir benzeri Halep Mevlevîhanesi'ne yapılmış ve Şeyh Vacid Dede'nin suçsuzluğu daha sonra anlaşılmiştir. Bkz. s. 260-264. Selanik Mevlevîhanesi şeyliği konusunda da ilgili başlık altında detaylı bilgi verilmiştir. Bkz. s. 274-284.

¹⁵⁹ Bkz. s. 274-284.

¹⁶⁰ BOA. Y. PRK. AZJ. D.N: 38, G.N: 39

belirttiği hususlar, ister istemez Abdülvahid Çelebi hakkındaki bu iddiaların doğruluk payı olduğuna ihtimal vermemize sebep olmaktadır.

Zira çalışmamızın ilgili bölümlerinde ifade ettiğimiz üzere, Abdülvahid Çelebi'nin gerek Selanik Mevlevîhanesi şeyhi Eşref Dede'nin azledilmesi ve yeniden tayin edilmesi hususunda takınmış olduğu üslup gerekse Halep Mevlevîhanesi şeyhliğinde yapmış olduğu haksız değişiklik meşihati zor durumda bırakmıştır. Bunun yanı sıra bu uygulamalar ve Çelebi'nin tavrı, Konya Mevlânâ Dergâhı ile Saray arasında bir irtibat görevi gören Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Celaleddin Dede'yi de zor durumda bırakmıştır. Eşref Dede'nin yerine içki içen kimliğiyle tanınmış olan Hakkı Dede'yi tayin etmek istemesi, Halep Mevlevîhanesi'nde ise kusuru olmadığı halde görevden alınan Vacid Dede'nin yerine tayin edilen Amil Çelebi'nin ise kötü yönetimi ve vakıf hukukuna riayet etmemesinden dolayı 1905 yılında görevden alınması ise Abdülvahid Çelebi'nin sadece Konya ölçeğinde değil İmparatorluk ölçeğinde sorunlar yarattığının bir göstergesidir.

Saray ile Konya Mevlânâ Dergâhı arasında ortaya çıkan bu sorunların temelinde Abdülvahid Çelebi'nin takınmış olduğu tutumun rolü olduğu kadar veliahd Sultan Reşad'ın Mevlevîliğinin de rolü olmuştur. Veliahd Şehzade Reşad Efendi'nin Mevlevî tarikatına mensup olması, Sultan Abdülhamit'i Abdülvahid Çelebi ile Şehzade Reşad Efendi arasında saltanatı ele geçirme adına bir işbirliği yapılabileceği endişesine düşürmüştü¹⁶¹. Tahsin Paşa hatıralarında Veliahd Reşad'ın bütün Mevlevî dergâhlarının merkezi konumunda bulunan Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi olan Abdülvahid Çelebi'nin katkılarıyla ülkenin değişik bölgelerinde bulunan Mevlevîleri kendi yanına çekebileceği ve kuvvetli taraftarlar bularak herhangi bir harekate ön ayak olabileceği ihtimali üzerine Çelebi Efendi'nin sürekli kontrol altında tutulduğunu ve bir çok kimsenin de bu durumdan zarar gördüğünü belirtir. Yukarıda belgelerle örnekleri görüldüğü üzere Çelebi Efendi'nin kontrol altında tutulması görevini de doğal olarak Konya Valileri üstlenmiştir. Hatta Konya Valilerinden birisi olan Avlonyalı Ferid Paşa, Çelebi'yi kontrol altında tutma görevinde sağlayacağı başarının kendisine rütbe ve makam olarak geri döneceğini anlamıştır¹⁶². Hatta bu tutum zaman zaman işüzarlık derecesine ulaşmıştır. Bu tür durumlara örnek olarak Konya Valiliği tarafından şifreli

¹⁶¹ Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1999, s. 92.

¹⁶² Tahsin Paşa, s. 92.

telgrafla saraya gönderilen Konya Mevlânâ Dergâhı aşçıbaşısının İstanbul'a hareket ettiği haberi gösterilebilir¹⁶³. Ancak burada şu hususu tekrar etmek gerekiyor ki, Abdülvahid Çelebi üzerine uygulanan bu baskı ve kontrol altında tutma çabalarının tek müsebbibi elbette ki Sultan Abdülhamit'in vehimleri ve Şehzade Reşad'ın Mevlevîliği değildir. Konya Çelebilerinin zaman zaman merkezi hükümete karşı tavır takınmalarını, Konya'da sahip oldukları manevi nüfuzlarını siyasi kudrete tahvil ettiklerini görmezden gelir isek daha önce de örnekleri görülen gerek Hacı Mehmet Çelebi'nin III. Selim'e karşı olan tavırları ve daha öncesinde Ebubekir Çelebi döneminde yaşanan sıkıntıların sebeplerini izah etmekte zorlanırsınız. Çünkü Sultan Abdülhamit'in Mevlevîliği söz konusu olmadığı için bu tür sorunların yaşanabileceği ileri sürüldüğü takdirde III. Selim gibi Mevlevîliğe intisab etmiş bir Padişaha rağmen Hacı Mehmet Çelebi'nin Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'nın şehre sokulmaması girişimlerinde yer almasının mantıklı açıklaması olamaz.

Buldukları şehirlerde önemli fonksiyonlar icra eden ve sosyal hayatta belirgin bir rol oynayan mevlevîhanelerde görev yapan şeyhlerin tayini hususu ilgili bölümlerde detayları verildiği üzere bazen adaylar arasında ciddi çekişmelere sahne olmuştur. Örneğin Gelibolu Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Daniş Dede'nin 1313/ 1896 yılı ortalarında vefat etmesi üzerine¹⁶⁴ yerine tayin olunacak şeyh hususunda yaşanan çekişme bu duruma bariz bir örnektir. Mevlevîhane şeyhliklerinin babadan oğula geçmesi XIX. yüzyılda örneğine daha sık karşılaşılan bir teamül haline gelmişken Gelibolu Mevlevîhanesi için Mustafa Daniş Dede'nin vefatından sonra şeyhlik için oğlu Burhaneddin Efendi'nin yanı sıra birçok talipli ortaya çıkmıştır. Bu taliplilerin birisi de Tahirü'l-Mevlevî'nin "*Mevlevî-sûret Bektaşî-sîret*" diye tarif ettiği Mısır şeyhi Azmi Efendi'nin oğlu olan Ahmet Dede'dir. Şeyhlik tayini esnasında siyasilerin de müdahalesi söz konusu olmuştur. Gerçekleşen yazışmalardan sonra, Nafia Nazırı Mahmut Celaleddin Paşa, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa, Mabeyn Başkatibi Tahsin Bey gibi devlet ileri gelenlerinin yardımıyla Burhaneddin Efendi'nin babasının postuna oturduğunu görüyoruz¹⁶⁵.

¹⁶³ Tahsin Paşa, s. 198.

¹⁶⁴ KMMA D.N: 65/6, Yazıcı, s. 69.

¹⁶⁵ Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 81.

SONUÇ

Mevlânâ'nın ölümünden sonra, oğlu Sultan Veled tarafından kurulup sistemleştirilen Mevlevîlik tarîkatı, kuruluşundan sonra, kısa bir süre içerisinde Anadolu'nun doğusundan batısına kadar geniş bir alanda yayılmıştır. Mevlevîlik, sonraki dönemlerde de yayılmasını sürdürüp Mısır'dan Belgrad'a kadar geniş Osmanlı coğrafyasında hayat bulmuştur. Ortaya çıktığı XIII. yüzyıldan Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında çıkartılan tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanun neticesinde faaliyetlerine son verene kadarki süreçte Mevlevîlik, Türk toplumunu derinden etkileyen tarîkatlardan birisi olmuştur.

XIX. yüzyıl ise Mevlevîlik açısından oldukça önemli bir dönemdir. Yüzyılın başında Osmanlı tahtında bulunan Sultan III. Selim'in Mevlevîliğe düşkünlüğü sayesinde bu tarîkat devlet ricali ve münevver kesim arasında daha fazla rağbet görmüştür. III. Selim döneminde İstanbul mevlvîhanelerinin şeyhleriyle saray arasındaki ilişkiler oldukça samimi bir seyir izlemektedir. Başta Galata Mevlvîhanesi şeyhi, Şeyh Galib olmak üzere İstanbul'da bulunan mevlvîhane şeyhleri, Sultan III. Selim'in uygulamaya koymuş olduğu Nizam-ı Cedit ıslahatlarını destekler tarzda hareket etmişlerdir. Ancak Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. XIX. yüzyılın başında Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliği görevinde bulunan Hacı Mehmet Çelebi, Nizam-ı Cedit'i desteklemek bir yana, Nizam-ı Cedit için asker toplamakla görevlendirilmiş olan Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'yı şehre sokmayan Konya ahalisinin yanında yer alacak kadar da ona muhaliftir. Ancak buna rağmen Hacı Mehmet Çelebi ömrünün sonuna kadar görevinin başında kalabilmiştir. Bunda Konya hadisesinin merkezi hükümetin istediği gibi sonuçlanmasının yanı sıra III. Selim'in Mevlevî olmasının bariz rolü olmuştur.

II. Mahmut döneminde ise biraz da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonrasında yasaklanan Bektaşîlik tarîkatına karşı tercih edilen Sünni tarîkatların en önemlilerinden birisi haline gelen Mevlevîlik, devlet ricali arasında en popüler tarîkatlardan birisi

olmuştur. II. Mahmut döneminin önemli devlet adamlarından Halet Efendi, Mevlevîlik açısından önemli bir isimdir. II. Mahmut döneminde Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında Bektaşîliğe karşılık yaygın tarîkatlardan bir başkasının tercih edilmesi devletin içinde bulunduğu siyasi koşullara da uygundur. Bu durumun bir getirisi olarak, devlet içerisinde Bektaşîliğe karşı yüksek tabakaya mensup münevver kesim ve devlet ricali biraz da III. Selim ve II. Mahmut gibi Mevlevî muhibbi padişahların da etkisiyle Mevlevîliği tercih etmeye başlamışlardır. Sultan III. Selim ve II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'na karşı uygulamaya çalıştıkları politikalarda özellikle İstanbul'da bulunan mevlvîhane şeyhlerinin desteklerini temin etme gayreti göstermişlerdir. II. Mahmut döneminde, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını müteakip Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında ordu şeyhi olan bir Bektaşî babası bir Mevlevî şeyhi ile değiştirilmiştir.

Geniş halk kitleleri ise; Mevlevîlik tarîkatının yapısı, eğitim seviyelerinin getirdiği zorunluluk ve dergâhların göstermiş olduğu yaygınlık gibi sebeplerle daha çok Nakşibendîlik, Kadirilik ve Halvetilik gibi diğer Sünni tarîkatlara rağbet göstermiştir. Bu durum arşiv belgelerinde, yeniçeriliğin yasaklanması sonrasında kapatılan Bektaşî tekkelerine Nakşibendî tarîkatından şeyhlerin tayin edilmeleri şeklinde ifade edilmiştir. Bunun yanında Konya'da bariz tezahürü görüldüğü üzere, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması süreci sonrasında özellikle devlet katında Mevlevî müntesibi devlet adamlarının sayıca çoğalması, halk arasında Mevlevîliğe mensup kişiler hakkında gösterilen hoşgörü ve hürmetin artmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum Konya'da Mevlevîlikle alakası olmayan esnaf ve tüccar kesiminden olan kişilerin, Mevlevîlerin sahip olduğu serbestiyetlerden istifade edebilmek amacıyla şeklen de olsa Mevlevîlere benzemek maksadıyla Mevlevî sikkesi giymeye başlamalarıyla farklı bir boyuta bürünmüştür. Bu durumun Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonraki dört beş yılda gittikçe artması, bu gibi kişiler için birtakım tedbirlerin alınmasını da beraberinde getirmiştir. O dönemde Konya Mevlânâ Dergâhı'nda Çelebilik makamında bulunan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin de muvafakatıyla alınan tedbirler derhal uygulanmıştır.

XIX. yüzyılda, Konya Mevlânâ Dergâhı'nda şeyhlik görevinde bulunan kişilerin içerisinde belki de en önemlilerinden birisi olan Mehmet Said Hemdem Çelebi, babası Hacı Mehmet Çelebi'nin aksine merkezi hükümetle uyum içerisinde bulunmaya gayret göstermiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta yaşamış olduğu gaileler Mehmet

Said Hemdem Çelebi nezdinde Mevlevîleri de etkilemiştir. Mısır Meselesi esnasında, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusunun Konya'yı işgal ettiği sırada Konya'dan ayrılmış olan Çelebi, daha sonra İbrahim Paşa'nın tehditleri üzerine ikamet ettiği Afyon'dan Konya'ya geri dönmek zorunda kalmıştır. İbrahim Paşa'nın Konya'yı işgali esnasında Mevlevî şeyhini kendi yanına çekme gayreti, Mevlevîliğin bu dönemde halk üzerindeki etkisini gösteren önemli bir delildir. İbrahim Paşa, Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin Konya'ya dönmesini istediği gibi, Kütahya'ya geldiğinde de Mehmet Said Hemdem Çelebi tarafından Eğirdir'de ikamet etmediği ve dergâh vakıflarının gelirlerini kendi ihtiyaçlarına sarfettiği gerekçesi ile görevden alınan Eğirdir Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Dede'nin de yeniden dergâh şeyhliğine getirilmesini istemiştir.

XIX. yüzyıl içerisinde Mevlevî dergâhlarına şeyhlerin tayin edilmesinde dikkat edilen hususlara bir göz attığımızda ise, ehliyet ve liyakatin yanı sıra ekonomik gerekçeler nedeniyle de babadan oğula geçen postnişinliklerin sayısının gittikçe arttığına şahit olmaktayız. XIX. yüzyıl içerisinde Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhliğinde uzun süre bulunan şeyhlerden birisi olan Mehmet Said Hemdem Çelebi de babasının vasiyetiyle postnişin olmuştur. Onun döneminde, diğer mevlevîhanelerde çocuk yaşta posta geçen şeyhler de vardır. Bu durumun yaşanmasında Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin kendisinin henüz çocuk yaşta postnişin olmasının rolü var mıdır bilinmez; ama p dönemde erken yaşta posta geçmenin pek çok örneği görülmüştür. Bu durumun belgelere yansıyan gerekçesi ise; genellikle vefat eden şeyhin vefatıyla eşinin ve küçük yaşta bulunan çocuklarının geçim sıkıntısına düşmelerinin engellenmesidir. Bunun yanında XIX. yüzyıla gelindiğinde şeyhliğin babadan oğula geçmesi kuralının Mevlevîlik tarikatı içerisinde artık iyice yerleşmiş olması bir diğer etkidir. Mevlevîhanelere şeyh tayininde, ehliyet ve liyakatin kısmen bir kenara bırakılarak yukarıda ifade ettiğimiz hususların görülmeye başlanması, ister istemez yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar küçük yaşta şeyh tayin edilen çocuğun yanı sıra dergâhın idaresi için ayrıca bir naib atanmış olsa da çocuk yaşta şeyh tayinlerinin bazı olumsuz tesirleri olmuştur. Mevlevîhanelere şeyh tayininde yaşanan bu tür olumsuzlukların sonuçları, farklı mahiyetlerde tebarüz etmiştir. Bu durum genellikle dergâh vakıflarının kötü idaresi ve şeyh ailelerinin şahsi malları haline gelmesi,

dergâhın gelirlerinin azalması, dergâhta yürütülen faaliyetlerin aksatılması ve dergâhın işlevini yitirmesidir.

XIX. yüzyıl içerisinde Mevlevîlik tarîkatı açısından belki de daha önce örneğine hiç rastlanmamış bir uygulama ise; mevlevîhane şeyhliğinin para ile satılması hadisesidir. Bu tarîkatın bütün dönemleri ve genel karakteri için genellenemeyecek münferit bir hadise olsa da yaşanan bu olay, tasavvufi kurumlarda görülmeye başlanan yozlaşmaların ve niteliksiz kişilerin şeyh olmaya başlamalarının bariz örneklerindedir.

Mevlevîhane şeylerinin buldukları dergâhlarda sergilemiş oldukları yönetim, görevlerine devam etmeleri hususunda belirleyici olmuştur. Dergâh vakıflarının kötü idaresi, mevlevîhanenin bulunduğu belde de ikamet etmemesi, vakıf gelirlerinin kişisel harcamalarda kullanılması, tekkede bulunan dervişlere kötü davranmak, Çelebi tarafından gönderilen emirlere riayet etmemek gibi kusurlar, mevlevîhane şeyhinin, merkezi dergâh olan Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Çelebi Efendi tarafından azledilmesi ve yerine yeni bir şeyh tayin edilmesi için geçerli sebeplerdendir. İncelediğimiz dönem içerisinde bu tür kusurlardan dolayı Eğirdir, Halep, Selanik, Edirne ve Kıbrıs (Lefkoşa) Mevlevîhanesi şeyhlerinin azledilip yerlerine yenilerinin tayin edildiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra hükümet tarafından gözetim altında tutulması istenen mevlevîhane şeyhleri de vardır. Oldukça “*muzır*” ve “*müfsid*” olarak tanımlanan Kerkük Mevlevîhanesi Şeyhi Hamdi Efendi’nin Kerkük’ten hiçbir yere ayrılmasına izin verilmeden mevlevîhane şeyhliği görevine devam etmesi ihtar edilmiştir. Ancak Hamdi Efendi’nin cildinde meydana gelen bir rahatsızlıktan dolayı tedavi amaçlı kaplıcalara gitmesi gerektiğinin doktor raporu ile tespit edilmesi üzerine kendisine izin verilmiştir. Yaşanan bu hadise, Osmanlı Devleti’nin halkın sağlığına gösterdiği önemi de yansıtmaktadır.

İncelenen dönemde mevlevîhanelerin yeniden tamiri ve inşa edilmesi hususunda devlet tarafından izlenen politikalara baktığımızda ise; Sultan II. Abdülhamit’ten önce tahta geçen Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülaziz, Abdülmecit, II. Mahmut ve III. Selim dönemlerinde mevlevîhanelerin tamirlerine ilişkin dile getirilen isteklere çoğunlukla olumlu yanıt verilip tamiratların yerine getirildiğini görmekteyiz. II. Abdülhamit döneminde ise; Ermenek, Burdur ve Şam Mevlevîhanesi gibi tamire muhtaç mevlevîhanelerin tamir isteğine ekonomik nedenlerden dolayı olumsuz cevap

verilmiştir. Yaşanan bu durumun, Sultan Abdülhamit'in Mevlevîliğe olumsuz bir bakış açısı sergilemesinden ziyade gerçekten de ekonomik imkanların yetersizliğinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Yine incelenen dönemde genel itibariyle dile getirilen tamirat isteklerinin yerine getirilmesinde, dergâhların bulunduğu şehir ve şeyhlerinin saygınlığı önemli bir faktör olmuştur.

XIX. yüzyılda Anadolu'da bulunan mevlevîhane şeyhleri, başta Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhleri olmak üzere, buldukları şehirlerde sosyal, siyasi ve iktisadi hayatın şekillenmesinde oldukça etkin bir rol sergilemişlerdir. Çalışmamızın ilgili bölümlerinde de oldukça detaylı bir şekilde ifade ettiğimiz üzere mevlevîhane şeyhleri halktan toplanan vergilerin fazla olması karşısında vermiş oldukları mücadele, yangın ve kıtlık gibi afet durumunda sergilenen aktif faaliyetler, vilayet idare meclislerinde görev alma, askeri işlemlerin yerine getirilmesinde görev alma ve aşar mültezimliği gibi konularda oldukça etkin bir tutum içerisinde olmuşlardır. Öyle ki bu gibi faaliyetleri esnasında bazı şeyhlerin aşar mültezimliği ihalesi sürecinin bir sonucu olarak zarar ettikleri ve bütün mallarını satsalar bile borçlarını ödeyemeyecek derecede borçlandıklarını görmekteyiz.

XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başında Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi olan Abdülvahid Çelebi, dedesi Hacı Mehmet Çelebi gibi merkezi hükümete muhalif bir tavır sergilemektedir. Sultan Abdülhamit, bu tutumu yüzünden Çelebi'yi sürekli kontrol altında tutmaya çalışmış ve bu husus Konya valilerinin sürekli Çelebiyle sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bazı kaynaklarda, görev yapan Valilerin, Çelebi'nin şehirdeki nüfuzunu kırmak ve biraz da Sultan II. Abdülhamit'in, Çelebi ile olan çekişmesi yüzünden Padişahın gözüne girmek amacıyla Abdülvahid Çelebi'yi sürekli gözetim altında tuttukları ifade edilmektedir. Bu görüş doğru kabul edilse bile, Abdülvahid Çelebi hakkında Konya eşrafı ve ileri gelenleri ile Mevlâna sülalesine mensup birisinin kaleme aldığı mektuplar meseleye başka bir boyut daha katmaktadır. Yaşanan bu sorunların temelinde, sadece Abdülvahid Çelebi'nin merkezi hükümete muhalif tavırlar sergilemesi değil; Konya'daki fakir fukara halkı koruyup gözetmesi, kıtlık, sel, yangın gibi felaketlerde yapmış olduğu yardımlarla halk nezdinde kazandığı itibarın merkezi hükümette bir endişe sebebi olması da yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra arşiv belgelerine ihbar mektubu olarak da yansıdığı üzere; Abdülvahid

Çelebi'nin Alevi meşrep tavırları ve hakkında isnat edilen ahlaksızlıklar da üzerinde önemle durulması gereken hususlardır.

Konya valilerinin Abdülvahid Çelebi ile olan mücadelesinde dikkat çeken ilginç bir husus ise; XIX. yüzyılın başında Abdülvahid Çelebi'nin dedesi olan Hacı Mehmet Çelebi ile Ali Sürûri Paşa'nın dedesi olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın mücadelesinin bir benzerinin, yüzyılın sonunda torunlar arasında yaşanmasıdır. Ancak Konya valisi Ali Sürûri Paşa veya Abdülvahid Çelebi'den herhangi birinin, yaşanan bu sorunlar esnasında dedelerinin de kendilerinin durumuna benzer bir çekişme içinde bulduklarından haberdar olup olmadıkları, belki de hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz bir husustur.

Bütün bu belirtmiş olduğumuz hususlar çerçevesinde Mevlevîlik, Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasi ve toplumsal açıdan köklü değişimler sergilediği, İlber Ortaylı'nın ifadesiyle en uzun yüzyılında meydana gelen gelişmelere bigâne kalmamış, genel olarak devlet politikalarının yanında yer almıştır. Bu tarîkat, dergâhlarında mûsikiden hat sanatına, edebiyattan Farsça'nın öğretilmesine kadar eğitim ve sanat alanında toplumun ihtiyaçlarının karşılandığı önemli bir okul, konservatuar ve sanat merkezi görevini ifa etmiştir. Mevlevîlik, gerek İstanbul'da gerekse İmparatorluğun değişik coğrafyalarında dergâh sayısı bakımından bazı tarîkatlardan geri olmasına rağmen; genel olarak yüksek zümreye hitap eden şehrili bir tarîkat olması yüzünden, XIX. yüzyılın geneline baktığımızda hemen hemen bütün yüzyıl boyunca siyasi ve toplumsal açıdan en etkin tarîkat konumundadır.

Çalışmamız neticesinde XIX. yüzyılda Mevlevîlik tarîkatı ile ilgili olarak tespit ettiğimiz başlıca hususları maddeler halinde verecek olursak;

1. III. Selim döneminde Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilmeye çalışılan Nizam-ı Cedit uygulamalarını İstanbul'da bulunan Mevlevî şeyhleri desteklerken Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhinin muhalefeti söz konusudur.
2. Mevlevî muhibbi padişahların var olması ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonrasında Bektaşilik tarîkatının yasaklanması, Mevlevîliğin XIX. yüzyılda devlet ricali arasında rağbet gören bir tarîkat haline gelmesine sebep olmuştur. Bu durum Mevlevî olmadıkları halde çıkarları gereği bazı insanların Mevlevî gibi görünmeye çalışmaları sonucunu doğurmuştur.

3. Devlet adamları ve valiler uyguladıkları politikalarda halkın desteğini sağlayabilmek adına, nüfuzundan dolayı Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhini de yanlarına almak istemişlerdir.
4. Mevlevîlik tarîkatı içerisinde zamanla oluşan köklü şeyh ailelerinin nüfuzlarının XIX. yüzyıl içerisinde daha da artması neticesinde, mevlevîhane şeyhliğinin babadan oğula geçmesi teamülü neredeyse kural haline gelmiştir. Bu durum, mevlevîhane şeyhliklerinde zaman zaman liyakat sorununun yaşanmasına sebep olmuştur.
5. XIX. yüzyılda mevlevîhane şeyhliklerine tayin hususunda, merkezi hükümet ile Konya Mevlânâ Dergâhı arasında bazı çekişmeler yaşanmıştır. Bu çekişmelerin başlıca sebebi vakıf gelirlerinin kontrolüdür.
6. XIX. yüzyılda mevlevîhanelerin tamir ve iâşe temini isteklerine baktığımızda yüzyılın geneli için olumlu cevap verilmekle beraber; bazen de bütçe imkansızlıkları gerekçe gösterilerek olumsuz cevap verilmiştir.
7. XIX. yüzyılın geneline baktığımızda mevlevîhane şeyhleri, buldukları şehirlerdeki halk arasında etkin bir konumdadır. Bu etkinlik temsil ettikleri makamdan dolayı olduğu kadar; aşar mültezimliği, kıtlık, yangın ve benzeri doğal afetler esnasında halk ve devlet lehine gösterdikleri ekonomik ve sosyal etkiden de ileri gelmektedir.
8. Bazı mevlevîhaneler, özellikle Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesi sürecinde o bölgelerdeki Müslüman-Türk varlığının korunması konusunda önemli fonksiyonlar üstlenmiştir.

Biz bu çalışmamızda; XIX. yüzyılda Mevlevîlik tarîkatının devlet ve toplum hayatına olan etkilerini, benzeri çalışmalarda gerek tasnif faaliyetlerinin tamamlanamamış olması gerekse diğer kaynaklarla birlikte arşiv belgelerinin de değerlendirilmesinin oldukça uzun ve meşakkatli bir mesaiyi gerektirmesi nedeniyle yeterince değerlendirilemeyen Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri üzerinden aktarmaya çalıştık. Zaman zaman çalışmamızda ilgili başlıklar altında bahsetmiş olduğumuz üzere bazı tamiratlar ve meşayih silsileleri hakkında kesin sonuca ulaşmamız mümkün olmamıştır. Ancak Mevlevîlik ile ilgili bundan sonra yapılacak araştırmalara ışık tutması açısından ve eksik kalan noktaların tesbit edilmesi açısından bu bilgilere de yer verilmiştir. Ümidimiz bundan sonra yapılacak çalışmalarda bahsedilen bu türden eksikliklerin tamamlanabilmesidir. Bahsedilen bu eksikliklerine rağmen çalışmanın, tasavvuf tarihi ve Osmanlı toplumsal tarih çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LÜGATÇE

- Acem** : Arap olmayan, İrânlılar
- Arakıyye** :“Terlik, ter emen anlamına gelen bu söz, başa giyilen yün keçeden yapılan beyaz, yahut kahverengi, çok defa yukarı kısmı, aşağıya nisbetle yassı olan ve üstü, iki tarafın birleşmesinden meydana gelen bir çizgi arzeden boyu kısa serpuşa denir.
- Asitâne** : Mevlevîlerde çile çıkarılan büyük tekkelere verilen isimdir.
- Atıyye-i seniyye** :Padişahların vermiş oldukları hediyeler için kullanılan bir tabirdir.
- Batman** : Yerine ve malına göre iki okkadan altı okkaya kadar olan ağırlık ölçüsüne verilen isimdir.
- Çelebi** :Mevlânâ soyundan gelenlere denir ve isimden sonra söylenir. Yalnız Mevlânâ'nın halifesi Hüsameddin'e Mevlânâ soyundan olmadığı için “Çelebi” sözü, isminin başına getirilerek “Çelebi Hüsameddin” denir.
- Çuhadar** : Sarayın büyük memurlarından ve padişahın hizmetlerinde bulunanlardan birinin unvanıdır. Sonraları resmi dairelerin ayak hizmetlerini yapanlara da bu ad verilmiştir.
- Dergâh** : Kapı yeri anlamına gelen bu söz, dervişlerin ve şeyhin oturduğu yapıların tümüne denir.
- Evkaf-ı Celâliye** : Gelirleri Mevlevî tarîkatı uğrunda sarfolunmak üzere vakfedilen yerler hakkında kullanılır bir tabirdir. Diğer emsali gibi bu yerler evkaf nazırlarının nezaret ve müdahalesi olmayarak mütevellileri tarafından idare olduğundan bunlara “müstesna vakıflar” da denilirdi.
- Evrâd** : “Vird” ve cem'i olan “evrâd”, daima okunan, okunması, söylenmesi gerekli bir vazife sayılan sözler anlamına gelir. Her tarîkatın her gün okunması gereken evrâdı vardır.
- Harem dairesi** : Dergâhta şeyhin ailesiyle ikamet ettiği bina.
- Hatab mahalli** : Dergâhta bulunan odunluk

- İcazetname** : Bir tarîkate intisab ve zikrullahı devam ile menzilleri aşarak irşad mertebesine varanlara, şeyhlerinden gördükleri irşad ve terbiye dairesinde, isteklilerin irşad ve terbiyesine ruhsatı içeren şeyhleri tarafından verilen vesikanın adıdır.
- İ'lam** : Bir mahkemedен sadır olan hüküm ve kararı içeren resmi kağıt hakkında kullanılır bir tabirdir.
- İltizam** :Eskiden aşar vergisi gibi devlet gelirlerinden birinin toplanması işini üzerine alma.
- İsmi celâl** : Allah yerinde kullanılır bir tabirdir. Dergâhlarda gerçekleştirilen zikir meclisine verilen isimdir.
- Kalhane** : Altın, gümüş ve diğer madenleri ve sırmaları eritip külçe haline getirmeye ve döküme hazırlamaya mahsus ocaklı yere verilen addır. Dökümhane
- Kantar** : Bazı yerlere göre değişmekle birlikte kırk dört eski okkadan (56,41 kilo) ibaret olan ağırlık ölçüsüne kantar denilir.
- Kazancı Dede** : Mevlevî tekkelerinde aynı zamanda ilk terbiye yeri sayılan matbahın amiri olan Sertabbah'ın yardımcısıdır. Kazancı Dede, çilesini tamamlamış canların müsait olanlarından seçilirdi.
- Kazgan baha** :Mevlevî meşayihinden birisinin vefatı üzerine veya bir başka durumda şeyhliğin boşalması durumunda Çelebi'nin onayıyla tayin olunan şeyhden Çelebi Efendi'nin aldığı bedel.
- Kese** : Altın ve gümüş Paraların muhafazası için kullanılan torba demek olup aynı zamanda belirli bir parayı bildiren ıstılahtır. Devirlere göre bu miktar değişiklik göstermekle birlikte en son 500 kuruşta sabitlenmiştir.
- Kudüm** :Mevlevî tekkelerindeki mutriphanede ayin okunduğu sırada âhengin usul ve seyrini göstermek için çalınan çifte nakkareye verilen addır. Halk tarafından buna "Çifte nara", "Dümbelek" denilirdi.
- Mahzar** :Birçok kişinin imzasının bulunduğu, bir husus hakkında yazılıp resmi makamlara verilen kağıt, arzuhal hakkında kullanılan bir tabirdir.
- Masura** : Akarsu ölçmede kullanılan bir ölçü birimi.

- Matbah-ı Şerif** : Mevlevîhanelerde yemek pişirilen bu yer aynı zamanda tekkeye dahil olan dervişlerinde ilk terbiye yeridir.
- Meşihat** : Şeyhlik, mürşitlik yerine kullanılır bir tabirdir. Aynı zamanda ilmiye mansıplarının en büyüğü olan şeyhülislamlık yerinde de kullanılır bir tabirdir.
- Meydan-ı Şerif** : Mevlevî tekkelerinde canların terbiyesine mahsus olan matbahtaki büyük odaya Meydan-ı şerif denilirdi.
- Muayyenât** : Muayyenât; Arapça, tayin edilmiş, tahsis olunmuş, belli manasına gelen muayyenin çoğuludur. Muayyenât devamlı olarak verilecek şeyler manasında (erzak vb.) anlamında kullanılır.
- Muhassasât** :1. Bir kimseye verilmiş olan maaş, tayın, vb. şeyler, 2. Bütçeden devlet daireleri için ayrılan para, ödenek.
- Mukataa** : Sözlük manası kesişmek, birbirinden kesilmek demek olan mukataa ıstılah olarak devlete ait bir varidatın bir bedel mukabilinde kiralanması yani geçici olarak temliki yerinde kullanılır.
- Mültezim** : Bir köy veya kasabanın devlet gelirini toplayıp buna karşılık hazineye maktuan para veren kimse hakkında kullanılır bir tabirdir.
- Mürid** : Bir şeyhe intisab edip henüz sülûk mertebesine varmamış olan tarîk ehli, derviş hakkında kullanılır bir tabirdir.
- Nân** : Ekmek
- Niyabet** : Naiblik, vekalet vekillik
- Postnişin** : 1. Postta oturan, posta geçen 2. Tekke şeyhi
- Puşide** : Örtü yerine kullanılan bir tabirdir. Mezar sandukalarının üzerine örtülen şal ve işlemeli kumaşlara da puşide denir.
- Rafizi** : Arapça terk etme, ayrılma demek olan rafzdan gelen rafıza Şia'dan bir fırkanın adıdır. Hazreti Ali'ye muhabbet, hazreti Ebubekir, Ömer, Osman, Ayşe, Muaviye ve diğer sahabelerden birçokları hakkında düşmanlık göstermek anlamına gelir.
- Rebâb** : Ortaçağ'da Türk-İslam dünyasında çok kullanılmış bir musiki aletidir. Tek tellisinden beş tellisine kadar kullanıldığı görülmüştür. Mevlana zamanında Anadolu'da dört telli Arap rebâbın çalındığı ve onun emriyle altı tele çıkarıldığı bazı kaynaklarda yer almaktadır.

- Rıfaiyye** : Büyük sufilerden Ahmet Er-Rıfai tarafından tesis olunan tarîkatın adıdır.
- Sağ akçe** : Sağlam para yerinde kullanılır tabirdir. Devlet tarafından para sıkıntısı yüzünden bir ara değerinden fazlasıyla istihkak sahiplerine verildiği ve bu türlü paralara “çürük akça” denildiği için bu tabir meydana gelmiştir.
- Semâ’** : Musikiye uyup sağdan sola, hırkalıysa, sağ eliyle hırkasının yakasını tutup göğsünü biraz açarak, sol eliyle, bel hizasında, hırkanın sağ yanını, açılmaması için tutarak; tennureliyse kollarını açarak dönmek.
- Semâhane** : Tekkelerde âyin yapılan yerlere verilen addır. Mevlevî tekkelerindekilerin öteki tekkelerdekilerden farkı dört tarafında oturulacak yerler kalmak suretiyle ortasının daire şeklinde kısa parmaklıklarla çevrilmiş olması ve bu yere semâzenlerden başkasının girememesi idi.
- Sertabbah** : Aşçıbaşı demek olan Sertabbah’ın mevlevîhanelerdeki yeri önemlidir. Görünürde vazifesi matbahta pişen yemeklere nezaret etmek olsa da, asıl işi (adam pişirmek) ve (insan-ı kamil) yetiştirmektir.
- Sertarîk** : Çelebi Efendi’nin yardımcısı ve Konya Mevlevîhanesi’nin şeyhi yerindeki kıdemli dedenin unvanı idi.
- Sikke** : Tarz, kanun, kaide, siret ve namus, kisve ve libas manalarına gelmekle birlikte, Mevlevîlerin başlarına giydikleri başlığa da sikke denilir. Sikkeye “kûlah-ı Mevlevî” de denilirdi.
- Somathane** : Aslı “sımât”tır. Mevlevî sofrasına denir. Matbahta yemek yenen yere de “Sımât-hane” adı verilir.
- Şeker-aviz** : Alt tarafı bombeli ve şişkin, üstü daralan ve sikkeyle aynı kalınlığa gelen destârdır. Bu destâr, dar tûlbent, iki parmak enliğine gelecek tarzda dört kat bükülerek, sağdan sola ve mukabil olarak soldan sağa doğru sarılır.
- Şukka** : Mektup yerine kullanılır bir tabirdir.
- Takrîr** : Bir işi resmen ve yazılı olarak merciine bildirme yerinde kullanılır bir tabirdir.

- Tarîkat** : Arapça, yol demektir. Bu kelime bir bakıma metot, usûl anlamına gelir. Şeyh denilen bir öğretmen nezâretinde, isteklinin, (mürid veya tâlib) Allah'a ulaşma, yani sürekli Allah tefekkür ve bilincini (ihsan) kazanma konusunda takip ettiği usule veya metoda, tarîkat adı verilir.
- Tayinat** : Askere verilen erzak ve yiyecek yerinde kullanılır bir tabirdir.
- Tekke** :Tarîkat mensuplarının oturup kalkmalarına, âyin icra etmelerine mahsus yere verilen addır. Farsça tekyeden bozmadır.
- Telhis** :Sadrazam tarafından Padişah'a sunulan yazılı kağıt yerine kullanılır bir tabirdir. Telhis: Arapça hülâsa etmek, uzun yazıyı kısaltmak demektir.
- Tevliyet** : Vakıf işine bakmak vazifesi yerinde kullanılır bir tabirdir. Vazife münasebetiyle berat verilir ve verilen berata "Tevliyet beratı" denilirdi.
- Turnacıbaşı** : Yeniçeri Ocağı'nı teşkil eden 196 ortadan 68'inci ortanın başına verilen addır.
- Türbedar Dede** : Konya'daki Mevlânâ türbesiyle semahanenin nazırı (bakıcısı) yerinde bulunan dede hakkında kullanılır bir tabirdir.
- Zaviye** : Tekkenin küçüğüne verilen isimdir.
- Zındık** : Allah'a, ahrete imanı olmayan, dinsiz yerinde kullanılır bir tabirdir.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hatt-ı Hümayun Belgeleri (HAT)

BOA HAT: D.N: 39, G.N: 1950, D.N: 80, G.N: 3353-A, D.N: 81, G.N: 3372-A, D.N: 091, G.N: 3714-B, D.N: 209 G.N: 11229, D.N: 214, G.N: 11767, D.N: 214, G.N: 11768, D.N: 215, G.N: 11796, D.N: 215, G.N: 11828, D.N: 215, G.N: 11835, D.N: 217, G.N: 11908, D.N: 217, G.N:11953, D.N: 217, G.N: 11957, D.N: 218, G.N: 10218, D.N: 218, G.N:10218-A, D.N: 218, G.N: 11978, D.N: 218, G.N: 11979, D.N: 218, G.N: 11988, D.N: 218, G.N:12008, D.N: 218, G.N:12010, D.N: 218, G.N:12010, D.N: 248, G.N: 17078, D.N: 266 G.N: 15466, D.N: 287, G.N: 17242, D.N: 289, G.N: 17322 D.N: 289, G.N: 17328, D.N: 290, G.N: 17351, D.N: 290, G.N: 17386, D.N: 293 G.N: 17451, D.N:348, G.N: 19768-A, D.N:355, G.N: 19946, D.N:467, G.N: 22844, D.N:467, G.N: 22844-D, D.N: 496, G.N: 24326, D.N: 500, G.N: 24493, D.N: 500 G.N: 24504, D.N:500, G.N: 24479-B, D.N: 502, G.N: 24655, D.N: 543, G.N: 26851, D.N: 551, G.N: 27178, D.N: 553, G.N: 27356, D.N: 553, G.N:27356-A, D.N: 555 G.N: 27455, D.N: 555, G.N: 27455-A, D.N: 555, G.N: 27455-B, D.N: 567, G.N: 27832, D.N: 589, G.N: 28791, D.N: 590, G.N: 29007, D.N: 590, G.N: 29007-A, D.N: 590, G.N: 29007-B, D.N: 590, G.N: 29007-F, D.N: 590, G.N: 29007-E, D.N: 627, G.N: 37980, D.N: 637 G.N: 31415, D.N: 637, G.N: 31415-A, D.N: 646, G.N: 31664, D.N: 646 G.N: 31665, D.N: 649, G.N: 31768, D.N: 649 G.N: 31768-A, D.N: 649, G.N: 31768-B, D.N: 670, G.N: 32470, D.N: 744, G.N: 35217-C, D.N: 761, G.N: 35985, D.N:1025, G.N: 42742, D.N: 1025, G.N: 42742-A, D.N: 1244, G.N: 48320-J, D.N: 1301 G.N: 50612, D.N: 1302 G.N: 50712, D.N: 1302 G.N: 50712-A, D.N: 1303, G.N: 50782, D.N: G.N: 50791-A, D.N: G.N: 50791-B, D.N: G.N: 50791-C, D.N: 1303, G. N: 50797, D.N: 1306, G.N: 50979, D.N: 1306, G.N: 50979-A, D.N: 1361, G.N: 53581 D.N. 1406, G.N:56930, D.N: 1406, G.N: 56931, D.N:1410, G.N: 52728,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Evkaf Belgeleri (C. EV)

C. EV. D.N: G.N:447, D.N: 15, G.N:734, D.N: 43, G.N: 2105, D.N: G.N: 2371, D.N: 61, G.N: 3010, D.N: 113, G.N:5621, D.N: 136, G.N: 6799, D.N: 140, G.N:6989, D.N: 141, G.N: 7030, D.N: 144 G.N: 7161, D.N: 160 G.N: 7996, D.N: 167, G.N: 8348, D.N:

201, G.N: 10029, D.N: 203, G.N: 10136, D.N: 211, G.N:10536, D.N: 211, G.N: 10540, D.N: 211, G.N: 10547, D.N: 244. G.N:12197, D.N:259 G.N: 13239, D.N: 264, G.N: 13463, D.N: 281, G.N: 14319, D.N:285, G.N: 14508, D.N: 291, G.N: 14839, D.N: 293, G.N: 14921, D.N: 297, G.N: 15110, D.N: G.N: 15527, D.N: 309, G.N: 15723, D.N: 318. G.N:16172 D.N: 329, G.N: 16744, D.N:330 G.N: 16780, D.N: 356, G.N: 18075, D.N: G.N: 17078, D.N: G.N: 17095, D.N: G.N: 17110, D.N: G. N: 17184, D.N: 346, G.N: 17556, D.N: G.N: 17612, D.N: 356, .N: G.N: 17912, G.N: 18075, D.N: G.N: 18161, D.N: G.N: 18444, D.N: G.N: 18657, D.N: 377 G.N: 19132, D.N: 391 G.N: 19835, D.N: G.N: 19857, D.N. 392 G.N. 19868, D.N G.N: 20592, D.N: G.N: 21354, D.N: G.N:25909, D.N: G.N: 25522, D.N G.N: 26246, D.N: G.N: 28560, D.N: G.N: 28813, D.N G.N: 29051, D.N: G.N: 30593

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Dahiliye Belgeleri (C. DH)

C. DH. D.N: 16, G.N: 772, D. N: 32, G. N: 1565, D.N: 39, G.N: 1936, D.N:61, G.N: 3001, D.N: 271, G.N: 13890, D.N: 337, G.N. 16832,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Nafia Belgeleri (C. NF)

C. NF. D.N: 42, G.N: 2062,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Zabtiye Belgeleri (C. ZB)

C. ZB. D.N: 15, G.N:728

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Askeriye Belgeleri (C. AS)

D.N: 1061, G.N: 46681

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Maliye Belgeleri (C. ML)

C. ML. D.N: G.N: 4307, D.N: G.N: 5894, D. N: G. N: 19674,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Maarif Belgeleri (C. MF)

C. MF. D.N: 98, G.N: 4871

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) İrade Meclis-i Mahsus Evrakı Belgeleri (İ. MMS)

İ.MMS, D.N: 40, G.N: 1638

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) İrade Dahiliye Evrakı Belgeleri (İ. DH)

İ. DH. D.N: 20 G.N: 961, D.N: 27, G.N: 1315, D.N: 48, G.N. 2368, D.N: 70 G.N: 3478, D.N: 89, G.N: 4478, D.N: 90 G.N: 4487, D.N: 91, G.N: 4572, D.N: 94, G.N: 4713, D.N: 94, G.N: 4728, D.N: 96 G.N: 4834, D.N: 97, G.N: 4867, D.N: 105, G.N: 5314, D.N: 107 G.N: 5377, D.N: 109, G.N: 85725, D.N: 115, G. N: 5812, D.N: 120, G.N: 6092, D.N: 123, G.N: 6298, D.N: 127, G.N: 6509, D.N: 128, G.N: 6531, D.N: 137, G.N: 7045, D.N: 163, G.N: 8474, D.N: 184, G.N: 10189, D.N: 197 G.N. 11225, D.N.199 G.N. 11310, D.N. 202, G.N. 11593, .N. 204, G.N. 11743, D.N. 213, G.N. 12443, D.N:221, G.N: 13140, D.N. 227, G.N. 13571, D.N. 234 G.N. 14140, 234 G.N. 14902, D.N. 258, G.N. 15929, D.N. 259, G.N. 16064, D.N. 297, G.N. 18753, D.N. 357, G.N. 23543, D.N. 361, G.N. 23883, D.N. 379 G.N. 25038, D.N. 385, G.N. 25443, D.N: 390, G.N: 25800, D.N. 400, G.N. 26481, D.N. 406, G.N. 26863, D.N: 407, G.N: 27017, D.N. 415, G.N. 27447, D.N. 420, G.N. 27763, D.N. 421, G.N. 27837, D.N. 421, G.N. 27857, 421, G.N. 27866, D.N. 423 G.N. 28005, D.N. 425, G.N. 28127, D.N:428, G.N: 28337, D.N. 431, G.N. 28551, D.N. 462, G.N. 30762, D.N. 479, G.N. 32198, D.N: 488, G.N: 33050, D.N: 489, G.N: 33106, D.N. 517, G.N. 35171, D.N: 591, G.N: 41159, D.N: 596, G.N: 41545, D.N: 609, G.N: 42430, D.N: 624, G.N: 43396, D.N. 640, G.N. 44538, D.N. 688, G.N. 47976, D.N: 828, G.N: 66707, D.N: 868, G.N: 69417, D.N: 876, G.N: 69900, D.N: 976, G.N: 77081, D.N: 996, G.N: 78655, D.N: 1000, G.N: 79005, D.N: 1009, G.N: 79671, D.N: 1011, G.N: 79849, D.N: 1029, G.N: 81070, D.N: 1033, G.N: 81400, D.N:1061, G.N: 83272, D.N: 1073, G.N: 84216, D.N: 1090, G.N: 85493, D.N: 1094, G.N: 85781, D.N: 1148, G.N: 89490, D.N: 1167, G.N: 91256, D.N: 1168, G.N: 91325, D.N: 1194, G.N: 93401, D.N: 1171, G.N: 91533, D.N:1181, G.N: 92367, D.N: 1256, G.N: 98622

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Şura-yı Devlet Evrakı Belgeleri (İ. ŞD)

D.N: 21, G.N: 889, D.N: 29, G.N. 1375, D.N: 31, G.N: 1509, D.N: 51, G.N: 2582, D.N: 67, G.N: 3970, D.N: 73, G.N: 4317, D.N: 74, G.N: 4371, D.N. 75 G. N: 4412, D.N: 103, G.N: 6125,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Maliye Evrakı Belgeleri (İ. ML)

İ. ML. D.N: 4, G.N: 1310 / C-15, D.N: 13, G.N: 1312/Ş-09, D.N: 20, G.N: 1314/C-02

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Meclis-i Vala Evrakı Belgeleri (İ. MVL)

BOA. İ.MVL. D.N: 243 G.N: 8817, D.N: 406, G.N:17635

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Amedi Kalemî Belgeleri (A. AMD)

A. AMD. D.N. 9 G.N. 68, D.N. 21. G.N. 76, D.N. 23 G.N 27, D.N. 27, G.N. 55, D.N: 30, G.N: 22, D.N.83, G.N.90, D.N. 85, G.N. 26

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Evrakı Belgeleri (A. MKT. MHM)

A. MKT. MHM. D.N. 8 G.N. 60, D.N. 10, G.N. 75, D.N. 20 G.N. 8, D.N. 20 G.N. 85, D.N. 22 G.N. 38, D.N: 32 G.N:72, D.N: 33 G.N:54, D.N: 47, G.N:70, D.N. 118 G.N. 29, D.N. 134 G.N. 26, D.N: 135, G.N:71, D.N: 136, G.N: 92, D.N: 253, G.N: 71, D.N: 324, G.N:30, D.N: 385 G.N:49, D.N: 461, G.N:85, D.N. 754, G.N. 48, D.N: 755 G.N:85, D.N: 756, G.N:75 D. N: 757, G.N:89,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. UM)

A. MKT. UM. D.N. 9 G.N. 99, D.N. 10 G.N: 3, D.N. 20 G.N. 49, D.N: 23, G.N.34, D.N. 23 G.N. 86, D.N. 34, G.N. 18, D.N. 38, G.N. 59 D.N. 89 G.N. 23, D.N: 118, G.N: 29, D.N: 132, G.N: 44, D.N: 134, G.N: 12, D.N. 143 G.N. 7, D.N. 180 G.N. 21, D.N. 181, G.N. 80, D.N. 188, G.N. 92, D.N. 224 G.N. 89, D.N. 272 G.N. 80, D.N. 286 G.N. 28, D.N. 298, G.N 86, D.N:328, G.N:51, D.N:337, G.N:21, D.N. 340, G.N. 71, D.N. 340 G.N. 84, D.N:372, G.N:50, D.N. 375 G.N. 29, D.N. 375 G.N. 76, D.N: 484, G.N: 15, D.N: 538, G.N: 85, D.N: 549, G.N: 73, D.N: 555 G.N: 97, D.N: 570, G.N: 42

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. NZD)

D.N:8, G.N:80, D.N. 33 G.N. 9, D.N: 36, G.N:39, D.N. 41, G. N. 3, D.N: 44, G.N: 24, D.N: 47, G.N: 32, D.N: 47, G.N: 72, D.N: 83, G.N: 26, D.N. 84 G.N. 67, D.N: 90, G.N:29, D.N. 104, G.N. 89, D.N. 117, G.N. 67, D.N:167, G.N:10, D.N: 204 G.N: 69, DN: 205, G.N: 81, D.N: 206, G.N:26, D.N: 223, G.N: 18, D.N. 225 G.N. 53, D.N. 230 G.N. 11, D.N. 242, G.N. 41, D.N. 245, G.N. 51, D.N. 252, G.N.90, D.N. 254 G.N. 22, D.N. 259, G.N.2, D.N. 267, G.N. 17, D.N. 271, G.N.90, D.N: 272 G.N: 73, D.N. 279,

G.N. 9, D.N. 285, G.N. 75, D.N. 298, G.N. 56, D.N. 317, G.N. 32, D.N. 378, G.N. 45, D.N: 419, G.N: 55, D.N: 420, G.N: 27,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti Mektubi Kalemî Yazışmalarına Ait Belgeler (MF. MKT)

MF. MKT. D.N: 67 G.N: 16, D.N: 124, G.N: 79

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vala Yazışmalarına ait Belgeler (A. MKT. MVL)

A. MKT. MVL. D.N. 55, G.N. 80, D.N. 60 G.N. 41

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Yazışmalarına Ait Belgeler (DH. MKT)

DH. MKT. D.N: 91, G.N:45, D.N: 146, G.N: 22, D.N: 248, G.N: 57, D.N: 258, G.N:45, D.N: 261, G.N: 44, D.N: 269, G.N: 25, D.N: 349, G.N: 54, D.N:370 G.N: 77, D.N: 472, G.N:39, D.N: 689, G.N: 48, D.N:817, G.N: 16, D.N: 874, G.N: 2, D.N: 888, G.N: 70700, D.N: 1026, G.N: 52, D.N: 1200, G.N: 1, D.N: 1375, G.N: 86, D.N: 1432, G.N: 49, D.N: 1444, G.N:19, D.N: 1444, G.N: 53, D.N: 1454, G.N: 1, D.N: 1552, G.N 116, D.N: 1739, G.N: 101, D.N: 1785, G.N:15, D.N: 1786 G.N: 47, D.N: 1825, G.N:22,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Hususi Evrakı Belgeleri (İ. HUS)

İ.HUS. D.N: 22, G.N: 1311/N-066, D.N: 33, G.N: 1312.B/11, D.N: 77 G.N: 1317/Ca-14, D.N.110/1321-B-037

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Taltifat Evrakı Belgeleri (İ. TAL)

İ. TAL. D.N: 80, G.N: 1312/Z-037, D.N: 103, G.N: 1314/ Ra-136, D.N: 108, G.N: 1314/Ş-30, D.N: 175, G.N: 1317/ M-019, D.N: 196, G.N: 1317/Ş-50, D.N: 217, G.N: 1318/Ra-17, D.N:237, G.N: 1318 N 07, D.N. 268, G.N: 1319/N-10, D.N: 356, G.N: 1322/Za-118,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Evkaf Belgeleri (İ. EV)

İ. EV. D.N: 1, G.N: 1310- S 21, D.N: 2, G.N: 1310-Ca 04, D.N: 3, G.N: 1310- Za 01, D.N: 5 G.N: 1311.B/11, D.N: 9, G.N: 1312/Ş-06, D.N: 12, G.N: 1313- L 11, D.N:14, G.N: 1314-R 10, D.N:26, G.N: 1318-B 22,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Eyalet-i Mümtaze Evrakı Belgeleri (İ. MTZ. GR)

İ. MTZ. GR. D.N: 19, G.N:684

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Orman ve Maadin Belgeleri (İ. OM)

İ. OM. D.N: 8, G.N: 1320- Z 1

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Meşihat Belgeleri (İ. MŞH.)

İ. MŞH. D.N: 1, G.N: 1311/S-3

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti Belgeleri (DH. EUM. MTK)

DH. EUM. MTK, D.N: 14, G.N:14

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemî Deavî Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. DV)

D.N. 173, G.N. 2, D.N. 38, G.N. 96, D.N: 75, G.N: 79, D.N. 79 G.N. 66, D.N. 92, G.N. 51, D.N. 105 G.N. 29, D.N:186, G.N:100

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemî Belgeleri (A. MKT)

D.N. 10 G.N. 49,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Müteferrik Belgeler (A.M)

A.M. D.N 9, G.N.29, D.N. 8, G.N. 51, D.N: 19, G.N:22

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemî Belgeleri (A. DVN)

A. DVN. D.N:121, G.N:63

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Meşihat Dairesi Maruzatı Belgeleri (Y. PRK. MŞ)

Y. PRK. MŞ. D.N: 2, G.N: 61, D.N:5, G.N: 23, D.N: 6, G.N: 36, D.N.6, G.N. 94, D. N: 6, G. N:97,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı Belgeleri (Y. A. RES.)

Y. A. RES. D.N: 64, G.N:30,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı Belgeleri (Y. PRK. UM)

Y. PRK. UM. D.N: 21, G. N:112, D.N: 22, G.N:4, D.N: 22, G.N: 80, D.N: 23, G. N:32,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Esas Ve Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı Belgeleri (Y. EE)

Y. EE D.N: 5, G.N: 406, D.N: 14 G.N: 43, D.N: 14, G.N:130, D.N: 75, G.N.15

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri (Y. PRK. ZB)

Y.PRK. ZB. , D.N: 13, G.N: 70, D.N: 21, G.N: 73, D.N: 7, G.N: 87 , D.N: 9, G.N: 72

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa Nezareti Maruzâtı Evrakı Belgeleri (Y. PRK. HH)

Y.PRK. HH D.N: 3, G.N: 58, D.N: 5, G.N: 9, D.N: 10, G.N:40

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Ve Journaller (Y. PRK. AZJ)

Y. PRK. AZJ. D.N: 2, G.N: 73, D.N:8, G.N:22, . D.N: 16, G.N:75, D.N: 17, G.N:15, D.N:18, G.N: 45, D.N: 38, G.N:39

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı Belgeleri (Y. PRK. HR)

Y.PRK. HR. D.N:3, G.N:10

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

MV. D.N: 12, G.N: 3, D.N: 25, G.N: 55

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı. (Y. MTV)

Y.MTV. D.N: 35, G.N: 10, D.N: 41, G.N:27, D.N: 55, G.N:48, D.N: 60, G.N: 52, D.N:62, G.N:24, D.N: 68, G.N:126, D.N: 82, G.N: 139, D.N: 87, G.N: 172, D.N: 96, G.N:20, D.N: 145, G.N:150, D.N.179 G.N.168 D.N:234, G.N:14,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzâtı (Y. PRK. ŞH)

Y. PRK. ŞH. D.N: 5 G.N: 29

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y. PRK. BŞK)

Y. PRK. BŞK. D.N: 21, G.N:7, D.N: 25, G.N:40, D.N: 25, G.N:75

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. DH)

Y.PRK. DH, D.N.10, G.N.68

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y. PRK. ASK)

Y. PRK. ASK. D.N.140, G.N.62

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Evkaf Nezareti Maruzatı (Y. PRK. EV)

Y. PRK. EV. D.N.3,G.N.40

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri (HR. MKT)

HR. MKT. D.N: 33, G.N:77

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı (Y. A. HUS)

Y. A. HUS, D.N: 235, G.N: 112

Konya Mevlana Müzesi Arşivi Belgeleri (KMMA)

Dosya No: 47/ 21, 51/ 3, 51/ 29, 51/ 7, 55/25, 65/3, 65/ 6,

B) Salnameler

Konya Vilayet Salnamesi 1303/ 1886

Konya Vilayet Salnamesi 1300 / 1883

C) Yazma Eserler

Abdülbaki Nasır Dede, Defter-i Dervişan II, İsam ktb. No: 18112

Ali Nutki Dede, *Defter-i Dervişan I*, Süleymaniye Ktb. Nafiz Paşa No: 1194

D) Tetkik Eserler

Abdurrahman Şeref, *Tarih Musahabeleri*, Matbaa-yı Amire İstanbul 1339

Adalıoğlu, Hasan Hüseyin - Arslan, Nizamettin; *Eskişehir Mevlevîhanesi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2009

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir, 40 –Tetimme*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

-----, *Tezâkir 1-12*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

-----, *Tezâkir 13-20*, Yay. Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1991, s. 247.

-----, *Ma'rûzât*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980

-----, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1307

Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006

Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1307

Akyıldız, Ali; *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996

Alasya, H. Fikret; *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşe 1988

Ali Enver, *Mevlevî Şairler, -Semahâne-i Edeb-*, Haz. Tahir Hafızoğlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2010

Altundağ, Şinasi; *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988

Arıkan, V. Sema; *III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993

Armaoğlu, Fahir; *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003

- Artam, Goncagül; *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007
- Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, Yay. Hazl. Mustafa Koç- Eyüp Tanrıverdi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006
- Atasoy, Nurhan; *Derviş Çeyizi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besîm Efendi, *Hadîkatü'l Cevami'*, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001
- Ayvazoğlu, Beşir; *Ney'in Sırrı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008
- Ayverdi, Samiha; *Boğaziçinde Tarih*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005
- Babinger, Franz - Köprülü, Fuat; *Anadolu'da İslâmiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, Haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 1996
- Bayram, Mikail; *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren- Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2005
- Berkes, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004
- Beyhan, Mehmet Ali; *Saray Günlüğü (1802-1809)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007.
- Blaisdell, Donald C.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi- Düyun-u Umumiye*, Çev. Ali İhsan Dalgıç, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1979.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayanlar. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Ankara 1999
- Cabi Tarihi, Cabî Ömer Efendi*, Yay. Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003
- Can, Şefik; *Mevlânâ*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006
- Cebecioğlu, Ethem; *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005
- Çelebi, Asaf Halet; *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara 2006
- Davison, Roderic H.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*, c. 1-2, Çev. Osman Akınhay, Papirüs Yayınları, İstanbul 1997
- De Kay, James Ellswort; *1831-1832 Türkiye'sinden Görünümler*, Çev. Serpil Atamaz Hazar, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009
- Doğan, Abdurrahman; *Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi*, Sır Yayıncılık, Kütahya 2006
- Duru, Muhittin Celal; *Tarihi Simalardan Mevlevî*, Kader Basımevi, İstanbul 1952

- Emecen, Ferudun M.; *İlk Osmanlılar ve Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001
- Emin Efendi, *Menakıb-ı Kethüdâzâde El-Hac Mehmed Ârif Efendi, Osmanlı Hayatından Kesitler*, Hazl. Hasan Gürkan, Hür Mahmut Yücer, İnsan Yayınları İstanbul 2009
- Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999
- Eren, Ahmet Cevat; *Tanzîmât Fermanı Dönemi*, Yay. Haz. Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul 2007
- Ergin, Osman; *Türk Maarif Tarihi*, Eser Yayınları, İstanbul 1977
- Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer*, Matbaa-yı Süleyman Efendi, İstanbul 1293.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 3. Kitap*, Hazl. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999,
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 9. Kitap*, Hazl. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 5. Kitap*, Hazl. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001
- Ferudun Bin Ahmed, *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları, "Sipehsalar Risalesi"*, Çev. Ahmed Avni, Yay. Haz. Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınları, İstanbul 2007
- Faroqhi, Surayia; *Anadolu'da Bektaşilik*, Çev. Nasuh Barın, Simurg Yayınları, İstanbul 2003
- Fürüzanfer, Bediüzzaman; *Mevlânâ Celâleddîn*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986
- Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1983
- , *Mevlânâ Celâleddîn*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1999
- , *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2006
- , *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969
- Göre, Zehra; *Adni Recep Dede, Hayatı ve Eserleri*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2004.
- Gündüz, İrfan; *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989

- Güran, Tevfik; Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861) Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1989
- Haksever, Ahmet Cahid; *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002
- , *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, H Yayınları, İstanbul 2009
- Halaçoğlu, Yusuf; *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998
- Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. Mehmet Ata, İstanbul 1336, C. VI
- Hasluck, F.R; *Bektaşılık Tetkikleri*, Çev. Ragıp Hulusi, Sadeleştiren, Kamil Akarsu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Huart, Clement; *Mevlevîler Beldesi Konya*, Çev. Nezih Uzel, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978
- Hülagü, M. Metin; *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri; Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2007
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal; *Son Asır Türk Şairleri, (Kemâlî's-Şuarâ)*, Haz. M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000
- İnalcık, Halil; *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006
- , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev. Halil Bertay, Eren Yayıncılık İstanbul 2000
- İpek, Nedim; *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1999
- Kahya, Fatih; *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Kara, İsmail; *Hanya/ Girit Mevlevîhanesi*, İstanbul 2006
- , *İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1, Hilafet ve Meşrutiyet*, İstanbul 2001
- , *Din İle Modernleşme Arasında, Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Kara, Mustafa; *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006
- , *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları İstanbul 1999
- , *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005

- Karamustafa, Ahmet T. *Tanrının Kuraltanımaz Kulları, İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
-----, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları, -Nizam-ı Cedid- 1789-1807*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988
- Karpat, Kemal H.; *İslâm'ın Siyasallaşması*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005
- Kaynar, Reşat; *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzîmât*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991
- Kazıcı, Ziya; *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003
-----, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Osmanlı Devleti*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2009
- Kerametli, Can; *Galata Mevlevîhanesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1977
- Konyalı, İbrahim Hakkı; *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı Ankara 1997
- Köprülü, Fuat; *Türk Edebiyatında İlk Mutsavvıflar*, (Yay. Haz. Orhan Köprülü) Akçağ Yayınları, Ankara 2007
- Köymen, Mehmet Altay; *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998
- Küçük, Hülya; *Sultan Veled ve Maarifi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2005
-----, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003
- Küçük, Osman Nuri; *Mevlânâ ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rumi Yayınları, Konya 2007
- Küçük, Sezai; *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003
- Lewis, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007
- Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirât-ı Hakâkat*, Haz. İsmet Miroğlu, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983
- Mahmut Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri*, Yay. Hazl. Kemal Beydilli- İlhan Şahin, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001

- Mehmed Arif, *93 Osmanlı-Rus Harbi ve Başımıza Gelenler*, Yay. Haz. Yahya Kemal Taştan, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- Mehmet Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, Yay. Haz. Ziya Yılmaz, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2000
- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996
- Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları, Yâdigâr-ı Şemsi*, Hazl. Mustafa Kara- Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1997
- Mehmet Ziya Bey, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Yay. Haz. Murat A. Karavelioğlu, Ataç Yayınları, İstanbul 2005
- , *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Ankara 2008
- Melikoff, İrene; *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, Çev.Turan Alptekin, Demos Yayınları, İstanbul 2006
- Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, Çev. Meliha Ülker Anbarcioğlu, Ataç Yayınları, İstanbul 2007
- Muslu, Ramazan; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Cilt III-IV*, Sadeleştiren Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992
- Mutlu, Şamil; *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Mehmet Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1994
- Naima, *Tarih-i Naima*,
- Nasır Abdülbaki Dede, *Tedkik ü Tahkik*, Haz. Yalçın Tura, Pan Yayıncılık, İstanbul 2006
- Nicholson,R.A.; *Mevlânâ Celâleddn Rûmî*, Çev. Ayten Lermioğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973
- Ocak, Ahmet Yaşar; *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000
- , *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- , *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- , *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000

- Olgun, Tahir; *Çilehane Mektupları*, Hazırlayanlar; Cemal Kurnaz, Gülgün Erişen, Akçağ Yayınları, Ankara 1995
- Onur, Oral; *Edirne Mevlevîhanesi*, İstanbul 1999
- Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Yay. Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005
- Osmânzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006
- Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sani Devr-i Saltanatı*, İstanbul 1327
- Önder, Mehmet; *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Dönmez Yayınları, Ankara 1992
- , *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Milliyet Yayınları, İstanbul ts.
- , *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara 1971
- Öngören, Reşat; *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003
- Önsoy, Rifat; *Mali Tutsaklığa Giden Yol-Osmanlı Borçları (1854-1914)*, Turhan Kitabevi Ankara 1999
- Özbek, Nadir; *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- Özcan, Azmi; *Pan-İslamizm; Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, İsam Yayınları, Ankara 1997
- Özdemir, Biltekin; *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Maliye Bakanlığı Yayınları Ankara 2010
- Özer, Ekrem; *Osmanlı'da Tekke ve Tarikat Islahatları-II. Mahmut Dönemi ve Sonrası*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007
- Öztuna, Yılmaz; *Bir Darbenin Anatomisi*, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006
- , *Dede Efendi*, İstanbul 1987
- Pakalın, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993
- Pamuk, Şevket; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 1999.
- Pardoe, Miss; *Şehirlerin Ecesi İstanbul, Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, Çev. Banu Büyükkal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004
- Risale-i Sipehsalar*, Çev. Ahmed Avni, Yay. Haz. Tahir Galip Seratlı, İstanbul 2007
- Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan*, Matbaa-yı Vehbiyyan, Mısır 1283
- Salgar, M. Fatih; *Üçüncü Selim*, İstanbul 2001

- Saydam, Abdullah; *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997
- Seyyid Ahmed Dede, (*Mecmûatü't-Tevarih-i Mevlevîye*) *Mevlevîlerin Tarihi*, Haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003
- Seyyid Fazıl Mehmet Paşa, *Mevlevîye Silsilesi*, Haz. Tahir Hafızalioğlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2010
- Shaw, Stanford; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.1, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 1994
- Soyyer, A. Yılmaz; *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, Akademi Kitabevi, İzmir 2005
- Subaşı, Muhsin İlyas; *İki Mevlevî Remzi Dede-Yaman Dede*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005.
- Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008
- Şemseddin Sâmi; *Kâmusü'l-Âlâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1308
- Şimşek, Selami; *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2008
- Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzâr-ı Fütuhât (Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001
- Tabakoğlu, Ahmet; *İstanbul Su Külliyyatı IV*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları İstanbul 1998,
- Tahir'ü'l- Mevlevî (Olgun), *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990
- Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1999
- Tanman, M. Baha; *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990
- Tanpınar, Ahmet Hamdi; *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006
- Tanrıkorur, Barihüda; *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000
- Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999
- Ubeydullah Kuşmanî, Ebubekir Efendi, Asiler ve Gaziler, Kabakçı Mustafa Risalesi*, Yay. Haz. Aysel Danacı Yıldız, İstanbul 2007

- Uluçay, M. Çağatay; *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980
- Vaka-yı Cedid, Yayla İmamı Tarihi*, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser
- Veziroğlu, Nuri Güngör; *Eğirdir Ansiklopedisi*, “Mevlevîhane”, Isparta 2005
- Vett, Carl; *Dervişler Arasında İki Hafta*, Çev. Ethem Cebecioğlu, İstanbul 2004
- Witteck, Paul; *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1999
- Yazıcı, Gülgün Erişen; *Gelibolu Mevlevîhanesi ve Gelibolu’da Mevlevîlik*, Çanakkale Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2009.
- Yılmaz, Faruk; *Devlet Borçlanması ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Dış Borçlar*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Yücer, Hür Mahmut; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (19. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları İstanbul 2004,
- Zebîre-i Kuşmânî Fî Ta ‘rif-i Nizâm-ı İlhamî*, Yay. Haz. Ömer İşbilir. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006

E) Makale ve Bildiriler

- Açıkgöz, Namık; “Muğla’da Mevlevîlik ve Şahidi”, (Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, 30 Eylül-01 Ekim 2006, Manisa- Türkiye) Maksad yayınları, Manisa 2007, s. 85-90
- Adıyeke, Nuri; “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamnâme Örnekleri”, *OTAM*, sy.11, Ankara 2000, s. 769-823.
- Akarlı, Engin; “II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 253-265.
- Akdemir, M. Sadık; “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2007/1, sy.18, s. 91-119.
- Akgün, Sibel; “Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevîhanesi’nin Yeri”, *Belleten*, c. LXXIV- sy. 270, Aralık 2010, s. 769-787.
- Algar, Hamid; “Kazeruniyye”, *DİA*, Ankara 2002, c. 25 s.146-148.
- Alkan, Ercan; “İki Deniz”, *Keşkül*, sy. 2-ek, Ekim 2004, s. 9-11.
- Altundağ, Şinasi; “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa’nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra’ya

- Gönderilmesi”, *Belleten*, c.VI, sy. 23-24, Temmuz- I. Teşrin 1942, Ankara 1995, s. 229-251.
- Arıran, Hayat Nur; “Hakk Nûr’u Hale Ziyâsi Çelebi Hüsameddin Hz.” *Keşkül*, 2006 Güz, s. 86-92
- Atasagun, Galip; “Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî’nin Hayatı ve Eserleri”, *Türk- İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Mevlânâ Özel Sayısı, Konya 2006, s.59-95.
- Ateş, İbrahim; “Hz. Mevlânâ Dergâhı ile İlgili Vakıf ve Vakfiyeler”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s.29-67.
- Avcı, Mustafa; “Sigortanın Osmanlı Hukukuna Girişi”, *Türkler*, c. 14, s. 436-445.
- Aydın, Bilgin; “Osmanlı Devleti’nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşayih’in Şeyhülislâmlık’a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi” *İstanbul Araştırmaları*, sy. 7, Güz 1998, s. 93-109.
- ; “Osmanlı Siyasî Tarihinde Mevlevîler ve Sultan Abdülhamid İle İlişkilerine Dair Yeni Belgeler”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 389-396.
- Azamat, Nihat; “Kemahlı İbrahim Hakkı”, *DİA*, c. 25, s. 220-222.
- Barkan, Ömer Lütfi; “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Tasavvuf Kitabı*, haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 141-192.
- Baskıcı, Murat “Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860-1918” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. 57, sy. 4, s. 1-33.
- Bayat, Ali Haydar; “Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler”, (SÜ 4. Milli Mevlânâ Kongresi, 12-13 Aralık 1989 Konya-Türkiye) *Tebliğler*, Konya 1990, s. 81-112.
- Baykal, Bekir Sıtkı; “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”, *Edirne, Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1993, s. 179-195.
- Baykara, Abdülbaki; “ Sanatkar Mevlevîler”, *Milli Mecmua*, Yıl 2, sy. 25, 1340, s. 406.
- Bayraktar, Hilmi; “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilayeti’ne Yapılan Göç ve İskanlar (1869-1907)” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, Güz 2007, s. 405-434.
- Beşirli, Mehmet; “ Xıx. Yüzyılın İlk Yarısında Tokat Mevlevîhânesi Ve Gelirleri İle İlgili Sorunlar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 13, sy.2, s. 337-373.

Beyhan, Mehmet Ali; “II. Abdülhamid Döneminde Hafiyeye Teşkilatı ve Journaller”, *Türkler*, c. 12, s. 939- 950.

Bilecik, Gülberk; “Filibe Mevlevîhanesi”, (Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu 30 Eylül-01 Ekim 2006 Manisa- Türkiye) *Tebliğler*, Manisa2006, s. 145-149.

Canım, Rıdvan; “Edirne Muradiye Mevlevîhanesi ve Edirneli, Şairler”, (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006 Konya-Türkiye), *Bildiriler*, SÜMAM Yayınları, Konya 2007, s. 285-326.

Cezar, Yavuz; “Tanzimat’ta Mali Durum”, *İÜİFM, Cavit Orhan Tütengil’e Armağan*, Özel sayı 2, c. 38, sy. 3-4, 1982, s. 291-342.

Cicioğlu, Hasan; “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 16, sy. 2, 1983, s. 209-224.

Clayer, Nathalie; “Trois Centres Mevlevîs Balkaniques Au Travers Des Documents D’archives Ottomans: Les Mevlevîhane D’elbasan, De Serez Et De Salonique”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1994, s. 11-28.

Coşkun, Fahrettin; “Çankırı Mevlevîhanesi”, (Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa), *Tebliğler II*, s. 379-385

Çağatay, Neşet; “Mevlana Devri Selçuklu Türklerinin Politik ve Sosyo –Ekonomik Sorunları”, *Yusuf Hikmet Bayur Armağanı 1985’ten ayrı basım*, Ankara 1985, s.329-336.

Çakır, Coşkun; “Tanzimat ve Islahat Fermanlarının Malî Boyutları” *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, c. 3, s. 362-370.

Çayırdağ, Mehmet; “Kayseri Mevlevîhanesi” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 91-96

Çehaiç, Cemal; “Bosna Hersek’te Mevlevîler”, Çev. Muhammed Aruçi, *Tasavvuf Kitabı*, Haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 743-751

Çetinsaya, Gökhan; “İsmi Olup da Cismi Olmayan Kuvvet’: II. Abdülhamid’in Pan-İslamizm Politikası Üzerine Bir Deneme” *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 380-388.

Çıpan, Mustafa; “Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrak Arşivindeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi”, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler

- Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 233-250.
- Çiftçiöğlü, İsmail; “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevîlik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2004, sy.10, s. 143-160.
- Demir, İsmet; “Temettu Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri” *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 6, s. 315-321.
- Demirci, Süleyman; “Avâriz and Nüzul Levies in the Ottoman Empire: A Case Study of the Province of Karaman, 1620s-1700” *Belleten*, c. LXX, sy. 258 Ağustos 2006, s. 563-590.
- , “Collection of Avâriz and Nüzul Levies in the Ottoman Empire, 1620-1700”, *Belleten*, c. LXIX, sy. 256, Aralık 2005, s. 897-912.
- Demirel, Muammer; “Artvin ve Batum Göçmenleri, (1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşından Sonra)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40, Erzurum 2009, s. 317-340.
- Demirel, Ömer; “Sivas Mevlevîhanesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Bazı Tespitler” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 217-225.
- Dilçin, Cem; “Şeyh Galib’in Mevlevîhanelerin Tamirine İlişkin Şiirleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1994, s. 29-76.
- Efe, Ayla; “Silistre Eyaletinde Osmanlı – Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e” , *OTAM*, sy.19, s. 139-174.
- Emecen, Feridun M.; “Saruhanoğulları ve Mevlevîlik” *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-297.
- Eralp, T. Nejat; “Osmanlılarda Nişan ve Madalya”, *Türkler*, c. 13, ss. 683-686.
- Eravcı, Mustafa; “Tavşanlı’da Mevlevîlik ve Mevlevîhane”, (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale- Türkiye), *Bildiriler*, Rumi Yayınları, Konya 2006, s. 1059-1066.
- Erdoğan, Muzaffer; “Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri”, *İÜEF, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No: 4-5, (1975-1976) , İstanbul 1976, ss.15-46.

Erdoğru, M. Akif; “Konya Mevlevî Dergâhı’nın Mali Kaynakları ve İdaresi Üzerine Düşünceler ve Belgeler”, *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XVII, sy. 21, 1997, s.41-70.

-----, “Karaman Vilayeti Kanunnâmeleri”, *OTAM*, IV, Ankara 1993, ss. 467-516.

Eren, A.Cevad ; “Tanzîmât” *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, c.11, s. 709-765.

Erol, Erdoğan; “Padişah III. Selim’in Mevlânâ’nın Türbesi İçin Yaptırdığı Puşide” *Türk Etnografya Dergisi*, sy. XIX, Ankara 1991, s 9-31.

Ertaş, M. Yaşar; “Ahmed Eflaki’ye Göre Denizli’de İlk Mevlevîler” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, sy.1, Haziran 2006, s. 83-97.

Gawrych, George W.; “Şeyh Galib and Selim III: Mevlevism and The Nizam-ı Cedid”, *International Journal of Turkish Studies*, Summer 1987, Vol 4, No 1, s. 91-114.

Gencer, Ali İhsan; “Tanzîmât Fermanı (1839)’dan 1876’ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu” *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, c.11. s. 431-521.

Gökçaftı, Mehmet Ali; “Balkanlarda Mevlevîliğin Gelişimi ve Selânik Mevlevîhânesi” *Tarih ve Toplum*, Eylül 2000, c. 34, sy. 201, s. 46-55.

Gökalp, Haluk; “Divan Şairlerinin Gözüyle Mevlevî Mekânları”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 14, Sy. 2, 2005, s.281-298.

Gökbilgin, M. Tayyip; “Edirne”, *DİA*, c. 10, İstanbul 1994, s. 425-431.

Gölpınarlı, Abdülbaki; “Mevlevîlik”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul 1987, s. 164-171.

Göyünç, Nejat; “Osmanlı Devleti’nde Mevlevîler”, *Belleten*, c. LV, Ağustos 1991,s. 351-358.

-----, “Sivas Mevlevîhanesi”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 83-93

Göre, Zehra; “Adnî Dîvânı’nda Ahenk Unsurları” *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 405-422.

Güneş, Mehmet; “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.10, S. 3, s.35-64.

Güneş, Mustafa; “Mevlevîlik Kültürü Açısından Kütahya”, (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006 Konya-Türkiye) *Bildiriler*, Konya 2007, s. 259-270.

Güran, Tevfik; "Ondokuzuncu Yüzyıl Temettüat Tahrirleri." *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik-Data and Statistics in the Ottoman Empire*, Der. Şevket Pamuk ve Halil Inalcık, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000, s. 73-94.

Gürbüz, Adnan; “Amasya Mevlevîhanesi ve Vakıfları”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 287-295.

Gürer, Dilaver; “Mevlânâ’nın Şerâatten Hakîkate Yükselmesinde Şems-i Tebrîzi’nin Yeri”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası Hz. Mevlânâ Özel Sayısı*, yıl: 36, sy. 144, Ekim 2007, s. 50-63.

Gürsel, Seyfettin; “Osmanlı Dış Borçları”, *Osmanlı* Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 3, s. 389-399.

-----; “Osmanlı Dış Borçları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 672-690.

Hacımeyliç, Kazım; “Saraybosna’da İsa Bey Mevlevîhanesi”, (I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu 19-21 Aralık 2001 Manisa-Türkiye), *Bildiriler*, Manisa 2002, s. 325-332

Hafız, Nimetullah; “Yugoslavya’da Mevlevî Tekkeleri”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, (haz. Feyzi Halıcı), Ankara 1978, s. 173-178.

Hidayetoğlu, A. Selahaddin; “Hz. Mevlânâ’nın Hayatı”, *Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî-İnsanlığın Aynası*, Konya 2004, s. 13-30

İlgar, Yusuf; “Afyon Karahisar Mevlevîhanesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s.107-141

Işın, Ekrem; “Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri: Sultan Veled ve Çelebilik Makamının Kuruluşu” (III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Konya 2004, s. 95-98.

-----, “İstanbul’da Mevlevîlik, Bir İmparatorluk Tarikatı Üzerine Toplumsal Tarih Notları” *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı, İstanbul’da Mevlevîlik*, Yay. Haz. Ekrem Işın, İstanbul 2007, s. 12-41.

-----, “İstanbul’da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi”, (I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu 19-21 Aralık 2001 Manisa- Türkiye) *Bildiriler*, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2002, s. 33-40

-----, “Modernleşme Çağında Mevlevîlik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme”, X. Milli Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002 Konya) *Tebliğler I*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2002, s. 227-236.

İsen, Mustafa; “Osmanlılarda Devlet-Sanat İlişkisi ve Bu İlişkinin III. Selim’le Şeyh Galib’deki Görüntüsü”, *Şeyh Galib Kitabı*, Yay. Haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 1995, s. 39-44

İşeri, Ahmet; “Vakıflar (Medeni Kanundan Önceki ve Sonraki Vakıf Nev’ileri ve Hukuki Mahiyetleri”, *AÜHFD*, 1964, c.I, sy. 1-4, s. 199-280.

İpek, Nedim; “93 Muhacereti”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 4, s. 661-668. Kalfazade, Selda; “Cenabi Ahmet Paşa Camii”, *DİA*, c. 7, s. 351-352.

Kara, İsmail; “Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali” Din İle Modernleşme Arasında, *Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul 2005, s. 325-358.

-----, “Hanya Mevlevîhanesi: Şeyh Ailesi, Müştemilatı, Vakfiyesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy.1, 1997, s. 115-173.

-----, “Hanya Mevlevîhanesi ve Vakfiyesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s.293-296.

-----, “Gittikçe Uzaklaşan Hanya Mevlevîhanesi”, *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, c. 23, sy.35, s. 133-137.

Kara, Mustafa; “Tanzîmât’tan Cumhuriyet’e Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 216-237.

-----, “Ahmed Cunûnî Dede ve Bursa Mevlevîhanesi”, *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1989, c.11, sy.65, ss. 279- 284

-----, “Bursa Mevlevîhanesi ve Ahmed Cunûnî Dede Vakfiyesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 155-165.

- , “Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 54-99.
- Karaismailoğlu, Adnan; “Mevlânâ'nın Hayatı”, *Aşk Ocağında Can Olmak, İnsanlığın Mirası: Mevlânâ Celâleddin-i Rumî*, Haz. Ekrem Işın, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 13-25.
- Karpuz, Haşim; “Balkan Mevlevîhaneleri”, *Akademik Sayfalar*, c. 9, sy.7, 3 Mart 2010, s. 100-101.
- Kayaoğlu, İsmet; “Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebeti”, (II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs 1986 Konya) Bildiriler Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, s. 159-164.
- , “Anadolu'da İlk Mevlevîler”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2007, s. 159-165.
- Kazgan, Haydar; “Düyün-ı Umumiye”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 691-716.
- Keskinkılıç, Erdoğan; “Düyün-ı Umumiye İdaresi”, *Türkler*, c.14, s. 371-380.
- Kılıç, Rüya; “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sufi Çevreler: Toplu Bir Bakış Denemesi” *Bilig*, Bahar 2005, sayı 33, s. 227-246.
- Kılınç, Ramazan; “Muhafazakârlık: II. Abdülhamid Dönemini Anlamada Bir Anahtar”, *Türkler*, c. 12, s. 931-939.
- Kızılkın, Ayşe Özdemir; “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 20, Nisan 2008, s. 57-67.
- Kocaoğlu, Mehmet; “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)”, *OTAM*, Yıl 1995, sy. 6, s. 195-210.
- Kodaman, Bayram; “II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, c. 2, s. 275-285.
- Köstüklü, Nuri; “Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası Hz. Mevlânâ Özel Sayısı*, yıl: 36, sy. 144, Ekim 2007, s. 22-30.
- Kreiser, Klaus; “Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhaneler”, Çev. Semih Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s.101-116.
- Küçük, Cevdet; “Abdülaziz”, *DİA*, c.1. s. 179-185.
- , “Murad V”, *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 183-185.

-----, “Abdülhamid II”, *DİA*, c.1, s. 216-224.

Küçük, Mustafa; “Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyete Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasi Vaziyeti,” *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 51-62.

Küçük, Sezai; “Suriye’de İki Mevlevîhane: Halep ve Şam Mevlevîhaneleri”, (*I. Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu*, 19-21 Aralık 2001 Manisa), Maksud Yayınları, Manisa 2002, s. 283-316

-----, “Bütün Yönleriyle XIX. Yüzyılda Yenikapı Mevlevîhanesi”, *X. Milli Mevlânâ Kongresi 2-3 Mayıs 2002 Konya*, c.I, s. 163-196.

-----, “Niğde Mevlevîhanesi ve Son Şeyhi Hüsameddin Dede” *Tasavvuf*, Ankara 2005, s. 331-346.

-----, “Dünden Bugüne Kütahya Mevlevîhanesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 10, sy. 29, Güz 2006, s. 62.

-----, “İstanbul Mevlevîhanelerinin Türk Sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır)”, Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatından Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu 14-16 Aralık Konya-Türkiye), *Bildiriler*, SÜMAM Yayınları, Konya 2007, s. 507-528

-----, “Yenileşme Dönemi Kültür ve Sanatına Katkıda Bulunan Mevlevîler ve Mevlevî Dergâhlarında Güzel Sanatlar”, *Türkler*, c. 15, s. 539-552.

-----, “İstanbul Mevlevîhanelerinin Türk Sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır)”, (*Türk Kültürü, Edebiyatı ve sanatında Mevlana ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, 14-16 Aralık 2006 Konya), *Bildiriler*, SÜMAM Yayınları, Konya 2007, s. 507-528.

Küçükdağ, Yusuf; “Seyyid Abdülkadir Dede Vakfiyesi”, III. Milli Mevlânâ Kongresi, (12-14 Aralık 1988, Konya-Türkiye) *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989, s. 261-296.

-----, “1251 H/1835 M. Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 181-206.

Kürkçüoğlu, A. Cihat; “Urfa Mevlevîhanesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 303-310.

- Kütükoğlu, Mübahat S.; “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri”, *Belleten*, c. LIX , sy. 225, Ağustos 1995, s. 395-412.
- Lee, Hee Soo; “II. Abdülhamid ve Doğu Asya’daki Pan-İslamist Siyaseti”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 2, s. 363-372.
- Lelic, Emin; “Saraybosna Mesnevîhanları”, Çev. Rifat Atay, Uluslar arası Mevlânâ ve Mevlevîhaneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2005 Manisa-Türkiye), *Bildiriler*, Manisa 2006 Manisa 2006, s.102-110.
- Marsol, Liliana Masulovic; “Le Tekke Mevlevî D’Üsküb (Skobje)”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 129-135.
- Mert, Talip; “Bosnalı Bir Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi”, *CÜİFD* c. 12, sy.1, 2008, s. 325-332.
- Neumann, Christoph K.; “19. Yy’la Girenken Konya Mevlevî Asitânesi ile Devlet Arasındaki İlişkiler” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, *Tebliğler özel sayı*, Yıl:2 Sayı:2, Mayıs 1996, s. 167-180.
- Ocak, Ahmet Yaşar; “Türkiye Selçukluları Devrinde Şehirli Tasavvufî Düşünce Yahut Mevlânâ’yı Yetiştiren Ortam” (III. Uluslar arası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları Konya 2004, s. 19-30.
- , “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, ,*Tebliğler*, Mayıs 1996, s. 17-24.
- Ortaylı, İlber; “Tarikatlar ve Tanzîmât Dönemi Osmanlı Yönetimi”, *OTAM*, Yıl 1995, sy. 6, s. 281-287.
- Ölmez, Adem; “II. Abdülhamit ve Mevlevîlik”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslar arası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu*, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa, *Bildiriler II*, s. 359-364.
- Önder, Mehmet; “Konya’da Mevlânâ Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhaneler”, *Osmanlı Araştırmaları*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, sy. XIV. s. 137-142.
- , “Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler” *Konya’dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya 2007, s. 131-151.
- , “Son Çelebiler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, İstanbul 1955, c. 6, sy.61, ss. 3607-3610.

- Öngören, Reşat; “Osmanlı’da Sûfîlerin Farklı Toplum Kesimleri ile İlişki Tarzları”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy.3, 1999, s. 9-22.
- Önsoy. Rifat; “Muharrem Kararnâmesi ve Düyun-u Umumiye İdaresi”, *Osmanlı*, ed. Güler Eren, c. 3, s. 400-414.
- Özdemir, Rifat; “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *OTAM*, sy. 5, yıl: 1994, s. 259-311.
- Özcan, Abdülkadir; “Halet Efendi”, *DİA*, c. 15, s. 249-251.
- Özcan, Nuri; “Asım Bey, Giriftzen”, *DİA*, c. 3, s. 476-477.
- , “Türk Mûsîkisinin Abide Şahsiyetlerden Hamamîzade İsmail Dede Efendi”, *Türkler*, c. 12, s. 449-453.
- Özköse, Kadir; “Toplumsal Birlikte Tekkelerin Rolü”, *Somuncubaba*, sy.74, Aralık 2006, s. 20-24.
- Özönder, Hasan; “Karaman (Lârende) Mevlevî-hanesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 143-152.
- , “Afyon Mevlevî-hanesi”, (V. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi, 3-4 Mayıs 1991 Konya- Türkiye), *Tebliğler*, Konya 1992, s. 97-123.
- , “Kütahya Mevlevîhanesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 69-89
- , “Kıbrıs’ta Mevlevîlik ve Mevlevîler”, VI. Milli Mevlânâ Kongresi, (24-25 Mayıs 1992 Konya- Türkiye) *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993, s. 99-118.
- , “Yangınlarla Kaybettiğimiz Yenikapı Mevlevîhanesi”, (9. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997) *Tebliğler*, Konya 1998, s. 143-189.
- Pala, İskender; “Edebi Çehresiyle Mevlevîhaneler”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye) Tebliğler, sy. 2, Mayıs 1996, s. 55-61
- Pelidija, Enes - Emecen, Ferudun; “İsa Bey“, *DİA*, c. 22, s. 475-476.
- Ritter, Helmuth; “Mevlânâ Celâleddîn Rumî ve Çevresi” Çev. Rüstem Orhan. *Mevlânâ Araştırmaları I*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2007. s. 29-57.
- Samic, Jasna; “Le Tekke Mevlevî de Bembasa a Sarajevo”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 159-176.

Savaş, Saim; “Osmanlı Dönemi Zaviyeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Osmanlı*, c. 4, s. 459-467.

Soyyer, A. Yılmaz; “19. Yüzyılda Semahane Sohbetleri”, (Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu 19-21 Aralık 2005 Manisa-Türkiye) *Tebliğler*, Maksad Yayınları, Manisa 2006, s. 365-370

Sönmezoğlu, Faruk; “Tanzîmât’tan Lozan’a Kıbrıs Sorunu”, *Tanzîmât’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. İstanbul, c. 2, s. 308-312.

Sümer, Faruk; “Mevlânâ ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri (Mevlânâ’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Mevlânâ Semineri, 15-17 Aralık 1973 Ankara) *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 42-54.

Subaşı, Turgut; “Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz”, *Türkler*, c. 12, s. 753-781.

Şahin, Tahir Erdoğan; “Erzincan’da Mevlevîlik Hareketleri”, (IX. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler, 15-16 Aralık 1997 Konya-Türkiye), *Tebliğler Konya 1998*, s. 123-142

Şeker, Mehmet; “Menâkibü’l Ârifin’e Göre Anadolu’nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin rolü”, (III. Uluslar arası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003 Konya- Türkiye), *Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları Konya 2004, s. 221-232.

Şimşek, Selami; “Erzincan Mevlevîhanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi’nin *Dîvân*’ında Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Düşünceleri”, *Tasavvuf*, 8-2007, sy. 20, s. 159-175.

-----, “Dünden Bugüne Edirne Mevlevîhanesi”, (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu 25–28 Mayıs 2006, Çanakkale-Türkiye), *Bildiriler*, Rumi Yayınları, Konya 2006, s. 1132-1162.

-----, “Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu’da Tarikatlar ve Tekkeler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, sy.22, s. 251-310.

-----, “Doğu Akdeniz’de Tahrip Olan Bir Kültür Mirası: Girit’te Tarikatlar ve Tekkeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 14, sy. 32, Erzurum 2007, s. 215-244.

Şimşekler, Nuri; “Mevlevîliğin Tarihi Seyri”, *Mevlânâ Celaleddîn-i Rumi,-İnsanlığın Aynası-*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2004, s. 145-169

Tanman, M. Baha; “Galata Mevlevîhanesi” *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 317-322.

-----, “Kasımpaşa Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 24, s. 554-555

-----, “Beşiktaş Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 5, s. 553-554.

- , “Yenikapı Mevlevîhanesi”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 93-108
- Tanrıkorur, Barihüda; “Mevlevîyye” *DİA*, c.29, Ankara 2004, s. 469-475.
- , “Karahisar Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 24, s. 418-421
- , “Gelibolu Mevlevîhanesi”, *DİA*, c. 14, s. 6-9
- Turnalı, A. Bilgin; “Eyüb- Bahariye Mevlevîhanesi Hakkında Aileden ve Yakın Çevreden Derlenen Anılar”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX, 13-15 Mayıs 2005, Tebliğler*, İstanbul 2005, s. 562-575.
- Tütüncü, Mehmet; “Kudüs Mevlevîhanesi Tarihi Mimarisi”, Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale-Türkiye), *Bildiriler*, Rumi Yayınları, Konya 2006, ss. 1094-1120.
- Uçman, Abdullah; “Kara Şemsi”, *DİA*, c.24, s. 366.
- Usluer, Fatih; “Şeyh Galib’in Baruthane Şiirleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume I/3 Spring 2008, s. 411-423.
- Uz, M. Ali; “Saraybosna’da İsa Bey Mevlevîhanesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 103-106.
- Uzluk, Şehabettin; “Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler”, *Milli Mecmua*, Yıl 2, s. 42, 1 Ağustos 1341, s. 680-684.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa” *Belleten*, c. XXXV, sy. 138, Nisan 1971, s. 245-303.
- , “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II”, *Belleten*, c. XXXV, sy. 139, Temmuz 1971, s. 407-452.
- , “Çerkes Hasan Vak’ası” *Belleten*, c. 9, s. 33, Ankara 1945, s. 89-133.
- Ülken, Hilmi Ziya; “Mevlânâ ve Yetiştği Ortam”, (Mevlânâ’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Mevlânâ Semineri, 15-17 Aralık 1973 Ankara) *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 226-258.
- Ünver, A. Süheyl; “Yetmiş Yıl Önce Konya”, *Belleten*, XXXI/122, Ankara 1967, s. 204-208.
- , “Selanik Mevlevîhânesi, 1913-1915” *Mevlana Yılığ*, Turizm Derneği, Konya 1963, s. 30-33.

- Ürün, Ahmet Kazım; “Halep, Şam ve Trablusşam Mevlevîhanelerinin Günümüzdeki Durumu”, (X. Milli Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002 Konya-Türkiye), *Tebliğler*, Konya 2002, c.I, s.73-79
- Upton-Ward, Judy; “Abdülaziz’in Avrupa Seyahati”, *Osmanlı*, c. II Ankara 1999, s. 119-132.
- Veziroğlu, Nuri Güngör; *Eğirdir Ansiklopedisi*, “Mevlevîhane”, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Isparta 2005, s. 159.
- Yakıt, İsmail; “Mevlevîlikte ve Mevlevîhanelerde Ebced Hesabının Rolü”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya- Türkiye, Tebliğler), sy. 2, Mayıs 1996, s. 31-41.
- Yeniterzi, Emine; “XIX. Yüzyılda Konyalı Mevlevî Şairler”, *X. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, c.1, 2-3 Mayıs 2002 Konya, s. 136-147.
- Yıldırım, İsmail; “Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2001, c.11, sy. 2, s. 313-326.
- Yılmaz, Kaşif; “III. Selim’in Şair Kişiliğinin Yaşadığı Hayata, Devlet İşlerine ve Osmanlı’nın Batılılaşma Politikalarına Etkileri”, *Türkler*, c. 12, s. 684-696.
- Yılmaz, Mehmet; “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskan Politikası”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, c. 4, s. 587-602.
- Yücel, Erdem; “Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul 1983, s. 161-168.
- , “Günümüze Ulaşmayan Bir Eser Beşiktaş Bahariye Mevlevîhanesi”, *Türkiyemiz*, sy. 39, Şubat 1983, s.14-16.
- Yücer, Hür Mahmut; “Eyüp’te Hâtûniye Tekkesi ve Tenşitü’l-Muhibbîn bi Menakıb-ı Hâce Hüsameddîn”, *Tasavvuf*, sy.10, 2003, s. 219-249.
- Yüksel, Hasan; “ Kafkas Göçmen Vakıfları”, *OTAM*, sy. 5, 1994, s. 475-490.

İNDEKS

- A'lem bil-mesnevi ciheti*..... 43
A'ref Bil-Mesnevîlik Ciheti 42
Abaza Hasan Paşa..... 34
Abdullah Besim Efendi..... 63, 175, 176,
250
Abdullah Dede..... 225
Abdullah Necib Dede..... 117, 137
Abdurrahman Çelebi..... 36
Abdurrahman Paşa.... 11, 52, 55, 56, 58,
59, 78
Abdülaziz 140, 196, 197, 206, 210, 211,
213, 288, 336
Abdübaki Nasır Dede..... 41, 295, 301
Abdulfettah Dede..... 234
Abdülğani Dede..... 200
Abdülğani Efendi..... 234
Abdülhalim Çelebi..... 34, 282, 330
Abdülhalim Memduh..... 258
Abdülhamid Dede..... 170
Abdülkadir Dede..... 203
Abdülkadir Efendi..... 81, 97, 102
Abdülmecit 114, 138, 140, 141, 145,
154, 155, 171, 172, 174, 178, 189,
192, 195, 196, 205, 206, 211, 220,
229, 230, 246, 249, 252, 288, 292,
304, 307, 336
Abdülvahid Çelebi 9, 218, 238, 250,
258, 259, 265, 266, 268, 269, 270,
273, 276, 279, 284, 286, 287, 307,
308, 324, 326, 330, 332, 337
Abdürrahim Efendi 266
Âbid Çelebi..... 28, 330
Âbid Çelebi Dergâhı..... 256
Abidin Paşa..... 250
Acıpayam 232
Adil Paşa 144, 194
Adile Sultan..... 112, 214, 255, 256, 257,
305
Adni Receb Dede..... 167
Affeddîn Tilemsânî..... 3
Ağa Hüseyin Paşa 91, 92
Ağazade Mehmet Efendi..... 47
Ahi Evren 19, 354
Ahmed Aziz Paşa..... 120
Ahmed Remzi Dede..... 300
Ahmet Ârif Dede 212
Ahmet Ârif Efendi 153
Ahmet Arif Himmeti Dede..... 153
Ahmet Baba 86
Ahmet Celaleddin Efendi 43
Ahmet Cevdet Paşa 292
Ahmet Dede.... 62, 63, 64, 74, 122, 123,
124, 125, 127, 141, 166, 167, 176,
178
Ahmet Ferruh Efendi 243
Ahmet Fevzi Paşa 99, 100, 117
Ahmet Kemaleddin Çelebi 242
Ahmet Kemaleddin Dede 126
Ahmet Muhyiddin Efendi..... 285
Ahmet Münir Paşa 230, 271
Ahmet Remzi Dede.. 126, 161, 163, 164,
290
Ahmet Remzi Efendi..... 43, 161, 164
Ahmet Şükrü Dede..... 168
Akataleptos Kilisesi 30
Akçaşehir 119
Akhisar, Çağlak) Zaviyesi..... 179
Akhisar-ı Geyve 119
Akka 91
Akkerman 40
Akşehir 7, 27, 92, 123, 316
Alaaddin Dede 122, 124, 127
Alaaddin Paşa 50, 51, 309, 310
Aladağ 56
Alaeddin Ali Bey 27, 28
Alaeddin Amasi 24
Alâeddin Keykubâd..... 4, 5, 15
Alameddin Kayser 22
Alemdar Mustafa Paşa 67, 69, 70, 77,
78, 79
Ali Dede 46, 107, 108, 118, 135, 142,
144, 163, 165, 166, 185, 187, 193, 323
Ali Derviş Resul 163
Ali Efendi 74, 81, 97, 142, 155, 163, 184,
185, 193, 284, 299
Ali Eşref Efendi 249, 322
Ali İzzet Dede 321
Ali Nutki Dede..... 294, 295, 298, 353
Ali Paşa 214
Ali Rıza Dede 245
Ali Rıza Efendi 248
Ali Sürûri Paşa 265, 267, 268, 326, 327,
328, 329, 338
Altunpâ Medresesi 15
Amasya 7, 14, 24, 27, 86, 133, 162, 244,
366

- Amasya Mevlevîhanesi ... 133, 134, 212, 243
- Amasyalı Alaeddîn 7
- Amil Çelebi 250, 261, 262, 263, 264
- Ankara Mevlevîhanesi .. 32, 62, 64, 175, 250
- Antakya 92
- Antalya Mevlevîhanesi 29
- Arabayatağı 271
- arakiyye 34
- Arif Çelebi 7, 25, 27
- Arif Efendi 137, 243
- Arnabud Yahya Efendi* 44
- Asım Molla Bey 154
- Aşçı İbrahim Dede ... 135, 193, 323, 354
- Atâullah Dede 207
- Atâullah Efendi 251
- Ateşbaz Zaviyesi 24
- avarız-ı divaniyye 31
- Avârifü'l-Maarif 16
- Avlonyalı Ferid Paşa 331
- Avusturya 10, 39, 40, 197, 293
- Aydın 7, 93, 108, 147, 155, 169, 199, 246, 257, 280, 330
- Aydın Mevlevîhanesi 198
- Aydın Müşiri Tahir Paşa 107
- Aydınoğlu Mehmet Bey 26
- Aydınoğulları 8, 29
- Aziz Mahmut Hüdayi 284
- Azmi Efendi 145, 207, 332
- Babai 4
- Baban 297
- Bağdat 15, 16, 32, 33, 297
- Bahâeddin Veled 5, 15
- Bahariye 220, 300
- Balcıyokuşluzâde Raşid 83
- Balı Mehmet Çelebi 32
- Balmumcu Mustafa 81
- Bandırmalızâde Galip Efendi 81
- Başmak-ı şerif* 256
- Bâtınî 30
- Bayburt 7, 27
- Bayezid-i Bistami 18
- Bayram Paşa 32, 33, 161
- Bayramdere 239
- Bayramzade Ebubekir Efendi 123
- Bayramzâde Mustafa Çelebi 75
- Behiç Efendi 67
- Bektaşî . 9, 48, 70, 73, 80, 82, 84, 85, 86, 88, 326
- Bektaşî Hamdi 300
- Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddîn 23
- Belçika 197
- Belgrad 41, 167, 333
- Belh 15, 16, 21, 87
- Bendbaşı 115
- Bender 40
- Berâti 166
- Besim Efendi 175, 176
- Beşiktaş Mevlevîhanesi ... 46, 74, 77, 81, 119, 156, 160, 193, 211, 248, 298
- Biga 159
- Biga Sancağı 208
- Bilecik 219
- Birgi 27, 83
- Bitlis 258
- Bizans 1
- Boğaz Yamakları 65
- Bolu 52, 70
- Bosna 71, 85, 115, 116
- Bosna-Hersek 215
- Bostan Çelebi 32
- Boze Nehri 40
- buhurdan* 302
- Burdur ... 8, 32, 170, 236, 245, 312, 336, 361
- Burdur Mevlevîhanesi 109, 245
- Burhaneddin Efendi 332
- Bursa . 92, 125, 128, 156, 157, 192, 218, 226, 227, 243, 246, 271, 358
- Bursa Mevlevîhanesi 157, 195, 229, 247
- Cabbarzâde Süleyman Bey 58, 59
- Cabi Ömer Efendi 40, 73
- Cağalazâde Tahir Bey 83
- Celal Çelebi 35
- Celaleddin Çelebi 126
- Celaleddin Dede 9, 127, 253, 280
- Celaleddin Efendi ... 253, 270, 281, 282, 286
- Celaleddîn Ergun Çelebi 29, 97
- Celaleddin Mehmet Paşa 315
- Celveti* 12, 81
- Celvetîlik 12
- Cemaleddîn Çelebi 30
- Cemel Ali Türbesi 24
- Cenabî Ahmed Paşa 32
- Cezayir 8, 32, 206

- Cezzar Ahmet Paşa 91
Çiğirim Dede..... 255
Cihangiri Hasan Efendi 255
Çaldıran Savaşı..... 151
Çandarlı Ali Paşa 8
Çankırı Mevlevîhanesi 231
Çarşamba Pazarı 292
Çelebi Hüsameddîn. 6, 7, 20, 21, 22, 25, 133
Çelik Paşazâde İbrahim Bey..... 311
Çelikpaşazâde İbrahim Bey.....312, 313
Çerkeşli Mehmet Efendi 85
Çerkez Hasan..... 213
Çırağan Sarayı 108
Çifte Hamam 173
Çirmen..... 83
Çorum..... 134
Çumra..... 56
Çürüklük..... 255
Darü'l Zakirîn..... 25
Darü'l-Mesnevî..... 10
De Kay302, 354
Deli İsmail..... 56, 57, 58, 60
Denizli7, 27, 232
Derviş Ali Dede 184, 185
Derviş Çelebi 34
Derviş Hamid..... 202
destar 88
Dilaver Paşa..... 98, 100, 101, 103
Divane Mehmet Çelebi 8, 29, 32, 128
Dobridol köyü..... 209
Doğani Dede 33
Düyûn-u Umumiye İdaresi..... 238
Ebu İshak Kazerûnî..... 5
Ebu Said Bahadır Han..... 4
Ebu'l Huda 308
Ebubekir Çelebi33, 34, 37
Ebubekir Dede 202, 203, 294
Ebur'r-rıza Dergâhı..... 256
Edirne .. 8, 29, 35, 67, 91, 162, 176, 177, 208, 359
Edirne Mevlevîhanesi 176, 235, 249
Edremit 173
Eflaki 16
Eğirdir8, 32, 128, 130, 131, 361
Eğirdir Mevlevîhanesi..... 128, 130, 174, 335
Ekmekçizade Ahmet Paşa225, 274
Elhac Mustafa Dede..... 167
Elhac Mustafa Kethüda 48, 141
Elhac Nazif Dede 225
Elhac Osman Dede..... 167
Emir Abdülhamid el-Murtazâ..... 32
Emir Âdil Çelebi 28
Emir Gazi Ebû Seb..... 32
Emir İmadüddîn Hezar Dinarî 96
Emir Süleyman Çelebi 8
Emiroğlu Halil 36
Erguniyye Dergâhı 97
Ermenek..... 236, 336
Ermenek Şeyhizâde Şeyh Abdülkadir Efendi 119
Ermeni1, 70, 321
Erzincan.....7, 14, 15, 24, 120, 134, 135, 372
Erzincan Mevlevîhanesi .. 134, 135, 136, 137, 323, 372
Erzurum..... 27, 44, 70, 121, 135, 359
Es'ad Efendi 70, 79, 82, 83, 355, 358
Esad Paşa 316
Esat Mehmet Muhlîs Paşa 88
Esseyyid Hasan Dede 133
Esseyyid Mehmed 135
Eşref Efendi 250, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283
Eşrefoğlu Mehmet Bey..... 26
Eşrefoğulları 8
Evhadüddîn Kirmani..... 3, 16, 17
Evkaf-ı Celâliye .. 31, 50, 158, 266, 267, 269, 327
Evliya Çelebi..... 29, 115, 151, 161, 355, 368
Fahreddin Çelebi.....284, 286, 287
Fahreddîn Sahib Ata..... 24
Fahru'd-dîn 'Irakî..... 3
Fakri Ahmed Dede 151
Farsça 10, 329
Fatih Sultan Mehmet.....9, 30, 190
Feridüddîn Attar..... 16, 291
Fetik Ahmet Paşa 204
Ferruh Çelebi 32, 34, 75, 314
Feyzullah Dede 133
Feyzullah Efendi 183
Fındıklı 220
Fikri Dede..... 129
Filibe 235
Filibe Mevlevîhanesi. 97, 118, 140, 141, 143, 144, 157, 194, 363

Filibe Valisi Mehmet İsmet	142	Hafız Celil Efendi	144
Firari Ahmet Paşa	138	Hafız Efendi.....	81
Fuat Paşa	214, 304	Hakkak Kadri Dede.....	135, 323
Fulad	32	Hakkı Dede.....	330
Galata Mevlevîhanesi.. 8, 30, 34, 38, 42, 43, 46, 67, 81, 102, 110, 111, 112, 114, 120, 126, 140, 143, 144, 146, 157, 160, 171, 191, 194, 198, 207, 214, 247, 251, 255, 256, 320, 357, 372		Hakkı Efendi... 134, 189, 276, 279, 283, 324, 372	
Galib Esat Dede	293	Halâviye Medresesi.....	16
Galip Paşa.....	97	Halep8, 15, 16, 17, 32, 92, 151, 255, 262, 263	
Garibî	36	Halep Mevlevîhanesi. 32, 151, 152, 200, 250, 260, 261, 262, 264	
Gazi Hasan Paşa	32	Halet Efendi...74, 94, 97, 110, 120, 188, 297	
Gazi Osman Paşa	235	Halidî.....	324
Gazze.....	91	Halim Efendi.....	100
Gelibolu.....	47	Halvetiyye-i Sünbülüyye.....	44
Gelibolu Mevlevîhanesi .. 141, 146, 174, 207, 239, 321, 332		Hamam'ül Alil	273
Germiyanlı Çahşadan Mehmet Bey. 128		Hamamîzâde İsmail Dede Efendi	11, 295
Germiyanoğlu Yakup Bey.....	26	Hamdi Dede	273
Germiyanoğulları.....	8, 29	Hamdi Efendi.....	250
Gevher Hatun.....	15	Hamdullah Efendi	86
Gezler köyü	37	Hamidiye Mevlevîhanesi.....	219
Giriftzen Asım Bey	225	Hamparsum Limonciyan	41
Girit	199, 240, 308	<i>Hamza Dede Efendi</i>	164
Gülşen-i Esrar	28, 32	Hanya	198, 323
Gürcü Hatun	22	Hanya Mevlevîhanesi.....	198, 240, 308
Güzelhisar Mevlevîhanesi .. 93, 105, 155		Harezm	1
Hacı Ahmet.....	61, 122, 166	Harman Köyü	277
Hacı Ali Paşa	131	Hasan Ağa	42, 56
Hacı Avram Kalfa.....	154	Hasan Çelebi.....	75
Hacı Bakioğlu	92	Hasan Dede.....	63, 75, 142, 164
Hacı Bakizade Osman Ağa	123	Hasan Emir Dede	77
Hacı Bektâş Velî	3	Hasan Hilmi Bey.....	329
Hacı Bektaş-ı Veli.....	82	Hasan Paşa.....	124, 255
Hacı Bektaş-ı Veli Hankâhı.....	86	Hasip Bey	261
Hacı Mehmet Çelebi ...iv, vii, ix, 11, 37, 38, 44, 49, 52, 53, 55, 57, 60, 61, 67, 73, 74, 122, 217, 265, 298, 309, 311, 312, 313, 315, 317, 328, 332, 333, 334, 337, 338		<i>Hasirizâde</i>	44
Hacı Mehmet Dede	191	Hatiroğlu Şerefeddin	24
Hacı Osman Dede	168	Haydar Baba	69, 70, 209
Hacıbektaş	73	Hayfa	91
Hacıoğlu Pazarı.....	34	Haymaneteyn	175
Hadim.....	56, 83	Hayret Efendi.....	296
Hafız.....	291	Hayrullah Efendi.....	213, 215
Hafız Mehmet Paşa.....	97	Hidayetzâde Hüseyin Efendi	75
		Hizmet Gazetesi.....	258
		Hoca Şerefeddin Lâlâ.....	15
		Horasan,.....	1
		Humus	92
		Humus Mevlevîhanesi.....	170

Hüdâvendigâr Eyâleti.....	157	İsfahan	32
Hüsameddin Dede 63, 64, 137, 191, 369		İshakıyye	5
Hüsameddin Efendi. 175, 183, 193, 208, 250		İskender Paşa	30
Hüsameddin Vacid Çelebi.....	28	İskenderiye	41
Hüseyin Hüsnu Dede	144	İskenderun	92
Hüseyin Avni Paşa.....	213	İsmail Efendi.....	104, 210
Hüseyin Azmi Dede.....	183	İsmail Hakkı Efendi	104, 189
Hüseyin Baba.....	86	İsmail Rüsûhi Ankaravî.....	33, 110
Hüseyin Çelebi	34, 50	İstanbul.....	330
Hüseyin Çelebizâde Âbid Çelebi.....	329	İstanbul Ağasızâde Ahmet Baba..	82, 83
Hüseyin Dede	133, 164, 165	İzmir Mevlevîhanesi 141, 147, 149, 246, 250, 258, 323	
Hüseyin Es-Suyuti	43	İzzet Mehmet Paşa	124
Hüseyin Fahri Efendi	211	James Ellsworth De Kay	302
Hüseyin Hüsameddîn.....	7, 24	<i>Kabakçı Mustafa</i> . 11, 12, 65, 67, 68, 69, 360	
Hüseyin Hüsameddin Erzincanî	134	Kadı Abdurrahman Paşa....	78, 265, 313, 338
Hüsrev Çelebi	31, 32	Kadıızâdeler.....	34
I. Ahmet.....	32	Kadirî.....	3
I. Selim	9	<i>Kadirîhane</i>	255
II, Bayezit	9	Kadri Efendi	159
II. Abdülhamit .237, 277, 280, 284, 307, 332, 337		Kahire	43
II. Bayezid	294	Kalecik	119
II. Ebubekir Çelebi.....	36	Kalemioğlu Ahi Mehmet Bey.....	27
II. Emir Âlim Çelebi	28, 29	Kalemioğlu Ahi Muhammed Bek' i ...	27
II. Keyhüsrev	22	<i>Kalenderhane</i>	255
II. Mahmut. 12, 13, 69, 72, 86, 135, 138, 195, 287, 297, 300, 304, 314, 320, 333		Kalenderhane Camii.....	30
II. Murat	8, 9, 29	Kalenderhane Zaviyesi.....	30
III. Mehmet.....	33	Kalenderîlik	3
III. Murat	9	Kalimakioğlu	297
III. Mustafa.....	40, 46, 293	Kalyoncuzâde Mustafa Efendi.....	47
III. Selim . 10, 11, 13, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 59, 60, 61, 64, 67, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 105, 122, 217, 295, 314, 333, 353, 365		Kamaniçe Seferi.....	34
İlgın	7	Kandiye	51
İslahat Fermanı	139	Kanun-ı Esasi.....	214
IV. Mehmet	34	Kânun-ı Esasi.....	216
IV. Murat.....	33, 161	Kapıcıbaşı İsmail Ağa	56
IV. Mustafa.....	66	Kara Bostan Çelebi	35
<i>İbnü'l- Fâriz</i>	3	Karaağaç kazası	232
İbrahim Edhem Efendi	275	Karaağaç Tekkesi.....	86
İbrahim Paşa ...91, 92, 93, 129, 137, 317		Karaarslan Köyü	267
İhsan Bey.....	142	Karacehennem İbrahim Paşa	220
İlbasani Derviş Mustafa Dede	234	Karadağ	215
İnanç Bey.....	26	Karahisar . 11, 37, 50, 55, 56, 58, 60, 62, 90, 92, 93, 101, 122, 123, 124, 365, 373	
İsa Bey.....	115, 233, 366, 371	Karahisar Mevlevîhanesi.....	61, 62, 92, 122, 124, 126, 242, 366

- Karaman 7, 11, 15, 27, 31, 37, 51, 52, 57, 75, 124, 131, 179, 315, 365, 371
- Karamanlı Abdülkerim Dede ... 167, 274
- Karamanoğulları 4, 7, 27, 29, 128
- Kasapbaşı Mehmet Ağa 297
- Kasımpaşa Mevlevîhanesi... 47, 81, 116, 119, 132, 135, 149, 150, 156, 159, 160, 192, 248, 249, 255, 257, 284
- Kaside-i Tâiyye* 3
- Kastamonu 26, 258, 322
- Kavak köyü 53, 54
- Kavalalı Mehmet Ali Paşa 90, 317
- Kayseri 3, 12, 17, 32, 83, 86, 137
- Kayseri Mevlevîhanesi 66, 75, 137, 161, 290, 324
- Kazancı Derviş Ahmet 298
- Kazancı Mustafa 65
- Kazerunilik 5
- Kazgan Baha* 268
- Keçecizâde İzzet Molla 94, 299
- Keçisakalı köyü 57
- Kemahlı İbrahim Efendi 134
- Kemaleddîn bin el- Adîm 17
- Kera Hatun 22
- Kerimüddin Efendi 266
- Kerkük 273
- Kerkük Mevlevîhanesi 250, 336
- Keşfi Cafer Efendi* 255
- Kıbrıs 35, 58, 60, 183, 185, 285, 286, 371
- Kıbrıs Komiserliği 286
- Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhanesi .. 233, 290
- Kıbrıs Mevlevîhanesi 183, 185, 187
- Kıncı Baba 82, 83
- Kırca Ali Dede 232
- Kırca Zaviyesi 232
- Kırcalar Köyü 232
- Kırımı Hüseyin Efendi 297
- Kırkiki Bölüğü 78
- Kırşehir 14
- Kızıl Deli Sultan Tekkesi 83
- Kilis Mevlevîhanesi 32
- Kimya Hatun 19
- Kira köyü 185
- Kitapçioğlu 68
- Kocaeli 119
- Konya 5
- Konya Mevlânâ Dergâhı ... 9, 11, 13, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 44, 47, 49, 53, 73, 74, 76, 104, 122, 125, 129, 130, 131, 132, 134, 140, 144, 156, 158, 162, 163, 165, 172, 174, 178, 179, 184, 185, 187, 191, 193, 194, 195, 198, 199, 210, 217, 218, 250, 256, 258, 259, 276, 277, 278, 279, 284, 287
- Konya Mütesellimi Nazif Ağa 316
- Konya'lı Şeyh Mehmet Bahaeddin Çelebi* 165
- Kovacı Şeyh Emin Efendi 81
- Köle Yaver 259
- Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 35
- Köse Musa Paşa 65, 67
- Kudretullah Dede 81, 102, 110, 111, 112, 126, 144, 171, 191, 194
- Kudüs Mevlevîhanesi. 32, 163, 164, 246, 373
- Kuşçuoğlu 36
- Küçük Arif Çelebi 34
- Külâh-ı Mevlevî 87
- Külâh-ı Seyfî 88
- Kütahya 7, 11, 29, 55, 56, 58, 60, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 128, 129, 165, 166, 188, 289, 354, 364, 366, 371
- Kütahya Mevlevîhanesi... 103, 104, 141, 188, 210
- Kütahya'lı Şeyh Ali Dede* 165, 166
- Lapseki 159, 208
- Larende 7, 15, 27
- Lazkiye 8
- Lazkiye Mevlevîhanesi 198, 200
- Lazkiye 32
- Lebib Efendi 111
- Lefkoşa Mevlevîhanesi 285
- Libya 308
- Luhûmi Ali 35
- Lütfi Efendi 143
- Maçka 206, 220
- Mahmud Baba 86
- Mahmud Nedim Paşa 215
- Mahmut Ali Paşa 214
- Mahmut Celaledin Paşa. 125, 230, 240, 332
- Mahmut Nedim Paşa 213
- Mahmut Sadreddin Çelebi 199, 210
- Malazgirt 1
- Manastır 297

- Manisa . 28, 37, 115, 116, 148, 151, 178,
179, 190, 258, 263, 289, 294, 361,
366, 367, 369, 370
- Manisa Mevlevîhanesi 28, 132, 178,
180, 181, 182, 218, 250, 259, 260,
268, 287, 304, 321
- Manisalı Ağâh 330
- Marace'l-bahreyn..... 24
- Meclis-i Meşayih 197
- Meclis-i Meşihat 327
- Mecnun Baba..... 148
- Mehmed Refik Efendi..... 197
- Mehmed Şemseddin Efendi..... 308
- Mehmet Ali Dede 275
- Mehmet Ali Hilmi Dede Baba 328
- Mehmet Arif Ağa..... 298
- Mehmet Arif Çelebi 36
- Mehmet Arif Dede 120, 135, 248
- Mehmet Celal Efendi 285
- Mehmet Celaleddîn Efendi..... 95
- Mehmet Dede 62, 63, 105, 121, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 165
- Mehmet Emin Dede 320
- Mehmet Keleş Dede..... 225
- Mehmet Keleş Efendi 226
- Mehmet Münib Efendi 162
- Mehmet Nazif Dede..... 205
- Mehmet Nureddin Efendi..... 211
- Mehmet Reşit Çelebi..... 126, 165, 166
- Mehmet Said Hemdem Çelebi.....74, 77,
92, 93, 105, 107, 130, 131, 132, 134,
140, 144, 156, 158, 162, 165, 172,
174, 176, 178, 179, 181, 182, 184,
185, 186, 187, 192, 193, 194, 259,
298, 307, 314, 315, 316, 317, 318,
335
- Mehmet Salih Efendi 136
- Mehmet Şemseddin Dede 132, 149, 157,
193, 240, 272
- Mehmet Şemseddin Efendi231, 247
- Mehmet Tahir Efendi.....62, 136
- Mektubi Arif Bey..... 85
- Melamî 9
- Melek Ahmet Paşa 233
- Melik Paşazade Abdülkadir Bey 84
- Melik Salih 120, 135, 136
- Melike Hatun 22
- Memduh Paşa 332
- Memduha hanım 214
- Menteşeoğulları 8, 29
- Meram 24
- Merdivenköy Şahkulu Tekkesi 329
- Merkez efendi*..... 255
- Merkez Efendi 81, 214
- Mesnevi6, 216, 252
- Mesud Bey..... 25, 26
- Mevlânâ 20
- Mevlânâ Kemaleddîn 27
- Mevlânâ Muhiddin..... 27
- Mısır .. 8, 31, 32, 34, 41, 90, 91, 93, 129,
137, 138, 318, 359
- Mısır Meselesi 141
- Mısırlı Kamil Paşa 214, 305
- Midhat Paşa 214, 217, 252
- Midilli..... 8, 32, 205
- Midilli Mevlevîhanesi 174, 198, 202,
203, 205, 250
- Mihrişah Valide Sultan 110, 120
- Milaçka Nehri 115
- Minas Kalfa 113
- Mirlivâ Kamil Paşa 325
- Mirsâdü'î- 'İbâd* 3
- Mirzâ Fulâd 151
- Mirza Halil Yahşi Bey 27
- Mirzâ Ulvân 151
- Miss Pardoe 303, 319, 320, 359
- Moğol 2
- Moğol İstilası 4
- Molova kasabası 202
- Mora 70, 91, 283, 298
- Morevî Ahmet Efendi 181
- Mu'inü'ddîn Pervâne* 3
- Muğla 8, 190, 361
- Muğla Mevlevîhanesi..... 190
- Muhammed Arif Çelebi 122
- Muhammed Arif Dede* 164
- Muhammed b. İshaku'l- Konevî*..... 3
- Muhammed Dede* 163, 167
- Muhammed Efendi* 163
- Muhammed Harzemşah..... 15
- Muhammed Hilmi Dede* 164
- Muhammed İbn Nuh Efendi*..... 163
- Muhammed Sadeddin Dede 265
- Muhammed Zafir 308
- Muhib Efendi 100
- Muhiddin Bey 281
- Muhyi'd-dîn Arabî* 3
- Muhyiddîn Arabî..... 3

- Muhyiddin İbn Arabî 17
Mukaddemiye Medresesi 17
Murad Efendizâde Arif Efendi 84
Murad Molla Tekkesi..... 292
Musa Rıza Efendi 130
Musahib Seyyid Ahmet Ağa 296
Mustafa Ağa 98
Mustafa Daniş Dede..... 332
Mustafa Dede.....28, 128, 129, 130, 131,
142, 165, 167, 182, 186, 321
Mustafa Fehmi Dede..... 324
Mustafa Fehmi Efendi..... 323
Mustafa Muslihiddin (Alem Dede).... 163
Mustafa Nuri Dede.....107, 109
Mustafa Reşit Paşa..... 138, 139, 357
Mustafa Safvet Çelebi..... 259, 265, 284,
287
Mustafa Safvet Dede..... 187
Mustafa Safvet Efendi..... 184
Mustafa Şefik Efendi 305
Musul273, 297
Musul Mevlevîhanesi..... 248
Mutahhara Hatun 29
Müeyyedü'd-dîn el- Cendî..... 3
Mühendishane-i Berri Humayun 293
Mürşidiyye 5
nakış 292
Nakibü'l- Eşraf Dürrizâde Abdullah
Efendi 73
Nakibzâde Mustafa Efendi 181
Nakşi Mehmet Said Efendi 74
Nakşibendî..... 12, 81, 86
Nakşibendîlik..... 12
Nakşibendiye 73, 119, 208
Nasır Abdülbaki Dede..... 292, 295, 299,
358
Nasuhi dergâhi 256
Nasuhiddin Sebbağ 27
Nasuhî-zâde 81
Nazım Paşa.....253, 254
Nazif Ağa 89, 97
Nazif Dede..... 225
Nazif Efendi 156, 205, 211, 250
Nersis Kalfa 220
Nesib Yusuf Dede..... 306
Nevşehirli 86
Niğde..... 7, 27, 191, 268, 325
Niğde Mevlevîhanesi 191
Niş 71
Nişabur 16
Niyazi Dede 234
Niyazi Efendi 209
Nizam-ı Cedit 10, 11, 38, 40, 48, 52, 64,
66, 69, 77, 217, 309
Nizip 137, 138
Nuh Bey..... 168, 169
Nureddin Cerrahi..... 255
Nureddin Dede 149
Nureddin Paşa 307
Nuri Efendi 257, 258
Nurullah Dede..... 128
Ohrili Hüseyin Paşa 220
Osman Dede ... 115, 167, 169, 177, 178,
180
Osman Efendi .. 132, 169, 177, 178, 285
Osman Nuri Dede 164, 168, 169, 249
Osman Salahaddin Dede ... 95, 140, 170,
172, 173, 195, 214, 216, 252, 305,
307, 308
Osman Temur Dede 182
Osman Turan 1
Öküz Limanı 86
Ömer Hayyam..... 291
Özi 40, 293
Pan-İslamizm 307
Peçevî Ahmed Arifî Dede 141
Peçoy Mevlevîhanesi 32
Pera 319
Pertev Paşa..... 117, 130
Pervâne Muineddin 22
Pınarhisar Ayanı, Hacı Ali Ağa 68
Pir Âdil Çelebi 29, 30
Pir Baba Dergâhı..... 168
Pirî Mehmet Paşa Zâviyesi..... 32
Pirlepelî Ahmet Efendi..... 85
Plevne 235
Prens Mustafa Paşa 214, 305
Puşide 45
Rahmetullah Dede..... 167
Ramazan Dede 274
Ramiz Efendi 67
Ramiz Paşa 78, 255
Raşit Efendi 170
Rauf Paşa 70, 92
rebâb 20
Recep Hüseyin Hüsnü Dede 299
Reisü'l-küttâb Mehmet Raşit Efendi... 42
Reşit Efendi 125

- Reşit Mehmet Paşa..... 92
Rıfâî..... 3
Rıza Paşa280, 281
Rişte-i Cevahir..... 172, 305, 306
Rodos 43
Rufai.....44, 319
Rum..... 70, 94
Rumeli 289
Rusya..... 10
Ruşen Efendi 284
Rükneddîn Kılıç Arslan 24
Sa'de'd-dîn Fergânî..... 3
Sadık Dede137, 299
Sadrazam Arif Paşa..... 156
Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa 68
Sadreddin Çelebi. 35, 36, 126, 187, 195,
259, 287
Sadreddin Konevi 179
Sadreddin Konevî 17
Sâdüddîn Hamevî..... 16
Safvet Dede 185, 187, 233, 285
Sâhib Molla 305
Sahih Ahmed Dede..... 46, 62, 145, 167,
274
Sakarya..... 119
Sâkib Dede 9
Sakız..... 8, 32
Salahaddîn Zerkub 20
Salih Baba 83
Salih Efendi 248
Sandıklı8, 32, 123
Saraybosna Mevlevîhanesi 115
Saruhanoglu İshak Çelebi..... 28
Saruhanogulları..... 29
Saruhanogulları Beyliği 28
Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan 28, 33, 34,
128, 359
Selahaddîn-i Zerkub..... 18, 21
Selanik..... 180, 212, 263, 274, 278, 279,
281, 282, 289, 373
Selanik Mevlevîhanesi 167, 218, 270,
274, 283
Selanik Valisi Rüstem Paşa..... 275
Semâî Mehmet Dede..... 30
Senai..... 291
Serez..... 8
Serturnai Bekir..... 313
Seyda Efendi..... 80
Seyfullah Dede 128
Seyyid Abdülkadir Efendi66
Seyyid Ali Remzi Efendi..... 85
Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı
Tirmizî 16
Seyyid Hacı Ali Dede 163
Seyyid Hüseyin Paşa 316
Seyyid İbrahim..... 36
Seyyid Kemaleddin Zaviyesi..... 191
Seyyid Mehmet Kami Dede 133
Seyyid Nesîb Yusuf Dede 306
Seyyid Süleyman Tûrabî 77
Seyyid Yusuf Nesib Dede 62
Sırbistan..... 215
Sırvatibi Ahmet Efendi42, 44, 353
Sikke..... 87
Sille 60
Sinop 322
Sir Derya..... 1
Siroz Kaymakamı Ömer Paşa..... 168
Siroz Mevlevîhanesi 167, 168, 169, 198,
206
Sivas 3, 7, 27, 98, 103, 123, 162, 165,
166, 243, 244, 365
Sivas Mevlevîhanesi 165, 364
Sivas'lı Şeyh Bahşi Dede 165
Suaraklı İmam Hasan 64
Sultan Bayezid 30
Sultan İbrahim 34
Sultan İbrahim bin Edhem..... 201
Sultan Veled 6, 7, 14, 19, 21, 23, 25, 27,
29, 96, 134, 366, 370
Sultaniye 7, 25
Suriye3, 91, 92, 151, 152, 201, 236,
308, 369
Süleyman Ağa..... 175, 176
Süleyman Bey..... 318
Süleyman Dede137, 176, 178
Süleyman Efendi..... 123, 193
Süleyman Neşati 296
Süleyman Paşa 26, 297
Süleyman-ı Veledî 7
Sünbül Sinan 255
Şah İsmail 151
Şah Sultan 255
Şahidî..... 28, 190
Şahin Ali Paşa..... 37
Şam.. 15, 16, 17, 19, 20, 33, 91, 151, 164
Şam Mevlevîhanesi236, 330, 336
Şanizâde Atâullah Efendi 83

- Şarih-i Mesnevî..... 120
Şazeliye 44
Şazeliyye 308
Şehremîni Hayrullah Efendi 94
Şehzade Murat 213
Şehzade Reşad 332
Şems Zâviyesi..... 24
Şemseddin Âbid Çelebi..... 28
Şemseddin Dede..... 163, 192, 198
Şemseddin Efendi 81, 116, 119, 199, 200
Şems-i Tebrizî 18, 23
Şeyh Abdurrahman Dede 234
Şeyh Abdülkadir Efendi 188, 190
Şeyh Ahmet Efendi. 123, 124, 257, 274, 314
Şeyh Alaaddin Efendi 61, 124
Şeyh Ali Dede..... 106
Şeyh Ata Efendi Tekkesi..... 119
Şeyh Bahaeddin Dede 166, 229
Şeyh Beşir Efendi..... 257
Şeyh Davut Efendi zaviyesi 208
Şeyh Ebu'l-Hüda 216
Şeyh Eşref Dede 177
Şeyh Galib 11, 38, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 67, 110, 218, 225, 287, 294, 295, 297, 333, 364, 365, 367
Şeyh Hafız Halil Efendi 147
Şeyh İsmail Efendi..... 210
Şeyh Kemal Efendi 253
Şeyh Mahmut Ümid Dede..... 110
Şeyh Mehmet Şerif Efendi 162
Şeyh Mustafa Dede 106
Şeyh Mustafa Nuri Efendi..... 231
Şeyh Osman Rumî 17
Şeyh Ramazan Dede 167
Şeyh Rıza Hazım Efendi 257
Şeyh Sadreddin 21
Şeyh Süleyman Türkmani 24
Şeyh Vehbi Hayyat 323
Şeyh Zafir 216
Şeyh Zeki Dede 155
Şeyhülislam Atâullah Efendi..... 66, 67
Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi.... 213
Şeyhülislam Mehmet Cemaleddin Efendi 262, 280
Şeyhülislam Mehmet Sadeddin Efendi 211
Şeyhülislam Yahya 33
Şeyhzade Derviş Mehmet Efendi 171
Şihab Efendizade Seyyid Efendi..... 81
Şihâbuddin Sühreverdi 16
Şîî 330
Şikarizâde Şeyh Ahmet efendi..... 81
Şuhudî Dede 190
Şücaeddin İlyas 26
Taceddin Mesnevihan 27
Tahirü'l-Mevlevî..... 300, 328
Tahsin Bey..... 332
Tahsin Paşa 331
Taif 217
Tanzîmât 239
Tanzîmât Fermanı 139
Tardes Veledi Ohannes 321
Taşlıburun..... 255
Tatlıcak..... 166
Tavas 26
Tavşanlı Mevlevîhanesi..... 174, 188
Tebriz 7, 25, 32, 95
Tekeoğlu Mehmet Bey..... 29
Tepedelenli Ali Paşa 298
Tersane Konferansı 215
Teselya 226, 237
Teşrifî Dede 191
tezhîb 292
Timur..... 29
Tire 83
Tokadizade Şekip..... 258
Tokat 3, 7, 27
Tokat Mevlevîhanesi..... 174, 320
Trabzonlu Mehmet Niyazi Dede 165
Turnacıbaşı Benderli Hasan Ağa 56
Turnacıbaşı Hasan Ağa 57
Ubeydullah Dede 128
Ulu Ârif Çelebi 7, 8, 25, 26, 27, 122, 128, 232
Ulu Bostan Efendi..... 274
Ulvan 32
Umur Paşa 26
Uşşaki 255
Ürgüp'li İbrahim Dede..... 165
Üsküdar Mevlevîhanesi..... 43, 117, 137, 146, 152, 153, 154, 155, 156, 198, 212, 256, 257, 296, 307
Üsküp Mevlevîhanesi..... 209, 233
V. Murat 213
V. Reşat 251
Vacid Çelebi 28, 260, 261, 262, 265

Vak'anüvis Pertev Efendi.....	296	Yenikapı Mevlevîhanesi....	9, 33, 41, 46, 94, 95, 96, 106, 118, 140, 156, 160, 170, 172, 173, 195, 214, 216, 237, 252, 253, 255, 256, 270, 289, 294, 295, 296, 298, 299, 305, 308, 331, 358, 369, 371
Vakâ-yı Hayriye	12	Yenişehir	219
Vani.....	35	Yenişehir (Larissa) Mevlevîhanesi ..	225
Vecihi Mehmet Paşa	116	Yenişehir Mevlevîhanesi.....	225
Vecihi Paşa	322	Yıldırım Bayezid.....	8
Vefâî.....	3	Yıldız Köşkü.....	265, 279, 328
Vezneciler.....	30	Yunanistan	226
Vidin	180	Yusuf Efendi.....	74, 75, 77, 170
Vidin Mevlevîhanesi.....	180	Yusuf Rıza Efendi.....	132
Yafa.....	91	Zeynel Abidin Bey	234
Yahya Efendi ...124, 125, 127, 129, 255, 257		<i>Zileli Yagşı Dede</i>	165, 166
Yakup Çelebi.....	180, 181	Zirve köyü	64, 314
Yakup Köyü	173	Ziştovi	41
yasağ-ı bed.....	35	Ziver Efendi.....	143
Yasincizâde Efendi	70, 82		
Yavuz Sultan Selim	31, 151		
Yedikule	86		
Yeniçeri Ocağı.....	297, 333		

EKLER

Maruz-ı dai-i keminelidir ki

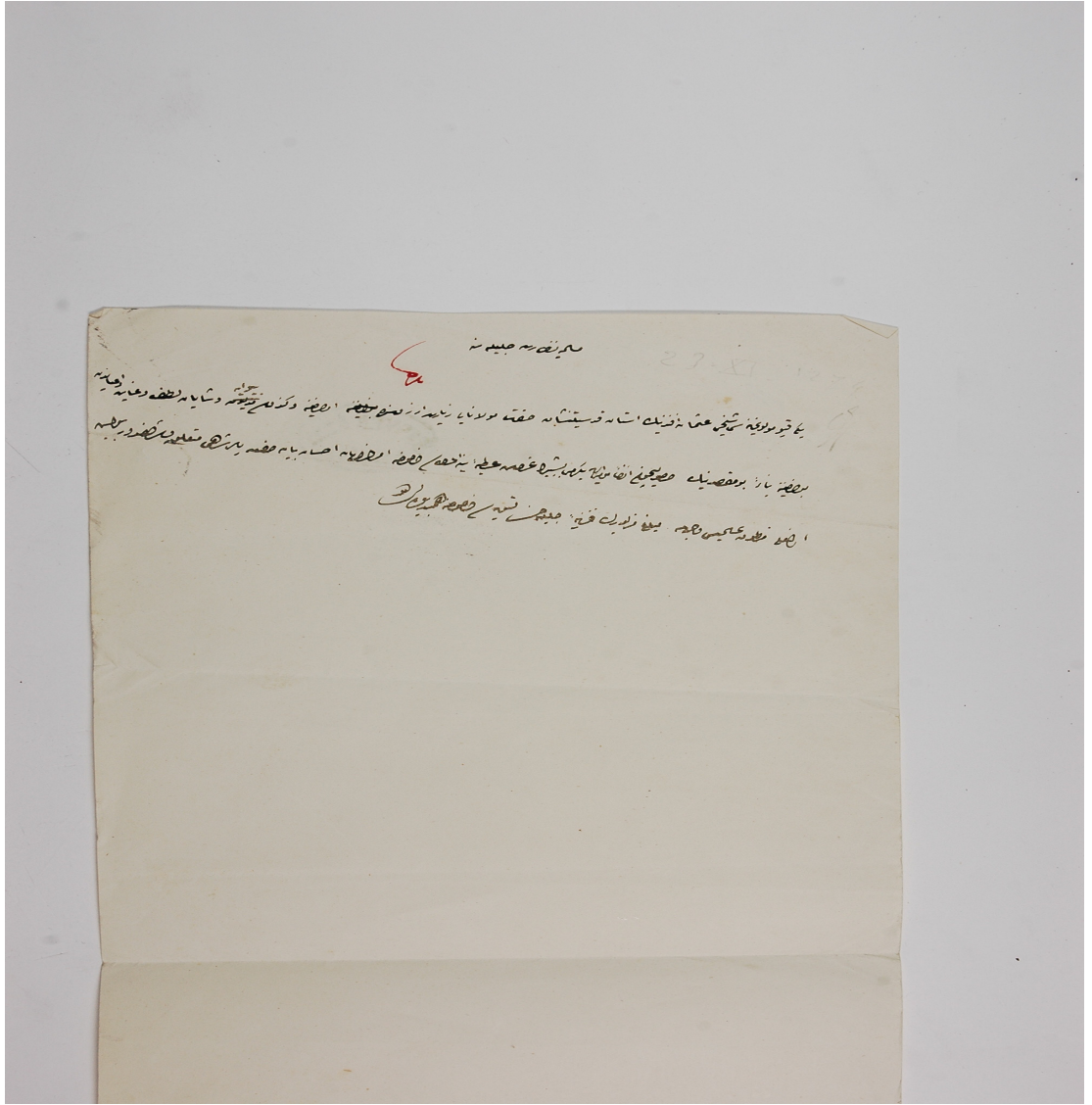
Hazreti Mevlânâ Kaddesırrahı' l ala sülalesinden Yakup Çelebi daileri ızdırab-ı halinden bahsle münhal olan Mağnisa dergâh-ı şerifinin kendisine ihalesi niyazıyla hakpâ-yı vâlâ-yı sadaretpenahilerine arzuhal takdim etmiş ve kendisi sülale-i tahireden bulunduğuna mebni riayeten meşihat-i mezkurun mumaileyh dailerine ihale kılınmasını emr bir kıta emirname-i sami-i vekaletpenahileri vasıl ve meal-i ferman istimali rehn-i müdrike-i kemteri olmuş ve icabının icrası vacibe-i zimmet abd-ı daiyanem ise de evvel emirde mumaileyh dailerinin tafsil-i ahvaliyle mevlevihane-i merkumeye dair mesmuat-ı sahihe-i kemteriyi beyan ile bade irade-i isabetade-i velinimaneleri ne merkezde şerefsudur buyurulur ise ol vechle icra olunmak lazıme-i sıdk-ı dervişanemden bulunduğundan min gayri had ifadeye ibtidar olunur ki mumaileyh dailerinin diğer biraderi ve biraderzadeleriyle müşterek ba berat-ı şerif-i alişan ekseri hizmet mukabili ve bazı duaguy-ı hazreti müşarünileyh ve şeyh Sadreddin Konevi ve Sultan Selim Han tabe sırrahu ve İbrahim Bey veledi Karaman ve Sadi Bey Evkaf-ı Şerifelerinden başka evkaf-ı hazreti müşarünileyhe ilhakıyeti hasebiyle müstesna tutulan Çağlak zaviyesi vakfı ileride min ciheti'l nasb büyük pederlerimizin pederi birleştiğinden zaviye-i mezkurenin vakfı nısfı biraderleriyle mumaileyh dailerine nısfı dai-i keminenizde olup dainiz saye-i ihsanvaye-i hazreti şehinşahide hizmet-i meşihatte bulunduğumdan hissemi mumaileyhimaya ferağ ve teslim-i berat etmiş idüğümde ve ber vech-i muharrer nisbemiz cihetiyle sair sülale-i tahireden olan çelebiyan dailerinden ziyade kabiliyetimiz olduğundan hiçbir zamanda sairlerinden ziyade hakkında vüs'-i muhassal ianede kusur-ı acizanem olmadı ve kendisinin mülk-i mevrusu bağ ve tarla ve boyalığı olup biraderi ve biraderzadeleri ayrı haneleri olduğundan kendisinin bir oğlu ve bir ehlinde gayri dai-i kemineniz emsali mucib-i masarif keşide familya cemiyeti olmayup eğerçi beligen? Kemal-i refah ile idaresi yok ise de pekte eseri ızdırabı mucip hali dahi olmaz ve evkaf-ı hazreti müşarünileyh efendimizin i'şarından postnişin bulunana balası hatt-ı humayunla müzeyyen berat-ı alide yevmi 45 akçe ve diğer berat-ı alişan ile mesnevihanlık ve dervişana Farisi hocalığı ve sair dergah-ı şerife dair hidemat zeylinde meşihat ile beraber yevmi 150 akçe vazifem olup bundan maada hasılat-ı evkaftan dergah-ı hazreti müşarünileyh efendimiz sakınun fukara ve dervişana mahsus bir dane olmayıp bunların emr-i maaşları Konya eyaleti cizye malından ve emval-i saireden ba berat-ı hala erike pira-yı saltanat efendimizin ve ecdad-ı kiram hazreti şehinşahi

hazeratının ihsanlarıyla idare olunmakta baki hasılat dergah-ı şerif-i mezkurun ittisalinde kain cami-i şerifi Sultan Selim Han alıyyü'l rahmeti gufran hazretleri bina buyurup kabilü'l hitam irtihalleri hasebiyle vakfına muvaffak buyurulmadıklarından ferzend-i alileri Sultan Süleyman tamam buyurup cami-i şerif-i mezkurun kafe-i hizmetlerini müşarünileyh hazreti Mevlânâ kaddesallahu basirü'l ala efendimiz evkafına ilhak buyurdıklarından hasılat-ı mezkur erbab-ı vazife ve çelebiyan dailerine teammül-i kadimi vechle ita ve taksim olunur ve minelkadim vakf-ı mezkurun nezaret ve idaresi postnişini bulunan kimesneye ihale buyurulduğundan bade Tanzimat-ı Hayriye dahi teamül-i kadimi vechle letaif-i müstesna buyurulmuş olduğundan ve kadimen evkaf-ı hazret-i müşarünileyhe tevliyeti kaymakamlığı eba an ab sülalesini hazreti müşarünileyh efendimize vasıl olur. Çelebiyan dailerinden postnişin bulunanın reyiyile senede müstehak olan çelebiyandan birine ihale olunageldiği hesabıyla mumaiieyleh dailerine dahi sene-i maziyenin birinde ihale kılınıp hüsn-i idareye muvafık olamadığından ve marü'l-zikr senede birine tahvil ittiğinden mumaiieyleh daileri meczub dahi olupsalah-ı hal ile areste isede tab'ında hüvelkalb olup daima seyahata mail ve hanesinde iki gice beytutet itmeyüp hiç bi hizmeti olmayarak ekser evkatı evkaf-ı hazreti müşarünileyh kurralarında beyhude geşt ü güzâr ider benabirin kaymakamlık-ı mezkurdan infısalini serreşte ederek güya bi gayrı hakkın beni azl etti yollu dai-i kemterinizden şikayet zeylinde deralিয়ে gitmiş ve dainiz hiç bi vakitte kendisine gadr şöyle dursun ianede kusurum olmadığı vükela-yı fiham hazeratının kalbine ilham olarak muradının vusülünden meyusen avdet etmiş fakir-i güzine kayd etmeyip andan sonra kaymakamlık-ı mezkuru birkaç defa dahi ihale edip idareye iktidarı yok ise de dainizin ve biraderlerinin umurunda gayretimizle vaktini geçirmiş ve marü'l-zikr müptela olduğu heva-yı tabiiyeti üzere muharrızan? Diyar-ı ahirde geşt ü güzâr etmek için her mevlevihanenin mahlulü vukuunda talep olur ise de kendi vilayetinde idare-i umurunda acizi hüveyda iken diyar-ı ahirde idare edemeyeceği derkar bulunduğundan bir suretle gönlü şikest olmayarak ilzam olunurken bundan iki sene akdem Selanik sancağında Vidin mevlevihanesinde şeyhi intihal-i dar-ı beka ederek mukaddemki şeyhi iken vilayetçe bir husus-ı garibe vukuuna mebni istifa etmiş olan Şeyh Osman Temur Dede ahaliden ve hakiminden ve sancak-ı mezkur mutasarrıfı bulunan atufetlü Mustafa Paşa hazretleri bendelerinden ve Selanik Mevlevihanesi şeyhi ve meşayih-i saire dailerinden dainize hitaben tahrirat ahzıyla ol kadar mahal-i baideden gelmiş ve zatında dahi ehl-i ilm ve erbab-ı salah ve hüsn-i ihtiyar daileri olup meşihat-i mezkur ihale olunacak iken

Çelebi-i mumaileyh daileri bu kere pek seri ilhah ve ibram ile dainizin rahatımı meslub ederek talep olmuş dainiz cevabında gel emmizadevisalinde? şu adam gelmiş bunun inkisarını alma ve hem sen diyar-ı ahirde kendi nefsinı idareye muktedir değilsin bir hanikahı ne güne idare edebilirsin senin işin hemen sırası düşüdüğüce tevliyet-i kaymakamlığı o dahi fakirin biraderlerinin ve akraba-yı sairemizin himayemiz iledir. Yapamazsan sonra bırakır gelirsin tarikimizin hilafı olur diyü hüsn-i nasihat ettim ise de adem-i kabulünden başka eğer idare edemez gelirse bir dahi meşihat ve tevliyet-i kaymakamlığı şöyle dursun huzuruna gelmem sokakta görürsen dahi selam verme diye bunun üzerine çelebiyan ve dedegan hazır oldukları halde yemin ve ahit ettiğinden çar ve naçar icazetnamesi verilmiş ve azimet etmiş iken altı mah geçmeden mezkur Osman Dede'ye eğer fakir ihale etmezsem girü red etmek şartıyla 5000 guruşa meşihati furuht ederek gelmiş ve bu fezahati sülale-i tahire ve ehl-i tarik şöyle dursun ehad-ı nas dahi irtikap etmez ise de ne çare tahammül ederek bittekrar icazetname mezkur Osman dedeye gönderilmiş fakir güzine hiç kendisine muamele-i baride etmedim bu defa Mevlevihane-i mezkurun mahluliyeti mesmu' oldukta manevi-i haktan ve cedd-i azamdan ve zahirde mukaddemki muahedesine vakıf Çelebiyan ve Dedegandan haya etmeyerek talep olmuş ise de taşrada meşihat-i senin kârın değil Konyaca yine cetlerimize hürmeten saye-i ihsanvaye-i hazreti Zillullahide erbab-ı ta'yişini sa'y etmede kusur olunmaz diyeiş bu 66 martı itibarıyla mezkur tevliyet kaymakamlığı vaad olunmuş olup bu tarafça hiç yüzü olmadığından ba irade-i hazreti vekaletpenahi cebri olurum hülyasıyla çakir-i seniyyelerini taciz etmiş ve vakia bu defa mevlevihane-i mezkurun şeyhi bilaveled azm-i semahane-i beka olduğundan merhum-ı mumaileyhin akrabasından belde-i mezkur hanedanından Nakibzade Mustafa Efendi nam kimesne iltimasname yazarak hala Konya valisi atufetlü Dursun Paşa hazretlerinin akrabasından ve ulema-yı fehvalinden faziletlü Morevi Ahmet efendi daileri vasıtasıyla müşarünileyh dahi iltimas buyurmuş ise de Mevlevihane-i mezkur ve diğer cami-i şerif yedimizde mazbut sefine-i Mevleviye nam tevarih-i mevleviyenin tahririne nazaran valide tarafı sülale-i Tahire-i hazreti müşarünileyhadan pederi ebna-yı müluk-ı kiramıyandan İshak Çelebi vakfı olub ol tarihten beri Mevlevihane-i mezkurun meşihati sülale-i çelebi-i müşarünileyhe eslaf-ı aciziden beri ihale olunagelmiş ve onlarda belde-i mezkure vücuhundan olarak tekye haric-i şehirde konakları derun-ı şehirde olup ayende ve ravende fukara ve dervişane itaam-ı taam idiyorlarsa da tekye-i mezkurda ayin-i ulya icra olunmayıp elan harap idüğüne malumat-ı acizi olduğundan ve

mumaileyh Nakipzade Mustafa Efendi malumum olan zevattan olmadığından evvel emirde Mevlevihane-i mezkurun şürut-ı vakfı nedir ve bundan böyle ayin-i ulyanın icra olunması ne suretle olursa alettahkik merkum Mustafa efendiye birlikte alıp gelmesi için dervişanımızdan Derviş Eşref emirname-i alilerinin vusulünden 15 gün akdem gönderilmişti Çelebi mumaileyh daileri kusur ettim bu sene tevliyet-i kaymakamlığını verin meşihatten feragat ettim diye niyazına mebni iş bu mart duhulünde Kaymakamlık-ı mezkur ihale olunacak ise de mukteza-yı mizacı hiçbir şeyde sebatı yok şayed yine deraliyeye gider rikab-ı kamertab-ı mülukaneye arzihal takdim eder vükela-yı fiham efendilerimi taciz eder havfıyla bu kadar itnab ile tasaddi-i servala-yı vekaletpenahileri kılındı. Lutf-e kerime-i evvel teksir-i sevadda olan tasvirimi avf buyurmaları ve mariü'l-zikr Mevlevihane-i mezkurede şeyhine hass-ı vakfiyet üzere hane olmadığına haricden olan behemahal zahmet çekeceği ecluden mumaileyh Mustafa efendiye ihalesi hüsniyatı mucip ise de yine bu babda irade-i devletleri ne vechle olursa inayeten serian taraf-ı kemteriyeye iş'arına lutf ve merhametleri niyazı terkimine ibtidar kılındı be minnehü Teala rehn-i ilm-i sami-i sadaretpenahileri buyuruldukta ol babda ve her halde emir ve irade efendim hazretlerindir. 17 Ş 1266 al dail kadim Meşihat-i Mevlânâ Mehmet Said.

Ek 2: BOA A. MKT. NZD. D.N:259 G.N: 2

Maliye nezaret-i Celilesine

Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Efendinin astan-ı kudsiyetnişan-ı Hazreti Mevlânâ'yı ziyaret arzusunda olduğuna ve kendisi bivaye ve şayan-ı lütuf ve inayet daiyandan bulunduğu binaen bu maksadının husulü için efendi-i mumaileyhe yigirmi beş bin gurus atıyye-i seniyye i'tası hususuna emr ü ferman ihsan beyan hazreti padişahi müteallık ve şerefsudur buyurulmuş olmakla mantuk-ı alisi vechle meblağ-ı mezburun hazîne-i celileden tesviyesi hususuna himmet buyurmaları

Yaver-i Ekrem hazreti padişahi devletlü Derviş Paşa hazretlerine

Devletli efendim hazretleri

Şerefvarid olan 20 Mayıs 1306 tarihli mahremane tahrirat-ı aliye-i cenab-ı müşir-i ekremilerinde Çelebi Efendi çelebiyanı alevi mezhebine idhal etmekte ve dahil olanlara bir takım ahd ve misaklarla beraber ittifaklarına yeminler ettirmekte bulunduğu dair buraca halk beyninde bazı havadis münteşir olduğu haber verildiği beyan-ı alisiyle suret-i hali sahîh ise çakirlerince bu babda malumat-ı tamme mevcut olmak lazım geleceğinden hakikat-ı hal neden ibaret ise ber tafsil arz ve iş'arı emr ve irade buyurulmasıyla ber vech-i ati arz-ı hakikat-ı keyfiyete ibtidar olunur. Şöyleki;

Çelebi-i mumaiyleh zaten ıyş ve işret ve enva-i fuşşiyata ziyadesiyle münhemik ceheleden olduğundan ta küçüklüğünde mezheb-i batıl-ı şiiye girmiş ve gulat-ı Bektaşiyân tarafından zehirlenmiş ve dergah-ı Mevlevî postnişinliğinin kuvvetiyle tarik-i dalaletin tevsii ve efradının teksirine çalışarak çelebiyandan ve dedegândan hali hazırda kendisine boyun eğmeye mecbur olanlardan 30- 40 kadar ve cehele ve fesaka-yı nas-ı saireden beş on kadar eşhası daire-i infak-ı dalalete alarak ve kendilerine inkıyad ve her ne emrederse icra eyleyeceklerine talak-ı selase ve ima-yı mugalazalar ile ahd altına almış ve infakname tanzimiyle temhir ettirmiş ve ayin-i cem tabir edilen usul-i batılayı icra ettirmekte bulunmuş ve hatta ayin-i cem denilen cemiyet-i rezilede besmele-i şerif yerine bi ismi şah okunmasını mürde-i dalalete evrad-ı mahsusa vermiş ve adat-ı zenadika vechle lisana almağa cesaret olunamayacak surette ervah-ı mukaddeseye sebler taallüm ettirmiş olduğu mütevatür ve mütehakkık olması cihetiyle ramazan-ı şerifte vukubulan iftar davetine Konya müftü ve uleması icabet etmemiştir. Ve şu hal ile sıgar ü kübarın zükür ve inasın lain ve nefrine mazhar olmuştur. Taraf-ı acizanemden tarik-i şeriat ve hakikate avdetle ezhan-ı ceheleyi ifsaddan vazgeçmesi hakkında tenbihat ve tehdidat icra edilmiş ise de ıslahı kabil olmayacak bir hal-i hatırnake yani bil vücude itikad-ı islamına mugayir bir rah-ı dalalete girmiş olduğundan naşi nesayih- vakıa-yı çakiranem dahi tesir etmemiştir. Saye-i kudretvaye-i hazreti hilafetpenahide mumaiylehin amal-i batılasını tervice meydan vermemeğe her türlü ikdamatı ifa eder isemde mumaiylehin şu halde bırakılması halen ve istikbalen caiz olamayacağını derkar olmağın ol babda emrü ferman men lehül emrindir. 29 L 1307. 5 Haziran 1306 Konya Valisi Ali Sürûri

Çelebi Efendi daileri Çelebiyanı mezheb-i batıl-ı Şiye idhal etmekte ve dahil olanlara bir takım ahd ve misaklarla beraber ittifaklarına yeminler ettirmekte bulunduğuna dair Konya'ca halk beyninde bazı havadis münteşir olduğu Konya'da bulunan heyet-i teftişiyeye azasından ve yaveran-ı hazreti şehriyarilerinden Mirliva Kamil Paşa kulları tarafından suret-i mahremane de ihbar edilmesi üzerine suret-i hal sahih olup olmadığı Konya valisi Sürûri Paşa kullarından mahremane istilam olunmuştu. Cevaben varid olup merbuten maruz-ı huzur-ı meal-i mevfur-ı cenab-ı hilafetpenahileri kılınan tahriratta Çelebi-i mumaileyh zaten ıyş ü işret ve envai fuhşiyata ziyadesiyle mihman ceheleden olduğundan ta küçüklüğünde mezheb-i batıl-ı Şiye girip gulat-ı Bektaşiyân tarafından akıl ve fikri zehirlenmiş ve şimdi dergah-ı Mevlevî postnişinliğinin kuvvetiyle tarik-i dalaletin tevsii ve efradının teksirine çalışarak ve dedegandan bil zarure kendisine boyun eğmeye mecbur olanlardan otuz kırk kadar ve cühela ve fesaka-yı saireden dahi beş on kadar eşhası daire-i ittifak-ı dalaletine ve kendisine inkıyad ve her ne emrederse icra eyleyeceklerine talak-ı selase ve eyman-ı mugalaza ile ahd altına alıp ittifakname tanzimiyle tahtim ettirmiş ve ayin-i cem tabir edilen usul-i batılayı icra ettirmekte bulunmuş olup hatta ayin-i cem denilen cemiyet-i rezilede besmele-i şerif yerine "bi-ismi şah" okunmasını mürde-i dalaletine evrad-ı mahsusa vermiş idiği ve adat-ı zenadika vechle lisana almaya cüret olunamayacak surette ervah-ı mukaddeseye sebler taallüm ettirdiği mütevatir ve mütehakkık olması cihetle sıgar ü kübar zükur ve inasın la'n ü nifrîne mazhar olduğu ve ol babda icra olunan nesayih asla kâr-gir-i tesir olmadığı dermeyan olunmuştur. Halbuki eizze-i kiramdan Mevlânâ kaddesarrahul ulya hazretleri gibi bir zat-ı kudsiyet simatın postnişinini tarafından böyle şeriat-i garra-yı Muhammediyenin hilafı ve Mevlânâ-yı müşariünileyhin salik olduğu tarikat-ı aliyeye münafi bir rah-ı nazıka-yı? dalalete sapılması vechle makulesinin izlal edilmesi halk nazarında her türlü sui tesirata meydan açacağı gibi oralarca mucib-i fesad ve beyne'l ahali bais-i zariyet? ahval ve muamelatın hudusunu dahi müstelzim olacağı ve bu ise bil ahire ne gibi netayic-i muzır-ra-yı siyasiye tevellüd edeceği vareste-i kayd-ı eseryab olduğundan bu babda meclis-i meşayihçe arz ve amik-i tahkik ve tedkik mesele olunarak mumaileyh hakkında şeran her ne yapılmak lazım gelirse bir an evvel icab-ı halin icrası hususunun makam-ı meşihate irade ve ferman buyurulması mütebadir-i hatır-ı kahir olmuş ise de ol babda ve katıbe-i ahvalde irade ve ferman hazreti veliyül emr efendimizindir. 11 Zilkade 1307 ve 16 Haziran 1306 Yaver-i Ekrem Derviş Paşa kulları

Devletli efendim hazretleri

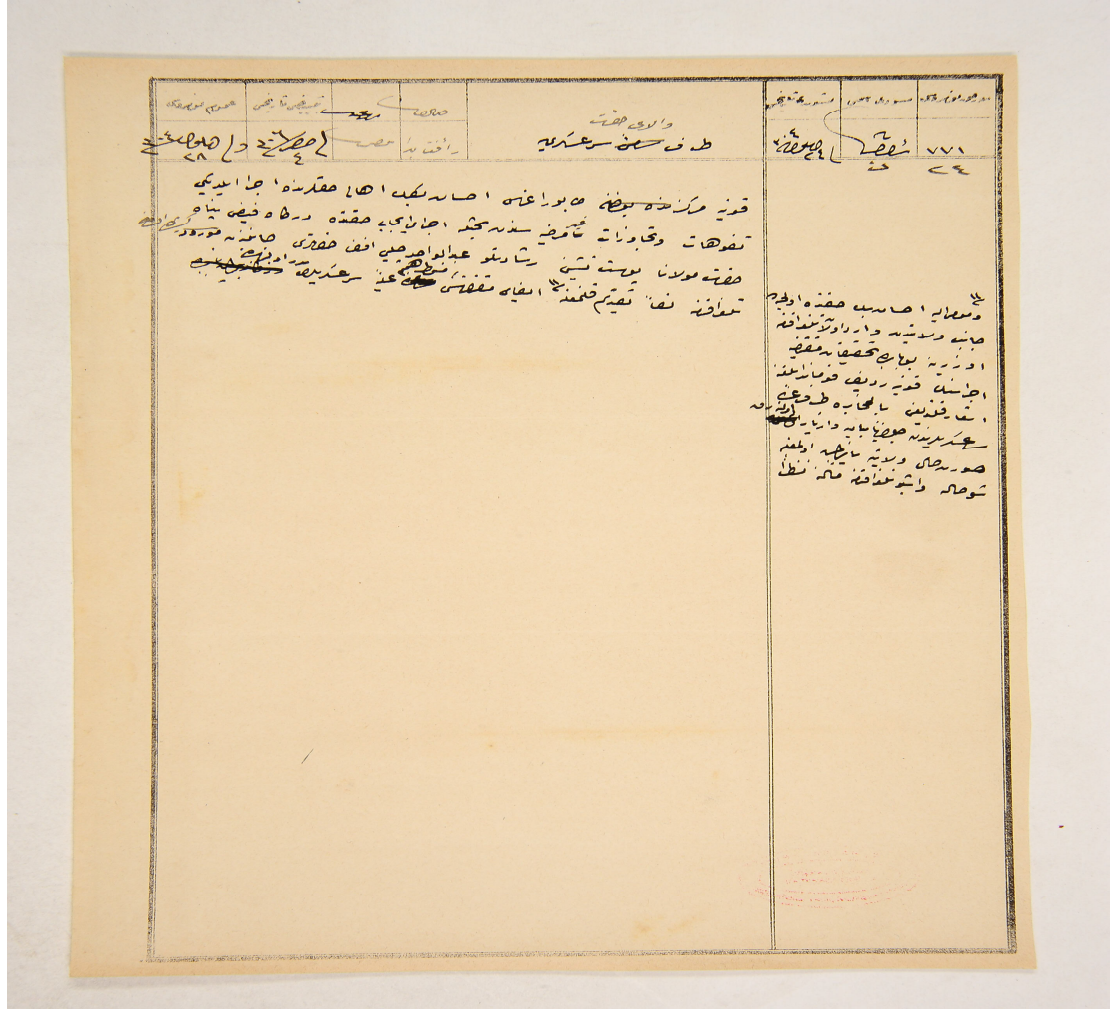
Malum-ı dekayık-ı melzum-ı hidivaneleri buyurulduğu vechle turuk-ı aliye-i sufiyenin gaye-i sülluku rah-ı hakta ifna-yı vücud ve bu ise şer'i kavim-i Muhammediye de sünen-i şerife-i nebeviye ve nücum-ı hüda olan ahab-ı güzün-i Habib-i huda hazeratının siyer ve meslek-i Aliyelerine iktifa ile husule mahsur bulunduğuna binaen ecdad ve eslaf-ı daiyanem bu şah-ı rah-ı feyz penahda ibzal vücud ile tahsil-i füyuzat-ı na mahdud buyurmuş oldukları meşhud ve nezd-i dervişanemde müstağni-i şühud bulunduğundan sıgar-ı sinn-i daiyanemden berü ala kaderittaka tarik-i celil-i feyz delil-i mezkurda sai ve ve farıza-yı zemin-i daiyan bulunan davat-ı hayriyet ayat-ı hazreti cihanbani ve rıza-yı meyamin-i irtizayı cenab-ı zıllullahiyi tahsile müdavemetle mübahı bulunduğumdan hakk-ı dervişanemde meslek-i mezkura muhalif olan akaid-i rafz ve ilhad-ı dalalet bünyad ve Şüyyet isnadı hiçbir erbab-ı insaf nezdinde reva görülen halattan olmadığı halde bazı erbab-ı muhasede Ve nifakın teşvikat ve tezvıratı inkar ve niyat-ı muhtefiyesine tevafuk eden vali-i vilayet devletli paşa hazretleri hakk-ı dervişanemde bazı müfteriyata cüretle hanedan-ı mevleviye-i siddikiyenin kesr-i namusuna kıyam etmekte bulunmuş ve hatta mahz-ı ihsan ve ataya-yı saltanat-ı seniyyeden olan tahsisat-ı dergah-ı hazreti pir-i destgiri emsali mesbuk olmayan bir surette tedahüle bıraktıracak bu suretle dahi icra-yı garaz ve tahkiratta bulunmuş ve hanedan-ı mevleviye şimdiye kadar isnadat-ı vakıa fısk ü fücur ile itham edilmiş olduğu cihetle cüret-i vakıa-yı kezube bütiün ebna-yı hanedan-ı mezkureyi dilhun etmiş olduğundan tecavüzat-ı umumiyesi ise müterettib vazife-i daiyanem bulunmadığından ol mebhasdan sarf-ı nazarla acizlerinin ve evlad-ı fukara-yı mevleviyenin taaddiyat-ı vakıadan muhafaza ve şayan-ı emn ü itimad bir müdekkik irsal buyurularak tedkik-i ahval-i dervişanemle mazhar-ı ma'delet ve himayet-i seniye-i hazreti giti-sitani buyurulmaktığı bazı makamat-ı aliyeden istida ve niyaz kılıldığı gibi zat-ı devletleri salabet-i diniye ve muhabbet-i hazreti ehlullah ile muttasıf ve şime-i seciye-i hakkaniyet ve derviş perveri ile areste ve meftur bulduklarına magruren arz-ı keyfiyetle altı yüz seneyi mütecaviz hıfz ve himaye-i maneviye-i rabbaniye ve zir-i sıyanet-i Suriyye-i saltanat-ı seniyye-i ebed rehinede bulunan namus-ı al ü ensab-i sıdika-yı mevleviyenin ikmaline tavassut ve himem-i celile-i daver-i ekremilerinin ibzaliyle ruhaniyet-i hazreti Mevlanaya hizmet ve

*isticlab-ı teveccühat-ı cenab-ı pir-i müşarünileyhe himmet buyurulması niyazına cüret
kılındı ol babda emr ü ferman hazreti men lehül emrindi. 17 Zilkade 1307*

Al-dâî-l- muhlis

Postnişin-i Dergâh-ı Hazreti Mevlânâ Abdülvahid İbn-i Hazreti Mevlânâ”

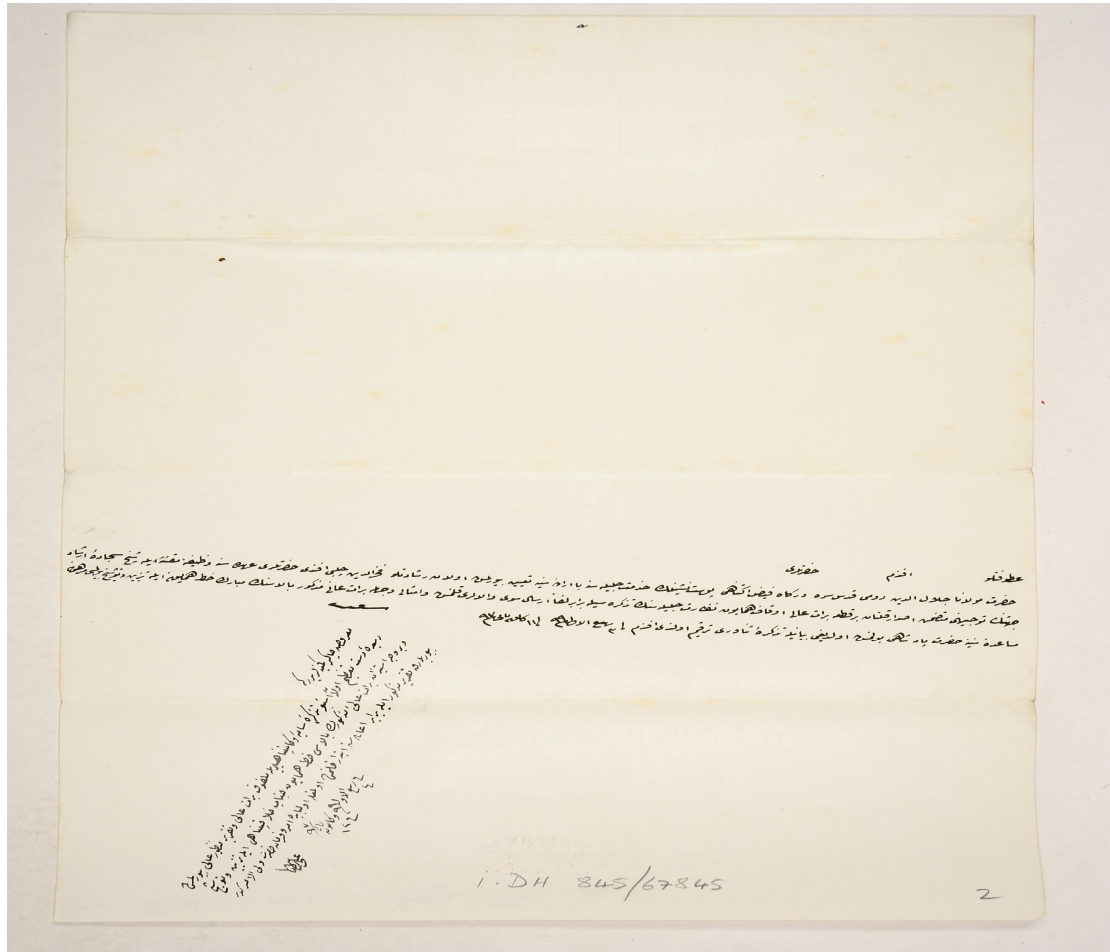
Ek 4: BOA DH. MKT. D.N:1552 G.N:116

Taraflı vala-yı hazreti seraskeriye

Konya merkez tabur ağası İhsan Beyin ahali haklarında icra eylediği teveffühat ve tecavüzet-ı gayri marziyesinden bahsle icra-yı icabı hakkında dergâh-ı feyzpenah-ı hazreti Mevlânâ postnişini reşadetlü Abdülvahid Çelebi Efendi hazretleri canibinden keşide edilen telgrafname leffen takdim kılınmakla ve mumaileyh İhsan Bey hakkında evvelcede canib-i vilayetten varid olan telgrafname üzerine bu babda tahkikat-ı mukteziye icrasının Konya redif kumandanlığına iş'ar kılındığı bil muhabere taraflı ali-i seraskeriyeden cevaben beyan ve izbar olunarak suret-i hal vilayete yazılmış olmakla şu hale ve iş bu telgrafname mealine nazaran ifa-yı muktezası minut himem-i aliye-i seraskerileridir ol babda 4 S 1306

Ek 5: BOA. İ. DH. D.N: 845 G.N: 67845

Atufetlü efendim hazretleri

Hazreti Mevlânâ Celaleddîn Rumî Kaddesarrahu dergah-ı feyz iktinahu postnişinliğinin hidmet-i celilesine ba irade-i seniyye tayin buyurulmuş olan reşadetlü Fahreddin Çelebi Efendi hazretleri uhdesine vazife-i mukannite ile şeyh seccade-i irşad cihetinin tevcihini mutazammun ısdar kılınan bir kıt'a berat-ı ali evkaf-ı humayun nezaret-i celilesinin tezkiresiyle beraber leffen irsal-i su-yı valaları kılınmış ve emsali vechle berat-ı ali-i mezkur balasının mübarek hatt-ı humayun ile tezyin ve tevşih buyurulması merhun-ı müsaade-i hazreti padişahi buyurulmuş olduğu beyanıyla tezkire-i senaveri terkim olundu efendim. 3 Ra 1299 ve 11 Kanun-ı sani 1297

Maruz-ı Çakirkemineleridir ki

Reside-i dest-i tazim olan iş bu tezkire-i samiye-i vekaletpenahileriyle melfuf berat-ı ali ve takrir-i manzur-ı ali buyurulmuş ve ber vech-i istizan berat-ı ali-i mezkurun balası

hatt-ı humayun cenab-ı hilafetpenahi ile tezyin ve tevşih buyurularak takrir-i mezkur ile beraber iadesine ibtidar kılınmış olmakla ol babda emr ü ferman hazreti veliyül emrindir. 4 Ra 1299 ve 12 Kanun-ı sani 1297

Ek 6: BOA C. ZB. D.N: 15 G.N: 728

مادرتان والبي سادتلوعلى اربع باشا جفردى طرفين وارد اولدون كوزارن اكي مادانلك جنوم سدرج
 مدينه قزوين ده حافظه جهين مولانا قوس سره استاره پوست نئين اوسار اولد جيبى اذنينك بعض كونه رض و ترض انجمنك خلق سار اهللك
 خلق وقتنه اردوى همايون طرفين معلوم اولدوك ميانمك عطفوى اذنى وسقى سارا اديما باجيزان اوقى همايونك استقام ايمس اولدقزى
 جيبى اذنى ميانمك خصوصه قارمسون ديو فرما شامه صدارتينا هم و زود اتمس اولدقون تاى حاكم سابق معطلى اذنى لسو امورينه روح و بلك
 ايجو قرض غنيمت عر اربوب موماليه جيبى اذنينك هم براموره قارمكلى و نظارت ايمس ايجو اهللى قزوينك اذنى استخاص و حشر ايشه رخصت
 و بره دن امور بره ما اهن برت قارملى ايجون حركان مزوره طوره همس ايروك معلوم و سموع على بولس اولدق و الحاقه هذ مدينه مذكوره
 سياست قرا ابره جله اذنى موماليه و اخيرين عيى كنه اولدق بيايشه اونه دنبر و نوبته حمايت و صانت و تيره قزوينه نظارت ابره عتيد ايسه
 اذنى موماليه داخلى دق اولونجه امور بره ي اداره و رؤيت ايمس و استخاص و ادالى موقر اذنينك امور بره وضع بر ايامدى مابزه متازيه
 عطا با بر قطعه ارمعالى اهدارينه عنات بيورس

مدينه قزوينه ده سوله جهين مولانا دوت نئين اوسار اولد جيبى اذنينك خاناننه مدينه قزوين اهللينه بعض استخاص و اولدك سوزده
 مستخر اولدقنه حاكم سابق معطلى اذنى ايمه و وكاه على قيوى باشدينك جليلك باشا زاده ابراهيم بك ماردى اولس ايرت بيايشه مبروى
 اهللك بولدر و نام محمده خاناننه اقامت ايمس مابزه بر قطعه ارمعالى اصدار و حشر بولس متازيه مختير ايرر

Hala Karaman valisi saadetliü Alaaddin Paşa hazretleri tarafından varid olan tahrirattan iki maddenin hülasasıdır. 6 Ra 1216

Medine-i Konya'da hankah-ı hazreti Mevlânâ kaddasarrahu'l-senada postnişin-i irşad olan Çelebi Efendiyi bazı gûna dahl ve taarruz etmelerinin hikmeti müşarünileyhin selefi vaktinde ordu-yı humayun tarafından matlub olan mübayaanın avfını efendi ve selefi müşarünileyhima ba tahrirat ordu-yı humayundan istirham eylemiş olduklarından Çelebi Efendi mübayaaya hususuna karışmasın diyü fermanname-i sadaretpenahi vürud etmiş olmaktan naşi hakim-i sabık Mustafa Efendi kendi umuruna revac vermek için fırsatı ganimet ad idüp mumaiyleh Çelebi Efendi'nin hiçbir umura karışmaması ve nezaret etmemesi için ahali-i Konya'nın eşhas ve haşeratına ruhsat vererek umur-ı belde na ehil yedinde kaldığı eclden hareket-ı mezbure zuhura gelmiş idüğü malum ve mesmu-ı ali buyurulmuş olduğu ve el haletü hazihi Medine-i mezkurede sıyanet-i fukara edecek efendi-i mumaiyleh dailerinden kimesne olmadığı beyanıyla öteden beri ne vechle himayet ve sıyanet ve belde-i merkumeye nezaret edegelmişler ise efendi-i mumaiyleh daileri dahi ol vechle umur-ı beldeyi idare ve ru'yet eylemesi ve eşhas ve edâni makulelerinin umur-ı beldeye vaz'u yed eylememeleri babında müşarünileyhe hitaben bir kıt'a emr-i ali ısdarına inayet buyurulmasını

Medine-i Konya'da sülale-i hazreti Mevlânâ'dan postnişin-i irşad olan Çelebi efendinin hanedanına Medine-i merkume ahalisinden bazı eşhas ve erazilin su'i kasda mütecasir olmalarına hakim-i sabık Mustafa Efendi ile dergah-ı ali kapıcıbaşlarından Çelik Paşazade İbrahim Bey badi olmuş idüğü beyanıyla mir-i mumaiylehin Burdur nam mahalde hanesinde ikamet eylemesi babında bir kıt'a emr-i ali ısdar ve tisyar buyurulmasını müşarünileyh tahrir eder.

Çelik Paşazade İbrahim Beyin memleketi olan Burdur'da ikamet eylemesi için Burdura irsali babında müşarünileyhe hitaben fi 7 Ra 1216.

Mabeyn-i humayun feyz-i meşhun cenab-ı mülukane baş kitabet-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Ahval-i gayri marziyesi akdemce bir nebzecek arz ve iş'ar kılınmış olan Çelebi Efendi'nin on kazadan ibaret olup her birinde bir ağnam memuru bulunması lazım gelen Konya sancağında 23 şahsın istihdamını teklif ve nizamı dairesinde icrası tabii olan mecalis azasıyla mahkemelere aza intihabına ve bir canibinin beratını tavsiye ve teklif ile hukuk-ı umumiyye taarruz ettiğine dair ve Konya'ya tabi Karaarslan Karyesi ahalisinin kanuna mugayir olarak meralarını sattığını ve Konya şehrindeki dekakin ve akarat-ı sairenin evkaf-ı celaliyeden olduğunu dermeyan ile icarat-ı fahiş talep ve ashabını iz'ac etmekte bulunduğunu havi verilen istidanameler ve devair-i saireye yazmış olduğu tezkereler leffen arz ve takdim kılındı.

Bir tekye şeyhinin umur-ı hükümet-i devlete müdahalat-ı mütekebbiranesi rıza-yı keramet irtiza-yı hazreti zıllullahiye mugayir olacağı şüphesiz idüğünden saye-i kudretvaye-i hazreti padişahide Çelebi-i mumaileyhin amal-i gayri marziyesine ve müdahalat-ı mütevaliyesine meydan verilmemekte itina ve dikkatten hali değil isemde mumaileyh hakkında fukara-yı ahali tarafından ita olunup buraca ait olduğu mahkemelere gönderilen feryadnameler efendi-i mumaileyhin mahkeme memurları ve sairleri üzerinde şükür ve şikayeti mesmu' olacağını bila ihsas nitekim bazı adamlara rütbe ve nişan istihsaline muvaffakiyeti misüllü irae ve i'mal eylediği iktidar ve nüfuz saikasıyla bi hükm kalacağı mahsus idüğünden bir hüsn-ü zan-ı aliye binaen veli nimet akdes ve azim efendimiz hazretlerinin ve saltanat-ı seniyyelerinin bunlar hakkında şayan buyurulan müsaadat-ı merahim adat-ı celilelerinin kadr ve kıymetini takdir etmeyen Çelebi-i mumaileyhin kusur ve tahdid-i vezai fiyle mesalih-i devletin hüsn ü hürmeti ve safvet-i ibadın muhafazasıyla Anadolu'da tekaya-yı mevleviye bulunan mahallerde vesima bu vilayette mumaileyhin mevcut zan ve tahmin ettirdiği hayali iktidarın izalesi ve tarik-i daha eşna' olarak ihdas ve iltizam ettiği daire-i dalaletin tevsiine meydan verilmemesi hükümeten ve siyaseten derece-i vücubda olduğundan bunun için layih-ı hatır kasır olan şekl-i ati arza mücaseret olunur.

Şan-ı merahim nişan-ı ali mucib-i alisince evkaf-ı Celâliye denilen şeyler kemafissabık kendilerine ita buyurulmak üzere vakıf köyleri ta'şir ile öşür yerine köylerden aldıkları ve belki nısfı raddesindeki mahsulat ahali yedinde kalarak muamele-i insaf-ı

şiknanelerine nihayet verilmek ve hükümet içinde hükümet renginde olan ferağ ve intikalat-ı muamele-i istisnaiyesi nizam-ı mahsusu vechle memurin-i devlet tarafından ifa kılınıp keyfe ma yeşa cereyan etmekte olan muamele-i gayri muhakka men' edilmek ve meşayih-i mevleviyeden birisinin vukuu vefatı ve yahut sair suretle münhal vukuunda tarik-i saire meşayih-i hakkındaki nizam-ı ali vechle meclis-i meşayihin kararıyla berat-ı ali ihsan buyurularak meşayih-i mevleviyeden Çelebi efendilerin (kazgan baha) namıyla bu yolda fuzuli almakta oldukları mebalîğ-i külliye bar şeklinden fukara-yı meşayih-i halas eylemek ve hizmet-i mukaddese-i askeriye ki ıyduh Teala ser kumandan celadet unvanı serir-i ara-yı evrenin Osmani olan zılı? zalil-i kibriya vekil-i muzaffer her ru sera şevketlü mehabetlü padişah akaddes efendimiz hazretleridir.

Müslüman olanların cümlesi o remze-i Naciye-i cünüdiyede bulunmakla haiz-i şeref olmak feraizinden iken (Gündüz külahlı gece silahlı) tabir olunan ve hemişe hareket-i evbaşane ile meşgul olup halkın ırz ve namusuna tasalluttan hali olmayan bir takım kesianın evlad ve ahfad-ı mevleviyeden ve onların taallukatından denilerek askerlik vazife-i mukaddesesinden istisnası ve bu yolda bin türlü imal-i hile ve desayis etmeleri sekene-i vilayeti elemnak etmekte idüğünden güruh-ı mevleviyeden olupta bil fiil meşihatte bulunanlardan başkasının ahz-ı asker kanununa tabi olması bil vücude muhsinatı mucib ve sunuf-ı cünüdiye-i hazreti padişahinin ve bil umum teba-yı sadıka-yı saltanat-ı seniyyenin izdiyad-ı şevk ve şetaretlerini müstevcib olacağı fezaya-yı bedihiyedendir.

Velhasıl Çelebi-i mumaileyhin şu hallerle vücudunda halen ve istikbalen hüsn? ettiğim muzırratın esması için mumaileyhin Mağnisa mevlevihanesine gönderilmesi ve oradaki mahdumu şeyhin buraya gönderilmesi veyahut ırz ve edebîyle hizmetini ifa ederek umur-ı meham-ı devlet ve memlekete tecavüz ve taaddi etmemesi hakkında vilayete ilan edilmek üzere irade-i hükümet ade-i hazreti zıllullahinin şerefsünuh-ı mülukan ve maslahaten envai muhsinatı mucib olacağı ve akl-ı kasir-i kemteraneme göre mutalaa-yı maruza-yı bendeganem muvafık-ı şer' ve kanun ve efkâr-ı münevvere-i hazreti hilafetpenahiye makrun olur ümid ve itikadıyla atabe-i felek mertebe-i şehinşahiye derkar olan ubudiyet-i mahza? ve sadakat mefruta? kullarını böyle bir tasaddiyata sevk ve mecbur ve medyun etmiş ise de ol babda ve her halde hazreti zıllullahiye şerefsünuh olacak re'y ve tedbir-i Muhsin keramet ve ayn-ı isabet olacağı şüphesizdir. Her halde

*katibe-i ahvalde emri ferman hazreti men lehül emrindir. 15 Ramazan sene 307 ve 12
Nisan sene 306 Konya Valisi Ali Sürûri*

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Serdar ÖSEN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 27 Aralık 1980, Balı

Medeni Durumu: Evli

Tel: 0 543 682 88 86

Email: serdarsosen@karabuk.edu.tr, serdarsosen@gmail.com

Yazışma Adresi: Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Balıklarkayası Mevkii/ KARABÜK

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens.	2005
Lisans	Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih	2002

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2008- Halen	Karabük Üniversitesi	Okutman

YABANCI DİL

İngilizce